JOSEPH

HELLER

Ora închiderii

RA CONTEMPORAN

Cuprins

CARTEA ÎNTÂI
- 1
- SAMMY
- 2
- DOBITOCUL
- 3
- DOMNUL YOSSARIAN

CARTEA A DOUA
- 4
- LEW
- 5
- JOHN
- 6
- MILO

CARTEA A TREIA
- 7
- CAPACMMA
- 8
- TIME
- 9
- CLAAP
- 10
- GEORGE C. TILYOU

CARTEA A PATRA
- 11
- LEW
- 12
- MOODLES COOK

CARTEA A CINCEA
- 13
- TRITIUL
- 14
- MICHAEL YOSSARIAN
- 15
- M2
- 16
- GAFFNEY

CARTEA A ȘASEA
17
SAMMY
18
DANTE
19
BMAOSLDSS
CARTEA A ȘAPTEA
20
CAPELANUL
21
LEW
CARTEA A OPTA
22
CĂLĂTORIA PE RIN: MELISSA
23
KENOSHA
24
APOCALIPSA
25
WASHINGTON
26
VOSSARIAN
CARTEA A NOUA
27
CLAAP – CAPUL DE LINIE AL AUTOBUZELOR AUTORITĂȚII PORTUARE
28
SPITALUL
29
DOMNUL TILYOU
CARTEA A ZECEA
30
SAMMY
31
CLAIRE
CARTEA A UNSPREZECEA
32

NUNTA
CARTEA A DOUĂSPREZECEA
33
ANTRACT
CARTEA A TREISPREZECEA
34
FINAL
MULȚUMIRI
Observații

Joseph Heller

Ora închiderii

Traducere din limba engleză
SANDA ARONESCU

Editura RAO
Aprilie 1998

JOSEPH HELLER s-a născut în 1923 la New York, unde trăiește și astăzi împreună cu soția. Este unul dintre cei mai cunoscuți romancieri ai Statelor Unite și se numără printre puținii scriitori ce nu pot fi etichetați epic, narativ sau tematic. Fără să se exerseze în nuvele de antrenament sau să urmeze cursuri de *creative writing,* Heller își descoperă un organ al comicului extrem de dezvoltat și își prezintă întreaga creație în această cheie. Cărțile lui oscilează între umorul buf, al gagurilor, și comedia neagră, cu escale bine alese în spațiul comicului de situație sau de limbaj.

Catch-22, romanul care l-a făcut celebru, apare în 1961 și aruncă în aer o opinie publică intolerantă și anchilozată, căreia nu-i venea să creadă că eroii americani din război pot fi și caraghioși, bântuiți de spaime, nu doar supraoameni cu zâmbete panoramice. *Closing Time,* continuarea publicată după treizeci și trei de ani, este ceva mai puțin abrazivă, dar evoluează pe aceleași coordonate. Dincolo de aceste două cărți care, cu o doză bună de indulgență, ar putea fi numite „de război", Heller explorează – tot în registru comic – și alte piste. *God Knows,* bunăoară, este o relatare acidă și ireverențioasă a vieții și iubirilor Regelui David, în vreme ce *Good as Gold, Something Happened, Picture This* și *No Laughing Matter* (ultima scrisă în colaborare cu Speed Vogel) surprind aspectele prozaice și nespectaculoase ale visului american. Poate că tocmai reticența de a fi elogios în fața miturilor definitorii ale Lumii Noi l-a costat pe Heller absența de pe listele de nominalizări pentru premiile literare care, știe o lume întreagă, au răsplătit uneori supușenia în dauna valorii, funcționând circumstanțial și nu axiologic.

Trădat de jurii, scriitorul s-a consolat rapid cu popularitatea crescândă în rândul cititorilor, iar ecranizarea unora dintre romanele sale (dintre care

cea după *Catch-22* este de notorietate) l-a plasat pe podium în clasamentul simpatiei.

CARTEA ÎNTÂI

1

SAMMY

Când cei de o vârstă cu noi vorbesc despre război, nu se referă la cel din Vietnam, ci la cel care a izbucnit cu mai mult de o jumătate de secol în urmă și a cuprins aproape întreaga lume. Se spune că peste douăzeci de milioane de ruși pieriseră deja când noi am invadat Normandia. Cotitura se produsese la Stalingrad înainte de a fi pus noi piciorul în Europa și bătălia pentru Anglia fusese deja câștigată. Și totuși, un milion de americani au fost victime ale războiului înainte de terminarea lui – trei sute de mii dintre ai noștri au căzut în luptă. Circa două mii trei sute au murit doar la Pearl Harbor, exclusiv în acea zi rușinoasă din urmă cu aproape jumătate de secol – peste două mii cinci sute au fost răniți – ceea ce reprezintă un număr mai mare de victime militare, exclusiv în acea zi, decât numărul total al victimelor din toate bătăliile, cu excepția celor mai lungi și mai sângeroase din Pacific, mai mare decât numărul victimelor din Ziua Victoriei în Franța.

Nu-i de mirare că în cele din urmă am intrat și noi.

Noroc cu bomba atomică! M-am bucurat odată cu restul lumii occidentale civilizate, în urmă cu aproape o jumătate de secol, când am citit titlurile imense din ziare care anunțau că explodase. Eram deja lăsat la vatră, scăpasem teafăr și, ca fost militar, o duceam mult mai bine decât înainte. Puteam să urmez un colegiu. Și l-am urmat; apoi am și predat la un colegiu timp de doi ani, în

Pennsylvania, după care m-am întors la New York și după câtva timp mi-am găsit un post de agent publicitar la departamentul de profil al revistei *Time.*

Peste douăzeci de ani, cu siguranță nu mai mult, ziarele din toată țara vor tipări fotografii ale celor mai bătrâni veterani locali care au supraviețuit acestui război și care participă acum la paradele răzlețe din zilele de sărbătoare națională. Paradele s-au rărit deja. Eu nu mărșăluiesc niciodată. Cred că nici tata n-a mărșăluit vreodată. Demult de tot, în copilărie, de Ziua Armistițiului[1] și Ziua Eroilor[2], ticnitul de Henry Markowitz, un bătrân administrator de bloc din generația tatei, care locuia vizavi de noi, își dezgropa și își îmbrăca uniforma din primul război mondial și chiar și jambierele zdrențuite din marele război de dinainte și se plimba țanțoș de dimineața până seara pe trotuar, de la șinele tramvaiului din Norton's Point de pe Railroad Avenue până la bomboneria și chioșcul de răcoritoare de la colțul lui Surf Avenue, aproape de ocean. Dându-se în spectacol, bătrânul Henry Markowitz – ca și tata, bătrânii Henry Markowitz nu avea probabil pe atunci cu mult peste patruzeci de ani – răcnea ordine până răgușea femeilor istovite care se târau pe picioarele lor groase spre micile lor apartamente cu chirie, cărând pungi maro de la băcănie sau măcelărie, fără a-i da vreo atenție. Jenate, cele două fiice ale lui îl ignorau și ele; erau niște fetițe, dintre care cea mică era de vârsta mea, iar cealaltă cu un an și ceva mai mare. Unii spuneau că suferea de o psihoză traumatică, dar nu cred că era adevărat. Cred că pe atunci nici măcar nu știam ce era aia psihoză traumatică.

Pe atunci nu erau lifturi în blocurile noastre din cărămidă, cu trei și patru etaje, iar pentru bătrânii care urcau scara ca să ajungă acasă era un iad. În pivnițe găseai cărbuni, aduși cu camionul și aruncați prin forța gravitației pe o ghenă de metal;

mai găseai acolo un cazan și un boiler, dar și un administrator care nu se știa dacă locuia sau nu în bloc și căruia, mai mult fiindcă ne intimida și nu fiindcă îl prețuiam, îi spuneam respectuos „domnul” când vorbeam despre el, pentru că veghea în locul proprietarului, de care – aproape tuturor pe atunci, acum doar câtorva – ne era întotdeauna cam frică. La numai un kilometru și ceva de mers pe jos, se afla celebra zonă de distracții Coney Island, cu sute de mii de becuri multicolore, cu tot felul de jocuri, caruseluri și chioșcuri cu mâncare. Pe atunci, Luna Park era o mare și vestită atracție. La fel era și Parcul Curselor cu obstacole („Cursa cu obstacole – Locul Caraghios”) aparținând unui oarecare domn George C. Tilyou, care decedase de mult și despre care nimeni nu știa mare lucru. Pe fiecare pancartă a parcului era însemnul său de neuitat, tabloul strident, viu colorat, ca o caricatură, din care rânjea fața grotescă, trandafirie, plată, a unui idiot subtil, care clocotea efectiv de o ilaritate satanică, etalând în mod incredibil, pe un singur plan rudimentar, o gură uneori lată aproape cât un cvartal de blocuri și un număr uluitor și neverosimil de dinți imenși. Îngrijitorii parcului purtau sacouri roșii și șepci verzi de jocheu și mulți duhneau a whisky. Tilyou locuise pe Surf Avenue în propria-i casă, o construcție solidă, din lemn, cu o alee ce pornea de la scurta scară de piatră a verandei, coborând până la marginea trotuarului în care părea că se afundă. Când am ajuns la vârsta când treceam prin fața ei în drum spre biblioteca publică, spre stația de metrou sau spre cinematograful unde rula filmul de sâmbătă dimineața, numele lui de familie, cioplit în ciment pe fața verticală a ultimei trepte de jos, era deja înclinat și strâmb, afundându-se mai mult de jumătate în pământ. În cartierul meu, instalarea cazanelor cu păcură, care implica excavări în pavaj pentru conductele și rezervoarele de combustibil,

era în mod invariabil un eveniment pentru toți locuitorii, un semn de progres.

În următorii douăzeci de ani vom arăta cu toții destul de prost în fotografiile din ziare și în reportajele de la televiziune – niște oameni cam ciudați, ca dintr-o altă lume, antici, abia ținându-se pe picioare, chei, cu o înfățișare de idioți, zbârciți, cu zâmbete ce dezvăluie lipsa dinților, mascată de obrajii scofâlciți și ridați. Cei pe care îi cunosc sunt deja pe moarte, iar cei pe care i-am cunoscut mai de mult au murit deja. Nu prea mai arătăm bine nici acum. Purtăm ochelari și suntem tot mai tari de ureche, uneori flecărim prea mult, ne repetăm, ne apar pe corp tot felul de chestii și cele mai mici vânătăi se vindecă greu și lasă urme care ne trădează.

Iar în curând nu vor mai rămâne mulți dintre noi.

Vor rămâne doar consemnări și amintiri pentru alții și imaginile pe care acestea le evocă întâmplător. Într-o bună zi, unul dintre copii – i-am adoptat desigur legal, cu consimțământul lor – sau un nepot de-al meu ajuns la maturitate ar putea să dea peste tresele mele de mitralior sau peste Medalia Aviatică, peste galoanele de sergent sau peste fotografia copilărească în care apar – micuțul Sammy Singer, care scria cel mai corect dintre toți băieții de vârsta lui din Coney Island și care era întotdeauna primul în clasă la aritmetică, algebră elementară și geometrie plană – îmbrăcat cu scurta de zbor pufoasă, pentru iarnă, și cu hamurile parașutei, dintr-o fotografie făcută peste ocean, cu aproape cincizeci de ani în urmă, în Insula Pianosa, în apropierea coastei vestice a Italiei. Stăm lângă un avion, pe o grămadă joasă de bombe de cinci sute de kilograme nedetonate, zâmbind spre aparat, așteptând semnalul de pornire într-o nouă misiune, cu bombardierul din ziua aceea, un căpitan, din câte îmi amintesc, care ne privește din fundal. Era un armean năbădăios și

impulsiv, uneori cam înfricoșător, incapabil să învețe să navigheze din cursul intensiv care i s-a vârât pe gât pe neașteptate la instrucție de la baza aviatică din Columbia, Carolina de Sud, unde o parte dintre noi fuseserăm adunați pentru a alcătui un echipaj provizoriu care să fie instruit să lupte și să zboare cu un avion peste ocean, spre front. Pilotul era un texan sobra pe nume Appleby, foarte metodic și foarte bun la suflet, Dumnezeu să-l ierte, iar cei doi au început să se certe foarte repede. Afecțiunea mea se îndrepta spre Yossarian, care era hazliu și iute, un pic cam smucit, ca mine, un băiat dintr-un mare oraș, care prefera să moară și nu să fie ucis, mi-a spus el odată, pe jumătate glumind, spre sfârșit, și care se hotărâse să trăiască veșnic sau cel puțin să moară încercând. Eram absolut de acord. De la el am învățat să spun nu. Când mi-au oferit încă o dungă pe trese și încă un mănunchi de frunze la Medalia Aviatică, numai ca să mai efectuez încă zece misiuni, le-am refuzat și m-au trimis acasă. M-am ferit tot timpul de neînțelegerile lui cu Appleby, pentru că eram fricos și mic de înălțime, recrut și evreu. Pe atunci simțeam nevoia să mă asigur pe ce picior stau în fața necunoscuților înainte de a mă exprima, deși, cel puțin în principiu, dar nu întotdeauna cu siguranța pe care mi-aș fi dorit-o, mă consideram egal cu toți ceilalți, inclusiv cu ofițerii și chiar și cu acel bombardier armean masiv și sincer, care susținea în glumă ideea absurdă că el era de fapt asirian și deci practic nu mai exista. Mi-am dat seama că eram mai citit și scriam mai corect decât toți și eram desigur suficient de inteligent ca să nu insist asupra acestor chestiuni.

În mod inevitabil, Yossarian se rătăcea în absolut toate misiunile de noapte pe care le efectuam în perioada de instrucție pe deasupra statelor Carolina de Sud și Georgia. Devenise un subiect de glume. De la ceilalți recruți ai echipajelor pe care-i întâlneam în cazarmă și la

popotă am aflat că toți bombardierii lor deveniți navigatori se rătăceau în zborurile de noapte și ăsta era un alt subiect de glume. Cel de-al treilea ofițer din echipajul nostru era un copilot timid, pe nume Kraft, care, după ce fusese avansat pilot peste ocean, a fost doborât de artileria antiaeriană într-o misiune deasupra Ferrarei, în nordul Italiei, când avionul lui a trecut a doua oară peste un pod, iar el a fost ucis. Yossarian, bombardierul principal, care ratase lansarea bombelor prima dată, a primit o medalie pentru că s-a rotit a doua oară pe deasupra țintei când a văzut că ceilalți rataseră și podul a rămas în picioare. În misiunile de instruire pentru navigație din Carolina de Sud, Appleby reușea să ne aducă înapoi în siguranță cu ajutorul busolei-radio. Într-o noapte foarte întunecată, ne-am rătăcit și nu am avut busolă-radio mai mult de o oră. Se produsese interferență electrică de la furtunile din apropiere și parcă aud și azi vocea lui Yossarian rostind prin interfon:

— Văd acolo jos malul unui râu. Virează stânga și treci peste el. O să găsesc un punct de reper pe cealaltă parte.

Malul râului s-a dovedit a fi țărmul Oceanului Atlantic, iar noi eram în drum spre Africa. Appleby și-a pierdut din nou răbdarea și și-a reluat activitatea după o jumătate de oră; când a reușit în sfârșit să adune semnalele radio ca să ne ducă înapoi la aerodrom, mai aveam doar atâta combustibil cât să ne poarte de la pista de aterizare până la locul avionului nostru. Motoarele s-au oprit înainte de a fi oprite de noi.

Fusese cât pe-aci să murim cu toții.

Nu mi-am dat seama de asta decât în primii ani ai vârstei mijlocii, iar după aceea, când spuneam această poveste, n-o făceam numai ca să stârnesc râsetele celorlalți.

În fotografia aceea mai este cu mine un amic, Bill Knight, mitraliorul din turela de sus din ziua respectivă, care era cu vreo doi ani mai mare decât

mine, era deja căsătorit și avea un bebeluș, pe care-l văzuse doar o săptămână, plus un puști slăbănog, de vârsta mea, pe nume Howard Snowden, mitralior de mijloc și operator radio, de undeva din Alabama, ucis într-o misiune la Avignon, cam o lună mai târziu, când a murit lent, urlând de durere și scâncind că îi este frig. Avem douăzeci de ani și arătăm ca niște copii de numai douăzeci de ani. Howie Snowden a fost primul mort pe care l-am văzut și singurul mort care mi s-a arătat privirii de atunci încolo în afara unei morgi. Soția mea a murit noaptea și fusese deja scoasă din salon când am ajuns la spital ca să întocmesc formalitățile și să încep pregătirile pentru înmormântare. S-a stins exact cum spusese oncologul, aproape în ziua prevăzută de el. A zăcut, dar nu prea a avut dureri mari, și ne place să credem că a fost cruțată de dureri pentru că a fost întotdeauna o persoană foarte blânda, cel puțin cu mine și cu copiii, în general veselă și generoasă. Supărată n-a fost decât pe primul ei soț și atunci doar uneori, mai ales din cauză că el nu avea deseori bani suficienți pentru întreținerea unui copil, dar avea în schimb bani pentru prietene noi sau ca să se mai însoare de două ori. Am avut noroc în privința morților, mi-a spus imediat după război Lew, un prieten din copilărie, fost infanterist luat prizonier, care văzuse sute de morți în Europa înainte de a fi expediat înapoi acasă. Văzuse americani și nemți și zeci de civili germani în Dresda, când a fost trimis înapoi ca să ajute la curățenie după bombardamentul britanic despre care am aflat pentru prima dată de la el – un raid aerian în care au fost uciși aproape toți locuitorii orașului, cu excepția prizonierilor de război și a gardienilor lor, și despre care nu știam și nici atunci nu mi-a venit să cred că avusese loc.

— Peste o sută de mii? Cred că ai înnebunit, Lew. Asta înseamnă mai mulți morți decât după bomba atomică de la Hiroșima.

Mi-am ridicat privirea și am înțeles că spunea adevărul.

Dar asta s-a întâmplat cu aproape cincizeci de ani în urmă. Nu-i de mirare că pe odraslele noastre nu prea le interesează cel de-al doilea război mondial. Cei mai mulți nici nu se născuseră încă. Cei care s-au născut atunci ar avea acum cam cincizeci de ani.

Dar poate că într-o zi, într-un viitor pe care nu pot încerca să-l aproximez, unul dintre copii sau dintre nepoți va da din întâmplare peste cutia sau sertarul în care se află tresele mele de mitralior, Medalia Aviatică, galoanele de sergent și fotografia aceea din război și vor fi poate stimulați să mediteze profund asupra unor incidente de natură familială care au avut sau care n-au avut loc între noi, deși s-ar fi cuvenit. Ca incidentul meu cu masca de gaze a tatei din primul război mondial.

Mă întreb ce s-o fi întâmplat cu ea. Îmi plăcea masca de gaze ca jucărie când eram mic și mă jucam cu ea pe furiș, când nu mă duceam în oraș să croiesc bucăți de stofă după tipare de îmbrăcăminte de copii. Mai am și fotografia lui de soldat. După ce am citit, în timp ce eram la școala elementară, biografia asului aviației germane din primul război mondial, baronul Manfred von Richthofen, mi-am dorit un timp să mă fac pilot pe un avion de luptă, și să mă duelez zilnic cu el în luptă directă deasupra tranșeelor din Franța și să-l dobor de fiecare dată. Era eroul meu și visam să-l dobor. La scurt timp după război, după războiul meu, tata a murit și au zis că de cancer. Îi plăcea să fumeze trabucuri. Și le cumpăra de la micul magazin de cartier de la colțul lui Surf Avenue, unde domnul Levinson ședea mulțumit și zâmbitor la o masă de lucru, cu cuțite și frunze de tutun în față, potrivind și rulând cu mâna trabucele, în timp ce doamna Levinson, o femeie pitică, liniștită, cu păr negru și pistrui, vindea căști de baie, tampoane pentru urechi, costume de baie, găletușe și lopățele

și alte jucării pentru plajă, la numai un cvartal distanță. Nu aveau copii.

Toată lumea muncea. În copilărie, am vândut un timp ziare pe străzi și pe promenadele din lemn de pe plajă. Vara, surorile noastre vindeau cremă de ouă înghețată și bere de ghimber la chioșcurile de pe promenadă. Davey Goldsmith vindea hot-dogs. Pe plajă, negustori ambulanți fără licență se luptau ca spartanii cu aburii înghețați care ieșeau din niște cutii de carton incomode, pe care le țineau în brațele bronzate, ca să vândă contra unei centime toate înghețatele și cănile Dixie înainte de a fi înhățați de polițiștii care-i urmăreau pe nisipul moale, printre spectatorii în costume de baie care îi aclamau din toată inima ca să le înlesnească fuga. Îi cunoșteam pe mulți dintre acești băieți mai mari, iuți de picior, cu o îndeletnicire atât de periculoasă.

Din apartamentul nostru, auzeam întotdeauna dinspre ocean valurile care se spărgeau și geamandura care răsuna ca un gong (noi îi spuneam „geam-de-a-dura” și mi se pare corect și acum), în perioadele când se așternea o liniște ciudată la începutul sau la sfârșitul după-amiezii, auzeam foarte vag – de la aproape șapte sute de metri depărtare – chiar și clinchetul nedeslușit, aproape spectral, al călușeilor din apropiere, flașneta exotică a imensului carusel de pe promenadă, cu cercul său rotitor de armăsari aurii precum zahărul candel și cu dungi de un negru strălucitor, în nuanțe stridente de albastru și roz, ca al altor dulciuri, jeleuri, bomboane din lemn dulce și dropsuri. De unde proveneau acei magnifici căluți alunecători? Exista undeva o firmă care fabrica numai căluți pentru caruseluri? Se câștiga mult cu așa ceva? Nimeni nu era bogat.

2

DOBITOCUL

Noul președinte își preluă funcția în mod legal odată cu demisia predecesorului său într-o stare de sâcâitoare oboseală spirituală, rezultată din nevoia de a explica la nesfârșit de ce își alesese de la bun început o asemenea persoană drept candidat la postul de vicepreședinte.

— De ce l-ai ales tocmai pe el? se tot simți dator să-l întrebe prietenul lui cel mai bun, secretarul de stat. Spune-mi măcar mie. Nu-ți voi trăda secretul.

— N-a fost niciun secret! răspunse stăruitor președintele, apărându-se. N-a fost nimic clandestin, niciun motiv ascuns. Pur și simplu mi-am exersat capacitatea de apreciere. Îți dau cuvântul meu că n-a existat nicio rea intenție.

— Tocmai asta este înspăimântător.

3

DOMNUL YOSSARIAN

La mijlocul celei de-a doua săptămâni petrecute în spital, Yossarian a visat-o pe mama lui și și-a dat din nou seama că era pe moarte. Medicii au fost tulburați când le-a dat de știre.

— N-am găsit nimic în neregulă, i-au spus.

— Mai căutați, i-a îndemnat el.

— Ești perfect sănătos.

— Așteptați și o să vedeți, i-a sfătuit el.

Yossarian s-a întors la spital pentru a fi sub observație, retrăgându-se acolo sub un nou baraj nevrotic de simptome la care devenise tot mai sensibil de când se pomenise locuind singur pentru a doua oară în viață, și care păreau să se risipească precum aburul, unul după altul, de îndată ce descria unul dintre ele sau i se făceau analizele. Doar cu câteva luni în urmă, se vindecase singur de o criză de sciatică incurabilă, telefonându-i pur și simplu unuia dintre medicii lui ca să se plângă de criza de sciatică incurabila. Nu se putea obișnui să trăiască singur. Nu știa să-și facă patul. Prefera să moară de foame decât să-și gătească.

De data asta, se năpustise înapoi ca un trăsnet, ca să zicem așa, din cauza viziunii morbide a unei alte viziuni morbide, curând după ce aflase că președintele, pe care nu-l agrea, își va da demisia și că vicepreședintele, pe care-l agrea și mai puțin, îi va lua locul; și curând după ce aflase, în mod cu totul nepotrivit, că Milo Minderbinder, de care era legat în mod inevitabil și inseparabil de vreo douăzeci și cinci de ani, își extinsese afacerile dincolo de domeniul său – mărfuri expirate, aflate în surplus, precum ciocolata și bumbacul egiptean – ocupându-se acum de echipament militar și plănuind să dețină un avion de război propriu pe

care intenționa să-l vândă guvernului: oricărui guvern, desigur, care și-ar fi permis să-l cumpere.

Existau în Europa țări care-și puteau permite să cumpere; se găseau asemenea țări și în Asia și în Orientul Mijlociu.

Viziunea viziunii morbide pe care o trăise era viziunea unui atac sau a unei crize și îi retrezise amintirile despre veșnicul și bătrânul Gustav Aschenbach, singur în chioșcul lui legendar de pe plaja mediteraneeană, și despre moartea lui nemuritoare la Veneția, doborât la cincizeci de ani într-un mare oraș, de un flagel despre care nimeni nu voia să vorbească. Demult, la Napoli, când se prezentase la raport pentru a fi îmbarcat pe nava ce urma să-l ducă acasă, după ce efectuase șaptezeci de misiuni și scăpase cu viață, se pomenise în spatele unui soldat mai bătrân, pe nume Svejk, și a unui bărbat născut Krautheimer, care își schimbase numele în Joseph Kaye, pentru a se integra mai bine în cultura lui, și numele lui, ca și numele lui Svejk, nu-i spusese prea mult atunci.

Dacă tot avea de ales, Yossarian a preferat totuși să trăiască. Nu mânca ouă și, deși nu-l durea capul, înghițea o aspirină pentru copii la fiecare două zile.

Nu se îndoia că avea multe motive de supărare. Părinții îi muriseră, ca de altfel toți unchii și mătușile.

Un dobitoc la Casa Albă? N-ar fi fost prima dată. Un alt petrolier se rupsese în două. Existau radiații. Gunoaie. Pesticide, reziduuri toxice și libera inițiativă. Existau adversari ai avortului care doreau să-i condamne la pedeapsa cu moartea pe toți cei care nu erau pro viață. Existau în guvern mediocritate și interese personale. Existau tulburări în Israel. Acestea nu erau simple iluzii. Nu le inventa el. În curând vor clona embrioane umane pentru vânzare, pentru distracție, ca piese de schimb. Se câștigau milioane neproducându-se nimic mai concret decât schimburile de

proprietate. Războiul Rece se terminase și tot nu era pace pe pământ. Nimic nu avea rost și nici ceea ce mai rămânea. Oamenii făceau anumite lucruri fără să știe de ce și abia apoi încercau să afle.

Când se plictisea în salonul de spital, Yossarian cocheta adeseori cu asemenea idei înălțătoare, ca un adolescent care visează cu ochii deschiși, jucându-se cu organele genitale.

Cel puțin o dată în fiecare dimineață a sfârșitului de săptămână, se îngrămădeau în jurul lui medicul său personal, Leon Shumacher, și suita lui sprintenă și serioasă de tineri medici abia înmuguriți, însoțiți de vioaia și atrăgătoarea infirmieră de etaj, cu o față frumușică și un cur magnific, pe care o trăgea vizibil ața către Yossarian, în ciuda vârstei lui, și pe care el o ispitea cu viclenie să dezvolte o pasiune benignă pentru el, în ciuda tinereții ei. Era o femeie înaltă, cu șolduri impresionante, care îi amintea de Pearl Bailey, dar nu și de Pearl Harbor, ceea ce plasa vârsta ei pe undeva între treizeci și cinci și șaizeci de ani, perioada cea mai bună, considera Yossarian, pentru o femeie, cu condiția, desigur, să fie încă sănătoasă. Yossarian avea doar o idee nedeslușită despre cum era ea cu adevărat; totuși, a exploatat fără scrupule orice șansă care-l ajuta să-și petreacă în mod plăcut timpul cu ea, în răstimpul celor câteva săptămâni liniștite cât era hotărât să rămână în spital ca să se odihnească și să-și adune gândurile, în timp ce marile națiuni ale lumii se așezau într-o nouă ordine a lumii, din nou pe vecie și pentru totdeauna.

Își adusese aparatul de radio cu el și avea aproape întotdeauna Bach sau muzică de cameră foarte bună, pian sau coruri, pe unul dintre posturile de pe banda de ultrascurte. Pentru operă, și mai ales pentru Wagner, era greu să-și concentreze atenția din cauza prea numeroaselor întreruperi. De data asta nimerise un salon bun, condusese el încântat, cu vecini suportabili, care

nu erau jignitor de bolnavi, și mai era și atrăgătoarea infirmieră de etaj, care reacționa la momeala lui, râzând cu sfiala, cu o tresărire și o roșeață pline de demnitate, care-i făceau pe cei ce o provocau să proclame că avea un cur magnific.

Yossarian nu vedea de ce n-ar fi fost de acord cu ei.

Pe la mijlocul primei săptămâni îi făcea deja curte din răsputeri. Doctorul Leon Shumacher nu vedea întotdeauna cu ochi buni această frivolitate obscenă.

— E și așa destul de grav că te-am lăsat să te internezi. Cred că ar trebui să ne fie rușine la amândoi, ție, fiindcă ești în salonul ăsta fără să fii bolnav…

— Cine spune că nu sunt?

— …în timp ce atâția oameni sunt afară, pe străzi.

— Ai interna pe vreunul dintre ei aici, dacă eu aș consimți să plec?

— Plătești tu spitalizarea?

Yossarian preferă să nu.

Un bărbat important, care răspundea de angiograme, îi confirmase sobru că nu avea nevoie de așa ceva, un neurolog raportase cu aceeași sobrietate că nu avea nimic la creier. Leon Shumacher îl etala cu mândrie studenților lui ca pe un specimen rar, cum nu vor mai avea prilejul să găsească prea des în practica lor medicala, un bărbat de șaizeci și opt de ani fără simptomele nici unei boli, nici măcar ale ipohondriei.

Spre sfârșitul după-amiezii sau uneori la căderea serii, Leon trecea pe la el numai ca să mai sporovăiască puțin, văicărindu-se de orele lungi de serviciu, de condițiile sinistre de muncă și de retribuția nedrept de mică, acordată pentru îngrijirea lipsită de tact și egocentrică a unui om care, știau amândoi, urma să moară în curând.

Nu se gândea deloc la ceilalți.

Numele infirmierei era Melissa Macintosh și, ca toate femeile minunate pentru un bărbat rafinat, cu înclinații romantice, părea prea bună ca să fie adevărată.

La începutul celei de-a doua săptămâni petrecute de Yossarian în spital, ea îl lăsa deja să-i mângâie cu vârfurile degetelor garnitura de dantelă a chiloților când stătea în picioare sau când ședea lângă patul lui sau pe un scaun, pierzându-și vremea, flecărind și răspunzându-i la curtea pe care i-o făcea prin faptul că îi permitea să avanseze în acest proces. Rumenă la față de stinghereală și înviorată de o pornire răutăcioasă, nici nu-l aproba și nici nu-l respingea când el își făcea de lucru cu vaporoasa ei lenjerie de corp, dar nu se simțea în largul ei. Era îngrozita să nu-i surprindă cineva în acea intimitate nepermisă. El se ruga să-i surprindă oricine. Își ascundea de infirmiera Macintosh toate semnalele subtile ale erecțiilor incipiente. Nu voia să-și închipuie femeia că ar avea intenții serioase. Avusese noroc cu el, recunoscuse și ea când i-o spusese. Îi crea mai puține probleme decât ceilalți bărbați și celelalte femei din rezervele și semirezervele de pe același etaj. Și îi stârnea mai mult curiozitatea, își dădu el seama – de aceea era mai ispititor, înțelese Yossarian, dar ea probabil că nu – decât cei câțiva bărbați cu care se întâlnea în afara spitalului și chiar și decât unul sau doi bărbați cu care se întâlnise exclusiv, aproape exclusiv, timp de câțiva ani. Nu fusese căsătorită niciodată, nici măcar o dată sau de două ori. Yossarian îi crea atât de puține probleme, încât de fapt nu îi crea nicio problemă și atât ea, cât și celelalte infirmiere de pe etaj nu aveau mare lucru de făcut pentru el: doar să arunce o privire în salonul lui la fiecare schimb, ca să se asigure că nu murise încă și că nu avea nevoie de nimic ca să fie menținut în viață.

— Este totul în regulă? întreba fiecare.

— Totul în afară de sănătate, răspundea el oftând.

— Ești perfect sănătos.

Asta era problema, se căznea el să explice. Însemna că trebuia să-i fie mai rău.

— Nu e de glumit, glumea el când ele râdeau.

Într-o zi, Melisa își pusese chiloți negri, după ce el se rugase de ea să se schimbe, afișând o aspirație estetică. Adeseori, când dorea să vină la el, se pomenea că tânjește aprig după ceva după care să tânjească. Când el apăsa pe butonul soneriei, se putea să răspundă o altă infirmiera.

— Trimite-mi-o pe Melissa mea, poruncea el.

Celelalte erau cooperante. Yossarian nu suferea de lipsa infirmierelor. Era sănătos, reafirmau zilnic medicii, și de data asta, conchise el morocănos și dezamăgit, având senzația că era tras pe sfoară. Păreau să aibă dreptate.

Avea poftă de mâncare și o digestie bună. Aparatul auditiv și cel spinal fuseseră tomografiate. Avea sinusurile curate și nu exista pe nicăieri vreo urmă de artrită, bursită, angină sau nevrită. Nici măcar nu-i mai curgea nasul. Avea o tensiune arterială pe care i-o invidiau toți medicii care-l examinau. Le dădea urina și ei o luau. Avea colesterolul scăzut, multe globule roșii, viteza de sedimentare era splendidă, iar nitroglicerina din sânge era ideală. L-au declarat o ființă omenească perfectă. El se gândi că prima lui soție și cea de-a doua, de care era deja despărțit de un an, ar putea avea ceva obiecții.

Erau acolo un cardiolog de vază, care nu-i descoperise nicio hibă, un patolog pentru patosul lui, care nu descoperise nici el vreun motiv de îngrijorare, un gastroenterolog întreprinzător, care se repezise înapoi în salon ca să-i mai ceară o dată părerea lui Yossarian despre niște strategii creative de investiții pe care le plănuia pentru afaceri cu proprietăți imobiliare în Arizona, un psiholog

pentru psihicul lui, care i-a fost lăsat în ultimă instanță lui Yossarian pentru a i se destăinui.

— Și cum rămâne cu aceste perioade periodice de anemie, oboseală, dezinteres și deprimare? îl atacă Yossarian cu un vârtej de șoapte. Mă pomenesc că evit să ascult chestiuni pe care alții le iau în serios. M-am săturat de informații pe care nu le pot folosi. Mi-aș dori ca ziarele cotidiene să fie mai mici și să iasă săptămânal. Nu mă mai interesează tot ce se petrece în lume. Comedianții nu mă fac să rid și poveștile lungi mă fac să turbez. Eu sunt de vină sau bătrânețea? Sau planeta asta devine cu adevărat neinteresantă? Știrile de la televizor au degenerat. Pretutindeni, toți vorbesc în neștire. Elanurile mele s-au vlăguit. Mă simt cu adevărat sănătos sau doar îmi închipui? Chiar am capul plin de păr. Doctore, trebuie să știu adevărul. Sufăr de o depresiune psihică?

— Nu suferi de nicio depresiune și nu ești vlăguit.

La timpul cuvenit, psihologul a discutat cu șeful clinicii de psihiatrie, care s-a consultat cu toți ceilalți medici și au ajuns în unanimitate la concluzia că excelenta sănătate de care se bucura Yossarian nu avea nimic psihosomatic și că părul de pe capul lui era de asemenea autentic.

— Deși, adăugă șeful clinicii de psihiatrie, dregându-și glasul, am datoria să-ți atrag atenția ca ești un candidat sigur la o depresiune în ultima perioadă a vieții.

— O depresiune în ultima perioadă a vieții? analiză cu plăcere Yossarian termenul. Cam când ar fi asta?

— Cam pe-acum. Ce faci din ceea ce-ți place cu adevărat să faci?

— Nu prea multe, din păcate. Umblu după femei, dar nu mă forțez prea mult. Câștig mai mulți bani decât îmi trebuie.

— Îți place asta?

— Nu. N-am ambiții și nu prea mai vreau să fac altceva.

— Nu joci golf, bridge, tenis? Nu colecționezi tablouri sau obiecte de artă?

— Nu se pune problema.

— Prognoza nu este bună.

— Am știut asta din totdeauna.

— Din câte putem aprecia acum, domnule Yossarian, spuse medicul șef, vorbind în numele întregii instituții, în timp ce capul lui Leon Shumacher, chel pe trei pătrimi, se profila deasupra umărului lui, dumneata ai putea trăi veșnic.

Se părea că nu avea motive de îngrijorare, în afară de: inflația și dezinflația, mărirea și micșorarea dobânzilor, deficitul bugetar, amenințarea războiului și primejdiile păcii, o balanță comercială dezavantajoasă și o balanță comerciala avantajoasă, noul președinte și vechiul capelan, un dolar mai puternic și un dolar mai slab, laolaltă cu fricțiunea, entropia, radiațiile și gravitația.

Dar își mai făcea griji și pentru noua lui prietena, infirmiera Melissa Macintosh, pentru că nu avea bani puși de o parte. Nici părinții ei nu aveau și, dacă va trăi suficient de mult, va fi nevoita să trăiască numai din depunerile de la asigurări și din pensia de mizerie de la spital, cu condiția să continue să lucreze acolo următorii douăzeci sau trei sute de ani, ceea ce părea de neconceput, cu excepția cazului în care ar cunoaște și s-ar mărita până atunci cu vreun minunat gentleman înstărit, ceea ce părea de asemenea de neconceput. Puțini bărbați puteau să-i spună porcării cu atâta farmec. Nu o dată, a privit-o îndelung, cu durere în suflet; era prea inocenta pentru a fi lăsată pradă nemiloasei dinamici a condițiilor financiare, prea drăgălașă, prea credulă și generoasă.

— Ceea ce trebuie să faci neapărat, spuse el într-o zi, după ce ea îl rugase s-o sfătuiască dacă ea și colega ei de cameră ar trebui să-și deschidă conturi individuale pentru pensie – Yossarian îi declarase că nu vedea cui naibii i-ar folosi în ultimă instanță conturile individuale pentru pensie decât băncilor care le solicitau – este să te măriți acum cu unul ca mine, un bărbat cu niște bani puși deoparte, care știe câte ceva despre polițe de asigurare și moșteniri și care n-a mai fost căsătorit decât o singură dată.

— N-ai fi prea bătrân pentru mine? întrebă ea speriată

— Tu ai fi prea tânără pentru mine. Fă-o cât mai repede, fă-o astăzi. Ar fi bun chiar și un medic. Cât ai clipi, o să ajungi la vârsta mea fără să fi făcut nimic.

Pe Yossarian îl mai preocupa necumpătatul sentimentalism de a-și extinde îngrijorarea asupra unei persoane care avea nevoie de el.

Nu acesta era modul de gândire american.

Ultimul lucru care îi lipsea era o altă persoană dependentă de el. Sau două, căci ea vorbea cu mândrie despre o colegă de cameră ademenitoare, iubitoare de distracții, din apartamentul ei înghesuit, o femeie pe nume Angela Moore, mai înaltă și mai liberă decât ea, o australiancă blondă de la natură, cu un păr blond mai deschis și cu sâni mai mari, cu tocuri în formă de stilet, ruj alb și fard alb la ochi, agent de vânzări la un fabricant de noutăți, căreia ea îi dădea idei triviale pentru noi produse, care îi amuțea și îi năucea pe cei doi bărbați vârstnici dintr-o familie de evrei, proprietarii asociați ai companiei, făcându-i să roșească. Femeii îi plăcea efectul pe care știa că-l producea în barurile scumpe din centru, unde se ducea adesea după slujbă pentru a se întâlni cu oameni de afaceri joviali, cu care dansa după-masă și pe care îi părăsea apoi fără milă la intrarea blocului, după ce seara se termina pentru ea. Nu

prea i se întâmpla să cunoască pe vreunul care să-i placă suficient pentru a dori să rămână mai mult cu el, fiindcă nu prea i se întâmpla să bea suficient ca să se îmbete. Numărul de telefon personal pe care-l dădea era al morgii din oraș, îi mărturisi veselă Melissa Macintosh, atât de încântată de comportamentul plin de siguranță și de exuberanță al colegei ei, încât Yossarian își dădu seama că se va îndrăgosti de femeia aceea de la prima vedere, cu condiția să nu dea niciodată ochii cu ea și că va rămâne profund îndrăgostit până când o va vedea a doua oară. Dar blonda cea înaltă, de aproape patruzeci de ani, cu fard alb și ciorapi negri, cu un model care urca în spirală, nu avea părinți bogați și nici bani puși deoparte și Yossarian se întrebă:

Oare ce era în neregulă cu acest pământ nenorocit?

I se părea normal ca toți cei cărora nu le purta pică să aibă destui bani asigurați ca să facă față viitorului fără teamă și își lăsă capul în jos, cuprins de nobila reverie a compasiunii, dorind s-o ia în brațe pe colega de cameră, pe acea remarcabilă făptură părăsită, cu sâni mari, ca să-i șteargă lacrimile și să-i aline temerile, deschizându-i fermoarul rochiei în timp ce ar fi mângâiat-o pe spate.

Ar fi un subiect tare pentru scrisorile trimise acasă de detectivii particulari care-l urmăreau, nu-i așa? Prima iscoada particulară – o lua ca sigur că iscoada era particulară – îl urmărise până în spital în timpul orelor de vizită și fusese imediat doborâtă de o gravă infecție cu un stafilococ care l-a țintuit la pat, dând în septicemie, într-o altă aripă a spitalului, alături de alți trei foști vizitatori ai altor pacienți din spital, doborâți și ei de grave infecții cu stafilococi și care, în ce-l privea ¡re Yossarian, puteau fi și ei detectivi particulari. Yossarian ar fi putut să le spună celor patru că spitalul era un loc periculos. Un loc unde mureau oameni. Un bărbat din Belgia a fost internat acolo

într-o zi și i s-a tăiat gâtul. Un detectiv particular trimis pentru a-l înlocui pe primul a fost dat gata într-o zi de o intoxicație cu salmonella, de la un sandviș cu salată de ouă, pe care-l mâncase la bufetul spitalului, iar acum era și el țintuit la pat și se refăcea încet. Yossarian se gândi să-i trimită flori. Dar preferă să semneze cu numele de Albert T. Tappman pe cărțile poștale cu urări de însănătoșire pe care le trimise fiecăruia. Albert T. Tappman era numele capelanului vechiului lui grup de bombardiere din armată, iar el scrise acele misive întrebându-se ce vor gândi destinatarii cărților poștale cu urări de însănătoșire când le vor primi, unde fusese dus capelanul și dacă era intimidat, insultat, înfometat sau torturat. După o zi, trimise a doua oară cărți poștale cu urări de însănătoșire ambilor detectivi particulari și le semnă cu numele Washington Irving. Iar după încă o zi, mai expedie două cărți poștale, pe care le semnă Irving Washington.

Cel de-al doilea detectiv particular a fost urmat de alți doi, care dădeau impresia că nu se cunoșteau între ei, unul părând, în mod bizar, interesat în egală măsură de investigarea tuturor celorlalți și de urmărirea lui Yossarian.

Se întrebă ce sperau să afle despre el în plus față de ceea ce era dispus să le spună cu toată sinceritatea. Dacă voiau adulter, le va da adulter și începu să-l frământe atât de mult bunătatea Melissei Macintosh și viitorul ei economic precar, încât începu să-l îngrijoreze propriul lui viitor și se hotărî să-i ceară oncologului din spital să-i dea o garanție a-ntâia că nu avea boala aceea fatală, și să-l audă cuvântând mai departe despre supremația biologiei în activitățile umane și despre tirania genelor în procesul de reglementare a societăților și a istoriei.

— Ești nebun, spuse Leon.

— Atunci adu-mi și psihiatrul.

— N-ai cancer. Ce vrei de la el?

— Să fac o faptă bună pentru el, tâmpitule. Nu crezi în fapte bune? Cred că prăpăditul ăsta este cel mai sumbru ticălos cu care am dat vreodată ochii. Câtor pacienți dintre cei pe care-i vede într-o săptămână crezi că le poate da vești bune? Nenorocirile acestui individ sunt printre puținele din jurul meu pe care aș putea să le alin.

— Nu sunt pacienții mei, spuse oncologul lipsit de bucurii, pe a cărui față mică părea să se fi așternut o expresie de augur, la fel de firească precum bezna nopții sau cerul cenușiu al iernii. V-ar surprinde totuși să aflați câți oameni ajung să creadă că eu sunt vinovat de starea lor. Nici colegii nu mă simpatizează. Nu-s prea mulți cei care vor să-mi vorbească. Poate fiindcă sunt un om tăcut. Nu am suficientă experiență.

— Îmi place cum vorbiți, spuse Yossarian, care nici nu considera că avea prea multă. V-ar încuraja un pic dacă ați ști că, mai curând sau mai târziu, veți juca probabil un rol important în viața mea?

— Foarte puțin, răspunse oncologul, al cărui nume era Dennis Teemer. De unde ați vrea să încep?

— De oriunde vreți, cu condiția să nu implice durere sau disconfort, răspunse vesel Yossarian.

— Nu aveți pe nicăieri niciun simptom care ar putea sugera investigații mai serioase.

— De ce trebuie să așteptăm simptomele? întrebă Yossarian, vorbindu-i de sus specialistului. Nu este posibil ca, de când s-au făcut ultimele explorări, să fi apărut ceva care prospere fără rușine chiar în timp ce noi doi stăm aici și tărăgănăm lucrurile, mulțumiți de noi înșine?

Dennis Teemer marșă la ideea lui, părând a se înviora un pic.

— Cred că mă distrez cu dumneavoastră mai bine decât cu majoritatea celorlalți pacienți ai mei. Nu credeți?

— I-am spus asta lui Leon.

— Poate pentru că nu sunteți de fapt pacientul meu, spuse doctorul Teemer. Presupunerea dumneavoastră este desigur posibilă, domnule Yossarian. Dar probabilitatea de a vi se întâmpla dumneavoastră nu este mai mare decât aceea de a fi se în timpi a altora.

— Și ce importanța are asta pentru mine? replică Yossarian. Nu prea mă consolează ideea că toți suntem predispuși. Leon crede că mă voi simți mai bine dacă voi ști că nu sunt mai sărac decât el. Haideți să începem.

— Ce-ar fi să începem cu încă o radiografie pulmonara?

— Nu, Doamne ferește! strigă Yossarian, prefăcându-se alarmat. Asta chiar că te poate scoate din minți! Știți care sunt sentimentele mele față de radiografii și de azbest.

— Și de tutun. Să vă ofer o statistica de care cred că vă veți bucura? Știați că anual mor mai mulți americani de afecțiuni provocate de tutun decât au fost uciși în timpul primului război mondial?

— Da.

— Atunci presupun că am face bine să mergem mai departe. Să vă lovesc genunchiul cu ciocănelul ca să vă verific reflexele?

— Pentru ce?

— Pentru nimic.

— Nu putem face măcar o biopsie?

— A cui?

— A orice este accesibil și simplu.

— Dacă asta vă va liniști…

— Voi dormi mai bine.

— Putem zgândări încă o aluniță sau un alt loc din ficat. Sau să verificam iarăși prostata? Prostata este ceva obișnuit.

— A mea este unică, îl contrazise Yossarian. E singura care-mi aparține. Să ne ocupăm de aluniță. Shumacher are o prostată de vârsta mea. Să-mi spuneți când îi găsiți ceva la prostată.

— Pot să vă spun acum, spuse oncologul preferat al lui Yossarian, că îmi va face o deosebită plăcere să vă informez că rezultatele sunt negative.

— Pot să vă spun acum, declară Yossarian, că voi fi fericit sa aflu acest lucru.

Yossarian își dorea enorm să pătrundă mai adânc, împreună cu acel bărbat deprimat, în natura deprimantă a patologiilor din deprimanta lume a profesiunii lui și în deprimanta esență a universului în care ei reușiseră până atunci să supraviețuiască și care devenea zi de zi tot mai nesigur – apăruseră găuri în stratul de ozon, se micșora tot mai mult spațiul pentru depozitarea gunoaielor, dacă ardeai gunoaiele stricai aerul, nu mai aveau suficient aer – dar se temea că doctorul va socoti deprimanta conversația.

Toate astea costau bani, desigur.

— Desigur, spuse Yossarian.

— De unde vin banii? se întrebă Leon cu glas tare, cu un mârâit palpabil de invidie.

— Acum sunt suficient de bătrân pentru a beneficia de asigurarea medicală de bătrânețe.

— Nu vor contribui cu niciun sfanț.

— Iar restul va proveni dintr-un plan colosal, făcut de mine.

— Aș dori să am și eu un asemenea plan, bombăni Leon.

Banii proveneau, explică Yossarian, de la compania unde lucra el, unde era încă trecut în registre pe un post de semiconducere, în calitate de semiconsultant semipensionar și putea să rămână așa toată viața, cu condiția să nu încerce să ceară mare lucra.

— Aș vrea să am și eu o astfel de slujbă. Ce naiba înseamnă asta? se strâmbă Leon, rânjind batjocoritor. „Yossarian, John. Ocupație: semiconsultant semipensionar.” Ce naiba să înțeleagă din asta epidemiologii noștri?

— Asta a fost o altă carieră a mea. Lucrez cu program redus cu onorariu integral și nimeni nu

ascultă mai mult de jumătate din ceea ce spun. Asta nu se cheamă că sunt un semiconsultant semipensionar? Compania plătește tot. Suntem o companie la fel de mare ca Harold Strangelove Associates și aproape la fel de atrăgătoare. Noi suntem M&M Enterprises Associates. Eu sunt unul dintre asociați. Ceilalți sunt întreprinzători. Eu mă asociez, ei întreprind.

— Ce fac de fapt?

— Probabil că orice aduce bani și nu este o faptă necinstită sau o infracțiune, răspunse Yossarian.

— Este adevărat vreun cuvânt din toate astea?

— N-am de unde să știu. Pot să mă mintă și pe mine, ca pe oricine altcineva. Păstrăm secretul unul față de celălalt. Nu inventez nimic. Poți controla. Leagă-mă de mașinăria aia pentru inimă ca să vezi dacă ratează vreo bătaie atunci când mint.

— O să facă mașinăria așa ceva? întrebă Leon surprins.

— Nu văd de ce n-ar face-o.

— Cu ce te ocupi acolo?

— Mă opun.

— Nu te enerva.

— Ți-am răspuns la întrebare, îl informă Yossarian pe un ton plăcut. Mă opun chestiunilor care nu se ridică la înălțimea standardelor mele etice. Uneori muncesc foarte mult ca să mă opun. Apoi, ei merg sau nu mai departe. Eu sunt conștiința companiei, sunt o prezență morală, iar acesta este încă unul dintre lucrurile pe care le-am făcut după ce i-am vizitat în urmă cu peste douăzeci de ani, ca să obțin un ajutor ilegal pentru a nu-mi trimite copiii în războiul din Vietnam. Cum i-ai scutit pe ai tăi?

— I-am băgat la facultatea de medicină. Bineînțeles că amândoi s-au mutat la facultatea de administrare a afacerilor imediat ce a trecut pericolul. Apropo, sursele mele clandestine m-au

informat că te distrezi pe cinste cu una dintre infirmierele noastre de etaj preferate.

— Mai bine decât cu tine și cu colegii tăi.

— E o fată foarte drăguță și o infirmieră foarte bună.

— Cred că am observat.

— Este și atrăgătoare.

— Am observat și asta.

— Avem aici câțiva specialiști foarte buni, care mi-au mărturisit sincer că ar vrea să intre în chiloții ei.

— Vai, Leon, ce vulgar ești, foarte vulgar. Ar trebui să-ți fie rușine, îl mustra scârbit Yossarian. E un mod foarte obscen de a mărturisi că ați vrea toți s-o regulați.

Leon se intimidase și Yossarian profită că se pierduse momentan cu firea, ca să obțină favoarea de a pune în fața ușii un afiș cu *Intrarea vizitatorilor interzisă,* care se văzu instalat înainte ca următorul să vină să-l deranjeze.

Bătaia în ușă a fost atât de sfioasă, încât Yossarian a sperat preț de o clipă că se întorsese capelanul, ca om liber, de unde naiba o fi fost legal reținut ilegal. Yossarian habar nu avea cum ar fi putut să-l ajute și era și neputincios pe deasupra.

Dar nu era decât Michael, fiul lui cel mai mic, nerealizatul dintre cei patru copii maturi care constituiseră o familie. Pe lângă Michael, mai avea o fiică, Gillian, judecătoare la un tribunal foarte obscur, Julian, copilul cel mai mare, un alt nerealizat, și Adrian, care era normal, mulțumit și disprețuit de ceilalți fiindcă era doar normal. Michael, necăsătorit, neașezat, neangajat nicăieri și nesupărător, trecuse să vadă ce căuta iarăși în spital și să-i destăinuie că se gândea să părăsească facultatea de drept, pentru că descoperise că munca de acolo nu era cu nimic mai stimulativa decât cea de la facultatea de medicină, de la facultatea de afaceri, de la facultatea de arte plastice, de la facultatea de arhitectură și de la alte

diverse facultăți pe care le părăsise după scurte procese, de atâta timp, încât nimeni nu-și mai aducea aminte.

— Ei, drăcie, gemu Yossarian. Eu trag tot felul de sfori ca să te bag în facultate și tu renunți mereu.

— N-am ce face, spuse descurajat Michael. Cu cât aflu mai multe despre practica judiciară, cu atât mai mult mă surprinde că nu este ilegală.

— Este unul dintre motivele pentru care am renunțat și eu la drept. Câți ani ai acum?

— Mă apropii de patruzeci.

— Încă mai ai timp.

— Nu-mi dau seama dacă glumești sau nu.

— Nici eu, îi spuse Yossarian. Dar, dacă poți amina decizia de a alege ce vrei să faci cu viața ta până ajungi la vârsta pensionării, nu va mai trebui să te mai decizi deloc.

— Tot nu-mi dau seama dacă glumești sau nu.

— Nici eu nu-mi dau seama întotdeauna, răspunse Yossarian. Uneori vorbesc și nu vorbesc serios în același timp. Ia spune-mi, comoara mea, crezi că am vrut vreodată, în pestrița mea viață, să fac vreuna dintre meseriile pe care m-am pomenit că le fac?

— Nici măcar cea de autor de scenarii?

— Nu prea și nu pentru mult timp. A fost o ipocrizie, n-a durat și nici nu prea mă dădeam în vânt după produsele care ieșeau. Crezi că am vrut să intru în domeniul publicității sau în cel al tranzacțiilor financiare de pe Wall Street, sau să mă ocup de proprietăți funciare și de duble opțiuni la bursă? Cine naiba pornește în viață cu visul de a reuși în domeniul relațiilor publice?

— Este adevărat că ai lucrat odată pentru Noodles Cook?

— Noodles Cook a lucrat pentru mine. La scurt timp după terminarea colegiului. Crezi că am vrut cu adevărat să scriem discursuri politice, Noodles Cook și cu mine? Voiam să scriem piese care să fie

publicate în *The New Yorker*. Nimeni n-are prea mult de ales. Luăm tot ce găsim mai bun, nu ceea ce ne atrage. Până și Prințul de Wales face la fel.

— Cumplit mod de viață, tată, nu?

— S în tem nevoiți să trăim așa.

Michael tăcu un minut.

— M-am speriat când am văzut pe ușă afișul cu *Intrarea vizitatorilor interzisa,* mărturisi el, pe un ton oarecum jignit. Cine naiba l-a pus acolo? începusem să cred că ai putea fi bolnav cu adevărat.

— Mi s-a părut o glumă bună, murmură Yossarian, care adăugase cu un pix pe afiș că intrușii trebuiau împușcați. Mă ajută să scap de vizitatori. Intră toată ziua aici fără măcar să telefoneze. Par să nu-și dea seama că este o treabă foarte obositoare să zaci toată ziua în spital.

— Oricum nu răspunzi niciodată la telefon. Pariez că ești singurul pacient care are telefon. Cât mai ai de gând să stai?

— Primarul mai e primar? Cardinalul mai e cardinal? Dobitocul mai e în funcție?

— Care dobitoc?

— Orice dobitoc care e în funcție. Vreau să dispară toți dobitocii.

— Nu poți să stai atât de mult! strigă Michael. Oricum, ce naiba cauți aici? Ți-ai făcut examenul medical anual chiar acum două luni. Toți cred că ești nebun.

— Protestez. Cine?

— Eu.

— Ești nebun.

— Toți credem.

— Protestez din nou. Sunteți toți nebuni.

— Julian zice că ai fi putut prelua de mult întreaga companie dacă ai fi avut puțină ambiție și puțin cap.

— Și el e nebun. Michael, de data asta m-am speriat. Am avut o viziune.

— Și ce-ai văzut?

— Nu era vorba de preluarea firmei M&M. Aveam un halo, sau mi se părea că am, mi-era frică să nu am apoplexie sau o tumoră și nu-mi dădeam seama dacă era sau nu o închipuire. Când mă plictisesc mă cuprinde neliniștea. Mă îmbolnăvesc de tot felul de chestii, cum ar fi conjunctivită sau o ciupercă la picioare. Dorm prost. N-o să-ți vină să crezi, Michael, dar, când nu sunt îndrăgostit, mă plictisesc, iar acum nu sunt îndrăgostit.

— Se vede, spuse Michael. Nu ții regim.

— După asta îți dai seama?

— E o metodă…

— M-am gândit la epilepsie, știi ce-i aia, sau la o criză trecătoare de cardiopatie ischemică, despre care nu știi nimic. Apoi m-am temut de un atac cerebral – trebuie să ne temem întotdeauna de un atac cerebral. Vorbesc prea mult? Am avut senzația că văd totul de două ori.

— Adică vezi dublu?

— Nu, nu încă. Senzația că am mai trăit totul o dată. Aproape că nu mai era nimic nou pentru mine în știrile zilnice. În fiecare zi părea că se continuă sau începe o altă campanie politica sau de alegeri și, când nu era asta, era un alt turneu de tenis sau iarăși cretinele alea de Jocuri Olimpice. M-am gândit că ar fi o idee bună să mă internez aici ca sa fiu examinat. Oricum, am creierul sănătos și mintea limpede. La fel îmi este și conștiința.

— Toate astea sunt îmbucurătoare.

— Nu fi prea sigur. Marile crime sunt comise de oameni cu conștiința curată. Și nu uita că tata a murit în urma unui atac cerebral.

— La nouăzeci și doi de ani?

— Crezi că asta l-a făcut să sară-n sus de bucurie? Michael, ce-ai să faci în viață? Faptul că nu știu unde naiba o să-ți găsești locul îmi distruge liniștea sufletească.

— Acum chiar că vorbești prea mult.

— Ești singurul din familie cu care pot să discut ca lumea și nu vrei să asculți. Toți ceilalți știu asta,

chiar și maică-ta, care vrea mereu o alocație mai mare. Banii contează mai mult decât aproape orice altceva. Vrei să-ți dau o idee sănătoasă? Găsește-ți acum o slujba la o companie cu un program bun de pensii și un program medical bun, orice companie și orice slujbă, indiferent cât de mult ai detesta-o. Rămâi acolo până ești prea bătrân ca să continui. Singurul mod de a trai este să te pregătești să mori.

— Ei, drăcie, tată, chiar crezi asta?

— Nu, nu cred, deși s-ar putea să fie adevărat. Dar oamenii nu pot supraviețui de pe urma asigurărilor sociale și tu nu vei beneficia nici de-atât. Până și biata Melissa o va duce mai bine.

— Cine e biata Melissa?

— Dulceața de infirmieră de afară, cea atrăgătoare și destul de tinerica.

— Nu e prea atrăgătoare și e mai mare decât mine.

— Zău?

— Nu ți-ai dat seama?

Spre sfârșitul celei de-a doua săptămâni petrecute de Yossarian în spital, au pus la cale un complot ca să-l alunge.

L-au alungat cu ajutorul bărbatului din Belgia, din salonul alăturat. Bărbatul din Belgia era un înțelept financiar de la Comunitatea Economică Europeană. Era un înțelept financiar din Belgia foarte bolnav și vorbea prost englezește, ceea nu avea prea mare importanță, pentru că i se tăiase o parte din gât și nu putea vorbi deloc și nici nu prea înțelegea engleza, ceea ce era foarte important pentru infirmiere și câțiva medici, care nu puteau să i se adreseze pe căi raționale. Toată ziua și o mare parte din noapte, o avea la căpătâi pe miniaturala și palida sa soție belgiană, îmbrăcată cu toalete moderne necălcate, care fuma tot timpul, nu înțelegea nici ea engleza și se răstea permanent și isteric la infirmiere, zbierând alarmată și îngrozita ori de câte ori el gemea, se sufoca, dormea sau se trezea. El venise în țara aceea ca să

se vindece și medicii îi extirpaseră o bucată din laringe pentru că ar fi murit cu siguranță dacă i l-ar fi lăsat pe tot. Acum nu mai era la fel de sigur că va trăi. Doamne, își zise Yossarian, cum de putea să suporte?

Doamne, își mai spuse Yossarian, cum de pot suporta?

Bărbatul acela nu putea să-și exprime sentimentele decât dând sau clătinând din cap, ca răspuns la insistentele întrebări cu care-l ataca nevastă-sa, neavând la dispoziție niciun alt mijloc de a-i transmite răspunsurile. Belgianul era victima mai multor primejdii și neplăceri decât ar fi putut număra Yossarian pe degetele ambelor mâini. Lui Yossarian nu i-au ajuns degetele când a numărat prima dată și n-a mai încercat după aceea. Nu-i mai crescuseră alte degete. De obicei, era atâta vânzoleală în preajma lui, încât Yossarian aproape că nu-și găsea răgaz să se gândească la el însuși. Își făcea pentru bărbatul din Belgia mai multe griji decât ar fi dorit. Cădea pradă stresului și știa că stresul nu era sănătos. Oamenii făceau cancer din cauza stresului. Făcându-și griji că este stresat, Yossarian era tot mai stresat și începea să-și plângă și lui de milă.

Belgianul avea dureri, ceea ce era de neconceput pentru Yossarian, care nu primea calmante pentru asta și simțea că nu va mai putea suporta mult timp și nu va mai putea supraviețui. Bărbatul din Belgia era narcotizat, aspirat, medicamentat și sterilizat. Le dădea atât de mult de lucru tuturor, încât infirmiera Macintosh abia-și mai găsea timp să-l lase pe Yossarian să se joace cu dantela chiloților ei. Treaba era treabă și bolnavul din Belgia era o treabă serioasă. Melissa era zorită și ciufulită, zăpăcită și veșnic cu sufletul la gură. El se simțea prost că îi distrăgea mereu atenția când alături de el era un om într-o stare critică și, odată ce momentul era ratat, se simțea sărăcit fără ea. Nimeni altcineva nu-i putea ține locul.

Bărbatul din Belgia, care aproape că nu se clintea, îi ținea pe toți ocupați. Era supraalimentat printr-un tub vârât în gât, ca să nu moară de foame. Îi băgau bietului om apă prin vene, ca să nu se deshidrateze, și îi aspirau lichidul din plămâni ca să nu se înece.

Omul constituia o slujbă permanentă pentru oricine. Avea un tub în piept și un altul în burtă și, necesitând o îngrijire constantă, Yossarian nu prea mai avea timp să se gândească la capelanul Tappman și la problema lui, sau la Milo, Wintergreen și la escadrilele lor de bombardiere invizibile, la colega de cameră australiană, cu fard alb și tocuri înalte în formă de stilet și sâni plini, sau la oricine altcineva. De câteva ori pe zi, Yossarian se aventura până în hol ca să arunce o privire în celălalt salon, numai ca să vadă ce se petrecea. De fiecare dată când făcea asta, se întorcea clătinându-se la patul lui și se prăbușea într-o stare de leșin și de năuceală, cu brațul apăsat pe ochi.

Când i se limpezeau ochii și își ridica din nou privirea, cei mai misterioși dintre detectivii particulari se holbau la el. De data asta, agentul secret era un bărbat spilcuit, care purta costume bine croite și cravate de lână cu un ecosez discret, cu figură de străin și ochi negri pe fața orientală vag cu oase solide, evocându-i o migdală cu coajă.

— Cine naiba ești? îi venise nu o dată lui Yossarian să strige la el.

— Hei, cine ești? întrebă el o dată prietenos, silindu-se să zâmbească.

— Cu mine vorbești? i se răspunse arogant, cu glas scăzut și cu o dicție perfectă.

— Pot să te ajut cu ceva?

— Absolut cu nimic. Îmi puneam doar niște întrebări în legătură cu domnul acela solid și plesuv, cu păr blond, care stătea mult timp pe culoar până acum câteva zile.

— Celălalt detectiv particular?

— N-am nici cea mai vagă idee la cine te referi, răspunse omul, după care o șterse.

— Cine naiba ești? strigă Yossarian după el, în timp ce familiarul strigăt se răspândea iarăși pe culoar și se auzea din nou zgomotul produs de tălpile de cauciuc.

— Cine vorbește franțuzește? Cine vorbește franțuzește?

Acest vaiet chinuit se înălța de nu se știe câte ori pe zi din piepturile infirmierei Macintosh, al infirmierei Cramer, al unei alte infirmiere, din al unuia dintre numeroșii medici și tehnicieni de serviciu, sau al asistenților afroamericani, hispanici sau de pe țărmurile Pacificului, și al altor refugiați economici care-l îngrijeau pe belgian contra unui salariu, în acea civilizație nefirească a spitalului, care era perfect firească. Întrucât acum exista un bancomat la fiecare etaj, pe lângă automatele cu dulciuri și apă gazoasă, un pacient cu carte de credit și asigurare medicală putea să nu mai calce niciodată pe afară.

Agentul secret cu o dicție impecabilă și costume englezești nu s-a oferit niciodată să vorbească franțuzește, deși Yossarian putea să parieze că știa și că putea să încalce și consemnul.

Yossarian o rupea un pic pe franțuzește, dar se hotărî să nu se amestece. Îl enerva incompetența. Cine putea să-și dea seama? Era posibil ca o eroare de traducere să-l facă pasibil de acuzația că practica medicina fără autorizație. Yossarian pricepea: înțelegea că, în ceea ce-l privea, dacă ar fi fost nevoit vreodată să suporte toate astea la vârsta lui, timp de patru sau paisprezece zile, numai ca să poată trăi în continuare cu sau fără o cutie vocală pentru Dumnezeu știe cât timp, probabil că s-ar fi împotrivit. Ar fi preferat să nu. Până la urmă totul se reducea la elementele esențiale. Nu putea suporta durerea belgianului.

Va trebui s-o părăsească pe Melissa.

Lui Yossarian i se puteau sugera anumite simptome și știa acest lucru. După o zi, i-a răgușit vocea.

— Ce-ai pățit? s-a repezit la el îngrijorată infirmiera Macintosh, chiar în dimineața următoare, după ce se prezentase la serviciu, se fardase, își îndreptase dungile ciorapilor fără dungi și apoi intrase în salon, arătând nemaipomenit, ca să se asigure că el se simțea bine. Parcă ai altă voce. De ce nu mănânci?

— Știu. Sunt răgușit. Deocamdată nu mi-e foame. Nu știu de ce am răgușit în halul ăsta.

Yossarian nu avea febră sau vreun alt disconfort fizic și nu se vedea pe nicăieri vreo inflamație în urechi, nas sau gât, a spus specialistul în nas, gât și urechi care a fost consultat.

În ziua următoare l-a durat gâtul. Simțea acolo o excrescență și avea dificultăți la înghițirea alimentelor, deși tot nu apărase vreun semn de infecție sau de obstrucție, iar el știa, la fel de sigur cum știa de altfel orice, că în curând își va pierde și laringele din cauza unei malignizări, dacă va mai zăbovi acolo, în loc s-o șteargă naibii cât mai repede din spital.

Infirmiera Melissa Macintosh arăta ca o femeie cu inima zdrobită. Nu avea nimic personal cu ea, o asigură el. Îi promise, galant, că o va scoate în curând în oraș la un restaurant bun și o va duce la Paris și Florența, poate chiar la München, și vor căuta împreună lenjerie cu dantelă prin vitrine, dacă vor descoperi că se împăcau bine și dacă pe ea n-o va deranja să fie urmărită de detectivi particulari oriunde vor merge împreună. Ea crezu că Yossarian glumea în privința detectivilor particulari și spuse că îi va fi dor de el. Yossarian o puse la punct spunându-i că nu-i va oferi ocazia, întrebându-se – chiar în timp ce se uita sincer în ochii ei albaștri și onești și îi strângea cu căldură mâna în semn de rămas-bun – dacă își va aminti vreodată să-și dorească s-o revadă.

CARTEA A DOUA

4

LEW

M -am născut robust și neînfricat. Până în ziua de azi, nu cred că știu ce înseamnă să-ți fie fiică de o altă ființă omenească. N-am căpătat mușchi, oase solide și un piept masiv vânzând ziare vechi pe străzi și ridicând greutăți în copilărie, în prăvălia de vechituri a tatei. Dacă n-aș fi avut puterea s-o fac, tata nu m-ar fi pus la o asemenea treabă. M-ar fi pus să țin socotelile și să fac comisioane, cum a procedat cu surorile mele și cu fratele meu mai mare, Ira. Eram în familie patru băieți și două fete, iar dintre băieți eu eram al doilea de la coadă. Mama le spunea oamenilor că nu mai văzuse în viața ei un bebeluș mai robust ca mine, dar și mai înfometat. Trebuia să-și folosească ambele mâini ca să mă desprindă de pieptul ei.

— Ca Hercule în leagăn, a spus o dată Sammy Singer.

— Cine?

— Hercule. Hercule în pruncie.

— Ce-i cu el?

— După ce s-a născut, i-au băgat doi șerpi mari în leagăn ca să-l omoare. I-a sugrumat pe fiecare cu câte o mână.

— Ba n-a fost deloc așa, deșteptule.

Micul Sammy Singer știa chestii de-astea chiar și pe vremea când eram niște puști la școală, în clasa a treia sau a patra. Sau poate într-a șasea sau a șaptea. Noi, ceilalți, făceam rezumate după *Tom Sawyer* și *Robinson Crusoe,* iar el făcea rezumate după *Iliada.* Sammy era inteligent, eu eram isteț. El cerceta totul în cărți. Eu îmi foloseam

imaginația. El era bun la șah, eu eram bun la pinaclu. Eu am încetat să joc șah, el a continuat să piardă bani jucând pinaclu cu mine. Care era mai isteț? Când am intrat în război, el a vrut să fie pilot de luptă și a ales aviația. Eu am ales artileria, pentru că voiam să lupt împotriva nemților. Speram să fiu într-un tanc și să intru cu el în sute de nemți. El a devenit mitralior în coada avionului, eu am ajuns la infanterie. El a fost doborât o dată, prăbușindu-se în apă, și s-a întors acasă cu o medalie, eu am fost prizonier de război și am fost ținut peste ocean până la sfârșit. Poate că el a fost cel mai isteț. După război, el a urmat colegiul pe banii guvernului, eu mi-am cumpărat un depozit de cherestea la marginea orașului. Am cumpărat un loc de construcție și am ridicat o casă la nimereală, în asociație cu câțiva clienți care se pricepeau mai bine decât mine la construcții. Eu mă pricepeam mai mult la afaceri. Cu profitul scos din ea, mi-am făcut singur următoarea casă. Am descoperit creditul. În Coney Island nu se știa că băncile dădeau bani împrumut. În timpul liber, el se ducea la operă, eu împușcam rațe și gâște canadiene, împreună cu diverși instalatori locali și bancheri yankei, în timp ce eram prizonier de război în Germania, ori de câte ori eram mutat în altă parte, mă îngrijora ce se va întâmpla când noii gardieni vor vedea plăcuța de identificare și vor descoperi că eram evreu. Îmi făceam griji, dar nu-mi amintesc să-mi fi fost frică vreodată. În fiecare loc în care mă deplasam, când ei mă duceau tot mai aproape de inima țării, spre Dresda, mă străduiam să găsesc o cale de a le spune înainte de a descoperi ei. Nu voiam să-și închipuie că aveau un prizonier care ascundea ceva. Nu m-am gândit decât mai târziu, când m-a întrebat Sammy, că ar fi putut să mă scuipe în față, să-mi crape capul cu patul unei arme sau pur și simplu să mă ducă departe de ceilalți, în tufișuri, împungându-mă cu puștile și cu baionetele, iar acolo să mă înjunghie

sau să mă împuște. Cei mai mulți eram niște copii și mi-am închipuit că ar putea să ne brutalizeze și să ne batjocorească un timp și că va trebui totuși să-i pocnesc pe câțiva ca să-i învăț să se potolească. N-am avut niciodată motiv să fac asta. Eu eram LR, Lewis Rabinowitz de pe Mermaid Avenue din Coney Island, Brooklyn, New York, și nu aveam pe atunci nicio îndoială că nu puteam fi întrecut la nimic și că puteam reuși să fac orice doream.

Asta am simțit întotdeauna în copilărie. Am fost mare și tare de la bun început, aveam un glas puternic și mă simțeam mai mare și tare decât eram. La școala publică, vedeam cu ochii mei că erau copii mai în vârstă care erau mai mari decât mine și poate că erau și mai tari, dar n-am simțit asta niciodată. Și nu mi-a fost niciodată frică de cele câteva familii italiene din cartier, de-alde Bartolini și Palumbo, cu care toți ceilalți nu vorbeau, de teamă, decât acasă la ei. Se zvonea în șoaptă că porcii aveau cuțite asupra lor. Eu n-am văzut niciun cuțit. Îi lăsam în pace și nu mă deranjau. Și nici pe alții, de altfel, din câte știam. Cu o singură excepție. Un slăbănog mai mare decât mine, din clasa a opta, a trecut ghemuindu-se prin fața mea și m-a călcat dinadins pe picior, în timp ce ședeam pe trotuar, în primul rând al cozii din fața curții școlii, după prânz, așteptând să se deschidă ușile și să înceapă cursurile de după-amiază. Era încălțat în tenișii. Nu aveam voie să purtăm tenișii la școală decât la ora de sport, dar de-alde Bartolini și Palumbo îi purtau când aveau chef. Aha, mi-am spus în sinea mea, când am văzut ce s-a întâmplat. L-am urmărit cum se apropie. Îl văzusem întorcându-se spre mine cu o privire răutăcioasă și inocentă. Nu mi-am văzut brațul țâșnind ca să-l înșface de gleznă, strângându-l numai atâta cât să-l țină în loc, când a încercat să se elibereze și să-și continue drumul fără a-și mișca măcar ochii, ca și cum era dreptul lui, ca și

cum nici n-aș fi fost acolo. A fost cu adevărat surprins când a văzut că nu-i dădeam drumul. A încercat să facă pe durul. Aveam mai puțin de treisprezece ani.

— Hei, ce faci? a mârâit el.

Eu m-am dat și mai dur.

— Ți-a scăpat ceva, am spus cu un zâmbet rece.

— Nu, zău? Ce?

— Ți-au scăpat pașii.

— Foarte comic! Dă-mi drumul la picior!

— Și unul din ei a căzut pe mine.

Cu cealaltă mână am bătut ușor locul pe care mă călcase.

— Nu, zău?

— Zău.

A tras mai tare. Eu am strâns și mai tare.

— Dacă e adevărat, n-am făcut-o dinadins.

— Am crezut că ai făcut-o dinadins, i-am spus. Dacă te juri pe Dumnezeu și îmi mai spui o dată că n-ai făcut-o dinadins, s-ar putea să te cred.

— Faci pe durul? Te crezi mare?

— Da.

Alți puști ne priveau. Și câteva fete. Mă simțeam bine.

— Bine, n-am făcut-o dinadins, a spus el și a încetat să mai tragă.

— Atunci o să te cred.

După aceea, am fost prieteni un timp.

Sammy s-a hotărât într-o zi să mă învețe să mă bat și să-mi arate în acest timp că era mai bun decât mine la box.

— Nu se poate să te bazezi doar pe mușchi, Lew.

Avea o carte cu instrucțiuni pe care o citise și niște mănuși de box împrumutate. Trebuia să-i zâmbesc mereu, în timp ce ne legam mănușile. Mi-a arătat care era poziția, cum îți menținei echilibrul, m-a învățat să dau o scurtă, un croșeu, un upercut.

— E-n regulă, tigrule, m-ai învățat. Acum ce facem?

— Mai continuăm vreo trei minute, ne odihnim un minut, o să-ți arăt ce ai greșit și apoi mai facem o rundă. Nu uita, mișcă-te tot timpul. Nu lovești în clinei, nici nu te lupți. Nu e permis. Ridici mâna stângă, o ții în sus și o întinzi mai mult. Altminteri vin direct la tine și te pocnesc. Așa. Hai să-ncepem.

Își luă poziția, apoi începu să țopăie. Eu m-am dus drept spre el și i-am împins cu ușurință ambele brațe în jos cu mâna stângă.

Cu dreapta i-am acoperit fața cu mânușa deschisă și i-am răsucit-o în joacă dintr-o parte într-alta.

— Ăsta e un clinci, zbieră el. N-ai voie să-mi ții fața. Trebuie să dai un pumn sau să nu faci nimic. Acum ne despărțim și o luăm de la capăt. Nu uita că trebuie să-ncerci să mă lovești.

De data asta țopăi mai repede în jurul meu, îmi pocni o parte a capului cu o scurtă și se retrase imediat. Eu m-am repezit din nou la el, i-am tras cu ușurință brațele în jos cu o labă și am început să-l bat încet pe față cu cealaltă. Nu mă puteam abține să nu rid în timp ce mă uitam la el. Eu rânjeam, el gâfâia.

— Hai să facem altceva, spuse el necăjit. Nu merge așa, nu?

Uneori îmi făceam griji pentru micul Sammy pentru că nu știa să facă mare lucru și îi plăcea să-i înțepe pe oameni. Dar era isteț și s-a dovedit că înțepa numai oamenii despre care știa că nu se vor supăra pe el. Oamenii ca mine.

— Hei, Lew, ce mai face prietena ta cu țâțe mari? îmi tot spunea în timpul războiului, după ce începusem să mă întâlnesc cu Claire și o adusesem pe acolo.

— Ești un tip deștept, îi spuneam cu un zâmbet forțat, scrâșnind din dinți.

Am un nerv în partea din spate a fălcii și într-o parte a cefei pe care-l simțeam zvâcnind când începeam să spumeg. Îl simțeam și la pinaclu când mizam prea mult și trebuia să trișez.

— Hei, Lew, transmite-i complimentele mele nevestei tale cu țâțe mari, spunea el după ce Claire și cu mine ne-am căsătorit.

Winkler a început și el să mă stârnească în același fel și nu puteam să-l pocnesc dacă nu-l pocneam pe Sammy, iar pe Sammy nu puteam să-l pocnesc. Ar fi putut fi martorul meu la cununie, dar ai mei au vrut să fie frații mei și în familia mea toți am făcut ceea ce au vrut ceilalți să facem.

Mi-au dat numele Lewis și îmi spuneau Louie, de parcă numele meu ar fi fost Louis, și n-am văzut care era deosebirea până nu mi-a arătat-o Sammy. Chiar și după aceea, tot nu am văzut cine știe ce deosebire.

Sammy citea ziare. Îi simpatiza pe oamenii de culoare și spunea că ar trebui să fie lăsați să voteze în sud și să fie liberi să trăiască unde vor. Din partea mea, pot să trăiască oriunde, dacă nu trăiesc aproape de mine. Nu mi-au plăcut niciodată cu adevărat decât cei pe care i-am cunoscut personal. Ne-a plăcut Roosevelt un timp, după ce a devenit președinte, dar mai ales pentru că nu era Herbert Hoover sau un republican sau unul dintre țărănoii antisemiți din sud sau din vestul mijlociu, sau părintele Coughlin din Detroit. Dar nu aveam încredere în el și nu credeam în el. Nu aveam încredere în bănci, nu aveam încredere în registrele bancare și ne făceam afacerile pe cât posibil în bani lichizi. Chiar înainte de Adolf Hitler, nu ne plăceau nemții. Și printre nemții care nu aveau nicio șansă în casa noastră se numărau nemții evrei. Iar asta a continuat și după Hitler. Am crescut auzind vorbindu-se de ei.

— Nu am dorit niciodată răul nimănui, repeta mama.

Am auzit-o spunând asta de nenumărate ori și nu era adevărat. Cumplitele ei blesteme se abăteau asupra tuturor, chiar și asupra noastră.

— Dar dacă a meritat vreodată un popor să fie pedepsit, ei sunt aceia. Când am venit prin Polonia la Hamburg, se fereau să se uite la noi. Eram pentru ei niște gunoaie. Le era rușine de valizele și de hainele noastre și nici nu vorbeam germana. Le era tuturor rușine de noi și ne-o arătau. Unii ne furau banii când aveau ocazia. Când era un loc liber într-un tren sau pe o bancă de pe stradă, puneau acolo o pălărie ca să se creadă că locul era al cuiva, ca să nu ne putem așeza lângă ei. Ne lăsau să stăm în picioare ore-n șir, chiar și când aveam copii cu noi. Toți oamenii cu bani făceau asta. Și toți se prefăceau că nu vorbesc idiș.

Când Sammy a venit odată în vizită la mine acasă, nu cu mult timp în urmă, a spus că el crede că probabil nemții evrei nu vorbeau idiș. Mama s-ar fi prefăcut că e tare de ureche dacă ar fi auzit așa ceva.

Când a izbucnit războiul în Europa, toți mai aveam doi ani până la vârsta de înrolare. La liceu, m-am mutat de la spaniolă la germană – începeam să mă pregătesc – și am început să-i înnebunesc pe tipi ca Sammy cu cuvinte ca *Achtung, wie geht's, hallo, nein* și *jawohl.* Când zbierau la mine să termin, le aruncam câte un *dankeschön.* M-am ținut de germană și în armată. Când m-am înrolat, știam deja destulă germană ca să-i terorizez pe prizonierii de război pe care i-am găsit la Fort Dix și Fort Sili, la Fort Riley și Fort Benning. Fiind prizonier de război lângă Dresda, puteam vorbi puțin cu gardienii și uneori traduceam pentru alți americani. Fiindcă vorbeam germana, am fost trimis la Dresda în fruntea unui detașament de muncă, deși eram sergent și nu eram obligat să mă duc.

Afacerile cu vechituri au înflorit când eram încă un tânăr civil. Mama lui Sammy aduna ziare vechi

și dona cratițe și tigăi din aluminiu, iar tata le vindea. Bătrânul a descoperit că se adunau bani frumoși din vechituri și chiar câteva mici averi pentru cei ce se ocupau de deșeurile metalice. Umblam cu limba scoasă după clădiri anunțate pentru demolare. Urmăream mașinile de pompieri. Marile incendii din Coney Island erau întotdeauna o mină de aur, în cazul nostru o mină de cupru și una de plumb, datorită țevilor pe care le strângeam. Când a ars Luna Park, curând după război, am dat lovitura cu vechiturile. Ne plăteau ca să le luăm și ne plăteau iarăși când le vindeam negustorilor de deșeuri. Tot ce era fierbinte era învelit în azbest; luam și azbestul ca să-l vindem. După asta strânseserăm ceva bani și bătrânul mi-a împrumutat zece mii ca să cumpăr depozitul de cherestea, cu o dobândă imensă, fiindcă așa era el și fiindcă nu-i plăcea ideea. Nu voia să renunț la afacerea cu vechituri și nu voia să ne mutăm la o depărtare de aproape trei ore de dram. Școlile și spitalele vechi erau foarte profitabile. Am cumpărat un al doilea camion și am angajat bărbați solizi din cartier, care puteau ridica greutăți și îi puteau alunga pe alți negustori de vechituri. Am angajat chiar și un *shvartza* masiv, un negru solid și liniștit, pe nume Sonny, care a apărat într-o zi la noi să ceară de lucra. Înlăturam tencuiala de pe pereți și izolația de azbest cu clești de metal și cu ciocane, ca să ajungem la țevile de cupru și de plumb cu canciocul, cu ranga și cu ferăstrăul. Tata l-a dat afară pe Smokey Rubin.

Eu am răspândit vestea. Smokey a amenințat că o să vină după mine și că ar fi bine să nu mă găsească. În seara următoare, m-am dus la bistroul lui Happy din Mermaid Avenue și m-am instalat acolo ca să-l aștept. Sammy și Winkler au pălit când au intrat și m-au văzut. Am crezut că or să leșine.

— Ce cauți aici? a spus Winkler. Pleacă, pleacă.

— Nu știi că umblă Smokey după tine? a spus Sammy. E cu câțiva amici.

— Îl ajut să mă găsească. Vă fac cinste cu apă gazoasă și sandvișuri dacă vreți să așteptați cu mine. Sau puteți să vă așezați unde vreți.

— Măcar du-te și adu-ți frații dacă vrei să faci o prostie, a propus Sammy. Să fug până la tine acasă?

— Mai bine ia un malț.

N-am așteptat mult. Smokey m-a reperat imediat ce a intrat – ședeam cu fața spre ușă – și a venit direct la separeu, urmat de unul pe nume Red Benny și de un tip bizar, cunoscut drept Willie the Geep.

— Te-am căutat. Am să-ți spun niște chestii.

— Ascult.

Aveam fiecare privirea țintuită în ochii celuilalt.

— Am venit să le aud.

— Atunci hai afară. Vreau să vorbim fără martori.

Am chibzuit la treaba asta. Ei erau treizeci sau mai mulți, iar noi eram șaptesprezece și jumătate. Smokey luptase în ring. Făcuse pușcărie și fusese tăiat rău, cel puțin o dată, într-o bătaie cu cuțitul.

— Bine, Smokey, dacă asta vrei, m-am hotărât eu. Dar spune-le băieților tăi să stea aici un timp, dacă vrei să vorbim fără martori și dacă n-ai alte gânduri.

— Ai spus lucruri urâte despre mine, așa-i? Să nu mă minți. Și taică tău a spus.

— Ce lucruri urâte?

— Că m-ați dat afară și că am furat. Nu m-a dat afară taică tău, să fie clar. Am plecat eu. N-aș mai lucra la niciunul dintre voi.

— Smokey…

Simțeam că începe să-mi pulseze nervul acela din obraz și din ceafă.

— Bătrânul vrea să-ți spun neapărat că dacă mai calci în prăvălie o să-ți rupă spinarea.

Asta-l făcu pe Smokey să cugete. Îl cunoștea pe bătrân. Dacă bătrânul spusese una ca asta, Smokey știa că vorbise serios. Tata era un bărbat scund, cu umerii cei mai mari și mai lați pe care i-am văzut și cu ochi albaștri pe o față care le evoca oamenilor o torpilă sau un obuz de artilerie. Cu pistruii aceia, cu trăsăturile lui dure și cu petele de la ficat, semăna cu un lingou de fier, cu o nicovală înaltă de un metru șaizeci și opt. Fusese fierar. Toți din familie avem căpățâni mari și fălci masive, pătrate. Arătăm a polonezi și suntem jidani. În Polonia, omorâse cu un pumn în frunte un cazac care se răstise la mama și în Hamburg fusese cât pe-aci să repete gestul cu un fel de paznic al imigranților care făcuse aceeași greșeală, de a fi grosolan cu mama, dar se abținuse la timp. În familia mea, nimeni dintre cei care i-au insultat pe vreunul dintre noi n-a scăpat nepedepsit, poate cu excepția lui Sammy Singer, a mea și a soției mele cu țâțe mari.

— Ce mai face tăticul tău, Marvin? i se adresă Red Benny lui Winkler, în timp ce toți clienții se uitau la noi, iar după aceea Smokey a mai avut un motiv să fie precaut.

Winkler bătea tamburina pe masă cu degetele de la o mână și tăcea.

Tatăl lui era agent de pariuri la cursele hipice și câștiga mai mult decât aproape oricine din cartier. Au avut chiar și un pian în casă, un timp. Red Benny era curier, perceptor, cămătar, datornic, spărgător. Într-o vară, împreuna cu o bandă, a curățat toate camerele unui hotel dintr-o stațiune, cu excepția celei închiriate de familia lui Winkler, făcându-i pe oamenii din oraș să se întrebe cu ce se ocupa tăticul lui Winkler de fusese cruțat.

Dar în clipa aceea, Smokey începuse deja să se mai îmblânzească.

— Tu și laică-tău le spuneți oamenilor că v-am furat o clădire, nu? N-am furat casa aia. L-am găsit pe administrator și am încheiat singur târgul.

— Ai găsit-o în timp ce lucrai la noi, i-am spus. Ori lucrezi la noi, ori intri singur în afaceri. Nu le poți face pe amândouă în aceeași oră.

— Acum intermediarii nu vor să mai cumpere nimic de la mine. Nu-i lasă taică-tău.

— Pot face ce vor. Dar cumpărând de la tine, nu pot cumpăra de la el. Asta-i tot ce-a spus.

— Nu-mi place. Vreau să vorbesc cu el. Vreau să vorbesc cu el acum. Și vreau să-l lămuresc.

— Smokey, am spus, vorbind rar și simțindu-mă brusc foarte sigur pe mine, dacă mai ridici vreodată glasul la tata, o să-ți vin de hac. Și dacă mă atingi cu un deget, o să-ți vină de hac.

Pâra impresionat de ceea ce-i spusesem.

— Bine, cedă el, întristându-se. O să mă întorc să muncesc la el. Dar spune-i că de acum înainte vreau șaizeci pe săptămână.

— N-ai înțeles. S-ar putea să nu te ia înapoi nici pentru cincizeci de dolari. Va trebui să încerc să pun o vorbă bună pentru tine.

— Și poate să ia casa pe care am găsit-o dacă îmi dă cinci sute.

— S-ar putea să-ți dea două, ca de obicei.

— De când pot să-ncep?

— Lasă-mi răgaz ziua de mâine ca să-ncerc să-l conving.

De fapt, a durat ceva până să-i amintesc bătrânului că Smokey muncea mult și că el și negrul reușeau împreună să-i alunge pe ceilalți negustori de vechituri.

— Louie, te rog, împrumută-mă acum cu cincizeci, se ragă Smokey. Vreau să investesc în niște tutun bun din Harlem.

— Nu pot să-ți împrumut decât douăzeci, i-am spus, deși i-aș fi putut da mai mult. E ciudat, am adăugat după ce ceilalți au ieșit, îndoindu-mi degetele. Am ceva la mână. Când i-am dat cei douăzeci de dolari abia am putut s-o îndoi.

— Țineai în mână zaharnița, spuse Winkler, căruia îi clănțăneau dinții.

— Ce zaharniță?

— Nu ți-ai dat seama? se repezi Sammy la mine, aproape furios. Strângeai zaharnița aia în mână de parcă aveai de gând să-l omori cu ea. Credeam că o s-o sfărâmi.

M-am lăsat pe speteaza scaunului, râzând, și am comandat plăcintă și înghețată pentru toți trei. Nu, nu-mi dădusem seama că strângeam în mână mixerul gros, cilindric, pentru zahăr, în timp ce stăteam de vorbă. Eram calm și aveam mintea limpede în timp ce îl priveam drept în ochi și brațul meu era gata de acțiune fără să știu măcar. Sammy răsuflă ușurat și se albi la față când își ridică mâna de pe genunchi și puse înapoi pe masă cuțitul pe care-l ținuse.

— De ce îl ascundeai, tigrule? am spus râzând. La ce mi-ar fi folosit?

— N-am vrut să vadă cum îmi tremurau mâinile, șopti Sammy.

— Știai să-l folosești?

Sammy clătină din cap.

— Și nici măcar nu vreau să aflu. Lew, trebuie să-ți spun în clipa asta. Dacă suntem vreodată împreună și simți nevoia să te bați cu cineva, vreau să știi că poți fi absolut sigur că nu te mai poți bizui pe mine să te susțin.

— Nici pe mine, spuse Winkler. Red Benny n-ar face nimic cu mine de față, dar de ceilalți nu eram la fel de sigur.

— Gașcă, le-am spus, de data asta nici nu contam pe voi.

— Chiar aveai de gând să-l pocnești cu mixerul de zahăr?

— Sammy, l-aș fi pocnit cu tot bistroul ăsta dacă aș fi fost nevoit. Aș fi dat cu tine în el.

Trecusem deja de șaizeci și cinci de ani, mai precis cu doi ani, când l-am prins pe tânărul hoț de buzunare, un tip înalt și iute, de douăzeci și ceva de ani. Îmi amintesc precis fiindcă era ziua mea de naștere. Ca să-mi fac un cadou, a trebuit s-o scot

pe Claire în oraș la unul dintre spectacolele acelea cu cântece care ei îi plăceau și mie nu. Am ajuns prea devreme și stăteam împreună cu alți oameni sub marchiza unui teatru aflat nu prea departe de capul de linie al Autobuzelor Autorității Portuare. Capul de linie al autobuzelor este un loc care mă face și acum să rid ori de câte ori îmi amintesc când a fost buzunărit Sammy întorcându-se de la noi și era cât pe-aci să fie băgat la pușcărie fiindcă țipase la un polițist încercând să-l convingă să acționeze. Pe atunci mă împăcasem cu nemții și conduceam un Mercedes. Avea și Claire unul elegant, decapotabil. Pe neașteptate, o femeie a scos un *geshrei.* Am văzut doi tipi fugind chiar prin spatele meu. Fără să stau pe gânduri, l-am înșfăcat pe unul dintre ei. L-am răsucit, l-am ridicat și l-am bușit cu pieptul de capota mașinii. Abia când l-am trântit, am văzut că era tânăr, înalt și solid. Era un tip brunet.

— Dacă miști un mușchi, îți mp spinarea, i-am spus la ureche.

N-a mișcat niciun mușchi.

Când am văzut cât de minuțios îl percheziționau copoii, am clătinat mereu din cap, probabil de frică. I-au umblat cu degetele prin păr, căutând vreo lamă sau vreo țepușă. I-au perforat gulerul, buzunarele și toate cusăturile cămășii și pantalonilor, pipăindu-l de sus și până jos, în căutarea vreunui pistol, a unui cuțit sau a oricărui obiect mic și tăios. Mi-am dat seama că puteam să fiu omorât. Abia după ce au terminat, ajungând până jos în vârful tenișilor, s-au relaxat.

— Ați fost foarte norocos, domnule, a spus tânărul polițist care comanda și era cel mai vârstnic de acolo.

Oamenii îmi zâmbeau și eu le întorceam zâmbetele. Mă simțeam un erou.

— Gata, Lew, spectacolul tău s-a terminat, îmi spuse sec Claire, după cum aș fi putut paria că o să

spună. Hai înăuntru ca să vedem adevăratul spectacol.

— Mai stai un minut, Claire, i-am răspuns cu glas tare, umflându-mă în pene. Uite acolo o blondă frumoasă, care cred că ar vrea să mă cunoască mai bine.

— Lew, intri odată, pentru numele lui Dumnezeu, spuse ea, sau intru singură?

Am intrat amândoi râzând. Exact după două săptămâni, simptomele au revenit și m-am întors la spital ca să mi se facă chimioterapie.

5

JOHN

În afara spitalului era ca înainte. Oamenii înnebuneau și erau răsplătiți cu medalii. Decoratorii de interioare erau eroi ai culturii, iar creatorii de modă erau superiori din punct de vedere social clientelei lor.

— Și de ce n-ar fi? răspunsese deja Frances Beach la această remarcă a lui Yossarian, repetând o afirmație atât de perfectă, încât alții cugetau adeseori cum de putea cineva să pronunțe în limba engleză atât de impecabil fără să riște să pară că vorbește pe nas. Ai uitat cum arătam goi?

— Dacă un bărbat ar spune asta, John, rosti Patrick Beach, soțul ei, din nou încântat de ea, ar fi jupuit de viu.

— Dar bărbații spun asta, scumpo, rosti Frances Beach, la prezentările de modă de primăvară și de toamnă și câștigă miliarde îmbrăcându-ne pe noi.

Mai erau încă foarte mulți oameni săraci.

Yossarian se uită pieziș la un grup de oameni întinși pe trotuar în fața spitalului, în timp ce se îndrepta spre bordură și spre limuzina imensă cu geamuri negre, care aștepta să-l transporte la clădirea luxoasă cu apartamente de închiriat scumpe din celălalt capăt al orașului, unde locuia. Comandase un sedan; trimiseseră din nou limuzina și nu îi luau niciun ban în plus. Casa scumpă cu apartamente de închiriat în care locuia era considerată o clădire luxoasă pentru că întreținerea costa foarte mult. Camerele erau mici. Tavanele erau joase, nu avea geamuri în cele două băi, iar în toată bucătăria nu era loc pentru o masă sau un scaun.

La mai puțin de zece blocuri de casa lui era capul de linie al Autobuzelor Autorității Portuare newyorkeze, o structură pe care se înălțau palierele

a șapte etaje. La parter era un post de poliție cu trei celule mari, permanent ocupate, în care erau înghesuiți noii deținuți de mai multe ori pe zi și în care Michael Yossarian fusese azvârlit cu un an în urmă, când ieșise dintr-o stație de metrou și încercase să intre înapoi, după ce*își dăduse seama că se dăduse jos prea devreme în drum spre centru, unde se afla firma de arhitectură pentru care făcea desene.

— În ziua aceea, își amintea el, mi-ai salvat viața și mi-ai distrus sufletul.

— Voiai să fii închis cu toți ceilalți?

— Aș fi murit dacă s-ar fi întâmplat asta. Dar n-a fost ușor să văd cum i-ai ocărât și i-ai păcălit pe toți copoii și apoi să nu pățești nimic. Și știai că eu n-aș fi putut face așa ceva.

— Fiecare se înfurie într-un anumit fel, Michael. Nu cred că aveam de ales.

— Eram deprimat.

— Aveai un frate mai mare care te brutaliza. Poate că asta este deosebirea.

— De ce nu l-ați oprit?

— Nu știam cum. Nu voiam să-l brutalizăm.

Michael reacționă chicotind admirativ.

— Ai dat un adevărat spectacol, nu-i așa? îl acuză el invidios. Aveai și un mic public. Te-au și aplaudat.

După aceea, amândoi și-au pierdut vlaga.

Acum locuiau oameni la capul de linie al autobuzelor; era o populație compusă din bărbați și femei, din băieți și fete năbădăioase, majoritatea dormind noaptea în cotloanele mai întunecate și ieșind ca navetiștii în cea mai mare parte a fiecărei zile pentru a se îndeletnici în văzul tuturor cu afacerile normale pe care le avea fiecare.

La toaletele de la diverse etaje erau apă curentă, caldă și rece, precum și o puzderie de târfe și homosexuali pentru toate gusturile și magazine bine aprovizionate, la îndemâna lor, pentru necesitățile zilnice de bază – gumă de mestecat,

țigări, ziare și gogoși cu gem. Hârtia igienică era pe gratis. Mame fertile, fugite din orășele natale idealizate, soseau în mod regulat, însoțite de copii mici, și se instalau acolo. Capul de linie era o bază bună de instalare pentru prostituate, cerșetori și tineri fugari. Mii de navetiști care făceau afaceri și sute de vizitatori încercau să nu prea-i bage în seamă când treceau pe acolo în fiecare dimineață, în drum spre locul lor de muncă, sau când se întorceau acasă după terminarea zilei de lucru. Niciunul nu era bogat, pentru că niciun om bogat nu se ducea la serviciu cu autobuzul.

De la ferestrele înalte, cu perspectivă, ale apartamentului său din blocul cu multe etaje, Yossarian avea vedere directă spre un alt bloc de apartamente luxoase, cu și mai multe etaje. Între aceste clădiri se întindea piața lată de dedesubt, care era ticsită acum, din ce în ce mai urât, de haite mârâitoare de bătăioși și cerșetori, prostituate, drogați, negustori, proxeneți, hoți, vânzători de produse pornografice, pervertiți sexual și psihopați dezorientați, toți dezgustători, exercitându-și îndeletnicirile infracționale în aer liber, printre șirurile tot mai numeroase de oameni degenerați și murdari care acum trăiau efectiv în aer liber. Printre cei fără adăpost erau la ora aceea și albi care se pișau și ei lângă ziduri și se căcau în fundăturile unde alții din cercul lor își instalau în cele din urmă culcușul.

Yossarian știa că și în cartierul mai select din Park Avenue puteau fi văzute femei lăsându-se pe vine ca să se ușureze în rondurile cu flori îngrijite din mijlocul traficului din centru.

Era greu să nu-i urască pe toți.

Și acesta era New York-ul, Big Apple, Empire City din Empire State, inima financiară, creierul și musculatura țării și cel mai mare centru cultural din întreaga lume, poate doar cu excepția Londrei. Nicăieri unde fusese în lume nu fusese nevoit să-și amintească, nici la Roma sau la Pianosa în timpul

războiului, nici la Napoli și în Sicilia bombardată, nu asistase la o asemenea mizerie cumplită ca aceea pe care o vedea acum înălțându-se de jur-împrejurul lui și alcătuind un excelent domeniu al descompunerii. Nici măcar – adăugase el cu cinism nu doar o dată, adresându-i-se prietenei lui de demult, Frances Beach – la gustările asexuate pentru strângeri de fonduri și la evenimentele de seară cu cravata neagră obligatorie, la care participa de mai multe ori decât ar fi vrut, ca unică oficialitate prezentabila a firmei M&M Enterprises Associates, fiind un mascul atrăgător și o persoană care putea conversa cu o oarecare fluență și despre alte subiecte decât afacerile, cu alte persoane bine informate care își imaginau, ca niște egoiști ce erau, că influențau evenimentele din lume vorbind despre ele.

Nu era, desigur, vina nimănui.

— Doamne, ce-i asta? strigă Frances Beach, în timp ce ședeau alături pe bancheta din spate a limuzinei ei închiriate cu șofer, venind de la încă o petrecere insipida cu ceai și vin, dată în cinstea membrilor consiliului de administrație și a prietenilor membrilor consiliului de administrație al Bibliotecii Publice din New York, care erau încă în oraș și trăseseră concluzia, după lungi perioade de ezitare, că voiau să meargă acolo.

— Capul de linie al autobuzelor, spuse Yossarian.

— E oribil, nu-i așa? Pentru ce naiba e chestia asta?

— Pentru autobuze. Pentru ce naiba credeai că e? Știi ceva, Frances? o ispiti el cu blândețe. Cred că ar trebui să te gândești să organizezi acolo următoarea ta prezentare de moda sau unul dintre strălucitoarele tale baluri de caritate. Îl cunosc pe McBride.

— Ce tot îndrugi? Cine e McBride?

— Un fost copoi care lucrează acum acolo. Ce-ai zice chiar de o nuntă, continuă el, o nuntă în stil

mare. Ar fi o știre bombă. Ai organizat nunți…

— N-am organizat nimic.

— …în muzee și la operă. Capul de linie este mai pitoresc.

— O nuntă elegantă în clădirea aceea? îi răspunse ea cu un surâs afectat. Cred că ai înnebunit. Știu că glumești, așa că lasă-mă să mă gândesc. Olivia și Christopher Maxon s-ar putea să caute un nou loc în curând. Ia uită-te la oamenii aceia! Sunt bărbați sau femei? Și cei de acolo – de ce fac asemenea lucruri afară, pe stradă? De ce nu au răbdare să ajungă acasă?

— Mulți nu au casă, dragă Frances, spuse Yossarian, zâmbindu-i binevoitor. Și la capetele de linie sunt cozi lungi la toalete. Pentru orele de vârf trebuie făcute rezervări din timp.' Fără ele, nimeni nu-și poate face nevoile. Toaletele din restaurante și hoteluri sunt rezervate, conform afișelor, doar patronilor. Ai observat vreodată, Frances, că bărbații care urmează pe străzi au nevoie de obicei de foarte mult timp?

Nu, nu observase, îl informă ea pe un ton glacial.

— Ești cam mohorât în ultimul timp. Erai mai amuzant pe vremuri.

Cu ani în urmă, înainte ca fiecare să se fi căsătorit, savuraseră împreună ceea ce astăzi s-ar numi o legătură de amor, deși niciunul dintre ei n-ar fi conceput să confere o denumire atât de pompoasă îndeletnicirilor pătimașe pe care le exercitau neîncetat, fără a se angaja sau a-și face griji vreodată pentru un viitor comun. Apoi, după puțin timp, el renunțase la promițătoarea activitate de începător în domeniul arbitrajului și în cel al investițiilor bancare în favoarea unei a doua încercări de a intra în învățământ, înainte de a se întoarce la agenția de publicitate, apoi la relații publice și la statutul de scriitor profesionist, reușind, cu timpul, ca om-bun-la-toate, cu excepția acelor domenii care presupuneau un produs ce

putea fi văzut, pipăit, utilizat sau consumat, un produs care ocupa spațiu și de care nu era nevoie. Între timp, ea începuse, mânată de curiozitate, ambiție și de oarece talent nativ, să se facă plăcuta unor regizori de teatru și altor domni despre care considera că i-ar putea deveni utili pe scenă, pe ecran sau în televiziune.

— Iar tu, îi aminti el acum, erai mult mai înțelegătoare pe vremuri. Ți-ai uitat trecutul.

— Și tu l-ai uitat.

— Erai radicala.

— Și tu la fel. Iar acum ești negativist, remarcă ea fără prea multă simțire. Și ești întotdeauna sarcastic, nu? Nu-i de mirare că oamenii nu se simt întotdeauna bine în prezența ta. Faci lumină în toate și nu le dai niciodată satisfacția de a fi întru totul de acord cu ei. Și tot timpul flirtezi.

— Nu-i adevărat!

— Ba da, insistă Frances Beach, fără a întoarce măcar capul pentru a fi mai convingătoare. Flirtezi aproape cu oricine în afară de mine. Se vede cine flirtează și cine nu. Patrick și Christopher nu flirtează. Tu, da. Întotdeauna ai flirtat.

— E modul meu de a glumi.

— Unele femei își închipuie că ai o amantă.

— O amantă? Yossarian însoți acest cuvânt de un hohot de râs zgomotos. Una să am și tot ar fi prea mult.

Frances Beach râse și ea, iar încordarea pe care o provocase se risipi. Amândoi erau trecuți de șaizeci și cinci de ani. El o cunoscuse când numele ei era Fanny. Ea își amintea când lui i se spunea Yo-Yo. De atunci nu mai cochetaseră unul cu celălalt, nici măcar între căsătorii, niciunul nefiind îmboldit de nevoia de a testa compromisul făcut de celălalt.

— Par a fi tot mai mulți oameni de acest gen pretutindeni, murmură ea încet, cu o disperare despre care dădea de înțeles că va fi ușor de stăpânit. Oameni care fac tot ce le trece prin cap,

în văzul tuturor. Patrick a fost pălmuit chiar în fața casei noastre. La toate colțurile sunt târfe zi și noapte, urâte, îmbrăcate oribil, ca acelea de lângă clădirea de acolo.

— Lasă-mă la clădirea de acolo, spuse Yossarian. Acolo locuiesc acum.

— Acolo?

Când el confirmă dând din cap, ea adăugă: Mută-te.

— Abia m-am mutat. Ce are clădirea asta? În vârful muntelui meu vrăjit avem două cluburi de sănătate și unul dintre ele este un templu al dragostei. Jos sunt nouă cinematografe, unul numai pentru adulți și unul pentru homosexuali și mai avem printre ele o agenție de bursă, firme de avocatură și agenții de publicitate. Sunt și tot felul de medici. Mai avem o bancă dotată cu bancomat și un mare supermarket. Am propus și un sanatoriu particular. Dacă am avea un sanatoriu particular, aș putea trăi acolo toată viața fără să mai calc practic pe afara.

— John, pentru numele lui Dumnezeu, mai lasă-te de glume! Mută-te într-un cartier bun.

— Unde să găsesc unul? în Montana?

Yossarian râse din nou.

— Frances, acesta *este* un cartier bun. Crezi că aș călca într-un cartier prost?

Dintr-odată, Frances păru obosită și deprimată.

— John, pe vremuri știai tot, cugeta ea, renunțând la afectarea vorbirii cultivate. Ce se poate face?

— Nimic, îi răspunse el îndatoritor

Lucrurile mergeau bine, îi aminti el: conform standardelor oficiale, n-o duseseră foarte des atât de bine. De data asta numai săracii erau foarte săraci și nevoia de noi celule de închisoare era mai imperioasă decât nevoile celor fără adăpost. Problemele existente erau de nerezolvat: erau prea mulți cei care aveau nevoie de hrană și era prea multă mâncare pentru ca ei să poată fi hrăniți în

mod avantajos. Erau necesare mai multe lipsuri, adăugă el, schițând un zâmbet. Nu se lăuda că devenise deja membru al solidei clase de mijloc care nu era prea nerăbdătoare să i se mărească impozitele pentru a se îmbunătăți soarta celor care nu plăteau niciun impozit. Prefera să existe mai multe închisori.

Yossarian avea șaizeci și opt de ani și era cam înfumurat, pentru ca arăta mai tânăr decât mulți bărbați de șaizeci și șapte de ani și mai bine decât toate femeile din aproximativ aceeași generație cu el. Cea de-a doua lui soție era încă în divorț cu el. Nu credea că va mai exista o a treia.

Toți copiii lui erau de la prima.

Fiica lui, Gillian, judecătoarea, divorța de soțul ei, care, deși avea un venit mult mai bun, nu era un om realizat și era puțin probabil că își va depăși vreodată condiția de soț bun, tată și bărbat de familie care aduce bani în casă.

Fiul lui, Julian, cel fanfaron și cel mai vârstnic dintre toți copiii, era un mic mare mahăr de pe Wall Street, câștigând încă suficient pentru a locui regește în Manhattan. El și soția lui ocupau apartamente separate în desuetul lor palat suburban, în timp ce avocatul fiecăruia dintre ei se pregătea să intenteze și să contraintenteze acțiuni de divorț și încerca inutil să obțină o împărțire a bunurilor și a copiilor care să ofere deplină satisfacție ambelor părți. Soția era o femeie frumoasă și antipatică, având gusturi moderne și trăgându-se dintr-o familie risipitoare, la fel de vulgară ca Julian și la fel de despotică în siguranța ei, iar băiatul și fata lor erau la fel de agresivi și îngrozitor de nesociabili.

Yossarian simțea că mocnea un conflict în căsnicia celuilalt fiu al lui, Adrian, un chimist fără diplomă, care lucra la un fabricant de cosmetice din New Jersey și își petrecea o mare parte a vieții de adult în căutarea unei formule pentru vopsirea

părului cărunt; soția lui se înscrisese la niște cursuri de instruire pentru adulți.

Cel mai mult se frământa pentru Michael, care nu părea a fi în stare să se mobilizeze pentru a avea vreo ambiție și habar nu avea ce primejdii ascundea lipsa unui țel în viața. Michael îi spusese odată în glumă lui Yossarian că o să pună deoparte bani de divorț înainte de a începe să pună bani deoparte pentru căsătorie și Yossarian rezistase ispitei de a-i replica spiritual că gluma lui nu era deloc o glumă. Michael nu regreta că nu se străduise niciodată să-și facă o carieră artistică. Nu-l atrăgea nici acest rol.

Femeile, în special femeile care mai fuseseră căsătorite, îl plăceau pe Michael și trăiau cu el pentru că era liniștit, înțelegător și nepretențios, după care se plictiseau repede de el, pentru că era liniștit, înțelegător și nepretențios. El refuza categoric să se certe și, când se isca vreun conflict, tăcea și se întrista. Yossarian avea respectuoasa bănuială că Michael, taciturn cum era cu femeile precum și în munca lui, știa ce făcea. Dar nu și cu banii.

Ca să câștige ceva bani, Michael colabora cu lucrări artistice la diverse agenții și reviste, avea contracte cu ateliere de artă sau primea cu conștiința curată toate cele necesare de la Yossarian, fără a-i trece prin cap că va sosi și ziua când nu va mai găsi colaborări și că Yossarian s-ar putea să nu mai dorească să-l ocrotească de o posibilă tragedie financiară.

Luată în general, conchise Yossarian, era o familie tipică pentru noua epocă, o familie modernă și neadaptată, în care nimeni, cu excepția mamei, nu ținea la ceilalți și nici nu vedea de ce ar ține; și fiecare, bănuia el, era, ca și el, cel puțin în taină și intermitent, trist și copleșit de regrete.

Viața lui de familie era perfectă, îi plăcea să se plângă. Ca și Gustav Aschenbach al lui Thomas Mann, nu avea viață de familie.

Era încă supravegheat. Nu putea să spună câți îl supravegheau. La sfârșitul săptămânii, descoperi deja un evreu ortodox plimbându-se încoace și-ncolo prin fața blocului lui, pe cealaltă parte a bulevardului, și un apel pe robot de la infirmiera Melissa Macintosh, pe care aproape că o uitase, informându-l că a fost transferată pentru un timp în schimbul de noapte, în eventualitatea că ar fi avut de gând s-o scoată la restaurant – sau la Paris și Florența, ca să-și cumpere lenjerie, îi aminti ea chicotind caustic – și dându-i incredibila veste că pacientul belgian încă trăia, dar avea dureri și îi coborâse temperatura, fiind acum aproape normală.

Yossarian ar fi pus rămășag pe viața lui că belgianul murise.

Dintre cei care îl urmăreau, nu-și putea explica decât prezența câtorva – cei angajați de avocatul soției sale înstrăinate și cei angajați de soțul înstrăinat și impulsiv al unei femei cu care se culcase pe jumătate beat nu foarte de mult, și se gândea fără tragere de inimă că s-ar putea să dorească să mai reguleze câteva, dacă va mai fi vreodată blagoslovit cu imboldul de a se culca cu o femeie; soțul punea detectivi pe urmele fiecărui bărbat pe care-l cunoștea ea, în nebunia lui de a obține dovezi ale desfrâului, pentru a contrabalansa dovezile de desfrâu obținute anterior de ea împotriva lui.

Ideea prezenței celorlalți îl făcea să spumege și, după alte câteva crize de cumplită amărăciune, Yossarian luă taurul de coame și telefonă la birou.

— S-a ivit ceva nou? i se adresă el fiului lui Milo.

— Nimic, din câte știu.

— Îmi spui adevărul?

— Pe cât îmi stă în putință.

— Nu-mi ascunzi nimic?

— Din câte îmi pot da seama, nu.

— Mi-ai spune dacă ai ascunde ceva?

— Aș spune dacă aș putea.

— M2, când o să sune taică-tău astăzi, îi spuse el lui Milo Minderbinder al II-lea, să-i spui că am nevoie de numele unui detectiv particular priceput. Pentru o chestiune personală.

— A sunat deja, spuse Milo junior. A recomandat un bărbat pe nume Jerry Gaffney de la Agenția Gaffney. Să nu menționați sub niciun motiv că l-a propus tata.

— Ți-a spus deja asta?

Yossarian era încântat.

— De unde știa că o să-l rog?

— Mi-e imposibil să spun.

— Cum te simți, M2?

— E greu de spus cu certitudine.

— M-am referit în general. Ai mai fost pe la capul de linie ca să vezi monitoarele TV?

— Trebuie să mai sincronizez câteva. Vreau să mă mai duc pe acolo.

— Pot să mai aranjez o dată.

— O să vină și Michael cu mine?

— Dacă îi plătești ziua respectivă. Totul e în regulă?

— Nu v-aș spune dacă ar fi?

— Dar mi-ai spune?

— Depinde.

— De ce?

— Dacă v-aș putea spune adevărul.

— Mi-ai spune adevărul?

— Știu eu care este?

— Ai putea să-mi spui o minciună?

— Numai dacă aș ști adevărul.

— Ești sincer cu mine.

— Așa vrea tata.

— Domnul Minderbinder a menționat că veți suna, rosti glasul optimist și suav, aparținând bărbatului pe nume Jerry Gaffney, când îl sună Yossarian.

— Ciudat, spuse Yossarian. Care dintre ei?

— Domnul Minderbinder senior.

— În acest caz este foarte ciudat, spuse Yossarian pe un ton mai dur. Pentru că Minderbinder senior a insistat să nu-i menționez numele când vă voi telefona.

— A fost un test ca să vadă dacă puteți păstra secretul.

— Nu mi-ați dat ocazia să-l divulg.

— Am încredere în clienții mei și vreau să știe toți că pot avea întotdeauna încredere în Jerry Gaffney. Ce ne-am face dacă n-ar exista încredere? Eu spun totul pe față. Vă voi da chiar acum o dovadă. Trebuie să vă spun că acest telefon este ascultat.

Yossarian își ținu respirația.

— Cum naiba ați aflat asta?

— Este telefonul meu și vreau să fie ascultat, explică logic domnul Gaffney. Vedeți? Vă puteți bizui pe Jerry Gaffney. Numai eu înregistrez convorbirile.

— Este și telefonul *meu* ascultat? considera Yossarian necesar să întrebe. Dau multe telefoane de afaceri.

— Stați să verific. Da, firma dumneavoastră îl ascultă. S-ar putea să aveți microfoane și în apartament.

— Domnule Gaffney, de unde știți toate astea?

— Spuneți-mi Jerry, domnule Yossarian.

— De unde știți toate astea, domnule Gaffney?

— Știu, pentru că eu sunt cel care v-a pus telefonul sub supraveghere și tot eu sunt unul dintre cei care s-ar putea să vă fi instalat microfoanele, domnule Yossarian. Să vă vând un pont. Toți pereții ar putea avea urechi. Vorbiți numai cu robinetul de apă deschis, dacă vreți să discutați ceva personal. Dacă vreți să aveți relații sexuale, faceți dragoste numai în baie, în bucătărie sau sub instalația de aer condiționat reglată la… Asta e! strigă el vesel după ce Yossarian intrase în bucătărie cu telefonul portabil și deschisese la

maximum ambele robinete ca să vorbească în secret. Nu receptăm nimic. Abia vă aud.

— Nu spun nimic.

— Învățați să citiți pe buze.

— Domnule Gaffney…

— Spuneți-mi Jerry.

— Domnule Gaffney, mi-ați pus sub supraveghere telefonul și mi-ați instalat microfoane în apartament?

— S-ar putea să fi instalat microfoane. Îi voi spune unuia dintre oamenii mei să verifice. Nu vă ascund nimic. Domnule Yossarian, aveți în hol un sistem de intercomunicații cu personalul. Puteți fi sigur că nu este deschis acum? Nu sunteți urmărit de camere video?

— Cine să facă asta?

— Eu, de pildă, dacă aș fi plătit. Acum că știți că spun adevărul, vă dați seama că putem deveni prieteni buni. Numai așa se poate lucra. Am crezut că știți că telefonul dumneavoastră este ascultat, că în apartament ar putea fi instalate microfoane și că întreaga corespondență, cecurile de călătorie, cărțile de credit și conturile dumneavoastră bancare ar putea fi monitorizate.

— Ei drăcie, habar n-am ce știu.

Yossarian asimila această informație neplăcută cu un geamăt prelung.

— Încercați să vedeți partea luminoasă, domnule Yossarian. Întotdeauna. Cred că în curând veți participa la o nouă acțiune matrimonială. Puteți lua de bune toate astea, dacă părțile au cu ce ne plăti.

— Faceți și așa ceva?

— Fac și așa ceva. Dar e vorba doar de firmă. Ce vă pasă ce aude firma M&ME&A dacă nu spuneți nimic din ceea ce ar vrea firma să audă? Măcar atât credeți, nu?

— Nu.

— Nu? Nu uitați, domnule Yossarian, că eu consemnez toate astea, deși aș fi bucuros să șterg

tot ce doriți dumneavoastră. Cum puteți avea rezerve în privința firmei M&ME&A când contribuiți la înflorirea ei? Nu contribuie toți?

— Nu am făcut niciodată asta în mod oficial și nu o voi face acum. Când ne putem întâlni ca să începem?

— Eu am și început, domnule Yossarian. Iarba nu apucă să crească sub tălpile lui Señor Gaffney. Am cerut dosarele dumneavoastră de la guvern, în conformitate cu Legea Libertății Informației, și voi primi fișa dumneavoastră de la unul dintre cele mai importante oficii de evaluare a creditelor consumatorilor. Dețin deja numărul dumneavoastră de la Asigurări Sociale. Vă place până aici?

— Nu vă angajez ca să mă puneți sub cercetare!

— Vreau să aflu ce știu despre dumneavoastră cei care vă urmăresc, înainte de a afla cine sunt. Câți spuneați că ar fi, după părerea dumneavoastră?

— N-am spus. Eu am numărat cel puțin șase, dar doi sau patru dintre ei ar putea lucra în schimburi. Am observat că au mașini ieftine.

— Mașini economice, îl corectă pedant Gaffney, pentru a trece neobservați. Probabil că de aceea i-ați observat.

Lui Yossarian i se păru un tip extrem de meticulos.

— Șase, spuneți? Șase este un număr bun.

— Pentru ce?

— Pentru afaceri, bineînțeles. Anumite numere îți dau o oarecare siguranță, domnule Yossarian. De exemplu, dacă unul sau doi dintre ei s-ar hotărî să vă asasineze, ar exista deja martori. Da, șase este un număr foarte bun, continuă Gaffney fericit. Ar fi și mai bine să ajungă până la opt sau zece. Deocamdată nu are rost să ne întâlnim. N-aș vrea ca vreunul dintre ei să presupună că lucrez pentru dumneavoastră decât în cazul în care s-ar dovedi că ei lucrează pentru mine. Îmi place să cunosc

soluțiile înainte de a descoperi problemele. Vă rog să opriți apa acum, dacă nu aveți relații sexuale. Am răgușit zbierând și abia vă aud. Nu trebuie să faceți asta când vorbiți cu mine. Prietenii vă spun Yo-Yo? Unii vă spun John?

— Numai cei foarte apropiați, domnule Gaffney.

— Ai mei îmi spun Jerry.

— Domnule Gaffney, trebuie să vă mărturisesc că mă exasperează conversația cu dumneavoastră.

— Sper să se schimbe situația. Dacă îmi veți permite să mă exprim astfel, auzind raportul infirmierei dumneavoastră, am căpătat curaj.

— Care infirmieră? se răsti Yossarian. N-am nicio infirmieră.

— Numele ei este domnișoara Melissa Macintosh, domnule, îl corectă Gaffney, tușind mustrător.

— Ați auzit și ce era pe robot?

— Firma dumneavoastră a auzit. Eu sunt doar un slujbaș. N-aș face așa ceva dacă nu aș fi plătit. Pacientul a supraviețuit. Nu e niciun semn de infecție.

— Mi se pare fenomenal.

— Ne bucurăm că sunteți mulțumit.

Iar capelanul tot nu era de găsit; probabil că era în detenție pe undeva pentru a fi cercetat și interogat, după ce îl urmărise pe Yossarian până la spital, în conformitate cu Legea Libertății Informației, și reapăruse în viața lui cu problema căreia el nu-i putea face față.

Yossarian stătea întins pe spate pe patul de spital când capelanul îl găsise acolo ultima dată și așteptase cu o expresie de ostilitate indignată, la ușa salonului care se deschisese câțiva centimetri, după ce nu reacționase în niciun fel la bătaia timidă pe care o auzise, și văzu o față cabalină afabilă, cu o frunte bombată și șuvițe subțiri de păr de culoarea finului, presărate cu fire argintii și mate, apropiindu-se și aplecându-se cu sfială, ca să-l privească. Ochii aveau pleoape trandafirii și

scânteiară puternic în clipa când privirea lor cobori asupra lui.

— Știam! izbucni bucuros deținătorul acelei fețe. Voiam oricum să te revăd. Știam că te voi găsi! Știam că te voi recunoaște. Ce bine arăți! Cât de fericit sunt să constat că trăim amândoi! îmi vine să strig ura!

— Cine naiba ești? întrebă sever Yossarian.

Răspunsul veni pe loc.

— Capelanul, Tappman, capelanul Tappman, Albert Tappman… Capelanul…? sporovăi fără șir capelanul Albert Tappman. Pianosa… Aviația militară… Cel de-al doilea război mondial…?

Yossarian își îngădui în sfârșit să-l recunoască vag.

— Ei, fir-ar să fie!

Vorbi cu oarece căldură când își dădu seama în sfârșit că se afla din nou în prezența capelanului militar Albert T. Tappman, după mai bine de patruzeci și patru de ani.

— Hai, intră. Și tu arăți bine, îl măguli el cu generozitate pe bărbatul care arăta ofilit, subnutrit, răvășit și bătrân. Ia loc, pentru numele lui Dumnezeu.

Capelanul se conformă.

— Dar îmi pare rău că te-am găsit la spital, Yossarian. Ești grav bolnav?

— Nu sunt bolnav deloc.

— Asta-i bine, nu-i așa?

— Da, asta-i bine. Tu ce mai faci?

Capelanul se posomorî brusc.

— Nu prea bine. Încep să cred că nu fac prea bine.

— Asta-i rău, spuse Yossarian, bucuros că se apropia momentul când putea ataca direct subiectul vizitei. Ei bine, atunci, ia spune-mi, capelane, ce te aduce aici? Dacă ai venit să mă convoci la încă o agapă a aviatorilor, ai greșit adresa.

— Nu e vorba de o agapă.

Capelanul avea o figură îndurerată.

— Dar despre ce e vorba?

— Necazuri, spuse el simplu. S-ar putea să fie ceva grav. Nu înțeleg ce se întâmplă.

Fusese desigur la un psihiatru, care îi spusese că era un candidat sigur la o depresiune în ultima parte a vieții și că era deja prea bătrân ca să se aștepte la o ameliorare.

— Și eu sufăr de asta.

Se sugerase că era posibil să fie doar o închipuire a capelanului. Capelanul nu-și închipuia, își închipui el, că era doar o închipuire.

Dar până aici totul era sigur.

După ce niciunul din șirul nesfârșit al înfricoșătorilor nou-veniți care se materializaseră în Kenosha, venind cu misiuni oficiale pentru a-l interoga despre problema lui, nu păruse dispus să-l ajute măcar să înțeleagă care era problema, își amintise de Yossarian și se gândise la Legea Libertății Informației.

Legea Libertății Informației, explica Tappman, era o reglementare federala care obliga agențiile guvernamentale să ofere toate informațiile deținute oricui le solicita, cu excepția informațiilor pe care le dețineau, dar nu voiau să le ofere.

Și grație acestui unic clenci al Legii Libertății Informațiilor, descoperise Yossarian ulterior, nu erau obligați din punct de vedere tehnic să ofere vreo informație. Sute de mii de pagini erau expediate în mod regulat solicitanților cu tot textul înnegrit, excepție făcând doar semnele de punctuație, prepozițiile și conjuncțiile. Era un clenci excelent, estimă Yossarian cu competența, pentru ca guvernul nu trebuia sa ofere nicio informație despre informațiile pe care preferau să nu le ofere și era imposibil de stabilit dacă respecta cineva legea federala liberala numita Legea Libertății Informațiilor.

Capelanul abia se întorsese în Wisconsin de o zi sau două, când detașamentul perseverenților agenți

secreți se năpusti pe neașteptate asupra lui, ca să-l intimideze. Veniseră, spuneau ei, pentru o chestiune atât de sensibilă și de o importanță națională atât de mare, încât nici măcar nu puteau spune cine erau, fără a compromite discreția agenției pentru care spuneau că lucrează. Nu aveau mandat de arestare. Legea spunea că nu aveau nevoie de mandat. Care lege? Aceeași lege care spunea că nu era nevoie nici s-o citeze.

— Ciudat, nu? făcu Yossarian.

— Da? spuse surprinsă soția capelanului, când vorbiră la telefon. De ce?

— Vă rog, continuați.

I-au citit care sunt drepturile lui și au spus că nu le deține. Avea de gând să provoace un scandal? Nu, nu avea de gând să provoace un scandal. În acest caz, va trebui să-și țină gura și să cadă la înțelegere cu ei. Nu aveau nici mandat de arestare, dar au procedat oricum la percheziționarea casei. Ei și alții ca ei se întorseseră de mai multe ori de atunci, însoțiți de echipe de tehnicieni cu insigne și haine de laborator, mânuși, contoare Geiger și măști chirurgicale, prelevând mostre de sol, vopsea, lemn, apă și aproape orice altceva, în mensure, eprubete și în alte recipiente speciale. Au săpat pământul. Vecinii se întrebau ce se întâmpla.

Problema capelanului era apa grea.

Elimina apă grea.

— Mă tem că este adevărat, îi mărturisise Leon Shumacher lui Yossarian, după ce primise buletinul complet al analizei urinei. De unde ai acest specimen?

— De la prietenul care a fost aici săptămâna trecută, când m-ai vizitat. Fostul meu capelan din armată.

— El de unde îl avea?

— Probabil din vezică. De ce?

— Ești sigur?

— Cât de sigur pot fi? spuse Yossarian. Nu l-am urmărit. De unde naiba putea să-l obțină?

— Din Grenoble, Franța. Georgia, Tennessee sau Carolina de Sud, cred. Acolo se fabrică, în cea mai mare parte.

— Ce anume?

— Apa grea.

— Ce naiba înseamnă toate astea, Leon? dori să știe Yossarian. Sunt absolut siguri? Nu e nicio greșeală?

— Nu, din ceea ce citesc eu aici. Și-au dat seama aproape imediat că este apă grea. A fost nevoie de doi oameni ca să ridice paharul la ochi. Bineînțeles că sunt siguri. În fiecare moleculă de hidrogen din apă există un neutron în plus. Știi câte molecule sunt în numai câteva grame? Prietenul tău cântărește probabil mai mult cu douăzeci și cinci de kilograme decât arată.

— Ascultă, Leon, spuse Yossarian, coborându-și obosit glasul. O să păstrezi secretul, nu-i așa?

— Bineînțeles că o să-l păstrăm. Ne aflăm într-un spital. Nu vom spune decât guvernului federal.

— Guvernului? Ei l-au sâcâit! De ei se teme cel mai mult!

— Sunt obligați să facă asta, John, rosti Leon Shumacher, abordând automat tonul îngăduitor cu care i se vorbește unui bolnav. Laboratorul l-a trimis la radiologie ca să fie sigur că e în siguranță și radiologia a trebuit să anunțe Comisia de Reglementare Nucleară și Departamentul Energiei. John, nicio țară din lume nu permite fabricarea apei grele fără autorizație și acest individ produce câte un sfert de galon de mai multe ori pe zi. Acest oxid de deuteriu este dinamită, John.

— E periculos?

— Din punct de vedere medical? Cine știe? Să știi că n-am mai pomenit așa ceva. Dar ar trebui să afle și el. Ar putea s-o folosească la o centrala nucleară sau la o bombă atomică. Ar trebui să-l previi imediat.

Când Yossarian l-a sunat în cele din urmă pe capelanul Albert T. Tappman, din Aviația Militară

a SUA, acum pensionar, ca să-l prevină, nu era acasă decât doamna Tappman, care plângea isteric. Capelanul dispăruse cu numai câteva ore în urmă.

De atunci, doamna Karen Tappman n-a mai știut nimic de el, deși în fiecare săptămână era vizitată cu regularitate și asigurată că el era bine și că primea cuantumul generos pe care l-ar fi adus în casă cât timp era încă în libertate. Agenții nu-și mai încăpeau în piele de fericire când li s-a spus, cu lacrimi în ochi, că soția nu mai știa nimic de el. Era confirmarea pe care o doreau a faptului că nu avea contacte cu nimeni din afară.

— Voi încerca să dau de urma lui, doamnă Tappman, promitea Yossarian de fiecare dată când vorbeau. Deși nu prea știu încotro să mă îndrept.

Avocații consultați de ea nu o credeau. Polițiștii din Kenosha erau la rândul lor sceptici. Copiii ei erau de asemenea cuprinși de îndoieli, deși nu puteau pune în circulație teoria poliției conform căreia capelanul, ca mulți alții din registrul lor de persoane dispărute, fugise cu o altă femeie.

Tot ce reușise să afle ulterior Yossarian era că, indiferent ce însemnătate avea capelanul pentru oficialitățile care-l capturaseră, aceasta era numai de natură monetară, militară, științifică, industrială, diplomatică și internațională.

A aflat toate astea de la Milo.

S-a dus mai întâi la niște prieteni buni, cu relații, de la Washington – un avocat, un responsabil al fondurilor unei societăți, un editorialist de ziar și un creator de imagine –, care au refuzat toți să abordeze problema și apoi nu i-au mai întors apelurile telefonice și n-au mai vrut să-i fie prieten. Un organizator de lobby și un consilier pentru relații publice au cerut amândoi onorarii mari și au garantat că nu puteau garanta că vor putea face ceva pentru a le merita. Senatorul a fost inutil, guvernatorul neputincios. Și Uniunea Libertăților Civile Americane s-a ferit de Cazul Capelanului Dispărut: a adoptat teoria poliției din

Kenosha că fugise probabil cu o altă femeie. În sfârșit, se duse umilit la Milo Minderbinder, care, după ce își mușcă buza superioară și apoi pe cea inferioară, spuse:

— Apă grea? Cu cât se vinde apa grea?

— Prețul fluctuează, Milo. Foarte mult. Am studiat fluctuațiile. Din ea se extrage un gaz care costă și mai mult. În clipa asta, cred că este vreo treizeci de mii de dolari gramul. Dar nu despre asta este vorba.

— Cât e un gram?

— Cam a treizecea parte dintr-o uncie. Dar nu despre asta este vorba.

— Treizeci de mii de dolari pe a treizecea parte dintr-o uncie? Pare o chestie la fel de bună ca drogurile.

Milo vorbi cu ochii lui zbanghii fixați meditativ undeva departe, fiecare iris căprui privind în altă direcție, de parcă, împreună, scrutau până la linia orizontului întreaga panoramă a tot ce vedea omenirea. Jumătățile mustății lui palpitau în cadențe separate, perii lor cenușii-ruginii oscilând vioi, ca niște senzori care recepționau electronic notele.

— Există o mare cerere de apă grea? se interesă el.

— Orice țară o dorește. Dar nu despre asta este vorba.

— La ce folosește?

— În primul rând, pentru energie nucleară. Și pentru fabricarea focoaselor nucleare.

— Pare a fi mai grozavă decât drogurile, continuă fascinat Milo. Crezi că apa grea este o industrie la fel de dezvoltată ca industria de droguri clandestine?

— N-aș spune că apa grea este o industrie dezvoltată, răspunse crispat Yossarian. Dar nu despre asta este vorba. Milo, vreau să aflu unde e el.

— Cine?

— Tappman. Cel despre care ți-am vorbit. A fost capelanul nostru din armată.

— În armată am fost cu mulți oameni.

— Ți-a dat o recomandare când era cât pe-aci s-o pățești fiindcă ai bombardat propria noastră bază aviatică.

— Am primit o mulțime de recomandări. Apă grea? Da? Așa se numește? Ce e apa grea?

— Apa grea.

— Înțeleg. Și gazul ce este?

— Tritiu. Dar nu despre asta este vorba.

— Cine fabrică apă grea?

— Capelanul Tappman, de pildă. Milo, vreau să-l găsesc și să-l aduc înapoi până nu i se întâmplă ceva.

— Și eu vreau să dau o mână de ajutor, promise Milo, până n-o fabrica Harold Strangelove de la General Electric, unul dintre rivalii mei. Nu știu cum să-ți mulțumesc pentru că mi-ai dat aceasta informație, Yossarian. Ești la fel de prețios ca aurul. Ia spune, care e mai prețios, aurul sau tritiul?

— Tritiul.

— Atunci ești la fel de prețios ca tritiul. Astăzi am treabă, dar trebuie să-l găsesc pe capelan și să strecor un om printre savanții care-l vor interoga pentru a stabili cine are dreptul de proprietate.

— Cum vei reuși asta?

— Simplu. Voi spune că este în interesul național.

— Cum o vei dovedi?

— Spunând asta de două ori, răspunse Milo și luă avionul spre Washington, pentru a prezenta a doua oară noul bombardier secret conceput de el, care nu făcea zgomot și nu putea fi văzut.

6

MILO

— Nu-l vezi și nu-l auzi. Are o viteză mai mare decât a sunetului și mai mică decât a sunetului.

— De aceea spui că avionul tău este subsupersonic?

— Da, domnule maior Bowes.

— Când o să vreți să zboare cu o viteză mai mică decât a sunetului?

— La aterizare și probabil la decolare.

— Sunteți sigur, domnule Wintergreen?

— Absolut sigur, domnule căpitan Hook.

— Vă mulțumesc, domnule Minderbinder.

Întrunirea avea loc la un nivel sub pământ, în subsolul noii clădiri MASSPOB a Biroului de Proiecte Speciale de Politică Militară, într-o încăpere circulară, cu pereți din polimeri metracrilați, albaștri ca apa oceanului, luminată de linii curbe de longitudine, trase peste continente deformate, și cu panouri sculptate modern, înfățișând pești bătăioși luptându-se cu păsările de pradă care se năpusteau asupra lor. Pe peretele din spatele șirului arcuit de capete îngrijite ale interogatorilor plutea un condor cu aripi imense și cu gheare aurii și rapace. Toți cei de față erau de sex bărbătesc. Nu se permitea consemnarea discuțiilor. Erau bărbați dotați cu o inteligență vie și memoria lor colectivă era suficientă. Doi dintre ei își înăbușeau deja un căscat. Tuturor li se părea de la sine înțeles că oricum încăperea era înțesată de microfoane. Asemenea ședințe erau prea secrete ca să rămână confidențiale.

— Va avea o viteză mai mare decât a luminii? se interesă un colonel din semicercul de experți care flanca silueta ce prezida din centrul inert, așezată pe un scaun mai înalt decât celelalte.

— Aproape la fel de mare.

— Îl putem tura până va depăși viteza luminii.

— Va crește consumul de combustibil.

— Stați puțin, stați puțin, domnule Minderbinder. Să vă întreb ceva, interveni vorbind rar un civil nedumerit, cu un aer profesoral. De ce va fi silențios bombardierul dumneavoastră? Acum avem avioane supersonice și ele produc desigur mult zgomot cu boom-urile lor sonice, nu?

— Va fi silențios pentru echipaj.

— Și ce importanță are asta pentru inamic?

— Ar putea fi important pentru echipaj, sublinie Milo, iar pe noi ne preocupă în mod deosebit confortul acestor copii. Unii ar putea sta în văzduh câteva luni.

— Poate chiar ani, cu avioanele care se realimentează recomandate de noi.

— Vor fi invizibile?

— Dacă vreți să fie.

— Și nu vor produce zgomot?

— Echipajul nu-l va auzi.

— Decât atunci când încetinesc, permițând astfel zgomotului să-i prindă din urmă.

— Am înțeles, domnule Wintergreen. Totul e gândit foarte bine.

— Vă mulțumesc, domnule colonel Pickering.

— Câți oameni are echipajul dumneavoastră?

— Numai doi. Costă mai puțin să instruiești doi în loc de patru.

— Sunteți sigur, domnule Minderbinder?

— Absolut sigur, domnule colonel North.

Ofițerul din mijloc era general și își drese glasul ca să-și exprime intențiile. În încăpere se făcu liniște. Savură momentul de tensiune.

— Lumina se deplasează? întrebă el în cele din urmă.

Se lăsă o tăcere de plumb.

— Lumina se deplasează, domnule general Bingam, răspunse vioi Milo Minderbinder în cele din urmă, ușurat că reușise.

— Mai rapid decât orice, îi sări în ajutor ex-caporalul Wintergreen. Aproape că nu există ceva mai rapid ca lumina.

— Și mai strălucitor.

Bingam se întoarse, ros de îndoieli, spre bărbații din stânga lui. Câțiva dădură din cap. El se încruntă.

— Sunteți sigur? întrebă el și își răsuci figura sobră spre specialiștii din dreapta.

Câțiva dădură de asemenea din cap, temători. Unii îi ocoliră privirea.

— Ciudat, rosti rar Bingam. Văd lumina de pe colțul mesei și pare total nemișcată.

— Tocmai pentru că se deplasează rapid, rosti Milo.

— Se deplasează mai repede decât lumina, spuse Wintergreen.

— Poate lumina să se deplaseze mai repede decât lumina?

— Cu siguranță.

— Nu puteți vedea lumina când se deplasează, să trăiți.

— Ești sigur, domnule colonel Pickering?

— Absolut sigur, domnule general Bingam.

— Lumina nu se vede când nu este lumină, spuse Milo.

— Să vă arăt, spuse Wintergreen, sărind în picioare nerăbdător și stingând lampa. Vedeți asta?

Aprinse din nou lampa.

— Observați deosebirea?

— Înțeleg ce vrei să spui, Gene, rosti Bingam. Da, încep să văd lumina, nu?

Generalul Bingam zâmbi și se aplecă de-a lungul brațului scaunului.

— Ca să simplificam lucrurile, ia spune, Milo, cum arată avionul tău?

— Pe radar? Nu va fi văzut de inamic. Nici măcar când va fi dotat cu toate armele nucleare.

— Cum ni se va înfățișa nouă? în fotografii și desene.

— Acesta este un secret, să trăiți, până când ne obțineți o finanțare.

— Este invizibil, adăugă Wintergreen, clipind din ochi.

— Înțeleg, Eugene. Invizibil? începe să semene cu bătrânul Stealth.

— Da, seamănă puțin cu bătrânul Stealth.

— B-2 Stealth? strigă șocat Bingam.

— Foarte puțin.

— Dar e mai bun decât Stealth, se grăbi să adauge Milo.

— Și e mult mai arătos.

— Nu, nu seamănă cu bătrânul Stealth.

— Nu seamănă absolut deloc cu bătrânul Stealth.

— Mă bucur.

Bingam se relaxă din nou pe brațele scaunului.

— Milo, pot spune cu deplină încredere că tuturor celor care ne aflăm aici ne place ce-am aflat astăzi de la tine. Cum se numește noul tău avion miraculos? Măcar atât poți să ne spui.

— Am botezat noul nostru avion miraculos Bombardierul-M&ME&A-de-Atac-Ofensiv-la-a-Doua-LovităDefensiv-Silențios-Sub-Supersonic.

— E o denumire potrivita pentru un bombardier de atac ofensiv la a doua lovitură defensivă.

— Ne-a sugerat el însuși denumirea, oarecum, să trăiți.

— O clipă, domnule Minderbinder, obiectă un civil costeliv de la Consiliul Național de Securitate. Vorbiți despre dușman de parcă am avea un dușman. Nu mai avem dușmani.

— Avem întotdeauna dușmani, îl contrazise un geopolitician cârcotaș, care purta și el ochelari fără rame și se considera la fel de deștept. Trebuie să avem dușmani. Dacă nu avem dușmani, trebuie să ni-i facem.

— Dar nu ne confruntăm cu nicio supraputere în acest moment, argumentă un bărbat gras de la Departamentul de Stat. Rusia s-a prăbușit.

— Atunci e din nou vremea Germaniei, spuse Wintergreen.

— Da, întotdeauna rămâne Germania. Avem banii necesari?

— Îi luăm cu împrumut, spuse Milo.

— Ne vor împrumuta nemții, spuse Wintergreen. Și japonezii. Și de îndată ce vom primi bani de la ei, adăugă victorios Wintergreen, vor fi nevoiți să se asigure că vom câștiga orice război împotriva lor. Aceasta este o altă calitate defensivă secretă a minunatului nostru bombardier defensiv ofensiv.

— Mă bucur că ai subliniat acest lucru, Gene, spuse generalul Bingam. Milo, vreau să candidezi pentru medalia de aur cu proiectul ăsta și să folosești recomandarea mea.

— La Dobitoc? izbucni Milo plin de speranță.

— A, nu, răspunse Bingam cu o bună dispoziție îngăduitoare. Este încă prea curând pentru Dobitoc. Vom avea nevoie de cel puțin încă o întrevedere cu strategii din celelalte servicii. Și mai sunt și civilii aia afurisiți din preajma președintelui, cum ar fi Noodles Cook. Vom avea nevoie să se scurgă informații în presă. Vreau să începem să ne construim susținerea. Îți dai seama că nu ești singurul care urmărești asta.

— Cine sunt ceilalți?

— În primul rând Strangelove.

— Strangelove? spuse Milo. Nu-i bun de nimic.

— Face numai tâmpenii, atacă Wintergreen.

— El a promovat Stealth-ul.

— Ce mai plănuiește acum?

— Are chestia aia de-i zice Primul-al-Doilea-Defensiv Descurcă-te-Singur-Bun-la-Orice-Strangelove sau Bombardier-Fantastic-Indestructibil-de Atac-Ofensiv-Păzea-Prototip-la-aTreia-Lovitură.

— Nu va funcționa, spuse Wintergreen. Al nostru e mai bun.

— Are un nume mai bun.

— Noi ne construim un nume.

— Primul-al-Doilea-Defensiv-Descurcă-te-Singur-Bun-laOrice-Strangelove sau Bombardier-Fantastic-Indestructibil-deAtac-Ofensiv-Păzea-Prototip-la-a Treia-Lovitură nu se poate compara cu Bombardierul nostru M&ME&A-de-Atac-Ofensiv-la-a-Doua-Lovitură-Defensiv-Silențios-Sub-Supersonic, spuse scurt Milo.

— Nimic din ce face el nu funcționează, nu-i așa?

— Mă bucur să aud asta, spuse generalul Bingam, pentru că eu pe voi vă sprijin. Poftim noua lui carte de vizită pentru afaceri. Unul dintre agenții noștri de securitate a furat-o de la un agent de securitate dintr-o altă unitate de aprovizionare cu care tocmai suntem pe punctul de a ne război pe față. Bombardierul tău ne va ajuta.

Pe cartea de vizită oferită erau inscripționate vulturul dublu al Imperiului Austro-Ungar și următorul text gravat cu litere auriu-roșcate:

Harold Strangelove Asociați
Contacte și sfaturi bune
Influență la a doua mină de vânzare-cumpărare
Stil bombastic la cerere
Notă: Informațiile de pe această carte de vizită sunt restrictive

Milo era abătut. Cartea de vizită era mai bună decât a lui.

— Milo, toți participăm la cursa secolului pentru descoperirea armei supreme care ar putea produce sfârșitul lumii și i-ar aduce glorie eternă învingătorului care o va folosi primul. Cel care îl va finanța pe copilașul ăsta va fi avansat în Comandamentul Șefilor de Stat-Major și eu, Bernard Bingam, aș vrea să fiu acela.

— Auziți, auziți! rostiră în cor ofițerii de ambele părți ale generalului Bingam, care radie fericit,

sfios și surprins, în timp ce civilul solid și civilul sfrijit tăceau mâlc, dezamăgiți.

— Atunci ar fi cazul să acționați repede, amenință cu grosolănie Wintergreen. N-avem chef să stăm în cur cu un produs periculos ca acesta. Dacă voi nu-l vreți…

— Desigur, Eugene, desigur. Dați-mi doar câteva copii ale contractului de vânzare ca să știm despre ce vorbim când vorbim cu oamenii despre ceea ce ne-ai vorbit astăzi. Fără prea multe detalii, ca să nu avem mult de furcă. Doar câteva paragrafe inteligente de aruncat praf în ochi și niște desene color, ca să avem idee cum o să arate. Nu trebuie să fie exacte, doar să producă impresie. Și vom acționa cât se poate de repede. Cu viteza luminii, da? Și, Milo, mai am pentru tine o întrebare dificila.

— Și eu, spuse grăsanul.

— Și eu am una, spuse sfrijitul.

— E delicată, așa că îmi cer scuze anticipat. Vor funcționa avioanele tale? Vor face ceea ce spui că vor face? S-ar putea ca viitorul omenirii să depindă de asta.

— Aș putea să vă mint? spuse Milo Minderbinder.

— Când viitorul omenirii poate depinde de asta? spuse ex-caporalul Wintergreen. Mai degrabă aș minți-o pe fosta soție.

— Mi-ai dat asigurările de care am nevoie.

— Domnule general Bingam, spuse Wintergreen cu solemnitatea îndurerata a unui om care se simte ofensat. Știu ce înseamnă războiul. În cel de-al doilea război mondial am săpat tranșee în Colorado. Am luptat peste ocean cu gradul de caporal. Am sortat corespondența în zona Mediteranei, în timpul invaziei din Normandia. Eram chiar acolo în Ziua Victoriei, adică în încăperea pentru sortat corespondența, și nu era mai mare decât încăperea în care ne aflăm acum.

Mi-am riscat pielea ca să le duc brichete Zippo oamenilor noștri care luptau în Italia.

— Același lucru l-am făcut eu cu ouăle, spuse Milo.

— Nu e nevoie să ni se aducă aminte care e miza. Nimeni din aceasta încăpere nu este mai conștient de responsabilitățile ce îmi revin sau de obligația de a le duce la capăt.

— Iertați-mă, domnule, spuse spăsit generalul Bingam.

— Poate doar cu excepția dumneavoastră, domnule general, sau a domnului Minderbinder de lângă mine. Sau a colegilor dumneavoastră de la masă, domnule. Isuse Cristoase, știam că ticăloșii ăia nenorociți or să vrea ceva, se văită Wintergreen, după ce ieșiră amândoi din sala de ședințe.

Străbătură împreună complexul întortocheat de la subsol, înțesat cu bărbați și femei cu un aer exuberant, care se agitau zoriți și sprinteni cu treburi oficiale, îmbrăcați în civil sau în uniformă. Toți nenorociții ăia, observă Wintergreen, înăbușindu-și un mârâit, păreau bogați și curați, aseptici și dați naibii de siguri pe ei. Femeile în uniformă păreau toate micuțe, cu excepția celor care erau ofițeri superiori și se profilau în mărime mai mult decât naturală. Și toate, lua-le-ar naiba, murmură Wintergreen plecându-și vinovat ochii, păreau suspecte, foarte suspecte.

Continuându-și drumul spre lifturi, trecură pe lângă un indicator care arăta spre Departamentul Justiției. Pe culoarul următor era o altă săgeată, de data asta neagră, care indica o scurtătură spre noul Cimitir Militar Național. Zona publică a noii clădiri MASSPOB, cu centrul său comercial scânteietor din impunătorul atrium, era deja cea de a doua atracție turistică din capitala națiunii, tot ca popularitate; pe locul întâi, ca popularitate, era cel mai recent monument închinat războiului. Era nevoie de o aprobare ultrasecretă de la MASSPOB

pentru a pătrunde mai sus și mai jos de promenadele ticsite de lume și de mezaninele deschise, cu bogăția lor de chioșcuri pentru ziare, tonete cu mâncare și magazine cu suveniruri (cu celebrele lor afaceri secundare), cu diorame și galerii de tir cu „realitate virtuală”, toate în stil nouveau art deco, care excelaseră deja în concursurile internaționale de arhitectură.

În dreapta lor, la subsol, o săgeată de un roșu incandescent, ca o racheta în flăcări, le orienta privirea spre un indicator care anunța:

Subsolul al doilea A-Z

Săgeata cobora brusc spre o ușă de metal pe care scria:

INTRARE ÎN CAZ DE PERICOL
ACCES INTERZIS
CONTRAVENIENȚII VOR FI ÎMPUȘCAȚI

Ușa era păzită de două santinele în uniformă, care păreau a fi fost postate la intrarea în caz de pericol pentru a interzice accesul. Un S mare și galben, pe un fond negru lucios, amintea, în semn de încurajare, că un nou adăpost antiaerian de modă veche fusese amenajat pentru confortul și protecția vizitatorilor și angajaților.

La lifturi erau alți paznici, care nu vorbeau nici măcar între ei. În lift era un monitor TV. Milo și Wintergreen nu vorbiră și nu se clintiră, nici măcar atunci când ajunseră din nou sus în holul principal al lumii reale, unde ghizi turistici conduceau grupuri de turiști din autocarele parcate dincolo de ușile batante din zona rezervată de la intrarea principală. N-au mai conversat decât după ce au ieșit într-o burniță ușoară de primăvară și s-au îndepărtat de augusta clădire pentru proiecte secrete speciale în care tocmai avusese loc întrunirea lor.

— Wintergreen, șopti în cele din urmă Milo, chiar vor funcționa avioanele tale?

— De unde naiba să știu?

— Cum vor arăta?

— Cred că trebuie să aflăm și asta.

— Dacă viitorul omenirii va depinde de asta, cugetă Milo, cred că ar trebui să facem târgul cât mai există lumea. Altminteri s-ar putea să nu căpătăm niciodată banii.

— O să avem nevoie de niște desene. Nenorocitul ăla de Strangelove!

— Și de un fel de pliant. Cine ne poate ajuta?

— Yossarian?

— S-ar putea să refuze.

— Atunci să-l ia dracu'! spuse Wintergreen. N-are decât să refuze. O să-l ignorăm iarăși pe nenorocitul ăla. Ce dracu'! Ce drăcia dracului mai contează dacă nenorocitul refuză sau nu? Putem să-l ignorăm pe nenorocitul ăla, lua-l-ar dracu'! Nu? Ei, drăcie!

— Te-aș ruga, spuse Milo, să nu mai înjuri așa în capitala țării.

— Nu mă aude nimeni în afară de tine.

Milo ezită. Ploaia blândă, cu soare, împrăștia stropi în jurul lui printr-o ceață prismatică, alcătuind o coroniță în jurul frunții lui.

— Yossarian s-a împotrivit prea mult în ultimul timp. Era să-mi ucid fiul pentru că i-am spus că era vorba de un bombardier.

— Nu-ți ucide fiul.

— Mi-ar trebui un ștab de mâna a doua, cu o poziție bună în guvern, nu prea scrupulos când e vorba să câștige ceva bani.

— Noodles Cook?

— La Noodles Cook mă gândeam.

— Noodles Cook e prea mare pentru ce ne trebuie acum. Și vom avea nevoie de Yossarian ca să ne facă legătura.

— Mă îngrijorează Yossarian, chibzui Milo. Nu prea am încredere în el. Mi-e teamă că încă mai e

cinstit.

CARTEA A TREIA

7

CAPACMMA

Yossarian traversă orașul cu taxiul până la Muzeul Metropolitan de Arta la întrunirea lunară a CAPACMMA, sosind la timp pentru citirea unei propuneri anonime de creare a unui fond de deconstrucție pentru a se reduce dimensiunile burlești la care ajunsese în mod scandalos muzeul. Auzi moțiunea pentru restabilirea ordinii în ședință, văzând-o pe Olivia Maxon cum se întoarce pentru a-l țintui sever cu ochii ei negri și scânteietori, în timp ce el se întorcea s-o privească, înăbușindu-și un zâmbet, pe Frances Beach, care ridică din sprâncene, cu o curiozitate admirativă, către Patrick Beach, care la rândul lui își coborâse privirea ca să-și contemple unghiile și nu-i dădea nicio atenție lui Christopher Maxon, care, chicotind și umflându-și fălcile lângă el, învârtea un trabuc imaginar între degete, îi umezea vârful imaginar, savura aroma imaginară pe care o inhala, introducea trabucul imaginar în gura reală și pufăia cufundându-se adânc într-un delir soporific.

CAPACMMA, selectul Comitet Adjunct pentru Progresul Activităților Culturale ale Muzeului Metropolitan, de Artă, era o organizație de elită, dintre ai cărei membri, în număr de șaptezeci sau optzeci, numai treizeci sau patruzeci veniseră în ziua aceea pentru a se confrunta cu aceeași problemă spinoasă: dacă și cum să crească veniturile provenite din utilizarea sediului pentru evenimente mondene, cum ar fi nunțile, petrecerile cu daruri pentru mireasa, partidele de bridge, prezentările de modă și aniversările zilelor de

naștere, sau dacă să pună capăt definitiv acestor nepotrivite ceremonii, considerându-le vulgare.

Hiba cea mai mare era, ca de obicei, lipsa banilor.

Au fost introduse pe ordinea de zi și amânate pentru o discuție mai cuprinzătoare la viitoarele întruniri subiecte precum arta de colectare a fondurilor, arta negocierilor, arta publicității, arta ascensiunii sociale, arta vestimentației, arta costumației, arta serviciilor pentru populație, arta de a conduce fără a produce disensiuni și de a încheia la timp o ședință de două ore, plăcută, lipsită de evenimente, de surprize și de utilitate.

Rarele divergențe care apăreau erau rezolvate cu calm.

O propunere anonimă finală de a nu se lua în considerare nici măcar formal propunerile anonime a fost adusă la cunoștința comitetului executiv, pentru a fi luată în considerare.

La barul hotelului din apropiere, unde s-a refugiat după ședință Yossarian, împreună cu Patrick și Frances Beach, Frances a început un gin cu apă tonică, iar Patrick Beach a părut plictisit.

— Bineînțeles că sunt plictisit, o informă el țâfnos pe soția lui. Am ajuns să detest tablourile la fel de mult pe cât detest să aud vorbindu-se despre ele. Ah, Frances – oftatul lui era ca strigătul grotesc al unui martir – de ce trebuie neapărat să ne așezi într-un asemenea decor?

— Avem altă soluție? îi spuse cu drăgălășenie Frances Beach soțului ei. Obținem în felul ăsta invitații la atâtea alte lucruri mult mai rele, nu? Și ne ajută să ne menținem numele în ziare, ca să știe lumea cine suntem.

— Ca să știm *noi* cine suntem.

— E divin ce spui!

— Am jurat că o omor dacă folosește acest cuvânt.

— Hai să trecem la subiect, spuse Frances pe un ton grav.

— Nu se poate să fi vorbit serios.

— Ba se poate. Ai vorbit serios, John, când ai propus o nuntă acolo, la capul de linie al autobuzelor?

— Bineînțeles, minți Yossarian.

— Și crezi că se poate? O nuntă în stil mare?

— Nu am nicio îndoială, minți el din nou.

— Olivia Maxon, se strâmbă Frances. Plănuiește o nuntă pentru o nepoată vitregă sau așa ceva și vrea idei noi pentru un loc original. Așa s-a exprimat. Muzeul nu mai e potrivit de când cei doi evrei și-au ținut recepția acolo și ceilalți doi evrei au fost numiți administratori. Așa a spus. Biata Olivia nu este pur și simplu capabilă să-și amintească, atunci când vorbește cu mine, că aș putea fi și eu evreică.

— De ce nu-i amintești tu? spuse Yossarian.

— Nu vreau să știe.

Toți trei chicotiră.

— Dar ai vrut în mod sigur ca eu să știu, glumi Patrick cu tandrețe. Și toți din familia mea.

— Pe atunci eram săracă, spuse Frances. Și eram o actriță furioasă, care savura orice conflict dramatic. Acum, fiind căsătorită cu un bărbat înstărit, sunt loială clasei lui.

— Și ai talentul de a da replici spirituale, spuse Patrick. Frances și cu mine ne împăcăm cel mai bine atunci când eu navighez.

— N-am avut niciodată încredere în marile comedii, cugetă Yossarian, pentru că acolo oamenii spun chestii comice de care ceilalți nu râd.

— Ca noi, spuse Patrick.

— Hai să revenim la programul nostru, le impuse Frances. Aș vrea să văd nunta aceea la capul de linie, de dragul Oliviei. De dragul meu, aș vrea să fie cea mai mare catastrofă a secolului.

— Eu te pot ajuta cu locul, spuse Yossarian. Nu-ți garantez însă catastrofa.

— Olivia o să marșeze. Este convinsă că îl poate atrage pe ultimul nostru președinte. Christopher dă

o mulțime de petreceri de când i s-a suspendat sentința și a scăpat de serviciul în slujba comunității.

— E un început bun.

— O să vină primarul.

— Va folosi și asta.

— Iar cardinalul va insista.

— Deținem toate cărțile, spuse Yossarian. Voi începe să cercetez locul, dacă vreți cu adevărat să fac asta.

— Pe cine cunoaștem acolo? dori să afle Frances.

— Pe McMahon și pe McBride, copoiul și un inspector. McBride a fost detectiv la postul de poliție de acolo…

— Au un post de poliție acolo? se miră Patrick.

— Asta-i ciudat, remarcă Frances. Avem deci protecția asigurată.

— E foarte comod, spuse Yossarian. Pot lua amprentele oaspeților când sosim toți. McBride trebuie să știe dacă se poate. Am devenit toți buni prieteni, de când a fost arestat acolo fiul meu Michael.

— Pentru ce? întrebă Patrick.

— Pentru că a ieșit din stația de metrou și a intrat din nou când și-a dat seama că nu coborâse unde voia să ajungă. L-au legat cu cătușe de un zid.

— Dumnezeule! reacționa Patrick cu o privire furioasă. Cred că a fost înfiorător.

— Era să murim amândoi, spuse Yossarian cu un râs nervos, deprimat. Vino cu mine, Patrick. Mă duc acolo ca să văd ceva nou. Vei vedea mai bine adevărata viața modernă. Nu e toată ca la muzeu.

— Prefer să navighez.

Patrick Beach, cu patru ani mai mare decât amândoi, era din naștere bogat și inteligent și devenise de timpuriu indolent pentru că își percepuse propria inutilitate intrinsecă. În Anglia, îi spusese el lui Yossarian, în Italia sau într-una

dintre puținele societăți republicane rămase, cu o adevărată tradiție aristocratică, ar fi încercat poate să se afirme la nivel academic, ca savant într-un anumit domeniu. Dar aici, unde activitățile intelectuale erau în general socotite înjositoare, era condamnat din naștere să fie diletant sau diplomat de carieră, ceea ce simțea că era aproape întotdeauna același lucru. După trei căsnicii superficiale și rapide, cu trei femei superficiale, se stabilise în cele din urmă la Frances Rosenbaum, al cărei nume de scenă era Frances Rolphe și care înțelesese cu ușurință atracția lui permanenta față de singurătate și studiu. „Banii i-am moștenit”, îi plăcea să repete cu o bunăvoință exagerată noilor cunoștințe față de care se simțea obligat să fie politicos. „Nu am fost nevoit să muncesc din greu ca să ajung aici, alături de voi.”

Nu-l deranja faptul că mulți nu-l plăceau. Dar fața lui de patrician îi înghețа pe oameni și buzele lui frumoase tremurau când se simțea profund umilit de cei prea obtuzi ca să observe că atitudinea lui condescendentă era jignitoare sau prea primitivi ca să le pese.

— Olivia Maxon, spuse în concluzie Frances, va accepta tot ce vreau eu să accepte, cu condiția s-o las să creadă că inițiativa îi aparține.

— Iar Christopher Maxon este întotdeauna dispus să accepte orice, îi asigură Patrick, dacă îi oferi ceva de acceptat. Iau adeseori prânzul cu el când simt nevoia să mănânc singur.

Când simțea nevoia să mănânce cu cineva, se gândea adeseori la Yossarian, care era fericit să sporovăiască disprețuitor cu el despre aproape toate subiectele curente și să depene amintiri despre ceea ce trăise fiecare în cel de-al doilea război mondial, Yossarian ca bombardier decorat pe o insulă din apropierea Italiei’, Patrick ca angajat al Serviciului de Informații de Război din Washington. Patrick era încă încântat să discute cu tot respectul cu un om care-i plăcea, care știa să

citească un ziar cu același scepticism ca el și care fusese rănit odinioară în luptă, și înjunghiat în coastă de o prostituată bășținașă și își sfidase superiorii direcți, obligându-i în cele din urmă să-l trimită acasă.

Frances continuă bine dispusă:

— Olivia va fi încântată să afle că ne ajuți. I-ai trezit curiozitatea, îl măguli ea cu viclenie. A trecut un an de când te-ai despărțit de soția ta și încă nu te-ai atașat de nicio altă femeie. Mă mir și eu. Spui că ți-e frică să trăiești singur.

— Mi-e și mai frică să trăiesc cu cineva. Știu precis că și următoarea va avea pasiunea filmelor și a jurnalelor de televiziune. Și nu sunt sigur că aș mai putea să mă îndrăgostesc, observă el nostalgic. Mă tem că asemenea miracole aparțin trecutului.

— Cum crezi că se simte o femeie de vârsta mea?

— Dar ce-ai spune, o șicană Yossarian, dacă ți-aș mărturisi că sunt îndrăgostit acum de o infirmieră pe nume Melissa Macintosh?

Frances îi pară lovitura.

— Ți-aș aminti că la vârsta noastră dragostea rezistă rareori mai mult de cel de-al doilea weekend.

— Și mă mai simt atras de o australiancă blondă și bine făcută, care împarte apartamentul cu ea, o prietenă pe nume Angela Nesătula.

— De asta m-aș putea îndrăgosti și eu, se aventură Patrick. E numele ei adevărat? Nesătula?

— Nesărata.

— Parcă ai spus Nesătula.

— Am spus Nesărata, Peter.

— A spus Nesătula, într-adevăr, confirma cu reproș Frances. Și te-aș mai acuza că exploatezi fără milă tinere muncitoare inocente, în scopuri sexuale degenerate.

— Nu este inocentă și nici prea tânără.-

— Atunci ar fi de preferat să te încurci cu una dintre văduvele sau divorțatele noastre. Ele pot fi

manipulate, dar niciodată exploatate. Au avocați și consilieri financiari care nu le vor lăsa să fie maltratate de nimeni altcineva decât de ele însele.

Patrick se strâmbă.

— John, cum vorbea înainte de a urca pe scenă?

— Cum vorbesc eu acum. Unii ar spune că ai avut noroc, Patrick, că te-ai căsătorit cu o femeie care vorbește tot timpul în epigrame.

— Și care ne convinge să vorbim și noi la fel.

— Mi se pare divin.

— Ah, iubito, iar căcatul ăsta!

— Scumpule, este un cuvânt vulgar, pe care John nu l-ar folosi niciodată față de amândoi.

— Cu mine vorbește porcării.

— Și cu mine. Dar niciodată față de amândoi.

Patrick îl privi surprins pe Yossarian.

— E adevărat?

— Poți paria pe curul tău că e, spuse Yossarian râzând.

— Vei afla tot ce vei putea despre nunta noastră de la capul de linie?

— Am și fugit.

În fața hotelului nu era niciun taxi. La prima intersecție se afla Salonul Funerar Frank Campbell, o morgă înfricoșătoare, care se îngrijea de multe dintre celebritățile decedate ale orașului, în fața ei, doi bărbați, unul în costumul sobru al unui angajat, celălalt cu o înfățișare de plebeu, cu un rucsac și un baston, se ciondăneau pe înfundate, dar niciunul nu-i aruncă vreo privire când ridică brațul și chemă un taxi.

8

TIME

Clădirea care adăpostea birourile firmei M&M, către care se va îndrepta Yossarian mai târziu în aceeași zi, era un edificiu de mărime medie din complexul de bunuri mobiliare japoneze cunoscut

acum sub numele de Centrul Rockefeller. Odinioară, aici era vechea clădire Time-Life și sediul companiei de presă Time Incorporated, compania pentru care, în aceeași clădire, cu mult timp în urmă, lucrase Sammy Singer ca autor de reclame și materiale de promovare, curând după ce preferase să renunțe la postul de profesor din Pennsylvania ca să nu semneze un jurământ de loialitate față de stat pentru a-și păstra o slujbă plătită doar cu trei mii două sute de dolari pe an și unde o cunoscuse pe femeia care va deveni soția lui cinci ani mai târziu. Glenda era cu un an mai mare decât Sammy, fapt care ar fi descalificat-o în fața mamei lui, dacă mama lui ar mai fi fost în viață, și nici nu era evreică, fapt care ar fi putut s-o zdruncine și mai mult.

Mai era și divorțată. Glenda avea trei copii mici, dintre care unul avusese trista soartă de a evolua spre o slăbire a voinței vecina cu schizofrenia, însoțită de o atracție față de droguri și de o înclinație incipienta spre sinucidere, iar ceilalți doi supraviețuiseră, dar, s-a dovedit în cele din urmă, cu trăsături potențiale care îi expuneau în mod deosebit unui risc ridicat de tulburări neoplastice. Singurul regret al lui Sammy față de acea lungă căsnicie era sfârșitul său tragic și neașteptat. Sammy nu avea o părere prea bună despre jurămintele de credința, detestându-i vehement pe cei care pledau pentru ele. Atitudinea lui era aproape aceeași față de războiul din Coreea și de războiul din Vietnam: nu era deloc convins de utilitatea vreunuia dintre ele, căpătând cu timpul o repulsie plină de ostilitate față de demagogii din ambele tabere politice care pretindeau, pe un ton amenințător, ca el să le împărtășească opiniile. Nu-l putea suferi pe Harry Truman, după ce acesta jubilase în victorioasa lui campanie din 1948, iar apoi nu s-a dat în vânt nici după Eisenhower sau Nixon. Nici Kennedy nu i-a plăcut mai mult decât Eisenhower și n-a mai votat la alegerile

prezidențiale. În scurt timp n-a mai votat deloc și se simțea mulțumit de el însuși în perioada alegerilor. Glenda încetase să voteze cu câțiva ani înainte de a o fi cunoscut și îi considera pe toți candidații la funcții politice vulgari, plicticoși și dezgustători.

La revista *Time,* a început cu un salariu de nouă mii de dolari pe an, ceea însemna cam de trei ori mai mult decât ar fi câștigat ca asistent la colegiu, și avea o vacanță de vară de patru săptămâni. La sfârșitul celui de-al treilea an, a avut plăcuta surpriză de a se pomeni deținătorul unei dobânzi la investiția în mărinimosul fond de pensii al companiei și în planul de împărțire a profiturilor. Beneficiar al unei instruiri universitare, plătită și înlesnită de guvernul federal, conform Declarației Drepturilor Omului și al unui post la o firmă ilustră, cunoscuta pe plan național, era deja considerat la cei douăzeci și cinci de ani ai lui un exemplu de reușita de către toți prietenii lui din copilăria petrecută în Coney Island. Când s-a mutat în Manhattan, într-un mic apartament proprietate personală, s-a înălțat cu carisma lui în empireul elitei și chiar și Lew Rabinowitz îl privea cu un soi de invidie apetisantă. Lui Sammy îi plăcea noul mediu, îi plăcea viața pe care o ducea. După căsătorie, și-a iubit soția, precum și copiii adoptivi și, deși Lew refuza să creadă, nu s-a culcat cu o altă femeie cât timp el și Glenda au fost împreună.

Lucrând în marele oraș, Sammy s-a pomenit printre republicani pentru prima dată în viață. Nimic din educația sau din instruirea lui nu-l pregătise să se aștepte ca oricine, în afară de un bandit, un sociopat sau un ignorant să-și dorească vreodată să fie republican. Dar oamenii cu care lucra nu erau ignoranți, nici bandiți și nici sociopați. Sammy a băut cocteiluri Martini la lungi dejunuri cu alți bărbați și cu alte femei din companie, a fumat în mod frecvent marijuana

nopți întregi, câțiva ani la rând, cu vechi și noi prieteni, și a deplâns vechile cunoștințe din Brooklyn, care deveniseră dependenți de heroină. Bărbaților și femeilor neevrei cu care bea whisky și fuma marijuana li se părea incredibil faptul că tinerii evrei din Brooklyn, New York, erau dependenți de droguri. Își aducea prieteni din Manhattan în Brooklyn, ca să mănânce scoici la Sheepshead Bay și la Wonder Wheel, să se distreze la turnul de parașutism și la Roata-Minune și să-i privească pe alții înfruntând înfricoșătoarele *montagnes russes*. I-a dus în Parcul Curselor cu Obstacole George C. Tilyou. Se culca la lumina zilei și pe întuneric cu femei tinere care foloseau sterilete și spumă vaginală anticoncepțională și încă nu depășise acea etapă. Spre deosebire de prietenii cu care crescuse, nu s-a căsătorit imediat după ce s-a întors viu din război, dar nici înainte de a se apropia de treizeci de ani. Era adeseori singur în viața aceea de burlac și foarte rar nefericit.

Șeful lui era un bărbat elocvent, cu manierisme elegante, care îi disprețuia pe redactori în principal pentru că nu era unul dintre ei și pentru că era mai citit decât toți și susținea cu convingere la ședințe că autorii de anunțuri de promovare și de afaceri din departamentul lui scriau mai bine decât cei din personalul redacțional și știau mult mai multe. În perioada aceea, fiecare copywriter, inclusiv Sammy, scria sau spunea că scrie cărți, articole, povestiri și scenarii; bărbații și femeile din departamentul de artă pictau și sculptau în weekend și visau sa deschidă expoziții. Șeful pisălog, de care erau toți mândri, a fost în cele din urmă silit să iasă la pensie înainte de vreme. Nu după mult timp a murit de cancer. De îndată ce el a părăsit compania, Sammy, evreu din Coney Island făcând parte dintr-o organizație protestantă dominată de locuitori de elită ai suburbiilor, s-a pomenit director al unuia dintre departamentele

mai mici și tată vitreg a trei copii ai unei femei protestante din Midwest cu un echilibra sufletesc ferm, care se dusese într-o dimineață la medic să-i lege trompele ca să nu mai aibă copii, având o căsnicie frământată, cu un bărbat afemeiat, care, din câte vedea ea, cu siguranță avea să clacheze. Cu infidelitățile lui se putea împăca, spunea ea – Sammy n-o credea – dar detesta lipsa lui de tact. Curând după divorț, el a făcut un melanom. Încă mai trăia, când Sammy s-a mutat la Glenda și mai trăia și când s-au căsătorit.

Sammy a rămas la *Time,* mulțumit să scrie anunțuri de promovare pentru a spori profitul adus de reclame unei reviste pe care o aprecia numai ca pe un produs de consum superior, gândindu-se prea puțin la alte aspecte ale sale. Îi plăcea munca pe care o făcea, îi plăceau oamenii cu care lucra, se bucura de un salariu tot mai bun și de faptul de a ști că avea o situație economică sigură. Implicarea în edițiile internaționale ale revistelor *Time* și *Life* i-a oferit prilejul de a călători și de a încheia prietenii trainice cu oameni din alte țări. La fel ca alții din generația lui, fusese crescut în idealul practic de a considera că slujba cea mai bună era slujba cea mai potrivită pe care o găseai.

A rămas să lucreze până când a fost și el împins să se pensioneze înainte de vreme, la vârsta de șaizeci și trei de ani, de către o companie prosperă, care prefera să prospere și mai mult reducând personalul și eliminând uscăturile bătrâne ca el. Sammy s-a despărțit de ea, cu sentimentul că făcuse întâmplător o mare descoperire, având garantat un venit frumușel pentru tot restul vieții din mărinimoasa pensie și din partea lui de profit, plus trei mii de acțiuni la bursă, evaluate la peste o suta de dolari bucata, precum și posibilități de spitalizare și asigurări de sănătate generoase, cu care au fost acoperite aproape toate cheltuielile impuse de ultima boală a Glendei și toate cheltuielile lui din restul vieții, ba chiar și

cheltuielile pentru cei doi copii vitregi care mai trăiau, până la vârsta de nouăsprezece ani sau până la absolvirea colegiului, dacă ar fi fost ceva mai mici, ca să se încadreze în prevederile legii.

9

CLAAP

Hamalii de lângă bordură îi aruncară priviri glaciale când coborî fără niciun bagaj. La capul de linie al autobuzelor situația părea normală. Călătorii se răspândeau spre destinațiile lor, cei care plecau coborând spre autobuzele de dedesubt care-i duceau pretutindeni sau urcând până la al doilea, al treilea și al patrulea nivel, care-i duceau oriunde altundeva.

— Vă fac pentru cinci cenți, domnule, i se adresă sfios un băiețel slăbuț de vreo paisprezece ani.

O fisă însemna cinci dolari și Yossarian nu avea curajul să-i spună băiatului că nu credea că îi merita.

— Te fac pentru o fisă, domnu', spuse o fată cu pieptul plat, aflată chiar în spatele lui, cu câțiva ani mai mare, dar lipsită de formele rotunjite ale maturității feminine abia înmugurite, în timp ce o femeie solidă cu pleoape vopsite, obraji fardați și cute de grăsime cu gropițe în jurai genunchilor butucănoși, scoși la iveală de fusta strâmtă, privea din față, râzând pentru sine.

— Îți ling coaiele, propuse femeia, rostogolindu-și ochii cu cochetărie când Yossarian trecu prin fața ei. Putem s-o facem în casa scării de incendiu.

Auzind asta, Yossarian se crispa de indignare. Am șaizeci și opt de ani, își spuse el. Ce vedeau la el toți acești oameni ca să le treacă prin cap că venise la capul de linie ca să fie „făcut"? Sau să i se lângă coaiele? Unde naiba era McMahon?

Căpitanul de poliție Thomas McMahon de la poliția Autorității Portuare era în postul de poliție cu directorul adjunct civil Lawrence McBride, urmărindu-l pe Michael Yossarian cum desena cu

un creion pe dosul unei coli late de hârtie, cu acel respect deosebit pe care îl acordă unii oameni lipsiți de experiență măiestriei obișnuite a artistului, care lor personal le lipsea. Yossarian ar fi putut să le spună că Michael se va opri probabil înainte de a-și termina schița și o va lăsa acolo. Michael avea tendința de a nu termina lucrările și prudența de a nu începe prea multe.

Executa un desen oribil, înfățișându-se pe sine cu cătușele cu care era încă legat de perete, când Yossarian dăduse buzna în postul de poliție în ziua în care fusese arestat. Prin trăsături de creion încolăcite transformase formele dreptunghiulare ale celulelor de închisoare într-un puț vertical, plin de noroi, cu pereți în spirală, în care se privea pieziș și în care era înghițită silueta lui, pierdută și țeapănă ca un băț, pe care tocmai o schițase.

— Lăsați-l acolo unde este, bubuise Yossarian la telefon, cu o jumătate de oră mai devreme, în urechea ofițerului care sunase pentru a face identificarea, fiindcă secretara firmei de arhitectură pentru care Michael făcea releveuri nu știa că el fusese angajat cu contract de colaborator extern. Să nu îndrăzniți să-l băgați într-o celulă!

— O clipă, domnule, o clipă! răbufni polițistul jignit, protestând cu un strigăt pițigăiat. Eu v-am sunat ca să-i stabilesc identitatea. Avem procedurile noastre.

— Fac ceva pe procedurile voastre! urlă Yossarian. M-ai înțeles?

Era suficient de furios și suficient de speriat și se simțea suficient de neputincios ca să ucidă.

— Dacă nu faceți ce spun vă dau în gât! răcni el cu brutalitate, închipuindu-și că vorbea serios.

— Hei, hei, o clipă! Stai o clipă, amice! urlă de data asta polițistul cel tânăr, cu o frenezie vecină cu isteria. Cine naiba te crezi?

— Sunt maiorul John Yossarian. Lucrez la Proiectul Aviației Militare M&M de la Pentagon,

răspunse Yossarian pe un ton vioi și sever. Labagiu impertinent ce ești! Unde ți-e superiorul?

— La telefon căpitanul McMahon, rosti un bărbat mai vârstnic, surprins, dar fără nicio emoție. Ce probleme aveți, domnule?

— Aici maiorul John Yossarian. Lucrez la Proiectul Aviației Militare M&M de la Pentagon. Fiul meu e la voi. Să nu se atingă nimeni de el, să nu-l deplaseze nimeni de acolo, să nu fie pus lângă cineva care i-ar putea face vreun rău. Mă refer și la copoii voștri. Ne-am înțeles?

— Eu v-am înțeles, îi replică sec McMahon. Dar nu cred că dumneavoastră m-ați înțeles. Cine ați spus că sunteți?

— John Yossarian, maiorul John Yossarian. Și dacă mă mai amesteci în treaba asta, o să te dau în gât și pe dumneata. Sunt acolo peste șase minute.

Șoferului de taxi i-a dat o bancnotă de o sută de dolari și i-a spus respectuos, auzind cum îi bate inima:

— Te rog să treci pe roșu oriunde poți s-o faci fără risc. Dacă te oprește un copoi, îți mai dau un sutar și merg mai departe pe jos. Copilul meu are necazuri.

Nu conta că acel copil trecuse de treizeci și șapte de ani. Dar conta că era lipsit de apărare.

Numai că Michael era încă în siguranță, prins cu cătușe de zid cu un lanț, atât de strâns, de parcă s-ar fi prăvălit pe pardoseală dacă nu l-ar fi susținut acel lanț, și alb la față ca o stafie.

În postul de poliție era un adevărat vacarm. Oamenii mișunau și zbierau peste tot. Cuștile erau înțesate cu brațe și fețe asudate, cu ochi și guri scânteietoare, coridorul la fel, în aer pluteau tot soiul de duhori, iar ofițerii și gardienii închisorii, asudând și mișunând și ei peste tot, trudeau din greu, adunând, trăgând, înghiontind și ridicând deținuți pentru a fi minați afară, băgați în camioane și transportați în oraș spre a fi predați altora. Dintre toți care erau acolo, doar Michael și

Yossarian erau conștienți că se petrecea ceva neobișnuit. Până și deținuții păreau perfect acomodați acelui mediu turbulent și procedurilor brutale. Mulți erau plictisiți, alții erau amuzați și disprețuitori, câțiva răcneau ca niște nebuni. Mai multe femei tinere râdeau în hohote și zbierau obscenități, într-un desfrâu batjocoritor, ademenindu-i și aţâţându-i pe gardienii umiliți, care trebuiau să le suporte și să le țină piept fără să ia nicio măsură împotriva lor.

McMahon și sergentul de la birou îl așteptau cu fețele împietrite.

— Dumneata ești căpitanul? începu Yossarian, privind drept în ochii albastru-deschis, ca de oțel, ai lui McMahon, care îl privi la rândul lui cu duritate. Obișnuiește-te cu această idee! N-o să-l băgați într-una din celulele astea. Și nu vreau nici să fie urcat într-un camion cu ceilalți. O mașină de poliție e mai bună, dar vreau să merg și eu cu el. Dacă vreți, închiriez o mașină particulară și puteți pune câțiva ofițeri să ne însoțească.

McMahon asculta cu brațele încrucișate.

— E corect? spuse el calm.

Era slab, drept, înalt de peste un metru optzeci, avea o față osoasă cu trăsături mici, iar pe crestele pomeților înalți îi apărase o vagă eflorescență trandafirie, de parcă adulmeca deja conflictul care va urma.

— Mai spuneți-mi o dată, domnule. Cine ați zis că sunteți?

— Maiorul John Yossarian. Lucrez la Proiectul Aviației – Militare M&M de la Pentagon.

— Și credeți că datorită acestui fapt fiul dumneavoastră trebuie să fie o excepție?

— Este o excepție.

— Da?

— Ești orb? izbucni Yossarian. Uită-te mai bine, pentru numele lui Dumnezeu! Este singurul de aici fără rahat la fund și fără muci în nas. E singurul alb!

— Ba nu este, domnule căpitan, îl corectă spăsit sergentul. Mai avem aici doi albi pe care i-am reținut pentru că au bătut un copoi din greșeală. Căutau bani.

Toți din jur îl priveau acum pe Yossarian ca pe o ciudățenie. Și când el își dădu în sfârșit seama de ce, observând că se postase în fața lor cu brațele ridicate, într-o atitudine stupidă, de boxer profesionist, de parcă era gata să dea cu pumnul, îi veni să scâncească, plângându-și ironic soarta. Uitase câți ani avea. Și Michael îl privea uimit.

Tocmai în acel moment de enervantă autodescoperire apăru McBride și întrebă într-o manieră blândă, fermă și împăciuitoare în același timp:

— Ce s-a întâmplat, băieți?

Yossarian văzu un bărbat solid, de înălțime medie, cu o față congestionata și un costum din poliester de un gri deschis insipid, cu un piept lat, bombat în afară și în jos, astfel încât de la gât până la talie era ca un zid.

— Tu cine naiba ești? întrebă Yossarian oftând exasperat.

McBride răspunse calm, cu siguranța lipsită de teamă a unui om care știa să țină în frâu o răzmeriță.

— Bună ziua. Sunt inspectorul adjunct Lawrence McBride de la Autoritatea Portuară a capătului de linie. Salut, Tommy. S-a întâmplat ceva?

— Se dă mare, spuse McMahon. Zice că e maior. Și își închipuie că poate să ne comande ce să facem.

— Maiorul Yossarian, se prezentă Yossarian. L-a reținut pe fiul meu aici, domnule McBride, și-l ține legat de zid cu lanțul.

— A fost arestat, spuse McBride pe un ton plăcut. Cum vreți să procedeze cu el?

— Vreau să-l lase acolo unde este până hotărâm ce vom face. Asta-i tot. Nu are cazier.

Yossarian îi ordonă apoi polițistului aflat cel mai aproape de Michael:

— Dezleagă-l. În clipa asta, te rog.

McMahon chibzui o clipă, apoi făcu semn că își dă acordul.

Yossarian reluă pe un ton amabil:

— Spuneți-ne unde vreți să-l duceți. Nu fugim. Nu vreau belele. Să închiriez o mașină? Vorbesc prea mult?

Michael era mâhnit.

— Nici măcar nu mi-au citit prevederea conform căreia am dreptul să tac.

— Probabil că nu v-au cerut să spuneți nimic, explică McBride. V-au cerut?

— Cătușele îmi provoacă dureri groaznice! Nu aia! Cătușele adevărate, fir-ar să fie! Asta e brutalitate.

— Tommy, de ce este acuzat? întrebă McBride.

McMahon își plecă ușor capul.

— A făcut blatul la metrou.

— Ah, Tommy, ce naiba, spuse McBride pe un ton rugător.

— Unde e Gonzales? îl întrebă McMahon pe sergent.

— Ăsta e tipul care m-a înhățat! strigă Michael.

— Domnule maior, nu puteți să-i spuneți fiului dumneavoastră să tacă până rezolvăm treaba asta? întrebă McMahon, solicitându-i ajutorai.

— Tommy, spuse McBride, n-ai putea să-i dai o citație și să-l eliberezi pe baza amendamentului DTA? O să vină când o să-l chemăm.

— Dar ce credeai că o să facem, Larry? replică McMahon.

Apelă la Yossarian de parcă ar fi fost aliați.

— Ați auzit, domnule maior? Eu sunt căpitan, el e sergent și îmi spune mie cum să-mi fac treaba. Sunteți cu adevărat maior, să trăiți?

— În retragere, recunoscu Yossarian.

Găsi cartea de vizită de om de afaceri între multe altele pe care le avea asupra lui.

— Poftim cartea mea de vizită, domnule căpitan. Luați și dumneavoastră una, domnule McBride – vă numiți McBride, nu-i așa? – dacă va pot întoarce serviciul pe care mi l-ați făcut… Dumnezeu v-a trimis în calea mea!

— Poftiți și cartea mea de vizită, spuse McBride, dându-i una și lui Michael. Vă dau și dumneavoastră una, în caz că mai aveți vreodată probleme cu noi.

Michael era abătut când ieși cu tatăl lui și cu McBride.

— Norocul meu e că încă mai ai grijă de mine, nu? acuză el posac.

Yossarian ridică din umeri.

— Mă simt ca un bleg, fir-ar să fie!

McBride interveni.

— Ai procedat foarte bine, băiete.

Se opri ca să chicotească, apoi râse tare.

— Cum de ne-ați putut convinge că o să ne rupeți spinările și picioarele, când l-am pus în cătușe?

— Așa am făcut? întrebă Yossarian îngrozit.

McBride râse din nou.

— Nu mai există credibilitate? N-am dreptate, domnule maior Yossarian?

— Spuneți-mi Yo-Yo, pentru numele lui Dumnezeu, spuse jovial Yossarian. Cred că uitasem câți ani am.

— Cu siguranța că ai uitat, atacă Michael. Eram speriat, fir-ar să fie! Iar voi râdeți. Tu ai fost colosal, tată, continuă el sardonic. Eu nici măcar n-am o voce sonoră. Înainte de a mă opri polițistul, îmi tremurau mâinile atât de tare, că i-a fost teamă să nu fac infarct și era cât pe-aci să-mi dea drumul.

— Așa reacționăm noi, Michael, când suntem supărați sau speriați. Eu înnebunesc și vorbesc prea mult.

— N-am putut nici măcar să le spun numele meu corect ca să mă creadă. Și când naiba ai fost

maior cu adevărat?

— Vrei o carte de vizită?

Yossarian chicoti timid și se întoarse spre McBride.

— Am fost preț de un minut și jumătate, explică el. M-au avansat temporar spre sfârșit, pentru că nu știau ce altceva ar putea face cu mine. Apoi m-au expediat acasă, mi-au redat gradul permanent și m-au lăsat la vatră. Am primit medalii, am primit grade, am primit chiar Inima Purpurie.

— Ați fost rănit? strigă McBride.

— O, da, a și înnebunit, răspunse mândru Michael. Altădată a umblat în pielea goală.

— Ați umblat în pielea goală? strigă McBride.

— Și i-au dat o medalie, se făli Michael, simțindu-se acum total în largul lui. O medalie pentru vitejie.

— Ați primit o medalie pentru vitejie? strigă McBride.

— Și n-au putut să i-o prindă.

— Pentru că era despuiat?

— Încă era despuiat.

— Nu vă era rușine? N-au făcut nimic?

— Era nebun.

— Pentru ce ați primit medalia, domnule maior? Cum de ați primit Inima Purpurie? De ce ați umblat în pielea goală?

— Nu-mi mai spuneți „maior”, domnule McBride, rosti Yossarian, care nu avea niciun chef să discute în clipa aceea despre mitraliorul din mijlocul avionului, originar din sud, care fusese ucis deasupra Avignonului, despre micul mitralior din coada avionului, Sam Singer, originar din Coney Island, care leșina ori de câte ori își revenea, despre cum l-a văzut murind pe mitraliorul din mijloc și despre cum Yossarian vomase peste el, în timp ce lucra cu bandajele încercând în zadar să-l salveze pe muribund. Privind în urmă, i se păreau acum comice aspectele anecdotice ale acelor clipe cumplite.

Mitraliorului rănit din mijlocul avionului îi era frig și avea dureri, iar Yossarian nu găsea cu ce să-l încălzească. De fiecare dată când se trezea și deschidea ochii, Singer îl vedea pe Yossarian îndeletnicindu-se cu altceva, care-l făcea să leșine din nou: se căznea să vomite, bandaja carne inertă sau umbla cu foarfecă. Mitraliorul muribund zăcea înghețat de frig pe pardoseală, într-o pată de lumină a soarelui mediteraneean, Sam Singer continua să leșine, iar Yossarian își scosese toate hainele de pe el, pentru că priveliștea bordurilor și a sângelui de pe uniforma lui de zbor îl făcea să vomite din nou, iar greața îi dădea certitudinea că nu va mai avea chef să mai poarte niciodată, niciun fel de uniformă, absolut niciodată și când au aterizat, brancardierii nu mai știau pe care din cei trei să-l bage mai întâi în ambulanță.

— Haideți să vorbim despre dumneavoastră.

Yossarian știa acum că pe McBride îl părăsise nevasta – transformându-l peste noapte într-o imagine vie a mâniei pure, izvorâtă dintr-o furie lăuntrică a cărei existență n-o bănuise vreodată și că de atunci locuia singur, după ce fiica lui se mutase în California cu un iubit, ca să lucreze acolo ca medic. În ochii lui McBride, ruptura neașteptată a căsniciei lui fusese încă o cruzime sfâșietoare, de neînțeles pentru el, într-o lume în care vedea clocotind în mod barbar multe alte cruzimi. Fostul sergent detectiv Larry McBride de la poliția Autorității Portuare avea cincizeci de ani și o față bucălată de băiețel, ca a unui îngeraș interiorizat, care trăia vremuri grele. Deși era copoi, nu reușise niciodată să-și înfrâneze simpatia pe care o simțea față de orice tip de victimă pe care-l întâlnea – chiar și acum îl chinuia faptul de a ști de existența femeii cu un picior care locuia la capul de linie – și întotdeauna, după ce clasa un caz, începea să sufere, spre marea lui disperare, răscolit de sentimente, plin de compasiune față de criminali, indiferent cât de brutale, bestiale,

absurde sau odioase ar fi fost crimele lor. Îi privea cu milă, ca pe niște bieți copii. Când s-a ivit ocazia să iasă cu drepturi depline la pensie și să ia în primire postul de conducere bine plătit de la capul de linie – în care, de fapt, ca gardian de un fel sau altul, își petrecuse deja aproape toată viața activă – a profitat bucuros de ea.

Sfârșitul unei căsnicii pe care el o considerase satisfăcătoare a fost o lovitura de pe urma căreia a crezut la început că nu-și va mai reveni. Acum, în timp ce Michael se pregătea să aștepte, Yossarian se întrebă ce mai voia să-i arate McBride.

— Spuneți-mi dumneavoastră, răspunse misterios McBride.

Mai înainte, își dezvăluise planurile pentru o celulă a mamelor, pentru transformarea uneia dintre cele două cuști auxiliare din spate ale închisorii, de care nu fusese nevoie niciodată, într-o încăpere pentru mamele unor copilași nedoriți, care în general își lepădau pruncii nou-născuți în fundături sau pe coridoare, sau îi aruncau în coșuri pentru hârtii, în pubele sau în mașinile salubrității. Adusese deja pe propria cheltuială din apartamentul lui câteva mobile de care se putea lipsi. Yossarian dădea din cap în timp ce asculta, sugându-și un pic obrajii. Nimeni nu dorea acești copilași, îi spunea probabil, și nimănui nu-i păsa de aceste mame, care făceau un serviciu comunității lepădându-i.

Pentru cealaltă celulă a pușcăriei, continuă McBride, se gândise la un fel de centru de pediatrie cu program zilnic, pentru numeroșii copii care se aciuau veșnic la capul de linie, ca să le ofere mamelor lor un loc curat și sigur în care să-și lase odraslele în timp ce ele plecau în hoinăreală pe afară, ca să cerșească și să se prostitueze, pentru a face rost de droguri, de pileală și de haleală și de asemenea pentru copiii fugiți de acasă, care continuau să-și facă apariția în acel miez al orașului până când reușeau să stabilească legături

cu un traficant de droguri sau cu un proxenet pe placul lor.

Yossarian îl întrerupse cu regret.

— McBride…

— Mă credeți nebun? se repezi McBride să se apere. Știu că Tommy mă crede nebun. Dar am putea aduce mobiluri, jucării împăiate și cărți de colorat pentru cei mici. Iar pentru cei mai mari, televizoare și jocuri video, calculatoare, desigur. Și chiar procesoare de cuvinte – n-ar putea să învețe și asta?

— McBride… repetă Yossarian.

— Yossarian… McBride adoptase fără să-și dea seama câteva dintre ticurile verbale ale lui Yossarian.

— Mobiluri și procesoare de cuvinte pentru copiii care vor droguri și sex?

— Măcar cât timp stau aici, până își stabilesc contactele. Aici ar fi mai în siguranță decât oriunde, nu? Ce e rău în asta? Yossarian, ce e rău în asta?

Yossarian oftă adânc, simțindu-se pierdut.

— Vorbești despre o amenajare într-un post de poliție, destinată copiilor care aspiră la prostituție? Larry, opinia publică s-ar indigna, susținând că e o crimă! Și eu aș face același lucru.

— Ce soluție propui? Ei vin aici oricum, nu?

Din faptul că McBride păstrase de atunci tăcerea asupra acestor demersuri umanitare, Yossarian conchise că acestea fuseseră amânate sau oprite.

În ziua aceea îl mai aștepta o surpriză și Yossarian ieși cu el afară, pătrunzând în spațioasa clădire a capului de linie, unde se declanșaseră brutal tot felul de activități. Oamenii se mișcau mai repede și erau tot mai mulți, umblând mecanic, ca niște duhuri care ar fi ales o altă cale decât cele pe care le urmau, dacă ar fi avut libertatea de a decide. Foarte mulți mâncau în timp ce mergeau, lăsând să le cadă resturi și ambalaje – acadele, mere, hot-dogs, pizze, sandvișuri, cartofi

prăjiți. Prostituatele activau de zor, fiecare în specialitatea ei, cele mai versate arătându-se foarte vioaie, cercetând în jur cu priviri agere în căutarea unor ținte avantajoase, altele bâjbâind grosolan, în căutarea oricărei ținte, iar alții, bărbați și femei, albi și negri, pluteau cu priviri goale de orice expresie, într-o letargie melancolică, semănând mai mult cu niște victime infirme decât cu niște animale de pradă.

— Hoți de buzunare, spuse McBride, făcând un semn din bărbie spre un grup alcătuit din trei bărbați și două fete, toți cu o înfățișare plăcută și cu figuri latino-americane. Sunt mai bine instruiți decât noi. Și cunosc legea mai bine. Privește.

Un grup vesel de travestiți urcau pe scara rulantă la etajul de deasupra, cu fețele strălucind de cosmeticale, toți androgini și frivoli, după fețe și veșminte, întreaga șleahtă zbenguindu-se și cochetând ca niște cercetașe pubere în criză hormonală.

Ghidat de McBride, Yossarian trecu împreună cu el prin spațiul gol de sub coloanele care susțineau planșeul de la mezanin al cabinei de observare de deasupra, cu un personal format din câțiva angajați care consumau droguri în timp ce supravegheau cele peste cincizeci de monitoare video din Centrul de Control al Comunicațiilor de la capul de linie. Sutele de camere video mute, cu ochi de azur, își vârau boturile turtite în fiecare cotlon al fiecărui nivel al complexului dărăpănat de șapte etaje, întins pe lungimea a două cvartale, pătrunzând cu nerușinare chiar și în toaleta pentru bărbați și în celebra casă a scării de incendiu, unde majoritatea celor ce se aciuiau la capul de linie se strecurau noaptea ca să doarmă, să închege prietenii și să întrețină relații sexuale apatice. Milo și Wintergreen se gândeau deja să transforme Centrul de Control al Comunicațiilor într-o întreprindere lucrativă, sporind numărul de monitoare și vânzând unități de timp unor

spectatori și jucători nerăbdători, care urmau să-i înlocuiască pe angajații Autorității Portuare și să preia salariile lor, precum și planurile lor de asigurări medicale costisitoare, ca și planurile de vacanță și de pensionare. Oamenii se vor îmbulzi să caște gura, să se joace de-a copoii și de-a Peeping Tom. Îi vor spune „Marfă-n toată legea". Când crimele se vor rări, vor prezenta falsuri și în felul acesta vor garanta suficient sex și suficienta violența pentru a satisface și mulțimile plătitoare cele mai setoase de sânge.

Puteau să-și rezerve locuri în grupurile de turiști japonezi. Mai curând sau mai târziu, vor fi în stare să transfere toată întreprinderea unei companii cinematografice japoneze.

McBride trecu prin fața unui chioșc de presă deținut de niște indieni, cu ziare și periodice colorate, ea *Time* sau *The Weekly News magazine,* ale căror titluri anunțau prăbușirea socialismului ms, măreția capitalismului american și cele mai recente falimente ale unor firme, numărul șomerilor și vânzarea încă unui patent comercial național unor străini. Ajunseră la intrarea uneia dintre casele scărilor de incendiu. Yossarian nu voia să mai facă același tur.

— Un singur etaj, promise McBride.

— Îmi arăți ceva îngrozitor?

— N-aș face așa ceva.

Glasuri lenețe răsunau melodioase de deasupra. Casa scării era practic pustie, pardoseala aproape curată. Dar se simțeau puternic mirosurile civilizației: aerul putea a fum, a trupuri nespălate și a excremente; era o duhoare de putregai și degradare, cumplit de dezgustătoare și absolut insuportabilă pentru oricine în afară de masa de oameni care o produceau zilnic. La miezul nopții abia de mai era vreun trap moleșit, cu suficient spațiu vital ca să se desprindă de un alt trup mai degenerat și mai puturos, ghemuit lângă el. Oamenii se ciondăneau. Era rost de țipete, certuri,

înjunghieri, arsuri, sex, droguri, beții și sticle sparte; dimineața existau victime și o acumulare de murdărie de toate felurile, cu excepția resturilor industriale. Nu exista apă și nici toalete. Gunoiul era luat abia dimineața, când locatarii se trezeau și se târau spre chiuvetele și closetele de la spălătoare, făcându-și toaleta pentru ziua de muncă respectivă și, în ciuda interdicțiilor afișate, spălându-și trupurile și rufele în chiuvete.

La ora aceea, cei de la întreținere terminaseră deja de curățat, cu furtunurile și cu măști pe față, grămezile de excremente, de resturi și de gunoaie lăsate cu o noapte în urmă, bețele de chibrit carbonizate și fiolele goale de droguri, dozele de apă gazoasă, acele, sticlele de vin, prezervativele folosite și plasturii vechi. Mirosul pătrunzător de dezinfectant coroziv plutea în aer, imposibil de înlăturat, precum mesagerul fenic al unei nemiloase descompuneri.

McBride a coborât scara, trecând pe lângă doi fanfaroni cu o atitudine insolentă și plictisită, care fumau marijuana și beau vin și care au tăcut aprobator după ce l-au măsurat din cap până în picioare și au recunoscut, nefăcând niciun fel de evaluare obiectivă, autoritatea și cutezanța latentă care emanau din el. În apropierea picioarelor scării, un bărbat solitar dormea cu spatele sprijinit de balustradă.

Păși pe palierul de ciment fără a-l deranja și o ocoli tiptil, cu grijă, pe femeia cu un singur picior, care era violată de un bărbat cu fese albicioase și musculoase și cu un scrot livid, la numai câțiva metri de o femeie masivă, cu pielea cafenie, care își scosese chiloții și fusta și își freca spatele și subsuorile cu câteva prosoape umede pe care și le întinsese pe ziare, împreună cu alte câteva uscate, lângă două pungi maro pentru cumpărături. Avea pete de pistrui în jurul ochilor umflați și alunițe cicatrizate, de culoarea smoalei, pe gât și pe spate, care-l duceau cu gândul la

melanoame. Îi privi pe fiecare pe rând, dând din cap separat, spre fiecare, în semn de prozaică amiciție. Sânii care-i pendulau într-o cămașă roz erau imenși și subsuorile ei erau întunecate și stufoase. Yossarian nu voia să-și coboare privirea spre zona ei vaginală dezgolită. Nu voia să știe cine era, dar știa că nu ar fi avut chef să-i spună nimic.

Pe ultimul șir de trepte spre subsolul care dădea afară ședea doar o femeie blondă, uscățivă, cu un ochi vânăt și un pulover roșu zdrențăros, cufundată ca într-un vis în coaserea unei bluze albe murdare sfâșiate. Jos, acolo unde se termina scara în fața ușii ce dădea în stradă, cineva se căcase deja într-un colț. Întoarseră capetele și merseră mai departe, privind în jos, cuprinși parcă de neagra presimțire că vor intra în păcat. În loc să se îndrepte spre ieșire, McBride se întoarse sub casa scării și pătrunse în umbrele grele, mergând până spre capătul acelui ultim palier, până când ajunse la o ușă decolorată pe care Yossarian ar fi crezut-o invizibilă.

Aprinse lumina, care era slabă și gălbuie. În mica încăpere în care păși nu era decât un fișet cu uși ruginite și balamale rupte, sprijinit de un perete. McBride forță ușile și intră în relicva aceea bună de aruncat. Nu avea spate. Descoperi un zăvor și deschise prin împingere o ușă zidită în perete.

— A găsit-o un drogat, se grăbi el să mormăie. L-am convins că a fost o închipuire. Hai, intră.

Yossarian scoase o exclamație de uimire când se pomeni într-un vestibul strâmt, blocat de o ieșire de incendiu lată, la câțiva centimetri în fața lui. Suprafața netedă a ușii era vopsită în verde militar și pe ea era scris la nivelul ochilor, cu litere clar conturate, un anunț ce nu putea fi trecut cu vederea de nicio persoană care știa să citească.

INTRARE ÎN CAZ DE PERICOL

ACCES INTERZIS
CONTRAVENIENȚII VOR FI ÎMPUȘCAȚI

Ușa aceea solidă părea nouă și literele vopsite de curând pe suprafața intactă.

— Hai, intră. E ceea ce voiam să-ți arăt.

— N-am voie.

— Nici eu.

— Unde e cheia?

— Unde e broasca? rânji McBride victorios, cu capul înclinat într-o parte. Intră.

Clanța se răsuci și ușa masivă se deschise ușor, de parcă ar fi fost prinsă într-un sistem de pârghii cu contragreutăți și pivotând pe niște rulmenți silențioși.

— Le facilitează oamenilor intrarea, nu-i așa? rosti încet Yossarian.

McBride rămase în urmă, silindu-l pe Yossarian să intre primul. Yossarian avu o tresărire când se pomeni pe un minuscul palier din fier forjat, aproape de acoperișul unui tunel care părea mult mai înalt decât era, din cauza amețitorului unghi coborâtor al scării pe care stătea. Se prinse instinctiv de balustradă. În locul acela, șirul de trepte era mic și își schimba brusc direcția în jurul unei minuscule platforme din grilaj metalic, unde următorul șir de trepte se răsucea dintr-odată înapoi, sub el, și dispărea din vedere în același unghi periculos de coborâre. Nu vedea unde se termina scara în acel abis al subsolului a cărui pardoseală întunecată părea a fi fost recent acoperită cu un fel de material cauciucat. Privind în jos, prin modelul din fier forjat cu frunze de viță șerpuitoare, ce părea să imite propria sa compoziție greoaie, își aminti brusc, în mod ridicol, de unul dintre acele tobogane verticale ale unui parc de distracții de modă veche, în care te avântai, întins pe spate, într-un tub cilindric întunecat, cu brațele încrucișate, și coborai în spirală, tot mai repede, pentru a fi în sfârșit

expulzat într-o arenă plată și rotundă din lemn lustruit, cu discuri care se roteau în direcții opuse, purtându-te dintr-o parte într-alta, spre amuzamentul privitorilor fără altă ocupație, până când, în cele din urmă, erai vărsat într-o parte, pe terasamentul fix care înconjura aria circulară a acelei atracții bizare. Cel pe care și-l amintea cel mai bine se numea Vârtejul Uman din vechiul Parc al Curselor cu Obstacole George C. Tilyou, din Coney Island. Acolo, balustrada de fier care înconjura îngrăditura pentru privitori fusese conectată la curent electric pentru a produce șocuri puternice cu un voltaj inofensiv spectatorilor imprudenți, ori de câte ori îngrijitorii în uniforme roșii și șepci verzi de jocheu socoteau că a sosit momentul. Rafala bruscă de ace minuscule care le înțepau mâinile și brațele era insuportabilă și de neuitat și toți cei care urmăreau acea jumătate de secundă de spaimă și jenă panicată a celorlalți râdeau; victimele râdeau și ele după aceea. Râsetele se revărsau și din difuzoare. La câteva intersecții mai departe erau spectacole cu monștri, în care evoluau oameni cu capete mici.

Yossarian stătea acum lângă vârful unei structuri de aproape două etaje, un ciudat pasaj subteran de o lățime impresionabila și fără vreo utilitate aparentă, cu un tavan boltit, izolat cu plăci acustice de tablă ruginită, de culoarea piersicii, tivit cu margini subțiri de culoarea mărului verde. Zidurile din piatră, înalte și plate, aveau o nuanță de roșcat-închis. La bază aveau plăci albe, ca acelea din stațiile subterane ale metroului. Ciudatul pasaj avea lățimea unui bulevard dintr-un mare oraș, fără trotuare și borduri. Ar fi putut sluji și drept gară feroviară, numai că nu existau șine și peroane. Apoi zări lângă partea de jos de pe cealaltă latură o lungă săgeată reflectorizantă vopsita în roșu, care îi evocă în prima clipă un penis înfierbântat și în următoarea o rachetă în flăcări, care țâșnea brusc

spre stânga și apoi se prăbușea perpendicular spre cuvintele scrise cu negru, care anunțau:

Subsolurile A-Z

Deasupra săgeții, acolo unde se terminau plăcile albe, la vreo sută de metri spre dreapta, desluși un S mare, matrițat, fosforescent, de culoarea ambrei, pe un fond negru lucios. Era clar că se aflau într-un vechi adăpost antiaerian, își dădu el seama, până ce detectă aproape de pământ o ușă de metal în aceeași nuanță de kaki decolorat ca aceea din spatele lui, pe care scria cu litere albe ceva ce nu-i veni să-și creadă ochilor nici după ce își ajustă trifocalii ca să vadă mai clar la distanță:

PERICOL
FĂRĂ EXPLOZIBILE

— Asta ar putea însemna cel puțin două lucruri, nu? spuse el.

McBride dădu din cap cu tristețe.

— Așa m-am gândit și eu.

Pe neașteptate, izbucni în râs, de parcă ar fi fost mândru de el.

— Acum privește plăcuța.

— Care plăcuță?

— Aceea cu litere negre. E fixată în peretele de lângă ușă și anunță că un individ pe nume Kilroy a fost aici.

Yossarian îi aruncă lui McBride o privire iscoditoare.

— Kilroy? Așa scrie? Kilroy a fost aici?

— Îl cunoști pe Kilroy?

— Am fost în armată cu Kilroy.

— Poate că nu e același Kilroy.

— El este.

— Peste ocean?

— Peste tot. Ce naiba, ar trebui să-l cunosc deja. Peste tot unde am fost trimis, era și el. Îi vedeai

întotdeauna numele scris pe un zid. Când am fost arestat și băgat la zdup o săptămână, era și el închis acolo. La colegiu, după război, când am pătruns în hârțoagele bibliotecii, tocmai fusese înaintea mea.

— Ai putea să-l găsești pentru mine?

— Nu l-am întâlnit niciodată. N-am întâlnit pe nimeni care să-l fi văzut.

— Eu aș putea să-l găsesc, spuse McBride. Prin intermediul Legii Liberei Informații. Imediat ce voi afla numărul lui de la Asigurări Sociale, n-o să-mi mai scape. Vii cu mine să vorbim cu el?

— Mai e în viață?

— De ce n-ar fi? întrebă McBride, care avea numai cincizeci de ani. Vreau să aflu mai multe, vreau să aflu ce făcea aici. Vreau să aflu ce naiba e asta.

— Până unde ajunge toată chestia?

— Habar n-am. Nu e în planuri.

— De ce te frământă?

— Probabil pentru că încă sunt detectiv. Coboară câteva trepte, îi indică McBride. Încă una.

Yossarian îngheță când auzi declanșându-se zgomotul. Era un animal, furia tot mai mare a unei ființe vii, hârâiala de râu augur a unei fiare primejdioase care fusese deranjată, un bubuit ce țâșnea în etape înăbușite, prefăcându-se într-un mârâit prelungit. Urmară urletul, gutural și înfricoșător, un tremur violent de putere stârnită și mișcarea unor membre agitate ce pășeau dedesubt, unde el nu putea să vadă. Apoi i se alătură un al doilea animal; poate că erau chiar trei.

— Coboară, șopti McBride. Încă o treaptă.

Yossarian clătină din cap. McBride îl înghionti. Păsind tiptil, Yossarian atinse cu piciorul încă o treaptă mai jos și auzi pornindu-se zăngănitul, de parcă un metal se freca de piatră și se legăna frecând un alt metal; zgomotele acelea se întețeau, apropiindu-se rapid de un punct culminant demonic, care anunța o calamitate oarecare și

dintr-odată, de parcă nimeni nu-l prevenise, deși fusese prevenit neîncetat, în repetate rânduri, se produse explozia, descărcarea, vacarmul feroce și cutremurător al lătrăturilor ascuțite și al urletelor asurzitoare, o salvă tumultuoasă de bubuituri produse de niște labe puternice, care loveau în față cu o sălbăticie dezlănțuită; apoi se opri, din fericire, cu un zornăit tremurător de lanțuri care-l făcu să tresară de spaimă și după aceea se pierdu într-un ecou, ca o substanță cu mare volum balistic, în bezna ce se contracta la ambele capete ale încăperii subterane în care se aflau. Zarva cumplita de dedesubt deveni și mai sălbatică din cauza furiei ațâțate a fiarelor, confruntate cu asprele constrângeri împotriva cărora se revoltau acum, zbătându-se și zvârcolindu-se cu toată forța lor supranaturală. Mârâiau, mugeau, răgeau și urlau. Yossarian continuă să-și ciulească urechile, în dorința frenetică și irațională de a auzi mai mult. Știa că nu va mai putea niciodată să se miște. În clipa în care reuși să se miște, urcă de-a-ndăratelea, fără zgomot, abia respirând, până ajunse pe palier lângă McBride, unde îi luă brațul acestuia și îl ținu strâns. Era înghețat și simțea că asudă. Îi încolți teama ametitoare că inima îi va fi cuprinsă de spasme și se va opri, că i se va sparge o arteră de la cap. Știa că putea născoci alte opt moduri de a muri pe loc, dacă nu va muri înainte de a apuca să le treacă în revista. Furia brută a sălbaticelor patimi de dedesubt păru să se domolească treptat. Monștrii neîmblânziți înțeleseseră că îl rataseră și el ascultă ușurat cum se retrăgeau, zgomotele invizibile și cum formele carnivore care răsuflau dedesubt se dădeau înapoi, târându-și lanțurile spre bârlogurile întunecate din care se iviseră. În sfârșit se așternu liniștea, ultimele clinchete topindu-se în tonul delicat al unor clopote și transformându-se într-un ecou tot mai îndepărtat, care semăna, cu totul nepotrivit, cu

muzica mecanică, obsedantă, a unui carusel solitar îndepărtat, iar apoi și acesta se cufundă în tăcere.

Crezu că acum știa ce simțeai când erai sfârtecat. Tremura.

— Ce crezi că este? întrebă McBride cu glas scăzut.

I se albiseră buzele.

— Sunt întotdeauna acolo; așa se întâmplă ori de câte ori atingi treapta aceea.

— E ceva înregistrat, spuse Yossarian.

Preț de o clipă, McBride rămase fără grai.

— Ești sigur?

— Nu, spuse Yossarian, surprins și el de perspicacitatea spontană de care tocmai dăduse dovadă. Dar este pur și simplu perfect. Nu?

— Ce vrei să spui?

Yossarian nu avea chef să vorbească despre Dante, Cerber, Virgiliu sau Charon sau despre râurile Acheron și Styx.

— S-ar putea să fie acolo doar ca să ne sperie și să fugim.

— În orice caz l-a băgat zdravăn în sperieți pe drogatul ăla, poți fi sigur. Era convins că are halucinații. I-am lăsat pe toți, cu excepția lui Tommy, să creadă asta.

Auzi apoi un nou zgomot.

— Ai auzit? întrebă McBride.

Yossarian auzi roțile învârtindu-se și privi spre baza zidului opus. Undeva, dincolo de el, se auzea rulajul înăbușit al roților pe șine, amortizat de depărtare și de diversele bariere.

— Metroul?

McBride clătină din cap.

— E prea departe. Ce-ai zice, continuă el meditativ, dacă ar fi un trenuleț de agrement?

— Ești nebun?

— Dar ar putea fi și o înregistrare, nu? insistă McBride. De ce e o idee nebună?

— Pentru că nu e un trenuleț de agrement.

— De unde știi?

— Cred că pot face deosebirea. Nu mai face pe detectivul.

— Când ai călătorit ultima dată cu un trenuleț de agrement?

— Acum o veșnicie. Dar e un zgomot prea constant. Nu accelerează deloc. Ce mai vrei? N-o să rid. Hai să zicem că e un tren, continuă Yossarian, în timp ce vehiculul trecu pe lângă ei și se îndepărtă apoi prin stânga lor.

Putea fi metroul care mergea de la Boston la Washington, dar McBride n-avea de unde să știe. Și când se gândi la un trenuleț de agrement, izbucni în râs, fiindcă își aminti că trăise deja mult mai mult decât crezuse vreodată.

Se opri din râs când văzu pasarela și balustrada întinzându-se de-a lungul zidului, la circa un metru de partea de jos, și dispărând în întunecimea aurie, învăluită în ceața albă a îngrăditurilor de pe ambele părți.

— Asta a fost acolo jos tot timpul? făcu el nedumerit. Am crezut că am halucinații când am observat-o adineauri.

— Era acolo, spuse McBride.

— Atunci înseamnă că am avut halucinații când mi-am închipuit că nu există. Hai să ieșim dracului de aici.

— Vreau să cobor acolo, spuse McBride.

— Nu vin cu tine, îi spuse Yossarian.

Nu-i plăcuseră niciodată surprizele.

— Nu ești curios?

— Mi-e frică de câini.

— Ai spus, îi aminti McBride, că e doar o înregistrare.

— Mă sperie și mai tare. Du-te cu Tom. E treaba lui.

— Nu intră în atribuțiile lui Tommy. Eu nici nu aveam ce căuta aici, recunoscu McBride. Sarcina mea este să veghez la respectarea acestor restricții, nu să le încalc. Observi ceva acum? adăugă el când urcară din nou scara.

Pe partea din interior a ușii metalice, Yossarian văzu două încuietoare solide, o broască prevăzută cu arc și un zăvor zdravăn. Deasupra încuietoarelor, sub un dreptunghi de email, văzu un bloc de litere scrise cu alb pe un fond purpuriu, încadrat de o margine argintie și subțire care anunța:

IEȘIRE ÎN CAZ DE PERICOL
ACCES INTERZIS
ACEASTĂ UȘĂ TREBUIE ÎNCUIATĂ ȘI
ZĂVORÂTĂ CÂND ESTE FOLOSITĂ

Yossarian se scarpină în cap.

— De pe partea asta, pare că vor să le interzică oamenilor să iasă, nu?

— Sau să intre?

El bănuia, își exprimă el bănuiala când ieșiră, că era un vechi adăpost antiaerian care nu exista în vechile planuri. Nu putea explica anunțurile, recunoscu el, când McBride închise ușa de incendiu încet și stinse conștiincios lumina, ca să lase totul așa cum era când veniseră. Ce era cu câinii, cu sunetele produse de crinii de pază ucigași?

— Probabil ca să gonească oamenii ca drogatul acela, ca tine și ca mine, băgând spaima în ei. De ce m-ai adus să văd?

— Ca sa știi. Tu pari să știi tot.

— De asta nu știam.

— Iar în tine am încredere.

Își dădeau seama după glasurile care se auzeau mai sus ca se adunase multă lume în casa scării. Auzeau clar râsetele vulgare, saluturile languroase de întâmpinare și de recunoaștere, obscenitățile, simțeau miros de chibrituri, de droguri și de ziare arse, auziră o sticlă spărgându-se, deslușiră cu un etaj mai sus clipocitul produs de un bărbat sau o femeie care urina și îi simțiră mirosul. În capul primului grup de trepte o văzură pe femeia cu un

singur picior, care era albă, bând vin cu un bărbat și două femei de culoare. Fața ei era lipsită de orice expresie și vorbea buimacă, strivind niște chiloți roz cu mâna care i se odihnea în poală. Cârjele ei de lemn vechi, ciobite, crăpate și pătate, zăceau pe scară, lângă șoldul ei.

— A primit un scaun cu rotile, îi explicase deja McBride, și cineva i l-a furat. Pe urmă prietenii au furat altul de la altcineva. Apoi i l-au furat și pe ăla.

De data asta, McBride porni spre ieșire și Yossarian se pomeni pe trotuar, trecând pe lângă autobuzele de pe rampele subterane, unde țevile de eșapament și motoarele huruiau mai tare și aerul duhnea a fum de motor Diesel și a cauciuc încins. Trecură pe lângă stațiile autobuzelor de cursă lungă spre El Paso și Saint Paul, care aveau legături cu altele care mergeau mai departe, în Canada și, prin Mexic, tocmai până în America Centrală.

McBride se bucura ca un întreprinzător de eficiența operațională a capătului de linie: cifrele de aproape cinci sute de porți de îmbarcare, șase mii opt sute de autobuze și aproape două sute de mii de pasageri care intrau și ieșeau în mod normal în fiecare zi lucrătoare îi ieșeau fluent din gură. Treaba mergea bine, se grăbi el să afirme, capul de linie funcționa și asta era important, nu-i așa?

Yossarian nu era convins.

Urcară pe scara rulantă înapoi, la etajul principal. Trecând pe lângă Centrul de Control al Comunicațiilor, aruncară priviri neliniștite spre mulțimile de desfrânați și desfrânate care se adunau deja în zonele centrale de prostituție, unde vor continua să se înghesuie tot mai mulți în legiuni ingenioase și jalnice, ca moleculele de materie în corpul uman, atrase pe nesimțite spre o masă centrală din care nu doreau să se desprindă. Trecură pe lângă o negresa scofâlcită, care stătea în picioare lângă un stâlp, între chioșcurile

autorizate de tombolă și loto, încălțată cu tenișii fără șireturi și întinzând un pahar de hârtie murdar, în timp ce îngâna fără vlagă: „Cinșpe cenți! Dați-mi cinșpe cenți! Mâncare! Mâncare de aruncat!” O femeie buhăită și căruntă, cu o beretă scoțiană verde, pulover și fustă de aceeași culoare, cu răni pe picioarele năclăite, cânta fals, plină de extaz, un cântec irlandez, cu o voce spartă, lângă un adolescent murdar, care dormea pe jos, și un bărbat înalt, cu pielea ciocolatie, subțire și cu ochi sălbatici, de o curățenie impecabilă, care părea numai oase și propovăduia izbăvirea creștină cu un accent caraibian unei negrese solide, care dădea din cap, și unui sudic alb slăbănog, cu ochii închiși, care îl întrerupea mereu cu strigăte emoționate de apreciere. Când se apropiară de postul de poliție, Yossarian își aminti, fiind într-o dispoziție răutăcioasă, dorința lui de a afla ceva deosebit de la competentul său ghid.

— McBride…

— Yossarian…

— Am discutat cu niște prieteni. Se gândesc să facă o nuntă aici, la capul de linie.

McBride roși, plin de generozitate.

— Sigur! Hei, e o idee grozavă, Yo-Yo. Le-aș putea da o mână de ajutor. Am putea să le organizăm o nuntă frumoasă. Cred că am putea. Mai am pivnița aceea goală pentru copii. Am putea s-o transformăm în capelă. Și desigur, chiar alături, hm, mai am patul, pentru noaptea nunții. Am putea să le servim un mic dejun marital într-unul din magazinele alimentare și poate că o să le cumpărăm și niște bilete de tombolă ca dar aducător de noroc. Ce găsești de râs? De ce nu le-ar fi de folos?

Yossarian nu reuși să se oprească din râs decât după un minut.

— Nu, Larry, nu, explică el. E vorba de o nuntă mare, uriașă, cu lume bună, sute de oaspeți, limuzine la rampele pentru autobuze, ziariști și

aparate de fotografiat, un ring de dans cu o orchestră mare, poate chiar două ringuri de dans și două orchestre.

— Ai înnebunit, Yo-Yo?

Acum McBride era cel care chicotea.

— Comisarii guvernamentali nu vor permite așa ceva!

— Oamenii aceia îi cunosc pe comisari. Vor participa și ei ca oaspeți. Vor veni primarul și cardinalul, poate chiar și noul președinte. Cei de la Serviciul Secret și o sută de polițiști.

— Dacă va veni președintele, vom avea voie să coborâm până jos de tot, să ne uităm. Serviciul Secret va dori acest lucru.

— Desigur, ai dori și tu. Va fi nunta anului. Capul tău de linie va deveni celebru.

— Va trebui să-i gonești pe oameni! Să oprești toate autobuzele!

— Ba nu, clătină din cap Yossarian. Autobuzele și mulțimile ar putea face parte din distracție. Vor apărea în ziare. Poate va fi și o fotografie din interior, cu tine și McMahon, dacă te plasez bine.

— Sute de oaspeți? repetă McBride, pițigăindu-și glasul. O orchestră și un ring de dans? Și limuzine?

— Poate o mie cinci sute! Ar putea folosi rampele pentru autobuze ca să parcheze sus, în garajele tale. Vor fi și furnizori, florari, chelneri și barmani. Pot merge pe scările rulante, în ritmul muzicii. Aranjez eu cu orchestrele.

— Nu se poate, declară McBride. Totul ar merge prost. Ar fi o catastrofă.

— Perfect, spuse Yossarian. În acest caz, vreau să-i dau drumul. Verifică totul pentru mine, te rog. Dă-te la o parte!

Ultimele cuvinte i le adresă răstit unui bărbat din fața lui, de origine hispanică, unsuros, care flutura cuceritor spre el o carte de credit American Express furată, zâmbind insinuant și cu o familiaritate jignitoare și ciripind fericit:

„Adineauri am furat-o, adineauri am furat-o. Nu pleca de-acasă fără ea. Poți s-o verifici, poți s-o verifici”.

La postul de poliție nu se raportaseră noi sugari morți, îl informa ofițerul de serviciu pe McBride, cu o impertinență glumeață.

— Și nici vii.

— Îl urăsc pe individul ăsta, mormăi McBride, roșind jenat. Iar el mă crede nebun.

McMahon plecase în urma unui apel de urgență, iar Michael, care își terminase desenul neterminat, întrebă degajat:

— Unde-ai fost?

— În Coney Island, spuse sfidător Yossarian. Și ia ghicește cine era acolo. Kilroy.

— Kilroy?

— Nu-i așa, Larry?

— Cine e Kilroy? întreba Michael.

— McBride?

— Yossarian?

— Odată, la Washington, m-am dus să caut un nume pe monumentul închinat Vietnamului, unde sunt gravate toate numele celor uciși acolo. Era acolo și Kilroy, un oarecare Kilroy.

— Același?

— De unde naiba să știu?

— O să verific dacă e el, promise McBride. Și hai să mai vorbim despre nuntă. Poate că o s-o facem, cred că o să putem. O să verific și asta.

— Despre ce nuntă e vorba? întreba Michael cu brutalitate, după ce ieșiră din clădirea poliției și străbăteau capul de linie.

— Nu despre a mea, râse Yossarian. Sunt prea bătrân ca să mă recăsătoresc.

— Ești prea bătrân ca să te recăsătorești.

— Asta am spus și eu. Iar tu încă ești prea tânăr? Căsătoria poate să nu fie bună, dar nu e întotdeauna prea rea.

— Acum vorbești prea mult.

Yossarian avea metoda lui de a trece printre cerșetori, întinzând bancnote de câte un dolar, împăturite în buzunar, din alocația zilnică, celor care erau sfioși și celor care păreau amenințători. O matahală cu ochii umflați și cu o cârpă în mână se oferi să-i șteargă ochelarii pentru un dolar sau să-i sfărâme dacă el refuza. Yossarian îi dădu doi dolari și își scoase ochelarii. Nimic surprinzător nu mai părea neobișnuit în acea zonă dereglată a liberei inițiative. Era condamnat la moarte, știa, dar încerca să-i comunice eufemistic această veste lui Michael.

— Michael, vreau să rămâi la facultatea de drept, hotărî el grav.

Michael se indignă.

— Zău, tati, ce naiba! Eu nu vreau. E și prea costisitor. Într-o bună zi, continuă el, după ce tăcu trist câteva clipe, aș vrea să mă apuc de ceva ca lumea.

— Știi ceva? O să-ți plătesc eu taxele la facultatea de drept.

— Nu vrei să înțelegi ce spun, dar nu vreau să mă simt un parazit.

— Ba te înțeleg. Tocmai de aceea am renunțat la mărfuri, schimb de valută, arbitraj și bănci de investiții. Michael, o să-ți mai dau încă șapte ani de sănătate. E tot ce îți pot promite.

— Și pe urmă?

— Întreab-o pe Ariene.

— Cine e Ariene?

— Femeia cu care trăiești. Nu așa o cheamă? Cea cu cristalele și cu cărțile de tarot.

— Aia e Marlene și s-a mutat. Ce-o să mi se întâmple peste șapte ani?

— Mie o să mi se întâmple, tâmpitule. Voi avea șaptezeci și cinci de ani. Michael, am deja șaizeci și opt. Îți garantez că voi fi sănătos încă șapte ani, în care vei învăța sa trăiești fără mine. Dacă nu vei învăța, vei pieri. După aceea, nu-ți mai pot promite nimic. Nu poți trăi fără bani. Devii dependent după

ce te-ai obișnuit cu ei. Oamenii fură ca să-i aibă. După ce voi plăti impozitele, nu voi putea să vă las fiecăruia mai mult de o jumătate de milion.

— De dolari? se lumină Michael imediat. Pare o adevărată avere!

— Socotind procentul de opt la suta, îi spuse sec Yossarian, vei primi patruzeci de mii pe an. Cel puțin o treime se va duce pe impozite, deci vei rămâne cu douăzeci și șapte.

— Hei, e prea puțin. Nu pot trăi cu atât.

— Știu și asta. De aceea vorbesc prea mult cu tine. Unde-i viitorul tău? întrezărești vreun viitor? Vino încoace.

Se dădură din calea unui tânăr numai în chiloți, care fugea de rupea pământul de câțiva polițiști care fugeau la fel de repede și îl încolțeau din diverse direcții, pentru ca tocmai ucisese un om cu cuțitul, într-o altă parte a clădirii. Printre ei pășea cu pantofii lui negri și grei Tom McMahon, care părea bolnav de atâta încordare. Blocându-i-se calea, sprintenul tânăr îi păcăli pe toți, cotind brusc și lăsându-se pe vine în aceeași casă a scării de incendiu pe care porniseră Yossarian cu McBride și probabil, cugetă Yossarian plin de fantezie, nu se va mai ști niciodată nimic de el – sau, și mai bine, se întorsese deja la nivelul lor, umblând în urma lor, numai în chiloți, cu o înfățișare nevinovata. Trecură pe lângă un bărbat care dormea în șezut pe jos, într-o baltă de produse proprii, și pe lângă un alt adolescent înghețat tun, iar apoi se pomeniră că le blochează calea o femeie costelivă de aproape patruzeci de ani, cu un păr blond sârmos și cu o bășica oribilă pe gură.

— Vă fac pentru cinci cenți, domnule, se oferi ea.

— Te rog, lasă-mă, spuse Yossarian, ocolind-o.

— Vă fac pe amândoi pentru cinci cenți fiecare. Va fac pe amândoi în același timp pentru cinci cenți fiecare. Tăicuțule, vă fac pe amândoi pentru cinci cenți.

Michael se învârti pe lângă ea cu un zâmbet crispat. Ea îl apucă pe Yossarian de mânecă și rămase agățată.

— Îți ling coaiele.

Yossarian se desprinse de ea împleticindu-se, oripilat. Îi ardea fața. Iar Michael rămase consternat văzându-l atât de tulburat pe tatăl lui.

10

GEORGE C. TILYOU

L-a un birou de tip american, cu câteva etaje mai jos, domnul George C. Tilyou, antreprenorul din Coney Island, mort de aproape optzeci de ani, își număra banii și se simțea în culmea fericirii. Totalul nu scădea niciodată. În fața ochilor lui se aflau stațiile de pornire și de sosire ale trenulețului de agrement pe care-l luase din parcul de distracții al curselor cu obstacole și-l dusese jos. Șinele nu arătaseră nicicând mai noi ca atunci când se ridicau spre cele mai înalte curbe de gravitație la pornire și urcau apoi până ce dispăreau în tunelul din grota în care stătea el. Se umflă în pene privindu-și redutabilul carusel, care era pentru el un adevărat El Dorado. Construit inițial în Leipzig pentru Wilhelm al II-lea, împăratul Germaniei, încă era, probabil, cel mai frumos carusel din lume. Trei platforme cu cai, gondole, rațe și porci sculptați se învârteau fiecare cu viteze diferite. Adeseori dădea drumul caruselului El Dorado fără pasageri la bord, numai ca să studieze reflexele oglinzilor de argint de pe butucul lucitor și să se bucure de sunetele energice ale flașnetei, care, îi plăcea lui să glumească, îi susura în urechi aidoma unei muzici diafane.

Își rebotezase acel *montagne russe* Defileul Dragonului. Mai avea în altă parte Grota Vânturilor, iar la intrare se rostogolea Butoiul Hazliu, care îi arunca pe nepricepuți în genunchi, drept pe fundul lui rotitor, și îi rostogolea unii peste alții, până reușeau să se târască afară, la celălalt capăt, și să se ridice în picioare sau erau ajutați de îngrijitorii parcului sau de alți clienți mai experimentați. Sau de unul care știa cum să treacă prin el fără mare efort, pășind pur și simplu pe o ușoară diagonală în sensul invers direcției de

rotație, dar asta nu era deloc amuzant. Putea eventual să urce mereu pe pardoseala care cobora, fără să ajungă nicăieri, și să rămână veșnic în același loc, dar nici asta nu era amuzant. Privitori de ambele sexe se distrau teribil privind disperarea cu care doamne atrăgătoare își pierdeau echilibrai și își tot trăgeau în jos fustele, pe vremea când pantalonii nu căpătaseră încă respectabilitatea unui veșmânt feminin adecvat.

— Dacă Parisul este Franța, își amintea el că afirmase în calitate de principal purtător de cuvânt și impresar al parcului de distracții, atunci Coney Island este, între iunie și septembrie, întreaga lume.

Banii pe care îi număra zilnic nu se vor deteriora și nu se vor învechi niciodată. Averea lui era indestructibilă și va avea întotdeauna valoare. În spatele lui se afla un seif din fontă, mai înalt decât el. Avea paznici și îngrijitori de pe vremuri, costumați cu tunici roșii și șepci de jocheu verzi de pe vremuri. Mulți îi erau prieteni încă de la început și erau cu el de o veșnicie.

Cu ciudățenia și perseverența unui geniu, îi sfidase și-i dezaprobase pe experți, pe avocații și pe bancherii lui, și reușise cu timpul să ia totul în mâinile lui, să se ocupe personal de tot ceea ce prețuia în mod deosebit, hotărât să nu se retragă din activitate. Testamentul lui stipula măsuri adecvate pentru văduvă și copii. Acte de proprietate, dispoziții de plată și sume mari de valută erau sigilate, conform instrucțiunilor, într-o lada rezistentă la umezeală și la putregai, ce urma să fie îngropată cu el, în mormântul lui din cimitirul Green-Wood din Brooklyn, pe a cărui piatră era gravat:

MULTE SPERANȚE ZAC ÎNGROPATE AICI

În timp ce moștenitorii și executorii se certau între ei și cu funcționarii guvernamentali care se

ocupau de impozite, parcul Curselor cu Obstacole (Locul Hazliu) dispărea în mod constant, bucată cu bucată, de pe suprafața pământului, cu excepția scheletului ruinat, falie, cu grinzi de oțel, al Turnului de Parașutism, care a apărut la mult timp după dispariția lui și era o atracție pe care el ar fi dezaprobat-o. Era un loc pașnic și îngrijit, care nu-i speria și nici nu-i amuza pe clienți sau pe spectatori. Domnului Tilyou îi plăcea tot ce îi lua pe oameni prin surprindere, îi deruta, le anihila demnitatea, împingea fetele și băieții stingheriți unii în brațele celorlalți și, dacă aveau noroc, expunea un pic din gambă și din furou, uneori chiar și din chiloțeii femeilor, unui public la fel de încântat ca ei, care contempla comicul spectacol al totalei și ridicolei lor neputințe cu veselie și râsete.

Domnul Tilyou zâmbea întotdeauna când își amintea de inscripția de pe mormântul lui.

Nu-i venea în minte ceva ce i-ar lipsi. Avea acum un al doilea *montagne russe* denumit Tornado. Deasupra, auzea permanent cum opresc și pornesc trenurile metroului care aduseseră gloate de sute de mii de oameni la plajă în duminicile de vară și țevile păcănitoare de eșapament ale automobilelor și ale mijloacelor de transport mai mari, care circulau de colo-colo. Auzind unduirile și clipocitul apei care curgea într-un canal la un nivel superior, își adusese bărci cu fundul plat și reînființase Tunelul Dragostei. Mai avea Biciul și Vârtejul, cu care își putea lovi și azvârli în toate părțile vizitatorii, și Masa Umană Rotitoare, cu un tobogan interior și cu niște discuri care se învârteau la baza lui, răsucindu-i zdravăn într-o direcție sau alta, în timp ce ei zbierau de plăcerea care se abătuse asupra lor și se rugau încontinuu să se termine cât mai repede. Avea șocuri electrice pe balustrade pentru cei imprudenți și oglinzi pentru oamenii normali, pe care-i deformau, transformându-i în monștri veseli și ridicoli. Și mai avea simbolul lui rânjit, cu obraji

rumeni, acea față demonică și turtită cu cap teșit și păr despărțit de o cărare, cu o gură lată, plină cu cuburi de dinți ca niște țigle albe, care-i făcea pe oameni să se dea înapoi, neîncrezători la prima vedere, și pe care data următoare o acceptau cu umor, ca pe ceva firesc. De la un nivel neștiut de dedesubt auzea în mod repetat cum treceau vagoane de tren cu mers lin, ale căror roți se învârteau zi și noapte, dar nu îl interesau. Pe el nu-l interesa decât ceea ce putea poseda și dorea să posede numai ceea ce putea să vadă, să urmărească și să controleze prin simpla manevrare a unui comutator sau a unei manete. Îi plăceau mirosul de electricitate și pocnetul vioi al scânteilor electrice.

Avea mai mulți bani decât ar fi putut cheltui vreodată. Nu avusese niciodată încredere în depunerile bancare și nici nu considera că fundațiile aveau vreun fundament. John D. Rockefeller venea la el în mod regulat ca să-i ceară câțiva bănuți și ca să cerșească distracții pe gratis, iar J. P. Morgan, care își încredințase sufletul lui Dumnezeu, fără a se îndoi o clipă că va fi primit, venea să-i ceară diverse servicii. Întrucât nu prea mai aveau din ce trăi, nu prea mai aveau *de ce* să trăiască. Copiii lor nu le trimiteau nimic. Domnul Tilyou ar fi putut să-i prevină și-i prevenea adeseori. Fără bani, viața putea deveni un iad. Domnul Tilyou bănuia că afaceri se vor face întotdeauna, ca de obicei, peste tot.

Era un bărbat îngrijit, spilcuit, sprinten și ordonat. Jobenul și melonul lui, de care era mândru, stăteau agățate, impecabile, de un cârlig pe cuier. Acum se îmbrăca zilnic cu o cămașă albă cu guler cu aripioare, o lavalieră neagră, legată perfect și vârâtă cu grijă în vesta costumului, iar vârfurile mustății lui castanii subțiri erau întotdeauna cernite.

Primul lui succes major a fost o roată Ferris, jumătate din cea de care se îndrăgostise la Chicago, așa că o declară cu îndrăzneală pe a lui,

chiar înainte de a fi fost terminată, drept cea mai mare din lume. O împodobise cu șiraguri orbitoare, alcătuite din sute de becuri incandescente, recent inventate de domnul Edison, iar vizitatorii căscau gura, amuzați și încântați.

— N-am înșelat niciun suflet cu nimic, îi plăcea să afirme, n-am profitat niciodată de un fraier.

Îi plăceau tiribombele care se învârteau și îi aduceau pe participanți înapoi în locul de unde porniseră. După părerea lui, aproape tot ce exista în natură, de la cele mai mici până la cele mai mărețe lucruri, se mișca în cercuri și revenea la punctul din care se trăgea, pentru a porni eventual din nou. Îi socotea pe oameni mai amuzanți decât o turmă de maimuțe și sub acest pretext îi plăcea să-i manevreze cu scamatorii care jucau feste inofensive publicului, bucurându-i pe toți cei care plăteau: pălării smulse de un jet de aer sau fuste fluturând peste umeri, podele mișcătoare și scări care se prăbușeau, cupluri mânjite cu ruj de buze și împinse înapoi la lumină din întunericul care-i ascundea în Tunelul Dragostei, uimiți de reacția privitorilor care se prăpădeau de râs în fața spectacolului oferit de ei, până când câțiva glumeți nerușinați strigau către ei care era motivul.

Mai avea și casa lui, proprietate particulară. Pe Surf Avenue, vizavi de parcul de distracții al Curselor cu Obstacole, domnul Tilyou locuise într-o casă mare, cu un schelet de lemn, o alee îngustă și trepte joase zidite. După înmormântarea lui, totul a părut că începea să se afunde în pământ. Pe fața verticală a primei trepte de jos, cea lipită de trotuar, plătise un cioplitor în piatră să graveze numele familiei, TILYOU. Cei care locuiau acolo tot anul și treceau prin fața ei în dram spre cinematograf sau spre stația de metrou au fost primii care au observat, după poziția literelor numelui, că treapta părea să intre în asfalt. După ce întreaga casă a dispărut, deja nu se mai acordase cine știe ce atenție acelui banal tot gol de pământ

dintr-un cartier dărăpănat, care trecuse de prima tinerețe.

Pe partea nordică a fâșiei înguste de pământ care alcătuia Coney Island, care nu era de fapt o insulă, ci o limbă de pământ ieșită în afară, lungă de vreo șapte kilometri și lată cam de un kilometru și jumătate, se afla o întindere de apă numită Golful Gravesend. Exista acolo o fabrică de vopsele care consuma mult sulf. Băieții care se apropiau de vârsta pubertății aprindeau cu chibriturile grămăjoarele galbene pe care le găseau lângă clădire și erau atrași de ele fiindcă îi distra să vadă că se aprindeau ușor și ardeau cu o luminiță albăstruie, producând un miros sulfuros, în apropiere mai era o fabrică de gheață, care fusese mai demult scena unui spectaculos atac armat, efectuat de niște infractori care reușiseră să fugă cu o barcă cu motor, ajungând în apele Golfului Gravesend. În felul acesta, existase acolo și foc și gheață, înainte de a se instala frigidere în casele oamenilor.

Incendiile erau un pericol permanent, iar în Coney Island ele izbucneau periodic. La câteva ore după ce și-a văzut parcul de distracții înghițit de flăcări, domnul Tilyou a pus afișe prin care anunța că vindea cea mai recenta atracție a lui, incendiul din

Coney Island, iar vânzătorii de bilete nu mai pridideau să adune taxa de zece cenți pentru intrare, pe care o încasau de la vizitatorii dornici să intre în zona devastată ca să vadă cu ochii lor ruinele fumegânde. De ce nu-i venise lui ideea, chibzuia Diavolul. Chiar și Satana îi spunea Diavolului domnul Tilyou.

CARTEA A PATRA

11

LEW

Sammy și cu mine ne-am înrolat în aceeași zi. Patru dintre noi am pornit împreună. Toți am plecat peste ocean. Toți patru ne-am întors, deși eu am fost capturat și Sammy a fost doborât și a căzut în apă, iar altădată s-a prăbușit pe uscat, cu un pilot uituc, poreclit Joe Flămândul, care a uitat să acționeze maneta de urgență ca să coboare trenul de aterizare. Nimeni n-a pățit nimic, mi-a spus Sammy, iar pilotul acela, Joe Flămândul, a primit o medalie. A fost o poreclă care a rămas. Milo Minderbinder era ofițerul lui de popotă pe atunci și nu marele erou, cum încerca el să se dea mare acum. Sammy avea un comandant de escadrilă pe nume maiorul Major, care nu era niciodată de găsit când cineva voia să-l vadă, și un bombardier pe care credea că mi-ar fi plăcut să-l cheme Yossarian și care și-a lepădat uniforma după ce un tip din avionul lor a sângerat până a murit, și s-a dus chiar și la înmormântare tot despuiat și a stat într-un copac, a spus tot Sammy.

Ne-am dus cu metroul ca să ne oferim voluntari la marele centru de înrolare de la gara Grand Central din Manhattan. Era o parte a orașului pe unde nu prea călcam. Auziserăm de examenul medical de la unii mai mari decât noi, care plecaseră deja. Ne-am întors capetele și am tușit, ne-am pipăit încheieturile, ne-am aplecat și ne-am desfăcut fesele, tot întrebându-ne ce căutau ăia. Am aflat de averi moștenite de la unchii și mătușile noastre, dar nu știam de fapt în ce constau. Un psihiatru m-a interogat între patru ochi

și m-a întrebat dacă îmi plăceau fetele. I-am răspuns că îmi plăceau atât de mult, că le și regulam.

Părea invidios.

Și lui Sammy îi plăceau, dar nu știa cum.

Împliniserăm deja optsprezece ani și, dacă am fi așteptat să facem nouăsprezece, am fi fost înrolați, hotărâse Franklin Delano Roosevelt, și acesta a fost motivul pe care l-am spus părinților noștri, care n-au fost prea fericiți să ne vadă plecând. Citeam despre război în ziare, auzeam de el la radio, îl vedeam în toată splendoarea lui în filmele de la Hollywood și, din ceea ce vedeam și auzeam, ni se părea mai amuzant decât acasă, în prăvălia de vechituri a tatei, ca mine, sau într-o cușcă plină cu dosare ca Sammy, la compania de asigurări unde lucra, sau ca Winkler, într-un magazin de trabucuri, care era o fațadă pentru mijlocirea de pariuri la curse, cu care se îndeletnicea tatăl lui în spate. Și până la urmă chiar a fost mai bine, pentru mine și pentru cei mai mulți dintre ceilalți.

Când ne-am întors în Coney Island după ce ne-am înrolat, am mâncat niște hot-dogs în cinstea evenimentului și ne-am dat un pic în carusel, în Tornada, Ciclonul și Trăsnetul. Ne-am dat și în Roata-Minune, mâncând floricele cu zahăr candel și privind peste ocean într-o direcție și peste Golful Gravesend în cealaltă. Am scufundat submarine și am doborât avioane la jocurile mecanice cu fise, ne-am avântat un pic în Cursa cu Obstacole și ne-am rostogolit în butoaie, ne-am răsucit în Vârtej și în Masa Umană Rotitoare, ne-am atârnat de inele la caruselul cel mare, cel mai mare de pe insulă. Am mers cu o barcă cu fundul plat în Tunelul Dragostei și am strigat obscenități, ca să-i facem să râdă pe cei care priveau.

Știam că în Germania bântuia antisemitismul, dar nu știam ce era ăla. Știam că se făcea mult rău oamenilor, dar nu știam cum anume.

Pe atunci nu cunoșteam prea bine Manhattanul. Când mai călcam uneori prin centru, ne duceam de obicei la cinematografele Paramount și Roxy, ca să ascultăm marile orchestre și să vedem noile filme importante, înainte de a rula în cartier șase luni mai târziu, sau dădeam câte o raită pe la Loew's Coney Island sau la RKO Tilyou. Marile cinematografe din Coney Island erau atunci sigure, profitabile și confortabile. Acum au dat faliment și nu mai funcționează. Câțiva băieți mai mari ne duceau uneori cu mașinile în Manhattan, sâmbătă seara, la cluburile de jazz de pe 52nd Street sau în Harlem, pentru muzica din sălile de bal sau din cinematografele pentru negri de acolo, ca să cumpărăm marijuana, să mâncăm costițe ieftine și să fim supți și regulați pentru un dolar dacă voiau ei, dar nu mă dădeam în vânt după nimic din toate astea, nici măcar după muzică. Imediat după ce a izbucnit războiul, o mulțime de oameni au început să facă bani, ceea ce am făcut și noi. La puțin timp după ce s-a sfârșit, puteai să faci rost de un supt, cu tot tacâmul, chiar la noi, în Coney Island, pe care ți-l serveau niște evreice albe, dependente de heroină și măritate cu alți drogați locali care n-aveau nici ei bani, dar acum prețul se ridica la doi dolari și cel mai mult căpătau de la zugravi, ghipsari și alți muncitori din afara cartierului, care nu fuseseră la școală cu ele și cărora nu le păsa. Câțiva din gașca mea, Sammy și miraculosul Marvin Winkler, de pildă, băiețelul agentului de pariuri, începuseră să fumeze marijuana dinainte de război și descopereai mirosul acela specific de marijuana în zonele pentru fumători din cinematografele din Coney Island, după ce învățai să recunoști acel miros. Nu mă dădeam în vânt nici după asta, iar tipii cu care eram prieten nu-și aprindeau niciodată țigările cu marijuana când eram eu în preajmă, chiar dacă le spuneam că puteau să și le aprindă dacă aveau chef.

— Ce rost are? îi plăcea lui Winkler să spună oftând, cu ochii congestionați și pe jumătate închiși. Mă intimidezi.

Un tip pe nume Tilyou, care s-ar putea să fi murit deja, a devenit un tip demn de admirat de îndată ce am aflat câte ceva despre el. Când toți ceilalți erau săraci, el deținea un cinematograf, un mare parc de distracții al Curselor cu Obstacole și o casă personală peste drum de parcul lui, iar eu nu făcusem niciodată legătura între toate astea și numele lui, până când Sammy mi-a atras atenția cu puțin timp în urmă, într-una dintre vizitele pe care mi le făcea acasă, din milă, când toți dispăruseră deja și George C. Tilyou de asemenea. Sammy începuse să vină să ne vadă mereu, după ce soția lui murise de cancer la ovare, iar el nu știa ce să facă în weekend-uri și mai ales când am ieșit din nou din spital și nu prea aveam nici eu mare lucra de făcut, decât să-mi pierd vremea încercând să-mi recapăt puterile după încă o ședință de radiații și o cură de chimioterapie. Între aceste spitalizări, mă simțeam extraordinar și eram din nou puternic ca un bou. Când se înrăutățea situația, mă duceam în centra, la un spital din Manhattan, la un oncolog pe nume Dennis Teemer, ca să fac tratamentul practicat acolo. Când mă simțeam bine, eram fenomenal.

Dar acum a ieșit totul la iveală. Și toată lumea știe că sufăr de o boală care-i face pe oameni să mă evite. Nu-i rostim niciodată numele, nici măcar nu o considerăm atât de importanta încât să aibă un nume. Nici față de medici, Clara și cu mine nu-i pomenim numele. Nu vreau să-l întreb pe Sammy, dar nu sunt convins că l-am păcălit nici măcar un minut în toți acești ani de când mint în privința bolii, astfel cum a făcut – așa cum am făcut, așa ar fi vrut el să mă corecteze –, astfel o face, când îl las. Uneori îmi amintesc, dar îi vorbesc oricum astfel cum am chef, numai ca să-l sâcâi.

— Tigrule, știu cum se spune, obișnuiesc să-i spun râzând. Tu tot mă crezi un mucos, nu? Te enervez astfel cum îmi place și nădăjduiesc că într-o bună zi o să te obișnuiești.

Sammy e deștept și se prinde la chestiile mărunte, cum ar fi numele Tilyou și cicatricea de pe gura mea, dinainte de a-mi lăsa o mustață mare și stufoasă care s-o ascundă, sau de a-mi lăsa atâta păr cât mai aveam să crească lung la spate, ca să acopere inciziile de acolo și semnele vinete de arsură de pe glandele de la gât. Poate că am pierdut mult în viața fiindcă nu am urmat un colegiu, dar n-am vrut și nu cred că am pierdut ceva care ar fi contat pentru mine. Poate doar cu excepția fetelor de la colegiu. Nu m-au speriat niciodată și știam cum să le iau, cum să vorbesc cu ele și cum să le distrez, chiar și pe cele mai mari. Sammy mi-a zis că am fost întotdeauna priapic.

— Ai dreptate, tigrule, i-am răspuns. Dar zi-mi și mie ce înseamnă.

— Erai tot numai sulă, spuse el, bucurându-se că mă jignește. Și n-ai avut conflicte.

— Ce conflicte?

— N-ai avut niciodată probleme.

— N-am avut niciodată probleme.

N-am avut niciodată îndoieli. Prima fată era una mai mare decât mine, pe nume Blossom, din cvartalul următor. A doua a fost una mai mare căreia îi ziceam Storcătoarea. Apoi a fost o fată pe care am agățat-o la biroul de asigurări când Sammy lucra acolo și era la rândul ei mai mare și știa că eu eram mai mic, dar m-a vrut oricum și mi-a cumpărat două cămăși de Crăciun. Pe atunci cred că mă culcam cu orice fată cu care chiar voiam să mă culc. Cu fetele oriunde, chiar și în armată, am descoperit că dacă lași oamenii să afle ce vrei să faci și pari sigur pe tine că poți s-o faci, sunt dispuși să te lase. Când eram doar caporal, sergentul meu de peste ocean m-a lăsat foarte repede să iau hotărârile pentru amândoi. Dar nu m-

am culcat niciodată cu fete de colegiu, de-alea pe care le vezi în filme. Înainte de război, niciuna dintre cunoștințele noastre nu se ducea la colegiu și nici nu se gândea la asta. După război, au început să se ducă toți. Fetele pe care le-am cunoscut prin Sammy la revista *Time,* înainte de a se însura și chiar și după aceea, nu mă considerau întotdeauna atât de popular pe cât îmi închipuiam, așa că am încetat să mai fac pe grozavul cu ele, ca să nu-l pun pe el într-o situație proastă; și nici chiar soția lui, Glenda, nu prea se omora după mine, nici Claire la început, ca de altfel nici oamenii cu care eram obișnuiți în Brooklyn și în Orange Valley. Claire susținea că Glenda făcea pe snoaba pentru că nu era evreică și nu era din Brooklyn, dar s-a dovedit că nu ăsta era motivul. Când am început să fim bolnavi, întâi eu, apoi ea, ne-am apropiat și chiar înainte de asta, când băiatul lor, Michael, s-a sinucis. Eram perechea la care le era cel mai ușor să apeleze și Claire era fata căreia i se putea destăinui cel mai bine.

În Coney Island, Brighton Beach și oriunde altundeva, făceam întotdeauna rost de fete, cât de des voiam, și reușeam chiar să fac rost de fete și pentru alții, până și pentru Sammy. Mai ales în armată, în Georgia, Kansas și Oklahoma făceam rost și de femei măritate, cu soții plecați. Și asta mă cam făcea întotdeauna să-mi piară cheful după aceea, dar nu mă împiedica niciodată să mă distrez ori de câte ori puteam. „N-o băga”, încercau ele uneori să mă facă să promit, înainte ca eu să aduc fericire și ei și mie, băgând-o. În Anglia, înainte de a fi fost expediat în Europa, era de groază. În Anglia, în timpul războiului, orice american se putea regula, chiar și Eisenhower, și uneori în Franța, în câte un sat sau la vreo fermă, unde înaintam cu frontul, până când a trebuit să ne retragem și am fost luat prizonier împreună cu o șleahtă întreagă, în ceea ce am descoperit mai târziu că s-a numit *The Battle of the Bulge.* Cu

excepția Germaniei, dar era cât pe-aci chiar și la Dresda, unde lucram ca prizonier de război în fabrica de vitamine lichide care făcea siropuri pentru femeile însărcinate din Germania, care trebuiau hrănite și nu aveau ce mânca. Asta a fost spre sfârșitul războiului și îi uram pe nemți chiar mai mult decât înainte, dar nu puteam s-o arăt. Chiar și acolo, era cât pe-aci să mă regulez, că mă distram cu gardienii și cu polonezele și cu sclavele care trudeau acolo și poate că l-aș fi putut convinge pe unul dintre gardienii mei preferați – toți erau bătrâni sau soldați grav răniți pe frontul rusesc – să privească în altă parte, în timp ce eu m-aș fi furișat pentru un timp într-o încăpere sau într-un dulap cu una dintre ele. Femeile nu erau prea dornice, dar nu păreau să aibă ceva împotriva mea – până în noaptea marelui bombardament, când tot ce era în jurul nostru s-a dus de râpă într-o singură zi și au dispărut toate femeile. Ceilalți tipi au crezut că nu eram în toate mințile de-mi făceam atâta de cap, dar mai aveam și noi o ocupație până se sfârșea războiul și puteam să ne întoarcem acasă. Englezii din pușcărie nu-mi spuneau nimic. Gardienii erau și ei obosiți și au început să mă ia peste picior. Știau că eram evreu. Peste tot mă asiguram că lumea avea să afle.

— *Herr Reichsmarschall,* îi strigam pe fiecare dintre soldații germani, considerând-o o glumă bună, oriunde trebuia să vorbesc cu ei, să traduc sau să cer ceva. „Fritz nenorocit", îi spuneam fiecăruia în sinea mea, fără să glumesc deloc. Sau „naziști nemernici mâncători-de-varză".

— Herr Rabinowitz, îmi răspundeau ei cu un fals respect.

— *Mein Name ist Lew*[3]*,* le răspundeam întotdeauna glumeț, cu zel. Așa să-mi spuneți, vă rog.

— Rabinowitz, ești nebun, spunea asistentul meu Vonnegut din Indiana. O să fii omorât.

— Nu vreți să ne distrăm? încercam eu să-i înveselesc pe toți. Cum puteți suporta plictiseala asta? Pun pariu că putem încinge un dans aici, dacă reușim să-i convingem să ne pună niște muzică.

— Pe mine să nu contezi, spuse un moș pe nume Svejk. Eu sunt un bun soldat.

Amândoi tipii știau germana mai bine decât mine, dar Vonnegut era timid și fricos, iar Svejk, care se văicărea mereu că avea hemoroizi și că îl dureau picioarele, nu voia niciodată să se implice.

Apoi, într-o săptămână, am văzut circul venind în oraș. Văzusem afișele în timp ce mărșăluiam spre fabrica de alimente din cantonamentul nostru, plasată în subsolul fortificat care fusese pivnița abatorului când încă mai aveau animale de tăiat. Gardienii erau deja mai speriați decât noi. Noaptea auzeam avioanele din Anglia trecând pe deasupra, în drum spre obiectivele militare din zonă. Și uneori auzeam cu plăcere bombele explodând cu sutele la o distanță nu prea mare. Știam că dinspre est veneau rușii.

Mi-a venit o idee grozavă când am văzut afișele.

— Hai să vorbim cu șeful de echipă, poate ne lasă să mergem. Poate le lasă și pe femei. Avem nevoie de o relaxare. Vorbesc eu cu el. Hai să încercăm.

— Nu contați pe mine, spuse bunul soldat Svejk. Eu pot să intra în bucluc numai făcând ce mi se spune.

Femeile care lucrau cu noi erau palide și la fel de murdare ca noi și nu cred că mai funcționa vreun hormon sexual în niciunul dintre noi. Iar eu aveam sub greutatea normală și mai aveam și diaree aproape tot timpul, dar era un prilej să mă mai aleg cu un regulat cu care s-o tachinez pe Claire mai târziu și cu care să mă laud atunci. Aș fi putut să mint, dar nu-mi place.

M-am căsătorit cu Claire înainte de a părăsi armata, imediat după operația de hernie dublă, care

mi s-a făcut la Fort Dix când m-am întors din Europa și din închisorile germane, și era cât pe-aci să turbez din cauza a doi prizonieri de război germani, acolo, în New Jersey, pentru că rânjeau și spuneau ceva în germană când au văzut-o așteptându-mă în perioada când eram încă logodiți.

I-am văzut prima dată la Oklahoma, pe prizonierii germani de acolo și nu-mi venea să-mi cred ochilor. Munceau afară cu lopețile și arătau mai bine decât noi și chiar mai fericiți, în marea bază militară de acolo. Ăsta era război? După mintea mea, nu. Eu credeam că prizonierii de război erau ținuți în pușcărie și nu în aer liber, unde se distrau între ei și făceau glume pe seama noastră. M-am înfuriat când i-am văzut. Erau păziți de doi soldați americani aplecați de spate, care păreau plictisiți și trândavi, și aveau puști care păreau prea grele pentru ei. Mâncătorii-de-varză ar fi trebuit să muncească acolo, dar nu se prăpădeau cu munca. Peste tot în jur erau pușcăriași americani care plecaseră fără permisie și drept pedeapsă fuseseră puși să sape gropi, pe care apoi le umpleau la loc și întotdeauna trudeau mai mult decât ăilalți. M-am înfuriat și mai tare numai uitându-mă la ei și într-o zi, fără să știu măcar ce fac, m-am apropiat de ei, hotărându-mă să-mi exersez germana.

— Hei, n-ai voie să faci asta, soldat, a spus gardianul cel mai aproape de cei doi, la care m-am dus, repezindu-se spre mine nervos și vorbind cu unul dintre accentele alea sudice străine, cu care tocmai începusem să mă obișnuiesc. A dat chiar să-și îndrepte pușca spre mine.

— Amice, am familia în Europa, i-am spus și totul e în regulă. Asculta numai.

Și, înainte de a apuca să-mi răspundă, am luat-o pe germana mea, făcând o probă, dar el habar n-avea. *Bitte. Wie ist Ihr Name? Dankeschön. Wie alt sind Sie? Danke vielmals. Wo Du kommst her? Danke.*[1] Deja se adunaseră câțiva oameni și doi

dintre ceilalți gardieni veniseră să asculte și chiar zâmbeau, de parcă s-ar fi distrat la unul dintre spectacolele pe care le dădea ONU pentru noi. Nu-mi plăcea nici asta. Ce naiba, m-am gândit, era război sau pace? Am continuat să vorbesc. Când nu mă înțelegeau, spuneam ce aveam de spus cu alte cuvinte până înțelegeau, și pe urmă toți au început să dea din cap și să râdă și m-am prefăcut că rânjesc și eu de fericire când am văzut că mă apreciau. *Bitte schön, bitte schön*[5], îmi spuneau când eu le spuneam *Danke, danke*[6], nerăbdător să aud de la ei că eram *Gut, gut*[7]. Dar, înainte de a termina, m-am asigurat că înțeleseseră că o singură persoană de acolo nu se distra bine și aceea eram eu. *So, wie geht es jetzt?*[8], i-am întrebat, arătând cu brațul spre bază. *Du, gefällt es hier? Schön, ja'?*[9]. Când mi-au spus că le place acolo, de parcă toți ne exersam germana, le-am pus altă întrebare: *Gefällt hier besser wie zuhause mit Krieg? Ja?* [10] Aș fi pariat că le plăcea acolo mai mult decât să se întoarcă în Germania, unde era război. „Desigur", le-am spus în engleză și deja începeau să zâmbească și păreau derutați. Am privit fix fața celui cu care vorbisem primul. *Sprechen* Du![11] L-am străpuns cu privirea până mi-a răspuns dând încet din cap. Când l-am văzut îmblânzit, mi-a venit să rid în hohote, deși nu mi se părea amuzant. *Dein Name ist Fritz? Dein Nameisthans? Du bist Heinrich?*[12] Și pe uimă le-am spus despre mine. *Und mein Name ist Rabinowitz*[13]. Am rostit asta din nou, cum ar fi rostit-o un neamț. *Rabinowitz. Ich bin Lew Rabinowitz, LR, von Coney Island in Brooklyn, New York. Du kennst'?*[14] Pe urmă am vorbit în idiș. *Und ich bin ein Yid. Farshtest?*[15] Apoi, în engleză. „Sunt evreu. Înțelegeți?" Acum nu mai știau unde să se uite, dar nu voiau să se uite la mine. Am niște ochi albaștri care pot deveni două ace de gheață, zice Claire, iar acum am și o piele deschisă de european, care se poate înroși

rapid când rid tare sau când mă înfurii, și nu eram sigur că ei mă credeau. Mi-am descheiat un nasture de la salopetă și mi-am scos însemnele ca să le arăt litera J ștanțată acolo, pe partea de jos, lângă grapa de sânge. *Sehen Du? Ich bin Rabinowitz, Lew Rabinowitz, und ich bin Jude.* Înțelegeți? E-n regula. *Danke*[16], am spus eu sarcastic, privindu-i cu răceală pe fiecare dintre ei până am văzut că pleacă ochii. *Dankeschön, danke vielmals, für alles,* și un *bitte* și un *bitte schön*[17]. Și vă jur pe viața mamei că o să vă plătesc tuturor. Mulțumesc, amice, i-am spus caporalului când m-am întors să plec. Mă bucur că te-ai distrat și tu.

— Ce-a fost asta?

— Mi-am exersat germana.

La Fort Dix, când eram cu Claire, nu exersam. M-am înfuriat într-o secundă când i-am văzut chicotind și spunând ceva despre ea și eram gata să mă reped la ei, mai furios decât fusesem vreodată în luptă, în clipa când m-am dus drept spre ei. Vorbeam încet și calm și vena aceea din gât și din falcă zvâcnea deja, precum ceasul unei bombe cu cronometru, crăpând de poftă să explodeze.

— *Achtung*[18]*,* am spus încet și rar, trăgând de cuvânt ca să dureze cât mai mult, până m-am oprit în locul unde stăteau în picioare pe iarbă, cu lopețile, lângă aleea murdară pe care o curățau.

Cei doi s-au privit cu un zâmbet pe care aproape că nu și-l ascundeau, crezând probabil că n-o să mă deranjeze.

— *Achtung,* am repetat, accentuând un pic pe a doua silabă, de parcă aș fi purtat o conversație politicoasă cu o persoană tare de ureche în salonul mamei lui Claire din casa ei din New York.

Mi-am apropiat fața până la câțiva centimetri de fețele lor. Buzele mele erau trase mult în lături, de parcă aș fi fost gata să izbucnesc în râs, dar nici măcar nu zâmbeam și nu cred că înțeleseseră încă.

— *Achtung, auf passen,* am rostit ca să-mi întăresc spusele.

S-au trezit văzând că nu țip. Au început să-și dea seama că nu glumeam. Apoi și-au schimbat poziția comodă, îndreptându-se de spate, și au început să arate cam derutați, de parcă nu pricepeau ce era cu mine. N-am aflat decât mai târziu că îmi încleștasem pumnii, n-am aflat decât când am văzut că aveam sânge pe mâini în locurile unde îmi îngropasem unghiile.

Acum ei nu mai erau prea siguri, dar eu eram. Războiul din Europa se terminase, dar încă mai existau prizonieri de război și erau aici, nu acolo. Era vară, iar ei erau sănătoși, cu piepturile goale bronzate, cum eram eu pe vremuri pe plaja din Coney Island, înainte de război. Erau puternici, musculoși, nu ca sutele de prizonieri pe care-i văzusem peste ocean. Aceștia fuseseră primii și ajunseseră niște prizonieri sănătoși și puternici, hrăniți cu alimente americane, în timp ce mie îmi sângeraseră picioarele, stând cu ciorapii și ghetele ude în tranșee, și eram acoperit de niște insecte pe care nu le văzusem până atunci – păduchi. Am bănuit că erau printre cei capturații primii, brute din trupele de elită de la începutul războiului, o întreagă generație care fusese deja capturată, ucisă sau rănită și care arătau prea bine și prea îmbuibați pentru gustul meu, dar Convenția de la Geneva pentru prizonieri stabilise anumite reguli și acum iată-i aici. Cei doi din fața mea erau mai vârstnici și mai solizi decât mine, dar nu mă îndoiam că puteam să-i fac praf dacă s-ar fi ajuns la asta, așa firav cum eram după operație și slăbit de război, dar poate că mă înșelam. Nu eram la fel de bine hrănit ca ei când am fost prizonier.

— *Wie gehts*?[19] am întrebat pe un ton degajat, privindu-l pe fiecare pe rând într-un mod care le dădea de înțeles că nu eram atât de sociabil pe cât păream. *Was ist Dein Name?*[20]

Unul era Gustav, celălalt era Otto. N-am uitat numele lor.

— *Wo kommst Du her?* [21]

Unul era din München. De cealaltă localitate nu auzisem. Vorbeam cu autoritate și îmi dădeam seama că erau neliniștiți. Nu erau mai mari în grad decât mine. Niciunul nu putea fi ofițer dacă fuseseră puși la muncă, nici măcar ofițeri inferiori, asta dacă nu cumva mințeau, ca mine, numai ca să scape de ultimul lagăr de prizonieri și să se ducă undeva să muncească.

— *Warum lachst Du wenn Du siehst Lady hier?*[22] Și tu.

Am arătat spre celălalt.

— De ce râdeai adineauri când te-ai uitat la doamna de aici și ce i-ai spus de l-ai făcut să ridă și mai tare?

Am uitat să spun asta în germană și am vorbit în engleza. Știam foarte bine despre ce vorbeam, dar nu eram prea sigur pe cuvinte. Nu mă deranja. Era greu să te exprimi într-o altă limbă, dar știam că în felul acesta voi scăpa de obsesie.

— *Wanun hast Du gelacht wenn Du și eh st mein* iubită aici?[23] Acum știam toți că înțeleseseră, pentru că nu voiau să răspundă. Paznicul cu pușca nu înțelegea ce se petrecea și nici nu știa cum să procedeze. Părea mai speriat de mine decât de ei. Știam că nici măcar nu aveam voie să vorbesc cu ei. Claire ar fi vrut să mă potolesc. Nu aveam de gând. Nimic nu m-ar fi putut convinge. Un tânăr ofițer cu decorații din campanie, care apăruse repede acolo, se opri când îmi văzu fața.

— Ar fi bine să nu vă amestecați, îl preveni Claire.

Și eu aveam decorații din campanie, inclusiv o Stea de Bronz pe care o căpătasem în Franța, pentru că doborâsem un tanc Tiger împreună cu un tip pe nume David Craig. Cred că ofițerul acela îmi citise gândurile și era suficient de deștept ca să nu-mi stea în cale. Aveam un aer oficial și vorbeam al naibii de dur. Germana mea i-a zăpăcit pe toți și am avut grijă s-o vorbesc răspicat.

— *Antworte!* am spus. *Du verstehst wasich sage?*[24]

—*Ich verstehe nicht.*[25]

— *Wirhaben nicht gelacht.*[26]

— *Keiner hat gelacht.*[27]

— Minți, Otto, i-am spus eu în germană. Înțelegi și ai râs. *Gustav, sag mir, Gustav, was Du sagen* – am arătat spre Claire – *über meine Frau hier? Beide lacheu, was ist so komisch*?[28]

Încă nu eram căsătoriți, dar nu mă deranja să fac aluzie că era soția mea, numai ca să-i mai perpelesc un pic.

— E soția mea, am repetat în engleză, ca să audă ofițerul. Ce porcării ați spus despre ea?

— *Ich habe nichts gesagt. Keiner hat gelacht*.[29]

— *Sag mir!* [30] am ordonat.

— *Ich habe es vergessen. Ich weiss nicht*.[31]

— *Gustav, Du bist auch ein Lügner, und Du wirst gehen zur Hölle fur Deine Lüge.*[32] Să vă ia dracu' pe amândoi că mințiți și că ați spus porcării despre tânăra doamnă, v-aș arunca eu însumi în ghearele lui. Acum! *Schaufeln hinlegen!*[33]

Am arătat cu mâna. Și-au pus ușurel lopețile jos și au așteptat. Am așteptat și eu.

— *Schaufeln aulheben!*[34] am spus fără să zâmbesc.

Priviră în jur, disperați. Își luară lopețile și stăteau cu ele în mâini neștiind ce să facă.

— *Dein Name ist Gustav*?[35] am spus după încă o jumătate de minut. *Dein Name ist Otto? Jawohl? Du bist von München? Und Du bist von… Ach wo!*[36] Nu prea îmi păsa de fapt de unde naiba era el. *Mein Name ist Rabinowitz. Lewis Rabinowitz. Ich bin Lewis Rabinowitz,* din Coney Island, Strada 25, între Railroad Avenue și Mermaid Avenue, *bei Karusell*[37]*,* caruselul de pe promenadă.

Simțeam cum îmi bătea pulsul până în degetele mari de la mâini când mi-am scos însemnele ca să-

i fac să se uite la litera J, ca să mă mai asigur încă o dată că știau ce spuneam când le-am zis în idiș: *„Undich bin ein Yid”*[38]. Apoi în germană: *Jeh bin Jude, jüdisch. Verteshst Du jetzt*[39] Nu prea mai erau de bronz și nici nu mai păreau la fel de puternici. Mă simțeam cât se poate de calm și mai sigur pe mine ca niciodată, ca LR, Louie Rabinowitz din Coney Island. Nu mai era nevoie să mă cert cu ei. Vorbeam cu acel zâmbet nesuferit despre care Claire spunea că era mai oribil decât al unui schelet și că semăna cu grimasa morții. *Jetzt… noch einmal*.[40] Și-au pus lopețile jos când le-am spus s-o facă și le-au luat iarăși, de parcă i-aș fi dresat perfect. Am arătat spre Claire.

— *Hast Du schlecht gesagt als erhat gesagt wie Du gesehen Dame hier?*[41]

— *Nein, mein Herr.*[42]

— *Hast Du mitgelacht als erhat gesagt schlecht?*[43]

— *Nein, mein Herr.*[44]

— Mințiți iarăși amândoi și e bine că mințiți, pentru că s-ar putea să vă mp spinările dacă mi-ați spune că ați râs de ea sau că ați spus ceva unt. *Geh zur Arbeit*[45]*!*

Le-am întors spatele, scârbit.

— Caporal, ți-i returnez. Mulțumesc pentru șansa oferită.

— Lew, n-a fost frumos ce-ai făcut, spuse mai întâi Claire. Apoi vorbi ofițerul.

— Sergent, nu ai voie să faci asta. Nu ai voie să le vorbești în felul acesta.

Am dus mâna la chipiu, respectuos.

— Cunosc regulile Convenției de la Geneva, domnule căpitan. Am fost prizonier de război acolo, să trăiți.

— Care era problema?

— S-au uitat la logodnica mea, să trăiți, și au spus vorbe urâte. Abia m-am întors. Încă nu sunt în toate mințile.

— Lew, nu ești în toate mințile, a început Claire în clipa când am rămas singuri. Dacă nu făceau ce le-ai spus să facă?

— Liniștește-te, fetițo. Au făcut ce le-am spus. Au fost nevoiți.

— De ce? Dacă te-ar fi oprit gardianul? Sau ofițerul acela?

— N-ar fi putut.

— De unde știi?

— Mi-am dat seama.

— De ce n-ar fi putut?

— Dacă ți-am spus, trebuie să mă crezi. Anumite lucruri se petrec așa cum spun eu că se vor petrece. Nu mă întreba de ce. Pentru mine e simplu. Te-au jignit, făcând asta m-au jignit pe mine și trebuia să-i fac să înțeleagă că nu pot face așa ceva. Nu au *voie* să facă așa ceva. Eram deja logodiți. Ești logodnica mea, *n'est-ce pas? Fräulein* a mea. M-aș înfuria pe oricine s-ar uita la tine și ar face o remarcă obscenă și la fel s-ar înfuria și tata și frații mei dacă ar vedea orice alt individ chicotind în fața ta sau în fața uneia dintre surorile mele. Ajunge cu flecăreala, draga mea. Acum hai să ne întoarcem la spital. Să ne luăm rămas-bun de la neamțul Herman.

— Lew, ajunge cu Herman. Eu aștept jos și stau să beau o apă gazoasă, dacă ai de gând s-o iei de la capăt cu el. Mie nu mi se pare amuzant.

— Tot n-o să mă crezi, iubito, dar nici mie nu mi se pare amuzant. Nu acesta este motivul pentru care mă iau de el.

Pe atunci, problema lui Claire, după cum observaseră Sammy și Winkler și mă făcuseră să înțeleg, era că avea țâțe mari. Iar problema mea era că mă apuca repede gelozia și simțeam că sunt gata să ucid orice individ care le remarca, inclusiv pe Sammy și pe Winkler.

Așadar ne-am dus toți patru să ne înrolăm în ziua aceea și toți patru ne-am întors. Dar Irving Kaiser din blocul de alături a fost ucis de focul

artileriei în Italia și nu l-am mai revăzut niciodată, iar Sonny Ball a fost și el ucis tot acolo, în același fel. Freddy Rosenbaum și-a pierdut un picior, Manny Schwartz mai umblă și acum cu cârlige atașate de o mână artificială și nu mai face glume pe seama ei, iar Solly Moss a fost împușcat în cap și de atunci nu mai aude și nici nu mai vede clar și, după cum a afirmat odată Sammy, pe când depănam amintiri, se pare ca au fost o mulțime de victime în numai două blocuri dintr-o zonă redusă a unui cartier foarte mic, deci mulți alții trebuie să fi fost uciși sau răniți pretutindeni. Așa mă gândeam și eu. Dar în ziua în care am plecat toți patru nu ne gândeam că vor fi primejdii și victime.

Plecam la război și nu știam ce era războiul.

Cei mai mulți dintre noi ne-am căsătorit devreme. Și niciunul dintre noi nu se gândea la divorț. Divorțul era pentru neevrei, pentru bogătașii despre care citeam în ziare că se duceau la Reno, în Nevada, unde stăteau șase săptămâni, fiindcă acolo era mai ușor de obținut. Sau pentru o persoană ca Glenda a lui Sammy și primul ei soț rătăcitor, căruia îi plăcea grozav să calce pe alături și pur și simplu părea că nu-i pasă cine naiba afla. Acum chiar și una dintre propriile mele fiice a divorțat. Când am aflat prima dată de destrămarea căsniciei lor, am vrut să mă duc imediat după ginerele meu și să pun lucrurile la punct, cu mâinile goale. Claire m-a oprit și m-a dus înapoi în Caraibe ca să mă liniștesc. Sammy Singer a fost singurul dintre cunoscuți care a așteptat și pe urmă s-a însurat cu *shiksa* lui cu trei copii și cu păr șaten-deschis, aproape blond. Dar Sammy Singer a fost întotdeauna un tip mai deosebit, scund și politicos, liniștit, gândind mult. Era ciudat din fire și a urmat colegiul. Eu eram suficient de deștept și mă puteam prevala de Declarația Drepturilor Omului pentru militarii americani ca să-mi plătească ei taxele, dar eram deja căsătorit, aveam altceva mai bun de făcut decât să mă duc la școală

și mă grăbeam foarte tare să ajung undeva. Acesta este un alt motiv pentru care nu mi-a plăcut niciodată John Kennedy și nimeni din preajma lui, când a apărut brusc în luminile rampei și a început să se comporte ca un actor care se distrează de minune. Știam să recunosc un om grăbit. Când a fost împușcat, am clipit o dată, am zis ce păcat și m-am întors la lucru în aceeași zi, pregătindu-mă să încep să-l antipatizez pe Lyndon Johnson, când urma să am răgaz. Nu-mi plac panglicarii și oamenii care vorbesc mult, iar președinții așa sunt. Nu prea mai citesc ziarele. Nici chiar atunci nu puteam să pricep cum de un tip cu cap ca Sammy Singer voia să urmeze colegiul numai ca să studieze chestii gen literatura engleză, pe care putea s-o citească în timpul liber.

Când am împlinit treisprezece ani și aveam vârsta de liceu, m-am înscris la Liceul Tehnic din Brooklyn, care nu era prea ușor pe vremea aceea, și învățam bine la matematică, desen tehnic și la câteva cursuri de știință, după cum nici nu mă îndoisem. Pe urmă le-am uitat aproape pe toate, în afară de aritmetică, atunci când am absolvit și m-am dus să lucrez în prăvălia de vechituri a tatei împreună cu frate-meu și cu unul din cumnați, care trăia cu sora mea cea mare în apartamentul de la parter al casei din cărămidă pentru familia de patru persoane, cu o veranda pe care familia o deținea deja. Foloseam aritmetica mai ales la pinaclu, probabil, când mizam sau jucam, și îmi puteam menține foarte bine poziția în jocurile de faleză și de plajă, cu aproape cei mai buni dintre evreii din vechea lume, din Rusia, Ungaria, Polonia și România, care vorbeau, vorbeau și iar vorbeau chiar și în timp ce jucau, despre cărți de joc, despre ziare evreiești și despre Hitler, pe care l-am unt de timpuriu, la fel de timpuriu ca și ei, și despre Stalin, Troțki, Mussolini și Franklin Delano Roosevelt, pe care ei îl plăceau, așa că îl plăceam și eu. Pariez că în Coney Island niciun evreu nu a

votat vreun republican, poate doar cu excepția cumnatului meu Phil, care era întotdeauna împotrivă când ceilalți din jur erau pentru, și așa este și acum.

Tata nu prea aprecia talentul meu la jocurile de cărți. Când l-am întrebat ce altceva aș putea face în timpul liber, când nu lucram, n-a știut să-mi spună. Când nu știa ceva, nu voia să discute subiectul. În armată nu se juca pinaclu ca lumea, așa că am scos bani din *vingt-et-un,* pocher și barbut. Câștigam aproape întotdeauna, pentru că știam că voi câștiga. Când nu presimțeam că o să câștig nu prea jucam. Când pierdeam, nu pierdeam prea mult. Îmi dădeam seama într-un minut dacă erau la masă jucători la fel de buni ca mine, dacă erau în mână, și aveam răbdare să aștept. Matematica o folosesc acum ca să calculez reduceri, costuri, scăderi de impozite și limite de profit și pot să socotesc fără să simt măcar că gândesc, așa cum fac contabilul și fetele de la ghișeu cu calculatoarele și aproape la fel de repede ca ei. Nu socotesc bine întotdeauna, dar nu greșesc aproape niciodată. Nu m-am împăcat niciodată cu ideea contoarelor pentru încălzirea cu păcură, oferite de constructori și furnizori, nici după ce am găsit contorul potrivit Dacă ar exista contoare, n-ar mai fi nevoie de un rezervor de combustibil pentru fiecare casă a unei societăți și compania care ar deține contorul ar livra păcura direct. Dar aveam sentimentul că n-aș putea să-i conving pe oamenii de la marile companii petroliere să mă ia în serios; eu îi luam în serios, dar ei nu. Când ne-am întâlnit, nu eram eu însumi. Purtam un costum cu vestă și mi-am asumat o altă personalitate, pentru că aveam sentimentul că nu le-ar fi plăcut personalitatea mea. Nu s-au omorât nici după personalitatea pe care mi-o asumasem. Nu erau în gașca mea și am știut-o din clipa în care am încercat să intra într-a lor. Existau anumite limite și bănuisem încă de la început că nu erau de nasul meu.

Războiul a fost de mare ajutor, chiar și pentru mine, datorită exploziei de construcții și a lipsei de materiale de construcție. Am adunat bani de pe urma demolărilor și de pe urma primului incendiu de la Luna Park, imediat după război, după ce mă operasem de hernie dublă și mă întorsesem la prăvălia de vechituri, și eram iarăși puternic ca un taur. Am descoperit că încă îmi plăcea munca grea și plictisitoare pe care o făceam cu frații mei, cu cumnatul și cu bătrânul. Smokey Rabin și negrul muriseră, dar ne ajutam cu alții, aveam două camioane și mai închiriam unul cu săptămâna. Dar uram murdăria, slinoșenia, jegul și mirosul de putreziciune al oceanului de ziare din pubelele de pe plajă, pe care culegătorii de zdrențe care scurmau acolo le aduceau să le vândă cu cărucioarele împinse și trase de ei. Mi-era frică de murdărie și de aerul pe care-l respiram. Mi-era frică de ploșnițe. Printre ziarele vechi erau crabi morți, bucăți de mușchi cu nisip și alge, coji de portocale și alte gunoaie, iar eu le puneam pe toate în mijlocul baloturilor de ziare pe care încă le legam cu sârmă, cu mâinile noastre și cu clești. Acum existau mașini de făcut baloturi cu ziare, ne informase Winkler cu tonul omului cu experiență, într-una din acele zile când nu avea altceva mai bun de făcut și a venit să se uite la noi cum munceam de ne ieșea sufletul și s-a învârtit pe acolo până ce am terminat. Winkler reușea să găsească mașini pentru orice, chiar și mașini la mâna a doua. Mașini-prototip, îi plăcea să le spună. Nu prea înțelegeam ce însemna asta.

Winkler găsise mașini-prototip pentru a tăia clișeele cu fotografii aeriene din surplusul armatei în fâșii potrivite pentru aparatele de fotografiat de serie și plănuia să câștige primele milioane făcând asta înainte să prindă de veste Eastman Kodak și să-și adapteze linia de fabricație ca să producă pentru întreaga populație și să invadeze piața.

Oamenii se căsătoreau, făceau copii și voiau fotografii cu odraslele.

— Lasă naibii mașinăriile, n-am nevoie de mașinăriile tale, îl bombănea bătrânul pe Winkler, scrâșnind din plăcile dentare și vorbind cu acel accent tare, de evreu polonez, pe care rareori îl mai auzise Claire înainte de a începe să iasă cu mine și să dormim în camera celeilalte surori ale mele.

Nimeni nu voia să ne lase să stăm împreună sub acel acoperiș. Ea era evreică din nordul New York-ului, unde lucrurile erau altfel decât în Coney Island, și ambii ei părinți se născuseră în această țară, ceea era de asemenea altceva. Ne-am cunoscut când ei au închiriat o casă la Sea Gate într-o vară, pentru plajă și ocean – noi aveam una dintre cele mai bune plaje și ape pentru înot, când nu pluteau pe ele prezervative și alte chestii din toaletele de pe marile transatlantice care treceau pufăind spre port aproape în fiecare zi, și din canalele de scurgere. Noi le spuneam la prezervative „pești albi de Coney Island”. Iar la gunoaie și alte resturi plutitoare le spuneam „Păzea!” Pentru prezervative mai aveam și o altă denumire. Le spuneam „pungi din pieliță”. Acum le spunem așa dobitocilor din Washington. Cum ar fi Noodles Cook și poate și ăla nou care e acum la Casa Albă.

— Am propriile mele mașinării, două chiar aici, spuse bătrânul, încordându-și mușchii și zâmbind.

Se referea la umerii și brațele lui.

— Și încă trei mașinării aici.

Se referea la mine, la frate-meu și la cumnatu-meu.

— Și mașinăriile mele sunt vii și nu costă la fel de mult. Trage, trage, strigă el. Nu sta să-l asculți pe ăsta. Avem de tăiat țevi și de adus boilere mai târziu.

El și cele trei mașinării vii și-au reluat lucrul cu cleștii de făcut baloturi și cu cleștii lungi, cu vergele de oțel, pentru baloturi, care trebuiau trase,

răsucite și înnodate, în timp ce ne feream ochii și testiculele în caz că ar fi pocnit vreo sârmă. Am rostogolit un balot jos, peste celălalt, unde amândouă s-au clătinat și au tremurat, într-un mod care i s-a părut lui Claire sexual, mi-a spus ea, ca și cum un tip solid ca mine s-ar fi rostogolit peste o fată ca ea.

Bătrânului i-a plăcut de Claire de când începuse să vină pe la prăvălia de vechituri ca să se uite și să dea o mână de ajutor ca eu să termin mai devreme când aveam întâlnire și pentru că își pierdea mult timp stând de vorbă cu mama, cu care nu prea mai era ușor de discutat. Claire știa să împacheteze frumos micile cadouri pe care le aducea la zilele de naștere și de sărbători, împachetarea cadourilor! Claire era prima cunoștință a noastră cu talentul ăsta. Înainte de a apărea Claire, cine oare din toată familia noastră mare, din toată lumea din Coney Island, știa cum să împacheteze un cadou? Sau cine știa de „cupe cu picior”? Nimeni din familie nu prea știa ce erau alea, dar eu știam că voiam așa ceva dacă voia Claire și i-am vorbit despre „cupele noastre cu picior” unui italian mai rafinat pe nume Rocky, de la care cumpăram diverse chestii. Rocky mă simpatiza, îi plăcea modul direct în care vorbea Claire cu el și, după ce ne-am mutat amândoi și ne-am apucat fiecare să cumpărăm loturi de teren și să construim case, ne făceam uneori diverse servicii reciproce. Lui Rocky îi plăceau fetele blonde și roșcate, foarte fardate, cu tocuri înalte și sâni mari, și avea un mare respect pentru neveste, cum erau Claire și propria lui nevastă.

Taică-său murise, iar taică-meu a pus de la început piciorul în prag, interzicându-mi să dorm la ea noaptea, chiar și când era maică-sa acasă.

— Ascultă, Louie, îmi spunea taică-meu, Morris, ascultă-mă cu atenție. Fata asta e orfană. Nu are tată. Ori te însori cu ea ori îi dai pace. Nu glumesc.

M-am hotărât să mă însor cu ea și, după ce m-am gândit mai bine, am descoperit că voiam ca nevastă-mea să fie fecioară. M-am mirat de mine însumi, dar așa m-am pomenit că ajunsesem să gândesc. A trebuit să recunosc că, de fiecare dată când convingeam o fată să vină cu mine, mă gândeam la ea ceva mai puțin după aceea, chiar dacă de obicei mai voiam să mă mai culc cu ea. Chiar și șase ani mai târziu, când Sammy s-a însurat cu Glenda cea cu trei copii, tot nu reușeam să pricep cum de un bărbat ca el sau ca mine ne-am putut însura cu fete care fuseseră regulate de un altul, mai ales de unul care era încă în viață, și nu doar o dată, ba chiar de mai mulți. Știu că e caraghios, dar uite așa am ajuns să gândesc.

Și mai gândesc și acum, pentru că există anumite chestiuni în privința celor două fiice ale mele, pentru care Claire și cu mine nici măcar nu mai încercăm să ne certăm. Ele n-au vrut să mă creadă când le-am lăsat să înțeleagă că mama lor fusese fecioară până ne-am căsătorit. Și Claire m-a pus să jur că nu voi mai spune asta niciodată nimănui.

De obicei mă feream de furia lui Claire, dar niciodată de frică. Nu mi-a fost frică în armată sau în lagărele de prizonieri, nici măcar în focul luptelor și în barajele artileriei când am continuat să înaintam prin Franța și Luxemburg și am ajuns la granița germană, nici măcar când am privit în sus prin ninsoare, după marea surpriză din decembrie, și i-am văzut pe soldații germani cu arme curate și uniforme albe noi și frumoase, și toată gașca noastră a fost capturată.

Dar mi-era frică de șobolanii din prăvălia noastră de vechituri. Și uram murdăria, mai ales după ce m-am întors din război. Până și un șoarece de pe promenadă era suficient ca să-mi producă greață și să mă facă să tremur un minut întreg, așa cum fac acum când simt gustul merelor pădurețe ale mamei sau doar mi-l amintesc. Și după ce, în

sfârșit, m-am apucat de afaceri pe cont propriu în oraș, la două ore și jumătate de casa noastră din Brooklyn, sediul cel mai bun pe care l-am putut găsi a fost clădirea unei fabrici de curse de șoareci care dăduse faliment, lângă zona pentru trenuri de marfă a gării, unde erau o groază de șoareci.

Zi de zi mi se făcea scârbă de jegul de sub unghiile mele și mi-era rușine. Tuturor ne era rușine. Ne spălam bine după ce terminam, cu apă rece de la furtun, fiindcă numai asta aveam. Ne lua vreo oră. Chiar și iarna ne săpuneam și ne spălam cu furtunul, după ce ne frecam cu perii industriale aspre și cu leșie. Nu voiam să ajungem acasă cu mizeria aia pe noi. Uram negrul de sub unghii. În Atlanta, în armată, am descoperit manichiura – odată cu cocteilul de creveți și cu biftecul cu *filet mignon* – iar în Anglia, mi-am făcut iarăși manichiura și în Franța, în diverse locuri, mi-o făceam ori de câte ori puteam. După ce m-am întors în Coney Island, nu mai puteam fără manichiură. Și de atunci nu mă pot lipsi de ea. Chiar și în spital, când mă simt ca naiba, mă preocupa curățenia proprie și manichiura este unul dintre lucrurile de care mă asigur întotdeauna. Claire știa deja de obsesia mea cu manichiura. După ce ne-am căsătorit, făcea parte din hârjoneala noastră sexuală. Ei îi plăcea și pedichiura, îi plăcea să fie scărpinată pe spate și să i se maseze tălpile, iar mie îmi plăcea s-o țin de degetele de la picioare.

Am cumpărat o mașină bună de îndată ce am avut bani suficienți și o alta la fel de bună pentru Claire când am avut bani suficienți, și nu mai era nevoie să ieșim să ne întâlnim în camioneta companiei, iar după ce am descoperit costumele de comandă n-am mai vrut niciodată să mă mai îmbrac cu altceva. Când Kennedy a devenit președinte, s-a dovedit că amândoi ne comandam costumele la același magazin din New York, dar am fost nevoit să recunosc că nu arătam la fel de

bine ca el. Sammy spunea întotdeauna că nu știu să mă îmbrac, pentru că nu acordam niciodată prea multă atenție culorilor sau liniei, lăsând croitorii să decidă în locul meu. Dar știam destul ca să-mi dau seama că mă simțeam întotdeauna nemaipomenit umblând cu un costum de comandă care mă costase peste trei sute de dolari, cu taxa de vânzare cu tot, și ar fi putut costa și cinci sute. Acum costă peste o mie cinci sute, ajungând până la două mii, dar tot nu-mi pasă, pentru că greutatea se modifică mult între perioadele când slăbesc și îmi place întotdeauna să am o înfățișare îngrijită, cu un costum bun și cu manichiura făcută, ori de câte ori mă îmbrac ca să ies în oraș.

Purtam cămăși de bumbac, numai de bumbac. Niciodată de nailon, de poliester, din materiale care nu se șifonează sau cămăși pe care le speli o dată și le arunci. Dar nici din bumbac egiptean, după povestea cu Israelul și războiul din 1948. După ce Milo Minderbinder și firma lui, M&M Enterprises, au devenit mari pe piața bumbacului egiptean, am încetat să mai car vase de closet și chiuvete M&M la firma de instalații sanitare și materialele lor de construcții la depozitul meu de cherestea. Winkler știe că nu-mi plăcea ideea, dar el încă mai cumpără cacao pentru iepurașii de Paști din ciocolată pe care-i face și pe care noi îi aruncăm când ni-i trimite cadou.

Am descoperit brânzeturile când am descoperit și Caraibele, e vorba de brânzeturile franțuzești. Mi-au plăcut brânzeturile franțuzești din ziua când le-am descoperit. Iar Martinica, Guadelupa și mai târziu Saint Barts au devenit locurile noastre preferate de vacanță din Caraibe, pe timp de iarnă. Datorită brânzeturilor. Nu mă omoram după Europa. Am fost o dată în Franța și o dată în Spania și Italia, dar nu m-a mai interesat să mă mai duc încă o dată într-un loc unde nu se vorbea limba mea și nu puteam să-mi fac o idee ca lumea despre genul de persoană care credeam că sunt. Și apoi,

într-o zi, la Saint Barts, în timp ce mă simțeam extraordinar cu Claire după ce luaserăm două loturi frumușele de pământ la un preț foarte bun, am mâncat o bucată de brânză care îmi plăcuse întotdeauna, pe o bucată de pâine care de asemenea îmi plăcea, și o brânză de Saint André – parcă asta era – și apoi, ceva mai târziu, am simțit acel gust de mere pădurețe pe care nu-l uitasem niciodată, o arsura, un gust acru pe care mi-l aminteam de demult, de când fusesem bolnav în copilărie și eram speriat că înăuntrul meu se petrecea ceva neplăcut. Îmi simțeam gâtul țeapăn, de parcă s-ar fi umflat. Sammy spunea că era normal să se umfle, fiindcă nu se putea să se dezumfle. Acum zâmbesc când îmi aduc aminte. Era ceva mai grav decât o simplă indigestie. Până atunci nu avusesem niciodată grețuri, oricât de mult aș fi mâncat și aș fi băut, și cred că la maturitate nu m-am simțit niciodată rău. În armată, mi-era frig și eram foarte murdar, simțeam lipsa somnului și a unei alimentații mai bune, dar nu cred că m-am simțit vreodată altfel decât sănătos și în siguranță, sau că am simțit că mi se va întâmpla vreodată ceva rău sau neobișnuit. Nici atunci când trăgătorul ăla l-a nimerit în cap pe caporalul Hammer când stăteam lângă Jeepul de recunoaștere și discutam la numai câțiva centimetri distanță unul de celălalt. Orașul părea sigur, îmi raporta el, și era convins că puteam să intrăm în el. Nu m-a surprins că l-a nimerit pe el și nu pe mine. N-am considerat că a fost pur și simplu un noroc. Am considerat că așa trebuia să se întâmple.

— Iubito, hai să ne întoarcem mâine, i-am spus lui Claire, când am simțit fierbând în mine vechiul gust bolnăvicios de mere pădurețe, iar mai târziu, când ne-am întors în camera noastră și ne-am ciocănit din nou, i-am trântit o gogomănie. M-am gândit ce aș putea face în Newburgh ca să iasă bine pentru noi.

Mă simțeam bine după ce făceam dragoste, chiar și după ce am avut casa noastră. Dar ca să fiu mai sigur, am trecut pe la medic. Emil s-a uitat și n-a găsit nimic. Încă nu știu dacă nu cumva ar fi trebuit să se uite mai bine sau dacă ar fi avut vreo importanța. Emil putea foarte bine să creadă că ceea ce avusesem pe insulă nu era ceea ce aveam acum.

Nu mi-e frică de oameni, dar mi-e tot mai frică de merele pădurețe. Prima dată în viață când mi-aduc aminte să fi fost bolnav mama mi-a spus că mi-a fost rău pentru că mâncasem niște mere pădurețe pe care le ținea într-un castron ca să le coacă sau să facă o prăjitură. Nu știu dacă le mâncasem cu adevărat. Dar, ori de câte ori mi se făcea iarăși rău, mi-era greață și vomam, de la oreion, de la varicelă sau o dată de la un streptococ în gât, ea dădea vina pe aceleași mere pădurețe și după un timp am început s-o cred, deși nu mai mâncasem mere pădurețe, pentru că gustul de borâtură era mereu același. Și încă mai cred asta. Pentru că, ori de câte ori mi-e rău de la stomac, înainte de radioterapie sau chimioterapie, în timpul radioterapiei sau chimioterapiei sau după radioterapie sau chimioterapie, simt gustul de mere pădurețe. Am simțit gustul de mere pădurețe după operația de hernie dublă. Și când m-am simțit cu adevărat rău pentru prima dată când mă întorceam cu mașina dintr-un weekend petrecut la casa lui Sammy din Fire Island, cu doi prieteni ai lui Sammy, plini de viață, de la *Time,* și am simțit cum mi se umflă gâtul, de nu puteam întoarce capul ca să pot conduce, iar pe urmă am leșinat pe volan, am vomat lângă mașină și am început să bolborosesc ceva ca într-un delir – bolboroseam ceva despre mere pădurețe, mi-a spus Claire. Și copiii care stăteau în partea din spate a mașinii break, aveam doar trei atunci, au spus la fel. Oamenilor care s-au mirat că am ajuns atât de târziu acasă le-am spus că fusese doar un

deranjament stomacal, pentru că așa credeam pe atunci. Mai târziu am spus că a fost anghină. Pe urmă, mononucleoză. Apoi, tuberculoză a glandelor. Când am avut prima criză, șapte ani mai târziu, și eram într-un spital din oraș, iar Claire i-a spus Glendei ce era de fapt, a reieșit că atât ea, cât și Sammy știau deja sau bănuiau. Glenda avusese o experiență similară cu un fost soț al ei care avusese un altfel de cancer, iar Sammy, după cum știam, era informat fiindcă citea în fiecare săptămână revista *Time.*

Claire nu mai cunoscuse o familie ca a noastră, cu accente din Brooklyn și cu accente evreiești de la mami și tati, și nici nu mai umblase cu un tip ca mine, care o luase de la altul, aducând-o de două ori la o întâlnire cu un necunoscut, care putea să facă tot ce dorea și al cărui viitor era legat de comerțul cu vechituri. Ultima idee nu-mi plăcea, dar nu m-am manifestat decât după căsătorie.

— Comerțul cu vechituri nu are viitor, pentru că sunt prea multe vechituri, ne spunea Winkler înainte de primul lui eșec în afaceri. Louie, surplusul nu e bun niciodată. Economia are nevoie de ceea ce lipsește. De-aia sunt bune monopolurile, fiindcă mențin la cote joase mărfurile de care au nevoie oamenii. Eu cumpăr surplusul de filme Eastman Kodak al aviației militare la un preț de nimic; nu le vrea nimeni, pentru că sunt prea multe și le transform în filme color pentru aparate de fotografiat obișnuite, de care lumea duce lipsă. Toți se căsătoresc și fac copii, chiar și eu, și toți vor fotografii color și nu găsesc filme suficiente. Eastman Kodak nu poate face nimic. E filmul lor, deci nu pot să scadă calitatea. Eu folosesc numele Kodak și ei nu se pot apropia de prețul meu. Prima comandă pe care am primit-o când am expediat cărțile poștale a fost de la Eastman Kodak pentru patru role de film, ca să afle ce fac.

El și Eastman Kodak au descoperit în scurt timp că filmele acelea ale aviației militare, foarte bune la o înălțime de trei mii de metri, produceau pete granulate pe copilași și mirese, iar apoi Winkler s-a întors la noi să conducă un camion în zilele când aveam nevoie de el, înainte de a începe să facă gogoși cu glazură de miere, trase în ciocolată, pentru prima brutărie pe care a înființat-o, înainte de a se muta în California, unde și-a cumpărat prima fabrică de bomboane de ciocolată, care n-a mers bine nici ea. De douăzeci de ani îi dau bani pe furiș fără să-i spun lui Claire. De douăzeci de ani Claire le trimite bani când au nevoie și nu mi-a spus niciodată.

Înainte de pleca din armata, Claire, care era încă o copilă, mi-a sugerat foarte serios să mă reînrolez pentru că îi plăcea să călătorească.

— Cred că glumești, i-am spus, după ce m-am întors de la Dresda și zăceam pe spate în spital, după operație. Numele meu e Louie, nu Jicnitul. Unde să călătorești? în Georgia? în Kansas? La Fort Sili, Oklahoma? Nu ai nicio șansă.

Claire ne ajuta la prăvălia de vechituri cu telefoanele și cu registrele de afaceri, când sora mea mai mare, Ida, trebuia să stea acasă cu mama. Și o ajuta pe mama când Ida era la prăvălie. Reușea s-o facă să zâmbească mai bine decât reușeam noi. Bătrâna doamnă era tot mai ciudată din cauza îngroșării arterelor de la cap, ne spunea medicul, ceea ce era normal la vârsta ei, spunea el, dar noi credem acum că era probabil boala lui Alzheimer, care acum ni se pare ceva la fel de normal cum i se pare lui Denis Teemer cancerul.

Claire nu se prea pricepe nici acum la matematică și asta mă îngrijorează. Poate să facă adunări și scăderi corecte, mai ales dacă îi dai un calculator manual, și poate chiar să facă și ceva înmulțiri și împărțiri, dar fracțiile, zecimalele și procentajele o bagă în ceață, în plus, nu pricepe aritmetica creșterii și scăderii prețurilor și a ratei

dobânzilor. Pe atunci, se descurca totuși cu contabilitatea și bătrânul nu avea alte pretenții de la ea, după ce a început să arunce bucăți de alamă și de cupru în ultimul balot de hârtie din ziua respectivă, ca să ne ajute să terminăm mai repede. Bătrânului nu i-a venit să creadă și gemetele lui au făcut să se zguduie pereții și probabil că au alungat toți șobolanii, șoarecii și gândacii noștri, care au fugit, cuprinși de panică, în McDonald Avenue.

— Am încercat să vă ajut, s-a scuzat ea. M-am gândit că vreți ca baloturile să fie mai grele.

Eu am izbucnit în râs.

— Dar nu cu alamă.

— Cu cupru? întrebă frate-meu și izbucni și el în râs.

— *Tehotchkeleh,* unde ai fost educata? o întreba bătrânul, frecându-și plăcile dentare și producând acel sunet specific care anunța că era bine dispus. Cuprul și alama se vând cu douăzeci și opt de cenți kilogramul. Ziarele se vând cu *bubkes,* adică mai nimic pe kilogram. Ce e mai valoros? Nu trebuie să urmezi la Harvard ca să socotești. Vino, *tehotchkeleh,* șezi aici, drăguțo. Scrie cifrele și spune cine are să ne dea bani și pe cine trebuie să plătim. Nu te teme, o să te mai duci să dansezi. Louie, ia vino încoace. Unde ai găsit păpușica asta?

Mă înșfăca de braț și mă trase într-un colț ca să-mi vorbească între patru ochi, cu pistruii măriți pe fața congestionată.

— Louie, ascultă-mă cu atenție. Dacă n-ai fi fiul meu și în schimb ar fi ea fiica mea, n-aș lăsa-o să umble cu un *tummler*[46] ca tine. Nu trebuie s-o jignești, niciun pic.

Claire nu putea fi ușor păcălită, cum credea el, deși probabil că aș fi putut face orice voiam din ea. Aflase de la un văr din apropiere despre băieții din Coney Island și despre cluburile lor sociale, aflase că dansau cu fetele până le atrăgeau în camera din dos cu canapele, care putea fi încuiată, unde le

dezbrăcau atât de repede, că nu mai puteau ieși de acolo fără să le fie rușine, dacă nu le cedau măcar un pic. Când a spus prima dată că nu vrea să meargă cu mine acolo, am luat-o pur și simplu pe sus în timp ce dansam și am învârtit-o prin toată sala până în camera din dos, numai ca să-i arăt că nu era întotdeauna adevărat, nu cu mine și nu atunci. Ceea ce nu i-am spus a fost că mai intrasem acolo cu o altă fată, cam cu o oră înainte.

Era slabă la aritmetică, desigur, dar în curând am descoperit că era mai sigur să las afacerile pe mâinile ei decât pe ale fraților sau ale asociaților mei, deși am avut întotdeauna încredere în frații și în asociații mei. Nu știu să mă fi înșelat vreunul vreodată și nu cred că ar fi avut vreunul intenția s-o facă, pentru că mi-am ales întotdeauna oameni generoși, cărora le place să râdă și să bea la fel ca mine.

Claire avea picioare grozave și un piept frumos. Le mai are și acum. S-a prins înaintea mea că pe atunci toți constructorii italieni cu care făceam afaceri veneau întotdeauna la șantier însoțiți de prietenele lor, blonde și roșcate ispititoare, și li s-a alăturat și ea, vopsindu-și părul și mai blond, când am început s-o aduc poate mai des decât ar fi fost normal. Își punea pe ea tot felul de imitații de bijuterii și știa să discute cu toți, bărbați sau fete, la fel, pe limba fiecăruia.

— Le port întotdeauna când sunt cu el, spunea ea, cu un zâmbet obosit, despre inelul de nuntă pe care-l etala și despre decolteul adânc, în V, al rochiei sau al taiorului ales pentru ziua respectivă, iar noi toți râdeam. Nu am la mine certificatul de căsătorie ca să vă dovedesc, răspundea ori de câte ori vreunul dintre ei întreba dacă eram cu adevărat căsătoriți.

Eu lăsam răspunsurile în seama ei și îmi plăceau, iar uneori, dacă afacerea ieșea bine și masa se prelungea, ne petreceam restul după-

amiezii la motelul local, de unde plecam înainte de a se lăsa seara.

— Trebuie să se ducă acasă, se exprima ea. Nu poate sta toată noaptea aici.

La restaurante, baruri de noapte și în locurile de vacanță, se pricepea teribil să înfiripe conversații la toaleta pentru dame și să le facă rost de puicuțe tipilor care ne însoțeau și care nu aveau una, dar își doreau să aibă. Și s-a prins înaintea mea că mă gândeam s-o regulez pe australianca blondă și înaltă, iubita unuia dintre constructorii italieni, o tipă vioaie și unduitoare, fardată cu alb, cu tocuri înalte și o pereche de țâțe care nu-și găseau liniștea până nu săltau în ritm de dans, chiar dacă nu era nicio muzică, și care făcea tot felul de bancuri deocheate despre jucăriile năzdrăvane pe care ar fi vrut să le propună fabricanților de jucării la care lucra.

— Are o colegă de cameră, îmi spuse tipul fără să-și miște buzele. E infirmieră și se regulează pe cinste. S-au oferit amândouă.

— Eu o vreau pe bombonica asta, am spus, ca să audă și ea.

— Îmi convine. Eu o să încerc cu infirmiera, spuse el și mi-am dat seama că nu era bine să stric prietenia cu el.

Nu înțelegea că pe mine mă distra s-o cuceresc, nu s-o primesc cadou. Claire a ghicit totul.

— Nu, Lew, asta nu, s-a grăbit ea să mă anunțe de îndată ce ne-am urcat în mașină. Niciodată, nu, nu sub ochii mei.

Am receptat mesajul și, din câte știu, n-a mai văzut întâmplându-se așa ceva.

Iar în spital, la Fort Dix, s-a certat cu mine pe tema neamțului Herman. Atunci mi-am dat seama că era bună pentru mine, dar după ce m-am liniștit și am încetat să spumeg.

— Cine are grijă de tine aici? a vrut ea să știe, într-una din vizitele din weekend. Ce faci când ai nevoie de ceva? Cine vine?

Am asigurat-o că voi fi încântat să-i fac o demonstrație și am răcnit:

— Herman!

Am auzit zgomotul pașilor speriați ai ordonanței înainte de a apuca să zbier încă o dată și pe dată a apărut neamțul meu Herman, slăbuț, speriat, gâfâind nervos, un tip de cincizeci și ceva de ani, departe de a fi eroul arian, supraomul, *der Übermensch* – nu era genul.

— *Mein Herr Rabinowitz,* începu el imediat, după cum îl instruisem că doream să mi se adreseze. *Wie kann ich Ihnen dienen?* [47]

— *Achtung, Herman!*[48] am ordonat eu degajat.

Iar după *ce* a bătut din călcâie și a luat poziție de drepți, i-am dat ordinul pe care l-a înțeles.

— *Anfängen!*[49]

A început să-mi povestească despre el. Iar eu m-am întors spre Claire.

— Deci cum ai călătorit, iubito? Unde stai? La același hotel?

Claire făcu ochii mari în timp ce omul vorbea și nu-i venea să creadă când s-a prins ce spunea. Nu părea încântată. Îmi venea să rid de mutra ei comică. Herman raporta numele, rangul și numărul lui, apoi data și locul nașterii, studiile, experiența de muncă, trecutul și situația familială și tot ce îi spusesem că voiam de la el când îi ordonam să ia poziție de drepți și îi ceream să înceapă să-mi povestească iarăși despre el. Și am continuat să sporovăiesc cu Claire, de parcă nu-l vedeam și nici nu-mi păsa de el.

— Deci, o să-ți spun la ce m-am gândit. N-o să mă reînrolez, așa că asta las-o baltă. S-ar putea ca bătrânul să mai aibă nevoie de mine un timp, la prăvălia de vechituri.

Claire nu se putea hotărî căruia dintre noi să-i acorde atenție. Eu îmi păstram o mutră serioasă. În încăpere se așternu tăcerea. Herman terminase și stătea acolo, clipind și asudând.

— A, da, am spus eu fără să mă întorc, de parcă tocmai îmi amintisem de el. *Noch einmal*.[50]

Și el o luă de la capăt.

— *Mein Name ist Hermann Vogeler. Ich bin ein Soldat der deutschen Armee. Ich bin Bäcker. Ich wurde am dritten September 1892 geboren und ich bin dreiundfünfzig Jahre alt.*[51]

— Lew, gata, ajunge! izbucni Claire în cele din urmă și se înfurie. Ajunge! Ajunge!

Nu-mi plăcea să-mi vorbească așa în fața lui Herman sau a altcuiva. Venele, aceea de la gât și falcă, începură să-mi zvâcnească.

— Deci, cred că o să încep să lucrez din nou la bătrânul, am spus fără s-o privesc. Ca să am un venit oarecare până mă decid ce vrem să facem cu viața noastră.

— Lew, lasă-l să plece, ordonă ea. Vorbesc serios!

— Tata a crescut vaci și a vândut lapte, recita Herman în germană. Eu m-am dus la școală. După școală, m-am dus la colegiu, dar nu m-au primit. Nu eram deștept.

— Nu-i nicio problemă, i-am spus eu cu nevinovăție, în timp ce Herman continua, supus, ca prima dată. Asta a fost instruit să facă. L-au instruit să coacă. Eu l-am instruit să facă exact ce face acum. După ce termină, o să-l pun să mai repete de câteva ori, pentru ca niciunul dintre noi să nu uite vreodată. Putem locui un timp cu ai mei în apartamentul de la ultimul etaj. Suntem cei mai tineri, așa că o să vrea să urcăm noi pe scară. Nu cred că o să doresc să-mi pierd vremea la colegiu dacă vom fi căsătoriți. Vrei să te căsătorești?

— Lew, vreau să-l lași să plece! Asta vreau! Te previn.

— Obligă-mă.

— O să te oblig. Nu mă stârni.

— Cum?

— O să-mi scot hainele, se hotărî ea și mi-am dat seama că vorbea serios. Uite, chiar aici. O să

mă dezbrac. M-am săturat! O să mă dezbrac de tot și o să mă urc în pat peste tine, chiar acum, dacă nu-l oprești. O să mă așez pe tine, chiar dacă ai cusături, chiar dacă o să se desfacă. O să-l las să vadă tot ce ai văzut tu, o să-i arăt tot, îți jur. Spune-i să plece.

Știa, vicleana, ce simțeam. Când au apărut costumele de baie cu bikini, n-a fost nevoie să-i spun să nu poarte așa ceva și în cele din urmă am renunțat să mai abordez subiectul cu fiicele mele; pur și simplu nu mă mai duceam la plajă când erau ele acolo.

Claire a început să-și descheie nasturii. A continuat să-i descheie și a mai descheiat câțiva. Iar când am văzut furoul alb cu decolteu adânc și dantelă și umflătura de sub țâțele alea cu adevărat mari, pe care nu voiam să le zărească nici măcar o dată vreun bărbat din lume, a trebuit să cedez. Mi-o imaginam desfăcând fermoarul și lăsându-și jos fusta, în timp ce el era încă în cameră, iar apoi ridicându-și furoul, și tocmai de asta mi-era teamă; pur și simplu nu puteam suporta acest gând și a trebuit să-l opresc pe Herman și am făcut-o ca și cum aș fi fost supărat pe el, nu pe ea, de parcă ar fi fost vina lui, nu a ei sau a mea, și a trebuit să-i spun să plece.

— Bine, ajunge, încheie-te.

Eram furioasă și pe ea.

— Gata, Herman. *Genug. Fertig. Dankeschön.* Ieși acum! *Schnell! Mach schnell!* Ieși naibii de-aici!

— *Dankeschön, Herr Rahinowitz. Danke vielmals.*

Tremura, ceea ce m-a făcut să mă simt prost și a ieșit cu spatele, făcând plecăciuni.

— Mie nu mi s-a parat deloc amuzant, mă anunță ea în timp ce se încheia la nasturi.

— N-am făcut-o ca să te amuz. Mă simțeam și eu nasol.

— Atunci de ce-ai făcut-o?

Nu știam de ce.

După ce a plecat, am simțit deja că mă înduioșez cu adevărat pentru bietul om și, contrar firii mele, i-am urat noroc înainte de a fi expediat înapoi, pentru ceea ce ei numeau repatriere.

Mi-era deja milă de el. Era un om slab. Chiar și alți nemți l-ar fi considerat slab și la vârsta lui nu mai putea deveni puternic, îmi amintea deja în anumite privințe de tatăl lui Sammy, un bătrânel blând și liniștit, cu păr argintiu, care înota toată vara până departe în ocean, după ce se întorcea de la muncă. Sammy, fratele sau sora lui erau trimiși de mama lui Sammy să-l supravegheze și să-i amintească să vină la timp la cină. Și Sammy și eu eram norocoși. Fiecare avea o soră mai mare care să aibă grijă de părinți la sfârșit. Tatăl lui Sammy citea toate ziarele evreiești și în casa lui toți ascultau cu plăcere muzică clasică la radio. La biblioteca din Coney Island, Sammy își rezerva cărți traduse în idiș, mai ales romane și mai ales de autori ruși. Era prietenos. Tata nu era. Ai mei nu prea citeau. Eu nu aveam timp niciodată. La început, când Sammy încerca să scrie nuvele și articole umoristice pe care voia să le vândă la reviste, le făcea proba cu mine. Nu știam niciodată ce să spun și mă bucur că nu m-a mai folosit.

Sammy avea o veche fotografie a tatălui lui în uniformă, din primul război mondial. Era un tânăr cu o înfățișare caraghioasă, ca toți soldații de atunci, cu o cască evident prea mare pentru capul lui mic, cu mască de gaze și cu un bidon la centură. Bătrânul Jacob Singer venise în țara noastră ca să scape de armatele de acolo și iată că acum se întorsese într-una dintre ele. Avea ochi buni și zâmbitori, care te priveau direct. Sammy nu te privește întotdeauna în ochi. Când eram mai tineri și începusem jocul sărutărilor, trebuia să-i spunem să privească direct fata pe care o îmbrățișa și nu pieziș. La șaizeci și opt de ani, Sammy este

deja mai bătrân decât tatăl lui când a murit. Eu știu deja că n-o să trăiesc la fel de mult ca tata.

Sammy și cu mine locuiam în cvartale diferite, iar părinții noștri nu s-au cunoscut niciodată. Cu excepția rudelor care locuiau în alte părți și veneau vara în weekend, ca să-și petreacă o zi la plajă, niciunul dintre noi nu invita vreodată alte familii la cină sau la prânz.

Bătrânul meu nu era prea prietenos cu nimeni din afara familiei și prietenii, ca de pildă Sammy și Winkler, nu se simțeau deloc la largul lor când veneau la mine și era și el acasă. Eu eram preferatul la care s-a gândit să-i conducă afacerile când a îmbătrânit prea tare și avea grijă să existe întotdeauna o sursă de trai pentru el și pentru toți frații, toate surorile și copiii lor, care aveau nevoie și nu puteau găsi un alt venit. Membrii familiei Rabinowitz erau apropiați unii de ceilalți. Eu eram întotdeauna cel mai bun om de legătură cu ceilalți, cel care știa să vorbească, *schmeichler-ul,* cel care știa să vândă, *schmoozer*-ul, tipul simpatic care umbla de la o clădire la alta ca să măgulească vreun amărât de îngrijitor care băga cărbune cu lopata în cazanul din pivniță sau rostogolea pubelele, întrebându-l politicos dacă era „intendentul” sau „administratorul”. Doream să discut cu „domnul” care se ocupa de treburile respective și făceam tot felul de aluzii la modul în care ne-am fi putut ajuta reciproc. Îi lăsam o carte de vizită pentru afaceri, pe care mi-o făcuse Winkler la un preț mic, printr-o cunoștință de-a lui, tipograf, și încercam să stabilesc cu el un contact care să ne permită să punem mâna pe țevi vechi, pe diverse obiecte sanitare, precum chiuvete și vase de closet, pe căzile vechi și pe boilere de aburi și de apă calda sparte din case, uneori chiar înainte de a se sparge. Cunoșteam oameni care puteau să repare orice. Dacă un obiect nu putea fi reparat, îl puteam vinde la mâna a doua. Întotdeauna va exista piață pentru vechituri, ne

promitea optimist tata, în timp ce Claire și cu mine ne forțam să nu râdem, și întotdeauna o să existe cineva care să te plătească să le iei și să te plătească să le vinzi. Avea grijă întotdeauna să fim de față amândoi când vorbea despre bani, după ce m-am întors. Acum că nu mai eram copil, îmi mărise salariul la șaizeci de dolari pe săptămână, aproape dublu decât avusesem. Iar apoi la șaizeci și cinci, la o săptămână după ce ne-am căsătorit. Și desigur, puteam să ne instalăm în apartamentul de la ultimul etaj, până ce ne vom putea permite să ne cumpărăm unul.

— Ascultă-mă, Morris, ascultă-mă cu atenție, i-am spus după ce a terminat.

Aveam aproape patru mii în bancă de la jocurile de noroc și de la solda din armată.

— O să fac o faptă bună cu tine. Și o să faci și tu cândva o faptă bună cu mine. Muncesc pe gratis un an. Dar după un an, o să-mi hotărăsc salariul. Și eu voi spune unde, când și cum vreau să muncesc.

— Pe gratis?

A fost de acord. A urmat după un timp mutarea la o veche fabrică de curse de șoareci din Orange Valley, New York, și ideea de a vinde materiale de construcții, instalații sanitare, cazane de încălzire și boilere de apă caldă folosite, undeva unde nu erau prea multe și era nevoie de ele la repezeală.

Claire conducea mașina mai bine decât oricare dintre noi – era din nord și își luase carnetul la șaisprezece ani – și ea era cea care umbla de colo-colo cu camionul prin Brooklyn când eu eram prea ocupat. Era dură, deșteaptă, putea fi obraznică dacă era nevoie și știa să-și folosească farmecele cu copoii și la garajele stațiilor de benzină ca să fie ajutată când se defecta ceva, fără a promite nimic, fără a intra în vreun bucluc. Îmi amintesc primul anunț pentru ziarul local pe care m-a ajutat Sammy să-l scriu și mai râdem și acum de el.

TĂIEM ȚEVI DUPĂ SCHIȚE.

— Ce-nseamnă asta? a întrebat el.

— Exact ceea ce scrie, i-am spus.

Cuvintele acelea ne-au adus tot felul de comenzi, la care nimeni în afară de mine nu s-ar fi gândit.

A urmat depozitul de cherestea și apoi firma de instalații sanitare, cu un împrumut de zece mii de dolari de la tata, cu o dobândă frumușică. Își făcea griji pentru bătrânețe, spunea el. Îi tremura capul în urma unui mic accident cerebral pe care-l avusese deja, deși nimeni în afara lui nu pomenea de el.

— Louie, vorbește, spune-mi sincer, mă ruga el. Nu ți se pare că îmi tremură puțin capul… și mâna?

— Nu, tată, nu mai mult decât ale mele.

Îmi amintesc că, după ce mama nu prea mai era în toate mințile, tot mai voia să i se pieptene și să i se spele bine părul și să i se smulgă cu penseta perii de pe față. Cunosc și eu acum acest sentiment de a dori să arăți cât mai bine. Și de aproape treizeci de ani încerc să mă feresc de ochii lumii până arăt din nou bine și sănătos.

— Ești un băiat bun, Louie, spunea el, prefăcându-se scârbit. Ești, ca de obicei, un mincinos, dar oricum țin la tine.

Am închiriat o casă în noul nostru cartier și am făcut doi copii, apoi am cumpărat o casă și am făcut un al treilea, pe urmă am construit o casă ca s-o vând și am mai înălțat câteva, pe rând, cu asociați la prime și s-au vândut cu profit. Mobilul era întotdeauna profitul. M-am pomenit prinzând și bând cu oameni care vânau și votau în general cu republicanii, care arborau steagul la sărbătorile naționale și socoteau că își slujeau țara făcând asta. Etalau panglici galbene de fiecare dată când Casa Albă intra în război și se comportau ca niște eroi militari care luptau. De ce galbene, i-aș fi tachinat, de vreme ce galbenul era culoarea națională a

lașității? Dar aveau un departament de pompieri voluntari care era întotdeauna pregătit și un serviciu de Salvare pe care a trebuit să-l folosesc a doua oară când mi s-a făcut greață brusc și mi-am pierdut toată puterea, iar Claire a intrat în panică și m-a dus repede la spital. De data aceea, m-au transferat înapoi la spitalul din Manhattan, unde lucra Dennis Teemer, care m-a pus din nou pe picioare și m-a trimis acasă după ce mi-am revenit. Am intrat în Legiunea Americană când ne-am mutat prima oară aici, ca să-mi fac câțiva prieteni și să am unde să mă duc. M-au învățat să vânez și îmi plăcea, îmi plăceau și oamenii cu care mă duceam la vânătoare, mă simțeam minunat când nimeream. Mă aclamau ori de câte ori doboram o gâscă și o dată când am doborât o căprioară. Au spintecat-o ei în locul meu. Eu n-am putut nici măcar să mă uit. „Așa face orice creștin", spuneam și ei toți râdeau. Când am început să ies cu primul meu fiu, eram întotdeauna însoțit de alți oameni, ca să aibă cine să facă asta în locul nostru. Băiatul nu se prăpădea după vânătoare și în curând am renunțat și eu.

Apoi s-a înființat un club de golf într-un orășel din apropiere. Mi-am făcut noi prieteni, foarte mulți din oraș care se mutaseră aici, până în suburbiile îndepărtate, și aveam diverse locuri unde să ne ducem să mâncăm și să bem cu alte perechi căsătorite.

Am învățat mai multe despre bănci și despre bancheri. La început, ne-au făcut să înțelegem, chiar și casierele, că nu prea le plăcea să servească clienți cu nume ca Rabinowitz. Situația s-a schimbat, recunosc. Dar eu nu m-am schimbat. S-au obișnuit cu mine și cu mulți alții, pe măsură ce zona s-a extins. Aveau o părere mai bună despre mine când luam bani cu împrumut decât când depuneam bani. Când depuneam bani eram doar un tip muncitor, ca mulți alții, care se agita cu o mică afacere. Când am devenit suficient de

important ca să fac un împrumut, am devenit domnul Rabinowitz, apoi Lew pentru funcționari, pentru domnul Clinton și domnul Hardy – un client înstărit și de certă valoare – și i-am adus ca invitați la clubul meu de golf imediat ce m-am înscris în el și i-am prezentat drept Ed Clinton și Harry Hardy, bancherii mei, iar ei au roșit de plăcere. Am aflat cum era cu falimentele. Nu-mi venea să cred că existau asemenea legi când m-am pomenit prima dată încolțit de ele.

Am aflat de articolul 11 de la un constructor pe nume Hanson și de la avocatul lui, iar ei au aflat de mine. Când au plecat de acasă, la începutul unei zile de afaceri, eu coborâsem deja din mașină în timp ce ei erau încă pe verandă.

— Lew?

Hanson a fost atât de surprins, încât chiar a zâmbit, până când a văzut că eu nu zâmbeam. Era un bărbat înalt, cu părul tăiat până aproape de urechi, cu genul de tunsoare obligatorie în armată, care nu-mi plăcea nici atunci. Îl însoțea un necunoscut.

— Ce mai faci?

— Hanson, îmi datorezi patru mii două sute de dolari, i-am spus direct. Pentru cherestea, țigle, instalații pentru toaletă și bucătărie și țevi. Ți-am trimis notele de plată și am vorbit cu tine la telefon, iar acum îți spun în față că îi vreau astăzi, în dimineața asta. Acum. Am venit să-i iau.

— Lew, ți-l prezint pe noul meu avocat. El este Rabinowitz.

— A, da, spuse noul avocat, cu zâmbetul tipic al breslei, care-i face să pară niște ipocriți pe care-ți vine să-i strângi de gât pe loc. Clientul meu intră în articolul 11, domnule Rabinowitz. Cred că știți asta.

— Spune-i clientului dumitale… domnule, cum te numești? Parcă nu s-a prezentat.

— Brewster. Leonard Brewster.

— Te rog, Brewster, să-i spui clientului tău că articolul 11 îi privește pe el și pe avocații lui, tribunalul și poate pe alții cărora le este dator. Nu mă privește pe mine. Nu-l privește pe Rabinowitz. Hanson, noi doi am făcut un târg. Ai luat materiale de la mine, le-ai folosit și nu te-ai plâns de modul de furnizare sau de calitatea lor. Acum trebuie să le plătești. Ascultă-mă cu atenție. Vreau banii.

— Nu-i puteți lua, domnule Rabinowitz, spuse Brewster, decât prin tribunal. Dați-mi voie să vă explic.

— Hanson, pot să-i iau.

— Lew… începu Hanson.

— Explică-i avocatului tău că îi pot lua. N-am timp de tribunal. Pot să ți-i storc din porii pielii, în cazul că va fi nevoie, picătură cu picătură, dacă mă silești. Îți întreții casa, nu? Dar nu cu cei patru mii două sute de dolari ai mei! O să fugă de sub tine, cărămidă cu cărămidă. Mă asculți cu atenție?

— Lenny, hai afară să vorbim.

După ce ieșiră, Brewster vorbi cu ochii plecați.

— Va trebui să acceptați bani lichizi, îmi spuse el în șoaptă. Nu putem lăsa nimic scris.

— Cred că o să accept.

Acum aveam ceva mai multă încredere în bănci, dar nu prea multă, și mi-am depus banii într-un cont valoric, pentru că nu voiam să mă bizui nici pe contabilul meu. Claire era să leșine când i-am spus unde fusesem.

— Nu știai că îți vor da banii.

— Dacă n-aș fi știut, nu m-aș fi dus. Nu am vreme de pierdut. Nu mă întreba de unde știu. Oamenii fac ce vreau eu. N-ai observat? Nu? Dar ia zi, ce are de gând Mehlman, *gonif*-ul ăla, că azi e zi de plată?

— Aceeași poveste.

— Sună-l. O să discut și cu el.

— Cât să-i cer?

— Cât face șase ori șapte?

— Nu mă zăpăci. Mai beneficiază de reducere?

— Te ajută să socotești?

— Plătește dobândă sau nu? Atâta vreau să-mi spui! Nu mă trimite înapoi la școală.

Claire nu-i avea la suflet pe pungași și escroci, indiferent de religia lor, cum nu-i aveam nici eu pe vremuri, când trudeam din greu și ea mă ajuta cu telefoanele, când depozitul de cherestea era încă mic, iar ea nu avea atâta treabă – să-i ducă pe copii la școală sau să fugă repede acasă ca să fie acolo când se întorceau. Mai târziu, când a avut mai mult timp și aveam mai mulți bani, și-a instalat aici o parte dintr-o galerie de artă, din care nu avea șanse să scoată bani și nici n-a scos, iar după aceea i-am cumpărat chiar o jumătate dintr-o școală de artă din Lucea, în Italia, ca s-o ajut să se mai gândească și la altceva când nu prea mai avea la ce să se gândească aici. Când a sunat Mehlman, în urma apelului nostru, i-am smuls telefonul din mână. Era prea politicoasă, de parcă noi ar fi trebuit să ne cerem scuze.

— Mehlman, ești un mincinos, am început direct, fără să știu măcar ce spusese. Ascultă-mă cu atenție. Dacă mă forțezi să dovedesc, o să te spânzuri, pentru că n-o să ai încotro s-o apuci și n-o să mai ai ce minciuni să scornești și o să te fac de râs. Mehlman, știu că ești un om foarte credincios, așa că o să-ți explic totul în termeni religioși. Dacă nu am banii până joi la prânz, în aceasta *shabbos,* te vei târî până la *shul* în genunchi și toată lumea de la templu va afla că Rabinowitz ți-a rupt picioarele pentru că te consideră un mincinos și un escroc.

Nu știam dacă Mehlman mințea sau nu. Dar banii erau ai mei și i-am căpătat.

Desigur că mai târziu am început să privesc cu mai multă indulgență articolul 11, după ce în sfârșit am dat și eu faliment, dar niciunul dintre creditori nu era persoană fizică. Erau doar corporații. Oamenii erau mândri de mine și mă băteau pe spate.

Dar îmbătrânisem deja și boala asta îmi încetinea reacțiile. Aveam mai puțină energie și nu foarte puține motivații ca să țin piept nou-veniților mai tineri, mai înfometați și dispuși să muncească la fel de mult cât fuseserăm noi pe vremuri. Aș fi vrut să mențin depozitul de cherestea și afacerile cu instalații sanitare, ca să le transmit copiilor, în caz că voiau să le păstreze sau, dacă nu, să le vândă. Amândoi știam că costurile erau prea mari și că nu merita riscul.

Pe atunci ieșise deja totul la iveală. Boala mea era un secret cunoscut în familie. Copiii știau, dar nu înțelegeau mare lucru despre ea, și trei dintre ei nu mai erau chiar atât de mici. Un timp, au crezut probabil că eu nu știam. Era cu două zile înainte ca măcar Claire să mă poată privi în ochi și să-mi spună ceea ce știam deja, dar nu voiam să afle, și anume că aveam boala numită maladia lui Hodgkin și că era gravă. Nu știam care va fi reacția ei. Nu știam cum voi reacționa când mă va vedea vlăguit și suferind.

Trăiesc de mai mult timp decât ar fi crezut cineva că e posibil. De atunci îmi împart viața în perioade de câte șapte ani.

— Ascultă-mă cu atenție, i-am spus în prima săptămână de spital. Nu vreau să afle nimeni.

— Crezi că eu vreau?

— Vom inventa ceva.

Când am renunțat la afaceri și am rămas doar cu pământul și cu clădirea, se aflase peste tot și puteam în sfârșit să-i mințim pe toți că aveam anghină pectorală, care mă țintuia adeseori la pat și îmi provoca vomă, sau o recidivă de mononucleoză, care avea aceleași efecte, sau sâcâiala produsă de o inflamație minoră pe care am născocit-o și m-am hotărât s-o numesc tuberculoza micilor glande, care lăsa mici cicatrice și urme de arsuri vinete pe gât, pe buze și pe piept când era tratată. Mușchii mi s-au refăcut rapid și pofta de mâncare mi-a revenit la fel de repede, între crize,

mă mențineam supraponderal pentru orice eventualitate și încă eram masiv.

— Hai să terminăm cu copilăriile, Emil, i-am spus medicului în spital, după analize, când am observat că râsul lui era fals.

Înghițea tot timpul în sec și își dregea glasul. Dacă i-aș fi strâns mina știam că ar fi fost moale.

— Ascultă-mă cu atenție, Emil. N-au fost merele pădurețe de vină, cum ți-am spus, pentru că nu mănânc mere pădurețe și nici măcar nu mai știu ce gust au. Am gâtul umflat și mă doare. Dacă nu e alergie și tu n-o să spui că este intoxicație alimentară, trebuie să fie altceva, nu?

— Boala lui Hodgkin, a rostit Emil și atunci a fost ultima oară în douăzeci și opt de ani când cineva i-a spus pe nume în fața mea. Așa se numește, a adăugat Emil.

— Cancer adică?

Și acest cuvânt mi-era greu să-l rostesc. De asta ne temeam toți.

— E o formă de cancer.

— M-am temut să nu fie leucemie.

— Nu, nu este leucemie.

— Nu cunosc simptomele, dar m-am temut să nu fie asta. Emil, nu vreau să aud, dar bănuiesc că trebuie. Cât mai am de trăit? Să nu mă minți, Emil.

Emil păru mai relaxat.

— S-ar putea să mai ai mult. Nu vreau să fac pronosticuri. Depinde mult de biologia fiecărui individ.

— Nu știu ce-nseamnă asta, i-am spus.

— E vorba de celulele tale, Lew. Nu putem ști întotdeauna cum se vor comporta. Depinde foarte mult de tine. Cât de mult poți suporta? Cât de rezistent ești?

Îl țineam de mult de antebraț fără să-mi dau seama și l-am strâns cu prietenie până a pălit puțin. Am râs un pic când i-am dat drumul. Eram încă foarte puternic.

— Emil, sunt cel mai rezistent dintre toți cei pe care-i vei cunoaște vreodată.

— În acest caz, Lew, s-ar putea să fie totul în regulă încă foarte mult timp de-acum încolo. Și să te simți bine aproape tot timpul.

— Cred că asta am de gând să fac, l-am informat, de parcă luam o decizie de afaceri. Te rog să nu-i spui lui Claire. Nu vreau să știe ce boală am.

— Știe, Lew. Sunteți amândoi oameni maturi. Ea nu voia să știi tu.

— Atunci nu-i spune că mi-ai spus. Vreau s-o urmăresc cum minte.

— Lew, n-ai să te maturizezi niciodată? Nu e de glumit.

— Mie-mi spui?

Emil își scoase ochelarii.

— Vreau să te duci la un tip din New York. Numele lui este Teemer, Dennis Teemer. O să te internezi în spitalul lui. Se pricepe la boala asta mai mult decât oricine de-aici.

— Nu vreau să mă transporte cu ambulanța.

Ne-am dus acolo cu o limuzină gri, cu geamuri negre, care ne permiteau să vedem afară, dar nimeni nu putea să vadă înăuntru, eu stând întins în partea din spate, într-un spațiu suficient pentru un sicriu, poate chiar două.

— O folosim uneori în acest scop, spuse șoferul, care ne povestise că se născuse la Veneția și că fratele lui era gondolier acolo. Bancheta se poate strânge și se deschide partea din spate.

Claire i-a dat un bacșiș gras. Întotdeauna dăm bacșișuri grase, dar atunci ne-a adus noroc.

Cabinetul lui Teemer se afla pe Fifth Avenue, vizavi de Muzeul Metropolitan, și avea o sală de așteptare plină cu pacienți tăcuți. La un cvartal distanță în drum spre spitalul lui era Casa de Pompe Funebre Frank Campbell – ei îi spuneau „casă” – și am făcut glume în sinea mea pe seama situării ei convenabile. Acum când aflu de

petrecerile înaltei societăți organizate la muzeu și alte asemenea palate, simt că stau cu capul în jos într-o lume răsturnată. Sunt în oraș noi clădiri mari pe care nici măcar nu le recunosc. Au apărut noi multimilionari, când înainte nu erau decât familiile Rockefeller și J. P. Morgan, și nu știu de unde au răsărit sau ce fac.

După ce am fost prima dată în cabinetul doctorului Teemer, n-am mai lăsat-o niciodată pe Claire să intre cu mine acolo. Ea traversa strada și intra în muzeu și ne întâlneam după ce terminam; ne uitam împreuna la tablouri, dacă ea mai avea chef, apoi ne duceam să mâncam undeva, după care ne întorceam acasă. În sala aceea de așteptare nimeni nu râdea vreodată și nici eu n-am avut dispoziția necesară pentru a găsi ceva hazliu acolo. Teemer însuși este tot un tip mărunțel, slăbănog și posac și, atunci când mă încurajează, o face într-un mod care mă scoate din fire.

— S-ar putea să doriți să aflați, domnule Rabinowitz, începuse el când ne-am cunoscut, că nu mai considerăm această boală incurabila.

Dintr-odată m-am simțit mai bine.

— O să-l strâng de gât pe Emil. Nu mi-a spus.

— Nu le știe pe toate.

— Deci există un remediu, nu?

Temmer a clătinat din cap și eu mi-am ținut respirația.

— Nu, n-aș spune asta. Nu considerăm că există un remediu.

Simțeam că s-ar putea să-l șochez.

— Stați să văd dac-am priceput, domnule doctor Teemer. Boala este acum vindecabilă, dar nu dispuneți de un remediu?

— Este o chestiune de vocabular, continuă el. Dispunem de tratamente.

Se străduia foarte tare, poate prea tare, să fie amabil.

— Și de obicei tratamentele sunt eficiente. Vor avea efect asupra dumneavoastră, dar încă nu

suntem foarte siguri. Nu știm nici cât va dura efectul. Nu putem de fapt să vindecăm boala. Îi putem opri evoluția. Nu-i același lucru cu o vindecare. Nu putem fi siguri niciodată că am scăpat definitiv de ea, pentru că geneza bolii, originea ei, este întotdeauna în dumneata.

— Cât timp îi puteți opri evoluția?

— Mult timp, când tratamentele sunt eficiente. Apar anumite probleme, dar le putem face față. În perioadele de calm, vă veți simți perfect normal. Când vor reveni simptomele, o vom trata din nou.

— Sunteți sigur că vor reveni?

— Par să revină, în cele mai multe cazuri.

Boala nu fusese provocată de azbestul cu care lucram. Putea fi aproape sigur de asta, dacă putea fi cineva sigur de ceva când era vorba de genele cuiva, care erau întotdeauna egoiste, spusese el, și mai erau și uituce pe deasupra.

— Nu vor să facă ce vreau eu?

Îmi venea să rid, de nervi.

— Sunt ale mele și nu le pasă de mine?

— Ele nu știu nimic de dumneavoastră, domnule Rabinowitz. Boala poate fi declanșată de mulți factori. De tutun, de radiații.

— Radiații de la ce?

— Radiu, electricitate, uraniu, poate chiar tritiu.

— Ce e tritiul?

— Un gaz radioactiv, degajat de apa grea. Poate ai puțin pe ceasul de la mână sau pe ceasul din dormitor.

— Radiațiile o produc și radiațiile o vindecă – scuzați-mă – îi opresc evoluția? am spus, făcând o glumă.

— Și substanțele chimice, spuse el. Sau – aproape că detest să spun asta, fiindcă unora nu le place să audă așa ceva – cauza ar putea fi destinul dumneavoastră biologic natural; ceva mai sinistru nu există.

— Natural? Asta numiți dumneavoastră natural?

— În natură, domnule Rabinowitz, toate bolile sunt naturale.

Mi se păruse logic pe atunci, dar nu mi-a plăcut să aud așa ceva.

— V-am deprimat destul. Acum dați-mi voie să vă ajut. Veți fi internat în spital. Dispuneți de un mijloc de transport? Soția dumneavoastră și-a programat să rămână aici?

Claire a stat la hotel acea primă dată, a doua oară și șapte ani mai târziu – când amândoi am crezut că o să mă piardă – cu Sammy și Glenda, fiindcă simțea nevoia să discute cu cineva. Ultima dată nu mai trăia Glenda, așa că a stat iarăși la un hotel cu fiica mea cea mare, dar au mâncat cu Sammy, care venea în fiecare zi. Teemer fusese și medicul Glendei.

După trei zile m-am simțit mai bine și după cinci zile am fost acasă. Dar, în ziua în care am știut că voi supraviețui, m-am simțit iarăși foarte rău, pentru că atunci am știut că voi muri.

Știusem dintotdeauna că voi muri. Dar atunci am știut cu adevărat. În noaptea aceea mi s-a întipărit această idee, m-am trezit dimineața cu ochii umezi și una dintre infirmierele de noapte a observat, dar n-a spus nimic și nici eu n-am spus niciodată nimănui, doar lui Claire. Urma să plecăm acasă după micul dejun.

— Noaptea trecută am vărsat o lacrimă, am recunoscut eu.

— Crezi că eu nu?

Asta se întâmpla cu peste douăzeci și opt de ani în urmă și în cea mai mare parte a primilor șapte ani m-am simțit la fel de bine ca înainte. Nu-mi venea să cred că mă simțeam bine și aș fi putut ajunge să cred că boala dispăruse pentru totdeauna. Când nu mă simțeam bine mă duceam în oraș, la Teemer, o dată pe săptămână, pentru o jumătate de zi. Când mă simțeam bine cu adevărat, jucam golf sau cărți cu Emil, cam o dată pe săptămână, și în

felul acesta țineam legătura cu el. Când lui Claire i-a alunecat steriletul și s-a pomenit că era însărcinată, ne-am hotărât să nu avorteze, fără a ne vorbi măcar; așa s-a născut micul nostru Michael și m-am simțit foarte bine. În felul acesta ne-am arătat încrederea. I-am dat numele tatei. Noi îi spuneam Mikey și îi mai spunem și acum când glumim între noi. Mă simțeam atât de plin de viață, că aș mai fi făcut o sută. Numele lui evreiesc era Moishe, numele evreiesc al tatei. Bătrânul se stinsese deja și i-am putut folosi numele fără a părea că doream să aducem blestemul asupra lui cât era în viață. Dar acum îmi fac griji pentru Michael, pentru micul Mikey, pentru că, în afară de bani, nu știu ce altceva le las moștenire în ce privește genele și „destinul biologic natural" lui și celorlalți copii, și poate chiar nepoților mei. Genele astea nenorocite! Sunt ale mele și nu vor să mă asculte? Nu pot să cred asta.

Nu prea-l am la suflet pe Teemer, dar nu-mi mai e teamă de el sau de bolile lui, iar când Sammy a avut nevoie de un specialist pentru Glenda, i l-am recomandat în locul celui pe care-l aveau deja și cu el au rămas în scurta perioadă cât a mai durat. Acum mă tem mai mult de merele pădurețe, tot timpul, merele pădurețe din țicnită teorie a mamei, conform căreia merele pădurețe îmbolnăvesc oamenii. Pentru că acum, mai mult decât orice, mă sperie greața. Mi-e scârbă să mă mai simt îngrețoșat.

— E o glumă bună, Lew, m-a complimentat Sammy când a fost aici ultima dată.

Atunci am înțeles gluma.

Sammy își poarta părul pieptănat spre spate și cu cărare într-o parte; acum e argintiu și a început să se rărească, cum îmi amintesc că era părul tatei. Sammy nu prea mai are ce face de când i-a murit nevasta și apoi, mai târziu, a fost dat afară de la revista *Time* și silit să iasă la pensie, așa că vine mereu pe-aici. N-am chef de el la spital, dar vine

oricum din când în când cu Claire și vorbim tâmpenii, până când își dă seama ca m-am plictisit de el. Vorbim despre vremurile bune din Coney Island și acum ni se par cu adevărat minunate, despre Luna Park, Parcul Curselor cu Obstacole, despre vechiul și marele cinematograf RKO Tilyou și cum s-au dus toate, au dispărut, în *d'rerd,* cum spuneau tata și mama, în țarină, sub pământ. Vine cu autobuzul și, când nu înnoptează aici, se întoarce cu autobuzul până la capul de linie, acel oraș ireal, îi zice el, și apoi în apartamentul modern și scump pe care și l-a cumpărat într-o clădire cu de toate, inclusiv câteva manechine și prostituate amețitoare, când s-a pomenit locuind singur într-un spațiu gol, pe care nu și-l mai dorea. Sammy tot nu-și găsește nimic de făcut și nu știm cum să-l ajutăm. Încă nu pare să-l intereseze să se așeze la casa lui cu o altă femeie, deși spune mereu că ar vrea. Și fiica mea cea mare și cea a Glendei l-au prezentat câtorva dintre prietenele ei nemăritate, dar n-a ieșit nimic. Întotdeauna se considera reciproc „cumsecade" și asta-i tot. Prietenele necăsătorite ale lui Claire sunt prea bătrâne. Am tras această concluzie fără să ne vorbim măcar. Îi mai place să se reguleze din când în când și chiar se regulează, încearcă el să insinueze când îl tachinez pe tema asta. Sammy și cu mine ne permitem să râdem acum când îmi povestește despre vremurile când se uda în pantaloni – eu n-am fost nevoit să fac asta niciodată – și despre primele dați când și-a făcut în sfârșit curaj să le convingă pe fete să-l masturbeze: fetele umblau după el, dar el nu știa ce să facă cu ele. Am vorbit și despre noaptea în care a fost buzunărit de hoți și s-a trezii fără bani și fără portofel – nu mai avea nici măcar bani de bilet ca să se întoarcă acasă – și a fost arestat și închis în postul de poliție. Eu am fost persoana căreia i-a telefonat. Eu l-am ocărât pe copoi după ce am garantat pentru Sammy și am cerut să vorbesc cu

sergentul, eu l-am ocărât pe sergent și am cerut să vorbesc cu șeful lor și tot eu l-am ocărât pe căpitanul McMahon și i-am spus că voi abate asupra lui mânia Legiunii Americane, a Gărzii Naționale și a Pentagonului, plus întreaga forță pe care o dețineam eu, sergentul Lewis Rabinowitz din celebra Divizie Întâi de Armată, dacă nu-și bagă mințile în cap și nu-i dă bani de taxi ca să ajungă acasă. Sammy încă se minunează cât de bun eram la asemenea chestii.

— Stătea lungit pe un pat, acel căpitan McMahon, se jura Sammy, într-o celulă din partea din spate a postului de poliție, mobilată ca un dormitor, și părea bolnav. Iar în celula alăturată erau bănci și jucării ca într-o mică sală de clasă dintr-o grădiniță, dar acolo copoii, cu scrumiere lângă ei, jucau cărți. Deasupra lor erau atârnate panouri mobile pentru copii, într-o celulă de închisoare, iar unul dintre ele înfățișa o vacă albă cu pete negre care sărea peste lună și toate erau fosforescente, de parcă reflectau lumina și străluceau în întuneric, explică Sammy, precum ceasurile alea vechi, cu radiu, pe care le purtam înainte de a afla că erau periculoase. Mai era un tip acolo, unul pe nume McBride, care ștergea praful și muta obiectele de colo-colo; el a fost cel care mi-a împrumutat bani ca să ajung acasă. Când i-am expediat cecul prin poștă, mi-a trimis un bilet ca să-mi mulțumească. Ce zici de asta?

Când puștiul, Michael al lor, a luat-o razna cu drogurile și a dispărut în nord, cam cu un an înainte de a se spânzura, eu am făcut același lucru la telefon, deși m-aș fi dus cu mașina direct până la Albany dacă ar fi fost nevoie, dar n-a fost. Am sunat la biroul guvernatorului, la șeful Gărzii Naționale și la sediul poliției statului. Era o chestiune personală, știam, dar era vorba de sergentul Rabinowitz, care făcuse parte din celebra Divizie Întâi din Europa, Big Red 1, și era o chestiune de viață și de moarte. L-au găsit într-un

spital din Binghamton și l-au transferat cu o mașină la un spital din capitală pe cheltuiala statului.

Sammy tot se mai minuna ce bine mă pricepeam și la asemenea treburi.

— Am făcut și glume mai bune, i-am spus de data asta, când a remarcat gluma pe care tocmai o făcusem, zicând că mi-era scârbă să mă mai simt îngrețoșat. N-am avut intenția să fiu spiritual.

— Și se spune „mi-e greață”, mă corectă el.

— Ce?

Habar n-aveam despre ce vorbea.

— Se spune „mi-e greață”, nu „mă simt îngrețoșat”, explică el. Oamenii nu se simt îngrețoșați, ci li se face greață.

Preferam varianta mea.

— Sammy, nu fi dobitoc, i-am spus. Ție ți-e greață, eu o să mă simt îngrețoșat, dacă am chef. Gândește-te un pic, Sammy. N-a trecut mult timp de când l-am prins pe puștiul ăla care mă buzunărise. L-am înhățat imediat, l-am răsucit în aer și l-am trântit pe capota mașinii suficient de tare ca să-i dau de știre că eu eram Lew Rabinowitz. „Dacă te miști, îți mp spinarea”, l-am avertizat și l-am ținut acolo până au venit copoii. Cine ar crede asta văzându-mă acum? Acum simt că n-aș mai putea ridica niciun pachet de unt de cinci sute de grame.

Nu revin la greutatea mea normală suficient de repede, iar Teemer și Emil se gândesc să încerce un tratament nou. Nici pofta de mâncare nu mi-a revenit total. De obicei, n-am deloc poftă de mâncare și încep să mă întreb dacă nu cumva de data asta se petrece ceva nou, despre care încă nu știu. Poate că Sammy ne-a luat-o tuturor înainte, pentru că pare îngrijorat pentru mine, dar nu spune. Zice însă, cu micul lui zâmbet, următoarele:

— Dacă te simți vlăguit, Lew, poate că m-aș încumeta să te provoc chiar acum la o partida de răsucit brațele.

— Te-aș bate și acum, i-am ripostat.

L-am făcut să râdă.

— Și te-aș bate și la box, în caz că ai vrea vreodată să te mai lupți cu mine.

Râde și el și mâncăm ce-a mai rămas din sandvișurile cu ton. Dar știu că sunt slăbit. Pofta de mâncare nu mi-a revenit rapid ca în alte dăți și acum par a începe să înțeleg – până acum nu mi s-a mai întâmplat – par a începe să înțeleg că de data asta s-ar putea să mă pregătesc de moarte.

Nu-i spun lui Claire.

Nu-i spun nici lui Sammy.

Am trecut de mult de șaizeci de ani, suntem în anii nouăzeci și încep să simt, cum simțea tata când a îmbătrânit și fratele meu la fel, că de data asta se apropie sfârșitul.

12

MOODLES COOK

Ascensiunea spre sala tronului Casei Albe a bărbatului cu numele de cod Dobitocul nu a fost lipsită de ezitări ceremoniale și de diverse glume dușmănoase, după cum ar fi putut arăta în detaliu G. Noodles Cook dacă n-ar fi avut toată viața acea înclinație de a fi reticent, egoist, calculat, pomanagiu și mercantil – toate aceste calități recomandându-l ca pe un suflet calificat în mod deosebit pentru înaltul său post de cel de-al zecelea dintre cei nouă consilieri ai bărbatului care devenise în cele din urmă cel mai recent președinte al țării. Yossarian informase FBI-ul că vechiul lui prieten și coleg de afaceri G. Noodles Cook. Era un viclean și o viperă și că administrația nu va mai găsi o persoană mult mai potrivită pentru a ocupa postul pentru care era avut în vedere. Noodles Cook era un bărbat pe care te puteai bizui întotdeauna că va mințI.

A căpătat postul.

Încă de la seminariile din liceu, unde se cunoscuseră, Noodles se demascase ca o persoană cu tendința de a-și etala talentele numai în prezența unui mentor desemnat, care putea observa că tot ce apărea original își avea originea, în mod precoce, în el. Noodles, care învățase foarte bine la o școală pregătitoare nu prea selectă, în timp ce Yossarian era plecat să lupte în război, a trudit în continuare ca să-și obțină doctoratul și în curând a descoperit că nu prea avea altceva de făcut decât să devină profesor.

Pe atunci, Yossarian, care plecase din liceu doar cu diploma de absolvire, era deja în situația de a-l angaja pe Noodles pentru grupul lui din agenția de relații cu publicul, unde lucra, atunci când Noodles a luat înțeleaptă hotărâre de a-și încerca forțele în

acel gen de afaceri. Avea relații de familie excelente și agenția de relații cu publicul i se părea o rampă de lansare adecvată pentru ceva mai important și mai bun.

Colegii au mirosit în curând că Noodles nu propunea niciodată o idee decât când Yossarian era suficient de aproape ca să audă și, mai frecvent, amâna orice sugestie chiar și față de Yossarian, până când se aflau amândoi în prezența clientului sau a unui funcționar superior din companie. Foarte des, când scriau împreună scenarii de film și de televiziune, Noodles venea cu replica semnificativă într-un mod care trezea bănuiala că avusese în mâini cheia problemei încă din ziua precedentă. Dacă i-ar fi zis să se schimbe, își spunea Yossarian, ar fi fost ca și cum i-ar fi spus unui cocoșat să stea cu spatele drept. Un neghiob era un neghiob[52]. În felul lui, îi era loial lui Yossarian, care nu-l simpatiza, dar nici nu avea ceva împotriva lui și rămâneau totuși prieteni.

Părăsind liceul cu banala revelație că nu voia ca instruirea lui superioară să fie și mai și, Yossarian predase câteva cursuri și apoi se apucase de publicitate. Se descurca bine, beneficia de majorări de salariu anuale și de mici avansări, îi plăceau mai mult oamenii din acest mediu decât cei de la universitate, a primit din nou o mică majorare la sfârșitul celui de-al treilea an și s-a decis să înceapă să tatoneze terenul în căutarea unei slujbe mai bine plătite, care să implice un alt gen de activitate. A găsit repede o nouă slujbă mai bine plătită, la o altă agenție, care făcea cam aceleași operațiuni ca aceea pe care tocmai o părăsise. A rămas acolo până și-a primit majorarea anuală de salariu și apoi a plecat să caute o altă slujbă și o altă majorare rapidă a salariului.

De fiecare dată când pleca dintr-un loc într-altul, o făcea cu descurajanta concluzie că nu avea de gând să-și petreacă restul vieții folosindu-și inteligența, ingeniozitatea și înfățișarea plăcută

pentru a înlesni răspândirea unor produse pe care el însuși nu le folosea și a unor publicații pe care nu le citea în mod curent. Pe de altă parte, nu-i venea în minte niciun produs sau cauză pentru care ar fi vrut cu adevărat să se implice și care ar fi răsplătit suficient tot ce învățase să dorească pentru el, pentru soția și copiii lui. Nu era o dilemă chinuitoare.

Nu era nevoie să chibzuiască.

Muncea pentru că trebuia să muncească.

Pe Wall Street exista, desigur, în cantități inimaginabile, atracția exotică a unui produs rafinat, lipsit de toate atributele ce atrag complicații. Acesta era banul și munți întregi de bani puteau fi produși din nimic, aproape la fel de miraculos și de firesc cum un simplu copac produce tone de lemn din aer, soare și apă de ploaie. Poate că banii erau un căcat, după cum ar susține cu răutate orice student cu oarecari cunoștințe despre Freud la petreceri și în adunări de familie; dar erau un căcat cu care se putea cumpăra orice: prieteni bine plasați și avuți, un blazon în lumea blănarilor și a bijutierilor și în marile centre de modă din lume, pământuri întinse în Connecticut, Virginia, New Mexico, East Hampton și Colorado și titluri de noblețe recunoscute, care îngăduiau reducerea prenumelui doar la inițiala lui și grațioasa mutare a accentului pe numele intermediar, ca în G. Noodles Cook și C. Porter Lovejoy, cea mai cenușie dintre eminențele tot mai cenușii din Cosa Loro din Washington.

Îngăduitorul Noodles Cook nu obosea să repete că mama lui se trăgea din familia Goodman Noodles, deținătoare a celebrei firme Goodman Noodles, că tatăl lui era un descendent colateral al firmei British Cooks din Cook’s Tours și că el însuși era un fel de vlăstar al familiilor Noodles și Cook, cu oarece avere și proprietăți ce-i reveniseră în urma procedurilor normale de moștenire.

Noodles Cook fusese Goody în colegiu, Goodman în afaceri și Noodles în rubricile de scandal care comentau în mod regulat asemenea evenimente mondene. Iar actualmente era G. Noodles în *Who's Who* și pe hârtiile oficiale ale Casei Albe.

Intrând în guvern ca al zecelea dintre cei nouă consilieri ai vicepreședintelui-boboc, Noodles nu pregeta niciodată să răspundă la telefon în rarele ocazii în care Yossarian era nevoit să-l sune, iar Yossarian descoperise că accesul la el încă îi era de folos, chiar și în postul lui actual de confident de mare încredere al tipului recent instalat la Casa Albă.

— Cum merge divorțul? îl întreba invariabil unul dintre ei pe celălalt, de fiecare dată când vorbeau.

— Bine. Dar al tău?

— Foarte bine. Al meu își urmează oricum cursul.

— Și al meu.

— Cum te împaci cu tipul pentru care lucrezi? nu uita niciodată Yossarian să întrebe.

— Din ce în ce mai bine. Știu că te surprinde.

— Ba nu, nu mă surprinde.

— Nu știu ce să înțeleg din asta. Ar trebui să vii aici la noi, în Washington, poate te strecor într-un post în străinătate. Aici există în sfârșit o șansă reală de a face ceva bun.

— Bun pentru cine?

Răspunsul era întotdeauna un râs discret. Între ei doi nu era nevoie de mai multe cuvinte.

Nici în trecut, la agenția de relații cu publicul nu aveau frământări morale față de munca depusă în slujba clienților de la firmele care nu se sinchiseau de interesul public, a candidaților politici pe care nu-i votau și a unei mari companii de țigări deținuta în principal de niște newyorkezi care nu erau nevoiți să cultive tutun ca să-și ducă traiul amărât de pe urma roadelor pământului. Ei câștigau bani, cunoșteau oameni importanți și în

general se bucurau de succes. Scrierea discursurilor pe care le rosteau alții, chiar unii pe care-i detestau, părea doar o forma diferită de creație literara.

Dar timpul trecea și munca aceasta – ca orice muncă pentru un bărbat cu un intelect deschis – a devenit plicticoasa. Când n-a mai existat nicio îndoială că fumatul producea cancer, copiii lor i-au privit cu dușmănie și rolurile jucate de ei au căpătat o subtilă nuanță respingătoare. Au început fiecare separat să se gândească să se apuce de altceva. Niciunul dintre ei nu încercase vreodată să pretindă că activitatea lor în domeniile de publicitate, relații cu publicul și politică nu era vulgară, neînsemnată și duplicitară. Noodles s-a dat primul în vileag.

— Dacă tot e să fiu vulgar, neînsemnat și mincinos, anunță Noodles, atunci mai bine să intru în guvern.

Și se duse imediat la Washington, D.C., înarmat cu scrisori de recomandare, incluzând una din partea lui Yossarian, pentru a-și folosi relațiile de familie în strădania lui înălțătoare de a-și croi drum către Cosa Loro de acolo.

În acest timp, Yossarian a dat o a doua lovitură în marea lume a finanțelor, unde se făceau ușor bani, printr-un intim al Wall Street-ului care vindea chestii sigure într-o perioadă când existau chestii sigure. Continua să scrie povestiri și mici articole cu o vână satirică tranșantă, tocmai bune de publicat în prestigioasa revistă New *Yorker;* de fiecare dată când textele lui erau respinse și de fiecare dată când solicita angajarea acolo și era refuzat, respectul lui față de revistă sporea. A avut un mare succes cu două scenarii și pe jumătate cu un altul; a schițat apoi câteva idei pentru o piesă de teatru amară, pe care n-a izbutit s-o termine niciodată, și pentru un roman comic complex, pe care nu a izbutit să-l înceapă.

A mai câștigat bani oferind consultații avantajoase unor clienți, pe cont propriu – în privința taxelor, procentajelor și comisioanelor – și participând, la un nivel modest, la mai multe tranzacții profitabile cu bunuri imobiliare, pe care nu le-a înțeles niciodată. Când situația internă a țării a început s-o ia razna, s-a pomenit că apelează, ca un tată îngrijorat și consternat, la vechea lui cunoștința din timpul războiului, Milo Minderbinder. Milo a fost extrem de încântat să-l vadă.

— Nici măcar n-am fost vreodată sigur că ții la mine cu adevărat, mărturisi el, aproape recunoscător.

— Am fost întotdeauna prieteni, spuse evaziv Yossarian, și în fond, la ce folosesc prietenii?

Milo se arătă pe loc precaut, dintr-un instinct înnăscut, care nu părea să-l trădeze niciodată.

— Yossarian, dacă ai venit la mine ca să te ajut să-ți scutești fiii de războiul din Vietnam…

— Este singurul motiv pentru care am venit.

— Nu pot să fac nimic.

Din asta Yossarian înțelese că Milo voise să spună că își epuizase deja cota de sustrageri ilegale de la înrolarea legală.

— Fiecare avem greutățile noastre. Eu am știut care-mi sunt îndatoririle și le-am împlinit.

— Fiecare are o treabă de făcut, adăuga Wintergreen. După cum e norocul fiecăruia.

Yossarian își aminti că treaba lui Wintergreen în ultimul mare război constase în principal în săparea unor gropi ca deținut și umplerea lor la loc, pentru că plecase în permisie fără aprobare de două ori la rând, ca sa amâne plecarea peste ocean, unde îl pândeau pericolele, pentru că vânduse brichete Zippo, furate de îndată ce ajunsese acolo, și pentru că deținuse un post administrativ la oficiul poștal militar, unde contramandase ordine venite de sus, fiindcă nu erau conform standardelor lui, aruncându-le pur și simplu la coș.

— E vorba de un copil, ce naiba! se rugă Yossarian. Nu vreau sa plece.

— Știu că suferi, spuse Milo. Am și eu un fiu pentru care îmi fac griji. Dar mi-am epuizat relațiile.

Yossarian înțelese cu tristețe că nu va ajunge nicăieri și că, dacă Michael avusese ghinion, va trebui probabil să fugă cu el în Suedia. Scoase un oftat.

— Deci, nu mă poți ajuta cu nimic? Absolut cu nimic?

— Ba da, tu mă poți ajuta cu ceva, răspunse Milo și, preț de o clipă, Yossarian se temu că fusese înțeles greșit.

— Cunoști oameni pe care noi nu-i cunoaștem. Am dori, continuă Milo, iar glasul lui se înmuie, căpătând un ton sacramental, să angajăm o firmă de avocatură foarte bună din Washington.

— Nu aveți nicio firmă bună aici?

— Dorim să angajăm toate firmele bune de avocatură, pentru ca niciuna dintre ele să nu poată acționa vreodată împotriva noastră.

— Vrem relații, explică Wintergreen, nu lucrături juridice, lua-le-ar naiba. Dacă am avea relații, lua-le-ar naiba, n-am mai avea nevoie niciodată de lucrăturile juridice, lua-le-ar naiba, ale avocaților, lua-i-ar naiba. Yossarian, de unde am putea să începem dacă vrem să obținem cele mai bune relații juridice la Washington?

— V-ați gândit la Porter Lovejoy?

— C. Porter Lovejoy?

Auzind asta, chiar și Wintergreen se cufundă într-o stare de groază și admirație trecătoare.

— Poți ajunge la C. Porter Lovejoy?

— Pot ajunge la Lovejoy, răspunse degajat Yossarian, care nu-l cunoscuse niciodată, dar ajunsese la el printr-un simplu apel telefonic la biroul lui de avocatură, ca reprezentant al unei corporații bogate, care avea nevoie de serviciile

unei persoane cu experiență, din Washington, pentru alegerea unui avocat potrivit.

Milo spuse că era un adevărat vrăjitor. Wintergreen spuse că era în regulă, lua-l-ar naiba.

— Iar Eugene și cu mine am căzut de acord, spuse Milo, să te reținem și pe tine, în calitate de consultant și reprezentant al nostru, bineînțeles cu statut de colaborator. Numai când avem nevoie de tine.

— Pentru ocazii deosebite.

— Îți vom da un birou. Și o carte de vizită de afaceri.

— Îmi veți da multe altele.

Yossarian se îmblânzi.

— Sunteți siguri că vă puteți permite să mă plătiți? O să vă coste o groază de bani.

— Avem o groază de bani. Și suntem pregătiți să fim generoși cu un vechi prieten ca tine. Cât o să vrei, dacă vom încerca treaba asta un an?

Yossarian se făcu că socotește. Cifra pe care urma s-o numească îi venise instantaneu în minte.

— Cincisprezece mii pe lună, spuse el în cele din urmă, foarte răspicat.

— Cincisprezece mii de dolari pe lună? repetă Milo și mai răspicat, de parcă ar fi vrut să se asigure că auzise bine.

— Cincisprezece *mii* pe lună.

— Am crezut că ai spus sute.

— Eugene, spune-i.

— A spus mii, Milo, îi făcu plăcerea Wintergreen cu tristețe.

— Stau prost cu auzul

Milo se trase violent de lobul unei urechi, de parcă mustra un copil neastâmpărat.

— M-am gândit că cincisprezece dolari e cam puțin.

— Cincisprezece mii, Milo. Și îi vreau pe parcursul a douăsprezece luni, chiar dacă s-ar putea să fiu disponibil numai zece. Vacanțele mele de vară durează două luni.

Fu încântat de minciuna aceea sfruntată. Dar ar fi fost plăcut să aibă verile libere, ar fi revenit poate asupra celor două proiecte literare de demult, piesele de teatru și romanul comic.

Ideea lui de piesă de teatru, care se baza *pe un colind de Crăciun,* îl înfățișa pe Charles Dickens și fecunda sa familie la masa de Crăciun, când acea familie era la apogeul disfuncționalității sale, cu puțin timp înainte ca acel melancolic arhitect literar al confortului sentimental să fi ridicat înăuntru zidul de cărămidă cu care își izolase apartamentul de cel al soției sale. Veselul său roman comic își avea originile în romanul *Doctor Faustus* al lui Thomas Mann și avea ca temă o dispută juridică privind drepturile asupra înfricoșătoarei capodopere corale a lui Adrian Leverkühn, în paginile denumit *Apocalips,* care, afuma Mann, fusese prezentată o singură dată, în Germania, în 1926, anticipându-l pe Hitler și probabil că nu mai fusese interpretată niciodată de atunci. Într-o tabără a procesului judiciar erau moștenitorii geniului muzical Leverkühn, care crease acea colosală compoziție; în cealaltă erau beneficiarii averii lui Thomas Mann, care-l inventase pe Leverkühn, definise și orchestrase acel unic profetic, cumplit, de neuitat, despre progres și anhilare, având atât ca simbol, cât și ca temă Germania nazistă. Pe Yossarian îl atrăgeau ambele idei prin uluitoarea lor inoportunitate.

— Cincisprezece pe lună, socoti în cele din urmă Milo cu glas tare, douăsprezece luni pe an, va însemna…

— O sută optzeci, îi spuse scurt Wintergreen.

Milo dădu din cap, cu o expresie care nu dezvăluia nimic.

— Atunci suntem de acord. Vei lucra pentru noi timp de un an, pentru suma de o sută optzeci de dolari.

— De *mii,* Milo. O sută optzeci de *mii* de dolari pe an, plus cheltuielile. Mai spune-i o dată,

Eugene. Și fă-mi un cec pe trei luni, în avans. Eu așa sunt plătit întotdeauna, trimestrial. Ți-am făcut deja legătura cu C. Porter Lovejoy.

Expresia îndurerată a lui Milo devenise deja un năravˆ. Dar, începând cu acea dată, știa Yossarian, deși nu voia să recunoască, nu mai dusese lipsă acută de bani gheață, cu excepția perioadelor deosebite când avuseseră loc divorțul și anularea ulterioară a scutirilor de impozit, la doisprezece ani după ce fiecare scutire fusese întocmită de specialiști infailibili.

— Și apropo – spuse la sfârșit Wintergreen, trăgându-l deoparte – să vorbim de fiul tău. Găsește-i un domiciliu legal într-un cartier de negri, unde comisiile de înrolare își fac cu ușurință cota. Apoi, cu o durere de spate și o recomandare de la un medic rezolvi problema. Eu am un fiu care teoretic locuiește acum în Harlem și doi nepoți de frate, care au domiciliul oficial în Newark.

Yossarian presimțea că Michael și el vor fugi în curând în Suedia.

C. Porter Lovejoy și G. Noodles Cook s-au atașat unul de celălalt în mod simbiotic, din ziua în care Yossarian le-a înlesnit întâlnirea, cu o căldură reciprocă, pe care el n-o simțise niciodată față de Noodles sau față de Porter Lovejoy, în niciuna din rarele ocazii când se văzuseră.

— Îți rămân dator pentru asta, îi spusese Noodles după aceea.

— Îmi rămâneți dator pentru mai multe, avusese grijă Yossarian să-i amintească.

C. Porter Lovejoy, un bărbat cu păr argintiu, cu dublă apartenență politică și cu o minte limpede, după cum îl zugrăvea în mod consecvent presa favorabilă lui, era încă foarte mulțumit de viața lui. Făcuse parte din guvernul de la Washington, fusese membru desemnat în Casa Loro de acolo timp de aproape o jumătate de secol și își câștigase

deja dreptul, după cum îi plăcea lui să mediteze față de cei ce-l ascultau, de a începe să se retragă.

Pentru opinia publică, lucra adeseori în comisiile guvernamentale de achitare și era coautor al rapoartelor de reabilitare.

În particular, era asociat principal și consilier independent la firma de avocatură Cosa Loro din Washington, aparținând lui Atwater, Fitzwater, Dishwater, Brown, Jordan, Quack și Capone. În această calitate, datorită prestigiului său aristocratic și reputației de probitate, putea să reprezinte la alegere clienții pe care-i dorea, chiar și pe cei cu interese potrivnice. Dintr-un stat de graniță, exercita legături legitime locale în toate direcțiile și putea vorbi cu accentul mângâietor al gentlemenilor binecrescuți din sud când vorbea cu cei din nord și cu fonetica membrilor cultivați ai echipelor de fotbal universitare când vorbea cu cei din sud. Asociatul lui Capone era negricios, chel și avea un aer prozaic și cam dur.

— Dacă vii la mine pentru relații, sublima Porter Lovejoy față de fiecare solicitant plin de speranțe, care i se adresa, n-ai nimerit omul. Dar dacă dorești să apelezi la serviciile unor oameni cu experiență, care cunosc cu ochii închiși coridoarele puterii de aici și care sunt prieteni la cataramă cu cei pe care vei dori să-i contactezi, care te pot însoți la întruniri și pot vorbi în numele tău, care pot afla ce se vorbește despre tine la întrunirile la care nu participi și care pot trece peste capul superiorilor dacă deciziile luate nu-ți sunt pe plac, poate că am cum să te ajut.

C. Porter Lovejoy a fost cel care a făcut cele mai multe eforturi pentru a încuraja aspirațiile lui G. Noodles Cook și pentru a extinde raza lor de acțiune. Regla cu pricepere parametrii inițiativei acelui tânăr și acționa cu o generoasă iuțeală pentru a-l introduce printre celelalte celebrități din Cosa Loro, care puteau pune cel mai bine în valoare ingeniozitatea și perspicacitatea cu care

analiza mecanismul relațiilor publice politice și construirea de imagine: talentul lui pentru lozinci care stârneau prostimea, pentru false insinuări, pentru insulte blânde și sofisticate, pentru înșelătoare scamatorii de logică atât de rapide, că ochiul nu le putea percepe, reușind să se strecoare neobservate, și pentru minciuni perfide. De îndată ce i s-a dat o șansă, Noodles nu a mai dezamăgit niciodată pe niciunul dintre cei care, asemeni lui C. Porter Lovejoy, se așteptau la ce era mai rău din partea lui.

Între Yossarian și un executant al Cosei Loro, precum Noodles Cook, se căscase o prăpastie de pașnică antipatie, pe care niciunul dintre ei nu socotea că era necesar s-o anihileze. Și totuși, Yossarian n-a ezitat în acel moment să-l sune în legătură cu ridicola posibilitate de a-l convinge pe noul președinte să pretindă că va lua în serios o invitație din partea lui Christopher Maxon la nunta unei nepoate vitrege sau așa ceva, la capul de linie al Autorității Portuare.

— O să aducă milioane pentru petrecerea ta, Noodles.

— Și de ce n-ar aduce? spuse vesel Noodles. Pare o glumă bună. Transmite-le că a spus că se gândește serios să vină.

— Nu trebuie să-l rogi?

— Nu.

Noodles păru surprins.

— John, încă nu a apărut creierul suficient de mare pentru a se ocupa de toate chestiunile pe care orice președinte pretinde că le înțelege. Eu sunt încă la mare preț, de când l-am ajutat cu inaugurarea.

În calitate de cel de al zecelea și cel mai nou dintre cei nouă consilieri cu unsprezece doctorate din trustul de creiere din jurul omului care devenise de atunci președinte, G. Noodles Cook era încă neafectat de acel dispreț specific, pe care se spune că îl zămislea familiaritatea.

C. Porter Lovejoy a fost cel care, observând că se cam ducea luciul celor nouă consilieri inițiali, propusese numirea lui G. Noodles Cook pe postul celui de al zecelea, pentru a reaprinde iluzia de strălucire în cercurile înalte, alegere care, susținea el cu o autoritate dezinteresată, va fi cu siguranță benefică pentru acel vicepreședinte, pentru guvern, pentru țară, pentru C. Porter Lovejoy și pentru interesul lui propriu, de asociat la firma de avocatură pentru lobby în Cosa Loro, aparținând lui Atmater, Fitzwater, Dishwater, Brown, Jordan, Quack și Capone. Capone, care era ca și Lovejoy asociat fondator, juca golf la cluburi selecte cu mari oameni de afaceri și înalți funcționari guvernamentali și era rareori lăsat să piardă.

Impedimentele formalităților investirii au izvorât din dorința firească a vicepreședintelui de a fi instalat în funcția sa superioară cu un jurământ depus în fața președintelui Curții Supreme de Justiție a S.U.A. Onorabilul gentleman care ocupa acest post, o personalitate destul de autoritară, cu o mână de fier, cu ochelari și o frunte bombată, a preferat să demisioneze decât să contribuie la o acțiune pe care o considera dacă nu în afara literei legii, măcar în afara spiritului ei.

Această acțiune neașteptată nu-i lăsă noului șef executiv altă alegere decât aceea de a apela la una dintre celelalte celebrități ale tribunalului, afiliate unui partid înrudit cu al lui.

Femeia care era atunci la tribunal a demisionat de bunăvoie, la paisprezece minute după ce și-a exprimat opinia. Și-a explicat demisia printr-o aprigă dorință de a reveni la domeniul care o atrăgea cel mai mult: gospodăria. Toată viața, declară ea, singura ei aspirație fusese să fie doar gospodină.

Iar cealaltă stea de primă mărime din acea slăvită constelație de judecători onorabili, spre care oamenii fuseseră odinioară înclinați să se uite cu admirație, un gentleman onorabil, elogiat în

mod frecvent de către ziariști prietenoși pentru ceea ei numeau inteligența lui și pătrunzătorul său fler de artist pentru despicarea tendențioasă a firului în patru, amuzantă pentru el, a plecat la pescuit.

Desigur că nici nu se punea problema afroamericanilor. America Albă nu va tolera un președinte a cărui legitimitate în funcție fusese validată de un negru și mai ales de un negru ca acela, care nu era un avocat prea grozav și niciun judecător prea grozav și care, la ședințele de confirmare, păruse a fi alcătuit exclusiv din doze egale de fiere și căcat.

Ceilalți membri de partid ortodocși ai curții au fost respinși pur și simplu pentru că nu erau suficient de pitorești și prea puțin cunoscuți. Respingerea lor a devenit cu atât mai definitivă când din birourile lor s-au scurs, prin surse nenumite și funcționari obscuri și neidentificați, îndoielile constituționale asupra întrebării dacă orice membru onorabil al curții din țară deținea cu adevărat dreptul de a lăsa un om ca el să depună jurământul pentru funcția celui mai înalt funcționar guvernamental din țară. Cu o rară decizie unanimă, ei au aplaudat demisia președintelui Curții Supreme, întoarcerea femeii la cratiță și plecarea la pescuit a inteligentului.

Mai rămânea doar membrul Partidului Democrat, care fusese numit de mult de tot de presupusul liberal John Kennedy și de atunci votase mereu cu conservatorii.

Putea un președinte să intre în funcție fără a depune jurământul de învestire? Nu mai erau destui membri ai curții pentru a decide. Dar atunci, Noodles Cook și numai el dintre toți consilierii, a venit cu acea ingenioasă sugestie – la care se gândise de la început, dar o păstrase în așteptarea punctului culminant – care până la urmă a adus o soluție satisfăcătoare pentru acel impas jenant.

— Eu tot nu înțeleg, spuse încă o dată vicepreședintele, când cei doi rămaseră iarăși să discute singuri.

Ceilalți nouă consilieri cu unsprezece doctorate își pierduseră deja, în mod constant, prestigiul în fața lui.

— Te rog să-mi mai explici o dată.

— Nu cred că pot, spuse mâhnit Noodles Cook.

Îi plăcea funcția pe care o deținea, dar nu mai era la fel de sigur de munca lui sau de șeful lui.

— Încearcă. Cine îl numește pe noul președinte al Curții Supreme?

— Dumneavoastră, spuse posac Noodles.

— Corect, spuse vicepreședintele, care, odată cu demisia predecesorului lui, era deja președinte din punct de vedere tehnic. Dar nu-l pot numi decât după ce depun jurământul, nu?

— Și asta e corect, spuse sumbru Noodles Cook.

— În fața cui depun jurământul?

— În fața cui doriți.

— Îl vreau pe președintele Curții Supreme.

— Nu avem un președinte al Curții Supreme, mormăi ursuz Noodles.

— Și nu vom avea un președinte al Curții Supreme până nu voi numi eu unul? Și nu-l pot numi până nu…

— Cred că acum ați înțeles.

Pe tăcute și cu o expresie de dezamăgire morocănoasă, Noodles regretă din nou că el și cea de-a treia lui soție, Carmen, cu care era în pragul unui amarnic divorț, nu-și mai vorbeau. Tânjea după o persoană de încredere cu care să poată parodia fără risc asemenea conversații. Se gândi la Yossarian, care, se temu, probabil că îl considera deja un jeg. Noodles era suficient de inteligent pentru a înțelege că el însuși nu ar avea probabil o părere prea bună despre el dacă ar fi altcineva decât el însuși. Noodles era suficient de cinstit ca să știe că era necinstit și că mai avea încă suficientă integritate pentru a ști că nu avea deloc.

— Da, cred că am înțeles, spuse vicepreședintele, cu o licărire de speranță. Cred că încep să funcționez din nou la întreaga capacitate cilindrică.

— Nu m-ar surprinde.

Noodles păru mai puțin categoric decât ar fi dorit.

— Păi, de ce nu le-am face pe amândouă odată? Nu s-ar putea să depună în fața mea jurământul de președinte al Curții Supreme în timp ce eu depun în fața lui jurământul de președinte al țării?

— Nu, spuse Noodles.

— De ce?

— Va trebui să fie confirmat în funcție de către Senat. Va trebui să-l numiți mai întâi dumneavoastră.

— Păi atunci, spuse vicepreședintele, îndreptându-se de spate, cu acel zâmbet foarte larg, de cochetă împlinire, pe care-l arbora de obicei când câștiga la unul din jocurile lui video, n-ar putea Senatul să-l confirme în funcție, în timp ce eu depun jurământul în fața lui?

— Nu, îi răspunse ferm Noodles. Și vă rog să nu mă întrebați de ce. Nu se poate. Vă rog să mă credeți pe cuvânt, excelență.

— Ei bine, cred că este absolut revoltător! Eu consider că președintele ar trebui să aibă dreptul să depună jurământul de învestire în fața președintelui Curții Supreme.

— Nimeni dintre cei pe care-i cunosc nu s-ar opune.

— Dar eu nu pot să-mi spun cuvântul, nu? O, nu! Pentru că nu avem un președinte al Curții Supreme! Cum de s-a ajuns la așa ceva?

— Nu știu, excelență.

Noodles se mustră dezaprobator, fiindcă nu trebuia să pară sarcastic.

— Poate că a fost încă una dintre scăpările Părinților întemeietori.

— Ce tot îndrugi?

Rostind acestea, vicepreședintele sări în picioare, propulsat parcă, într-un acces de furie, de o blasfemie de neconceput.

— N-a existat nicio scăpare! Constituția noastră a fost întotdeauna perfectă. Nu-i așa?

— Avem douăzeci și șapte de amendamente, excelență.

— Da? Nu știam.

— Nu e un secret.

— De unde era să știu? Asta înseamnă un amendament? O modificare?

— Da.

— Păi, de unde era să știu?

Intră din nou într-o stare de disperare posacă.

— Deci, asta e situația, da? Nu pot numi un…

— Da.

Noodles socoti că era de preferat să-l oprească decât să fie supuși amândoi aceleiași litanii încă o dată.

— Atunci este exact ca și Clenciul-22, nu-i așa? izbucni pe neașteptate vicepreședintele, după care se lumină la această dovadă a propriei sale inspirații. Nu pot numi un președinte al Curții Supreme și nu pot depune jurământul în fața lui până ce nu-l numesc eu pe el. Nu-i ăsta un fel de Clenci-22?

Noodles Cook privi fioros peretele și trase concluzia că era de preferat să renunțe la funcția sa de prestigiu din viitorul guvern decât să aibă de-a face cu o asemenea persoană, cu o asemenea ipoteză.

Observă că privea o hartă mare, simplificată, atârnată ca o operă de artă, care înfățișa dispunerea trupelor în bătălia de la Gettysburg. Noodles începu să cugete la trecutul istoric. Probabil că întotdeauna fusese aceeași relație, își zise el, între suveran și consilier, adică subordonatul era în toate privințele, cu excepția rangului, superior. Și atunci, Noodles, epuizat de disperare, descoperi victorios soluția care încheie ziua cu bine.

Să-l folosim pe democrat!

Ce?!

— Da, să-l folosim pe afurisitul de democrat!

Înlătură imediat obiecțiile, anticipându-le.

— A fost un democrat de-al lui Kennedy, deci ce înseamnă asta? Tipul este la fel de rău ca noi toți. Ar trebui să obțineți o acoperire mai bună în presă a faptului că țineți cu ambele partide. Și după ce veți deveni nepopular, puteți da vina pe el că v-a primit jurământul.

Viziunea lui Porter Lovejoy a fost din nou reabilitată. Instruindu-l pe Noodles, el sublimase modul în care vicepreședintele s-ar putea folosi de el. Era o necesitate imediată, iar posibilitățile erau nelimitate. Va urma un interviu.

— Cât de mult să le spun? dori Noodles să afle.

Porter Lovejoy se lumină prostește.

— Atât cât vă lasă el. De fapt, dumneavoastră îl veți intervieva pe el, ca să vedeți dacă doriți postul, deși el nu-și va da seama.

Și cum va reuși asta, se întrebă amuzat Noodles. Porter Lovejoy pur și simplu se lumină din nou. Numele de cod?

— Nu mai reveniți la acest subiect, îl preveni Porter Lovejoy. El însuși l-a ales, știți asta. Nu veți avea probleme.

— Poftește, poftește, poftește, îi spuse jovial vicepreședintele lui Noodles Cook, după saluturile protocolare din anticameră, despre care Noodles descoperi uimit că erau neceremonioase.

Îl surprinse că bărbatul acela mai tânăr, cu un titlu distins, venise plin de entuziasm să-l întâmpine cu căldură. Noddles abia apucase să observe fanioanele din liceu și din colegiu atârnate pe pereții sălii de primire. Nu reuși să numere multitudinea de monitoare TV, fiecare potrivit pe un alt canal.

— Așteptăm clipuri vechi și probe de sunet, explică fata de acolo chicotind, iar Noodles nu-și dădu seama dacă vorbea serios sau nu.

— Eram nerăbdător să vă cunosc, continuă pe un ton convingător vicepreședintele. *Varoom, varoom, varoom,* spuse el confidențial când rămaseră singuri, cu ușa închisă. Asta e dintr-un joc video numit *Indianapolis Speedway,* la care sunt imbatabil, îl știți? O să-l învățați. Vă pricepeți la jocuri video? Pun pariu că vă bat. Ei, acum, povestiți-mi despre dumneavoastră. Mor de curiozitate să aflu mai multe.

Pentru Noodles, asta era o joacă de copil.

— Ce anume ați dori să aflați despre mine, excelența? De unde să încep?

— Problema mea, răspunse vicepreședintele, este că atunci când mi-am pus în cap să fac ceva, am reușit întotdeauna să realizez acel lucru. N-am de gând să plâng după oalele sparte, ce-a fost a fost. De îndată ce-mi stabilesc un țel, îl urmăresc cu îndârjire.

— Înțeleg, spuse Noodles, după un minut de uimire, când ghici că i se oferea șansa de a comenta. Și spuneați că țelul dumneavoastră a fost să deveniți vicepreședinte?

— O, da, categoric, categoric. Și am urmat acest țel cu îndârjire.

— Ce-ați făcut?

— Am spus da, când m-au rugat să accept. Vedeți dumneavoastră, domnule Cook – pot să vă spun Noodles? Mulțumesc. Este un privilegiu – pentru mine cuvântul care descrie cel mai bine funcția de vicepreședinte este „fii pregătit”. Sau sunt două cuvinte?

— Cred că sunt două.

— Mulțumesc. Nu cred că aș putea obține un răspuns la fel de clar de la niciunul dintre ceilalți consilieri ai mei. Și asta vreau să continuu să fac cu îndârjire. Să fiu pregătit. Evident, cu cât ai mai multe zile ca vicepreședinte, cu atât ești mai bine pregătit să fii președinte. Nu ești de acord?

Noodles ocoli cu îndemânare întrebarea.

— Și acesta este țelul pe care doriți să-l urmăriți acum cu îndârjire?

— Este principala sarcină a vicepreședintelui, nu? Ceilalți consilieri ai mei sunt de acord.

— Președintele știe?

— N-aș urmări acest țel cu îndârjire dacă n-aș avea deplina lui aprobare. Mai dorești să afli despre mine ceva care mă va ajuta să hotărăsc dacă ești suficient de bun pentru acest post? Porter Lovejoy spune că ești.

— Cum să vă spun, excelență, spuse Noodles Cook cu delicatețe. V-ați asumat acum vreo sarcină pentru care simțiți că nu sunteți perfect dotat ca s-o împliniți numai dumneavoastră?

— Nu. Nu-mi vine nimic în minte.

— Atunci de ce simțiți nevoia unui nou consilier?

— Ca să mă ajute în probleme ca aceasta. Vezi dumneata, am făcut în colegiu greșeala de a nu mă apleca prea mult asupra studiului și acum regret.

— Dar ați luat note de trecere, nu?

— La fel de bune ca acelea obținute când m-am străduit cu adevărat. Ai urmat un colegiu, domnule Cook? Ești un om instruit?

— Da, excelență, am urmat un colegiu. Am diploma de absolvire.

— Bravo. Am urmat și eu un colegiu, să știi. Avem multe în comun și ar trebui să ne împăcăm bine – mai bine, sper – și aici se strecura în glasul lui o notă țâfnoasă – decât mă împac cu ceilalți. Am sentimentul că fac glume despre mine pe la spate. Privind înapoi, mă gândesc că ar fi trebuit să studiez mai mult filosofia, istoria, economia și alte asemenea lucruri în colegiu, încep să compensez acum lipsurile.

— Cum… dădu să întrebe Noodles, dar se răzgândi. Excelență, din experiența mea…

— N-am de gând să plâng după oalele sparte, ce-a fost a fost.

— Din experiența mea, își croi politicos drum Noodles mai departe, de student și apoi chiar de profesor, pentru puțin timp, am învățat că oamenii fac ceea ce sunt meniți să facă. O persoană pe care o interesează atletismul, golful și petrecerile își va petrece timpul la competiții atletice, la golf, la petreceri. Este foarte dificil să capeți interes mai târziu în viață pentru subiecte precum filosofia, istoria și economia, dacă nu te-au atras până atunci.

— Da. Dar pe de altă parte nu e niciodată prea târziu, spuse vicepreședintele și Noodles nu-și dădu seama dacă erau sau nu de aceeași părere. În ultimul timp am studiat războaiele napoleoniene, ca să-mi mai completez instruirea.

Preț de o secunda, două, Noodles rămase nemișcat.

— Care dintre ele? găsi el de cuviință să răspundă.

— Au fost mai multe?

— Nu era domeniul meu, răspunse Noodles Cook, începând să-și piardă speranțele.

— Acum mă ocup și de bătălia de la Antietam, îl auzi continuând pe omul care era primul pretendent la președinție. Dar după aceea, am de gând să atac Bull Run. Acela a fost un mare război, Războiul Civil. N-am mai avut de atunci niciunul ca el, nu? O să te surprindă foarte tare să afli că până la Bull Run e drum scurt cu mașina, cu escortă de poliție.

— Vă pregătiți de război?

— Îmi lărgesc orizontul. Și cred în deviza „fii pregătit”. În rest, munca unui președinte este foarte grea, după părerea mea, și cam plicticoasă. Trag toate aceste bătălii pe casete video și le transform în jocuri în care fiecare tabără poate câștiga. *Varoom, varoom, varoom!* O trag și pe cea de la Gettysburg. Îți plac jocurile video? Care e jocul dumitale preferat?

— N-am niciun joc preferat, mormăi abătut Noodles.

— Vei avea în curând. Hai să te uiți la astea.

Pe un dulăpior de sub un monitor video spre care îl conduse vicepreședintele – erau monitoare video cu comenzi de jocuri, în multe colțuri ale biroului – se afla jocul denumit *Indianapolis Speedway.* Noodles mai văzu și altele, denumite *Bombs A way* și *Beat the Draft.*

Și încă unul, denumit *Die Laughing.*

Gazda lui chicoti.

— Am angajați nouă oameni cu colegiu și unsprezece doctorate și niciunul nu a reușit să mă bată măcar o dată la aceste jocuri. Nu-ți spune asta foarte multe despre starea actuală a învățământului superior din țara noastră?

— Ba da, spuse Noodles.

— Ce-ți spune?

— Foarte multe, spuse Noodles.

— Așa m-am gândit și eu. Este în curs de apariție un joc perfect pentru mine. Se numește *Triaj.* Îl știi?

— Nu.

— Triaj este un cuvânt care vine din franceză și în eventualitatea că izbucnește un mare război și trebuie sa decidem care vor fi puținii supraviețuitori din adăposturile subterane…

— Știu ce înseamnă acest cuvânt, domnule vicepreședinte, îl întrerupse Noodles, cu o asprime pe care nu o intenționase. Dar nu cunosc jocul, explică el cu un zâmbet forțat.

— Îl vei cunoaște în curând. Vei fi primul pe care-l voi învăța. E amuzant și stimulativ. Vei avea preferații dumitale, eu îi voi avea pe ai mei și vom decide cine va trăi și cine va muri. O să ne facă plăcere. Cred că o să vreau să te specializezi în Triaj, pentru că nu poți spune niciodată când am putea să-l punem cu adevărat în funcțiune și nu-i cred pe ceilalți capabili. E-n regulă?

— Da, domnule vicepreședinte.

— Și nu mai fi atât de protocolar, Noodles. Spune-mi Dobitocul.

Noodles se îngrozi.

— Nu pot face asta! replică el emfatic, într-un reflex de sfidare spontană.

— Încearcă.

— Nu, nu vreau.

— Nici dacă ți-ai pereclita postul?

— Nu, nici măcar în acest caz, domnule Dobitoc… vreau să spun domnule vicepreședinte.

— Vezi? în curând îți va fi ușor s-o faci. Uile-te la toate celelalte lucruri de care Porter Lovejoy spune că te poți ocupa. Ce știi despre apa grea?

— Aproape nimic, spuse Noodles, simțindu-se pe un teren sigur. E ceva legat de reacțiile nucleare, nu?

— Nu mă întreba pe mine. Aici scrie ceva în genul ăsta. Nu știu nici eu mare lucru, deci spiritele noastre s-au întâlnit deja.

— Care e problema?

— Păi, l-au reținut pe individul ăla care o produce fără autorizație. Un capelan din vechea aviație militară, care a luptat în al doilea război mondial și acum e în rezervă, așa scrie.

— De ce nu-l obligați să se oprească?

— Nu se poate opri. O produce, cum să spun… mă înțelegi… biologic.

— Nu, nu vă înțeleg.

— Păi, așa scrie aici în acest rezumat al sumarului acestui dosar secret, cu numele de cod Apă de Robinet. Mănâncă și bea ca noi toți, dar probabil că din el iese apă grea. A fost examinat și exploatat de o corporație particulară, M&ME&A, care are acum drepturi asupra lui și patentul aferent.

— Unde-l țin?

— Undeva în subteran, pentru eventualitatea că se va decide să devină radioactiv. Era în legătură cu un fel de asociat, înainte de a-l înhăța ei, iar soția lui și celălalt tip vorbesc cifrat la telefon, în

mod regulat, prefăcându-se amândoi că nu știu nimic despre nimic. Încă nu este nimic obscen între ei. El mai vorbește la telefon cu o infirmieră și între ei doi s-ar putea să înceapă multe chestii obscene. Parcă n-au auzit în viața lor de SIDA. Și s-ar putea să existe o legătură printr-un spion belgian cu noua Comunitate Economică Europeană. „Belgianul înghite din nou", i-a raportat el ultima oară când au vorbit.

— Și ce vreți să faceți cu el?

— O, ar fi foarte simplu să-l ucidem cu ajutorul unei unități antitero, dacă se va ajunge la asta. Dar s-ar putea să avem nevoie de el, pentru că avem probleme și cu o lipsă de tritiu. Ce știi despre tritiu, Noodles?

— Tritiu? N-am auzit în viața mea de așa ceva.

— Foarte bine. Poți fi obiectiv. Cred că este un gaz radioactiv banal, de care avem nevoie pentru bombele cu hidrogen și alte chestii. Se poate obține din apa grea și acest capelan ar putea fi foarte prețios dacă i-ar putea instrui pe alții cum să înceapă să elimine și ei apă grea. Președintele nu prea are răbdare cu treaba asta și vrea să mă ocup eu de ea. Nici eu nu prea am răbdare, așa că o să ți-o predau dumitale.

— Mie? exclamă surprins Noodles. Vreți să spuneți că m-ați angajat?

— Doar am discutat, nu? Să mă informezi ce crezi că ar trebui să recomand.

Îi întinse lui Noodles un dosar roșu destul de voluminos, care se deschidea cu o pagină pe care era o scurtă expunere, de o propoziție, a unui extras dintr-un raport concis al unei prezentări sinoptice a unui rezumat al unei versiuni condensate despre un capelan militar în rezervă, în vârstă de șaptezeci și unu de ani, care fabrica în interiorul lui apă grea, fără autorizație, și era reținut în secret pentru a fi examinat și interogat. Noodles știa prea puține despre apa grea și nimic despre tritiu, dar știa suficient ca să nu se trădeze

prin nici cel mai mic semn de recunoaștere când citi numele John Yossarian și Milo Minderbinder, deși medită sumbru asupra infirmierei Melissa Macintosh, de care nu auzise până atunci, asupra unei colege de cameră pe nume Angela Moore sau Angela Moorecock, asupra unui misterios agent belgian, internat cu cancer la gât într-un spital din New York, despre care infirmiera transmitea în mod regulat mesaje cifrate prin telefon, și asupra unui enigmatic bărbat bine îmbrăcat, care părea să-i țină pe ceilalți sub supraveghere, fie ca să-i iscodească, fie ca paza de corp. Ca un specialist al stilului concis, Noodles rămase impresionat de genialitatea cu care autorul rezumase atâtea informații într-o singură propoziție.

— Doriți să decid eu? murmură în cele din urmă Noodles, nedumerit.

— De ce n-ai decide dumneata? Și apoi, mai e și treaba asta despre cineva cu un avion de război perfect, pe care vrea să i-l cumpărăm și altul cu un avion de război și mai perfect, pe care vrea să i-l cumpărăm, iar noi nu putem cumpăra decât unul.

— Ce spune Porter Lovejoy?

— Este ocupat cu pregătirile pentru procesul lui. Vreau să judeci dumneata.

— Cred că n-am competența necesară.

— Eu cred în potop, răspunse vicepreședintele.

— N-am auzit prea bine.

— Cred în potop.

— Care potop?

Noodles era din nou derutat.

— Potopul lui Noe, bineînțeles. Cel din Biblie. Și nevastă-mea crede. N-ai auzit de el?

Noodles făcu ochii mici și cercetă figura aceea nevinovată, în căutarea unei licăriri jucăușe.

— Nu sunt sigur că știu ce vreți să spuneți. Credeți că a fost ud?

— Cred că este adevărat. În fiecare detaliu.

— Că a luat masculul și femela fiecărei specii de animale?

— Așa se zice.

— Excelență, spuse politicos Noodles, am catalogat până acum mai multe feluri de animale și de insecte decât ar putea cineva să adune într-o viață și să le bage într-o corabie de mărimea aceea. Cum le-a adunat, cum le-a băgat, ca să nu mai spunem că mai avea nevoie de spațiu pentru el și familiile copiilor lui, cum a rezolvat problema stocării hranei și pe cea a îndepărtării gunoiului, în acele patruzeci de zile și nopți de ploaie?

— Văd că știi!

— Am auzit. Și pe urmă, în cele o sută cincizeci de zile și nopți, după ce a încetat ploaia…

— Știi și de asta!

Vicepreședintele îl privi aprobator.

— Atunci știi probabil și că evoluția este o tâmpenie. Detest evoluția.

— De unde provin toate aceste animale pe care le cunoaștem acum? Există numai trei sau patru sute de mii de specii diferite de gândaci.

— O, probabil că au evoluat.

— În numai șapte mii de ani? Cam atâta timp s-a scurs, după socoteala Bibliei.

— Poți să cauți aici, Noodles. Tot ce avem nevoie să știm despre facerea lumii este aici în Biblie, e scris clar, în engleză.

Vicepreședintele îl privi cu seninătate.

— Știu că există și sceptici. Toți sunt bolșevici. Toți se înșală.

— Mai este și cazul lui Mark Twain, nu se putu abține Noodles.

— A, cunosc numele ăsta! strigă vicepreședintele cu mult orgoliu și cu bucurie. Mark Twain este un mare umorist american din statul Missouri, învecinat cu statul meu, nu-i așa?

— Missouri nu se învecinează cu statul Indiana, excelență. Și marele umorist Mark Twain a ridiculizat Biblia, disprețuia creștinismul, detesta politica noastră externă imperialista și împroșca cu

ocări fiecare vietate din povestea despre Noe și arca lui, mai ales musca de casă.

— Este evident, replică vicepreședintele fără a-și pierde cumpătul, că vorbim fiecare despre un alt Mark Twain.

Noodles se înfurie.

— N-a existat decât unul singur, excelența, rosti el încet, zâmbind. Dacă doriți, voi pregăti un rezumat al afirmațiilor lui și îl voi lăsa la una dintre secretarele dumneavoastră.

— Nu, detest tot ce e scris. Pune-l pe video și poate îl transformăm într-un joc. Efectiv nu pricep de ce unii oameni care citesc înțeleg cu atâta dificultate adevărurile simple, scrise atât de limpede acolo. Și te rog să nu-mi mai spui excelență, Noodles. Ești cu mult mai în vârstă decât mine. De ce nu-mi spui Dobitocule?

— Nu, excelență, nu vreau să vă spun dobitoc.

— Toți ceilalți așa îmi spun. Ai acest drept. Am jurat să respect acest drept constituțional.

— Ascultă, dobitocule…

Noodles sărise în picioare și privea în jur înnebunit, căutând o tablă, o bucată de cretă și un indicator, orice.

— Apa își stabilește propriul ei nivel.

— Da, am auzit asta.

— Vârful Everest are aproape șapte kilometri și jumătate înălțime. Pentru ca pământul să fie acoperit de apă, ar trebui să fie pretutindeni pe glob apă de aproape șapte kilometri și jumătate adâncime.

Viitorul lui șef dădu din cap, încântat că părea în sfârșit să se facă înțeles.

— Era atâta apă atunci.

— Apoi apele s-au retras. Unde s-ar fi putut retrage?

— În oceane, desigur.

— Unde erau oceanele dacă lumea era sub apă?

— Sub potop, desigur, veni neșovăielnicul răspuns și îngăduitorul bărbat se ridică. Dacă

privești o hartă, Noodles, vei vedea unde sunt oceanele. Și vei mai vedea că Missouri se învecinează cu statul meu, Indiana.

— Crede în potop, îi raportă imediat Noodles Cook lui Porter Lovejoy, încă spumegând și aproape țipând.

De când se cunoșteau, era prima oară când se prezentase în fața sponsorului său cu altceva în afară de o afirmație conspirativă.

Porter Lovejoy nu se arătă impresionat.

— Și nevastă-sa crede.

— O să vreau mai mulți bani!

— Postul nu prevede.

— Modifică postul!

— O să vorbesc cu Capone.

Cu sănătatea o ducea bine, nu trăia din ajutor social și toți cei implicați înțelegeau deja că, în calitate de secretar de stat la sănătate, învățământ și asistență socială în noul guvern, Noodles își va concentra energiile exclusiv asupra instruirii președintelui.

CARTEA A CINCEA

13

TRITIUL

Apa grea mai urcase cu două puncte, scria în faxul din biroul M&M din Centrul Rockefeller din New York, de la același etaj și din aproximativ același loc, în care Sammy Singer își petrecuse aproape toată viața de adult lucrând la revista *Time,* birou care, după cum observă din nou Michael Yossarian, avea ferestrele spre legendarul patinoar aflat departe dedesubt, spre piesa centrală înghețată a venerabilului complex imobiliar japonez, obținut pe bani de la dinastia financiară Rockefeller, care era pe ducă. Patinoarul era același loc unde, cu ani în urmă, Sammy se dusese să patineze cu Glenda pentru prima dată în viață, nu căzuse și se dusese apoi iarăși cu ea, rămânând acolo peste ora prânzului după ce începuseră să se vadă în mod regulat, în timp ce ea încă îl presa să vină să stea cu ea în apartamentul din West Side, împreună cu cei trei copii ai ei și cu remarcabila ei mamă din zona de frontieră a statului Wisconsin, care îl aproba pe Sammy și care s-a despărțit bucuroasă de ei pentru a locui din nou cu o soră la o mică fermă, după ce el s-a lăsat convins – niciunul dintre părinții din New York pe care el îi cunoștea, nici măcar ai lui, nu s-au sacrificat vreodată cu atâta noblețe – iar tritiul, gazul derivat din apa grea, mai câștigase o sută șaisprezece puncte la bursele de produse radioactive din Geneva, Tokio, Bonn, din Irak, Iran, Nigeria, China, Pakistan, Londra și New York. Creșterea cotei tritiului a fost impulsionata cu optimism de proprietatea naturala a acestui izotop al

hidrogenului de a se dezintegra într-un ritm previzibil în armele atomice, necesitând o realimentare periodică, precum și de ispititoarea tendința a acestui gaz de a scădea cantitativ între ora la care era sigilat de către expeditor și ora la care era primit de către cumpărătorul care, de cele mai multe ori, era un fabricant de noi produse sau de contoare cu suprafețe exterioare luminate dinăuntru, eventual un individ care asambla sau furniza focoase nucleare.

Clienții raportau în mod frecvent că primiseră chiar și cu patruzeci la sută mai puțin tritiu decât cantitatea pe care o plătiseră și cu patruzeci la suta mai puțin decât cantitatea pe care o ambalaseră și expediaseră, fără a exista vreo urmă de furt, deviere sau scurgere.

Tritiul pur și simplu nu mai exista când era predat.

Cu puțin timp înainte, o expediere de probă, de la o clădire la alta, efectuată pentru înțelegerea acestei pierderi, a avut ca rezultat lipsa oricărei informații noi și dispariția a trei sferturi din cantitatea de tritiu ambalata pentru probă. Era nepotrivit să spui, declarase un purtător de cuvânt timid, că se evaporase în aerul rarefiat. Au monitorizat și aerul. Aerul nu era rarefiat și tritiul nu era în el.

În ciuda radiațiilor și drept consecință a potențialului de stimulator al cancerului, tritiul constituia încă materialul preferat pentru contoare și cadrane luminoase, pentru ținte de tragere pe timp de noapte, pentru imagini precum zvastici, cruci, Steaua lui David și halouri, care licăreau în întuneric, și pentru uluitoarea sporire a explozivei productivități de arme nucleare.

Fermecătoarea colegă de cameră a Melissei Macintosh, Angela Moore, căreia Yossarian nu se mai putea abține să-i spună altfel decât Angela Moorecock, le prezentase deja patronilor ei vârstnici și gentlemeni ideea unor obiecte

luminiscente ce scoteau în relief prin fosforescență organele de reproducere protuberante și testase pe cumpărătorii de la târgul de jucării, bărbați și femei deopotrivă, ceasul de dormitor inventat de ea, cu un cadran strălucitor din tritiu introdus în vopsea, în care limbile pentru ore și minute erau masculi circumcișși, iar cifrele nu erau cifre, ci un șir de nuduri feminine care se dezvăluiau senzual și progresiv odată cu trecerea orelor, în etape sistematice de transă erotică, până când se obținea satisfacția la ora de încheiere, douăsprezece. Yossarian s-a încins, auzindu-i disertația asupra inspirației pentru acest produs de consum, în salonul pentru cocteiluri, cu o zi sau două înainte ca ea să-l fi supt prima dată și să-l fi trimis la plimbare pe motiv că era mai în vârstă decât bărbații cu care era obișnuită și fiindcă nu era sigură că o interesa să-l cunoască mai intim de atât, iar după aceea, din cauza afecțiunii tot mai mari a Melissei pentru el, dublată de teama lui tot mai mare de SIDA, a refuzat să-l mai sugă sau să-l îndatoreze într-un mod asemănător, și ascultând cuviincios delirul ei în acea primă ocazie, el se pomenise cu aproape o jumătate de erecție și îi luase mâna, în timp ce ședeau unul lângă celălalt pe bancheta de catifea roșie din salonul pentru cocteiluri îmbrăcat în pluș și i-o frecase de șlițul pantalonilor, ca s-o simtă și ea.

Marele salt în exploziva productivitate determinată de acțiunea tritiului în focoasele nucleare a făcut posibilă o reducere estetica a dimensiunilor și greutății bombelor, rachetelor și obuzelor inventate, permițând ca un număr mai mare să fie transportat de mijloace de transport măi mici, precum bombardierele proiectate de Milo și cele proiectate de Strangelove, fără a se sacrifica în mod semnificativ capacitatea distructivă nucleară.

Valoarea capelanului crescuse, iar el era în deplină siguranță.

14

MICHAEL YOSSARIAN

— Când pot să-l văd? îl auzi Michael Yossarian pe tatăl lui.

Părul tatălui său era mai des decât al lui, cârlionțat și alb, culoare pentru care fratele lui Adrian căuta asiduu o formulă chimică, cu care să și-l vopsească într-un cenușiu tineresc, natural, care n-ar fi fost tot atât de tineresc la un bărbat de vârsta lui Yossarian și n-ar fi părut natural.

— De îndată ce va fi în siguranță, răspunse M2, îmbrăcat cu o cămașă albă curată, încă nesifonată, umedă sau având nevoie să fie călcată.

— Michael, n-a spus el adineauri că e în siguranță capelanul?

— Parcă asta l-am auzit spunând.

Michael zâmbi pentru sine. Își lipi fruntea de geamul ferestrei pentru a privi cu atenție patinoarul de dedesubt și caleidoscopul colorat al patinatorilor degajați, întrebându-se – cu presentimentul deprimant că pierduse deja prea mult – dacă în acea distracție nu s-ar putea ascunde recompense pe care el le-ar socoti poate amuzante, dacă s-ar putea mobiliza să se străduiască să le caute. Ovalul reflectorizant de gheață era înconjurat în zilele acelea de valuri mișcătoare de cerșetori și vagabonzi, de angajați care ieșeau în pauza de masă sau de cafea, de polițiști călare pe cai îmblânziți. Michael Yossarian nu voia să danseze; nu putea să lină ritmul. Nu voia să joace golf, schi sau tenis și știa deja că nu va patina niciodată.

— Adică e în siguranță pentru noi.

Îl auzi pe M2 apărându-se plângăcios și se întoarse să se uite. M2 părea pregătit pentru întrebarea pe care o pusese.

Este în siguranță pentru M&M Enterprises și nu poate fi înhățat nici măcar de Mercedes-Benz sau de Departamentul N&N de la Nippon&Nippon Enterprises. Chiar și Strangelove e blocat. Îl vom patenta pe capelan imediat ce vom afla cum funcționează și căutăm acum o marcă de fabricație. Ne-am gândit la un halo. Pentru că este capelan, desigur, va avea un halo de slavă. Poate unul care va lumina în întuneric, toată noaptea.

— Din tritiu, de pildă.

— Tritiul este costisitor și radioactiv. Michael, știi să desenezi un halo?

— Cred că nu e greu.

— Vrem ceva vesel, dar serios.

— O să încerc să-l fac, spuse Michael, zâmbind din nou, serios și e greu de înfățișat unul care să nu fie vesel.

— Unde-l țin pe capelan? dori să afle Yossarian.

— În același loc, bănuiesc. Zău că nu știu.

— Tatăl tău știe?

— Știu eu dacă știe?

— Dacă ai ști mi-ai spune?

— Dacă ar spune că pot.

— Și dacă ar spune că nu poți?

— Aș spune că nu știu.

— Așa cum spui acum. Măcar ești sincer.

— Mă străduiesc.

— Chiar și când minți. Aici e un paradox. Vorbim concentric.

— Am urmat o școală religioasă.

— Și ce-i spun soției capelanului, rosti Yossarian? O voi vizita în curând. Dacă voi găsi o altă persoană pe care să i-o recomand ca să i se plângă, o să-i spun cu siguranță.

— Pe cine ar putea găsi? Poliția e neputincioasă.

— Strangelove?

— A, nu, spuse M2, albindu-se la față mai mult ca de obicei. Va trebui să aflu. Acum poți să-i spui lui Karen Tappman că…

— Karen?

— Așa scrie pe foaia mea… Poți să-i spui sincer lui Karen Tappman că…

— Nu cred că aș putea s-o mint.

— Nu putem fi niciodată altfel decât sinceri. Scrie acolo în manualul nostru, la capitolul Minciuni. Trebuie să-i spui lui Karen Tappman, recită conștiincios M2, că se simte bine și îi este dor de ea. Abia așteaptă să se întoarcă la ea de îndată ce nu va mai fi un pericol pentru el însuși sau pentru societate, iar prezența lui în familie și în patul conjugal nu-i va periclita ei sănătatea.

— E un nou truc pentru regulat, nu?

— Te rog! se cutremură M2. Întâmplător este adevărat.

— Ai spune așa și dacă n-ar fi?

— Este perfect adevărat, recunoscu M2. Dar, dacă tritiul începe să se degaje în el din apa aceea grea, ar putea fi radioactiv și va trebui în orice caz să ne ferim cu toții de el.

— M2, spuse Yossarian cu asprime, o să doresc să discut în curând cu capelanul. Tatăl tău a fost la el? Știu ce o să spui. Că trebuie să afli.

— Mai întâi va trebui să aflu dacă pot afla.

— Află dacă poți afla dacă poate aranja asta. Strangelove ar putea.

M2 păli din nou.

— Te-ai duce la Strangelove?

— O să vină Strangelove la mine. Iar capelanul nu-l va produce dacă îi spun să nu producă.

— Trebuie să-i spun tatei.

— I-am spus eu deja, dar nu aude întotdeauna.

M2 era tulburat.

— Mi-a venit altceva în minte. E bine oare să discutăm despre toate astea în fața lui Michael? Capelanul a devenit o chestiune secretă și nu cred că sunt autorizat să permit altcuiva să afle de el.

— De cine? întrebă răutăcios Michael.

— De capelan, răspunse M2.

— Care capelan?

— Capelanul Albert T. Tappman, spuse M2. Prietenul tatălui tău din armată, care produce apă grea fără autorizație și care este acum reținut în secret pentru investigații și cercetare, în timp ce noi încercăm să-l patentăm și să înregistrăm o marcă de fabricație. Tu știi de el?

Michael răspunse rânjind.

— Te referi la acel prieten al tatei din armată, care a început să producă clandestin apă grea și acum este…

— El este! strigă M2 și rămase cu gura căscată, de parcă ar fi văzut o fantomă. Cum ai aflat?

— Mi-ai spus adineauri, râse Michael.

— Deci, iarăși am trăncănit! bolborosi M2 și se prăbuși cu zgomot pe scaunul de la biroul lui, într-un enervant acces de lamentație plină de căință.

Cămașa lui albă strălucitoare, din material sintetic, se șifonase și se umezise și avea nevoie să fie călcată; urmele jilave ale neliniștii și agitației lui producătoare de nădușeală întunecau deja țesătura de la subsuorile unui maiou alb, pe care îl purta de asemenea întotdeauna.

— Pur și simplu nu sunt în stare să țin un secret, nu? Tata e supărat și acum pe mine pentru că ți-am spus de bombardier. Zice că îi vine să mă omoare. Mama la fel. Și surorile mele de asemenea. Dar e și vina ta, să știi. E treaba lui să mă împiedice să-i spun asemenea secrete.

— Ce fel de secrete?

— Secrete ca acela despre bombardier.

— Care bombardier?

— Bombardierul nostru M&M de-atac-ofensiv-la-a-doualoviturâ-defensiv-silențios-sub-supersonic-invizibil. Sper că nu știi de el.

— Știu de el acum.

— Cum ai aflat?

— Am sursele mele, spuse Michael și se întoarse radios spre tatăl lui. Acum ne ocupăm și de muniții?

Yossarian răspunse, ca să-l încerce:

— Cineva va trebui să se ocupe de muniții, fie că ne place sau nu, așa că mai bine să se ocupe ei și cineva va colabora cu ei, indiferent dacă spun da sau nu, așa că mai bine să fim tu și cu mine și ăsta este adevărul absolut.

— Chiar dacă e o minciună?

— Mi-au spus că este o navă de croazieră.

— Face croaziere, îi explică M2 lui Michael.

— Cu doi oameni? îl contrazise Yossarian. Și iată încă o cale de scăpare, ca să-ți liniștești conștiința, îi mai spuse el lui Michael. Nu va merge. Nu-i așa, M2?

— Garantăm.

— Și pe lângă asta, spuse Yossarian, scoțându-și la iveală dușmănia, nu ți se cere decât să faci o schiță a avionului, nu să zbori cu blestemăția aia sau să lansezi un atac. Este un avion pentru secolul viitor. Chestiile astea durează o veșnicie și noi doi vom fi poate morți înainte ca ei să-l lanseze în văzduh, chiar dacă obțin cu adevărat contractul. Acum nu le pasă dacă merge sau nu. Nu-i interesează decât banii. Așa este, M2?

— Și o să vă plătim, desigur, se oferi M2, ridicându-se din nou și foindu-se.

Era zvelt, uscățiv, cu umeri neformați și clavicule proeminente.

— Cât veți plăti? întrebă jenat Michael.

— Cât doriți, răspunse M2.

— Vorbește serios, spuse Yossarian, când îl văzu pe Michael că se uita la el derutat, în căutarea unei interpretări.

Michael râse pe înfundate.

— Ce-ai zice, se aventură el, urmărind reacția tatălui lui, de o sumă suficientă pentru încă un an la drept?

— Dacă asta îți dorești, acceptă imediat M2.

— Și cheltuielile de întreținere?

— Desigur.

— Vorbește serios și în privința asta, i se adresă încurajator Yossarian fiului lui neîncrezător.

Michael, n-o să-ți vină să crezi – nici eu nu cred cu adevărat – dar uneori sunt în lumea asta mai mulți bani decât ar crede oricine că poate suporta această planetă fără a se scufunda, dispărând în altă parte.

— De unde provin banii?

— Nu știe nimeni, spuse Yossarian.

— Unde se duc când nu sunt aici?

— Acesta este un alt mister științific. Pur și simplu dispar. Ca particulele de tritiu. Deocamdată sunt o mulțime.

— Încerci să mă corupi?

— Cred că încerc să te salvez.

— Bine, te cred. Ce vrei să fac?

— Câteva desene simple, spuse M2. Știi să citești proiecte inginerești?

— Hai să facem o probă.

Cele cinci proiecte necesare pentru redarea artistică a înfățișării exterioare a avionului fuseseră deja selectate și se aflau pe o masă în sala de ședințe alăturată, exterioară-interioară, chiar în fața fațadei false din spatele celei de a doua arcade verticale, rezistentă la incendii, din oțel gros și beton, cu butoane de alarmă și cadrane radioactive de tritiu.

Lui Michael îi luă un minut ca să asambleze într-un tot coerent desenele mecanice cu linii albe pe un fond albastra regal, care semăna la început cu un abator ocult, împodobit cu notații criptice în alfabete indescifrabile.

— Mie mi se pare cam unt.

Michael se simți îmboldit să lucreze la ceva diferit, care să fie cu adevărat de competența lui.

— Începe să semene cu o aripă zburătoare.

— Există și aripi nezburătoare?

— Aripile unui guler cu aripi, răspunse Michael fără a-și ridica privirea analitică. Aripile unei scene de teatru, aripile unui partid politic.

— Citești, nu glumă…

— Uneori.

— Cum arată o aripă zburătoare?

M2 era un bărbat umed; fruntea și bărbia îi erau presărate cu broboane lucitoare.

— Ca un avion fără fuzelaj, Milo. Am impresia că am mai văzut asta.

— Sper că nu. Avionul nostru este nou.

— Ce-i asta? arătă Yossarian.

În colțul din stângă jos al tuturor colilor de hârtie, legendele de identificare fuseseră acoperite înainte de copiere cu o fâșie de plasture negru pe care era tipărit un S alb, fără bucle.

— Am mai văzut litera asta.

— Toți au văzut-o, răspunse degajat Michael. Este șablonul standard. Ai văzut-o pe vechile adăposturi antiaeriene. Dar ce naiba sunt astea?

— Și la astea m-am referit.

În dreapta literei S era un șir de caractere minuscule care semănau cu niște șerpi turtiți și, în timp ce Yossarian își punea ochelarii, Michael se uită la el cu o lupă și descoperi i-uri mici, repetate de mai multe ori și urmate de un semn de exclamație.

— Așa deci, remarcă el, încă bine dispus, așa se va numi avionul tău, nu? M&M Sssst!

— Știi cum îi spunem noi. Este bombardierul M&M deatac-ofensiv-la-a-doua-lovitură-defensiv-silențios-sub-supersonic-invizibil.

— Am economisi timp dacă i-am spune Sssst! Mai spune-mi odată ce vrei.

M2 vorbi plin de încredere. Se doreau niște imagini frumoase ale avionului în zbor, de deasupra, de dedesubt și din lateral, plus cel puțin una cu avionul pe pământ.

— Nu e nevoie să fie exacte. Dar să fie realiste, ca avioanele din benzile desenate sau dintr-un film SF. Lasă detaliile. Tata nu vrea să le vadă decât după ce vom obține contractul. Nu mai are deloc încredere în guvernul nostru. Ar dori de asemenea o imagine în care să se vadă cum va arăta cu adevărat avionul în caz că vor trebui să-l construiască vreodată.

— De ce nu le ceri asta inginerilor tăi? întrebă Michael.

— Nu avem deplină încredere în inginerii noștri.

— După ce a terminat de construit Kremlinul, chibzui Yossarian, Ivan cel Groaznic a poruncit executarea tuturor arhitecților, ca să nu rămână vreunul în viață și să facă o copie.

— De ce era atât de groaznic? se miră M2. Trebuie să-i spun tatei asta.

— Acum lasă-mă singur, spuse Michael, frecându-și bărbia și concentrându-se.

Își scoase sacoul de catifea reiată, fluierând pentru sine o melodie de Mozart.

— Dacă închizi ușa, adu-ți aminte că sunt încuiat aici și nu uita să mă scoți într-o bună zi.

Pentru sine, observă cu glas tare:

— E nostim.

Era convins, se gândea el cu cinism, că în pragul secolului următor, luni de zile vor avea loc ceremonii fără sens, însoțite de campanii politice, iar avionul de război M&M va putea fi un punct de atracție ridicat în slăvi. Și fără îndoială că primul copilaș născut în noul secol se va naște în est, dar de data asta mult mai la est decât Edenul.

Își coborî din nou privirea spre planurile armei sale pentru sfârșitul de secol și văzu un desen, care i se păru incomplet din punct de vedere estetic. Forma anticipată avea multe defecte și lipsuri. Iar când privi proiectele și analiză viitorul în care urma să zboare acel avion, nu zări nicăieri consemnat vreun loc în care el, după expresia răsuflată a tatălui lui, s-ar potrivi, în care ar putea să prospere cu mai multă siguranță și mulțumire decât se bucura în prezent. Era loc de mai bine pentru el, dar nu prea zărea nicio șansă în acest sens. Își aminti de Marlene, de hărțile ei astrologice și de tarot și i se făcu iarăși dor de ea, deși nu era sigur că ținuse vreodată la ea mai mult decât la toate celelalte femei din șirul idilelor lui monogame. Începea să-l sperie că s-ar putea să nu

aibă niciun viitor, că intrase deja în el; la fel ca tatăl lui, pentru care nutrise întotdeauna sentimente amestecate, era deja în el. Trebuia să riște s-o sune pe Marlene.

Nici măcar fratele lui Julian nu izbutea în ultimul timp să câștige atâția bani câți își pusese în cap, cu impertinență, că era menit să câștige. Iar sora lui va trebui ea să-și amâne divorțul în timp ce sonda discret terenul în căutarea unui post cu practică privata la una dintre firmele de avocatură cu ai căror asociați avusese contact din când în când.

Tatăl lui va fi mort. Papa John spusese răspicat nu o dată că nu se aștepta să pătrundă mai adânc în secolul al douăzeci și unulea. În cea mai mare parte a vieții lui, Michael fusese încredințat că tatăl lui va trăi veșnic. Încă avea acest sentiment, deși știa că nu era adevărat. Asta nu se întâmpla niciodată ființelor omenești reale.

Și cine altcineva va mai trăi atunci? Nimeni vrednic de respect, nicio figură pe care s-o admire, ale cărei merite să persiste fără pată mai mult de cincisprezece minute. Doar oameni cu puterea de a acorda altora mari beneficii, ca regizorii de filme și președintele, cam atât.

Jumătatea de milion de dolari, pe care tatăl lui spera să i-o lase moștenire, nu mai părea o avere care să dureze veșnic. Nu va fi în stare să trăiască din acest venit, deși nouă zecimi din populația țării trăia cu mai puțin. Cu timpul nu va mai avea nimic și pe nimeni, nu va avea pe nimeni, sublimase tatăl lui, care să-l ajute. Tatăl lui îl uluise întotdeauna; era o persoană cam ciudată, rațional de irațională și ilogic de logică, care nu avea în mod consecvent o noimă oarecare.

— E simplu să câștigi în dezbateri când ești nihilist, spusese el, pentru că foarte mulți oameni care ar trebui să le știe pe toate iau poziție în mod absurd.

Vorbea fără cusur despre lucruri cum ar fi tumoarea lui Ewing, boala lui Hodgkin, scleroza amiotrofică laterală și sarcoamele osteogenice și discuta lejer despre moartea lui, cu o obiectivitate atât de detașată, încât Michael se simțea nevoit să se întrebe dacă nu cumva se autoamăgea sau se prefăcea. Michael nu știa întotdeauna când era serios și când nu, când avea dreptate și când se înșela, când avea dreptate și greșea în același timp. Iar Yossarian mărturisea că nu știa nici el întotdeauna aceste lucruri despre el însuși.

— Una dintre problemele mele, recunoscuse tatăl lui, spăsit, dar cu o urmă de mândrie, este că reușesc aproape întotdeauna să văd ambele aspecte ale aproape tuturor chestiunilor.

Și era aproape întotdeauna prea nerăbdător să fie prietenos cu o femeie sau alta, încă obsedat de visul de a găsi o slujbă pe care și-o dorea și nevoia de a fi ceea el numea „îndrăgostit”. Michael nu găsise niciodată o slujbă pe care și-o dorea – dreptul nu era pentru el mai rău decât altceva și nici arta nu era mai brează. Scria un scenariu, dar nu voia încă să afle tatăl lui. Dar, într-o chestiune esențială, Yossarian păru s-o nimerească la țanc.

— Prostule, cât ai zice pește, îl repezise el irascibil, într-un acces de furie tandră, o să te pomenești la fel de bătrân ca mine acum, fără să ai nimic.

Nici măcar copii, ar fi putut adăuga Michael cu amărăciune. Din câte își dădea seama, nici asta nu-i era menit, în cărțile de tarot ale Marlenei sau în altele. Michael își coborî din nou privirea ochilor îngustați spre proiectele din față, își trase foile mai aproape și luă un creion. Nu-i invidia pe oamenii care doreau să muncească mai mult ca să aibă mai mult, dar era silit să se întrebe din nou de ce nu era ca ei.

15

M2

— Îți place Michael, nu-i așa?

— Da, îmi place Michael, spuse M2.

— Dă-i de lucru dacă poți.

— Îi dau. O să vreau să lucrez mai mult cu el la monitoarele video de la capul de linie. O să-i mai plătesc un an la drept.

— Nu stat convins că o să vrea. Dar n-ai decât să încerci.

Toți părinții cu copii maturi pe care-i cunoștea aveau cel puțin unul pentru ale cărui perspective îndoielnice își făceau permanent griji, iar mulți aveau chiar doi. Milo îl avea pe M2, iar el îl avea pe Michael.

Sentimente amestecate de enervare și nedumerire îl frământau în timp ce studia noile mesaje primite de la Jerry Gaffney de la Agenția Gaffney. Primul îl sfătuia să sune la robotul lui de acasă pentru a afla vești bune de la infirmiera lui și vești proaste de la fiul lui despre prima lui soție. Vestea bună de la infirmieră era că ta seara aceea era liberă și deci putea ieși cu el la un film și că pacientul belgian se restabilea frumos după urâta dizenterie cauzată de minunatele antibiotice administrate pentru urâta pneumonie provocată de înlăturarea salutară a unei corzi vocale, ta efortul agresiv, încununat de succes deocamdată, de a i se salva viața. Cel de-al doilea fax raporta că acum îndeplinea condițiile pentru acordarea unei ipoteci. Yossarian habar nu avea ce însemna asta.

— De unde a aflat că sunt aici? se auzi el gândind cu glas tare.

— Cred că domnul Gaffney știe tot, răspunse M2 cu încredere. Ne monitorizează și liniile de fax.

— Îl plătești pentru asta?

— Cred că îl plătește cineva.

— Cine?

— N-am idee.

— Nu te interesează?

— De ce m-ar interesa?

— Nu poți afla?

— Va trebui să aflu dacă pot afla.

— Mă surprinde că nu vrei să știi.

— Ar trebui să vreau?

— M2, Michael îți spune Milo. Care nume îl preferi?

Unicul fiu al lui Milo se simți stânjenit.

— Aș prefera, spuse el, răsuflând zgomotos, să mi se spună Milo, deși acesta este numele tatei. Dar e și numele meu, știi. El mi l-a dat.

— De ce n-ai spus așa? întrebă Yossarian, detestând că i se impunea insinuarea că ar fi vinovat.

— Sunt timid, știi. Mama spune că sunt laș. Și surorile mele spun la fel. Îmi cer mereu să-mi schimb caracterul, ca să fiu suficient de puternic pentru a prelua afacerile când va fi nevoie.

— Adică să semeni mai mult cu taică-tău?

— N-au o părere prea bună despre tata.

— Dar despre cine au? Despre Wintergreen?

— Îl urăsc pe Wintergreen.

— Dar pe mine?

— Nici pe tine nu te plac.

— Atunci pe cine?

— Nu găsesc niciun bărbat suficient de bun.

— Dar ia să te întreb, spuse Yossarian, dacă mai aveți firma de servicii.

— Cred că da. Este și firma ta, știi. Toată lumea are o parte.

Firma de Servicii Comerciale M&M era cea mai veche companie de servicii permanente din istoria țării, avându-și originile în truda lui Milo, ca ofițer de popotă la escadrila lui în cel de-al doilea război mondial, de a inventa strategii financiare eficiente și de neînțeles ca să cumpere în Malta ouă italiene

proaspete din Sicilia cu șapte cenți bucata și să le vândă popotei lui din Pianosa cu cinci cenți bucata, scoțând un profit frumușel, care sporea rezerva de capital a escadrilei, în care fiecare avea o parte, spunea el, și îmbunătățea calitatea vieții și nivelul de trai al tuturor de acolo, sau ca să cumpere whisky scoțian pentru Malta de la sursa din Sicilia, eliminând intermediarii.

— M2, spuse Yossarian și își aminti că uitase.

Nu dorea să-l jignească.

— Cum vei dori să-ți spun când vei fi aici cu tatăl tău? Cu doi Milo s-ar putea dovedi că unul e în plus, sau poate chiar amândoi.

— Va trebui să aflu.

— Chiar nu știi? Nici măcar asta?

— Nu pot să hotărăsc eu.

M2 se crispa. Mâinile i se înroșiră când începu să și le frângă. I se înroșiră și marginile ochilor.

— Nu pot lua o hotărâre. Îți amintești ultima dată când am încercat.

Odată, de mult, chiar înainte ca Yossarian să se fi dus să-i cerșească lui Milo ajutorul pentru a-l scuti pe Michael de războiul din Vietnam, un M2 mult mai tânăr încercase să ia independent o hotărâre pe o temă de importanță transcendentală. Ideea i se păruse grozavă: să răspundă chemării a ceea ce i se spusese că era țara lui și să se înroleze pentru a ucide comuniști în Asia.

— N-ai să faci una ca asta! hotărâse mama lui.

— Îți poți sluji mai bine guvernul, reacționase tatăl lui, într-o manieră mai fermă, aflând pe cine nu înrolează comisariatele și apoi ai să vezi de cine este nevoie cu adevărat. O să ne ocupăm noi de asta pentru tine.

Cei doi ani și jumătate petrecuți de M2 la școala religioasă îl marcaseră pentru toată viața și-i inculcaseră o aversiune traumatică față de tot ce ținea de spirit, precum și teamă și neîncredere față de bărbații și femeile care nu fumau sau nu beau, nu înjurau, nu se fardau, nu umblau peste tot

măcar parțial dezbrăcați, nu făceau glume obscene, nu zâmbeau îngrozitor de mult – chiar și atunci când nu se spunea nimic hazliu – nu zâmbeau când erau singuri și nu nutreau o încredere comună, sacrosanctă, într-o virtute și un respect de sine igienice, care considerau că le aparțineau în exclusivitate, iar lui i se păreau răutăcioase și respingătoare.

Nu se căsătorise niciodată și femeile cu care fusese erau invariabil doamne cam de aceeași vârstă cu el, care se îmbrăcau unt, cu fuste plisate și bluze impecabile, se fardau foarte puțin, discret, erau timide, incolore și dispăreau repede.

Oricâte eforturi ar fi făcut, Yossarian nu-și putea alunga din minte josnica presupunere că M2 aparținea acelei categorii de bărbați solitari și răzbunători, care cuprindea în general cea mai puțin furtunoasă dintre cele două categorii principale de patroni de prostituate, care erau văzute în blocul lui de apartamente scumpe, urcându-se în lifturi pentru a face cure de sex în opulentul templu al dragostei de la ultimul etaj, sau jos, în măruntaiele clădirii, spre cele trei sau patru saloane de masaj de îndoielnică respectabilitate de la subsol, situate sub mai multe săli de cinema de la primul nivel subteran de sub trotuarul public.

Michael îi spusese deja pe un ton degajat lui Yossarian că, după părerea lui, M2 avea toate caracteristicile tipice ale ucigașului pasional în serie: era alb.

— Când am fost la capul de linie, mărturisi el, nu l-a interesat decât să se uite la femei. Nu cred că i-ar putea recunoaște pe travestiți. Așa e și taică-său?

— Milo știa ce era aceea o prostituata și nu-i plăcea să umblăm după ele. A fost întotdeauna un pur. Mă îndoiesc că știe ce este un travestit sau că ar vedea vreo deosebire dacă ar afla.

— De ce m-ai întrebat, îl întrebă acum M2 pe Yossarian, dacă mai avem firma de servicii?

— S-ar putea să vă ofer o afacere. Nunta asta…

— Mă bucur că ai pomenit de ea. Puteam să uit. Mama vrea să vorbesc cu tine despre nunta noastră.

— Asta nu e nunta ta, îl corectă Yossarian.

— Nunta soră-mii. Mama vrea să se mărite soră-mea și vrea ca nunta să aibă loc la Muzeul Metropolitan de Artă. Ar dori s-o organizezi tu. Știe că ești în APACMMA.

Yossarian se arătă surprins în mod plăcut.

— Și slujba religioasă?

— S-a mai făcut până acum?

— Slujba ca atare? Din câte știu, nu.

— Îi cunoști pe administratori?

— Fac parte din APACMMA. Dar s-ar putea să nu fie posibil.

— Mama nu va accepta așa ceva. Zice – acum citez din faxul ei – că, dacă nu poți aranja atâta lucru, nu știe dacă mai ești bun de ceva.

Yossarian clătină din cap binevoitor. Nu se simți deloc jignit.

— Va fi nevoie de timp și de bani. Va trebui să începeți, aș zice eu, cu o donație de zece milioane de dolari către muzeu.

— Doi dolari? întrebă M2, de parcă i-ar fi repetat spusele.

— Zece milioane de dolari.

— Parcă am auzit două.

— Am spus zece, rosti Yossarian. Pentru construirea unei aripi noi.

— Putem aranja asta.

— Fără șmecherii.

— Va fi vreo șmecherie?

— Am spus fără șmecherii, deși desigur există niște condiții Taică tău este specialist în tragerea sforilor. Voi locuiți practic în afara orașului și ei nu primesc zece milioane de la orice neică Nimeni care e dispus să-i ofere.

— N-am putea să-i convingem să-i ia?

— Cred că aș putea. Și apoi, nu există nicio garanție.

— Există o garanție bună?

— Nicio garanție, îl corectă din nou Yossarian. Tu și taică tău păreți a avea amândoi aceeași deficiență de auz selectiv. N-am dreptate?

— Deficiență de auz colectiv?

— Da. Și va trebui să fie generoasă.

— Gustoasă?

— Da, generoasă. Va trebui să fie suficient de mărinimoasă și de fermă, ca să ajungă în ziare și în revistele selecte de modă.

— Cred că asta vor.

— S-ar putea să fie un eveniment despre care încă n-au aflat, estimă Yossarian în cele din urmă. Nunta pe care am menționat-o va avea loc în clădirea de la capul de linie.

M2 tresări, exact după cum se așteptase Yossarian.

— Ce-i așa de grozav? dori el să știe.

— E o inovație, Milo, răspunse Yossarian. Muzeul nu mai este suficient pentru unii. Capul de linie este exact ce le trebuie celor doi Maxon.

— Cei doi Maxon?

— Olivia și Christopher.

— Marele industriaș?

— Care n-a pus niciodată piciorul într-o fabrică și n-a văzut cu ochii lui un produs scos vreodată de vreuna din companiile lui, poate doar cu excepția trabucurilor cubaneze. Îl ajut pe Maxon cu logistica, improviza el cu nonșalanță. Toată presa va acoperi evenimentul, firește. Accepți capul de linie, dacă nu putem obține muzeul?

— Va trebui s-o întreb pe mama. Așa, pe nepregătite…

— Dacă le convine celor doi Maxon, îl ispiti Yossarian, avându-i ca oaspeți pe primar, pe cardinal, poate chiar Casa Albă…

— Asta ar putea cântări greu.

— Bineînțeles că nu poți fi primul.

— N-am putea fi noi primii?

— Tu n-ai putea fi primul decât dacă sora ta se mărită cu fata lui Maxon, sau dacă vrei să fie două nunți odată. Pot să vorbesc eu cu soții Maxon în numele tău, dacă mama ta acceptă.

— Ce vei face, întreba M2 cu o privire ce părea circumspectă, cu târfele de la capul de linie?

Luminița albă care se ivi în ochii cenușii ai lui M2 când rosti cuvântul *târfe* îl dărui instantaneu cu fața unui om hulpav, care spumega de dorința de a acumula.

Yossarian dădu răspunsul pe care-l considera cel mai potrivit.

— Le folosești sau te debarasezi de ele, răspunse el neglijent. Cum dorești. Poliția îți va fi îndatorată. Posibilitățile sunt nelimitate. Eu sunt realist în privința muzeului. Tatăl se ocupă de *vânzări,* Milo, ceea ce nu este o treabă elegantă.

— Mama îl urăște pentru asta.

— Și locuiește în Cleveland. Când se mărită sora ta?

— Oricând vrei.

— Asta ne dă libertate de mișcare. Cu cine se mărită?

— Cu oricine trebuie.

— Asta ar putea aduce o deschidere.

— Mama va dori să alcătuiești tu lista invitaților. Noi nu cunoaștem pe nimeni aici. Cei mai dragi prieteni ai noștri locuiesc toți în Cleveland și mulți nu pot veni.

— De ce n-o faceți la muzeul din Cleveland? Atunci vor veni prietenii voștri cei mai dragi.

— Preferăm să vină străinii tăi.

M2 se așeză agale în fața calculatorului lui.

— Îi trimit mamei un fax.

— Nu poți s-o suni la telefon?

— Nu primește apelurile mele.

— Convinge-te, spuse Yossarian, gândindu-se deja la alte răutăți, dacă primește un apel de la

Maxon. S-ar putea să mai aibă un telefon.

— Un Minderbinder ar accepta?

— Te-ai căsători cu cineva din familia Maxon, chiar dacă nu ar avea decât o fată?

— M-ar accepta? Am acest măr al lui Adam, care…

— Există șanse să te accepte, chiar și cu mărul lui Adam, dacă o să împingi acele zece milioane pentru o nouă aripă.

— Cum o vor boteza?

— Aripa Milo Minderbinder, desigur. Sau poate Templul lui Milo, dacă preferi.

— Cred că așa o să-i spună, ghici M2. Și ar fi cât se poate de potrivită denumirea. Știi că tata a fost calif al Bagdadului, odată, în timpul războiului.

— Știu, spuse Yossarian. A fost și imam al Damascului. Eram cu el și pretutindeni unde ne duceam era aclamat.

— Ce vor pune în aripa muzeului?

— Orice le vei da sau obiecte din magazie. Au nevoie de mult spațiu pentru o bucătărie mai mare. Vor pune cu siguranță câteva dintre minunatele statui ale tatălui tău, sau pietrele de altar înroșite cu sânge omenesc. Să-mi dai vești în curând.

Și, în timp ce M2 apăsa ceva mai repede pe tastatură, Yossarian porni spre biroul lui, ca să se ocupe la telefon de câteva probleme personale.

16

GAFFNEY

— Mai vrea bani, i se adresă direct Julian, cu aerul că spunea „să lăsăm prostiile”.

— N-o să-i capete, răspunse Yossarian la fel de tăios.

— Pe cât? îl provocă fiul lui.

— Julian, nu vreau să pariez cu tine.

— O s-o sfătuiesc să te dea în judecată, spuse fiica lui, judecătoarea.

— O să piardă. Ar avea bani destui dacă ar renunța la detectivii particulari.

— Se jură că n-a angajat niciun detectiv, spuse celălalt fiu, Adrian, chimistul de produse cosmetice, fără diplomă, a cărui soție trăsese concluzia, în urma unui curs de instruire de afirmare a personalității pentru adulți, că nu era cu adevărat atât de fericită pe cât crezuse tot timpul.

— Dar poate i-a angajat avocatul ei, domnule Yossarian, spuse domnul Gaffney când Yossarian îl sună ca să-l pună la curent.

— Avocatul zice că nu.

— Se știe cât de mincinoși sunt avocații, domnule Yossarian. Din cei opt oameni care te urmăresc, Yo-Yo…

— Numele meu este Yossarian, domnule Gaffney. Domnul Yossarian.

— Sper că situația se va schimba, domnule, spuse Gaffney la fel de prietenos ca până atunci, de îndată ce ne vom întâlni și vom deveni prieteni buni. Până atunci, domnule Yossarian – nu introduse niciun pic de emfază insinuantă – am o veste bună pentru dumneavoastră, o veste foarte bună, de la ambele servicii de verificare a creditelor. Ați ieșit splendid, cu excepția unui cec recent cu alocația pentru prima dumneavoastră soție și un alt cec separat, pentru întreținerea casei

celei de-a doua soții, dar există o notă de plată scadenta, de optzeci și șapte de dolari și șaizeci și nouă de cenți, de la o firmă de comerț cu amănuntul desființată, cunoscută odinioară sub numele de Femeia Dichisita, care este sau a fost în articolul 11.

— Datorez optzeci și șapte de dolari unui magazin numit Femeia Dichisită?

— Și șaizeci și nouă de cenți, spuse domnul Gaffney, cu mania lui pentru precizie. Ați putea fi acuzat de această fapta de către soția dumneavoastră Marian, după ce disputa va fi în cele din urmă adjudecată.

— Pe soția mea n-o chema Marian, îl contrazise Yossarian, după ce cugetă câteva clipe, ca să fie sigur. N-am avut nicio soție cu numele Marian. Pe niciuna n-a chemat-o așa.

Domnul Gaffney răspunse pe un ton îngăduitor.

— Mă tem că vă înșelați, domnule Yossarian. Oamenii amestecă adeseori amintirile matrimoniale.

— Eu nu amestec nimic, domnule Gaffney, replică Yossarian cu capsa pusă. Nu am avut nicio soție cu numele Marian Yossarian. N-ai decât s-o cauți în documente, dacă nu mă crezi. Sunt în *Who's Who.*

— Consider Legea Libertății de Informare o sursă mult mai serioasă și cu siguranță că voi cerceta, fie și pentru a detensiona relația noastră. Dar până atunci…

Tăcu o clipă, apoi reluă.

— Pot să vă spun John?

— Nu, domnule Gaffney.

— Toate celelalte rapoarte sunt în curs de elaborare și puteți obține ipoteca oricând doriți.

— Ce ipotecă? Domnule Gaffney, nu e nicio urmă de lipsă de respect în vorbele mele când vă spun categoric că habar n-am despre ce naiba vorbiți când vă referiți la o ipotecă!

— Trăim vremuri grele, domnule Yossarian, și uneori evenimentele ne depășesc.

— Vorbiți ca un antreprenor de pompe funebre.

— Este vorba, desigur, de o ipotecă pe bunuri imobiliare. Pe o casă la țară sau pe țărmul mării, sau poate pe un apartament mai bun chiar aici, în oraș.

— Nu cumpăr nicio casă, domnule Gaffney, răspunse Yossarian. Și nu-mi doresc niciun apartament.

— Atunci poate că ar trebui să începeți să vă doriți, domnule Yossarian. Uneori Señor Gaffney este mai înțelept. Valoarea bunurilor imobiliare nu poate decât să crească. E atâta pământ pe planetă, spunea tata, și până la urmă a dus-o foarte bine. Nu vom avea nevoie pe lângă cerere decât de ADN-ul dumneavoastră.

— ADN-ul meu? repetă Yossarian cu mintea zăpăcită. Mărturisesc că m-ați încuiat.

— Adică acidul dumneavoastră dezoxiribonucleic, domnule Yossarian, care conține întregul dumneavoastră cod genetic.

— Știu că este acidul meu dezoxiribonucleic, fir-ar să fie! Și știu care este funcția lui.

— Nimeni altcineva nu-l poate copia. El va dovedi că dumneavoastră sunteți dumneavoastră.

— Dar cine naiba aș putea fi?

— Instituțiile de împrumut sunt acum foarte precaute.

— Domnule Gaffney, de unde voi obține mostra cu ADN-ul meu, ca s-o anexez la cererea de ipotecă pentru o casă despre care nu știu nimic și pe care nu voi dori niciodată s-o cumpăr?

— Nici măcar în East Hampton? îl ispiti Gaffney.

— Nici măcar în East Hampton.

— În momentul acesta sunt acolo niște posibilități excelente. Pot aranja eu cu ADN-ul dumneavoastră.

— Cum îl veți obține?

— Prin intermediul Legii Libertății de Informare. Este înregistrat în sperma dumneavoastră, împreună cu numărul asigurării sociale. Pot obține o fotocopie legalizată…

— A spermei mele?

— A acidului dumneavoastră dezoxiribonucleic. Celula spermei este doar un mijloc de transport. Numai genele contează. Pot obține fotocopia ADN-ului dumneavoastră când sunteți gata cu cererea. Lăsați drumurile pe seama mea. Și să știți că mai am o veste bună. Unul dintre domnii care sunt pe urmele dumneavoastră nu este.

— N-am chef de glume.

— Care e gluma?

— Vreți să spuneți că nu este un domn sau că nu este pe urmele mele?

— Tot nu văd care e gluma. Nu e pe urmele dumneavoastră. El îi urmărește pe unul sau pe mai mulți dintre ceilalți care vă urmăresc.

— De ce?

— Va trebui să descoperim. Acest lucru a fost șters din raportul Legii Libertății de Informare. Poate pentru a vă ocroti de răpire, tortură sau ucidere, sau poate doar pentru a afla despre dumneavoastră ce află ceilalți. Există o mie de motive. Iar evreul ortodox – scuzați-mă, sunteți evreu, domnule Yossarian?

— Sunt asirian, domnule Gaffney.

— Da. Iar domnul evreu ortodox care se plimbă prin fața blocului dumneavoastră este efectiv un evreu ortodox și locuiește într-adevăr în cartier. Dar este totodată și un om al FBI-ului, șiret ca o vulpe. Așa că fiți discret.

— Ce vrea de la mine?

— Întrebați-l dacă doriți. Poate că se plimbă doar, dacă nu cumva este aici cu o misiune. Știți cum sunt acești indivizi. Poate nu vă vizează pe dumneavoastră. Aveți un tip de la CIA în fața blocului, care se preface că este numai de fațadă un tip de la CIA și în același timp un reprezentant

al Oficiului de Asigurări Sociale, ca să nu mai pomenim de toate acele saloane de sex, prostituate și alte firme de afaceri. Încercați să vă agățați de numărul dumneavoastră de asigurări sociale. Discreția este răsplătită întotdeauna. Discreția este partea cea mai bună a vitejiei, asta le spune Señor Gaffney prietenilor lui. Nu vă temeți. El vă va ține la curent. Slujirea clientului este deviza lui.

Yossarian simți nevoia să ia atitudine.

— Domnule Gaffney, spuse el, cât de curând vă pot vedea? îmi pare rău că trebuie să insist.

Urmă un moment de chicoteală, o bolboroseală sistematică, impregnată cu armonia superioară a mulțumirii de sine.

— M-ați văzut deja, domnule Yossarian, și n-ați băgat de seama, nu-i așa?

— Unde?

— La capul de linie al autobuzului, când ați coborât cu domnul McBride. V-ați uitat direct la mine. Eram îmbrăcat cu un sacou de lână la un rând, brun-roșcat, spicat, cu încolăcituri subțiri purpurii, cu pantaloni maro, o cămașă elvețiană *bleu de chambray,* din cel mai fin bumbac egiptean, și o cravată asortată, de un ruginiu robust, cu ciorapi de aceeași culoare. Am fața netedă și bronzată și chelie în creștet, cu păr negru, tuns foarte aproape de părțile laterale, sprâncene și ochi de culoare foarte închisă. Am tâmple nobile și pometi frumoși. Nu m-ați recunoscut, nu-i așa?

— Cum aș putea, domnule Gaffney? Nu v-am văzut niciodată.

Răsună din nou râsul lui calm.

— Ba da, domnule Yossarian, nu doar o dată. În fața restaurantului hotelului, după ce ați intrat acolo în ziua aceea, însoțit de domnul și doamna Beach, urmând ședinței APACMMA de la Muzeul Metropolitan de Artă. În fața Casei Funerare Frank Campbell de peste drum. Vă amintiți de bărbatul cu păr roșcat, cu baston și cu un rucsac verde pe

spate, care stătea cu paznicul în uniformă de la intrare?

— Dumneata erai bărbatul cu păr roșcat și rucsac?

— Eu eram paznicul în uniformă.

— Erai deghizat?

— Acum sunt deghizat.

— Nu cred că m-am prins, domnule Gaffney.

— Poate că este o glumă, domnule Yossarian. Este foarte răspândită în profesia mea. Poate că următoarea mea poantă va fi mai bună. Și cred cu adevărat că ar trebui s-o sunați pe infirmiera dumneavoastră. E din nou în schimbul de zi și este liberă să iasă diseară în oraș, la masă. O poate aduce și pe prietena ei.

— Colega de cameră?

— Nu, nu pe Miss Moorecock.

— O cheamă Miss Moore, îl mustră sec Yossarian.

— Dumneavoastră îi spuneți Miss Moorecock.

— Dumneavoastră o să-i spuneți Miss Moore, dacă doriți să mai lucrați pentru mine. Domnule Gaffney, nu vă amestecați în viața mea personală.

— Nicio viață nu mai este personală, din păcate.

— Domnule Gaffney, când ne întâlnim? vru să știe Yossarian. Vreau să mă uit în ochii dumneavoastră, ca să știu cu cine naiba am de-a face. Nu mi-e ușor cu dumneavoastră, domnule Gaffney.

— Sunt convins că situația se va schimba.

— Eu, nu. Nu cred că vă sunt pe plac.

— Se va schimba și asta, după ce vom discuta la Chicago.

— La Chicago?

— Când ne vom întâlni la aeroport și veți constata că sunt un om demn de încredere, loial, săritor, politicos și cumsecade. Merge mai bine?

— Nu. Nu mă duc la Chicago.

— Eu cred că vă veți duce, domnule Yossarian. Vă puteți rezerva locul de acum.

— Ce să fac la Chicago?

— Veți schimba avionul.

— Ca să mă duc unde?

— Ca să vă întoarceți, domnule Yossarian. De la Kenosha, Wisconsin, după ce o veți fi vizitat pe doamna Tappman. Probabil că veți dori să zburați apoi direct la Washington, ca să vă întâlniți cu domnul Minderbinder și cu domnul Wintergreen, poate și cu Noodles Cook.

Yossarian oftă.

— Acum știți totul despre mine?

— Aud tot felul de lucruri în meseria mea, domnule Yossarian.

— Pentru cine mai lucrați când auziți tot felul de lucruri despre mine?

— Pentru oricine mă plătește, domnule Yossarian. Nu fac nicio discriminare. Avem legi împotriva discriminărilor. Și nu am favoriți. Sunt întotdeauna obiectiv și nu privilegiez pe nimeni. Privilegiile sunt odioase. Și stârnesc invidie.

— Domnule Gaffney, încă nu v-am plătit. Nu mi-ați trimis nicio notă de plată și n-am discutat onorariul.

— Creditul dumneavoastră este bun, domnule Yossarian – dacă firmele de evaluare a creditelor sunt demne de încredere – și puteți obține ipoteca aceea oricând doriți. Există proprietăți excelente pe malul lacului, disponibile acum în New York, Connecticut și New Jersey, și de asemenea prețuri foarte convenabile pe țărmul oceanului, în Santa Barbara, San Diego și Long Island. Vă pot ajuta cu formalitățile pentru ipotecă, dacă doriți, precum și cu ADN-ul dumneavoastră. Este o perioadă bună pentru ipotecare și o perioadă și mai bună pentru cumpărare.

— Nu vreau o ipotecă și nu vreau să cumpăr. Și cine este prietenul pe care l-ați pomenit înainte?

— Prietenul infirmierei dumneavoastră?

— N-am nicio infirmieră, fir-ar să fie! Mă bucur de o sănătate excelentă, dacă încă mai urmăriți

treaba asta, iar persoana aceea este acum prietena mea, Melissa.

— Infirmiera Macintosh, îl contrazise de formă domnul Gaffney. Eu citez din dosare, domnule Yossarian, iar dosarele nu mint niciodată. Se mai pot înșela uneori sau pot fi depășite, dar nu mint niciodată. Sunt neînsuflețite, domnule Y.

— Să nu-ndrăzniți să-mi spuneți așa!

— Ele nu pot minți și sunt întotdeauna acte oficiale și înzestrate cu autoritate, chiar și atunci când comit o eroare și se contrazic între ele. Prietena ei este infirmiera din salonul de reanimare chirurgicală postoperatorie, pe care v-ați exprimat dorința de a o cunoaște. Numele ei mic este Wilma, dar oamenii au tendința de a-i spune îngeraș sau păpușico, îndeosebi pacienții care se trezesc din anestezie după operație și vreo doi-trei medici de acolo, care nutresc din când în când ambiția, cum spun ei, nu eu, de a pătrunde în chiloțeii ei. S-ar putea să fie un termen medical. S-ar putea să vi se alăture Miss Moore.

— Miss Moore?

Yossarian, deja enervat la culme, simțea că îi era tot mai greu să-i țină piept.

— Cine naiba e Miss Moore?

— Dumneavoastră îi spuneți Moorecock, îi aminti Gaffney, coborându-și tonul mustrător. Iertați-mi interesul, domnule Yossarian. Dar oamenii noștri care ascultă n-au mai auzit sunete de activitate sexuală în apartamentul dumneavoastră de câtva timp. Nu vă simțiți bine?

— Am făcut dragoste pe podea, domnule Gaffney, răspunse ferm Yossarian, sub instalația de aer condiționat, după cum m-ați sfătuit, și în cada din baie, cu apa curgând.

— Răsuflu ușurat. Eram îngrijorat. Și acum chiar că ar trebui s-o sunați pe domnișoara Macintosh. În clipa asta nu vorbește la telefon. A primit o veste proastă despre analiza sângelui

belgianului, dar pare nerăbdătoare să vă vadă. Aș prezice că, în ciuda diferenței de vârstă…

— Domnule Gaffney…

— Iertați-mă. Iar Michael tocmai este pe punctul de a termina și se pregătește să se întoarcă, s-ar putea să uitați.

— Vedeți și asta?

— Văd și obiecte, domnule Yossarian. Este și acesta un element esențial în munca mea. Acum își pune sacoul și se va întoarce în curând cu primele schițe ale noii aripi Milo Minderbinder. Îi permiteți lui Señor Gaffney o mică glumă? M-am gândit că s-ar putea să vi se pară mai hazlie decât prima.

— Îți sunt recunoscător… Jerry, spuse Yossarian fără a mai avea vreo îndoială că îl socotea pe domnul Gaffney o imensă belea.

Își stăpâni accesul de sarcasm ostil.

— Îți mulțumesc… John. Mă bucur că ne-am împrietenit. O vei suna pe infirmiera Macintosh?

— Fără lenjerie de lux deocamdată? îl ațâță Melissa când el o sună. Fără Paris sau Florența?

— Folosește-o pe a ta astă-seară, pară Yossarian. Ar trebui să vedem cum ne înțelegem, înainte de a pleca în călătorie. Și adu-ți și colega de cameră, dacă vrea să vină.

— Poți să-i spui Angela, îi zise obraznic Melissa. Știu ce i-ai făcut. Mi-a povestit totul despre tine.

— Cred că n-a făcut bine, spuse Yossarian, luat oarecum prin surprindere.

Își dădea seama că trebuia să se țină tare cu ele două.

— De altfel, atacă el, mi-a povestit totul despre tine. Cred că e un coșmar. Ai putea intra la o mănăstire. Obsesiile tale antiseptice sunt aproape de necrezut.

— Nu-mi pasă, spuse Melissa cu o notă de fermitate fanatică. Lucrez în spital și văd oameni bolnavi. N-am de gând să mai risc vreun herpes sau SIDA și nici măcar o ciupercă, o vaginită, un

streptococ în gât sau toate celelalte chestii pe care le răspândiți voi, bărbații. Mă pricep la boli.

— Fă ce vrei. Dar adu-ți și cealaltă prietenă. Cea care lucrează în salonul de reanimare chirurgicală. Ar fi bine să încep să mă împrietenesc cu ea acum.

— Cu Wilma?

— Pacienții îi spun îngeraș și păpușică, nu-i așa?

— Numai după ce își revin.

— Atunci o să-mi revin și eu. Vreau să privesc spre viitor.

CARTEA A ȘASEA

17

SAMMY

Roți care funcționează ca genunchii.

Mă îndoiesc că știu mai mult decât vreo zece oameni de pe vremuri, care își amintesc probabil de acele reclame de automobile, cu roți care funcționau ca genunchii, pentru că nu cred că aș mai putea găsi în viață vreo zece dintre noi. Niciunul nu mai locuiește acum în Coney Island sau măcar în Brooklyn. Toate astea au dispărut, toate s-au închis, cu excepția promenadei podite, a plajei și a oceanului. Locuim în case cu apartamente scumpe, ca acela în care locuiesc eu acum, în suburbii, la distanță mare de Manhattan, ca Lew și Claire, în sate de pensionari în condominiurile din West Palm Beach, Florida, ca fratele și sora mea, sau, dacă au mai mulți bani, în Boca Raton sau Scottsdale, Arizona. Cei mai mulți dintre noi au ajuns mult mai bine decât ne-am fi închipuit vreodată sau decât au visat părinții noștri că am putea ajunge.

Săpunul Lifebuoy.
Halenă mirositoare.
Drojdia Fleischman pentru acnee.

Pasta de dinți Ipana pentru un zâmbet frumos și Sal Hepatica pentru un zâmbet sănătos..
Când natura uită, amintiți-vă de Ex-Lax.

Pepsi-Cola a nimerit din plin
(Când o beau de-ndată îmi revin)

Și merită mai mult de o para.
Pepsi-Cola este băutura ta.

Niciunul dintre noi, deștepții din Coney Island, nu credea pe atunci că noua băutură Pepsi-Cola, în ciuda cântecelului originar din reclama muzicală de la radio, „O juma' de litru e foarte mult", va avea vreo șansă în competiția cu Coca-Cola, pe care o cunoșteam și o îndrăgeam, în sticla oarecum verzuie, înghețată, mai mică, brobonită, cu unduiri de salcie la suprafață, care putea fi ținută perfect într-o palmă de orice mărime și era pe departe băutura preferată de majoritatea. Astăzi mi se pare că au amândouă absolut același gust. Ambele companii au devenit mai puternice decât ar trebui să fie lăsată orice firmă de afaceri să devină și sticla de două sute de mililitri nu prea mai este decât un deliciu dispărut, aparținând trecutului. Nimeni nu vrea astăzi să vândă o băutură nealcoolică populară de numai două sute de mililitri pentru o monedă de cinci cenți și nimeni, poate doar cu excepția mea, nu vrea să cumpere una.

Exista o taxă de „garanție" de doi cenți pentru fiecare sticlă foarte mică de apă gazoasă, de cinci cenți, pentru cele mai mari, care se vindeau cu zece cenți și niciunul dintre membrii familiilor din cvartalul de locuințe de pe West Thirty First Street din Coney Island nu neglija valoarea acelor sticle goale. Pe atunci puteai cumpăra lucruri valoroase cu doi penny. Uneori, noi, copiii, ne duceam să adunăm sticle „cu garanție" în locurile unde era probabil să le găsim pe plajă. Le predam apoi pentru bani lichizi la bomboneria Steinberg de pe strada mea, colț cu Suri Avenue, după care foloseam monedele ca să jucăm pocher sau douăzeci și unu, imediat după ce am învățat aceste jocuri, sau le cheltuiam imediat pe mâncare. Cu doi cenți puteai cumpăra un pachet măricel de ciocolată Nestlé sau Hershey, câțiva covrigei,

comete cu înghețată, sau, toamna, o bucată zdravănă de halva, după care, un timp, ne-am dat cu toții în vânt. Cu cinci cenți puteai cumpăra un Milky Way sau o Coca-Cola, un Melorol sau o plăcintă Eskimo, un hot-dog de la magazinul de delicatese Rosenberg de pe Mermaid Avenue sau de la Nathan, cam la un kilometru și jumătate mai încolo, în zona de distracții, sau ne puteam da în călușei. Cu doi cenți puteai să cumperi un ziar. Când tatăl lui Robby Kleinline lucra la Parcul Curselor cu Obstacole al lui Tilyou, primeam permise gratis și cu câțiva cenți puteam câștiga de obicei o nucă de cocos la rișcă. Am învățat cum să ne descurcăm. Pe atunci prețurile erau mici și veniturile la fel. Fetele săreau coarda și jucau pocher. Noi loveam sacul de box, driblam cu mingea sau o loveam cu bățul, cântam la muzicuță și la kazoo. În primele ore ale serii, după-masă – noi îi spuneam cină – jucam uneori baba-oarba pe trotuar, sub privirile părinților și știam, iar părinții vedeau cu ochii lor, că noi, băieții, nu chiar atât de orbi, foloseam acel joc mai ales ca pretext pentru a atinge țâțișoarele fetelor pentru câteva secunde, ori de câte ori prindeam una și bâjbâiam prefăcându-ne că încă nu eram pregătiți s-o identificăm. Asta se întâmpla înainte ca noi, băieții, să începem să ne masturbăm și înainte ca fetele să aibă menstruație.

În fiecare dimineață a zilelor lucrătoare, toți tații din cvartal, toți frații și toate surorile care terminaseră deja școala începeau să-și facă apariția din clădirile lor, îndreptându-se spre stația de troleibuze Norton’s Point de pe Railroad Avenue, care urmau să-i ducă până la capetele a patra linii separate de metrou de pe Stillwell Avenue, urmând trasee diferite, care se terminau în Coney Island, spre vagoanele de metrou care urmau să-i transporte apoi în centra, la diversele lor locuri de muncă, sau, cum a fost cazul cu mine la numai șaptesprezece ani și jumătate, după ce îmi luasem diploma de absolvire a liceului, la șirul de agenții

de angajare din Manhattan, în căutarea timidă a unei slujbe. Mulți mergeau pe jos un kilometru și jumătate până la stația de metrou, ca să facă mișcare sau ca să economisească cinci cenți. Seara, la ora de vârf, se întorceau cu pas greoi acasă. Iarna, era deja întuneric. Și în majoritatea serilor, de la sfârșitul primăverii până la începutul toamnei, tata pleca singur spre plajă, cu veșnicul lui zâmbet, îmbrăcat cu un halat de baie pufos și cu un prosop aruncat peste umeri, ca să se relaxeze sărind în apă sau înotând, stând uneori acolo până se întuneca, iar noi toți ne contaminam de frica mamei că de data asta se va îneca într-adevăr, dacă nu se ducea cineva imediat după el.

— Du-te după el, poruncea ea unuia dintre noi, aflat mai aproape de ea. Spune-i să vină la masă.

Era probabil singurul ceas al zilei în care tata putea să se bucure de singurătate și să mediteze la acele lucruri care-i făceau purtarea atât de plăcută și îi aduceau pe fața bronzată acel zâmbet liniștit. Pe atunci, ne bucuram toți de o sănătate excelentă și acesta era unul dintre acele lucruri bune. Avea o slujbă. Avea ziarele lui evreiești și ambii părinți ascultau la radio muzica preferată, mai ales Puccini; aveau emisiunea *The Bell Telephone Hour;* NBC Symphony în direct; WQXR, postul de radio al publicației *New York Times;* și WNYC, postul de radio, afirma crainicul, „al orașului New York, unde șapte milioane de oameni trăiesc în pace și armonie și beneficiază de avantajele democrației”.

Eu am mers mai departe decât ei în muzică, ascultând de la Count Basie, Duke Ellington și Benny Goodman până la Beethoven și Bach, muzică de cameră și sonate pentru pian, iar acum, din nou, Wagner și Mahler.

Iar Hitler și bravii lui legionari ne-ar fi ucis pe toți.

Săptămâna de lucru de patruzeci de ore a reprezentat o cotitură în reforma socială pe care

abia am apucat s-o apreciez și un pas înainte spre o viață mai bună, pe care copiii și nepoții mei o considerau un lucru de la sine înțeles. Sunt copii vitregi, fiindcă Glendei i se legaseră deja trompele când am cunoscut-o. Dintr-odată, toți aveam slujbe care se terminau sâmbăta. Puteam să ne culcăm târziu vineri noaptea. Familii întregi puteau fi libere tot weekend-ul. Legile pentru salariul minim și pentru folosirea muncii copiilor au fost alte binefaceri revărsate de Franklin Delano Roosevelt și de Noua lui Ordine, deși aceasta din urmă părea neclară. Abia după absolvirea colegiului am aflat că, peste tot în lumea occidentală industrializată, copiii de doisprezece și sub doisprezece ani munciseră dintotdeauna în zilele de lucra douăsprezece ore și chiar mai mult, în minele de cărbuni și în fabrici; abia când am intrat în armată și am început să mă asociez cu oameni din alte locuri decât Coney Island am aflat că un „barosan" din Coney Island era de fapt un rahat.

Salariul minim era de douăzeci și cinci de cenți pe oră. Când Joey Heller din casa cu apartamente închiriate de vizavi a împlinit șaisprezece ani, vârsta necesară pentru a obține permisul de muncă și și-a găsit o slujbă la Western Union, împărțind telegrame în oraș timp de patra ore pe zi după orele de școală, aducea acasă câte cinci dolari pe săptămână, în fiecare vineri. Și din banii ăștia a reușit în cele din urmă să cumpere un fonograf la mâna a doua, pentru clubul de pe Surf Avenue, care exista deja și unde am învățat să dansăm „lindy hop", să fumăm țigări și să mozolim fetele în camera din dos, dacă aveam norocul s-o păcălim sau s-o convingem pe vreuna să meargă acolo cu noi. Asta în timp ce prietenul meu Lew Rabinowitz, celălalt prieten al lui, Leo Weiner, și alți câțiva tipi mai îndrăzneți le regulau deja pe canapele și în alte locuri. Tatăl lui Joey Heller murise, iar fratele și sora lui, mai mari ca el, munceau ori de câte ori puteau, mai ales ca zilieri

la Woolworth sau în timpul verii, pe faleză, la chioșcurile cu înghețată și hot-dogs. Mama lui, lenjereasă în tinerețe, lucra acum pentru mama: strâmta și lărgea rochii, scurta și lungea tivuri și întorcea gulere uzate de cămăși pentru spălătoria locală, în schimbul a doi sau trei cenți bucata, cred, sau poate cinci cenți.

Se descurcau. Joey voia și el să ajungă scriitor. De la Joey am aflat pentru prima dată acea variantă la reclama pentru Pepsi-Cola de la radio. Îmi amintesc primul vers al unei alte parodii a lui, la un cântec foarte popular, ajuns aproape în topul șlagărelor de la Lucky Strike, pe care îl mai auziți și astăzi pe discuri, interpretat de cântăreți mai buni decât aveam noi pe atunci.

Dacă ochiul îți sticlește
Când ea șlițul ți-l clintește,
Cucoana te iubește.

Aș vrea să-mi pot aminti restul. El voia să scriu scheciuri comice pentru radio, cinema, teatru. Eu voiam să le fac împreună cu el și de asemenea să scriu într-o bună zi povestiri suficient de bune pentru a fi publicate în revista *The New Yorker* sau în oricare altă publicație. Am colaborat la câteva numere pentru trupa noastră de cercetași, Trupa 148, și mai târziu la spectacolele dansante de la clubul nostru, unde percepeam o taxă de intrare de zece sau douăzeci și cinci de cenți oamenilor din celelalte douăsprezece cluburi din Coney Island și Brighton Beach, lăsând fetele să intre pe gratis. Unul dintre numerele mai lungi ale cercetașilor, „încercările și tribulațiile lui Toby Picioraș-Fragil” era atât de hazliu, îmi amintesc, încât ni s-a cerat să-l repetăm la una dintre adunările obișnuite organizate în fiecare vineri la școala noastră

publică elementară, P.S. 188. Joey s-a înrolat tot la aviație și a devenit ofițer și bombardier și a predat la rândul lui la un colegiu din Pennsylvania. Dar când a ajuns acolo, nu mai era „Joey”, iar eu nu mai eram „Sammy.” El era Joe și eu eram Sam. Eram mai tineri decât ne consideram, dar nu mai eram copii. Și totuși, Marvin Winkler îi spune tot Joey când își deapănă amintirile, iar în mintea lui eu sunt tot Sammy.

„Au râs când m-am așezat la pian.”

Acea reclamă a devenit cea mai reușita campanie publicitară prin poștă care se făcuse vreodată și probabil că este și acum. Completai un talon și primeai un plic cu instrucțiuni, care te învăța, spuneau ei, să cânți la pian în vreo zece lecții ușoare. Era de preferat, desigur, să ai un pian, ca Winkler, deși el nu s-a ostenit niciodată să studieze pe el.

Fabricantul ne-a spus că în viitor vom deține un Ford, iar pe atunci, pentru automobilele cu roți care funcționau ca genunchii și pe care nu ne puteam permite să le cumpărăm, nu exista amenințarea penuriei de benzină din cauza Războiului din Golf sau a celei anunțate de steagul cu călușul roșu care flutura la stațiile de benzină. Lucky Strike însemna tutun fin pe vremea roților care acționau ca genunchii și oamenii solicitau țigări Philip Morris sau parcurgeau un kilometru și jumătate pentru un Camei sau pentru alte țigări și trabucuri din cauza cărora tata a făcut cancerul la plămâni care s-a răspândit apoi la ficat și la creier, ucigându-l foarte rapid. Avea ceva ani când s-a stins, dar Glenda nu era bătrână când a doborât-o cancerul la ovare și a murit la exact treizeci de zile după stabilirea diagnosticului. A început să se simtă rău după ce s-a sinucis Michael și acum bănuim că boala ei s-a datorat stresului. Ea a fost cea care l-a găsit. În curtea din spate a casei pe

care o închiriasem pentru vară era un copac sfrijit și Michael reușise să se spânzure de el. Eu i-am tăiat funia, conștient că n-ar fi trebuit s-o fac, ca să nu-l las să se legene acolo, pradă privirilor noastre, ale femeilor și copiilor din casele învecinate, în cele două ore cât le-ar fi trebuit polițiștilor și medicului legist să vină cu cabrioletele de plajă.

Un dolar pe oră… un kilometru și jumătate pe minut… o sută pe săptămână… o sută cincizeci de kilometri pe oră, nemaipomenit!

Erau lucruri posibile. Știam că existau mașini cu viteză mare și toți cei din Coney Island aveau mde care locuiau în alte părți, o duceau mai bine decât noi și aveau mașini de-alea care mergeau probabil cu un kilometru și jumătate pe minut sau chiar mai mult. Majoritatea rudelor noastre locuiau în New Jersey, Paterson și Newark și veneau cu automobilele în duminicile de vară, ca să se plimbe pe promenada podită până la carusel sau chiar până la Cursele cu Obstacole, ca să folosească plaja sau să se bălăcească în ocean. Rămâneau la masa pe care mama o gătea cu plăcere, ajutată de soră-mea, servindu-i cu cotlete de vițel îmbrăcate în pâine și cartofi prăjiți pe care mama îi făcea delicioși și bucurându-se că le dădea „mâncare bună”. Posturile de funcționari publici erau căutate pentru salariu, pentru munca stabilă și curată, pentru vacanțe și pensii, pentru că ele reveneau și evreilor, iar cei care le obțineau erau priviți cu admirație, fiind socotiți niște profesioniști. Puteai să începi ca ucenic în Biroul de Tipărituri al Guvernului SUA, îmi citea fratele meu mai mare dintr-un ziar al funcționarilor publici, și apoi să lucrezi ca tipograf, pornind de la un salariu de șaizeci de dolari pe săptămână – asta însemna acel dolar pe oră, aproape abordabil, și chiar mai mult – după ce terminai ucenicia. Dar eu aș fi preferat să trăiesc și să lucrez la Washington

și niciunul dintre noi nu era convins că merita să plec de acasă pentru asta. O slujbă de mai mică durată la Șantierul Naval Norfolk din Portsmouth, Virginia, ca ajutor de fierar, unde lucrau și alți tipi din Coney Island, părea o idee mai inspirată, în timp ce așteptam toți să vedem dacă războiul se va termina înainte de a împlini eu nouăsprezece ani și dacă voi fi sau nu luat în armată sau în marină. Ni se spusese că în Bank Street numărul 30, în orașul Norfolk, unde se ajungea cu bacul de la Portsmouth, se afla o casă de curve, un bordel, dar n-am avut niciodată suficient curaj să mă duc și nici nu aveam timp. Am rezistat acolo, la muncă fizică grea, timp de două luni, lucrând cincizeci și șase de zile consecutiv cu program întreg și cu program redus sâmbetele și duminicile, până când am renunțat, doborât de oboseală, și m-am întors acasă, unde mi-am găsit în cele din urmă un post de funcționar la o companie de asigurări pentru accidente de mașină, cu un salariu mult mai mic, în aceeași clădire din Manhattan, ce coincidență, vechea clădire General Motors de pe Broadway 1775, în care lucrase Joey Heller în uniforma lui de curier al Western Union, împărțind și ridicând telegrame.

Unde erai?

Când ai aflat de Pearl Harbor. Când a explodat bomba atomică. Când a fost ucis Kennedy.

Știu unde eram când mitraliorul Snowden a fost ucis în cea de-a doua misiune la Avignon; asta a însemnat pentru mine mai mult decât va însemna mai târziu asasinarea lui Kennedy și încă înseamnă mult. Eram în porțiunea de la coadă a bombardierului meu de mărime medie B-25, într-un leșin al morții, după ce îmi revenisem în urma loviturii la cap care mă terminase pentru un timp, când pilotul secund se pierduse cu firea și lăsase pur și simplu avionul să cadă, după care uriașe în

interfon, cerându-le tuturor celor din avion să-i ajute pe toți ceilalți din avion care nu-i răspundeau. De fiecare dată când mă trezeam și-l auzeam pe Snowden gemând și-l vedeam pe Yossarian făcând altceva, în efortul lui inutil de a-l ajuta, leșinam din nou.

Înainte de misiune, aterizasem forțat odată, cu un pilot poreclit de noi Joe Flămândul, care zbiera în somn fiindcă avea coșmaruri când nu era plecat în misiune de luptă și căzusem într-un șanț, cu un pilot pe nume Orr, despre care s-a aflat mai târziu că a reușit să ajungă cumva în Suedia; dar n-am fost rănit în niciunul din cazuri și încă n-am putut să mă conving pe mine însumi că nu era corect cum se arătau lucrurile în filme. Pe urmă l-am văzut pe Snowden cu măruntaiele afară și după aceea am văzut un bărbat costeliv, care se zbenguia pe o plută din apropierea plajei, tăiat în două de o elice, și acum cred că, dacă m-aș fi gândit mai devreme că vreunul din acele incidente s-ar fi putut petrece în prezența mea, poate că n-aș fi fost în stare să mă hotărăsc să plec. Mama și tata știau amândoi că războiul era o grozăvie mai mare decât ne puteam imagina noi, copiii din cartier. S-au cutremurat mai târziu când le-am spus că fusesem acceptat pentru misiunile de zbor ca mitralior. Niciunul dintre ei nu zburase vreodată cu avionul. Nici eu și nici vreo cunoștință de-a mea.

Amândoi m-au însoțit până la stația de troleibuz de pe Railroad Avenue, lângă cea de-a doua bombonerie de pe strada noastră. De acolo am ajuns în Stillwell Avenue, împreună cu ceilalți trei, am luat metroul de la Sea Beach care străbătea Manhattan-ul, până la stația Pennsylvania, pentru a mă prezenta la raport în prima zi de armată. Câțiva ani mai târziu, am aflat că, după ce mama și-a luat rămas-bun de la mine și m-a îmbrățișat zâmbind cu blândețe, cu o figură serioasă, iar eu am plecat cu troleibuzul, au podidit-o lacrimile pe loc și a plâns deznădăjduită aproape o jumătate de oră, până

când tata și soră-mea au izbutit s-o urnească de acolo și s-o ducă acasă.

În ziua în care am intrat în armată, venitul meu s-a dublat practic. Câștigam șaizeci de dolari pe lună ca funcționar la compania de asigurări și trebuia să-mi plătesc transportul și masa de prânz sau să-mi aduc mâncare de acasă. În armată, am primit șaptezeci și cinci de dolari pe lună ca simplu soldat din prima zi, plus mâncare, haine și bani de chirie, iar consultațiile la medic și dentist erau gratuite. După ce am ieșit ca sergent cu îndemnizație de zbor peste ocean și îndemnizație de luptă, câștigam pe lună mai mult decât un tipograf al guvernului și mă apropiam deja, la o vârstă tânără, de acea sută de dolari pe săptămână, mai repede decât crezusem vreodată că va fi posibil.

De unde veneau atâția bani?

După cum ar fi spus mama în idiș: luni, o treime a națiunii locuia în case insalubre, era prost îmbrăcată și prost hrănită. Joi, zece milioane de oameni înrolați câștigau mai mult decât reușiseră până atunci să câștige majoritatea, în timp ce două milioane de angajați civili, tancuri, avioane, nave, portavioane și sute de mii de Jeepuri, camioane și alte vehicule ieșeau pe porțile uzinelor aproape prea repede ca să poată fi numărate. Dintr-odată, era destul pentru toate. Meritul îi aparține oare doar lui Hitler? Capitalismului, ar răspunde probabil tata, cu zâmbetul lui resemnat, de parcă pentru acest socialist omenos toate relele inegalității ar putea fi explicate cu acel unic cuvânt păcătos. „Pentru război se găsesc întotdeauna suficiente resurse. În schimb, pacea este prea costisitoare.”

După acea primă călătorie cu metroul, din stația Pennsylvania până la centrul de recrutare din Long Island, am trăit mereu în armată sentimentul pierderii importanței personale și a identității individuale, pe care am descoperit, spre uimirea

mea, că l-am acceptat cu bucurie. Făceam parte dintr-o turmă minată de alții și m-am pomenit că pentru mine era o ușurare să mi se organizeze viața, să mi se spună ce să fac și să fac ce făceau și ceilalți. Mă simțeam eliberat de orice povară, mai liber decât în viața civila. Aveam și mai mult timp liber, sentimentul unei mai mari libertăți, după ce s-au consumat etapele de orientare.

Noi, cei patru care ne înrolaserăm împreună, ne-am întors acasă nevătămați, deși era s-o încurc în ambele misiuni la Avignon, iar Lew a fost luat prizonier și ținut în lagăr în Germania o jumătate de an, până când a fost eliberat de ruși. Știe ce noroc a avut că a supraviețuit totuși, după ce Dresda a fost bombardată în timp ce el era acolo. Dar Irving Kaiser, pe care Joey Heller și cu mine îl porecliserăm în glumă Toby Picioruș-Fragil, a fost sfârtecat în Italia de tirul artileriei și nu l-am mai revăzut niciodată, iar Sonny Ball a fost și el ucis tot acolo.

Când a început Vietnamul, știam deja ce însemna războiul și ticăloșia Casei Albe și i-am jurat Glendei că voi face tot ce-mi stă în putință, legal sau ilegal, ca să-l scutesc pe băiatul meu Michael de armată, dacă va fi cumva acceptat la examenul medical și recrutat. Aveam îndoieli că s-ar putea întâmpla așa ceva. Chiar înainte de a ajunge la vârsta la care putea deveni dependent de droguri și medicamente, dădea semne că se comporta ca și cum ar fi fost dependent. Reținea cu ușurință fapte și cifre, dar când era vorba de hărți și planuri era pierdut. Avea o memorie fenomenală pentru statistici. Dar nu prea se pricepea la algebră sau la geometrie și în general la nimic abstract. Am lăsat-o pe Glenda să creadă în continuare că fusese afectat de divorțul nostru. Am făcut planuri eroice să ne mutăm în Canada, dacă va fi chemat la centrul de recrutare. Aveam de gând chiar să plec cu el în Suedia, dacă acolo

părea mai sigur. I-am dat Glendei cuvântul că așa voi face, dar n-a fost nevoie să mi-l țin.

Lew voia trupe parașutate sau un tanc cu un tun în față, ca să-i strivească pe nemții care persecutau evrei, dar a sfârșit la infanterie, după ce făcuse instrucție la artilerie. Peste ocean, a ajuns sergent, după ce sergentul lui a fost ucis. Mai devreme chiar, în Olanda, preluase acest post de comanda, când sergentul lui devenise nesigur pe el și începuse să se bizuie pe Lew să dea ordinele. Eu voiam să fiu pilot pe un avion de luptă și să zbor pe P-38, pentru că părea rapid și eficient. Dar nu aveam o bună percepție a adâncimii și am ajuns în schimb mitralior. Am văzut afișele care anunțau că era nevoie de mitraliori și m-am oferit. Se spunea că era postul cel mai periculos și că soarta piloților era pecetluită. În cazul meu, s-a cam dovedit că așa era.

Eram suficient de scund ca să fiu mitralior de turelă pe un Flying Fortress în Anglia, dar din fericire n-a observat nimeni și am ajuns în schimb mitralior în coada avionului, în mai însorita Mediterană, pe bombardierul mai simplu și mai sigur care era B-25.

La instrucție, îmi plăcea întotdeauna foarte mult să-mi simt mâinile încleștate pe mitraliera de calibrul 50. Îmi plăcea să fiu în văzduh și să trag cu gloanțe adevărate în ținte mobile din aer și în ținte fixe de pe pământ, în urma trasoarelor care lăsau dâre albe în fața lor. Am învățat repede despre inerție și mișcarea relativă, am învățat că o bombă sau un glonț lansate dintr-un avion cu viteza de patru sute cincizeci de kilometri pe oră începe să se deplaseze în aceeași direcție, cu o viteză identică, și că forța de gravitație acționează din prima clipă și am fost pus uneori să lucrez la tablă de către primul nostru ofițer de artilerie, ajutându-i pe cei care aveau dificultăți să înțeleagă. Am învățat chestii uluitoare despre legile lui Isaac Newton: dacă tu sau ținta vă deplasați, nu o vei

nimeri niciodată dacă o ochești direct. Una dintre legi mă uimește și acum: dacă un glonț este tras dintr-o armă orizontală în același moment în care un glonț identic cade pe acel loc de la aceeași înălțime, ele vor lovi pământul în același timp, chiar dacă primul aterizează la o distanță de peste o jumătate de kilometru. Orele de instrucție cu simulări de luptă îmi plăceau mai puțin, pentru că armele nu erau adevărate, deși erau aproape la fel de amuzante ca tragerile la țintă din gheretele de pe promenada poditǎ. Ședeai într-o drăcie închisă și avioane de luptă de diverse mărci zburau spre tine pe un ecran, pentru o fracțiune de secundă, din direcții și de la înălțimi diferite, și era practic imposibil să distingi prietenul de dușman atât de repede, să-ți reglezi cătarea și să apeși pe trăgaci. Nimeni nu obținea rezultate deosebite la chestiile alea; pe de altă parte, nimeni nu pica la examen. Doi tipi pe care-i cunoșteam au fost retrași din cauza fricii. După aceste ore de instrucție, am devenit sceptic: dacă așa urma să se desfășoare treaba, singurul lucru care rămânea de făcut era să te lași purtat într-o direcție oarecare, cât de repede posibil, făcând tot mai multe rotiri în cele câteva secunde pe care le aveai la dispoziție. Și așa s-a dovedit a fi cam peste tot. Partea care putea să pună la bătaie cea mai mare putere de foc era partea care câștiga întotdeauna.

Oamenii nu vor să știe că bătălia antică de la Termopile, cu eroica rezistență a spartanilor până la ultimul om, nu a fost pentru greci o victorie, ci o înfrângere zdrobitoare. Toată vitejia de acolo a fost o irosire. Este exact genul de adevăr pe care îmi place să-l trântesc oamenilor în față, ca să-i zgâlțâi un pic și să-i mobilizez.

Aveam încredere în mitraliera mea, dar nu mi-a trecut niciodată prin cap că voi trage întotdeauna în cineva care se va apropia în zbor ca să tragă în mine.

Îmi plăcea să mă țin de pozne și m-am pomenit făcându-mi mai mulți prieteni decât îmi făcusem vreodată în Coney Island. În armată, personalitatea mea era avantajată. Citisem masiv și știam mai multe. Consideram foarte practic să las oamenii să afle de la bun început că eram evreu, după cum probabil bănuiseră deja, și găseam o cale de a strecura această informație, adăugând totodată că eram din Coney Island, Brooklyn, New York. Aveam relații nesofisticate și apropiate cu oameni cu nume precum Bruce Suggs din High Point, Carolina de Nord, și Hall A. Moody din Mississippi, cu Jay Matthews și Bruce J. Palmer din diverse locuri din Georgia, care nu prea se simpatizau între ei, cu Art Schroeder și cu Tom Sloane din Philadelphia. Într-o cazarmă de la Lowry Field, Colorado, unde fusesem trimis la instrucție pentru turela de forță, am detectat o atitudine ostilă și amenințătoare din partea lui Bob Bowers, care era tot din Brooklyn, dintr-o zonă mai dură, populată de norvegieni și irlandezi, cunoscută de noi pentru antisemiții săi, și din partea lui John Rupini, de undeva mai din nord, și se știa că aveam grijă să ne evităm. Știam ce sentimente aveau, iar ei știau că știam și erau aproape la fel de neprietenoși și cu ceilalți în general. Probabil că Lew s-ar fi socotit cu ei de la bun început. La o partidă de pocher, în a doua sau a treia zi, în trenul militar care mă ducea din Arizona în Colorado, mi s-a părut că l-am auzit pe unul dintre jucători spunând ceva despre un evreu, dar n-am fost sigur. Apoi cel din fața mea, care spusese deja că era dintr-o mică localitate din sud, zâmbi afectat și observă:

— Avem și noi câțiva care au un magazin de îmbrăcăminte. Ar trebui să vezi în ce hal arată.

Atunci am fost sigur și mi-am dat seama că trebuia să intervin.

— O clipă, vă rog, dacă nu vă supărați, i-am spus brusc și oarecum pompos.

Pe dinăuntru tremuram. Parcă nu era vocea mea

— Din întâmplare, sunt evreu și nu-mi place să vă aud vorbind așa. Dacă vreți, părăsesc chiar acum partida. Dacă vreți să mai joc, va trebui să încetați să spuneți lucruri care mă jignesc și mă fac să mă simt prost. Oricum, nu înțeleg de ce vreți să-mi faceți asta.

Jocul se oprise și noi ne legănam, ascultând zgomotul produs de tren. Dacă părăseam jocul, Lesko ar fi plecat cu mine și, dacă se lăsa cu violență, știau că Lesko va fi de partea mea. Dar cel căruia mă adresasem, Cooper, se simți foarte vinovat și mormăi niște scuze.

— Iartă-mă, Singer. Nu știam că ești evreu.

Probabil că Lew i-ar fi rupt oasele și ar fi făcut pușcărie. Eu mă împrietenisem pe moment cu acel tip care voia să fie întotdeauna împăciuitor. Lew e Lew, iar eu nu sunt el.

Numele meu este Samuel Singer, fără inițială la mijloc – Sammy NMI Singer – și m-am născut scund, iar când am crescut am devenit și mai scund decât majoritatea băieților și aveam o înfățișare șteарsă. Nu semănăm cu un alt bun prieten din cartier, Ike Solomon, care nu era mai înalt, dar avea bicepși vânjoși și pieptul mai mare și putea să ridice greutăți și să se distreze ridicându-se cu bărbia la bară. Toată viața mă ferisem de bătăile cu pumnul și de aceea am făcut tot posibilul să nu mă las atras în niciuna. Puteam fi spiritual și înțelegător și am reușit întotdeauna să-mi fac prieteni. M-am priceput să pun lucrurile în mișcare cu întrebări sâcâitoare și menținând conversațiile vioaie cu revelațiile inteligente ale iconoclasmului.

— Crezi că țara ar fi avut o situație mai bună dacă am fi pierdut revoluția împotriva englezilor? întrebam iscoditor, de parcă eram cu adevărat nedumerit și fiind pregătit cu întrebări critice pentru orice răspuns.

— Dacă Lincoln a fost atât de deștept, de ce a lăsat Sudul să se separe? Războiul ar fi avut

aceleași consecințe?

— Este Constituția constituțională?

— Poate fi creată vreodată democrația în mod democratic?

— Fecioara Maria n-a fost evreică?

Știam lucruri pe care alții nu le știau. Știam că, dacă am intra în orice cazarmă cu nu mai puțin de patruzeci de oameni, am găsi aproape întotdeauna doi cu aceeași dată de naștere și, în jumătate din timp, alți doi cu o zi de naștere diferita. Puteam paria chiar și cu oameni din Nevada și California că Reno, Nevada, se află mai departe spre vest decât Los Angeles și cei mai mulți pariau încă o dată, după ce îl căutam pe hartă, atât de hotărâți erau să se agațe de o veche prejudecata. Am o întrebare pregătită pentru cardinal, dacă m-aș pomeni vreodată așezat lângă el și aș avea chef să fac pe nebunul.

— Genele cui le moștenea Christos?

Și cu o privire nevinovată, aș aminti, după răspunsul pe care ar reuși să-l găsească bietul personaj, că se născuse, fusese prunc și apoi bărbat și că fusese circumcis în cea de-a opta zi.

La orele de la școala de artilerie era cât pe-aci să dau de bucluc cu subofițerul decorat care ne instruia, când a ținut să remarce că durata medie a vieții aeriene a unui mitralior de avion era de trei minute și apoi ne-a poftit să punem întrebări. Își terminase numărul de misiuni pe un B-17, la escadrila a opta a aviației militare în Anglia și nu voiam să-l stârnesc – eram doar curios.

— Cum și-au dat seama, să trăiți? am întrebat, și de atunci n-am mai avut niciodată încredere în studii și estimări.

— Ce vrei să spui?

— Cum au putut măsura așa ceva? Dumneavoastră, să trăiți, ați rezistat probabil în luptă cel puțin o oră.

— Mult mai mult decât o oră.

— Atunci înseamnă că pentru fiecare oră în care ați rezistat, alții au murit în mai puțin de o secundă, ca să se ajungă la media de trei minute. Și de ce este mai periculos pentru mitraliori decât pentru piloți și bombardieri? Când se trage, nu se trage în tot avionul, să trăiți?

— Singer, vrei neapărat să faci pe deșteptul? Mai rămâi puțin după ce pleacă ceilalți.

Mi-a adus la cunoștință să nu-l mai contrazic niciodată în clasă și mi-a prezentat ceea ce eu și Yossarian am numit mai târziu Legile lui Kom, după numele locotenentului Kom din Pianosa: conform legilor lui Kom, nu aveau voie să pună întrebări decât cei care nu puneau niciodată întrebări. Dar m-a pus la treabă ca să-i învăț pe alții, cu exemple simple din algebră și geometrie, motivele pentru care trebuia să tragi întotdeauna mult în fața țintei aflate în mișcare față de tine – iar ca să tragi în fața unui avion, trebuia să tragi în spate. Dacă un avion este la *n* metri distanță și un cartuș parcurge *n* metri într-o secundă, în câte secunde va ajunge cartușul la el? Vedeau acest lucru în practică, în orele pe care le petreceam trăgând în ținte mobile pe poligonul de artilerie, unde trăgeam dintr-un camion în mișcare. Dar, deși i-am învățat pe alții și știam asta, chiar și eu am avut necazuri cu principiul conform căruia tragi în fața unui avion care te atacă ochind întotdeauna în spatele lui, între țintă și coada avionului tău, din cauza vitezei pe care o aveau gloanțele din propriul tău avion în fața ta și a virajului pe care trebuia să-l facă avionul ca să tragă în fața ta.

Prietenii pe care mi i-am făcut au avut întotdeauna o fire generoasă. Și, într-un fel sau altul, întotdeauna era prin preajmă un tip mai solid sau mai dur, care sărea să te ajute în caz că se întâmpla ceva, cum erau de pildă Lew Rabinowitz și Sonny Bartolini, unul dintre italienii mai îndrăzneți dintr-o familie din Coney Island. Și

Lesko, tânărul miner din Pennsylvania, pe care-l cunoscusem la școala de artilerie. Sau Yossarian, la instrucția operațională din Carolina și mai târziu în lupte, la Pianosa, după ce noi cinci, Yossarian, Appleby, Kraft, Schroeder și eu, zburaserăm în același echipaj peste ocean.

Întotdeauna m-a obsedat teama de a fi bătut, căpătând în meditațiile mele proporții mai mari decât teama de a fi doborât în zbor. Într-o noapte, în Carolina de Sud, a început să-mi treacă. Asta s-a întâmplat după un alt zbor de instrucție în întuneric, în care Yossarian se rătăcise în jurul unor localități precum Athens, Georgia și Raleigh, Carolina de Nord, iar Appley din Texas a trebuit din nou să ne aducă înapoi cu ajutorul busolei radio. Ne duseserăm la miezul nopții în sala popotei recruților ca să mâncăm, Schroeder, eu și Yossarian. Clubul ofițerilor se închisese. Lui Yossarian îi era foame tot timpul. Își scosese tresele ca să treacă drept recrut și să aibă dreptul să intre acolo. Oamenii mișunau întotdeauna pe afară noaptea. În timp ce ne făceam loc printre ei, am fost deodată înghiontit de un mârlan de soldat, solid și beat, care m-a lovit atât de tare, încât să nu rămână nicio îndoială că o făcuse dinadins. M-am răsucit, surprins, instinctiv. Înainte de a apuca să vorbesc, s-a apropiat de mine, m-a împins furios în spate, într-un grup de soldați care se întorseseră deja ca să privească. Totul s-a petrecut aproape prea rapid ca să se înțeleagă ceva. În timp ce eu încă mă clătinam, zăpăcit, el s-a repezit după mine cu brațele ridicate și cu pumnul pregătit să lovească. Era mai înalt decât mine, mai lat și mai solid și nu aveam cum să-i parez loviturile. Era ca atunci când încercasem să-l învăț pe Lew să boxeze. Nu puteam nici măcar să fug. Nu știu de ce mă alesese tocmai pe mine și nu pot decât să bănuiesc. Dar, înainte de a apuca să lovească, Yossarian a apărut între noi ca să intervină, cu brațele întinse și cu palmele deschise,

îndemnându-l să se potolească și încercând să-l ducă cu vorba ca să-l calmeze. Înainte de izbuti să-și termine prima propoziție, omul s-a dezlănțuit, l-a pocnit într-o parte a capului, iar apoi i-a mai ars una cu celălalt pumn și Yossarian a căzut pe spate, neputincios și amețit, în timp ce tipul continua să-l lovească în cap cu ambele mâini, iar Yossarian se clătina la fiecare lovitură și, până să-mi dau seama ce făceam, m-am avântat în față ca să înșfac unul dintre brațele groase ale tipului și m-am agățat de el. Când am văzut că nu ținea figura, m-am lăsat în jos ca să-l apuc de talie și m-am proptit bine cu tălpile în pământ ca să mă încordez din toate puterile pentru a-l dezechilibra. Între timp, din cealaltă parte se năpustise și Shroeder asupra lui și l-am auzit vorbind. „Tâmpitule, e ofițer, tâmpitule!”, îl auzeam șuierând în urechea tipului. „E ofițer!” Apoi, Yossarian, care era și el destul de puternic, l-a atacat din față și a reușit să-i împreuneze brațele și să-l propulseze în spate, până și-a pierdut echilibrul și a trebuit să rămână pe loc. Am simțit că îi trecea toată pofta de bătaie pe măsură ce percepea înțelesul vorbelor lui Schroder. Când i-am dat drumul, părea deja bolnav.

— Ați face bine să vă puneți la loc tresele, domnule locotenent, i-am amintit încet lui Yossarian gâfâind și, văzând că își pipăie fața, am adăugat: Nu aveți sânge pe față. Ați face bine s-o ștergeți și să vă puneți la loc tresele până nu apare cineva. Putem renunța la masă.

Începând de atunci, am fost întotdeauna de partea lui Yossarian în fricțiunile lui cu Appleby, chiar și în perioada pe care amândoi am ajuns s-o numim Splendida Insurecție a Atabrinei, deși eu luam conștiincios tabletele antimalarie când zburam în zonele cu climă ecuatorială de peste ocean, iar el nu le lua. Atabrina contracara efectele malariei, fuseserăm noi informați în prima noastră escală în Porto Rico, fără a avea niciun efect

asupra bolii însăși. Fie că scria sau nu în regulament, Yossarian nu înțelegea ce rost avea să trateze simptomele înainte de a le simți. Neînțelegerea dintre ei s-a cristalizat într-o controversă pentru a salva aparențele. Kraft, pilotul secund, era ca de obicei neutru. Kraft vorbea puțin, zâmbea mult, părea adeseori absent la ce se petrecea în jurul lui. Când a murit la datorie deasupra Ferrarei, la puțin timp după aceea, încă îl consideram imparțial.

— Eu sunt comandantul acestei nave, a făcut Appleby greșeala de a-i spune lui Yossarian în fața noastră, în Porto Rico, prima noastră escală după ce am decolat din Florida pentru a zbura paisprezece zile peste ocean. Și va trebui să execuți ordinele mele.

— Căcat, spuse Yossarian. Ăsta-i avion, Appleby, nu barcă.

Aveau aceeași înălțime și același grad, pe atunci sublocotenent.

— Și acum suntem pe uscat, nu pe mare.

— Și totuși, sunt comandant, rosti rar Appleby. Imediat ce vom începe din nou să zburăm, o să-ți ordon să iei pastilele.

— Iar eu o să refuz.

— Atunci o să raportez nesupunerea ta, spuse Appleby. N-o voi face cu plăcere, dar o să-i raportez ofițerului superior, imediat ce vom avea unul.

— N-ai decât, se încăpățână Yossarian. E vorba de organismul meu și de sănătatea mea și pot să fac ce vreau cu ele.

— Ba nu, conform regulamentului.

— Regulamentul este neconstituțional.

Ne-a fost prezentată bomba cu aerosol, era prima dată când vedeam așa ceva, – acum este obișnuitul spray – și am fost instruiți s-o folosim în interiorul avionului de îndată ce ne urcam în el, ca să ne apărăm de țânțari și de bolile pe care aceștia le-ar fi putut transmite, în timp ce ne îndreptam

prin Caraibe, spre America de Sud. În fiecare etapă a călătoriei spre Natal, Brazilia, ni s-a cerut să căscăm ochii în căutarea urmelor epavei unui avion care dispăruse de pe cer căzând în mare sau în junglă, cu o zi sau două înainte. Ar fi trebuit să fie o treabă care să ne fi dezmeticit mai mult decât a făcut-o. Același lucru era valabil pentru zborurile de opt ore peste ocean din Brazilia la Insula Ascension, într-un avion proiectat pentru nu mai mult de patru ore, iar de acolo, două zile mai târziu, în Liberia, Africa și apoi mai spre nord, în Dakar, Senegal. Pe toată perioada acestor lungi și plicticoase zboruri peste apă, am căscat ochii după rămășițe și ambarcațiuni galbene, când ne aduceam aminte. În Florida, aveam destul timp la dispoziție în serile libere și erau o mulțime de ringuri de dans în baruri și cârciumi.

Voiam să încep să mă regulez. Tipii mai vârstnici din Coney Island, cum erau Chicky Ehrenman și Mei Mandlebaum, care intraseră mai de mult în armată, se întorceau în permisie din locuri îndepărtate precum Kansas și Alabama cu povești similare despre femei mult prea dornice să se reguleze cu bravii noștri băieți din armată și acum, că eram unul dintre acești băieți, voiam să mă regulez și eu.

Dar încă nu știam cum să fac. Eram timid. Puteam să fac glume, dar mă sfiam. Eram prea repede cucerit de trăsăturile unui chip sau ale unei siluete pe care le găseam frumoase. Mă excitam prea repede și mă inhiba grija că se putea vedea asta. Știam că ejaculam probabil prematur, dar pe atunci asta era mai bine decât nimic pentru cei mai mulți dintre noi. Când dansam strâns cu o fată, cu orice fată, întotdeauna aveam o erecție aproape imediat și, cu o imensă stingherealã, mă îndepărtam de ea. Acum știu că ar fi trebuit s-o apăs mai tare de ele, ca să nu existe nicio îndoială că era acolo, și să încep să fac glume sugestive despre ceea ce doream și aveam de gând să obțin;

m-aș fi descurcat mai bine. Când mă retrăgeam în camera din dos cu o fată ca s-o mozolesc sau mă duceam în vreun apartament unde ele erau angajate ca baby-sitters, de obicei obțineam ce doream destul de repede și eram încântat de mine însumi, până când eram silit să-mi amintesc că mai aveam multe de învățat. Știam că eram scund și întotdeauna am crezut că aveam puța mică și că ceilalți le aveau foarte mari, până într-o zi de vară când, în vestiarul bazinului de înot din Parcul de la Cursa cu Obstacole, m-am uitat cu curaj în oglindă, în timp ce stăteam în picioare lângă Lew și ne spălam, și am văzut că a mea era la fel de breazăă ca a lui.

Dar el și-o folosea. Iar eu terminam întotdeauna prea repede sau deloc. Prima dată când Lew și celălalt prieten al lui, Leo Weiner, mi-au făcut trampa cu o fată găsită de ei, care venise să lucreze la un aparat de sirop și înghețată și nu refuza să se ofere oricui i-ar fi cerat-o – amândoi se pricepeau teribil să trateze cu fetele astfel de lucruri – mi-am dat dramul înainte de a intra. Prima dată când m-am regulat, cu o fată din sala clubului care mi-a adus la cunoștință, în timp ce eu încă îmi foloseam mâna că voia să meargă până la capăt, mi s-a înmuiat imediat ce ne-am despuiat, deși fusese în mod sigur suficient de tare și pregătită, înainte de a ne scoate amândoi chiloții. Glendei îi plăceau astfel de anecdote.

Nu sunt foarte sigur, dar nu cred că am reușit în cele din urmă să mă regulez ca lumea decât după ce am ajuns peste ocean. Acolo am făcut-o fără niciun efort, fiindcă eram într-o șleahtă de indivizi care făceau toți același, lucru, cu siguranța proprie tinereții, și exista o poftă generală de distracții deșănțate, în preajma găștilor de fete din orașul cel mai apropiat, Bastia, care nu vorbeau limba noastră, și mai ales la Roma, unde femeile pe care le întâlneam pe străzi ne zâmbeau ca să ne anunțe ce făceau acolo și se așteptau să le abordăm cu

solicitări, cu bani gheață, cu țigări și pachete de ciocolată, cu o veselie lipsită de griji și cu șlițurile deja desfăcute pe jumătate. Nu le puteam considera prostituate sau târfe, ci doar femei de stradă. Nu sunt prea sigur că n-o făcusem cu adevărat mai înainte, din cauza unui incident cu o fată dulce din sud, în sala de dans din West Palm Beach, Florida, unde fuseserăm aduși să verificăm avionul repartizat pentru zborul peste ocean și să calibrăm diversele instrumente, ca să nu aibă defecte și devieri.

Încă nu știu dacă să pun sau nu la socoteală povestea aceea. Ea era cât se poate de înfiptă, cu un păr foarte negru și ochi de levănțică, cu câțiva centimetri mai scundă decât mine, cu gropițe și foarte impresionată de performanțele mele la zvăpăiatul dans newyorkez *lindyhop,* pe care nu-l văzuse niciodată și voia să-l învețe. Nici Schroeder nu știa performanțele mele și nici locotenentul Kraft, care rechiziționase de la autobază Jeepul cu care ajunseserăm acolo. După câtva timp am ieșit să luăm aer. Mergeam ținând-o încă de talie cu brațul și ne-am strecurat fără să vorbim despre asta într-una din zonele mai întunecate ale parcării. Am trecut pe lângă perechi care se îmbrățișau în diverse locuri izolate. I-am dat mâna ca s-o ajut să se așeze pe aripa unei mașini sport joase.

— O, nu, Sammy, iubitule, n-o să facem treaba aceea astă-seară, nu aici, nu acum, mă anunță ea pe un ton sever, împingându-mă cu mâinile în piept și depunând un sărut prietenesc rapid pe nasul meu.

Stăteam comod între picioarele ei, suficient de aproape ca să continuăm să ne sărutăm, și tocmai îmi strecurasem mâinile în sus pe sub rochia ei, de-a lungul coapselor, până la elasticul chiloților, frecând-o pe dinăuntru cu policarele. Până când a vorbit, ajunsesem deja aproape atât de departe pe cât sperasem în parcarea aceea.

Privind-o în ochi, am mărturisit zâmbind:

— Cred că nici n-aș ști cum să procedez. N-am făcut-o niciodată.

Urma să plecăm în ziua următoare în Porto Rico, așa că puteam risca să fiu sincer.

Ea a râs când a auzit, de parcă încă făceam glume. Îi venea greu să creadă că un șmecher ca mine era virgin.

— O, bietul de tine, mă compătimi ea pe un ton zglobiu. Ai fost tare năpăstuit, nu-i așa?

— Te-am învățat să dansezi, am făcut aluzie.

— Atunci o să-ți arăt cum se face, consimți ea. Dar să n-o bagi. Trebuie să-mi promiți. Acum dă-te înapoi un minut și lasă-mă să mă răsucesc un pic. Așa e mai bine. Vezi? O, dar e foarte drăguță! Și e gata de treabă, ca un băiețel cuminte, nu-i așa?

— Am fost circumcis de un sculptor.

— Stai, nu te repezi, Sammy, iubitule. Nu așa de repede. Nu acolo, scumpule, nu acolo. Ai ajuns aproape de buric. Trebuie să înveți să-mi lași răgaz să ajung cu ea acolo unde o poți băga. De aceea i se zice regulat, fiindcă se regulează, înțelegi, iubitule? Stai, n-o s-o fac cu tine astă-seară. Ai înțeles? Vino mai aproape. Așa e mai bine, nu? Dar să n-o bagi! *N-o* băga! *Ai băgat-o!*

Ultimele cuvinte le-a răcnit, de ar fi putut trezi tot cartierul. A săltat sub mine cu sălbăticie vreo cincisprezece secunde, zbătându-se să se elibereze, iar eu nu făceam altceva decât să încerc să-mi ridic greutatea ca s-o ajut, și apoi m-am pomenit că ejaculam și urmăream cum țâșnea ceva din mine în aer, de-a curmezișul capotei mașinii. Cred că am împroșcat pe o distanță de un kilometru. Pentru un băiat de nouăsprezece, douăzeci de ani cuvântul este „țâșnește”. Pentru un bărbat de peste șaizeci și opt, el este „se prelinge”. Când e în stare. Dacă vrea.

Nu mi-am închipuit niciodată că voi ajunge la această vârstă, că mă voi trezi cu încheieturile țepene și că nu voi avea altă ocupație în majoritatea zilelor decât aceea de a lucra voluntar

pentru societățile de caritate care adună fonduri pentru canceroși. Citeam până în miez de noapte, cum spune poetul, de multe ori și dimineața, și plecam în sud iarna, cu o prietenă care avea o casă în Naples, Florida, ca să fiu aproape de ocean și uneori la o fiică din Atlanta, iar alteori în Houston, Texas, ca s-o vizitez pe cealaltă fiică a mea care locuiește acolo cu soțul ei. E o ocazie de a juca bridge și de a întâlni oameni. Am o căsuță de vară în East Hampton, lângă ocean, cu o cameră pentru oaspeți prevăzută cu o baie separată. De fiecare dată când Lew se întoarce la tratament, călătoresc cu autobuzul, pe care-l iau de la capul de linie, ca să-l văd cel puțin o dată pe săptămână. Durează o zi întreaga. Nu mi-am închipuit niciodată ca voi trai mai mult decât el și poate că nu voi trăi, pentru că în perioadele de acalmie de care s-a bucurat în peste douăzeci de ani, de când știu că are maladia lui Hodgkin, este mai zdravăn decât mine și mult mai activ. De data asta totuși pare mai slab, abătut, fatalist, dar Claire, care stă de vorba cu Teemer, este mai îngrijorată de atitudinea lui mintală decât de boala în sine.

— M-am săturat să mă simt îngrețoșat, mi-a spus el ultima dată, când stăteam de vorbă singuri, de parcă se pregătea să se dea bătut, iar eu nu-mi dădeam seama dacă o spunea în glumă.

Am încercat atunci să fac o glumă.

— Se spune mi-e greața.

— Ce?

— Expresia corectă este „mi-e greață”, Lew. Nu „mă simt îngrețoșat”.

— Sammy, nu fi iarăși dobitoc. Nu acum.

M-a făcut să mă simt prost.

Nu mi-a fost dat să locuiesc cu copiii mei la bătrânețe și de aceea am pus bani deoparte pentru sanatoriu. Aștept cancerul la prostată. S-ar putea să mă recăsătoresc în curând, dacă prietena mea văduvă și înstărită va putea trece vreodată cu vederea neîncrederea ei pecuniară și îmi va spune

că trebuie să ne luăm. Dar cât timp va dura? încă șapte ani? îmi lipsește viața de familie.

Glenda a decis că fata din fața sălii de dans nu trebuia pusă la socoteală.

— Zâmbește! spunea ea râzând și clătinând din cap a neîncredere ori de câte ori ne aminteam acea aventură. Nu știai nimic, nu-i așa?

— Nu, nu știam.

— Și nu încerca acum să mă îmbrobodești cu trucuri gen „hai să mă ajuți”.

Nu era întotdeauna doar un truc. Aproape toate femeile cu care am avut de-a face păreau a avea mai multă experiență decât mine. După părerea mea, există două categorii de bărbați și eu aparțin celei de-a doua.

Cât despre ea, o făcuse prima dată la colegiu, când plecase tot pentru prima dată de acasă, cu bărbatul cu care s-a căsătorit curând după absolvire și care a fost doborât de cancer înainte de a fi ea doborâtă de melanom; apoi se mai căsătorise de două ori și chiar mai zămislise un copil. Eu nu am avut șansa de a urma un colegiu decât după război și atunci devenise deja foarte complicat să găsești o fată cu care să te culci, pentru că nu mai eram atât de lipsit de experiență și majoritatea fetelor o făceau și ele.

Appleby a reușit să ajungă în Insula Ascension din Natal, Brazilia, navigând până acolo cu ajutorul busolei radio, dotat cu un rezervor de combustibil suplimentar, instalat în compartimentul pentru bombe, pentru o călătorie prelungită. Nu mai avea încredere în indicațiile date de Yossarian după busolă. Nici Yossarian nu mai avea încredere și nu s-a simțit prea jignit. Appleby a fost cel care a devenit tot mai dușmănos. Riscul de a ne baza doar pe busola radio, am aflat de la Yossarian, care învățase măcar atât, era să ne apropiem de insula aflată la o distanță de opt ore de zbor pe un traseu circular și

nu pe unul drept, consumând astfel mai multă benzină.

Am învățat mai multe despre război, capitalism și societatea occidentală în Marrakech, în Maroc, când am văzut francezi influenți bând aperitive pe terasele hotelurilor luxoase cu copiii și cu soțiile lor împopoțonate, pierzându-și vremea liniștiți, până când alții au debarcat în Normandia și mai târziu au invadat sudul Franței pentru a le recuceri țara și a le permite să se întoarcă și să-și recapete proprietățile. La imensul centru american de forțe militare de rezervă din Constantine, Algeria, unde am așteptat două săptămâni repartizarea definitivă la un grup de bombardiere, am aflat pentru prima dată câte ceva despre Sigmund Freud. Acolo am împărțit un cort cu un asistent medical mai vârstnic decât mine, care aștepta și el repartiția, care dorea să scrie povestiri ca William Saroyan și care era la fel de sigur că era în stare s-o facă. Niciunul dintre noi nu înțelegea că nu era nevoie de încă un Saroyan. Astăzi am putea trage concluzia, judecând după lipsa de importanță a lui Saroyan, că nu era mare nevoie nici măcar de unul. Făceam schimb cu cărțile pe care le terminam de citit.

— Visezi vreodată că îți cad dinții? mă întrebă el șiret într-o zi, fără nicio legătură cu ce discutam.

Nu aveam nimic de făcut în timp ce așteptam. Dacă am fi avut chef, am fi putut juca base-ball sau volei. Fuseserăm preveniți să nu ne ducem în Constantine și să nu umblăm razna pe străzi, în căutare de whisky și de femei, speriați cu povestea unui militar american ucis și găsit castrat, cu scrotul cusut în gură, pe care, desigur, am considerat-o apocrifă. Mâncam din pachetele de la popotă.

Întrebarea lui și-a făcut efectul. Am tresărit de parcă mi-aș fi descoperit harul magic de a citi gândurile.

— O, da, visez! am recunoscut eu credul. Chiar azi-noapte am visat.

Asistentul dădu din cap, plin de el.

— Ieri ți-ai luat-o la labă, afirmă el fără ezitare.

— Ești un căcat cu ochi, i-am retezat-o enervat, întrebându-mă cu vinovăție cum de aflase.

— Nu e nicio crimă, se apără el încurajator. Nici măcar nu e un păcat. Și femeile se masturbează.

Pe atunci n-am dat crezare ultimei lui afirmații. Voi avea o surpriză, îmi garantă el.

După ce am aterizat la Pianosa, am privit în jur, admirând munții și pădurile aflate foarte aproape de mare, în timp ce așteptam vehiculele care urmau să ne ducă pe noi și bagajele la administrația escadrilei, pentru a ne prezenta cu ordinele și pentru a primi repartiția în corturi. Era luna mai, o zi însorită și totul era frumos. Nu prea se mișca nimic. Ne-am simțit ușurați văzându-ne ajunși acolo în siguranță.

— Bună treabă, Appleby, îl lăuda umil Yossarian, vorbind în numele tuturor. N-am fi ajuns niciodată aici, dacă ar fi trebuit să vă bizuiți pe mine.

— Partea asta nu prea mă interesează, îi spuse neiertător Appleby cu accentul lui texan sobru. Ai încălcat regulamentul și am promis că o să raportez abaterea ta.

La administrație, unde am fost întâmpinați de îndatoritorul sergent-major Towser, Appleby abia s-a putut stăpâni până s-au rezolvat toate formalitățile. Apoi, printre buzele strânse pe fața care tremura de furia de a fi fost jignit, ceru, mai bine-zis pretinse, să fie primit de comandantul escadrilei în legătură cu nesupunerea zilnică a unui membru al echipajului, care refuzase să ia tabletele de atabrină și încălcase ordinul direct de a face acest lucru. Towser își înfrână uimirea.

— Este aici?

— Da, să trăiți. Dar va trebui sa așteptați puțin.

— Aș dori să discut cu el cât suntem toți aici, ca să depună mărturie.

— Da, înțeleg. Puteți lua loc toți, dacă doriți.

Comandantul escadrilei era un maior al cărui prenume am constatat că era Major și m-a amuzat combinația celor două nume.

— Da, cred că o să iau loc, a spus Appleby.

Toți ceilalți tăceau.

— Sergent, cât timp va trebui să aștept? Mai am multe treburi astăzi, ca să fiu pe deplin pregătit și plin de energie mâine în zori, pentru a intra în luptă imediat ce mi se va cere.

Mi s-a părut că lui Towser nu-i venea să-și creadă urechilor.

— Poftiți, să trăiți?

— Ce-ai spus, sergent?

— Ce ați întrebat?

— Cam cât va trebui sa aștept, ca să pot să intru să vorbesc cu domnul maior?

— Până când iese să ia masa, răspunse sergentul Towser. Atunci puteți intra imediat.

— Dar atunci nu va mai fi acolo, nu?

— Nu, să trăiți. Maiorul Major se va întoarce în birou abia după ce va lua masa.

— Înțeleg, conchise șovăielnic Appleby. În acest caz, o să mă întorc după-masă.

Schroeder și cu mine tăceam mâlc, ca întotdeauna când ofițerii stabileau niște treburi. Yossarian asculta cu o aparență de curiozitate incisivă.

Appleby a ieșit primul. Eu m-am oprit brusc când am pășit în spatele lui, iar el s-a tras înapoi ciocnindu-se de mine, stupefiat. Privirea mea a urmărit-o pe a lui și am fost sigur că am văzut un ofițer înalt și negricios, cu frunza aurie de maior, sărind pe fereastra administrației și tulind-o după colț. Appleby strânse din ochi și scutură din cap, de parcă se temea că i se făcuse rău.

— Ai… începu el și atunci sergentul Towser îl bătu pe umăr, spunându-i că acum putea să intre să discute cu maiorul Major dacă mai dorea acest lucru, deoarece maiorul Major tocmai plecase. Appleby își recăpăta demnitatea de militar.

— Îți mulțumesc, sergent, răspunse el foarte protocolar. Se va întoarce în curând?

— Se va întoarce după-masă. Atunci va trebui să ieșiți și să-l așteptați în față, până pleacă la masa de seară. Maiorul Major nu primește niciodată pe nimeni în biroul său când se află în birou.

— Ce-ai spus, sergent?

— Am spus că maiorul Major nu primește niciodată pe nimeni în biroul său când se află în birou.

Appleby îl privi fix pe sergentul Towser câteva minute, apoi adoptă un ton sever de mustrare protocolară.

— Sergent, rosti el, după care se opri, de parcă ar fi așteptat să se asigure că acesta îi acorda întreaga sa atenție, încerci cumva să-ți bați joc de mine numai pentru că sunt nou-venit în escadrilă și dumneata te afli peste ocean de mai mult timp?

— A, nu, să trăiți, răspunse Towser. Așa am primit ordin. Îl puteți întreba pe maiorul Major când îl veți vedea.

— Exact asta am intenția să fac, sergent. Când îl pot vedea?

— Niciodată.

Dar Appleby putea să întocmească raportul în scris, dacă dorea. După două-trei săptămâni am devenit practic veterani și chestiunea și-a pierdut interesul chiar și pentru Appleby.

Appleby a devenit în curând pilot principal și i s-a repartizat un bombardier cu o experiență mai îndelungată, pe nume Havermeyer. Yossarian era la început suficient de priceput ca să fie bombardier principal și a fost repartizat unui pilot cu o fire blândă, pe nume McWatt. Mai târziu l-am preferat pe Yossarian, fiindcă era foarte rapid în lansările de bombe.

Mi se părea că aveam de toate. Corturile erau confortabile și nu vedeam niciun semn de ostilitate din partea nimănui. Ne împăcăm între noi, cum nu părea posibil nicăieri altundeva. Acolo unde era

Lew cu infanteria, în Europa, era numai moarte, spaimă, vinovăție. Noi toți ne amuzam în cea mai mare parte a timpului și nu ne mâhneau prea mult pierderile care surveneau din când în când. Ofițerul care răspundea pe atunci de ambele săli ale popotei era Milo Minderbinder, industriașul, marele exportator și importator de acum, și a făcut o treabă excelentă; era cel mai tare din întregul teatru de operațiuni din Mediterana, știa toată lumea. Aveam ouă proaspete în fiecare dimineață. La bucătărie, lucrau sub comanda caporalului Snark muncitori italieni recrutați de Milo Minderbinder și tot el găsise în apropiere familii care erau fericite să ne spele rufele pe mai nimic. Tot ce aveam de făcut ca să mâncăm era să respectăm ordinele. Primeam sirop cu înghețată în fiecare weekend, iar ofițerii în fiecare zi. Abia după ce m-am prăbușit în mare, în apropierea Franței, împreună cu Orr, am descoperit că acidul pentru siropurile cu înghețată oferite de Milo provenea din cilindrii cu bioxid de carbon care trebuiau să umfle vestele noastre de salvare, poreclite Mae West. După ce a murit Snowden, am aflat că Milo luase și fiolele de morfină din trusele de prim-ajutor.

În timp ce mă instalam în cort în acea primă zi, m-am oprit auzind zgomotul produs de mai multe avioane și, privind în sus, am zărit trei grupuri de șase avioane întorcându-se dintr-o misiune, în formațiune perfectă, pe fondul albastru al cerului senin, fără pic de nor. Decolaseră de dimineață, ca să bombardeze un pod de cale ferată de pe coasta Italiei, din apropierea orășelului Pietrasanta, și se întorceau la masă. Nu primiseră riposta artileriei antiaeriene. Cât timp am stat acolo n-au existat avioane inamice. Mi se părea un război cum trebuia să fie orice război, periculos și sigur, exact așa cum sperasem că va fi. Aveam o ocupație care îmi făcea plăcere și pe deasupra respectabilă.

Două zile mai târziu, am plecat în prima misiune de zbor, spre un pod dintr-o localitate numită Piambino. Am regretat că n-a tras artileria antiaeriană.

Abia după ce am văzut un puști de vârsta mea, Snowden, plin de sânge și murind la numai câțiva metri de mine în partea din spate a avionului, am avut în sfârșit revelația adevărului că încercau să mă ucidă și pe mine, încercau cu adevărat să mă ucidă. Oameni necunoscuți îndreptau tunurile spre mine, aproape de fiecare dată când zburam cu misiunea de a arunca bombe asupra lor, și nu mai era deloc amuzant. După aceea, am vrut să mă întorc acasă. Mai erau și alte lucruri deloc amuzante, pentru că numărul de misiuni pe care le aveam de efectuat s-a mărit mai întâi de la cincizeci la cincizeci și cinci și apoi de la șaizeci la șaizeci și cinci și s-ar fi putut mări și mai mult înainte de a ajunge acasă, exceptând sinistra probabilitate de a nu apuca să le efectuez. Aveam pe atunci la activ treizeci și șapte de misiuni și mai aveam de efectuat încă douăzeci și trei, apoi încă douăzeci și opt. În plus, misiunile deveniseră mai periculoase și, după moartea lui Snowden, mă rugam de fiecare dată, imediat ce ajungeam în văzduh și mă instalam pe șaua mea de bicicletă din coada avionului, cu fața spre spate, înainte de a mă pregăti să-mi încarc mitraliera pentru proba de foc, când eram în formație și zburam peste apă. Îmi amintesc cum mă rugam: „Doamne, te rog ajută-mă să mă întorc nevătămat acasă și jur că n-o să mai urc niciodată într-un avion”. Mai târziu mi-am încălcat promisiunea, călătorind cu avionul pentru a ajunge la o conferință, fără a sta pe gânduri. Nu i-am spus niciodată Glendei și nimănui altcuiva de rugăciunea mea.

În cea de-a doua săptămână de când eram acolo, m-am pomenit mergând spre Bastia într-un Jeep cu un locotenent pe nume Pinkard, cu care mă împrietenisem deja într-o misiune și care luase

mașina de la autobază și mă invitase să-l însoțesc ca să văd orașul. Când nu plecam în misiune, timpul ne aparținea. La scurt timp după aceea, Pinkard a fost doborât deasupra Ferrarei în avionul pilotat de Kraft și a fost dat mort împreună cu ceilalți. Pe parcursul drumului drept care ducea spre nord, pe terenul plat de lângă plajă, am dat de două fete zâmbărețe care făceau autostopul și Pinkard a frânat și s-a oprit să le ia. După câteva minute, a părăsit drumul, intrând pe un petic de pământ neted, ascuns de tufișuri, unde a frânat din nou brusc, arătând cu mâna în afară și în jos și spunând măscări.

— Iubi-iubi? întrebă cea mai vârstnică, bănuind că înțelesese.

— Iubi-iubi, răspunse Pinkard.

Fetele au schimbat priviri și au căzut de acord, iar noi am coborât și am plecat fiecare cu câte una în direcții diferite. Eu am luat-o pe cea mai vârstnică și mergeam înlănțuiți cu brațele unul de celălalt. Fata mea se trânti pe pământ, lângă șinele de cale ferată ruginite, care se întindeau de-a lungul țărmului insulei și nu mai erau folosite. Între șine era o conductă prin care ajungea la noi benzina din docurile din Bastia. Fata știa ce avea de făcut. Se pregăti repede și mă introduse. N-am simțit contactul pe care mă așteptam să-l simt acolo, dar nu mă îndoiam că în sfârșit o făceam. Chiar m-am ridicat puțin o dată, privind încântat în jos, ca să fiu sigur. Am terminat înaintea lui Pinkard, dar în curând am fost gata s-o mai fac o dată. Dar ne urcaserăm deja în Jeep și nimeni nu mai voia să ne oprim.

La o săptămână și ceva după aceea, germanii s-au retras din Roma și au intrat americanii, întâmplător tocmai când avea loc debarcarea în Franța. În câteva ore, pare-se, comandantul secund al escadrilei noastre – nu știu nici acum ce este un comandant secund, dar al nostru era un maior pe nume de Coverly – a închiriat acolo două

apartamente pentru a fi folosite în permisiile scurte. Cel pentru ofițeri era o locuință elegantă cu patru dormitoare pentru patru bărbați, dotate cu marmură, oglinzi, draperii și instalații de baie sclipitoare, care dădea spre o arteră lată, numită Via Nomentana, mai ferită și destul de izolată. Apartamentul nostru ocupa două etaje întregi, ultimele etaje ale unei clădiri cu un ascensor care abia se târa, chiar lângă Via Veneto, în centrul orașului, și, din cauza amplasării sale convenabile, ofițerii plecați în permisie odată cu noi veneau adeseori la noi, măcar ca să mănânce și uneori să se distreze cu fetele care se aflau întotdeauna pe acolo. Noi veneam în grupuri mari, aprovizionați cu rații de mâncare și, datorită lui Milo și maiorului de Coverly, aveam bucătărese care găteau pentru noi toată ziua. Aveam și femei pentru curățenie, cărora le plăcea grozav să lucreze acolo și să stea cu noi, iar prietenele lor veneau să ne viziteze și rămâneau până seara, uneori și noaptea, de dragul mâncării și al distracției. Orice imbold neprogramat putea fi ușor satisfăcut. Odată, intrând în camera lui Snowden, am dat peste Yossarian, cocoțat în pat peste o fată de serviciu care încă ținea mătura în mână și ai cărei chiloți verzi se aflau pe saltea, lângă ei.

Nu mă distrasem în viața mea așa de bine ca în apartamentul acela și mă îndoiesc că m-am mai distrat vreodată de atunci.

În cea de-a doua zi a primei mele permisii petrecute acolo, m-am întors după o plimbare făcută singur, tocmai când pilotul poreclit Joe Flămândul cobora dintr-o trăsură trasă de cai împreună cu două fete care păreau foarte vioaie și bine dispuse. El avea un aparat de fotografiat.

— Hei, Singer, Singer, vino încoace! zbieră el la mine cu vocea lui pițigăiată de nerăbdare, cu care părea întotdeauna să rostească orice. O să avem nevoie de două camere acolo sus. Plătesc eu, fac cinste. Mi-au promis că o să-mi pozeze.

M-a lăsat să încep cu fata mai frumușică – păr negru, durdulie, față rotundă cu gropițe, sâni tocmai buni – și a fost foarte bine, cum ar spune Hemingway, palpitant, relaxant, satisfăcător. Ne plăceam. Când am schimbat fetele și am luat-o pe cea vânoasă, a fost și mai bine. Mi-am dat seama că era adevărat că și femeilor le plăcea. Iar pe urmă mi-a fost întotdeauna destul de ușor, mai ales după ce m-am mutat la New York, în micul meu apartament personal, și lucram vesel la departamentul de publicitate al revistei *Time*. Puteam să stau de vorbă, să fac curte femeilor, să cheltuiesc bani, să seduc femeile ca să le conving să mă seducă, ceea ce am făcut și cu Glenda ca s-o ademenesc să mă ademenească să mă mut la ea, după ce petrecuserăm împreună multe weekend-uri în alte părți, iar apoi să ne căsătorim.

Întorcându-mă apoi la escadrilă, m-am simțit un tip sigur pe mine și aventuros, afemeiat, aproape chiar un mare mascul. Am avut un rol onorabil într-un film destul de bun. Mi se părea că totul mergea foarte bine, fără niciun efort din partea mea. Aveam ouă proaspete în fiecare dimineață, bombele erau deja încărcate de fiecare dată când ajungeam la avion. Alții aveau grijă să facă tot ce era necesar și nu contribuiam cu nimic la logistica pusă în mișcare. Trăiam cu neevrei și mă descurcam.

Când am sosit, printre noi era un număr de mitraliori și de ofițeri care își făcuseră deja datoria în luptă. Își efectuaseră cele cincizeci de misiuni și mulți fuseseră convinși să mai efectueze una-două, când, dintr-un anumit motiv, nu era suficient personal o zi sau două și așteptau ordinul pentru a fi expediați înapoi, în Statele Unite. Înaintea transferului grapei de bombardiere de pe continent pe insulă, fuseseră în misiuni la Monte Cassino și la Anzio, în timp ce germanii încă aveau în zonă avioane de luptă cu care-i atacau și, mai recent, împreună cu cei mai mulți care veniseră acolo

înaintea mea, zburaseră spre ținte periculoase despre care vorbeau, precum Peragia și Arezzo. Misiunile de la Ferrara, Bologna și Avignon nu se efectuaseră încă, aparțineau viitorului meu. Când numărul de misiuni obligatorii a fost ridicat de la cincizeci la cincizeci și cinci, celor care nu fuseseră încă expediați la Napoli pentru a se întoarce acasă, în Statele Unite, li s-a ordonat să-și reia îndatoririle de luptă și să măi efectueze misiunile suplimentare hotărâte. Și s-au conformat, am observat, acei veterani ai aviației de luptă, mai experimentați decât mine, fără teamă sau indignare, doar cu o oarecare iritare față de acest neajuns, dar fără panică sau proteste. Mi s-a părut încurajator acest lucru. Au supraviețuit nevătămați și după un timp s-au întors acasă. Majoritatea nu erau cu mult mai vârstnici decât mine. Scăpaseră nevătămați. Aveam să scap și eu. Am simțit că îmi începeam viața de adult. Am încetat să mă masturbez.

18

DANTE

— În ce limbă?

— În traducere, desigur. Știu că nu citești în italiană.

— De trei sau patru ori, își aminti Yossarian despre *Divina Comedie* a lui Dante, în timp ce așteptau liftul, după ce Michael lăsase baltă opera lui de artă terminată. G dată, în copilărie – citeam mai mult decât ai vrut tu vreodată să citești. O dată, în timpul unui curs de literatură a Renașterii, cu Noodles Cook. Poate încă de două ori de atunci, numai *Infernul.* Niciodată nu m-a satisfăcut atât cât s-ar fi cuvenit. De ce?

— Îmi amintește de ea, spuse Michael, referindu-se la clădirea capului de linie pentru autobuze, unde își programaseră să se ducă fiecare separat, Michael cu M2, ca să sincronizeze acțiunile pe monitoarele video, Yossarian cu McBride, păziți de copoi cu veste antiglonț, pentru orice eventualitate, înarmați cu pistoale tranchilizante pentru câini, care stăteau la picioarele primei scări. Chiar și numele. Port, autoritate, cap de linie. Știu ce înseamnă cap de linie. N-am încercat niciodată, continuă el pe un ton de fanfaronadă suculentă. Dar, ori de câte ori mă gândesc la capul de linie, îmi imaginez că așa ar fi arătat *Infernul* lui Dante.

— E o noțiune nouă, remarcă crispat Yossarian.

Erau singurii pasageri.

— Cu excepția faptului, îl corectă Michael în timp ce coborau, că această clădire este în aer liber. Ca orice clădire obișnuită.

— Asta e și mai rău, nu? spuse Yossarian.

— Mai râu decât iadul?

Michael clătină din cap.

— Sartre spune că iadul îl reprezintă ceilalți oameni. Ar trebui să-l citești.

— N-am chef. E o prostie, dacă vorbește serios. Pare o chestie spusă doar pentru ca oamenii ca tine să-l citeze.

— Ești deștept.

— Ne-am obișnuit cu asta, spuse Michael.

— Și nu înseamnă că e mai rău? Crezi că în iad nu se obișnuiesc oamenii? adăugă Yossarian râzând. În opera lui Dante pun întrebări, se opresc în timpul caznelor, ca să spună lungi povești despre ei înșiși. Nimic din ce a făcut Dumnezeu nu a ieșit bine, nu crezi? Nici iadul și nici măcar evoluția.

Michael era un bărbat instruit, care nu găsise nicio vrajă în *Muntele vrăjit.* Nu citise Svejk, deși nutrea opinii favorabile despre el. Kafka și Joseph Conrad i se păruseră amuzanți, dar stângaci și nepalpitanți, Faulkner i se păruse depășit și *Ulise* a lui Joyce o noutate care se învechise, dar Yossarian se hotărâse să-i placă oricum.

Fiind tată din tinerețe și ajungând cu timpul să aibă patru copii, Yossarian nu se gândise nici măcar o dată că în ultimii ani de viață ar mai putea fi înrudit cu ei.

— Și încep să am același sentiment față de clădirea asta de birouri a ta, spuse Michael, când ieșiră din lift și părăsiră holul.

— A noastră, îl corectă Yossarian.

Michael avea arcuri în picioare și un cec M&M în buzunar. Vioiciunea lui era într-un șocant contrast cu observațiile lui urâcioase.

— Și toate celelalte clădiri de aici, din Centrul Rockefeller. Pe vremuri erau mai înalte, ca niște adevărați zgârie-nori. Acum parcă se duc dracului și ele, parcă se zgârcesc.

Poate că Michael știe într-adevăr ceva, cugeta Yossarian, când ieșiră pe strada însorită, aglomerată de vehicule și mișunând de trecători. De fapt, edificiile zvelte, cu linii rigide, din piatră

argintie uniformă, din care era alcătuit adevăratul Centru Rockefeller, erau umbrite acum în tot orașul de structuri mai înalte, cu un stil mai extravagant și un model mai îndrăzneț. Vechile clădiri cedaseră locul celor noi. Dar asta nu mai însemna mare lucru. Acoperișurile păreau într-adevăr mai joase și Yossarian se întreba, deloc practic, dacă ar putea să se cufunde toate, încet, în misterioasele adâncuri mocirloase ale unei mări ireale de desuetudine.

De-a lungul porțiunii dinspre Sixth Avenue, după ce ieșiseră de la interviurile pentru posturi de conducere, șirul cerșetorilor bine îmbrăcați, cu costume de oameni de afaceri la trei rânduri, își luaseră deja poziția: unii cereau de pomană întinzând paharele de carton de la McDonald, alții păreau aproape prea insensibili ca să cerșească și fețele cu care se holbau se afundaseră cu gât cu tot în trupurile de dedesubt. Peste drum era patinoarul care oglindea spațiul sclipitor al propriei sale prezențe, cu o superbă claritate. Structurile de cutii urcătoare ale clădirilor de birouri din jur se înălțau, cu lespezile lor de piatră cu ferestre, ca niște monoliți plați și întunecați, ciopliți de un singur zidar. Cel care s-ar fi oprit să asculte ar fi deslușit cu ușurință vibrația trenurilor de sub pământ și ar fi simțit vibrațiile rezultate din fricțiunile lor. La nivelul străzii, apărea în litere dăltuite în piatră sau în mozaicurile de pe tăblițele rotunde cu auriu și albastru epigraful corporației care era ocupantul principal al fiecărei clădiri. În scurt timp, după ce contractul de închiriere existent va fi renegociat, vechiul sediu al revistelor *Time* și *Life* va fi rebotezat „noua clădire M&M”.

Cea mai înaltă construcție din acel complex arhitectonic, de la Centrul Rockefeller numărul 10, suferise deja o transformare notabilă. Denumirea instituției care ocupase inițial clădirea, Corporația Radio a Americii (REA), organizație celebră, pionieră a transmisiunilor de radio și televiziune și

a producției de distracții populare pentru mulțimile internaționale recunoscătoare, fusese ștearsă fără urmă și înlocuită cu epigraful mai măreței entități de afaceri care o cumpărase, General Electric Company, principalul producător de echipament militar, locomotive, motoare de turboreactoare, poluanți de râuri și prăjitoare de pâine, pături electrice și becuri adecvate consumului casnic.

Aurul sintetic folosit la literele noii denumiri avea un luciu mai durabil decât cel al aurului adevărat și, deși mai ieftin, avea o valoare mai mare. Patinoarul era dominat de o sculptură de metal aerisită, înfățișând o siluetă de bărbat aurită, galbenă ca lămâia și bine lustruită, presupunând a-l reprezenta pe miticul Prometeu – o alegere nepotrivită pentru un patinoar.

— Hai să traversăm, spuse prudent Yossarian, ca să scape de tinerii în tenișI și într-o dispoziție excelentă, care se năpusteau spre ei fără teamă, printre trecătorii albi și negri care se grăbeau să le facă loc.

Pe ovalul de gheață al patinoarului de sub nivelul străzii se desfășura activitatea de curățire dintre programe, efectuată de îngrijitori japonezi zâmbăreți pe patine, cu scurte roșii, șepci de jocheu verzi și insigne stridente pe revere, reprezentând o figură roz de desene animate, zâmbăreață și cu prea mulți dinți, pe un fond alb lucios. Stropi de umezeală licăreau ca niște lacrimi înghețate pe pomeții proeminenți ai lucrătorilor asiatici îmbrăcați în roșu și verde. Coordonându-și frumos mișcările, îngrijitorii în uniformă, cu mutre servile, care etalau însemnele Parcului Tilyou pe nasturii albi ca zăpada, alunecau lin cu mașinăriile lor pe suprafața scrijelită de lame de patine a gheții, aplicând un strat proaspăt de apă, ca să înghețe bocnă pentru următorul grup de nou-veniți. Primii se așezaseră deja la coadă; aproape toți mâncau ceva, pește crud cu orez, covrigi cu sare

sau sandvișuri cu carne de porc friptă, neavând altceva de făcut până la ora deschiderii.

Amintindu-și de Dante, lui Yossarian nu-i venea în minte cum se numea ceea ce se afla sub lacul înghețat din infern, dacă nu era chiar împărăția hirsutului și hidosului Satan. Știa ce se afla sub patinoar și sub clădirile din jur: tuburi de refrigerare pentru gheață, conducte de apă, cabluri electrice, cabluri telefonice, conducte pentru aburii care aduceau căldura în birouri pe timpul iernii. Și tot sub nivelul străzii erau pasajele pentru trecători, desfăcute în evantai spre diverse ieșiri, cu magazine care își pierduseră eleganța și cel puțin o linie de metrou dintr-un alt cartier, cu puncte de transfer spre alte linii, în alte direcții. Poate că dura un secol, dar un călător care dispunea de timp avea legături cu aproape orice loc.

— Traversăm înapoi, spuse din nou Yossarian, ca să nu se frece de cerșetorii din clasa de mijloc, ale căror fețe stupefiate îl dădeau gata întotdeauna.

Nu-și închipuise niciodată că economia capitalistă americană, cu piață liberă, ruinase atât de mulți adepți ai săi.

Un cor de râsete zglobii care răsună în spatele lui îl făcu să se întoarcă spre una dintre urnele de marmură pentru plantele cu pete hepatice, aflate la nivelul ochilor. Văzu un bărbat cu un păr roșcat, baston și un rucsac verde cam gol, fotografiind îndatoritor un grup vesel de turiști orientali discreți, cu părul negru. Yossarian avea impresia că îl mai văzuse undeva. Avea buze subțiri, gene portocalii, un nas drept și ascuțit și un ten fragil, alb-lăptos, destul de comun printre oamenii cu păr roșcat. Când înapoie aparatul de fotografiat, se întoarse spre Yossarian cu un aer arogant, care insinua că știa perfect ce persoană va descoperi. Privirile li se încrucișară și imediat Yossarian se gândi că îl mai întâlnise în Cimitirul de Nord din München, la intrarea în capela mortuară, de la începutul celebrei nuvele a lui Thomas Mann,

misteriosul bărbat cu păr roșcat, a cărui prezență și grabnică dispariție îl neliniștiseră pe Gustav Aschenbach – într-o clipită se făcuse nevăzut, dispărând din povestire. Acest bărbat își etala cu bravură țigara fumegândă, de parcă nu se sinchisea nici de persoana lui, nici de cancer. Și, în timp ce Yossarian îi întorcea privirea, examinându-l sfidător și indignat, bărbatul rânji obraznic, iar Yossarian simți un tremur lăuntric chiar în clipa în care o limuzină lungă, albă ca o perlă, cu geamuri fumurii, opri încet lângă ei, deși nu era nicio mașină în față. Limuzina era mai lungă decât un dric și era condusă de un șofer tuciuriu. Când porni din nou, Yossarian zări niște dâre late, roșii, pe asfaltul desfigurat de urmele cauciucurilor, ca și cum din roți ar fi șiroit sânge, iar bărbatul cu păr roșcat și rucsac verde dispăru. Asiaticii rămăseseră cu fețele ridicate, de parcă s-ar fi căznit să deslușească un mesaj indescifrabil pe zidurile goale și pe oglinzile verzui ale geamurilor.

Știa că, mergând spre vest, către Eigth Avenue, vor ajunge la aglomeratele saloane de sex și la teatrele pentru adulți de pe bulevardul care lega clădirea capului de linie al autobuzelor, din stânga, cu clădirea lui de apartamente de lux, din dreapta, deja falimentară, dar funcționând la fel de bine ca înainte.

Zilele se micșorau din nou și Yossarian nu voia ca Michael să știe că se va întâlni cu Melissa Macintosh a treia oară și o va invita la masa și la un alt film, unde îi va mângâia din nou cu vârfurile degetelor ceafa și urechea, ceea ce o va face să se crispeze și să zâmbească încruntată prima dată, roșind până la ochișorii ei albaștri, și să-și frământe genunchii, pe care-i ținuse strânși laolaltă în timpul filmului și în taxi pe drumul spre apartamentul ei, unde deja stabilise categoric că nu voia să-l primească în noaptea aceea și unde el nu voia de fapt să meargă și nici nu-i ceruse, nici măcar indirect, să fie primit. Pe doi dintre bărbații

care-l urmăreau nu părea să-i amuze deloc filmul, dar îl urmăriseră oricum, și o femeie într-o Toyota roșie se miră că găsise un loc de parcare unde să aștepte și se îngrășa cu pungi de bomboane și pateuri din care înfuleca lacomă. A doua oară când a ieșit cu Melissa, ea și-a relaxat genunchii, de parcă se obișnuise cu pipăiala lui, și s-a bucurat pe deplin de film, dar cu spatele drept și cu mâinile încleștate strâns pe partea de jos a coapselor, cu antebrațele ferme. El i-a apreciat împotrivirea, învățase deja destule de la ea și chiar mai multe de la Angela, ca să știe că Melissa, când era mai tânără, mai slaba, mai ușoară, mai iute și mai sprintenă, descoperise cu dexteritate că actul sexual era o distracție obscena.

— A trebuit să-i spun cum sa facă, râse Angela. Cei mai mulți bărbați sunt proști și nu știu nimic. Tu știi?

— Mai primesc reclamații, răspunse el.

— Ești șmecher, zise Angela și îl privi cu îndoială. Nu ești? adăugă ea cu un zâmbet afectat.

Yossarian ridică din umeri. Cât despre Melissa, ea refuza să vorbească despre lucruri precise și își lua un aer de demnitate înțepată când el făcea aluzie la escapadele licențioase din trecut sau de perspectivă.

Imaginându-și noi plăceri inventate de el pentru viitor, Yossarian trebuia să se gândească serios la handicapurile greutății, anilor, încheieturilor, agilității și virilității lui. Nu se îndoia însă că va reuși în cele din urmă s-o atragă din nou spre acea stare jucăușă de entuziasm lubric și acceptare imediată, care o caracterizaseră odinioară. Nu era foarte pieptoasă deasupra taliei și asta îl ajuta să-și țină în frâu ardoarea. Yossarian își calcula riscurile și costul: s-ar putea chiar să fie nevoie s-o mai ducă la dans o dată sau de două ori și poate chiar la concerte de rock și la comedii muzicale, eventual se vor uita împreună la televizor, la știri. Era convins că îi putea învinge teama de microbi cu

zeci de trandafiri roșii și cu sugestivele lui promisiuni de lenjerie intimă de la Paris, Florența și München, și că îi putea cuceri inima cu jurământul romantic magic din inventarul lui de trucuri zeflemitoare, rostite tandru exact la momentul potrivit: „Dacă ai fi amanta mea, Melissa, sunt sigur că aș vrea să te regulez în fiecare zi”.

Știa în același timp că era o minciună.

Dar putea născoci și alte plăceri dătătoare de satisfacții în afara stupidei fericiri a unui nou triumf sexual împărtășit de părțile care se cunoșteau, se plăceau și râdeau împreună. Și acum avea cel puțin un țel mai ispititor decât cele mai multe țeluri.

A mai mințit un pic, jurându-se că se pronunțase divorțul.

La primul colț, mulțimea se aduna în fața unui polițist călare. Yossarian îi dădu un dolar negrului cu o mână cu pielea crăpată și un alt dolar albului cu o mână ca de schelet. Îl mira că mai era în viață.

— Cred că ăsta este cel mai nenorocit oraș din lume, rosti disperat Michael.

Yossarian se abținu să-i dea dreptate, având îndoieli.

— Este orașul pe care-l avem, decise el în cele din urmă, și unul dintre puținele orașe adevărate din lume. Este la fel de rău ca orașul cel mai rău și mai bun decât celelalte.

Michael păli în timp ce își croiau drum, împreună cu alții cu preocupări onorabile, printre alți vagabonzi trândavi, cerșetori și prostituate, care se bizuiau în mod abstract pe un chilipir. Multe dintre femeile și fetele care nu aveau nimic pe sub pelerinele de ploaie din vinilin alb, roz și negru precum și câteva dintre ispititoarele harpii erau gata oricând să-și arate goliciunea păroasă, cu subsuorile rase și iritate, când polițiștii nu erau suficient de vigilenți.

— Nu mi-ar plăcea să fiu sărac, murmură Michael. N-aș ști cum să mă descurc.

— Și n-am fi suficient de deștepți ca să învățăm, spuse Yossarian.

Se bucura sardonic că în curând va scăpa de toate. Era unul dintre avantajele vârstei.

— Vino pe aici, traversăm din nou – ăla pare suficient de nebun ca să ne înjunghie. Să înhațe pe altul. Ce-i acolo, în colț? Parcă l-am mai văzut.

Îl mai văzuseră. Spectatori călițiți priveau zâmbind cum un bărbat zdrențăros și fusiform tăia cu o lamă buzunarul din spate al pantalonilor unui bețiv de pe trotuar, ca să intre fără violență în posesia portofelului dinăuntru, în timp ce doi polițiști cu uniforme proaspete așteptau răbdători să-și termine treaba, ca să-l ia în primire, cu roadele ilicit obținute, ale trudei sale asupra sa. Un al treilea polițist urmărea scena, cel călare pe un cal mare maro, dominând-o ca un doge sau ca un semizeu. Înarmat cu un pistol vârât într-un toc de piele și cu centura strălucitoare plină de cartușe, arăta de parcă ar fi fost înarmat și cu săgeți. Bărbatul cu lama își ridica privirea la câteva secunde, ca să scoată limba la el. Totul era în ordine, liniștea nu era tulburată. Toți își jucau rolurile laolaltă, ca niște conspiratori dintr-o tapiserie simbolizând colaborarea, debordând de semnificații ce sfidau necesitatea oricărei explicații. Era liniște ca în rai și disciplină ca în iad.

Yossarian și Michael porniră spre cartierul rezidențial, pășind pe lângă o doamnă bătrână care sforăia zdravăn pe trotuar, rezemată de un zid, mai zdravăn decât toate sforăiturile cu care se obișnuise Yossarian să doarmă după destrămarea – și începutul și mijlocul – celei de a doua căsnicii a lui. Sforăia fericită și nu avea portvizit, observă Yossarian când îl înșfăcă un bărbat oacheș, cu un veston militar gri, bordat cu negru, și un turban maro, care bolborosea neinteligibil, în timp ce îi

mâna pe amândoi prin ușa batantă a restaurantului indian neaglomerat, în care Yossarian își rezervase o masă pentru prânz, care acum se dovedi inutilă. Într-un separeu spațios, Yossarian comandă bere indiană pentru amândoi, știind că o va bea și pe a lui Michael.

— Cum poți mânca toate astea acum? întrebă Michael.

— Cu multă plăcere, spuse Yossarian și își mai puse pe farfurie condimente picante cu lingura.

Pentru Michael, Yossarian comandă o salată de pui tandoori, iar pentru el miel vindaloo, după o supă picantă. Michael făcu o grimasă de scârbă.

— Dacă mănânc chestia asta o să fiu îngrețoșat.

— O să ți se facă greață.

— Nu fi pedant.

— Așa am spus prima dată când am fost corectat.

— La școală?

— În Columbia, Carolina de Sud, spuse Yossarian. M-a corectat acel mic mitralior deștept, care se dădea mare. Ți-am povestit de el, Sam Singer, din Coney Island. Era evreu.

Michael zâmbi cu un aer superior.

— De ce scoți în evidență acest lucru?

— În perioada respectivă era important. Și mă întorc la acea perioadă. Dar eu, cu numele ăsta, Yossarian? Nu mi-a fost întotdeauna prea ușor, cu sudiștii ăia furioși și bigoți din Chicago, care îl urau pe Roosevelt, pe evrei, pe negri și pe toți ceilalți, cu excepția bigoților din Chicago. Ai fi crezut că, odată terminat războiul, tot ce fusese urât se va schimba în bine. Nu s-a schimbat mare lucru. În armată, toți mă întrebau, mai devreme sau mai târziu, despre numele Yossarian și toți erau mulțumiți când le spuneam că sunt asirian. Sam Singer știa că aparțineam unei specii dispărute. Citise o povestire de un scriitor pe nume Saroyan, care probabil că nu s-a mai tipărit nicăieri. Tot o specie dispărută, ca Saroyan. Și ca mine.

— Nu suntem asirieni, îi aminti Michael. Suntem armeni. Eu sunt pe jumătate armean.

— Am spus că sunt asirian în glumă, prostule. Ei au luat-o de bună.

Yossarian îl privi cu tandrețe.

— Numai Sam Singer s-a prins. „Pariez că aș putea fi și eu asirian”, mi-a spus el cândva și am înțeles imediat ce voia să spună. Cred că am fost pentru el o sursă de inspirație. Când a sosit momentul să dăm cărțile pe față, el și cu mine am fost singurii care au refuzat să mai efectuăm alte misiuni pe lângă cele șaptezeci obligatorii până atunci. Ce naiba, doar se terminase războiul! „Să-i ia dracu’ pe superiori, am hotărât, când am văzut că majoritatea superiorilor mei nu erau superiori. Câțiva ani mai târziu am citit în Camus că singura libertate de care ne bucurăm este libertatea de a spune nu. Ai citit ceva de Camus?

— N-am chef să citesc Camus.

— N-ai chef să citești nimic?

— Doar când mă plictisesc foarte tare. Durează prea mult. Sau când mă simt prea singur.

— E plăcut să te simți singur. În armată nu m-am simțit niciodată singur. Singer era un mic dobitoc savant și a încercat să facă pe nebunul cu mine, în glumă, când a văzut că o să-i permit. „N-ar fi fost mai bine dacă țara noastră ar fi pierdut Revoluția?” m-a întrebat odată. Asta a fost înainte de a descoperi că aruncau oameni în pușcărie pentru că criticau noul partid politic. Michael, care e mai la vest – Reno din Nevada sau Los Angeles?

— Los Angeles, bineînțeles. De ce?

— Greșit. Este încă un lucru pe care l-am învățat de la el. În Carolina de Sud, într-o noapte, o brută solidă și beată a apărut nu știu de unde și a început să dea în el fără niciun motiv. N-a fost o încăierare. Eu eram ofițer, deși îmi scosesem tresele, ca să pot mânca la miezul nopții la popota recruților. Am simțit că trebuia să-l apăr și imediat

după ce m-am băgat între ei, încercând să-i despart, tipul a început să bată la mine ca la fasole.

Yossarian râse din toată inima.

— O, Doamne, gemu Michael.

Yossarian râse din nou, încet, când văzu că Michael se întristase.

— Caraghioslâcul este – și a fost caraghios: îmi venea să rid chiar în timp ce mă altoia – că eram atât de surprins, că nici nu mă durea. Mă pocnea cu pumnii în cap și în față, iar eu nu simțeam nimic. După puțin timp, i-am imobilizat brațele și pe urmă oamenii ne-au despărțit. Sam Singer sărise pe el dintr-o parte și celălalt mitralior al nostru, Art Schroeder, îi sărise în spinare. După ce l-au potolit și i-am spus că sunt ofițer, s-a trezit repede din beție și era să moară. În dimineața următoare, chiar înainte de micul dejun, a apărut în camera mea din cazarma ofițerilor ca să-și ceară iertare și a căzut în genunchi. Vorbesc serios. N-am văzut în viața mea pe cineva umilindu-se în așa hal. Și a început să se roage de mine. Nu se mai oprea, nici după ce i-am spus să plece și s-o lase baltă. Cred că aș fi putut da de bucluc fiindcă îmi scosesem tresele de locotenent ca să mănânc la popota recruților, dar el nu s-a gândit la asta. Nu i-am spus cât de mult m-a scârbit să-l văd înjosindu-se în halul ăla. Acela a fost momentul când l-am unt, când m-am înfuriat și i-am ordonat să se care. Nu vreau să mai văd niciodată pe nimeni într-o asemenea postură abjectă, îmi place să-mi spun.

Michael terminase de mâncat după povestirea aceea. Yossarian făcu schimb de farfurii cu el, își termină puiul și ciuguli din resturile de orez și pâine.

— Slavă Domnului că încă am o digestie bună.

— Ce nu ai bun? întrebă Michael.

— Apetitul sexual.

— Să-l ia naiba! Altceva?

— Memoria, în ce privește numele și numerele de telefon, nu-mi găsesc întotdeauna cuvintele pe

care știu că le știu, nu-mi amintesc întotdeauna ce vreau să-mi amintesc. Vorbesc foarte mult și spun unele lucruri de două ori. Am ceva probleme cu vezica și cu părul, adăugă Yossarian. Acum e alb și Adrian îmi spune că n-ar trebui să mă consolez cu ideea. Încă mai încearcă să găsească o vopsea ca să-l fac cărunt. Când o s-o găsească, n-o s-o folosesc. O să-i spun să încerce cu genele.

— Ce-i aia genă? Folosești mereu cuvântul ăsta.

— Probabil din cauza genelor mele. Teemer e de vină. Doamne, bătaia aia cu pumnii s-a petrecut acum patruzeci de ani și parcă a fost ieri. Toate cunoștințele de atunci cu care mă întâlnesc acum au probleme cu spatele sau cancer la prostată. I se spunea Micul Sammy Singer. Mă întreb ce s-o fi ales de el.

— După patruzeci de ani?

— Aproape cincizeci, Michael.

— Adineauri ai spus patruzeci.

— Vezi ce repede trece un deceniu? Așa este, Michael. Tu te-ai născut acum o săptămână – îmi amintesc de parcă ar fi fost ieri – iar eu m-am născut cu o săptămână înainte. N-ai idee, Michael, nu-ți poți imagina – încă nu poți – cât de caraghios este și cât de derutant să intri într-o cameră căutând ceva și să uiți ce căutai, să deschizi frigiderul și să nu-ți amintești ce voiai sau și să vorbești cu atâția oameni ca tine, care n-au auzit în viața lor de Kilroy.

— Eu am auzit acum, îl contrazise Michael. Dar tot nu știu nimic despre el.

— Știi doar că a fost probabil și el în acest restaurant, spuse Yossarian. Kilroy era oriunde te duceai, în timpul celui de-al doilea război mondial – vedeai numele scris pe ziduri. Nici noi nu știam nimic despre el. Cu cât afli mai multe despre cineva, cu atât mai greu îți este să-l respecți. După bătaia aceea, Sam Singer m-a considerat cel mai grozav om din lume. Și după aceea nu mi-a mai

fost niciodată frică să mă bat cu pumnii. Astăzi mi-ar fi frică.

— Te-ai mai bătut și altădată?

— Nu. Era să mă bat odată, cu un pilot pe nume Appleby, cel cu care am zburat peste ocean. Nu ne-am împăcat niciodată. Nu puteam fi navigator și nu știu de ce ei mă credeau în stare. O dată m-am rătăcit într-o misiune de instruire și i-am dat un cap de busolă care ne-ar fi dus peste Atlantic, spre Africa. Am fi murit chiar atunci, dacă el n-ar fi fost mai priceput la postul lui decât eu într-al meu. Eram o catastrofă ca navigator. Nu-i de mirare că s-a supărat. Vorbesc prea mult? Știu că vorbesc prea mult. Nu-i așa?

— Nu vorbești prea mult.

— Uneori efectiv vorbesc prea mult, pentru că mă socotesc mai interesant decât oamenii cu care vorbesc și chiar și ei știu asta. Poți vorbi și tu. Nu, n-a mai trebuit de fapt să mă mai bat cu pumnii. Păream destul de puternic.

— Eu n-aș face-o, spuse Michael, aproape cu mândrie.

— Nici eu n-aș face-o acum. Astăzi oamenii ucid. Cred că ai putea însă s-o faci, dacă ai vedea un act brutal și n-ai sta pe gânduri. Așa cum a sărit Micul Sammy Singer la namila aia, când a văzut că mă bate. Dacă am sta pe gânduri cred că am suna la 911 sau ne-am face că nu vedem. Fratele tău mai mare, Julian, mă disprețuiește fiindcă nu mă iau la harță cu oricine pentru un loc în parcare și-l cedez oricărui șofer care vrea să mi-l ia.

— Nici eu nu m-aș bate pentru asta.

— Tu nu vrei nici măcar să înveți să conduci.

— Mi-e frică.

— Eu aș risca. De ce te mai temi?

Nu-i nevoie să știi.

— Pot ghici ceva de care te temi, spuse nemilos Yossarian. Te temi de mine. Te temi că o să mor. Te temi că o să mă îmbolnăvesc. Și asta este al naibii de bine, Michael. Pentru că toate astea se

vor întâmpla, chiar dacă eu mă prefac că nu. Ți-am promis că voi mai fi sănătos încă șapte ani și acum se pare că vor fi șase. După ce voi împlini șaptezeci și cinci, vei rămâne pe picioarele tale, băiete. Și știi că n-o să trăiesc veșnic, deși o să mor încercând.

— Vrei asta?

— De ce nu? Chiar și când sunt trist. Ce altceva mai există?

— Când ești trist?

— Când îmi amintesc că nu voi trăi veșnic, glumi Yossarian. Și diminețile, dacă mă trezesc singur. Se întâmplă multor oameni, mai ales oamenilor ca mine, cu o predispoziție spre depresiuni în ultima parte a vieții.

— Depresiuni în ultima parte a vieții?

— O s-o descoperi și tu, dacă o să ai noroc să trăiești atât. O s-o descoperi în Biblie. O s-o găsești la Freud. Nu prea mă mai interesează nimic. Aș vrea să știu ce vreau. Uite, de pildă fata după care umblu…

— Nu vreau s-aud nimic.

— Dar nu sunt sigur că mai pot să mă îndrăgostesc cu adevărat, continuă Yossarian fără să vrea, știind că vorbea prea mult. Mă tem că o să-mi treacă și asta. E un obicei urât, pe care mi l-am făcut în ultimul timp. Mă gândesc la femei pe care le-am cunoscut de mult de tot și încerc să-mi imaginez cum arată acum. Apoi mă întreb de ce oi fi fost atât de înnebunit după ele. Și mai am o obsesie pe care n-o pot ține în frâu, una și mai gravă. Când o femeie se întoarce, întotdeauna – am ajuns s-o fac de fiecare dată – trebuie să-mi cobor privirea spre spatele ei, înainte de a hotărî dacă e sau nu atrăgătoare. Înainte nu făceam asta. Nu știu de ce trebuie s-o fac acum. Și toate, aproape întotdeauna, se lățesc în spate. Nu cred că aș vrea ca prietena mea Frances Beach să afle că fac asta. Dorința începe să mă ocolească și bucuria aceea care apare dimineața, după cum vei citi în Biblie…

— Nu-mi place Biblia, îl întrerupse Michael.

— Nimănui nu-i place. Încearcă *Regele Lear*. Dar ție nu-ți place să citești.

— De aceea m-am hotărât să mă fac artist.

— N-ai încercat niciodată cu adevărat, nu?

— N-am vrut niciodată cu adevărat. E mult mai ușor să vrei să nu reușești nimic, nu?

— Nu. E bine să vrei ceva. Descopăr asta acum. Înainte, mă trezeam în fiecare dimineață cu capul plin de planuri pe care abia așteptam să-ncep să le pun în aplicare. Acum, mă trezesc apatic și mă-ntreb ce m-ar putea amuza. S-a întâmplat peste noapte, într-o bună zi m-am pomenit bătrân, uite-așa. Nu mai sunt tânăr și am doar șaizeci și nouă de ani.

Michael îl privi cu dragoste.

— Vopsește-ți părul. Vopsește-l negru dacă nu-l poți face cărunt. Nu-l aștepta pe Adrian.

— Ca Aschenbach?

— Care Aschenbach?

— Gustav Aschenbach.

— Tot din *Moartea la Veneția?* Nu prea mi-a plăcut niciodată povestea asta și nu înțeleg de ce ție-ți place. Pariez că îți pot spune câteva chestii greșite din ea.

— Și eu. Dar rămâne de neuitat.

— Pentru tine.

— Poate va fi și pentru tine într-o bună zi.

Nici pe Aschenbach nu-l mai interesa nimic, deși își mai abătea gândurile cu ridicola lui obsesie și cu înfumurarea că mai avea multe de făcut. Era un artist al intelectului, care se plictisise să lucreze la proiecte care nu se mai supuneau nici celor mai răbdătoare eforturi ale lui, iar el știa că acum se prefăcea. Dar nu știa că adevărata lui viață creatoare se terminase și că el și epoca lui se apropiau de sfârșit, indiferent dacă îi plăcea sau nu. Și abia trecuse de cincizeci de ani. În privința asta, Yossarian avea un avantaj asupra lui. Nu avusese niciodată prea multe bucurii pe care să și

le poată permite. Pentru Yossarian, era ciudat să se pună în pielea acelui bărbat cu o asemenea fire, care trăia crispat și își începea fiecare zi cu același duș rece, care lucra dimineața și nu-și dorea altceva decât să-și poată continua munca și seara.

— Și-a vopsit părul negru, rosti Yossarian ca un conferențiar, s-a lăsat ușor convins de un frizer să-l vopsească, să-l fardeze în jurul ochilor ca să creeze iluzia strălucirii, să-i coloreze obrajii cu puțin roșu, să-i penseze sprâncenele, să-i întinerească pielea îmbătrânită cu o cremă de față și să-i rotunjească buzele cu vopsele și cu umbre; dar oricum, și-a dat duhul, pe loc. Și pentru eforturile lui, nu s-a ales în schimb decât cu chinuitoarea iluzie că se îndrăgostise de un băiat cu dinții strâmbi și nas roșu. Aschenbach al nostru n-ar fi putut nici măcar să se mobilizeze să moară dramatic, nici măcar de ciumă. A plecat pur și simplu capul și și-a dat duhul.

— Cred, spuse Michael, că ai putea încerca să faci să pară situația mai bună decât este cu adevărat.

— Poate, spuse Yossarian, care avea remușcări simțind că poate așa era, dar asta e situația mea. Iată ce a scris Mann atunci: că o primejdie amenința de luni de zile Europa.

— În al doilea război mondial? ghici Michael, ca să-i facă pe plac.

— În primul război mondial! îl corectă emfatic Yossarian. Încă de atunci, Mann a văzut încotro se îndrepta această mașinărie neguvernabilă pe care o numim civilizația noastră. Și iată care mi-a fost soarta în această a doua jumătate a vieții. Câștig bani de la Milo, de care nu-mi pasă și pe care-l condamn. Și mă pomenesc identificându-mă, din auto compătimire, cu un german fictiv, lipsit de umor sau de oricare altă trăsătura care să-l facă plăcut. În curând o să cobor mai adânc în clădirea capului de linie al autobuzului, cu McBride, ca să descopăr ce este acolo. Asta este Veneția mea? Am

cunoscut odată la Paris un bărbat, un editor de cărți cultivat, care nu se putea mobiliza niciodată să plece la Veneția, din cauza acestei povestiri. Am mai cunoscut un bărbat care nu putea petrece o săptămână întreagă de vacanță în nicio stațiune de munte din cauza *Muntelui vrăjit.* Avea groaznicul vis că murea acolo și că, dacă mai rămânea, nu avea să mai scape niciodată cu viață de acolo; în ziua următoare o ștergea imediat.

— Este adevărat că un Minderbinder se va căsători cu o Maxon?

— Ambele familii au mirese de oferit. Eu l-am propus pe M2.

— Când te vei întoarce acolo cu McBride?

— Imediat după ce președintele va spune că poate veni și vom avea permisiunea să studiem locul. Când mai pleci cu M2?

— Imediat după ce îl apucă iarăși pofta să vadă fotografii obscene. Și eu sunt plătit tot de M&M.

— Dacă vrei să trăiești sub apă, Michael, trebuie să înveți să respiri ca peștii.

— Care sunt sentimentele tale în privința asta?

— Că n-am avut niciodată de ales. Nu mă simt prea bine, dar nici rău n-o să mă simt. Ăsta este destinul nostru firesc, ar spune Teemer. Din punct de vedere biologic, suntem o specie nouă și încă n-am învățat cum să ne găsim locul în natură. El ne consideră niște cancere.

— Cancere?

— Dar oricum pe noi ne place, iar cancerul nu.

— Eu cred că e nebun, protestă Michael.

— Și el crede la fel, răspunse Yossarian, și s-a mutat în salonul de psihiatrie al spitalului pentru tratament, în timp ce își continuă activitatea de oncolog. E semn de nebunie?

— Sănătos la cap nu pare.

— Asta nu înseamnă că se înșală. Vezi patologia socială. Ce altceva te mai frământă, Michael?

— Sunt foarte singur, ți-am spus, afirmă Michael. Începe să-mi fie frică. Și în privința

banilor. Ai reușit să mă determini să-mi fac griji din cauza lor.

— Mă bucur că am fost de folos.

— N-aș ști de unde să fac rost de bani dacă nu i-aș avea. Nici măcar n-aș putea jefui pe cineva. N-aș ști cum.

— Și probabil că te-ar jefui alții, în timp ce ai încerca să înveți.

— Nu pot nici măcar să învăț să conduc o mașină.

— Ai face ce aș face eu dacă n-aș avea bani.

— Ce anume, tată?

— M-aș sinucide, fiule.

— Ești o tolbă cu glume, tată.

— Asta aș face. Nu e mai rău decât să mori. Nici eu n-aș putea să învăț să fiu sărac și aș prefera să renunț.

— Ce se va întâmpla cu desenele pe care le-am făcut?

— Vor fi tipărite în broșuri și duse la Washington pentru următoarea întâlnire din avion. Poate că va trebui să mă duc și eu acolo. Ai câștigat bani cu aripa aia zburătoare.

— Am terminat ceva ce n-am vrut niciodată să încep.

— Dacă vrei să trăiești ca un pește… Michael, sunt lucruri pe care tu și cu mine nu le-am face pentru bani, dar sunt unele pe care trebuie să le facem, fiindcă altminteri n-o să-i avem. Mai ai doar câțiva ani în care să descoperi cum să ai grijă de tine. Pentru numele lui Dumnezeu, învață să conduci mașina! Nu te poți deplasa nicăieri dacă nu știi asta.

— Unde să mă duc?

— La orice persoană pe care vrei s-o vezi.

— Nu vreau să văd pe nimeni.

— Să pleci departe de oamenii cu care nu vrei să fii.

— Știu pur și simplu că voi omorî pe cineva.

— Hai să folosim această ocazie.

— Ai mai spus asta. Chiar va fi o cununie la capul de linie al autobuzului? Aș vrea să merg și eu.

— O să-ți fac rost de o invitație.

— Se poate pentru două persoane?

Michael își feri sfios privirea.

— Marlene s-a întors în oraș și va avea nevoie de casă un timp. Probabil că o să-i placă.

— Ariene?

— Marlene, cea care tocmai a plecat. Poate că de data asta o să rămână. Zice că nu crede că o va deranja dacă va trebui să lucrez ca avocat. Doamne, o nuntă în clădirea capului de linie! Ce fel de oameni ar face o nuntă într-un asemenea loc, numai ca să-și vadă numele în ziare?

— Oameni ca ei.

— Și ce cretin a putut să vină cu o idee atât de tâmpită?

— Un cretin ca mine, spuse hohotind Yossarian. A fost ideea lui taică-tău.

19

BMAOSLDSS

— Și cum arată o aripă zburătoare?

— Ca alte aripi zburătoare, se amestecă abil Wintergreen, în timp ce pe Milo îl amuțise întrebarea pe care n-o anticipase.

— Și cum arată alte aripi zburătoare?

— Ca aripa noastră zburătoare, răspunse Milo, revenindu-și.

— Arată oare, întrebă un maior, ca bătrânul Stealth?

— Nu. Doar în aparență.

— S înteți sigur, domnule colonel Pickering?

— Absolut sigur, domnule maior Bowes.

După prima ședință despre bombardierul M&M de-atac-defensiv-ofensiv-la-a-doua-lovitură-defensiv, colonelul Pickering preferase să se retragă cu pensia întreagă, ca să-și creeze capital pentru șansa unei poziții mai bănoase, deși mai puțin spectaculoase, la Divizia Aeropurtată a Companiei M&M Enterprises Associates, unde venitul lui anual inițial era exact de cincizeci de ori mai mare decât câștigul în serviciul federal. Generalul Bernard Bingam amina, la solicitarea lui Milo, o mișcare similară, în speranța unei eventuale avansări în Comandamentul Șefilor de Stat-Major, după care ar fi dorit să i se dea șansa unui război ca lumea, poate chiar într-un post la Casa Albă.

Avea noroc că Pickering era acolo să-l ajute, pentru că această nouă ședință despre bombardierul Minderbinder se dovedea mai împuțită decât celelalte. Prezenta neașteptată a grăsanului de la Departamentul de Stat și a slăbănogului de la Consiliul Național de Securitate le flutura prin față dificultățile care se profilau. Nu mai era acum un secret că erau partizani ai

produsului competitiv Strangelove și se instalaseră la capetele opuse ale mesei sculptate, pentru a crea impresia că vorbeau separat, ca independenți.

Amândoi erau diplomați de carieră, care își petreceau în mod regulat timpul prin alte părți, ca Asociați Strangelove, alimentând cu mărfuri recent achiziționate influența la mâna a doua și splendidele contracte care, într-un stil bombastic, constituiau capitalul de bază al imperiului Strangelove. Un alt motiv de consternare pentru Milo era absența unui aliat pe care se bizuise, C. Porter Lovejoy, ocupat poate în altă parte, se temea Milo, la o ședință similară în BMAOSLDSS, despre produsele B ale lui Strangelove, fiind un aliat al acestuia.

Generalul Bingam era vizibil încântat să-și etaleze aptitudinile în fața ofițerilor din alte ramuri, cu grad mai mare decât el și maeștri în problemele atomice și în zonele științifice obscure înrudite. Bingam știa când mai obținea o frunză în cununa lui de lauri. Mai erau treizeci și doi în această enclavă a elitei și toți erau dornici să vorbească, chiar dacă acolo nu existau camere de televiziune.

— Spune-le despre tehnologie, Milo, sugeră generalul Bingam, ca să urnească în mod avantajos lucrurile.

— Să împart mai întâi ilustrațiile, răspunse Milo, conform repetiției, ca să vedem cum arată avioanele noastre.

— Sunt frumoase, spuse un locotenent-colonel cu ochelari și cu experiență în desen. Cine le-a desenat?

— Un artist pe nume Yossarian.

— Yossarian?

— Michael Yossarian. Este specialist în arta militară și lucrează în exclusivitate pentru noi.

Coborând, conform instrucțiunilor din subsolul BMAOSLDSS, prin ușa spre Al Doilea Subsol A, Milo și Wintergreen fuseseră întâmpinați de trei

gardieni înarmați ai BMAOSLDSS, în uniforme pe care nu le mai văzuseră: tunici de luptă roșii, pantaloni verzi și ghete de luptă din piele neagră, cu etichete cu numele lor, scrise cu litere de culoarea cireșelor pe fondul țesăturii lucioase, de culoarea perlei mătăsoase. Au fost verificați pe o listă și au răspuns corect când li s-a cerut parola: Copilașul lui Bingam. Li s-au înmânat permise cartonate cu numere, cu marginea albastră, pentru a fi agățate la gât cu un șiret alb și meschin și li s-a spus să intre direct în sala de ședințe Copilașul lui Bingam de la Al Doilea Subsol A, camera circulară în care desenele lui Michael produceau acum o impresie atât de favorabilă.

Tuturor celor prezenți li s-a amintit că avionul era o armă la a doua lovitură, destinată să se strecoare prin apărarea rămasă, ca să distrugă arme și să domine posturi care supraviețuiseră primei lovituri.

— Tot ce vedeți în aceste desene este absolut corect, continuă Milo, exceptând ceea ce este incorect. Nu vrem să arătăm nimic care va permite altora să contracareze sau să copieze tehnologia noastră. E logic ce-am spus, domnule general Bingam?

— Categoric, Milo.

— Dar cum vom ști noi toți, obiectă grăsanul de la Departamentul de Stat, cum va arăta cu adevărat?

— De ce naiba trebuie să știți? pară Wintergreen.

— Este invizibil, adăugă Milo. De ce trebuie să-l vedeți?

— Cred că nu trebuie să-l vedem, nu? consimți un general – locotenent privind spre un amiral.

— De ce trebuie să știm? întrebă celălalt.

— Mai devreme sau mai târziu, spuse exasperat partizanul cel slăbănog al lui Strangelove, presa va dori să știe.

— S-o ia naiba de presă, spuse Wintergreen. Îi arătăm astea.

— Sunt adevărate?

— Ce naiba contează dacă sunt sau nu adevărate, lua-le-ar naiba? întrebă Wintergreen. O să mai aibă naibii ce să scrie după ce vor afla naibii că am mințit.

— Acum vorbiți și dumneavoastră ca naiba, cum vorbesc eu, să trăiți, spuse aghiotantul comandantului de pușcași marini.

— Iar eu aplaud sinceritatea dumitale dată naibii, recunoscu un colonel. Domnule amiral…

— Nu mă deranjează. Unde naiba e carlinga?

— La naiba, în aripă, unde sunt toate, să trăiți.

— Un echipaj de doi oameni, întrebă cineva, va fi naibii la fel de eficient ca unul de patru?

— Mai eficient, spuse Milo.

— Și ce naiba contează dacă e naibii eficient sau nu, lua-l-ar naiba? întrebă Wintergreen.

— Am înțeles, la naiba, ce vreți să spuneți, să trăiți.

— Eu nu.

— Nu mă deranjează punctul ăsta, să-l ia naiba!

— Nu cred că înțeleg punctul ăsta, să-l ia naiba!

— Milo, ce unghi ai?

Nu existau unghiuri. Aripa zburătoare permitea aeronavei să fie fabricată cu margini rotunjite, care permiteau o deviație concretă de radar. Li se oferea, ce naiba, explică Wintergreen, un avion cu bătaie lungă, ce naiba, care putea plana pe deasupra teritoriului inamic, ce naiba, cu doar doi piloți, ce naiba. Chiar și fără realimentare în zbor, avionul putea ajunge de acolo la San Francisco, încărcat la maximum cu bombe.

— Asta înseamnă că am putea să bombardăm San Francisco de aici și să ne întoarcem fără să mai luăm benzină?

— Am putea bombarda și New York-ul la întoarcere.

— Băieți, lăsați prostiile, porunci generalul-maior de acolo. Discutăm despre război, nu despre programe sociale. Câte realimentări sunt necesare până în China sau în Uniunea Sovietică?

— Două sau trei la dus, poate niciuna la întoarcere, dacă nu deveniți sentimental.

Un singur bombardier M&M putea transporta aceeași încărcătură de bombe ca toate cele *treisprezece* bombardiere folosite în raidul lui Ronald Reagan din Libia în… în… aprilie 1986.

— Parcă a fost ieri, cugetă visător un aviator militar mai în vârstă.

— Sssst! spuse Milo.

— Sssst!? repetă expertul în nomenclator militar. Este o denumire perfectă pentru un bombardier silențios.

— Deci Sssst! se va numi avionul nostru. Are o viteză mai mare decât viteza sunetului.

— Mai mare decât viteza luminii.

— Poți bombarda pe cineva înainte chiar de a te hotărî s-o faci. Te hotărăști azi și s-a făcut… ieri!

— Nu prea cred, spuse cineva, că avem nevoie de un avion care poate bombarda pe cineva ieri.

— Dar gândiți-vă ce potențial au aceste avioane, îl contrazise Wintergreen. Atacă Pearl Harbor. Le dobori cu o zi înainte.

— Nu m-ar deranja. Cu cât este mai…

— Stați puțin, stați puțin, se ragă altcineva, dintre cei care se agitau acum revoltați. Cum se poate asta? Artie, poate avea ceva o viteză mai mare decât viteza luminii?

— Bineînțeles, Marty. Lumina are o viteză mai mare decât viteza luminii.

— Citește-l naibii pe Einstein! răcni Wintergreen.

— Primul nostru avion operațional poate intra în alertă în anul 2000 și veți avea cu adevărat ce să sărbătoriți.

— Ce se va întâmpla dacă intrăm într-un război nuclear mai înainte?

— Nu vom avea produsul. Va trebui să așteptați.

— Deci, bombardierul dumitale este un instrument pentru pace?

— Da. Și avem și un om, mărturisi Milo, care poate produce intern apă grea pentru dumneavoastră.

— Îl vreau pe acest om! Cu orice preț!

— Sunteți sigur, domnule doctor Teller?

— Absolut sigur, domnule amiral Rickover.

— Și instrumentul nostru de pace poate fi folosit și pentru aruncarea unor încărcături mari de bombe asupra marilor orașe.

— Nu ne place să bombardăm civili.

— Ba da. Este eficient și nu costă. Putem de asemenea să înarmăm Sssst-ul! cu bombe convenționale pentru atacuri surpriză. Marea surpriză va fi când nu va fi nicio explozie nucleară. Pe acestea le puteți folosi împotriva națiunilor prietenoase, cu efecte radioactive ulterioare durabile. Va face Strangelove asta?

— Ce spune Porter Lovejoy?

— Nevinovat.

— Înainte de a fi acuzat.

— Să cumpărăm ambele avioane.

— Sunt bani pentru amândouă?

— Nu contează.

— N-aș vrea să-i spun asta președintelui.

— Avem un om care va discuta cu președintele, se oferi Milo. Numele lui este Yossarian.

— Yossarian? Am auzit de numele ăsta.

— Este un artist celebru, Bernie.

— Da, sigur, îi cunosc opera, spuse generalul Bingam.

— Acesta este un alt Yossarian.

— Nu e timpul să mai facem o pauză?

— S-ar putea să am nevoie de Yossarian, murmură Milo cu palma la gură, ca să discute cu Noodles Cook. Și unde naiba e capelanul?

— Îl mută mereu dintr-un loc într-altul, șopti colonelul Pickering. Nu știm unde naiba este.

Pauza de zece minute se dovedi a îi o pauză de cinci minute, în care șase gardieni BMAOSLDSS intrară în pas de paradă cu un tort cu dude pentru generalul Bernard Bingam și cu actele prin care era avansat de la gradul de general de brigadă la gradul de general maior. Bingam suflă în lumânări, stingându-le de la prima încercare, și întrebă jovial:

— Mai e ceva?

— Da! Categoric că mai e! strigă bărbatul solid de la Departamentul de Stat.

— Sigur că mai e! strigă la fel de tare slăbănogul de la Consiliul Național de Securitate.

Grăsanul și slăbănogul s-au întrecut între ei pentru a sublinia că unele trăsături ale M&M Sssst! erau identice cu cele ale bătrânului Stealth.

— Scaunele catapultoare-ejectoare, să le ia naiba, erau inițial în proiectul pentru bătrânul Stealth, să-l ia naiba. Rapoartele noastre arată că scaunele astea, să le ia naiba, au sfâșiat manechinele la probe.

— Vă putem furniza, spuse Milo, oricâte manechine vă trebuie ca să le înlocuiți.

Grăsanul căzu și își sparse fața.

— Cred că era îngrijorat, interveni decanul departamentului de Activitate Socială și Umanitară de la Colegiul de Război, pentru oameni, nu pentru manechine, să le ia naiba.

— Putem furniza oricâți oameni vă trebuie.

Slăbănogul era total zăpăcit, iar grăsanul amuțise.

— Ne punem probleme pentru siguranța lor, să trăiți. Spuneți că aparatele dumneavoastră pot sta în aer perioade lungi de timp, chiar ani. Aparatele noastre cu oameni la bord trebuie să se poată întoarce.

— De ce?

— De ce?

— Da, de ce?

— De ce naiba trebuie să se întoarcă?

— Ce naiba aveți toți, idioților, lua-v-ar naiba? întrebă Wintergreen, clătinând din cap, ca și cum nu-i venea să creadă. Avionul nostru este o armă la a doua lovitură. Domnule colonel

Pickering, vă rog să le explicați acestor căcănari cretini, lua-i-ar naiba!

— Desigur, domnule Wintergreen. La naiba, domnilor! Ce importanța are dacă avioanele astea, lua-le-ar naiba, se mai întorc sau nu?

— Niciuna, domnule colonel Pickering.

— Mulțumesc, domnule maior Bowes, lua-te-ar naiba!

— N-ai pentru ce, nenorocitule.

— Domnilor, spuse slăbănogul, doresc să se arate în raport că nu m-a făcut nimeni căcănar cretin, nici măcar când eram copil.

— Nu facem raport.

— Căcănarule.

— Curule.

— Dobitocule, unde vor fugi? întrebă Wintergreen. Va dispărea aproape tot ce e aici.

— Permiteți-mi, se zburli slăbănogul, nelăsând nicio îndoială că era mâhnit. Spuneți că bombardierele voastre, să le ia naiba, transportă bombe nucleare care vor pătrunde în pământ, să-l ia naiba, înainte de a exploda?

— Rachetele voastre, să le ia naiba, nu pot face asta.

— Te rog să ne spui de ce naiba am vrea să facă asta.

— Păi, băi cretinilor, să vă ia naiba, în evaluările voastre cretine subliniați întotdeauna existența buncărelor subterane pentru conducătorii lor politici și militari, să-i ia naiba.

— Ce naiba? Subliniem noi asta?

— Președintele joacă Triaj?

— Ar trebui să citești ce scrii.

— Nu ne place să citim.

— Nu putem citi ce scriem.

— Avem bombe care se afundă o sută cincizeci de kilometri înainte de a exploda. Subtilitatea planului vostru este să trăim la șaizeci și unu de kilometri sub pământ. Putem fuziona bombele, ca să detoneze cu mult mai departe de șaizeci și unu de kilometri, ca să nu rănească pe nimeni din tabăra noastră sau a lor. Puteți purta un război nuclear care să nu producă nicio pagubă vieții sau pământului. E uman, nu? E al naibii de uman, aș spune.

— Da, aș zice că e al naibii de uman.

— Să lămuresc naibii un lucru. Te rog, slăbănogule, lasă-mă să spun și eu ceva. Avioanele astea, să le ia naiba, ne permit să dăm o a doua lovitură, da?

— Vor ataca avioanele inamice supraviețuitoare care nu au fost folosite la prima lovitură.

— De ce nu le-au folosit la prima lovitură?

— De unde naiba să știu?

— Garantezi că avioanele tale vor funcționa?

— Funcționează deja de doi ani. Am avut modele care au zburat încoace și-ncolo în acest răstimp. Acum trebuie să ne spuneți dacă vreți să mergem mai departe. Dacă nu, ne ducem cu Sssst! —urile noastre, lua-le-ar naiba, în altă parte!

— Nu puteți face asta, spuse grăsanul. Scuză-mă, slăbănogule, lasă-mă să continuu.

— E rândul meu, grăsanule. Asta ar fi contrar legii.

Milo râse îngăduitor.

— Cum o să știi? Avioanele sunt invizibile și nu fac zgomot.

— Ei, căcat, nu pot să cred chestiile astea, spuse Wintergreen. Ce naiba contează dacă funcționează sau nu? Principala calitate este de a intimida. Când intră în acțiune a eșuat deja.

— Mai am o întrebare. Lasă-mă să vorbesc, grăsanule.

— E rândul meu, dobitoc costeliv!

— Ba nu, grăsan nenorocit!

— Nu-l asculta pe căcănarul ăsta, insista grăsanul. Dacă e invizibil și nu produce zgomot, ce vă oprește să-l vindeți oricum inamicului?

— Patriotismul.

După replica asta, Bingam dădu o ultimă pauză.

— Wintergreen, șopti Milo, în pauza dinainte de încheiere, chiar avem o bombă care se afundă o sută cincizeci de kilometri înainte de a exploda?

— Trebuie să căutăm. Dar ce zici de bătrânul Stealth? Crezi că se vor prinde?

— Nu sunt chiar la fel. Stealth nici n-a fost construit. Deci Sssst! este mai nou.

— Așa aș zice și eu.

Erau unii înscriși la cuvânt care voiau mai mult timp și alții, ca grăsanul și slăbănogul, care insistau asupra unei verificări pentru compararea cu Produsele B de la Strangelove. Vor avea nevoie de Yossarian, bombăni abătut Milo, timp în care cei trei ofițeri mai vârstnici discutau în șoaptă. Wintergreen spumega de furie. Milo îl sfătui să se potolească, fiindcă nu-l vedea nimeni. În cele din urmă, amiralul din spate își ridică privirea.

— Domnilor.

Rostea vorbele fără grabă.

— Suntem în căutarea unei arme pentru noul secol, care va face ca orice alt armament să devină secundar și nesemnificativ.

— Nu e nevoie să mai căutați, îl sfătui Milo, plin de speranțe.

— Eu personal, continuă amiralul, de parcă n-ar fi auzit nimic, sunt dispus să trec în tabăra generalului Bingam. Bernie, aceasta este încă o frunză la cununa ta de lauri. Doresc să recomand Sssst! —ul tău. Dar, înainte de a mă trece în raport, mai am o întrebare esențială.

Se aplecă mai aproape de ei, cu coatele pe masă și cu bărbia pe mâinile împreunate.

— Avioanele dumitale, domnule Minderbinder. Spune-mi sincer. Dacă vor fi suficient de numeroase, vor putea distruge pământul?

Milo schimbă priviri disperate cu Wintergreen. Se hotărârâ să vorbească deschis. Wintergreen își coborî privirea, în timp ce Milo răspunse cu șiretenie:

— Mă tem că nu, să trăiți, mărturisi Milo roșind. Putem să-l facem de nelocuit, dar nu-l putem distruge.

— Nu mă deranjează!

— Sunteți sigolut, domnule amiral Dewey?

— Absogur, domnule general Grant.

— Îmi pare rău că v-am făcut dobitoc slăbănog, se scuză umil diplomatul de la Departamentul de Stat.

— Nu-i nimic, dobitoc grăsan.

CARTEA A ȘAPTEA

20

CAPELANUL

De fiecare dată când capelanul Albert Taylor Tappman era transferat în altă parte, se simțea tot în același loc, și pe bună dreptate. Spațiul locuibil, căptușit cu plumb, în care era izolat era un vagon de tren și nici înainte, nici după fiecare călătorie nu i se permitea să-l părăsească după voia lui. În jur, nimic nu se schimba.

Cele câteva laboratoare, vagoane cu aparatură și cabinete medicale erau tot pe roți, la fel cum erau, dincolo de bucătăria lui, și vagoanele ce conțineau birourile și domiciliile comandanților adjuncți, care răspundeau pe atunci de ceea ce ajunsese să fie numit, în limbajul oficial, Proiectul Wisconsin. Ușile erau încuiate și păzite de bărbați în uniformă, dotați cu arme automate de atac, cu țeavă scurtă și încărcătoare mari cu muniție. Învățase un lucru despre acest tren: în general nu avea unde să se ducă, decât într-o altă parte a trenului.

Nu avea voie să coboare, cu excepția rarelor invitații la forme de recreere limitate, pe care acum le refuza în mod invariabil. Era liber să spună nu în privința asta. Nu-i plăcuse niciodată în mod deosebit să facă mișcare și nici acum nu-l ispitea. În timp ce ședea pe scaunul lui confortabil, îmbrăcat în piele, tonusul său muscular se ameliora, prin proceduri nedureroase de stimulare electrică. Avantajele viguroaselor și istovitoarelor exerciții aerobice erau la fel de bine obținute, fără efort, prin intermediul aparatului special care-i accelera pulsul și ritmul respirației și îi sporea viteza fluxului sanguin. Avea o condiție fizică mai

bună ca oricând – observa el în fiecare dimineață când se bărbierea – și arăta mai bine.

Uneori, călătoria dintr-un loc într-altul dura câteva zile și el înțelese repede că se afla într-un tren cu roți nezgomotoase, care rulau lin, cu o locomotivă silențioasă, cu șine și terasament care se apropiau de perfecțiune, în aceeași măsură în care se putea spera că se apropia de perfecțiune tot ce se concepea și se fabrica în această lume. Avea toate facilitățile. Vagonul lui era un apartament Pullman cu dormitor și living de trecere, cu mochetă gri de la un perete la celălalt. Avea o cameră mixtă, de studiu și recreere, cu un covor mexican negru cu trandafirași roz și flori de poiană albe și galbene, așezat pe o pardoseală din lemn de pin cu noduri, înălbită până la culoarea smântânii, cu patină de poliuretan. La celălalt capăt era o bucătărie Pullman, cu suficient spațiu pentru o masă și două scaune și acolo își lua mesele și hrana suplimentară, întotdeauna urmărit cu atenție în timp ce mesteca și înghițea de cel puțin un observator posac, cu o haină albă de laborator, care întotdeauna își lua note. Nu știa să existe ceva care să-i fie ascuns. Tot ce mânca și bea era măsurat, gustat, analizat și cercetat dinainte, pentru a se măsura radiațiile și conținutul de substanțe minerale. Undeva, prin apropiere, fusese informat, poate într-un alt vagon, ca să fie cât mai aproape, se afla cel puțin un grup de control, alcătuit din indivizi care consumau exact ce consuma el, în același timp, în aceleași cantități și combinații, care făceau exact ce făcea el, de dimineață până seara. Deocamdată, nu apăruseră semne de anormalitate ca a lui. Existau contoare Geiger încastrate în pereții tuturor camerelor lui, tot pentru protecția lui, și erau testate de doua ori în fiecare zi. Toți oamenii care se apropiau de el – chimiști, fizicieni, medici, tehnicieni și autorități militare, chiar și gardienii înarmați, chelnerii care-l serveau și strângeau masa și femeile care veneau

să facă curat și să ajute la gătit – purtau tăblițe cu nume și insigne de culoarea perlei, pentru a se înregistra pe loc stigmatul radioactivității. El era încă în siguranța. Îi dădeau tot ce putea să ceară, cu excepția libertății de a pleca acasă.

— Deși…?

Deși viața de acasă, recunoștea el, încetase să mai fie la fel de plăcută ca odinioară; el și soția lui, ghiftuiți cu drame, știri și comedii de la televizor, meditaseră adeseori asupra posibilităților de a reintroduce în viața netulburată a lungii lor căsnicii o mai mare cantitate de activități benevole și de surprize plăcute. Excursiile în străinătate cu grupuri de turiști își pierduseră farmecul. Aveau mai puțini prieteni decât odinioară, le lipseau energia și motivația, iar bucuriile și distracțiile lor se limitau acum aproape exclusiv la a se uita la televizor și la contactele cu copiii și nepoții lor, care, cu toții – mulțumeau zilnic pentru asta – locuiau în continuare la o oarecare distanță de casa lor din Kenosha, ușor de parcurs.

Afecțiunea psihică pe care o descria el nu era o raritate printre americanii din generația lui, spusese înțelegătorul psihiatru în uniformă, trimis o dată la două zile ca să facă tot posibilul pentru a ameliora starea de stres produsă de întemnițare capelanului și în același timp, după cum recunoștea, pentru a detecta orice informație legată de condiția sa specială, pe care încă nu era dispus, în mod conștient, s-o dezvăluie.

— Și având șaptezeci și doi de ani, domnule capelan, ești mai mult ca probabil un candidat la ceea ce noi numim depresiunea de sfârșit de viață, spuse competentul medic. Să-ți explic ce vreau să spun?

— Mi s-a mai spus asta, rosti capelanul.

— Am jumătate din vârsta dumitale și sunt și eu un posibil candidat, dacă asta te consolează în vreun fel.

Simțea lipsa soției lui, îi mărturisi, și știa că și ea îi simțea lipsa. De cel puțin trei ori pe săptămână, era asigurat că ea era bine. Nu aveau voie să comunice direct, nici măcar în scris. Cel mai mic dintre cei trei copii ai lui, care abia începuse să meargă când el era peste ocean, avea acum aproape cincizeci de ani. Copiii erau bine și nepoții la fel.

Cu toate acestea, își făcea în mod exagerat griji despre orice privea familia lui („E ceva patologic?”, sugera discret psihiatrul. „Dar, desigur, și asta ar fi normal”) și revenea obsesiv la alte spaime care-l chinuiau, le simțea iminente, dar nu le putea numi.

Și asta era normal.

Fără să vrea, revenea la aceleași închipuiri insistente despre catastrofele prin care se autoflagelase în trecut, pradă șocului devastator produs de singurătate și de sentimentul de pierdere ce a urmat primei sale despărțiri de soție și de copii, în timpul efectuării serviciului militar.

Mai avea și alte motive de îngrijorare: accidente și boli precum tumoarea lui Eweing, leucemia, maladia lui Hodgkin și alte cancere. Se vedea din nou tânăr, în Pianosa, și își vedea fiul cel mai mic, din nou sugar, murind de două sau trei ori pe săptămână, din cauză că soția lui nu învățase să oprească sângerarea unei artere; privea din nou, într-o tăcere paralizantă, cu ochii înlăcrimați, cum întreaga lui familie era electrocutată, toți, până la unul, de la o priză din perete, din cauză că el nu-i spusese ei niciodată că trupul omenesc era bun conducător de electricitate; toți patru încă ardeau ca niște torțe, aproape în fiecare noapte, când boilerul electric exploda și casa din lemn, de două etaje, era cuprinsă de flăcări; vedea, în cele mai cumplite, nemiloase și revoltătoare detalii, trupul îngrijit și fragil al mai tinerei sale soții, transformat într-o masă de carne vâscoasă, strivit din nou de zidul de cărămidă al unei clădiri din piață, de un

șofer beat și fără minte, și privea cum fiica lui, cuprinsă de isterie, având iarăși vârsta de cinci, șase, șapte, zece sau unsprezece ani, era îndepărtată de la această scenă sinistră de un binevoitor domn de vârstă mijlocie, cu părul alb ca neaua, care o viola și o ucidea iarăși și iarăși, imediat după ce o ducea cu mașina la o groapă cu nisip părăsită, în timp ce cei doi copii mai mici mureau lent de foame în casă, după ce mama soției lui, care supraveghea atunci copiii și se stinsese de mult, în pace, la o vârstă înaintată, din cauze naturale, cade# moartă, în urma unui infarct, primind telefonic vestea despre accidentul scumpei sale soții.

Amintirile lui despre aceste iluzii erau nemiloase. Nostalgic și vrednic de plâns, revenea mereu, neputincios și cu o oarecare tânguială și dezamăgire, la acele vremuri când era un tată tânăr, cu aproape o jumătate de secol în urmă, când nu-l ocoleau necazurile, dar nici speranța.

— Aceasta este o altă caracteristică banală a depresiunii de sfârșit de viață, îl consolă psihiatrul, cu o tandră apreciere. Când vei mai îmbătrâni, te vei pomeni că revii la vremurile când erai și mai tânăr. Mie mi se întâmplă deja.

Se întreba unde se va opri memoria lui. Nu voia să vorbească despre neobișnuita lui viziune, poate un miracol, cu bărbatul gol într-un copac, chiar în fața cimitirului militar din Pianosa, la trista înmormântare a unui tânăr pe nume Snowden, care murise în avionul lui, în misiunea de bombardare a podurilor de deasupra Avignonului, din sudul Franței. În timp ce stătea în picioare lângă groapa săpată, cu maiorul Danby în stânga și maiorul Major în dreapta, despărțit prin gaura căscată în pământul cărămiziu de un recrut mic de statură pe nume Samuel Singer, care fusese în misiune în același avion cu răposatul, își amintea din nou cu o limpezime cutremurătoare cum ezitase, tremurând, în timpul discursului funerar, când își ridicase

privirea spre cer și aceasta îi căzuse asupra siluetei din copac, oprindu-se la jumătatea unei fraze, de parcă rămăsese o clipă fără grai și i se tăiase respirația. Probabilitatea ca un bărbat gol să fi fost cu adevărat în copac încă nu-i putea intra în cap. Păstra această amintire pentru sine. Nu voia ca sensibilul psihiatru cu care se înțelegea atât de bine să tragă concluzia că era nebun.

Nu i se mai arătase de atunci niciun semn de imanență divină similar, deși acum se ruga să i se arate unul. În taină, copleșit de rușine, se ruga. Nu-i era rușine că se ruga, dar îi era rușine să afle cineva că se ruga și să-l disprețuiască pentru asta. Se mai ruga să apară năvalnic în scenă Yossarian, ca un Superman, într-un alt miracol – nu-i trecea prin cap o altă persoană – și să-l scoată din criza fără ieșire în care se afundase neputincios, ca să se poată întoarce acasă. Toată viața nu-și dorise decât să fie acasă.

Nu era vina lui că producea apă grea.

În diverse perioade, când nu era în tranzit, era condus pe cele câteva trepte ale vagonului, pe care le cobora ca să se plimbe vioi în jur, timp de douăzeci, treizeci, apoi patruzeci de minute, păzit de gardieni înarmați, plasați la o oarecare distanță. Întotdeauna cineva pășea alături de el – un cadru medical, un om de știință, un agent de spionaj, un ofițer sau însuși generalul – și i se aplica periodic o manșetă medicală pe braț, ca să i se ia tensiunea și pulsul, precum și o mască pe nas și gură, dotată cu un rezervor în care era recuperat aerul expirat de el. În aceste ședințe de plimbare și efort fizic, observa că se afla sub pământ, cel puțin o mare parte din timp.

În locul unde era închis, putea să se apropie de oricare dintre geamurile de pe ambele părți ale tuturor camerelor lui și să vadă, dacă voia, Parisul – Montmartre din proeminenta fortăreață a Arcului de Triumf, sau o priveliște dinspre Montmartre, ce cuprindea Luvrul, același arc triumfal, Turnul

Eiffel și Sena șerpuitoare. Spectacolul acoperișurilor din depărtare era de asemenea monumental. Sau putea să privească pe geam și să vadă, dacă prefera, orașul spaniol Toledo din diverse unghiuri, orașele universitare Salamanca și Alhambra, sau se putea deplasa la Big Ben, la Parlament, sau la Colegiul Saint Catherine de la Universitatea Oxford. Butoanele de pe consolele fiecărui geam erau ușor de manevrat. Fiecare geam era un monitor video, care oferea o selecție practic nelimitata de priveliști.

Falsa perspectivă a New York-ului era de la o fereastră a unui etaj superior al unei clădiri cu apartamente scumpe. Se putea deplasa prin oraș la fel de iute cum se deplasa prin lume. Peste dram de clădirea Capătului de Linie al Autobuzelor Autorității Portuare, la o zi după ce fusese luat în custodie, a fost atât de sigur că îl văzuse pe Yossarian coborând dintr-un taxi, încât era cât pe-aci să-l strige. La Washington D.C., i s-a permis să intre și să privească nestingherit vitrinele din holul BMAOSLDSS și fabuloasa ofertă de mărfuri vândute cu amănuntul la mezanin. În toate aceste locuri, lumina și diversele culori se modificau pentru a se potrivi cu ceasul zilei în care le vedea el. Priveliștile în întuneric preferate erau pentru el cele ale cazinourilor din Las Vegas și ale Los Angelesului noaptea, dinspre Sunset Strip. Era liber să privească afară aproape orice loc voia de la ferestrele lui, exceptând ceea ce era cu adevărat acolo. În Kenosha, Wisconsin, avea priveliștea orașului lui, de pe veranda acoperită din fața casei, și imaginea la fel de liniștitoare din spate, dinspre acel patio ce mărginea mica grădină unde își dorea să se așeze în leagăn cu soția lui, în amurgul nopților blânde luminate de lună, și, în timp ce priveau licuricii, să se întrebe împreună, cuprinși de triste amintiri, unde dispăruse timpul și cât de repede se scursese secolul. Își pierduse darul de a îngriji plantele. Încă îi plăcea să smulgă buruienile,

dar obosea repede și era adeseori descurajat de dureri de picioare și șale, din cauza afecțiunii pe care medicul o numea lumbago. Privind odată pe fereastra trenului lui dinspre fațada casei, a zărit un vecin de peste drum, despre care era sigur că murise cu câțiva ani în urmă și a rămas pe moment dezorientat. Îl uluia gândul că sub suprafața familiarului său oraș, în care își petrecuse aproape toată viața, s-ar putea afla această cale ferată subterană ascunsă, pe care el călătorea acum fără voia lui.

Totul și, deși majoritatea nu știau, toți cei ce locuiau pe o rază mare în vecinătatea casei capelanului din Kenosha fuseseră deja priviți, inspectați, examinați și investigați cu cele mai judicioase și exacte instrumente și tehnici moderne: hrana, apa de băut din fântâni și din rezervoare, aerul pe care-l respirau, țevile, gunoiul. Fiecare șuvoi de apă de la toaletă și conținutul tuturor pubelelor erau oprite pentru a fi date la analiză. Nu apăruse încă nicio dovadă de contaminare, care să aibă vreo legătură oricât de vagă cu aceea a cărui unic posesor încă era. Nicăieri în Kenosha nu s-a găsit vreo moleculă de oxid de deuteriu sau, în limbaj mai simplu, de apă grea.

— A debutat ca o afecțiune urinară, repetă capelanul Albert Taylor Tappman.

— Am avut și eu asemenea probleme, dezvălui psihiatrul, scoțând un oftat. Dar desigur, nu ca ale dumitale. Dacă ar fi fost la fel, aș fi și eu aici, în carantină, cu dumneata. Chiar nu știi cum o faci sau ce-ai făcut ca să se declanșeze?

Capelanul repetă din nou, bâlbâindu-se jenat. Ședea cu pumnii lui moi pe coapse și medicul acela părea să-l creadă. Medicul de acasă intuise imediat ceva anormal și prelevase o nouă mostră.

— Nu știu, Albert. Mie încă mi se pare ciudată, cam grea.

— Ce vrea să-nsemne asta, Hector?

— Nu sunt sigur, dar nu cred că avem voie să facem ceea ce faci tu, fără aprobarea guvernului. Să vedem ce spune laboratorul. Poate că va trebui să facă un raport.

Cât ai zice pește, agenții guvernamentali s-au mutat în casa lui și mișunau peste tot; apoi au venit chimiștii, fizicienii, radiologii și urologii, endocrinologii și gastroenterologii. În scurt timp a fost sondat medical de toate felurile posibile de specialiști și ambientaliști, în ferma și cuprinzătoarea lor strădanie de a afla de unde apărea acel neutron de hidrogen suplimentar din fiecare moleculă de apă care ieșea din el. În transpirație nu se regăsea. Aceasta era curată și la fel erau toate celelalte fluide din el.

Apoi au apărut interogatoriile, politicoase la început, apoi jignitoare și pline de amenințări cu brutalitatea. Băuse hidrogen lichid? Din câte știa el, nu. Ah, ar fi știut dacă ar fi făcut-o. Ar fi murit.

— Atunci de ce mă mai întrebați?

Era o întrebare vicleană, croncăniră ei, chicotind. Toți fumau și aveau degetele galbene. Oxigen lichid? Nici măcar n-ar fi știut de unde să-l ia.

Ar fi trebuit să știe, ca să-l bea.

Nici măcar nu știa ce-i aia.

Atunci cum putea fi sigur că nu-l băuse?

Au consemnat-o și pe asta. Era tot o întrebare vicleana.

— Și te-ai simțit atras de ea, domnule capelan. Ai reușit, Ace. Nu-i așa, Butch?

— Tu ai spus-o, Slugger.

Erau trei și insistau sa afle dacă avea prieteni, neveste sau copii în vreuna dintre țările aflate odinioară în spatele Cortinei de Fier sau în CIA.

— Nu am pe nimeni nici în CIA, spuse psihiatrul. Nu știu cum m-aș apăra, dacă aș avea pe cineva.

Imediat îi confiscară pașaportul și îi puseră sub urmărire telefonul. Corespondența îi era

interceptata, conturile lui bancare erau înghețate. Căsuța lui de depozitare a valorilor a fost încuiată. Și, lucrul cel mai rău, i-au luat carnetul de asigurări sociale.

— Nu mai ai cecuri? se îngrozi psihiatrul.

Cecurile puteau veni, dar nu mai avea carnet de asigurări sociale. Fără el, nu mai avea identitate.

Psihiatrul se făcu livid la față și tremura.

— Înțeleg cum te simți, îl compătimi el. N-aș putea trăi fără el. Și chiar nu poți să le spui cum faci asta?

Fizicienii chimiști și chimiștii fizicieni au exclus probabilitatea unei mușcături de insectă. Entomologii au confirmat.

La început, oamenii aveau în general tendința de a fi amabili și superiori față de el, purtându-se civilizat. Medicii îl abordau prietenoși, considerându-l o ciudățenie și un prilej de afirmare în același timp. Cu toate acestea, în scurt timp, toți, cu excepția psihiatrului și a generalului, au devenit mult mai puțin sociabili și tot mai crispați. Frustrarea care se acumula descuraja toleranța. Oamenii erau din ce în ce mai grosolani și consultațiile erau din ce în ce mai dușmănoase. Acest lucru era valabil mai ales în privința agenților de spionaj. Nu erau de la FBI și nici de la CIA, ci de la o organizație mult mai secretă. Neputința lui de a-i lamuri îi jignea și era pedepsit pentru îndărătnicia cu care refuza să ofere niște explicații pe care nu le deținea.

— Ești încăpățânat, spuse cel mai mătăhălos dintre anchetatorii care-l brutalizau.

— Toate rapoartele au ajuns la aceeași concluzie, spuse cel slab, negricios și cu o expresie răutăcioasă, cu un nas ascuțit și strâmb, cu niște ochi de nebun, ce păreau luminați de scânteia ilarității, cu dinți mici, neregulați, cu pete maro de nicotină și aproape fără buze.

— Domnule capelan, spuse cel rotofei, care zâmbea și clipea mereu, fără nicio urmă de veselie,

și care tot timpul duhnea a bere. În privința radiațiilor. Înainte de a te aduce noi aici – și să-mi spui adevărul, băiete, mai bine nimic, dacă nu obținem adevărul de la tine, ai priceput? – ai absorbit radiații în mod ilegal?

— De unde să știu, să trăiți? Ce înseamnă radiații ilegale?

— Radiații de care tu nu știi și noi știm.

— Spre deosebire de care radiații?

— De radiațiile de care tu nu știi și noi știm.

— Nu înțeleg. Nu văd nicio deosebire.

— Este implicită, în modul în care o spunem.

— Ai ratat. Adaugă eșecul pe listă.

— Tu l-ai prins. De coaie, aș zice.

— Ajunge, Ace. Continuăm mâine.

— Desigur, domnule general.

Se simțea clar impertinența în modul în care se adresa Ace generalului, iar capelanul se simțea prost.

Responsabilitatea totală a Proiectului Wisconsin aparținea generalului Leslie R. Groves, însărcinat mai înainte cu Proiectul Manhattan, care inițiase primele bombe atomice în 1945 și dădea toate semnele că era cu adevărat dornic să pară plăcut, inimos și ocrotitor. Capelanul se simțea deja bine cu el. Învățase multe de la generalul Groves despre rațiunile care stăteau la baza încarcerării sale despotice și a supravegherii sale permanente, cât și despre deosebirile dintre fisiune și fuziune și despre cele trei stări ale hidrogenului în care se părea că intervenea el sau care interveneau în el. După hidrogen 1, mai era deuteriul, cu un neutron suplimentar în fiecare atom, care se combina cu oxigenul, pentru a alcătui apa grea. Apoi venea tritiul, gazul radioactiv cu doi neutroni suplimentari, care se folosea ca vopsea la aparatele de măsurat și la cadranele de ceas cu lumină proprie, inclusiv la noua producție de ceasuri pornografice de dormitor, care aprinsese peste noapte fantezia erotică -a națiunii, și la accelerarea

procesului de detonare a mecanismelor termonucleare, ca bombele cu hidrogen ce conțineau deuterid de litiu, un compus al deuteriului. Primele bombe de acest fel, lansate în 1952, dezvoltaseră o forță distructivă de o sută de ori mai mare – *de o mie de ori* mai mare, sublinie generalul Groves – decât bombele aruncate în Japonia. Și de unde provenea acel deuteriu? Din apa grea.

Iar el o aruncase la closet.

— Ce-ați făcut cu a mea?

— Am trimis-o să fie transformată în tritiu, răspunse generalul Groves.

— Vezi ce-ai pișat, domnule capelan?

— Ajunge deocamdată, Ace.

Însoțit de generalul Groves, capelanul coborâse odată din apartamentul său Pullman pe un mic teren de joacă pavat cu plăci de ciment alb, din spatele unei clădiri de piatră fără personalitate, cu o cruce în vârf, care semăna cu o străveche bazilică italiană. Pe un stâlp de lemn, care părea recent lăcuit, se aflau un coș și un panou de baschet, iar jos se deslușea modelul unui teren de *shuffleboard,* vopsit în verde închis. O minge de fotbal cu petice negre și albe cusute, care îi dădeau înfățișarea machetei unei molecule mărite, gata să explodeze, se afla în mijloc, așteptând parcă să i se dea un șut. Într-un colț, un vânzător bronzat stătea în dosul unei tarabe cu suveniruri, incluzând ilustrate, ziare și berete de marinar albastre ca oceanul, cu bordură albă, pe care era scris cu litere albe cuvântul VENEZIA, iar capelanul se întrebă cu glas tare dacă nu cumva erau cu adevărat la Veneția. Generalul spuse că nu, dar era plăcut să creadă că da, pentru schimbarea atmosferei. În ciuda iluziei de cer și de aer curat, erau tot înăuntru, sub pământ. Capelanul nu voia să joace baschet ori *shuffleboard* sau să dea cu piciorul în mingea de fotbal și nu voia nici suveniruri. Cei doi se plimbară patruzeci de minute în jurul vagonului

de tren, într-un ritm foarte energic, imprimat de generalul Groves.

Altădată, după ce coborâseră lângă un mic pasaj subteran, perpendicular pe șine, a auzit un zgomot vag de praf de pușcă, asemănător cu cel produs de petarde, venind de undeva, dintr-un loc găunos dinăuntru. Era un poligon de tir. Capelanul n-a vrut să-și încerce norocul ca să aibă șansa de a câștiga un ursuleț de cârpă. Nu voia să arunce bănuți, ca să aibă ocazia de a câștiga o nucă de cocos. A mai auzit din interiorul acelui spațiu muzica unui carusel și apoi scrâșnetul alternativ al roților de oțel scârțâitoare și al vagoanelor șerpuitoare, care urcau și coborau, aparținând unui *montagne russe* în mișcare. Nu, capelanul nu fusese niciodată în Coney Island, nu auzise de Parcul de Distracții George C. Tilyou și nu avea niciun chef să se ducă acum acolo. Nu dorea nici să-l întâlnească pe domnul Tilyou personal sau să viziteze superbul său carusel.

Generalul Groves ridică din umeri.

— Pari cufundat în apatie, rosti el cu oarecare milă. Nimic nu pare să te intereseze, nici comediile, nici știrile, nici evenimentele sportive de la televizor.

— Știu.

— Nici pe mine nu mă interesează, spuse psihiatrul.

Primul dintre pachetele cu alimente de la Milo Minderbinder i-a fost predat în timpul celei de-a treia călătorii spre casa lui din Kenosha. Ulterior, aceste pachete veneau săptămânal, în aceeași zi. Cartea de vizită care însoțea pachetul era mereu aceeași:

CE E BUN PENTRU MILO MINDERBINDER
ESTE BUN PENTRU ȚARĂ.

Conținutul era mereu același. Pe un pat de rumeguș erau așezate frumos o brichetă Zippo, un

pachet de tampoane sterile pe bețe, din bumbac egiptean pur, o cutie fantezi de bomboane, care conținea o jumătate de kilogram de bomboane speciale M&M, din bumbac egiptean tras în ciocolata, vreo zece oua din Malta, o sticla de whisky scoțian de la un distilator din Sicilia, toate fabricate în Japonia, și ceva carne de porc ca suvenir, costiță din Siam și mandarine din New Orleans, care proveneau de asemenea din Orient. Capelanul și-a dat acordul când generalul Groves i-a propus să doneze pachetul oamenilor de la suprafață care încă nu aveau unde să locuiască. Capelanul a fost surprins prima dată.

— Există acum oameni fără adăpost în Kenosha?

— Acum nu suntem în Kenosha, răspunse generalul Groves și se deplasă la geam, ca să apese pe butonul de schimbare a decorului.

Erau din nou în New York, privind dincolo de lustragii și de cărucioarele vânzătorilor de fructe de pe trotuare, cu focuri de cărbune fumegând, care mărgineau străzile de lângă intrarea principală a clădirii capului de linie, privind dincolo de ea, spre cele două turnuri arhitecturale golașe de la World Trade Center, care mai era probabil cea mai înaltă clădire comercială din univers.

Cu un alt prilej, fiind sigur că se afla în clădirea BMAOSLDSS din Washington, capelanul văzu prin deformare că se afla în interiorul clădirii capului de linie, parcat undeva dedesubt, în timp ce schimbau locomotivele și vagoanele-laborator. Putea să privească pe geam chiar în Centrul de Control al Operațiunilor de la capul de linie și să se conecteze la oricare dintre monitoarele de acolo, văzând cum sosesc și pleacă autobuzele, valurile diurne de oameni, polițiștii acoperiți, travestiți în traficanți de droguri și traficanți de droguri travestiți în polițiști acoperiți, prostituatele, drogații și fugarii, împerecherile sordide și apatice și alte acte jalnice ale vieții comunitare din casele

scărilor de incendiu, și chiar să arunce o privire în diversele closete publice, ca să vadă ființe umane urinând și spălându-și rufele și, dacă voia, chiar în cabinele de toaletă pentru a observa injecții cu narcotice, sex oral și defecări. Nu voia să se uite. Avea televizoare pe care putea să vizioneze, în condiții tehnice excelente, programele a trei sute douăzeci și două de canale, dar nu i se părea deloc amuzant să le urmărească fără soția lui. Televizorul nu era prea amuzant nici când se uitau împreună, dar puteau măcar să-și fixeze privirea pe un punct comun, în timp ce căutau un subiect nou de conversație, care să le mai învioreze letargia. Asta era bătrânețea. Abia trecuse de șaptezeci și doi de ani.

Cândva, la New York, privise pe fereastră Muzeul Metropolitan de Artă, la ora când se termina o ședință a APACMMA, și fusese din nou sigur că îl văzuse pe Yossarian plecând însoțit de o femeie în vârstă, îmbrăcată cu o rochie modernă, și un bărbat mai înalt decât amândoi; îi venise iarăși să strige, căci de data asta observă un bărbat cu părul roșcat și un rucsac verde privindu-i cu viclenie pe cei trei și venind după ei, apoi alți doi bărbați, cu un păr portocaliu mai strălucitor, urmărindu-i de asemenea, iar în spatele lor venea un alt bărbat, care era clar că îi urmărea pe toți. Nu-i venea să-și creadă ochilor. Avea impresia că vedea a doua oară același lucru, ca atunci când văzuse bărbatul din copac.

— Și ce este celălalt zgomot pe care continuu să-l aud? îl întrebă în cele din urmă capelanul pe generalul Groves, când porniră din nou și tocmai ieșeau din oraș.

— Te referi la apă? La râul sau fluviul acela?

— Îl aud adeseori. Poate tot timpul.

— Nu-mi dau seama.

— Nu știi?

— Am ordin să-ți spun tot ce știu. Acela îmi depășește sfera de autoritate. Este mai secret și

provine mai de jos. Știm de la sonarul nostru că este o apă îngustă, care curge încet și că bărci mici, fără motor, poate bărci cu vâsle, o străbat în mod regulat, deplasându-se întotdeauna în aceeași direcție. Se aude și muzică. Piesele muzicale au fost identificate: preludiul și marșul nupțial din actul al treilea al operei *Lohengrin.*

Și susținând vag muzica, de undeva din adâncuri, se auzea un cor de copii, fără nicio legătură, pe care muzicologii guvernului nu reușiseră încă să-l identifice. A fost consultată Germania și a fost și ea îngrijorata de faptul că era interpretata o piesă corala de o mare complexitate muzicala, poate genială, despre care nu știau nimic.

— Pe huriile mele apa este trecută drept fluviul Rin. E tot ce știu.

— Fluviul Rin?

Capelanul era îngrozit.

— Nu. Rinul. Acum nu suntem în Germania.

Se întorseseră în capitala națiunii.

Nu existau motive de îndoială în privința generalului Groves, care ținea să fie prezent la toate întrunirile cu Ace, Butch și Slugger. Capelanul a înțeles că până și prietenia generalului nu putea fi altceva decât o tactică bine calculată, în cadrul strategiei mai ample ce implica un complot clandestin cu trei agenți de spionaj, de care el se temea cel mai mult. Nu se putea afla nimic, era conștient, nici măcar faptul că nu se putea afla nimic.

— Am adeseori același sentiment, se grăbi să confirme generalul când dădu glas presimțirilor sale.

— Și eu, recunoscu psihiatrul.

Era oare și înțelegătorul psihiatru un truc?

— Nu ai dreptul să-mi faci asta, protestă capelanul față de generalul Groves, când rămaseră din nou singuri. Cred că știu măcar atâta lucru.

— Mă tem că te înșeli, răspunse generalul. Cred că vei descoperi că avem dreptul să-ți facem orice nu ne poți împiedica să-ți facem. În acest caz, este legal și regulamentar în același timp. Ai fost militar în rezervă. Acum te-au rechemat în armată.

— Dar am fost scos din rândurile militarilor în rezervă, răspunse victorios capelanul. Am scrisoarea care o dovedește.

— Nu cred că mai poți dovedi, domnule capelan. Și nu apare în dosarele dumitale.

— O, ba da, spuse capelanul chicotind. Se află în dosarul meu despre Legea Libertății Informațiilor. Am văzut-o acolo cu ochii mei.

— Domnule capelan, când o să te mai uiți prin el, o să descoperi că a fost șters. Știi că nu ești total nevinovat.

— De ce mă fac vinovat?

— De ofense despre care agenții de spionaj încă nu știu nimic. De ce nu vrei să spui că ești vinovat?

— Cum să spun dacă ei nu-mi spun de ce mă fac vinovat?

— Cum să-ți spună dacă nu știu? în primul rând, continuă generalul Groves, pe un ton mai didactic, e treaba asta cu apa grea pe care o produci în mod natural și nu vrei să spui cum.

— Nu știu cum, protestă capelanul.

— Nu eu sunt cel care nu te crede. Mai e pe urmă cealaltă treabă cu un tip pe nume Yossarian, John Yossarian. I-ai făcut o vizită misterioasă la New York, imediat după ce am aflat despre asta. Este unul dintre motivele pentru care te-au ridicat.

— N-a fost nimic misterios. M-am dus să-l văd când au început să se întâmple toate astea. Era în spital.

— Ce avea?

— Nimic. Nu era bolnav.

— Și totuși era în spital? Încearcă să-ți imaginezi, Albert, cum sună toată povestea asta. A fost în spital în aceeași perioadă în care se afla

acolo un agent belgian cu cancer la gât. Tipul e din Bruxelles și Bruxelles-ul este centrul CEE. Și asta e tot o coincidență? Are cancer la gât, dar nici nu se însănătoșește, nici nu moare. Cum vine asta? în plus, mai există acele mesaje cifrate despre el și prietenul tău Yossarian. Primise vești despre Yossarian de patru sau cinci ori pe zi de la femeia aceea care pretinde că îi place pur și simplu să discute cu el la telefon. N-am mai pomenit o asemenea femeie. Tu ai pomenit? Chiar ieri a spus că individul are din nou probleme cu rinichiul. De ce să aibă el probleme cu rinichiul și nu tu? Doar tu produci apă grea, nu el. Eu n-am nicio părere. Nu știu despre treburile astea mai multe decât știu despre preludiul la actul III din *Lohengrin* sau despre un cor de copii care cântă copleșit de tristețe. Eu îți spun despre problemele ridicate de alții. Mai există o bănuială și mai gravă, cum că belgianul lucrează pentru CIA. Unii cred chiar că *tu* ești în CIA.

— Nu sunt! Jur că n-am lucrat niciodată pentru CIA!

— Nu pe mine trebuie să mă convingi. Aceste mesaje ies din spital prin infirmiera lui Yossarian.

— Infirmieră? strigă capelanul. Yossarian e bolnav?

— E sănătos tun, Albert, și este într-o formă mai bună decât tine sau mine.

— Atunci de ce are o infirmieră?

— Pentru plăcerile carnale. Întreține relații sexuale de un fel sau altul, de patru-cinci ori pe săptămână – generalul își coborî meticulos privirea spre un grafic așezat pe genunchi, ca să se asigure că așa era – în biroul lui, în apartamentul ei și în apartamentul lui, adeseori pe pardoseala bucătăriei în timp ce apa curge, sau pe pardoseala unei alte încăperi, sub instalația de aer condiționat. Deși văd pe acest grafic că frecvența contactelor libidinoase se diminuează spectaculos. Poate că luna de miere e pe sfârșite. Nu-i mai trimite la fel de des

trandafiri roșii cu cozi lungi și nu mai vorbește la fel de mult despre lenjerie, conform ultimului raport al lui Gaffney.

Capelanul era copleșit de acumularea acestor detalii intime.

— Te rog…

— Încerc doar să te informez.

Generalul își îndreptă atenția spre o altă foaie.

— Și apoi, mai este acest aranjament secret, pe care se pare că îl ai cu domnul Milo Minderbinder și pe care n-ai socotit că este necesar să-l menționezi.

— Cu Milo Minderbinder?

Reacția capelanului fu uimire.

— Îl cunosc, desigur. Îmi trimite pachetele acelea. Nu știu de ce. Am făcut războiul cu el, dar nu l-am mai văzut și n-am mai vorbit cu el de aproape cincizeci de ani.

— Hai, zău, domnule capelan, spuse generalul și adoptă o expresie de dezamăgire exagerată. Albert, Milo Minderbinder pretinde dreptul de proprietate asupra ta, deține un patent pentru tine, a înregistrat o marca de fabricație pentru apa grea produsă de tine, cu halo, nici mai mult nici mai puțin. Te-a oferit guvernului împreună cu un contract pentru un avion militar pentru care se zbate și primește săptămânal un preț foarte, foarte ridicat pentru fiecare litru de apă grea pe care-l extragem din tine. Te surprinde?

— N-am auzit nimic până acum despre asta!

— Albert, n-ar avea dreptul să facă asta de capul lui.

— Leslie, acum sunt sigur că te-am prins.

Capelanul se apropie zâmbind.

— Ai spus cu câtva timp în urmă că oamenii au dreptul să facă orice nu-i putem împiedica să facă.

— Este adevărat, Albert. Dar în practică este un argument pe care noi îl putem folosi, dar tu, nu. Putem discuta asta din nou la trecerea în revista de front de mâine după-amiază.

La adunarea săptămânală ce avea loc în fiecare vineri, însuși generalul adulmecă ultimele evoluții.

— Cine s-a bășit? întrebă el.

— Da, ce e putoarea asta?

— Eu știu de unde vine, spuse fizicianul chimist care era de serviciu în săptămâna aceea. De la tritiu.

— Tritiu?

Contoarele Geiger din încăpere ticăiau. Capelanul își coborî privirea. Tocmai se petrecuse o transformare colosală. Gazele lui emanau tritiu.

— Asta schimbă toată problema, domnule capelan, îl mustră grav generalul.

Urmau să fie repetate toate analizele și procedurile și începute altele.

— Și verificați-i imediat pe toți din celelalte grupe, continuă el.

Niciunul dintre oamenii din grupele de control nu scăpau altceva pe fund decât obișnuitul metan și hidrogen sulfurat.

— Nu-mi vine deloc să transmit mai departe această informație, spuse generalul posomorât. Din această clipă, să nu te mai bești, domnule capelan.

— Și să nu te mai pișii la perete.

— Ajunge, Ace. Nu vi se pare ciudat, întrebă filosofic generalul o săptămână mai târziu, la simpozionul nonconformist de consultare colectivă, că tocmai un om al bisericii dezvoltă în el puterea termonucleară pentru distrugerea vieții pe planetă?

— Nu, bineînțeles că nu.

— De ce ar fi ciudat?

— Ai înnebunit?

— Ce te-a apucat?

— Cine altcineva ar putea fi?

— Au obiceiul să-i bată pe băieții care slujesc la altar, nu?

— Nu e normal ca forța care a creat lumea să fie cea care o va distruge?

— Ar fi chiar mai ciudat, confirmă generalul, după ce cântări aceste cugetări, dacă ar fi o altă persoană.

21

LEW

Senzația asta de greață nu-mi mai place. Acum pot să văd deja care este deosebirea. Când cred că nu e nimic, dispare. Când cred că e ceva, perioada de acalmie încetează și boala revine. În curând, o să încep să mă scarpin în diverse locuri, să transpir noaptea și să fac febră. Îmi dau seama înaintea oricui dacă slăbesc. Verigheta stă să-mi cadă de pe deget. Îmi place să beau câteva păhărele în fiecare seară înainte de cină, cu același amestec de copil mare, de care lumea râde acum, compus din whisky Carstairs și Coca, un C&C. Dacă simt vreo durere după ce beau alcool, în ceafă, în umeri sau mai nou în abdomen, știu că e timpul să-l sun pe medic și să sper că n-a plecat iarăși în oraș în vâjâială cu Teemer, sau poate la spital, la o ședință cu unul dintre specialiștii lui în radiații. Întotdeauna o anunț pe Claire când simt că se coace ceva. Nu-i dau alarme false. Arsurile la stomac stat simple. Apar când mănânc prea mult. Greața de care m-am săturat apare odată cu boala și odată cu vindecarea. Este inconfundabilă. Când mă gândesc la greață mă gândesc la mama și la merele ei pădurețe. În mintea mea, au gustul pe care-l am când mi-e greață. Odată, în copilărie, am avut un abces la ureche, deschis acasă de o specialistă, care venise la noi împreună cu doctorul Abe Levine, iar ea mi-a spus, mie și medicilor și celor din jur, că mâncasem probabil din nou mere pădurețe. Acum zâmbesc când îmi amintesc de tipa. Era nostima, chiar spre sfârșit, când nu mai venea pe la noi. Îmi ținea minte numele. Pe ceilalți nu prea-i recunoștea, nici măcar pe bătrân, cu ochii lui apoși; dar pe mine, da.

— Louie, mă striga ea încet. Băiețaș. Loualeh. *Kim aher to der momma.*

Mi-era deja greață să-mi fie greață.

Sammy se amuză teribil când mă aude spunând „Mă simt îngrețoșat” și de aceea am grijă să mă exprim așa de fiecare dată când mă văd cu el, numai ca să-l fac să râdă, când vine aici în vizită sau uneori în oraș, când intrăm undeva ca să avem de unde ieși. Acum ne ducem din când în când în oraș numai ca să dovedim că mai putem. Nu mai cunoaștem pe nimeni acolo, în afară de el și de una dintre fiicele mele. Mă duc la teatru cu Claire și mă străduiesc să nu adorm, prefăcându-mă interesat de ce se petrece pe scenă. Stau și mănânc sau beau cu Sammy, în timp ce ea se duce la muzee sau galerii de artă, cu fiica mea Linda sau singură. Uneori, Sammy vine însoțit de o femeie drăguță, cu o fire plăcută, dar se vede clar că nu e nimic pasional între ei. Winkler sună din California o dată la câteva săptămâni, numai ca să vadă cum mai merg lucrurile, să-mi spună cine a mai murit acolo dintre cunoscuți și să afle ce mai e nou despre oamenii cu care mai suntem în contact aici. Acum vinde pantofi, pantofi din piele autentică, îmi spune el, magazinelor universale din marile rețele cu raioane de încălțăminte și folosește banii lichizi obținuți din vânzarea pantofilor ca să-și echilibreze venitul în perioadele mai slabe, când nu-și vinde ouăle de ciocolată și iepurașii de Paști. Se mai ocupă cu ceva, despre care nu vreau să știu mai mult – cu stocurile de alimente congelate, mai ales carne. Sammy încă se mai amuză și pe seama afacerilor lui Marvelous Marvie. Sammy nu pare să mai aibă cu ce să se distreze de când locuiește singur în clădirea aia nouă, cu apartamente scumpe. Încă nu știe cum să-și folosească timpul liber, în afara activității de adunare a fondurilor pentru canceroși. Are o pensie bună de la revista *Time,* zice el, și are bani puși deoparte, deci nu asta e problema. Eu îi dau idei. Însă nu se clintește.

— Du-te la Las Vegas și joacă-te un timp cu niște târfe.

Claire aprobă chiar și asta. Încă sunt mort după ea. Are sinii tot mari și arată ca nouă, de când și i-a înfrumusețat ridicându-i din nou. Sammy s-ar mai putea duce în Bermude sau în Caraibe, să-și găsească o secretară drăguța aflată în vacanță, pe care s-o trateze ca pe o prințesă. Sau la Boca Raton, să găsească o văduvă cochetă, de vârstă mijlocie, sau o femeie divorțată trecută de cincizeci, care ar vrea cu adevărat să se recăsătorească.

— Sammy, zău că ar trebui să te gândești să te recăsătorești. Nu ești genul care poate trăi singur.

— Am trăit singur.

— Acum ești prea bătrân, îi spune Claire. Nu știi să gătești nimic, nu-i așa?

Uităm că Sammy este încă timid cu femeile până când se sparge gheața și nu știe cum să agațe o fată. O să-i spun că o să mă duc cu el când o să mă simt mai bine, ca să-l ajut să găsească una care să ne placă.

— Vin și eu, spune Claire, care este întotdeauna gata să plece oriunde. Pot să le testez și să le reperez pe cele țicnite.

— Sammy, îl îmboldesc eu, mișcă-ți fundul și fă o călătorie în jurai lumii. Niciunul din noi nu mai e copil și s-ar putea să nu mai avem timp să facem ceea ce am crezut întotdeauna că vrem să facem. Nu vrei să te mai duci o dată în Australia ca să-ți vezi prietenul?

Sammy trebuia să umble peste tot, după ce a fost mutat în departamentul internațional al revistei *Time,* și încă mai cunoaște oameni în diverse locuri.

Mă gândesc că aș putea să-mi doresc și eu să fac o călătorie în jurul lumii, după ce voi reveni la greutatea normală, fiindcă i-ar face plăcere lui Claire. În ultimul timp mă bucură să-i văd pe toți obținând ceea ce-și doresc.

Poate din cauza vârstei și a maladiei lui Hodgkin, mă simt mai bine dacă știu că o să le meargă tuturor bine după ce nu voi mai fi. Măcar la început. Acum, când Michael este un artist plastic recunoscut și are o slujbă care-i place, toii par aranjați. Claire își menține tenul și silueta grație vizitelor la institutele de sănătate și concursurilor la care participă pe furiș din când în când. Pe lângă tot ce posed, am mai achiziționat o bucată de plajă în Saint Maarten tocmai bună de exploatat, tot pe numele ei, și o altă bucată în California, de care nu știe încă, deși e tot pe numele ei. Dețin mai multe seifuri pentru valori, în care se află lucruri cu are ea nu știe încă să umble. Mi-aș dori să se priceapă mai bine la aritmetică, dar acum o poate ajuta Michael, iar Andy din Arizona are și el un oarecare simț al afacerilor. Michael pare să-și cunoască meseria și mai știe câteva lucruri pe care le-a învățat de la mine și pe care nu le-a învățat la cursurile de contabilitate, din câte știu. Am încredere în avocatul meu și în ceilalți oameni ai mei, atâta timp cât sunt în preajma lor ca să mă asigur că știu ce vreau și am grijă să-mi îndeplinească imediat dorințele, dar pentru ce va fi după aceea nu pot garanta. Se lenevesc. Emil Adler s-a lenevit și el la bătrânețe și se grăbește să te paseze unui altfel de specialist. Copiii și-au ales alți medici. O instruiesc pe Claire să fie mai dură decât mine cu avocații, să fie independentă.

— Adu-ți aici pe oricine vrei, oricând dorești. De acum înainte te poți ocupa de toate în locul meu. Să nu-i lași să te dea la o parte nicio secundă. Nu le datorăm nimic. Or să-ți ceară mereu câte ceva ori de câte ori le cerem noi.

Nimeni din familia mea nu practică jocuri de noroc și nu riscă, nici măcar la Bursă. Și numai pe Andy îl atrag lucrurile extravagante, dar a făcut o căsătorie bună, cu o fată drăguță, cu o fire bună, și pare solid ancorat în asocierea cu socrul lui la două

firme active de comerț cu automobile în Tempe și Scottsdale, Arizona. Dar nu va fi niciodată în stare să-și permită un divorț, ceea ar putea fi bine, pe când ea va fi în stare. Îi datorez o parte dintre acțiunile lui, dar am aranjat deja cu el. Susan stă cu copiii pe aproape și este căsătorită cu un dulgher binecrescut pe care l-am ajutat să găsească de lucru la casele în construcție și deocamdată lucrurile par să meargă bine și acolo. Linda este aranjată pe toată viața, cu un post de profesoară care-i asigură vacanțe lungi și o pensie bună. Știe cum să-i atragă pe bărbați și poate că se va recăsători. Uneori îmi doresc ca Michael să fi semănat mai mult cu mine, să fie mai îndrăzneț, să aibă mai multă tărie de caracter, să se afirme mai zgomotos și mai des, dar poate că eu sunt de vină și Claire crede că s-ar putea să fie într-adevăr vina mea.

— Ce mai vrei, Lew? spune ea când întreb. Ești un spectacol greu de urmărit.

— N-aș fi fericit dacă aș credea că nu sunt.

Claire nu este cooperantă când vreau să vorbesc despre planurile mele imobiliare și refuză să asculte pe îndelete.

— Mai devreme sau mai târziu… îi spun eu.

— Mai târziu. Schimba subiectul.

— Nici mie nu-mi face plăcere. Bine, o să schimb subiectul. Cât îți aduce pe an o dobândă de opt la sută la o investiție de o sută de mii de dolari?

— Insuficient pentru casa nouă pe care vreau s-o cumpăr! Lew, pentru numele lui Dumnezeu, oprește-te! Mai bine bea ceva. Îți prepar eu o băutură.

Acum are mai în multă încredere în Teemer decât mine și decât pare a avea el în el însuși. Dennis Teemer s-a mutat în salonul de nebuni din spital, îmi spune el, pentru tratament, deși are aceleași ore de consultații și de vizite la spital. Mi se pare o țicneală. Dar poate că știe ce face, după

cum spune Sammy într-o glumă a lui. Când Emil nu mă poate ajuta la spitalul de aici, încep să mă duc iarăși în oraș la Teemer, ca să fiu iarăși FREC-at cu injecțiile alea care-mi provoacă greața aia oribilă, cel puțin o dată pe săptămână. FREC este denumirea amestecului pe care mi-l dau acum la chimioterapie și Teemer mă lasă să cred că gluma cu „frecatul" îmi aparține și că n-a mai auzit-o de la altcineva.

Deja mi-e silă să mă întorc la el. Mi-e frică și am obosit. Trebuie să mă duc, îmi spune Emil, și știu asta. Cred că deja mi-e silă și de Teemer. Dar nu suficient ca să-i mp oasele. A ajuns să se identifice cu boala. În sala lui de așteptare e întotdeauna întuneric. Când nu mă aduce Claire, cobor și mă instalez pe bancheta din spate a limuzinei gri, de la firma de închiriat mașini, cu același șofer, un tip pe nume Frank, din Veneția, și intratul acolo e tot o plictiseală. Ca să mă întorc acasă sau la spital de la cabinetul lui Teemer, trebuie să trec prin fața serviciului de pompe funebre din colț și nici partea asta nu-mi place. Aproape întotdeauna văd cel puțin un cioclu care așteaptă afară, cu o înfățișare prea îngrijită ca să fie normal, și de obicei e însoțit de un tip cu un rucsac și baston, care lucrează probabil acolo și arată a autostopist; amândoi iau la ochi fiecare mașină care încetinește în intersecție. Mă iau și pe mine la ochi.

Mi-e deja frică să intru din nou în spitalul lui Teemer, dar nu las să se vadă asta niciodată. Acum, după ce Glenda a lui Sammy a murit, iar Winkler și soția lui locuiesc în California, Claire trebuie să stea la hotel, singură sau cu una dintre fete, și nu e prea amuzant nici pentru ea. Greața o să mă dea gata. Sunt foarte obosit, obosit de bătrânețe, probabil, obosit de boală și deja, cred, mi-e silă de… *ea!* Mi-e teamă de momentul care va veni, când n-o să mai pot intra în spital pe picioarele mele.

Nu-i nevoie să-mi spună cineva că trăiesc de mai mult timp decât ar fi crezut vreunul dintre noi. Și nimeni nu-mi spune. Dacă ar încerca vreunul, cred că aș sări în sus ca Lew Rabinowitz din Coney Island și chiar mi-aș rupe spinarea. Teemer zice că stabilesc un nou record. Eu îi spun că *el* face asta. Ultima oară când m-am dus la el, l-a pus pe unul care se ocupa de oase să se uite la tomografia piciorului meu – s-a dovedit bună. Începe să creadă că ar fi putut proveni de la un virus. Pe mine nu mă deranjează. Pentru Teemer nu contează, fiindcă ar fi tratat-o la fel, dar mă îmbărbătează ideea că s-ar putea să n-o transmit ca pe ceva ereditar. Copiii mei au simptomele când eu le am. Îmi dau seama după fețele lor când vorbesc cu mine. Se vede că le e greață. Și se gândesc să alerge imediat la un medic de fiecare dată când au o ușoară greață sau se trezesc cu ceafa înțepenită. Nu sunt cea mai nenorocoasă persoană din lume, dar nu cred că asta mai are acum vreo importanță.

Nu mai sunt tânăr. Trebuie să-mi amintesc asta. Uit mereu, pentru că între crize mă simt la fel de bine ca întotdeauna și pot să găsesc mai multe moduri de a mă distra decât majoritatea cunoștințelor. Dar când Marty Kapp a murit pe terenul de golf în New Jersey, Stanley Levy a murit și el tot de infarct, David Goodman era cât pe-aci să moară la numai treizeci și opt de ani, Betty Abrams a murit de cancer la Los Angeles, Lila Gross aici, tot de cancer, Mario Puzo a avut un bypass triplu, Casey Lee la fel și Joey Heller a paralizat de la porcăria aia de sindrom Guillain-Barre, de care n-a auzit nimeni, și acum trebuie să se gândească cât de mult îi vor slăbi mușchii lui și așa slăbiți, pe măsură ce va îmbătrâni, a trebuit să încep să mă obișnuiesc cu ideea că momentul se apropia și pentru Lew Rabinowitz, că am ajuns la vârsta la care chiar și oamenii sănătoși se îmbolnăvesc și mor și că nici eu nu voi trăi veșnic. Am căpătat gustul vinurilor franțuzești, odată cu

pofta de brânzeturi, în vacanțele noastre caraibiene în Martinica și Guadelupa, iar Claire n-a observat că am început să deschid toate sticlele noastre de vin bun. Golesc pivnița cu vinuri. Îmi este mai greu decât înainte să fac socoteli cu bani mulți și poate că este încă un semn că am îmbătrânit. De fiecare dată când mergem undeva ne luăm amândoi cu noi sticluțe cu diverse medicamente. Era ușor să-ți dai seama că mașinăria mea nu va mai funcționa ca lumea și că, mai devreme sau mai târziu, vor începe să se acumuleze boli grave. Aveam deja una.

Înainte nu simțeam niciodată că viața mea s-ar putea scurta, nici măcar în armată, în luptele de infanterie din Europa. Știam că pândea pericolul, îl vedeam sub ochii mei, dar niciodată n-am crezut că m-ar putea atinge. Când am venit în august ca rezervă, într-un orășel francez denumit Falaise, după marea bătălie de acolo, am văzut destui nemți morți, putrezind pe jos în stive, ca să-mi ajungă o viață. Am mai văzut câteva zeci, înainte de a se termina războiul. Am văzut americani morți. L-am văzut pe Eisenhower inspectând scena victoriei și m-am gândit că și el părea bolnav. Într-un orășel denumit Grosshau, dincolo de Belgia, la granița germană, lângă un alt orășel denumit Hürtgen, am stat la mai puțin de un metru de Hammer, care îmi spunea că nemții se retrăseseră și terenul era liber, când a fost lovit de un franctiror în moalele capului. Tocmai raporta că n-a pățit nimic când a căzut în față, în brațele mele, și s-a prăbușit în zăpadă. Nu m-a surprins că el căzuse și eu nu. Am luat-o drept ceva de la sine înțeles că voi avea întotdeauna noroc. S-a dovedit că am avut dreptate. Până și în lagărul de prizonieri am avut noroc și nu mi-a fost frică, de fapt. În ziua când am ajuns în cele din urmă acolo, după călătoria aceea oribilă cu trenul, și ne-au aliniat ca să ne înregistreze, l-am văzut pe ofițerul ăla costeliv, cu privirea rece, îmbrăcat cu o uniformă curată,

holbându-se la un alt prizonier evreu pe nume Siegel, într-un fel care nu mi-a plăcut, și, fără să mă gândesc măcar, m-am hotărât să ridic glasul și să fac ceva. Eram la fel de murdar ca toți ceilalți, plin de păduchi și mort de oboseală și mai puteam și a diaree, dar m-am dus la ofițer și, făcând pe timidul și zâmbind foarte politicos, l-am întrebat:

— *Bist Du auch Jude?*[53]

I s-a căscat gura și s-a holbat la mine de parcă aș fi fost nebun. N-am văzut în viața mea pe cineva care să pară mai surprins. Îmi vine și acum să rid când mă gândesc. Nu cred că fusese întrebat prea des în armata lui germană dacă era și el evreu.

— *Sag das noch einmal*[54]*,* ordonă el tăios. Nu-i venea să creadă.

Am făcut ce mi-a spus și am repetat. Clătinând din cap, a început să chicotească și mi-a aruncat un biscuit dintr-un pachețel pe care-l ținea în mână.

— Nu, mă tem că nu, răspunse el în engleză, râzând. De ce vrei să știi dacă sunt evreu?

— Pentru că eu sunt, i-am spus eu în germană și i-am arătat litera J de pe tăblițele de identificare. Numele meu este Rabinowitz, Lewis Rabinowitz, am continuat, și apoi am adăugat ceva la care voiam să se gândească. Și pot vorbi puțin germana.

Chicoti din nou, cu o privire de parcă nu-i venea să mă creadă, și apoi se îndepărtă și ne lăsă singuri.

— Hei, amice, ești nebun? spuse un tip înalt din spatele meu, cu un păr cârlionțat, ruginiu, al cărui nume era Vonnegut și care mai târziu a scris cărți.

Nici lui nu-i venea să creadă.

Ar fi aflat oricum în prima linie, m-am gândit eu.

Încă nu-mi era frică.

M-am îndrăgostit de arma mea din prima zi când am primit-o și nu era nevoie să-mi amintească nimeni s-o curăț. După toate vechiturile din prăvălia bătrânului, m-am simțit ca în rai când m-am pomenit cu o mașinărie nouă,

care funcționa și putea fi folosită ca lumea. Aveam mare încredere în toate armele mele. Când am intrat în escadrilă peste ocean, ca un tip nou din forțele de rezervă, am fost fericit să iau un PAB, o pușcă automată Browning, deși după aceea am observat că tipii mai pricepuți se fereau de ea și în curând am aflat și de ce. Puterea de foc o deținea cel care scotea arma. Era mai bine să nu tragem decât dacă eram nevoiți. Am învățat și asta repede. Cel care trăda poziția noastră când nu era de împușcat altceva mai important decât un soldat german risca să fie bătut zdravăn de noi ceilalți. Aveam încredere în armele mele, dar nu-mi amintesc să fi fost nevoit să trag prea mult cu ele. Mai întâi în calitate de caporal și apoi de conducător de escadrilă, le spuneam celorlalți doisprezece mai ales unde să se posteze și ce să ocheaască. Înaintam prin Franța spre Germania și, într-adevăr, nu vedeam adeseori siluetele umane în care trăgeam, decât după ce mureau și treceam pe lângă cadavrele lor țepene, întinse pe jos. Partea asta era stranie. Vedeam spațiul gol, reperam rafalele de arme și ne îndreptam focul într-acolo, ne feream din calea tancurilor și a mașinilor blindate și ne culcam la pământ, ca să ne păzim de obuzele artileriei; dar în plutonul nostru aproape că nu dădeam ochii cu oamenii cu care ne războiam și, când ei atacau sau ne bombardau, era aproape ca și cum m-aș fi aflat din nou într-o galerie de tir sau într-o gheretă unde ne jucam din Coney Island.

Numai că nu era întotdeauna prea amuzant. Eram uzi, ne era frig, eram murdari. Ceilalți aveau tendința să se ghemuiască unii într-alții sub baraje, iar eu trebuia să zbier mereu la ei să se răspândească și să se desprindă de mine și unii de alții, după cum ni se recomandase. N-aveam chef să-mi stea nimeni în coastă, ca să-mi dea peste cap destinul luminos.

Am venit ca rezervă într-un pluton deja plin de rezerve și nu mi-a trebuit mult ca să-mi dau seama

ce însemna asta. Nimeni nu rezista mult timp. Singurul dintre cunoscuți care a rezistat din Ziua Z a fost Buchanan, sergentul meu, iar el își pierduse deja tăria când am ajuns acolo și a fost sfârtecat ulterior de o rafală de mitralieră, într-o năvală dintr-un adăpost spre niște garduri vii de peste drum, în orașul acela, Grosshau, din pădurea Hürtgen, care se presupunea că era liberă. Apoi mai era David Craig, care debarcase în Normandia în Ziua Z cu încă nouă, capturase tancul Tiger și ajunsese în curând în spital cu o rană la picior de la un obuz lansat de artilerie în fața unei localități denumite Luneville.

Când a fost povestea cu tancul, Buchanan nu știa ce să facă atunci când a primit ordinul și s-a uitat la mine. Vedeam clar că bietul de el tremura. Nu aveam la noi arme care să poată străpunge un Tiger. Tancul secerase restul plutonului nostru.

Am făcut mobilizarea.

— La cine e bazuka? am întrebat eu privind în jur. David? Craig? Strecurați-vă pe străzi și în case și apăreți prin spate sau dintr-o parte.

— Ce naiba, Lew!

Deja se săturase și el.

Ce naiba, m-am gândit, și am spus:

— Merg cu voi. Mă ocup eu de obuze. Aflați unde să tragem. Prin blindajul Tigrului nu pătrundea nici proiectilul bazukăi.

Instrucțiunile erau corecte. Introduci un obuz în falțul turelei tunului. Introduci un altul în șenile, dacă poți, de la nu mai mult de treizeci de metri distanță. Duceam patru obuze. De îndată ce am trecut de case și am ieșit din sat, am mers pe o albie cu un fir de apă verzuie, până am ajuns la o cotitură, și atunci a apărut, încălecând șanțul, la nu mai mult de o sută de metri în fața noastră. Toate cele șaizeci de tone ale acelui colos, chiar deasupra noastră, cu un soldat cu binoclu în turela deschisă, abordând un zâmbet insuportabil, care mi-a făcut nervul dintr-o parte a fălcii să se încordeze și să

înceapă să zvâcnească. N-am scos un sunet. Am dus oricum un deget la buze, am introdus un obuz și l-am încărcat. Craig vânase în Indiana. A nimerit drept în țintă. Binoclul a zburat când obuzul de rachetă a explodat și neamțul s-a prăbușit, făcându-se nevăzut, cu capul atârnând. Tancul a început să dea înapoi. Al doilea foc a lovit șenilele și roțile au încetat să se învârtă. Am privit suficient de mult timp ca să-i vedem pe tipii din restul plutonului aruncând grenade înăuntru, în timp ce au pornit atacul trecând pe lângă noi, iar în curând toată drăcia a fost cuprinsă de flăcări.

Craig și cu mine am fost propuși pentru Steaua de Bronz pentru treaba asta. El a fost rănit la coapsă de o rafală, lângă locul acela numit Luneville, înainte de a obține Steaua, iar eu am fost prizonier de război, înainte de a o obține pe a mea. Pe pământ, de cealaltă parte a mea, la vreo cinci metri distanță, când a fost lovit Craig, zăcea un puști mort, cu capul despicat de același obuz, iar eu eram neatins. Rafala aceea doborâse opt din cei doisprezece oameni ai noștri.

Soldatul german din tanc a fost singurul soldat german care nu era mort sau prizonier din câți am văzut, cu excepția celor care m-au capturat și care arătau ca noi.

În pădurea Hürtgen, zăpada a căzut în decembrie și ne-am dat seama că nu vom ajunge acasă de Crăciun. David Craig poate, dar noi, nu.

La mijlocul lunii, am fost strânși la repezeală într-un convoi de camioane pentru trupe, pentru a fi expediați în sud ca întăriri la un regiment de lângă o altă pădure, în apropierea unui orășel numit Ardennes. Când am ajuns acolo și am coborât, un căpitan ne aștepta în poiană ca să ne întâmpine și imediat după ce ne-am adunat ca să-l auzim, ne-a anunțat:

— Băieți, suntem înconjurați.

Aveam atunci printre noi un tip hazliu pe nume Brooks, care a început să răcnească:

— Înconjurați? Cum să fim înconjurați? Abia am ajuns. Cum am putut să ajungem aici dacă suntem toți înconjurați?

S-a dovedit că era adevărat. Nemții pătrunseseră în pădure și n-a fost deloc amuzant.

În ziua următoare am aflat, numai fiindcă ni s-a spus, că fusesem înconjurați toți, întregul regiment.

Cum era posibil? Eram înarmați, ne aflam acolo, eram echipați. Dar cineva din spate ne înconjurase pe toți. Trebuia să ne depunem armele într-o stivă, pe jos, și să așteptăm pur și simplu să fim luați prizonieri. Era absurd.

— Domnule căpitan, nu putem încerca să ne întoarcem? a strigat nervos cineva.

— Dacă întorc spatele, nu mai sunt la comandă.

— Încotro s-o luăm?

Nimeni nu știa răspunsul.

Zece dintre noi ne-am înghesuit într-un camion ușor, cu doi șoferi care ne aduseseră acolo, și am pornit. Am făcut plinul la autobază, atât de liniștite erau lucrurile acolo. Ne-am mai luat fulare pentru față și gât și ciorapi uscați. Aveam puști, carabine și grenade. Vârâte în cămașă, lipite de lenjeria de corp militară groasă, aveam pachete cu rații de alimente, țigări, nes, zahăr, chibrituri, bătrâna și infailibila mea bricheta Zippo, ca să aprind un foc, câteva lumânări.

N-am ajuns departe.

Nici măcar nu știam încotro ne îndreptam. Mergeam mai departe pe drumul pe care veniserăm și am cotit la stânga pe un drum mai lat, când am ajuns la o răspântie, gândindu-ne că mergeam înapoi, spre vest, către propriile noastre linii. Dar apoi drumul a cotit iarăși și am observat că ne îndreptam din nou spre nord. Am mers pe urmele altor mașini. Ninsoarea se întețea. Am început să trecem pe lângă Jeepuri, mașini de stat-major și camioane care derapaseră, intraseră în nămeți și fuseseră lăsate acolo. Apoi am dat de

altele care fuseseră distruse și luaseră foc. Unele încă fumegau. Geamurile erau țăndări. În câteva am zărit cadavre. Am auzit focuri de pușcă, mortiere, mitraliere, claxoane, fluierături ciudate. Când propriul nostru camion s-a înțepenit și el într-un morman, l-am părăsit și ne-am împărțit în grupuri mai mici, ca să încercăm să scăpăm mergând pe jos.

M-am târât prin mocirlă într-o parte a drumului, am urcat panta și am coborât apoi la adăpost, pe cealaltă parte, alunecând și patinând, în timp ce continuam să merg cât puteam de repede. Alți doi au venit cu mine. În curând, am auzit mașini, câini, iar apoi voci rostind ordine în germană. Ne-am răspândit și ne-am lipit de pământ. Nu le-a fost greu să ne găsească. Au venit drept către noi prin vârtejul ninsorii și au țintit armele spre noi înainte să apucăm măcar să-i zărim. Erau îmbrăcați în uniforme albe, care se contopeau cu fundalul alb, și tot ce aveau asupra lor era nou-nouț. Iar noi arătam ca un căcat de câine, după cum a spus Vonnegut ăla, când m-am întâlnit cu el în gară și apoi mai târziu a băgat-o în cartea pe care o scria, mi-a spus Claire și mi-au zis și copiii.

Ne-au prins pe toți, pe toți doisprezece, și mai aveau vreo câteva sute, cărora ne-am alăturat când ne-au pus să ne mișcăm. Ne-au îngrămădit în camioane care au traversat o apă, despre care am aflat ulterior că era Rinul, și ne-au coborât la un capăt mare de cale ferată, unde ne-am așezat și am moțăit până când un tren militar lung, cu vagoane de marfă acoperite, a tras lângă noi. Din el au coborât grăbiți soldați germani, care au dat năvală apoi în camioanele și mașinile de stat-major care așteptau acolo. Am văzut detașamente întregi în uniforme americane, cu banderole de soldați americani și căști albe, și ne întrebam ce naiba se petrecea. Tocmai avea loc bătălia de la Bulge și ei ne căsăpeau, dar n-am aflat asta decât o jumătate de an mai târziu.

Am petrecut trei nopți și trei zile întregi în vagoanele acelui tren. Am dormit în picioare, așezați, stând pe vine și întinși, când găseam loc. Nu aveam hârtie igienică. Nu le păsa cum ne descurcam. Am folosit căștile. Când n-am mai avut batiste, n-am mai avut nici rușine. Atât a durat până să ne predea acelui mare lagăr de prizonieri de război, aflat tocmai în Germania, aproape pe cealaltă parte. Aveau acolo barăci pentru soldații britanici. Am recunoscut stema de pe porțile gardului din stană ghimpată. Mai erau unele pentru ruși. Altele erau pentru alți europeni, de unde provenea și moșul ăla pe nume Svejk, pe care l-am cunoscut mai târziu. Acum aveau barăci și pentru americani. Câțiva dintre englezii cu care am vorbit erau acolo de peste patru ani. Nu credeam că aș putea rezista atât. Pe urmă m-am gândit că, dacă ei au putut, o să pot și eu.

Cam la o săptămână și jumătate după ce am ajuns, ofițerul cu care vorbisem în prima zi a trimis după mine nominal. A început în germană.

— Zici că știi germana, nu?

— *Jawohl, Herr Kommandant*.[55]

— Ia să te aud, continuă el în engleză. Vorbește numai în germană.

Vorbeam puțin germana, i-am spus. Nu prea bine, știam, dar de înțeles, înțelegeam mai bine.

— Cum de o știi?

— *Ich lernte esin der Schule.*[56]

— De ce ai învățat germana?

— *Man musste in der Schule eine andere Sprache lemen*.[57]

— Toți v-ați ales germana?

— *Nein, Herr Kommandant.*[58]

— Ceilalți ce-au ales?

— *Fast alle studieren Französisch oder Spanisch*.[59]

— Ai un accent oribil.

— *Ich weiss. Ich hatte keine Gelegenheit zu üben.*[60]

— De ce-ai ales germana?

Am riscat un zâmbet când i-am spus că m-am gândit că voi avea ocazia s-o vorbesc într-o bună zi.

— După cum vezi, ai avut dreptate, răspunse el sec. Îți vorbesc în engleză acum, pentru că nu vreau să pierd vremea. Îți place aici, în lagăr?

— *Nein, Herr Kommandant.*[61]

— De ce nu-ți place?

Nu știam cum se spune „plicticos”, dar știam cum să-i spun că nu aveam ce face.

— *Ich habe nicht genug zu tun hier.*[62] *Hier sind zu viele Manner die nicht genug Arbeit haben.* Aici sunt prea mulți bărbați care nu au destul de lucra.

— Îți pot oferi ceva mai bun. Un detașament de muncă în orașul Dresda, care nu e foarte departe. Crezi că ai prefera asta?

— Cred că…

— În germană!

— *Jawohl, Herr Kommandant. Entschuldigen Sie.*[63]

— Vei fi în siguranță la Dresda, în aceeași măsură ca aici. Acolo nu există industrie de război și nu sunt staționate trape, deci nu va fi bombardată. Vei mânca puțin mai bine și vei avea o ocupație, fiindcă vei munci. Trimitem acolo cam o sută de prizonieri. Avem voie să facem asta. Nu?

Eu dădeam din cap.

— *Ich würde auch gerne gehend.*[64]

— Te putem folosi ca interpret. Gardienii de acolo n-au școală. Sunt bătrâni sau foarte tineri, după cum vei vedea. Condițiile de muncă sunt corecte. Vei pregăti mâncare, mai ales pentru femei însărcinate. Îți convine?

— *Ja, das gefällt mir sehr, Herr Kommandant, wenn es nicht verboten ist.*[65]

— Este permis. Dar, spuse el, oprindu-se o clipă și ridicând din umeri, ca să-mi dea de înțeles că era un clenci, nu putem pune la muncă decât soldați fără grad. Atât permite regulamentul stabilit de Convenția de la Geneva. Nu avem voie să trimitem acolo ofițeri, nici măcar ofițeri inferiori. Iar tu ești sergent. Nici măcar dacă se oferă ei.

— *Was kann ich tun?* am întrebat. *Ich glaube Sie würden nicht mit mir reden, wenn Sie wüssten dass ich nicht gehen kann.*[66]

De ce mă mai chemase dacă nu găsise o soluție?

— *Herr Kommandant,* îmi aminti el.

— *Herr Kommandant.*

Își desfăcu o palmă pe tăblia mesei lui și împinse spre mine o lamă.

— Dacă îți tai tresa de sergent, te-am putea trata ca pe un soldat obișnuit. Nu vei pierde nimic, niciun privilegiu nicăieri, nici aici și nici acasă. Lasă acolo lama și tresele de sergent, dacă te hotărăști să le scoți.

Dresda era aproape cel mai frumușel oraș mare pe care-l văzusem până atunci. Desigur că nu văzusem multe pe care le-aș putea numi orașe mari. Doar Manhattan-ul și apoi câteva felii subțiri din Londra, unde văzusem mai ales birturi și dormitoare. Prin mijlocul ei curgea un fluviu și pretutindeni erau mai multe biserici decât văzusem toată viața, cu turnuri, cupole și cruci în vârf. Într-o piațetă mare era clădirea operei și, în altă parte, în jurul unei statui care înfățișa un bărbat pe un cal cu crupe mari, erau șiruri de corturi instalate pentru a-i adăposti pe refugiații care dădeau năvală în oraș, fugind de rușii care înaintau în est. Orașul palpita de activitate. Troleibuzele circulau în mod regulat. Copiii se duceau la școală. Oamenii se duceau la serviciu: femei și bătrâni. Singurul tip de vârsta noastră pe care l-am zărit avea ciotul unui braț lipsă prins într-o mânecă. Teatrele erau deschise. Un panou mare de metal făcea reclamă la

țigări Yenidze. Și după două săptămâni au apărut afișe din care am văzut că în oraș sosea un circ.

Am fost cazați într-o clădire care fusese abator pe vremea când încă mai aveau vite de tăiat. Dedesubt era un subsol pentru stocarea cărnii, scobit în piatră dură, și acolo coboram când urlau sirenele și se apropiau avioanele pentru a arunca bombele în altă parte. Întotdeauna se îndreptau spre locurile din apropiere, cu o valoare militară mai mare decât a noastră. În timpul zilei erau avioane americane. Noaptea erau britanice. Auzeam bombele explodând foarte departe și ne simțeam foarte bine când le auzeam. Vedeam adeseori avioanele, foarte sus și în formațiuni mari.

Gardienii noștri erau puști sub cincisprezece ani sau moși horcăitori și bășinoși, cu excepția unui supraveghetor cu o figură dură, despre care se spunea că era ucrainean și care trecea pe la fabrică sau pe la barăcile noastre o dată la câteva zile, ca să se asigure că mai eram acolo și să vadă dacă păstram uniformele în stare bună. Ori de câte ori unul dintre noi se îmbolnăvea grav, îi luau uniforma și o împătureau cu grijă. Rușii se apropiau dintr-o parte și ei sperau, mai ales ucraineanul, să fugă la noi, ca americani. Femeile și fetele din fabrică făceau salahorie. Majoritatea erau poloneze și câteva dintre cele bătrâne semănau cu mătușile și bunica mea și chiar cu mama, dar erau mai slabe, mult mai slabe. Eu făceam mereu glume ca să mai înviorez atmosfera și le aruncam ocheade. Când vreuna îmi răspundea tot cu o glumă sau cu privirea aceea adâncă, tânjitoare, începeam să mă gândesc, mamă, mamă, aș avea cu ce să mă laud. Glumeam și cu gardienii pe tema asta, ca să-mi aranjeze un loc în care o *Fräulein* și cu mine să *geschmuse.*

— Rabinowitz, ești nebun, îmi spunea mereu acel tip, Vonnegut. O dată dacă o faci cu o nemțoaică, te împușcă pe loc.

M-am bucurat că m-a prevenit. Probabil observase că le urmăream pe fete când ne puneau să mărșăluim încoace și-ncolo pe afară.

— Hai să organizăm un bal, am hotărât odată. Pariez că am putea organiza un bal dacă i-am convinge să ne aducă muzică.

— Eu nu mă bag, spuse Svejk cu accentul lui greoi și îmi repetă că nu voia decât să fie un bun soldat.

Vonnegut clătină și el din cap.

M-am hotărât să încerc singur. Avioanele zumzăiau deasupra noastră aproape în fiecare noapte și gardienii se arătau tot mai îngrijorați cu fiecare zi.

— *Herr Reichsmarschall,* i-am spus celui mai în vârstă.

— *Mein Heber Herr Rabinowitz,* răspunse el amabil.

— *Ich möchte ein Fest haben und tanzen. Können wir Musik haben, zum Singen und Tanzen? Wir werden mehr arbeiten*.[67]

— *Mein Heber Herr Rabinowitz.*

Se distrau și ei cu mine.

— *Es ist verboten. Das ist nicht erlaubt.*[68]

— *Fragen Sie doch, bitte. Würden Sie das nicht auch geme haben?*[69]

— *Es ist nicht erlaubt.*[70]

Erau prea speriați ca să întrebe. Apoi au apărut afișele cu circul și m-am hotărât să mă lupt pentru treaba asta, cu Vonnegut și cu bunul soldat Svejk, toți trei. N-au vrut să participe. Eu nu vedeam ce am fi avut de pierdut.

— De ce nu vreți? Ei, drăcie, n-o să vrem toți să mergem? Ne ducem toți trei să-l întrebăm. O să murim toți de plictiseală aici, dacă nu avem altceva de făcut decât să așteptăm.

— Eu nu mă bag, spuse Svejk, în engleza lui foarte înceată, îți cer smerit iertare, Rabinowitz, dar văd că am și așa destule necazuri, numai

pentru că fac ce mi se spune. Am mai trecut prin asta, mai mult timp decât ai crede, de mai multe ori decât știi. Îți cer smerit iertare…

— Bine, bine, l-am oprit. O să mă ocup singur de asta.

În noaptea aceea, bombardierele au țintit în noi. În timpul zilei, avioanele americane zburaseră la mică înălțime, distanțate, și bombardaseră clădiri în diverse părți ale orașului, iar nouă ni se păruse ciudat că bombele erau aruncate atât de departe unele de altele și nu aveau ca țintă decât case. Ne întrebam de ce. Prefăceau în ruine pentru raidurile următoare, dar noi nu știam asta. Când au urlat din nou sirenele seara, am coborât ca de obicei în adăpostul magaziei de carne de sub abator. De data asta am rămas acolo. Nu s-a dat semnalul de încetare a alarmei. Auzeam prin zidurile de piatră și prin tavanul de beton bubuituri și păcănituri surde, puternice, care nu păreau a fi explozii de bombe obișnuite. Erau rafale de bombe incendiare. În scurt timp, becurile atârnate de tavan s-au stins și zumzăitul ventilatoarelor s-a oprit. Uzina electrică nu mai funcționa. Aerul pătrundea oricum prin orificii și puteam respira. Se înălță deodată un huruit ciudat, se apropie, se auzi și mai tare, se menținu ore-n șir. Semăna cu zgomotul produs de un tren care intra brusc într-un tunel, însoțit de o rafală de vânt – numai că acest zgomot se menținea – sau cu un *montagne russe* aflat în vârf și coborând în viteză. Dar zgomotul acela nu scădea în intensitate. Huruitul era produs de aer, de suflul întins pe kilometri întregi, care era aspirat în tot orașul de flăcările din afară și era la fel de puternic ca un ciclon. Când s-a mai domolit în cele din urmă, cu puțin timp înainte de ivirea zorilor, doi gardieni au urcat temători scara, ca să încerce să se uite afară. S-au întors ca niște stafii.

— *Es brennt. Alles brennt. Die ganze Stadt. Alles ist zerstört.*

— Arde tot, am tradus eu, cu același glas înăbușit. Orașul nu mai există.

Nu ne puteam imagina ce însemna asta.

Dimineața, când ne-au scos afară în ploaie, toți ceilalți erau morți. Erau morți pe stradă, niște cioturi arse, maronii, de la cenușa care continua să cadă din straturile de fum ce se înălțau pretutindeni. Erau morți în casele înnegrite, în care toată lemnăria arsese, și erau morți în pivnițe. Bisericile dispăruseră, iar clădirea operei se înclinase și se prăbușise în piațetă. Un troleibuz se răsturnase pe o parte și arsese și el. O coloană de fum plutea prin acoperișul scheletului înnegrit al gării și stropii de ploaie erau pătați cu funingine și cenușă, amintindu-mi de apa murdară din furtunul de la prăvălia de vechituri, cu care făceam curățenie la sfârșitul unei zile de muncă. În celălalt capăt al parcului, vedeam copacii, toți copacii, arzând fiecare ca o torță, ca o manifestare civică, evocându-mi roți cu știfturi în flăcări, artificiile din Coney Island, lângă cheiul din Parcul de Distracții, pe care le admiram vara, în fiecare marți noaptea, de când mă știam, îmi evoca milioanele de lumini orbitoare din Luna Park. Clădirea abatorului în care locuiam nu mai exista și nici celelalte clădiri din acea zonă a orașului. Am stat pironiți locului mai mult de o oră până a venit cineva cu o mașină și ne-a spus ce să facem, iar oamenii aceia în uniforme erau la fel de buimăciți ca noi. Le-a trebuit mai mult de o oră ca să poată lua o hotărâre, după care au arătat cu degetul spunându-ne să ieșim din oraș și să ne îndreptam spre dealuri și munți. Toți în jurul nostru, cât vedeam cu ochii, erau morți: bărbați, femei și copii, papagali, câini, pisici și canari. Mi-era milă de toți. Mi-era milă de salahoarele poloneze. Mi-era milă de nemți.

Mi-era milă de mine însumi. Eu nu contam. Preț de o secundă, era cât pe-aci să izbucnesc în plâns. Nu le păsa că puteam fi acolo? încă nu am aflat de ce ne-au cruțat.

Mi-am dat seama că eu nu însemnam nimic. Totul s-ar fi putut petrece fără mine și rezultatul ar fi fost același. Nu aș însemna nimic nicăieri, decât acasă, pentru familia mea și poate pentru câțiva prieteni. Și după aceea am înțeles că nu voi mai dori vreodată nici măcar să votez. Am votat pentru Truman, pentru că era bun pentru Israel, dar pe urmă n-am mai votat niciodată. După ce a ieșit Frank Delano Roosevelt, n-a mai apărut niciunul despre care să am o părere atât de bună încât să-l admir și n-am chef să-i dau nici unuia dintre nenorociții ăia fanfaroni din ambele partide satisfacția de a-și imagina, măcar pentru un minut, că aș dori să-i văd împlinindu-și ambițiile.

— Ei nu știu asta, Lew, îmi spunea Sammy demult, cu acel zâmbet superior, de tip instruit la colegiu.

Încerca să-mi trezească interesul față de Adlai Stevenson și apoi, mai târziu, față de John Kennedy.

— Ei nu știu că nu vrei să le dai satisfacție.

— Dar eu știu, am răspuns. Asta vreau să spun. Noi nu contăm și nici voturile noastre nu contează. Cam cât timp crezi că îți va trebui ca să te scârbești de Kennedy?

I-a fost suficient mai puțin de o săptămână, cred, înainte de a se termina balurile după instalarea lui, și cred că nici Sammy nu a mai votat probabil după ce a ieșit Lyndon Johnson.

Nu prea-mi pierd vremea urmărind ce se întâmplă în lume și nu cred că aș putea schimba ceva dacă aș face-o. Îmi văd de treburile mele. Aflu oricum ce e important. Îmi amintesc ce am învățat și s-a dovedit a fi adevărat. Faptul că am făcut armata n-a însemnat nimic, n-a contat deloc. S-ar fi întâmplat la fel și fără mine – cenușa, fumul, morții, rezultatul. N-am avut nimic de-a face cu Hitler și nici cu statul Israel. Nu vreau să fiu învinovățit și nici să mi se ridice osanale. Singurul loc unde contez este acasă, pentru Claire

și copii. Am pus undeva deoparte, pentru cine o să le vrea mai târziu, poate nepoții, Steaua mea de Bronz, insigna de infanterist, citarea unității mele la raport, tresele de sergent, pe care le purtam când am ieșit din armată, și peticul de pe umăr cu numărul 1 roșu al Primei Divizii, Big Red 1, care a trecut prin iad, înainte de a mă alătura ei, și printr-un alt iad, după ce au am plecat. Avem acum patru nepoți. Îi iubesc pe toți membrii familiei mele și aș fi în stare să distrug, poate chiar să ucid pe oricine ar amenința să le facă vreun rău.

— Le-ai rupe oasele? Sammy a rostit aceste vorbe zâmbind, ultima oară când ne-a vizitat.

— Le voi rupe oasele.

I-am întors zâmbetul.

— Chiar și acum.

Chiar și acum.

Când apare din nou într-un loc ceea ce lor le place să numească o nouă excrescență și care eu știu că este o nouă tumoare, trăgătorii de elită cu radiații, de la spital, pot să țintească și s-o ardă. Dacă apare din nou, în ceea ce ei numesc diafragmă și pe care eu o numesc burtă, mi se face greață înainte și după aceea, o greață la care nici nu suport să mă gândesc, care cred cu adevărat că o să mă dea gata într-o bună zi, dacă o să fiu nevoit să continuu să trăiesc cu ea. Cu excepția ocaziilor când sunt cu Sammy – însă atunci mă simt „îngrețoșat”, pentru că lui îi place să facă pe pedagogul, cum zice el, dar eu zic că face pe deșteptul.

— Spune-mi, Lew, întreabă el, râzând încet. Câte oase ai rupt toată viața ta?

— Să-l pun la socoteală și pe tipul de pe mașină care mi-a înhățat portofelul?

— Aia n-a fost bătaie, Lew. Și nu i-ai rupt oasele. Câți, spune?

M-am gândit un minut.

— Niciuna. N-am fost nevoit s-o fac. A fost suficient să spun că o s-o fac.

— De câte ori te-ai bătut?

— Toată viața?

M-am gândit iarăși profund.

— O singură dată, Sammy, mi-am amintit și de data asta am râs și eu. Cu tine. Îți aduci aminte când ai încercat să mă înveți să boxez?

CARTEA A OPTA

22

CĂLĂTORIA PE RIN: MELISSA

Precum eroul Siegfried din *Götterdämmerung,* presupunea Yossarian, el însuși începu ceea ce își va aminti mai târziu sub denumirea de propria lui Călătorie pe Rin, cu o repriză rapidă de amor la lumina zilei: Siegfried în zori, pe stânca lui de munte, Yossarian pe la amiază, în biroul lui de la M&M din Centrul Rockefeller. Dar pe a lui și-o încheie în mod plăcut în spital, patru săptămâni mai târziu, cu încă un certificat de sănătate curat, după criza de epilepsie și de halucinații, și cu cinci sute de mii de dolari și vânzarea unui pantof.

Siegfried o avea pe Brunhilde, acum muritoare, și refugiul stâncos pe care-l împărțeau.

Yossarian o avea pe infirmiera Melissa Macintosh, cât se poate de umană de asemenea, plus un birou, pardoseala mochetată, fotoliul tapițat cu piele și pervazul mai lat de fereastră de pe vremuri, din biroul lui din clădirea firmei M&M recent rebotezată, fostă Clădirea Time-Life, cu o fereastră care dădea spre patinoarul pe care Sammy și Glenda se duseseră să patineze de mai multe ori decât își putea aminti Sammy acum și care deveniseră apoi soț și soție, până când moartea i-a despărțit.

Yossarian, dând din cap în timp ce bâjbâia, a recunoscut într-adevăr că ușa biroului nu era încuiată, când el știa că era, și că se putea într-adevăr ca oricine să dea buzna peste ei în timp ce se împreunau cu patimă, deși știa că nimeni n-o va face sau n-o putea face. Îl excita teama ei: tremurul, îndoielile și șovăielile îl electrizau în

mod diabolic, sporindu-i patima și afecțiunea. Melissa era agitată, căci o cuprinsese groaza, demnă de o doamnă, ca va da cineva peste ea, despuiata și executând haotic viguroase exerciții sexuale intime, și își dorea, de data asta, ca el să termine mai repede; dar râse când el chiar termină și descoperi șiretlicul în timp ce îi căuta în bagaje medicamentele și se pregătea să-l însoțească la aeroport, unde urma să ia avionul spre Kenosha, la începutul călătoriei lui. Pe lângă articolele de toaletă, Yossarian avea nevoie de Valium pentru insomnie, de Tylenol și Advil pentru dureri de spate, de Maalox pentru hernia hiatală. Spre marea lui mirare, descoperi că acum existau zboruri directe, cu turboreactoare mari, spre Kenosha, Wisconsin.

Telefonul sună în timp ce închidea fermoarul genții de voiaj.

— Gaffney, ce mai vrei?

— Nu mă feliciți? spuse vesel Gaffney, nebăgând în seamă tonul evident dușmănos al lui Yossarian.

— Iar ai tras cu urechea? întreba Yossarian, aruncând pe furiș o privire spre Melissa.

— La ce? întreba Gaffney.

— De ce-ai sunat?

— Nu vrei să-mi acorzi încredere, nu-i așa, John?

— Pentru ce? Am primit în cele din urmă o notă de plată de la tine. N-ai cerut mult.

— N-am făcut prea mult. Și pe lângă asta, îți mulțumesc pentru muzică. Nu-ți poți închipui ce plăcere îmi face să pun din nou benzile pe care le înregistram. Îmi plac simfoniile lui Bruckner în această perioada tot mai întunecată a anului și *Boris Godunov.*

— Îți plac cumva și *Niebelungii?*

— Mai ales *Siegfried.* N-o aud prea des.

— O sa te anunț când o să programez *Siegfried,* spuse acru Yossarian.

— Îți voi fi îndatorat, Y o-Y o. Dar nu despre asta vreau să-ți vorbesc.

— Domnule Gaffney, spuse Yossarian și se opri ca să dea greutate vorbelor sale. Despre ce vreți să vorbiți?

— Ne-am întors la faza de „domnul Gaffney", John?

— N-am depășit niciodată faza de, John", Jerry. Ce vrei?

— Laude, răspunse Gaffney. Oricui îi face plăcere să fie apreciat când a făcut bine ceva. Chiar și lui Señor Gaffney.

— Laude pentru ce, Señor Gaffney?

Gaffney râse. Melissa, așezată pe brațul canapelei îmbrăcată în piele, își pilea cu sârg unghiile. Yossarian se încruntă amenințător la ea.

— Pentru harul meu, spunea domnul Gaffney. Am prevestit că vei pleca la Wisconsin, ca s-o vezi pe doamna Tappman. N-am spus că o să schimbi avionul la Chicago, în drum spre Washington, unde te vei întâlni cu Milo și Wintergreen? Nu m-ai întrebat cum de am știut.

— Mă duc la Washington?

Yossarian era uluit.

— Vei primi faxul lui Milo. M2 va suna la aeroport ca să-ți amintească. Ia uite-te, faxul vine chiar acum, nu? Am nimerit din nou ținta.

— Ai tras iarăși cu urechea, nu-i așa, mizerabilule?

— La ce?

— Și poate că ai tras și cu ochiul. Și de ce m-ar suna M2, când el e mai încolo, pe coridor?

— S-a întors în clădirea capului de linie cu fiul tău Michael, încercând să se hotărască dacă se va cununa acolo.

— Cu fata din familia Maxon?

— Va trebui să accepte. Mai am o glumă care ar putea să te amuze, John.

— O să pierd avionul.

— Ai destul timp. Decolarea va întârzia cu aproape o oră.

Yossarian izbucni în râs.

— Gaffney, până la urma te înșeli, croncăni el. M-a sunat secretara. Avionul decolează conform orarului.

Gaffney râse și el.

— Yo-Yo, tu n-ai secretară și cei de la aeroport au mințit. Decolarea va întârzia cu cincizeci și cinci de minute. Ai sunat-o pe infirmiera ta.

— N-am nicio infirmieră.

— Asta mă unge pe suflet. Te rog, spune-i domnișoarei Macintosh că rinichiul funcționează din nou. O va bucura această veste.

— Care rinichi?

— Vai, ce rușine, Yossarian! Nu asculți întotdeauna cu atenție ce-ți spune la telefon. Rinichiul pacientului belgian. Și dacă tot te duci la Washington, de ce n-o inviți pe Melissa…

— Melissa, domnule Gaffney?

— Domnișoara Macintosh, domnule Yossarian. Dar de ce n-o inviți să te însoțească acolo? Pariez că i-ar face mare plăcere. Probabil că n-a fost niciodată. Poate vizita Galeria Națională când ai treabă cu Milo și Noodles Cook, sau Muzeul Aerospațial de la Institutul Smithsonian.

Yossarian acoperi telefonul.

— Melissa, o să mă opresc la Washington când mă voi întoarce. Ce-ar fi să-ți iei liber ca să ne întâlnim acolo?

— Mi-ar face mare plăcere, răspunse Melissa. N-am fost niciodată. Pot să vizitez Galeria Națională în timp ce ai treabă și Muzeul Aerospațial de la Institutul Smithsonian.

— Ce-a spus? întrebă Jenry Gaffney.

Yossarian răspunse respectuos:

— Cred că știi ce-a spus. Ești cu adevărat un bărbat misterios, încă nu știu ce fel de om ești.

— Ți-am răspuns la întrebări.

— Trebuie să născocesc altele. Când ne putem întâlni?

— Nu-ți amintești? La Chicago, când va întârzia decolarea avionului tău de legătură.

— Va fi întârziată?

— Cu mai mult de o oră. Din cauza unor viscole imprevizibile din Iowa și Kansas.

— Le prognozezi deja?

— Aud și văd lucruri, John. Așa îmi câștig existența să încerc acum gluma mea?

— Pariez că o s-o încerci. Și ai tras cu urechea, nu-i așa? Poate și cu ochiul.

— La ce să trag cu urechea?

— Mă crezi tâmpit, Gaffney? Vrei să auzi gluma mea? Jerry, du-te să ți-o iei la labă.

— Nu-i rea, Y o-Y o, spuse amabil Gaffney, deși am mai auzit-o.

Având în minte opera *Siegfried,* Yossarian își aminti în limuzina gri-perle că *heldentenor-ul,* după ce își atinsese doar buzele cu sângele balaurului ucis, începuse să înțeleagă limbajul păsărilor. Ele i-au spus să ia aurul, să-l ucidă pe pitic și să se ducă degrabă spre munte, trecând prin cercul de foc, ca s-o găsească pe Brunhilde, care zăcea acolo adormită prin vrajă: un mesaj în note păsărești, către un tânăr care nu dăduse ochii cu nicio femeie până atunci și care a trebuit să se uite de mai multe ori la pieptul Brunhildei ca să facă uluitoarea descoperire că nu era bărbat!

Siegfried avea păsările lui, dar Yossarian îl avea pe Gaffney, care putea raporta, când Yossarian îl suna din mașină, că Tappman, capelanul, emana tritiu prin vânturi.

Infirmiera Melissa Macintosh nu mai auzise de o asemenea afecțiune intestinală, dar promise că se va interesa la câțiva gastroenterologi cu care avea relații de prietenie.

Yossarian nu era sigur că dorea asta.

Îl jignea și îl stânjenea întrebarea care-i venea în minte și îi era prea rușine să-i dea glas: voia să

întrebe dacă avusese întâlniri amoroase cu acești medici și dacă se culcase cu ei, măcar cu vreo patru, cinci. Întrebarea îi sugera din nou, spre imposibila lui încântare, că se credea cu adevărat îndrăgostit. Asemenea crize de gelozie erau extrem de rare la el. Chiar și atunci, demult, în apriga legătură cu Francés Beach, deși aproape monogam el însuși, presupusese cu nepăsare că ea, în limbajul epocii, „și-o mai trăgea" și cu alții, susținători potențiali ai aspirațiilor sale de actriță. Acum radia de fericire, ca un epicurean, euforizat de semnalele de dragoste care îl întinereau din nou. Nu se simțea stingherit și nu se temea decât să nu afle Michael sau ceilalți copii, în timp ce legătura se afla încă în stadiul exotic de extaz.

În mașină, ea îl ținu de mână, îl mângâie pe coapsă, își trecu degetele prin buclele de la ceafa lui.

În schimb, Siegfried încăpuse de la început pe mâinile haine ale unui pitic rău, care tânjea după aurul balaurului și ținea morțiș să-l lichideze, de îndată ce îl va înhăța.

Melissa era de preferat.

Ea și colega ei de cameră, Angela Moore, sau Moorecock, cum îi spunea el acum, îi dezaprobau, pe bună dreptate, pe bărbații însurați în căutare de prietene clandestine, cu excepția bărbaților însurați care le căutau anume pe ele, iar Yossarian se bucură că ultimul lui divorț se pronunțase. Se gândi că era mai bine să nu-i dezvăluie faptul că, și în cazul unor femei fermecătoare, după ce se încheia perioada de seducție, nu mai rămâneau decât patima și actul sexual și că pe bărbații de vârsta lui toanele și fetișismul îi pișcau adeseori mai rău decât musca spaniolă. Plănuia deja să ia ultimul avion înapoi spre Washington împreună cu ea și, în semiîntunericul dinăuntru, să încerce, în timp ea ședea lângă fereastră, să-i scoată chiloții, în cele cincizeci și ceva de minute pe care le aveau

la dispoziție. Bineînțeles, dacă nu cumva era îmbrăcată cu blugi.

Spre deosebire de Angela, ea personal nu prezenta niciodată verbal probe despre gama diversă de experiențe erotice pe care colega ei de cameră și cea mai bună prietenă pretindea în mod obscen că le avuseseră amândouă. Vocabularul ei avea tendința de a fi învechit. Dar nu părea străină de nimic și nu manifesta deloc nevoia de îndrumare sau definire. Se împotrivea cu atâta înverșunare să vorbească despre biografia ei sexuală, încât el renunță în curând s-o mai scormonească.

— Cine este Boris Godunov? întrebă ea în mașină.

— Opera pe care o ascultam ieri seară, când ai venit de la serviciu și mi-ai spus să închid radioul pentru că voiai să asculți blestematele alea de știri de la televizor.

— După ce te întorci, dori ea apoi să știe, vom putea asculta împreună *Niebelungii*?

Din nou, cugetă el, se bucurau amândoi de un alt mare avantaj față de prototipurile wagneriene.

Căci buna Brunhilde avusese parte de prea puține bucurii, de îndată ce Siegfried pornise în misiunea lui de a săvârși fapte eroice și cunoscuse doar trădare, suferință și turbarea geloziei, după ce se întorsese ca s-o ia și s-o predea unui alt bărbat. Nu i-a trecut nici măcar o dată prin minte, în timp ce urzea moartea lui, că i-ar fi putut strecura o licoare care să-l facă să uite cine era ea.

În schimb, Yossarian o făcea fericită pe Melissa.

Era o treabă care nu-i mai reușise de mult, cu nicio altă femeie. Auzea și el note păsărești.

Melissa îl consideră competent și plin de bunăvoință, când Yossarian trase concluzia că putea să-și părăsească slujba de la spital și să câștige mai mulți bani și timp liber ca infirmieră particulară, dacă – și era un mare dacă – era dispusă să renunțe la vacanțele plătite și la pensia

care ar fi urmat. Dar, pentru siguranța ei viitoare, trebuia să se decidă și să se căsătorească repede cu un bărbat, chipeș sau nu, fie el mitocan sau prostănac – de farmec nici vorbă – cu o pensie asigurată și deci un venit pe care să-l moștenească după moartea lui. Melissa asculta fericită, de parcă Yossarian o mângâia și o răsfăța.

— Tu ai pensia asigurată?

— Lasă-mă pe mine. Trebuie să fie altcineva.

O simplă promisiune neluată în seamă, făcută curând după ce se cunoscuseră la spital, referitor la plombele învechite cu argint, de la doi dinți de sus, a însemnat mai mult decât ar fi bănuit el; dinții s-au văzut când ea a râs; el se angajase să-i pună în locul lor coroane de porțelan, dacă ea n-o să mai tragă cu ochiul și în altă parte și dacă el va ieși cu viață din spital. Iar după ce rezolvă problema asta, Yossarian depăși faza trandafirilor roșii cu cozi lungi și a lenjeriei intime de la magazinul Saks de pe Fifth Avenue, de la Victoria's Secret și de la Frederick's din Hollywood și îi provocă un val de recunoștință exaltată, cum nu mai văzuse în viața lui. Nici măcar Frances Beach, care semăna atât de mult cu Patrick, nu știa cum să-și exprime recunoștința.

John Yossarian zăcu treaz în pat câteva nopți, agitat și tremurând, obsedat de ideea că femeia cu care el însuși se distra ar putea fi deja oarecum îndrăgostita de el. Nu era prea sigur că voia ceea ce își dorea.

După șocul de la duș, cursul acestei iubiri adevărate fusese atât de lin, încât îl ademenise să bănuiască existența elementului ideatic, fictiv, suprarealist. În memorabila seară ulterioară discuției lui cu Michael, în cinematograful de la parterul blocului în care locuia, ea nu se arătă surprinsă când el îi puse o mână pe umăr, ca să-i mângâie puțin ceafa, apoi și-o strecură pe cealaltă pe partea interioară a genunchiului, ca să vadă ce ar putea face pe acolo. El însă fu surprins,

constatând că de data asta împotrivirea ei era formală. Odată cu venirea primăverii, nu mai purta chiloți. Își ținea jacheta împăturită în poală, ca o delicioasă ascunzătoare. Când el tatonă în sus, ca să simtă chiloțeii mătăsoși și dantelăria de cârlionți de dedesubt, atinse culmea la care aspirase și se mulțumi să se oprească acolo. Dar ea spuse:

— Nu trebuie să faci asta aici.

Vorbi cu solemnitatea unui chirurg, care rostește un verdict inevitabil.

— Putem urca în apartamentul tău.

El descoperi că prefera să vadă restul filmului.

— E foarte bine aici. Putem să ne uităm în continuare la film.

Ea privi în jur, spre ceilalți.

— Nu mă simt în largul meu. O să mă simt mai bine sus.

N-au aflat niciodată cum se termina acel film.

— Nu se poate s-o faci așa, spuse ea în apartamentul lui, după ce abia intraseră. Nu-ți pui nimic?

— Mi s-a făcut vasectomie. Tu nu iei pilule?

— Mi s-au legat trompele. Dar ce facem cu SIDA?

— Pot să-ți arat analizele de sânge. Le-am pus în ramă și sunt agățate pe perete.

— Nu vrei să le vezi și pe ale mele?

— Prefer să risc.

Yossarian îi puse mâna pe gură.

— Melissa, pentru numele lui Dumnezeu, te rog nu mai vorbi atât!

Ea își ridică picioarele îndoite, el se vârî între ele și după aceea știură amândoi ce să facă.

Rememorând episodul a doua zi dimineața târziu, când fusese nevoit să creadă că între ei se terminase totul, se pomeni convins de faptul că nu fusese în viața lui mai viril și mai fenomenal, mai pătimaș, mai drăgăstos, mai atent și mai romantic.

A fost minunat, șuieră el printre dinți, în timp ce se spăla după ultima oară, iar apoi trecu la ritmul

sincopat, legănat, al muzicii ce sugera preludiul amoros și orgasmul din *Tristan.* Era mai frumos decât toate trăirile lui libidinoase și știa în străfundurile inimii că niciodată, niciodată, nici măcar o dată, nu va mai dori să mai retrăiască așa ceva! Presupuse că ea înțelesese că va urma o prăbușire destul de simplă; el nu putea, de fapt, să mai aibă dorința, voința, patima reală și resursele fizice elementare pentru a dori să mai facă dragoste cu ea sau cu oricare altă femeie!

Își aminti că Mark Twain folosise într-una dintre cele mai bune scrieri ale lui pilda lumânării și a sfeșnicului, pentru a sublinia că între bărbați și femei, din punct de vedere sexual, nu era vorba nici pe departe de o competiție echivalentă. Sfeșnicul își aștepta întotdeauna lumânarea.

Chiar atunci o auzi la telefon.

— Și cu asta am ajuns la cinci, se confesa ea exuberantă Angelei, cu fața congestionată de atâta prosperitate. Nu, continuă ea, după ce se oprise nerăbdătoare, ca să asculte. Dar mă dor al naibii genunchii.

El, personal, ar fi fixat în mod subiectiv războjul la cinci și trei optimi, dar se simțea ceva mai bine în privința viitorului apropiat, auzind că o dureau și pe ea oasele.

— Se pricepe atât de bine la orice, continuă ea. Se pricepe la dobânzi, la cărți și la opere. Ange, n-am fost în viața mea mai fericită.

Asta îl puse pe gânduri, pentru că nu era sigur că își dorea din nou responsabilitatea unei femei care nu fusese în viața ei mai fericită. Dar se simțea cu siguranță minunat să-i fie gâdilat orgoliul.

Apoi veni șocul de la duș. Când îl opri, auzi niște bărbați șușotind cu viclenie în fața ușii închise a băii. Auzi cadența clară a unui glas aprobator de femeie. Era un fel de înscenare. Își înfășură prosopul în jurul taliei și ieși să înfrunte

orice primejdie l-ar fi pândit afară. Era mai rău decât ar fi putut prevedea.

Ea aprinsese televizorul și asculta știrile!

Nu era vreun război, nu erau alegeri generale, nici mișcări rasiale, nici incendii, furtuni, cutremure sau prăbușiri de avioane – *nu era nicio știre,* dar ea le asculta la televizor.

Dar apoi, în timp ce se îmbrăca, simți ademenitoarele mirosuri de omletă, de costiță prăjită și de felii de pâine prăjită. Anul în care trăise singur fusese cel mai singuratic an din viața lui și încă mai trăia singur.

Apoi a văzut-o pe ea punându-și ketchup pe ouă și a trebuit să se uite în altă parte. Se uită la televizor.

— Melissa dragă, se pomeni el pregătind-o, două săptămâni mai târziu.

Îi cuprinse iarăși umărul cu brațul și îi mângâie absent ceafa cu degetul.

— O să-ți spun acum ce se va întâmpla. Pe tine n-o să te privească. Sunt schimbări care știu că au loc la un bărbat ca mine, chiar dacă are o femeie la care ține foarte mult: sunt un bărbat căruia îi place să fie singur o mare parte a timpului, care gândește și visează cu ochii deschiși foarte mult, căruia nu-i place de fapt la fel de mult compania altei persoane, care tace în cea mai mare parte a timpului, chibzuiește și este indiferent la tot ce ar putea trăncăni altcineva și nu va fi prea mult afectat de orice va face femeia, atâta timp cât nu-i vorbește despre asta și nu-l plictisește. S-a mai întâmplat, mi se întâmplă mereu.

Ea dădea din cap, conștiincios, la fiecare punct, fie în semn că era de acord, fie de formă, ca să arate că a înțeles.

— Eu sunt exact la fel, începu ea, răspunzându-i sincer, cu ochii scânteind și cu buzele strălucind. Nu pot să sufăr oamenii care sporovăiesc mult, care îmi vorbesc când încerc să citesc, chiar și un ziar, care mă sună la telefon când n-au nimic de

spus sau îmi spun lucruri pe care le știu deja, sau care se repetă și mă întrerup.

— Scuză-mă, o întrerupse Yossarian în timp ce ea părea dispusă să continue. Își pierdu câtva timp în baie. Eu cred de fapt, spuse el când se întoarse, că sunt prea bătrân și că tu ești într-adevăr prea tânără.

— Nu ești prea bătrân.

— Sunt mai bătrân decât par.

— Și eu. Ți-am citit vârsta pe fișele de la spital.

Ah, fii-ar să fie! se gândi el.

— Trebuie să-ți mai spun că nu vreau copii, nu voi avea niciodată un câine și n-o să cumpăr o casă de vacanță în East Hampton sau în altă parte.

Lângă intrarea în apartamentul lui, în ambele direcții, era câte un dormitor spațios, cu baie și cu loc pentru un televizor personal, și poate că puteau începe în felul acesta, întâlnindu-se la masă. Dar iarăși mergea televizorul și se auzeau glasuri pe care ea nu le asculta. Nu putea ști niciodată când putea să apară ceva interesant. Deși televizorul era singurul viciu pe care nu-l putea suporta la o femeie, credea că în cazul acestei femei merita să încerce.

— Nu, n-o să-ți spun numele ei, îi spuse Yossarian lui Frances Beach, după următoarea ședință tumultuoasă de la APPACMMA, la care Patrick Beach vorbise foarte dinamic, pentru a susține propunerea anonimă făcută de Yossarian, ca Muzeul Metropolitan de Artă să rezolve problemele financiare, debarasându-se de operele de artă și vânzând clădirea și bunurile imobiliare de pe Fifth Avenue unei firme de construcții. Nu e o femeie pe care o cunoști.

— Este prietena australiencei picante despre care tot vorbești, cea pe care o cheamă Moore?

— Moorecock.

— Ce?

— Numele ei este Moorecock, Patrick, nu Moore.

Patrick clipi repede, nedumerit.

— Aș putea jura că m-ai corectat și ai spus că e Moore.

— Te-a corectat, Patrick. Nu-i da atenție acum. Este infirmiera de care ai pomenit? M-ar întrista gândul că ai decăzut într-atât, încât să te căsătorești cu una dintre prietenele mele.

— Cine vorbește de căsătorie? protestă Yossarian.

— Tu, râse France. Ești ca elefantul veșnic uituc.

Va trebui într-adevăr să se recăsătorească?

Nu trebuia să-i amintească nimeni lui Yossarian, care se îndoia deja, câteva dintre avantajele traiului de unul singur. Nu va fi silit să asculte o altă persoană vorbind la telefon. Putea să-și pună pe noul lui CD player cu schimbător automat o integrală cu *Lohengrin, Boris Godunov* sau *Die Meistersinger,* sau patru simfonii întregi de Bruckner, și să le asculte pe toate până la capăt, într-o atmosferă muzicală paradisiacă, fără a auzi o persoană de sex femeiesc deranjându-l ca să spună, „Ce muzică e asta?”, sau „Chiar îți place chestia aia?”, sau „Te rog, dă mai încet. Încerc să urmăresc jurnalul”, sau „Vorbesc cu sora mea la telefon”. Putea să citească ziarul, fără să-i ia cineva următoarea pagină pe care voia s-o vadă.

Mai putea suporta o căsătorie, își închipuia el, dar nu avea timp pentru un alt divorț.

23

KENOSHA

Un număr impresionant de subiecte care-i alimentau gândurile echivoce îi împovăra mintea lui Yossarian, în timp ce zbura spre vest, pentru a se întâlni cu soția capelanului, unicul scop al acestei vizite fiind acum compasiunea și mărturisirea reciprocă a rușinoasei înfrângeri. Ea se întunecă la față, incapabilă să-și ascundă dezamăgirea, când veni să-l ia de la aeroport.

Fiecare sperase că unul dintre ei era mai tânăr.

Eroul Siegfried, își aminti el după aceea, intrase în acțiune ca sclav de galeră, vâslind la calul Brunhildei prefăcut în barcă, și în curând era în *tête-à-tête* cu o altă femeie, cu care s-a logodit degrabă.

Yossarian avea locul lui la clasa întâi, într-un turboreactor, dar nu și asemenea himere absurde în minte.

Siegfried a trebuit să urce un munte și să treacă prin foc, ca s-o revendice pe Brunhilde.

Yossarian o convinsese pe Melissa să zboare până la Washington.

Privind în urmă, după ce totul se terminase și se gândea la o parodie pentru revista *The New Yorker,* consideră că se descurcase destul de bine în comparație cu eroul wagnerian.

Era mai bogat cu un milion de dolari, se afla în fața unei dileme, dar era încă viu și o putea înfrunta.

Siegfried a murit la sfârșit; Brunhilde a murit, chiar și calul a murit; Valhalla se prăbușise, zeii dispăruseră odată cu ea; iar compozitorul era extaziat, în timp ce muzica sa voluptuoasă se retrăgea victorioasă, ca un vis delicat, căci aceasta era esența calculată a artei și a artistului.

În schimb, Yossarian putea privi spre viitor, cu speranța că se va regula din nou în curând. Avea acceptul medicului. Toată viața iubise femeile și într-o mare parte a acelei vieți fusese îndrăgostit de mai mult de una.

Micul oraș-port Kenosha de pe malul lacului Michigan din Wisconsin, la numai treizeci și opt de kilometri sud de mult mai marele orășel Milwaukee, avea acum un aeroport pentru turboreactoare și cunoștea un avânt al activității economice pe care patriarhii orașului nu știau cum să-l explice. Inginerii locali ai locuințelor sociale atribuiau această înviorare mediocră, poate în glumă, climei sale blânde. Se înființaseră mai multe firme mici, de natură oarecum tehnică, iar o agenție a guvernului federal își instalase laboratoarele, despre care se zvonea că ascundeau activități ale CIA, într-o fabrică părăsită care nu mai funcționa de mult.

În sala de așteptare din New York, Yossarian îi observase pe ceilalți călători de la clasa întâi, toți bărbați mai tineri decât el și foarte bine dispuși. Numai oamenii de știință erau atât de fericiți de vocația lor, în acele vremuri. Își țineau creioanele pregătite în timp ce discutau și cel mai mult vorbeau – constată el cu uimire – despre tritiu și deuteriu, despre care știa acum și el câte ceva, și despre deuterida de litiu, care, află el când întrebă, era un compus din litiu și apă grea și, lucru și mai semnificativ, era substanța explozibilă cea mai agreată în cele mai bune mecanisme cu hidrogen.

— Știe toată lumea asta?

Era uimit că ei discutau deschis.

O, desigur. Totul era scris, la îndemâna oricui, în *Almanahul Nuclear* și în *Ghidul de energie atomică* al lui Hogerton, ambele găsindu-se probabil de vânzare pe rafturile cu cărți ieftine.

Când se urcă în avion, recunoscu la clasa business mai multe prostituate, două fete de consumație de la sex-cluburile din blocul lui cu

apartamente scumpe și pe ademenitoarele târfe care mișunau prin preajma sălilor de cocteil și a automatelor de afară. Fetele de consumație erau colocatarele lui. La clasa a treia reperă mici grupuri de oameni fără adăpost, care reușiseră cumva să-și plătească bilete de avion, părăsind străzile meschine ale New York-ului pentru a deveni oameni fără adăpost în Wisconsin. Se spălaseră în onoarea pelerinajului, probabil în toaletele clădirii capului de linie, unde afișele desenate odinioară de Michael încă avertizau cu asprime că fumatul, vagabondajul, îmbăierea, bărbieritul, spălarea rufelor, regulatul și suptul erau toate interzise în chiuvetele și cabinele de toaletă, că alcoolul putea fi nociv pentru gravide și că actul sexual anal putea să te îmbolnăvească de SIDA și hepatită infecțioasă. Afișele lui Michael fuseseră premiate. Femeile își cărau bagajele cu cărucioare de cumpărături și în pungi de hârtie. Yossarian era sigur că o zărise în spate de tot pe negresa masivă cu alunițe-melanom noduroase, pe care o surprinsese spălându-se, îmbrăcată doar cu o cămășuță roz fără mâneci, în casa scării de incendiu, unica dată când se dusese acolo cu McBride. O căută, dar n-o găsi, pe stricata cu un singur picior, care, ca o practică obișnuită, era violată de câte un nenorocit de trei sau patru ori pe zi, sau pe blonda gălbejită pe care și-o amintea tot din casa scării, unde cosea distrată o bluză albă.

Lui Yossarian i se păru de asemenea că aude de la fizicienii din avion, fără a înțelege nimic, că în lumea științei timpul se scurgea permanent înapoi sau înainte, înainte sau înapoi, și că particulele de materie se puteau deplasa înapoi și înainte prin timp, fără a suferi vreo schimbare. Atunci de ce n-ar putea și el? Auzi de asemenea că particulele subatomice trebuiau să existe întotdeauna simultan, peste tot unde puteau fi și, pornind de la asta, deduse că în lumea lui neștiințifică, alcătuită din ființe și grupuri umane, tot ce se putea

întâmpla se întâmpla și că tot ce nu se întâmpla nu se putea întâmpla. Tot ce se putea schimba, se va schimba; și tot ce nu se schimba, nu se putea schimba.

Doamna Karen Tappman se dovedi a fi o femeie vârstnică neliniștită, pirpirie și timidă, cu o atitudine oscilantă față de multe aspecte ale nenorocirii care-i determinase să comunice, într-o singură privință n-a mai fost loc în curând de nicio îndoială: amândoi au înțeles că el regreta că venise, iar ei îi părea rău că îl invitase. În curând, nu vor mai avea mare lucru să-și spună. Nu le trecea prin cap niciun subiect nou de conversație. El o recunoscuse, afirmă Yossarian sincer, după fotografiile pe care își amintea că le purta cu el capelanul.

Ea zâmbi.

— Abia împlinisem treizeci de ani. Acum vă recunosc și eu din fotografia din biroul nostru.

Yossarian nu bănuise că Tappman deținea o fotografie cu el.

— O, da, o să v-o arăt.

Doamna Tappman îl conduse în partea din spate a casei cu două etaje.

— Povestește mereu cum era cât pe-aci să-i salvați viața acolo, peste ocean, când situația era cumplită.

— Cred că el a contribuit la salvarea vieții mele. M-a susținut în decizia de a refuza să continuu să lupt. Nu știu cât v-a spus din toate astea.

— Cred că mi-a spus întotdeauna tot.

— Oricum, aș fi mers mai departe, dar el mi-a dat sentimentul că aveam dreptate. Există o fotografie mărită a aceleia cu dumneavoastră și copiii, pe care o purta în portofel.

Un perete al biroului era plin cu fotografii care acopereau o perioadă de aproape șaptezeci de ani, unele înfățișându-l pe capelan când era mic, cu o undiță în mână și un zâmbet care-i dezvelea gura știrbă, și câteva cu Karen Tappman când era mică,

într-o rochie de petrecere. Fotografia de care-și aducea aminte o arăta pe Karen Tappman la treizeci de ani, stând jos într-un grup cu cei trei copii mici ai ei, toți patru privind amuzați și curajoși spre aparat și arătând întristător de izolați și părăsiți, de parcă se temeau că o pierdere se va abate asupra lor. Pe un perete separat erau fotografiile lui din război.

Yossarian se opri să privească o fotografie foarte veche, decolorată, înfățișându-l pe tatăl capelanului în primul război mondial, o mică siluetă împietrită de aparatul de fotografiat, purtând o cască prea masivă pentru fața copilului pe care o conținea și ținând stângaci o pușcă având baioneta montată cu un bidon îmbrăcat în pânză, agățat de centură într-o parte, și o mască de gaze într-un sac de pânză, în cealaltă.

— Am păstrat masca de gaze ca suvenir, spuse doamna Tappman, și copiii se jucau cu ea. Nu știu ce s-a ales de ea. El a fost ușor gazat într-una din bătălii și a stat un timp în spitalul pentru veterani, dar s-a îngrijit și a trăit mult. A murit de cancer la plămâni chiar aici, în casă. Acum se vorbește că ar fi fumat prea mult. Uitați fotografia pe care o are cu dumneavoastră.

Yossarian își înăbuși un zâmbet.

— N-aș spune că e o fotografie cu mine.

— El așa o considera, răspunse ea arțăgoasă, manifestând o trăsătură de care el nu știa. O arăta tuturor. „Și acesta este prietenul meu, Yossarian", așa spunea. „M-a ajutat să scap cu viață când era mai greu." Spunea asta tuturor. Mă tem chiar că se repeta.

Pe Yossarian îl înduioșă candoarea ei. Fotografia era dintre cele de rutină, făcută de ofițerul însărcinat cu relațiile publice ale escadronului, și îi înfățișa pe membrii unui echipaj așteptând lângă un avion înaintea decolării. În aceasta, se văzu pe el însuși stând în fundal, între siluetele luate în obiectiv și bombardierul B-25. În prim-plan erau

cei trei recruți aleși pentru ziua aceea, stând, aparent fără nicio grijă, pe bombele nedetonate de cinci sute de kilograme de pe pământ și așteptând să se urce în avion și să zboare. Yossarian, la fel de subțire și de tinerel ca și ceilalți, cu hamul de parașuta și șapca de ofițer cu cozoroc, pusă strengărește pe o parte, se întorsese doar ca să privească. Capelanul scrisese pe fotografie numele fiecăruia. Numele Yossarian era scris cu literele cele mai mari. Erau iarăși acolo Samuel Singer, William Knight și Howard Snowden, cu toții sergenți.

— Unul dintre acești tineri a fost ucis mai târziu, spuse doamna Tappman. Cred că acesta, Samuel Singer.

— Nu, doamnă Tappman. Howard Snowden a fost ucis.

— Sunteți sigur?

— Am fost cu el și în misiunea aceea.

— Toți arătați atât de tineri! Am crezut că ați putea arăta la fel când v-am așteptat la aeroport.

— Eram tineri, doamnă Tappman.

*Prea tineri ca să fiți uciși.

— La fel credeam și eu.

— Albert a vorbit la înmormântarea lui.

— Am fost acolo.

— Mi-a spus că i-a fost foarte greu. Nu știa de ce. Și aproape că nu-și mai găsea cuvintele. Credeți că îl vor elibera în curând și îl vor lăsa să se întoarcă acasă?

Karen Tappman îl privi pe Yossarian cum ridică din umeri.

— N-a făcut nimic rău. Cred că îi este greu acum. Și mie mi-e greu. Femeia de vizavi este văduvă și jucăm împreună bridge seara. Probabil că va trebui să învăț să trăiesc ca o văduvă, mai devreme sau mai târziu. Dar nu văd de ce ar trebui s-o fac acum.

— Există cu adevărat o oarecare îngrijorare pentru sănătatea lui.

— Domnule Yossarian, răspunse ea dezaprobator, schimbându-și brusc dispoziția. Soțul meu este acum trecut de șaptezeci de ani. Dacă tot e bolnav, de ce n-ar putea fi bolnav aici?

— Sunt nevoit să fiu de acord cu dumneavoastră.

— Dar presupun că știu ei ce fac.

— Cu asta n-am putut fi niciodată de acord. Ei se tem că el ar putea exploda.

Ea nu înțelese.

— Albert nu face crize de furie. N-a făcut niciodată.

Niciunul dintre ei nu știa ce efort să mai depună, având în vedere ba că poliția locală îl înregistrase ca persoană dispărută, ba că un departament al guvernului federal declara că nu știa de existența lui, ba că un alt departament oferea bani lichizi la fiecare cincisprezece zile, iar un al treilea departament insista să fie rechemat în forțele de rezervă ale armatei.

— Sunt cam dubioși, nu-i așa? remarcă el.

— De ce oare? întrebă ea.

Ziarele, doi senatori, un membru al Congresului și Casa Albă nu erau deloc impresionați. În ultima versiune a dosarului capelanului privind Libertatea Informației, Yossarian observase modificări: tot ce scria despre el fusese șters, cu excepția articolelor hotărâte și nehotărâte. Nu exista numărul de la asigurarea socială, iar în dosar nu mai rămăsese decât o copie a unei scrisori personale de la un soldat, datând din august 1944, în care totul fusese șters, cu excepția formei de adresare „Dragă Mary”, iar jos, mesajul cenzorului, care era pe atunci capelanul Tappman: „Tânjesc dramatic după tine, A. T. Tappman, capelan al armatei SUA”. Yossarian crezu că scrisul era al lui, dar nu-și amintea să fi scris asta. Nu-i spuse nimic lui Karen Tappman, fiindcă nu voia să riște s-o supere, din cauza existenței în trecutul capelanului a unei femei pe nume Mary.

În profilul psihologic alcătuit de FBI, capelanul era modelul acelui gen de pastor capabil să fugă cu o altă femeie și dovezile empirice arătau în mod preponderent că femeia cu care fugise era organistă în biserica lui.

Doamna Tappman nu era convinsă, pentru că nu existase nicio organistă în biserică, iar soțul ei nu avusese nici biserică și nici enoriași după ce ieșise la pensie.

Yossarian așteptă aproape până spre sfârșitul mesei ca să-i ofere o nouă informație, pe care o obținuse de la Gaffney, sunându-l din avion deasupra lacului Michigan. Au cinat devreme, la solicitarea ei, reușind astfel să economisească cei trei dolari cuveniți clienților care soseau primii. Pentru Yossarian era o noutate. S-au bucurat și de o reducere suplimentară în calitate de cetățeni vârstnici și n-au trebuit să-și arate buletinele de identitate. Și asta era o noutate. El comandă desertul, numai pentru că o făcuse ea înaintea lui.

— Nu vreau să vă alarmez, doamnă Tappman, spuse el, când erau pe sfârșite, dar se mai speculează că ar putea fi vorba de – nu-i venea ușor cuvântul – un miracol.

— Un miracol? De ce m-ar alarma asta?

— Pe unii i-ar alarma.

— Atunci poate că ar trebui să mă alarmeze. Cine va decide?

— Nu vom ști niciodată.

— Dar probabil că ei știu ce fac.

— N-aș merge atât de departe.

— Au dreptul să-l rețină, nu?

— Nu, nu au acest drept.

— Atunci de ce nu putem face nimic?

— Nu avem acest drept.

— Nu înțeleg.

— Doamnă Tappman, oamenii care dețin puterea au dreptul să facă tot ce nu putem să-i oprim să facă. Ăsta-i clenciul pe care eu și cu

Albert l-am descoperit în armată. Asta se întâmplă acum.

— Deci nu prea sunt speranțe, nu-i așa?

— Putem spera în miracolul ca ei să decidă că este un miracol. Atunci poate că vor fi siliți să-i dea drumul. Mai există și șansa ca ei să spună că este vorba de – ezită din nou – o mutație evoluționistă naturală.

— Pentru că fabrică apă grea? Albert al meu?

— Problema teoriei miracolului este un alt pariu psihologic. Acum este aproape întotdeauna reprezentat de o femeie, într-o climă caldă. O femeie, scuzați-mă, cu sâni plini. Soțul dumneavoastră nu corespunde acestui model.

— Chiar așa?

Cuvintele ei erau o riposta directă, rostita cu o demnitate rece.

— Domnule Yossarian, continuă ea, cu o expresie de siguranță bătăioasă pe fața ascuțită, o să vă spun acum ceva ce n-am dezvăluit nimănui, nici măcar copiilor noștri. Soțul meu a fost deja martor la un miracol. A avut o viziune. Da. I-a apărut în armată această viziune, ca să-i reînvie credința chiar în momentul în care era pe punctul de a mărturisi public că renunțase la ea, că nu mai putea să creadă. Asta este.

După o clipă în care el se temu că o supărase, Yossarian prinse curaj din această manifestare a spiritului de luptă.

— De ce nu voia să spună nimănui?

— I s-a dăruit pur și simplu această viziune și nu pentru notorietate.

— Pot să transmit mai departe informația?

— S-a întâmplat la înmormântarea aceea din Pianosa, relată ea, când a fost îngropat acel tânăr, Samuel Singer, de care am vorbit mai înainte.

— Nu era Singer, doamnă Tappman. Era Snowden.

— Sunt sigură că el a spus că era Singer.

— Nu contează, dar eu i-am dat primul ajutor. Vă rog, continuați.

— Da, oficia slujba de înmormântare a acestui Singer și a simțit că nu-și mai găsește cuvintele. Așa descrie el lucrurile. Apoi și-a ridicat privirea spre ceruri, ca să mărturisească și să-și dea demisia, să se lepede chiar acolo de credința în Dumnezeu, sau să se lepede de religie, de dreptate, de moralitate, de milă, și atunci, tocmai când era gata s-o facă, sub privirile celorlalți ofițeri și recruți, i s-a arătat un semn. Era o viziune, imaginea unui bărbat. Acel bărbat era cocoțat într-un copac. Chiar în fața cimitirului, cu o față îndurerată, privind înmormântarea cu ochi foarte triști și privirea acelor ochi era fixată asupra soțului meu.

— Doamnă Tappman, spuse Yossarian, cu un lung oftat, simțindu-și inima grea. Eu eram acela.

— Cel din copac?

Femeia ridică din sprâncene a batjocură. Yossarian mai văzuse o asemenea expresie la adevărații credincioși, la cei ce credeau cu adevărat în orice, dar niciodată nu mai văzuse o siguranță de sine atât de adânc înrădăcinată.

— Nu se poate, îl informă ea, cu o certitudine aproape brutală. Domnule Yossarian, silueta aceea era despuiată.

El întrebă cu delicatețe:

— Soțul dumneavoastră nu v-a povestit niciodată cum s-a ajuns la situația aceea?

— Cum să se ajungă, domnule Yossarian? Era clar un înger.

— Cu aripi?

— Acum comiteți un sacrilegiu. Nu avea nevoie de aripi ca să săvârșească un miracol. Domnule Yossarian, eu vreau să se întoarcă soțul meu. Nu-mi pasă de nimeni altcineva.

Începu să plângă.

— Doamnă Tappman, mi-ați deschis ochii, spuse Yossarian cu milă și cu o fervoare înnoită.

Învățase dintr-o viață întreagă de scepticism că o convingere, fie ea și o convingere naivă, era în ultimă instanță mai folositoare decât pustiirea produsă de lipsa oricărei convingeri.

— Voi face tot ce-mi va sta în putința. Am la Washington un ultim refugiu, un om de la Casa Albă care îmi este dator cu câteva servicii.

— Vă rog să-l întrebați. Vreau să știe că mai încercați.

— O să mă rog de el, o să-l implor. Cel puțin o dată pe zi are acces la președinte.

— La Dobitocul?

Era încă devreme când ea îl lăsă la motel.

Întorcându-se de la bar, după trei whiskyuri duble, Yossarian zări în parcare o Toyota roșie din New York și în interiorul ei o femeie care mânca. Când se opri să se uite mai bine, ea aprinse farurile și porni imediat, iar el își dădu seama, chicotind pe înfundate, pe jumătate beat, că probabil și Toyota și femeia fuseseră o închipuire.

Întins pe pat și înghițind acadele, alune și conținutul unei cutii de Coca-Cola, cumpărate de la automatul de afară, Yossarian se simțea prea treaz ca să poată adormi și prea leneș pentru lectura serioasei cărți de literatură pe care o luase iarăși cu el, în speranța că o va citi. Era un volum necartonat, intitulat *Moartea la Veneția și alte șapte povestiri* de Thomas Mann. Literatura mai ușoară era și mai greoaie pentru el în acele zile. Chiar și veneratul lui *New Yorker* reușea rareori să-i rețină atenția. Cancanurile despre celebrități se refereau acum mai ales la oameni necunoscuți, Premiile Oscar urmau să fie, probabil, acordate unor filme pe care nu le cunoștea și unor actori pe care nu-i văzuse și de care nici măcar nu auzise.

Simțea lipsa Melissei, dar se bucura că era singur acolo; sau, se automăguli el, făcând o insesizabilă modificare, se bucura că era singur, deși îi simțea lipsa Melissei. Găsi un post cu muzică clasică și se îngrozi auzind un cor german

începând să cânte partitura comediei muzicale americane *Carousel.* Se repezi să apese cu degetul pe butonul de schimbare a posturilor. Avu mai mult noroc la a doua încercare: dădu peste un potpuriu, care-i oferi coral copiilor din *La Bohème* și apoi coral copiilor din *Carmen.* Și după aceea, în acompaniamentul paraziților produși de o rafală de fulgere îndepărtate, urmă coral nicovalelor, pe care-l recunoscu că era din *Aurul Rinului,* însoțind coborârea zeilor în măruntaiele pământului, pentru a fura aurul piticilor, ca să-i plătească pe uriașii care își înălțaseră slăvitul lor locaș, Valhalla, conform unui contract ale cărui prevederi inițiale le ocoleau deja. Uriașilor li se promisese zeița care dăruia tinerețea veșnică; trebuiau doar să stabilească suma. În afacerile cu zeii, cugetă din nou Yossarian, cu ochii tot mai grei, era întotdeauna mai înțelept să iei banii înainte.

În timp ce coral nicovalelor era acoperit tot mai mult de paraziți, auzi vag o hărmălaie muzicală ilogică, de râsete primitive și sălbatice, crescând și răspândindu-se pe toată scala radioului într-o nouă armonie și apoi auzi nebulos, sub un strat șuierător de interferențe electrice, o tânguială foarte diferită, singuratică, minunata, angelică, a unui cor de copii într-o șocanta lamentație polifonică, pe care i se păru că o recunoaște, dar nu reuși s-o plaseze. Își aminti romanul lui Thomas Mann pe care se gândise odată să-l scrie și se întrebă în buimăceala lui dacă nu cumva își pierduse cumpătul și visa că asculta *Apocalipsa* lui Leverkühn, despre care citise. După alte câteva secunde, acel semnal radiofonic deveni tot mai slab, până nu mai rămase din el decât șuieratul insistent al acelor interferențe electrice clocotitoare și ireprimabile, într-un gol primitiv de tăcere umană.

Visă într-adevăr în noaptea aceea, în somnul lui agitat, că era din nou în apartamentul lui scump din New York și că familiara Toyota roșie, cu femeia care mânca înăuntru, se întorcea în același

loc din parcarea din fața camerei lui de la motelul din Kenosha, pe a cărui bordură îndepărtată un evreu burtos, îndesat, bărbos, de vârstă mijlocie, soldat în armata americană, se plimba de colo-colo, mărunțind din buze, cu capul plecat. Un bărbat costeliv, bătător la ochi, cu părul lui portocaliu, îmbrăcat într-un costum cu dungi albastre și albe, privea inofensiv dintr-un colț, aruncând scântei din ochi și ținând în mână un pahar mare, de plastic, cu o băutură portocalie și un pai, în timp ce un bărbat mai negricios, cu trăsături orientale specifice, îi observa pe toți cu viclenie, îmbrăcat pretențios cu o cămașă albastră, o cravată ruginie și un sacou la un singur rând, înspicat, brun-roșcat, cu un model cu cruciulițe purpurii subțiri. Ascuns cu abilitate în întuneric, un bărbat umbrit de o beretă de culoare închisă fuma o țigară fără a-și folosi mâinile, înfundate adânc în buzunarele unui impermeabil murdar, descheiat și gata de a fi desfăcut imediat, pentru ca omul din el să-și expună trupul păros, invitând libidinos privirile să contemple respingătoarea priveliște a chiloților și a vintrelor sale. La sfârșitul visului, Yossarian își satisfăcu rapid apetitul sexual cu cea de a doua lui soție a lui. Sau cu prima? Sau cu amândouă? Se trezi gândindu-se cu vinovăție la Melissa.

Când ieși să-și ia micul dejun, Toyota roșie cu număr de înmatriculare de New York, în care se afla femeia care mesteca era iarăși parcată acolo. Porni când el se opri să privească și el își dădu seama că probabil avea halucinații. Femeia nu putea fi acolo.

24

APOCALIPSA

— Și de ce nu? întrebă Jerry Gaffney pe aeroportul din Chicago. Luând în considerare bombardierul lui Milo și apa grea produsă de capelan, cele două divorțuri ale tale, povestea cu infirmiera Melissa Macintosh și cu pacientul belgian, precum și aventura cu femeia aceea căsătorită, trebuie să înțelegi că prezinți interes pentru alți oameni.

— De la New York la Kenosha într-o singură zi? Nu putea goni atât de repede cu mașina, nu?

— Uneori acționăm pe căi misterioase, John.

— Ea a apărut în visul meu, Jerry. Și tu erai.

— Nu ne poți învinovăți pentru asta. Visele tale încă îți aparțin. Ești sigur că n-a fost o închipuire?

— Visul meu?

— Da.

— Așa te-am putut recunoaște, Gaffney. Mi-am dat seama că te mai văzusem.

— Asta îți tot spun.

— Când am fost internat în spital, anul trecut. Erai unul dintre tipii care se uitau la mine, nu?

— Nu la tine, John. Îi verificam pe salariații care sunaseră să anunțe că sunt bolnavi. Unul avea o infecție cu un stafilococ, iar celălalt intoxicație cu salmonela contractată de la…

— Un sandviș cu ouă de la bufetul spitalului, nu-i așa?

Sosind la aeroport în haosul teribil produs de zborurile amânate din cauza viscolelor imprevizibile din Iowa și Kansas, Yossarian reperase repede un bărbat negricios, îngrijit și spilcuit, cu o figură ușor orientală, care flutura pe sus un bilet de avion, ca să-i facă semn să vină la el.

— Domnul Gaffney? întrebase el.

— Doar n-oi fi Mesia, spusese Gaffney chicotind. Hai să ne așezăm să bem o cafea. Avem o oră la dispoziție.

Gaffney îi rezervase un loc la următorul avion spre Washington și îi dădu biletul și permisul de îmbarcare.

— Vei avea fericirea să afli, păru el încântat să-i dezvăluie, că vei fi și mai bogat după această experiență. Vei fi cu aproximativ o jumătate de milion mai bogat, după părerea mea. Pentru colaborarea cu Noodles Cook.

— N-am colaborat cu Noodles Cook.

— Milo o să vrea să colaborezi. Încep să consider călătoria ta un fel de Călătorie pe Rin.

— Și eu.

— Nu poate fi o coincidență. Dar cu un sfârșit mai fericit.

Gaffney era negricios, elegant, civilizat și chipeș – de origine turcă, mărturisi el, deși se născuse în Bensonhurst, Brooklyn, New York. Avea tenul neted. Chelia din creștet îi scotea la iveală scăfârlia lucioasă, părul negru era tuns scurt pe margini și sprâncenele erau tot negre. Ochii erau căprui, înguști și, împreună cu frumoșii pomeți ieșiți în afară, îi dădeau feței expresia ciudată a unei persoane cosmopolite din est. Era îmbrăcat ireproșabil, imaculat, cu un sacou înspicat brun-roșcat, la un singur rând, cu cruciulițe purpurii subțiri, pantaloni maro, cămașa bleu pal și cravată ruginie.

— În vis, spuse Yossarian, erai îmbrăcat la fel. Ai fost ieri în Kenosha?

— Nu, nu, Yo-Yo.

— Hainele astea erau în vis.

— Visul tău este imposibil, Yo-Yo, pentru că eu nu mă îmbrac niciodată la fel în două zile consecutive. Ieri, continuă Gaffney, consultându-și agenda și umezindu-și buzele, vizibil conștient de efectul produs, am purtat un sacou de tweed Harris, de culoare mai închisă, cu un model

interior portocaliu, pantaloni ciocolatii, cămașă roz pal, cu dungi verticale subțiri, și o cravată pestriță, acaju, albastru de cobalt și galben de chihlimbar. Poate că nu știi, John, dar cred că omul trebuie să fie îngrijit. Contează mult pentru un om dacă e îngrijit. În fiecare zi, mă îmbrac pentru o ocazie și în felul acesta sunt îmbrăcat pentru ocazia respectivă când se ivește o ocazie. Mâine, din câte văd în calendar, voi purta lenjerie irlandeză de culoarea făinii de ovăz, cu verde, dacă mă duc în sud, sau cu un blazer bleumarin, la două rânduri, cu nasturi din corn și pantaloni gri, dacă trag în nord. Pantalonii vor fi din flanel. John, numai tu poți să-mi spui. Făceai sex în vis?

— Nu e treaba ta, Jerry.

— Pari că faci asta oriunde.

— Nici asta nu e treaba ta.

— Întotdeauna visez că fac sex în prima noapte după ce plec, când călătoresc singur. De aceea nu mă deranjează să părăsesc orașul.

— Domnule Gaffney, asta e minunat. Dar nu e treaba mea.

— Când plec cu doamna Gaffney, nu mai am nevoie să visez. Din fericire, și ei îi place să facă imediat sex în fiecare nou decor.

— Și asta e splendid, dar n-am chef să-mi povestești și n-am chef nici să-ți povestesc eu.

— Ar trebui să fii mai reținut.

— Tocmai de aceea te-am angajat, fir-ar să fie. Sunt urmărit de tine și de alții despre care nu știu dracului nimic și vreau să înceteze toate astea. Vreau să-mi recâștig intimitatea.

— Atunci renunță la capelan.

— Capelanul nu-i al meu.

— Eu știu asta, Yo-Yo, dar ei nu știu.

— Sunt prea bătrân, ca să mi se mai spună Yo-Yo.

— Prietenii îți spun Yo-Yo.

— Numește unul, șacalule.

— Am să verific. Dar când ai venit la Gaff, ai venit la omul potrivit. Pot să-ți spun căile prin care te țin sub supraveghere și te pot învăța cum să eviți supravegherea, iar apoi îți pot dezvălui metodele pe care le folosesc ca să contracarez acțiunile unei persoane ca tine, care a învățat cum să contracareze supravegherea lor.

— Nu cumva te contrazici?

— Ba da. Dar între timp am reperat patru urmăritori care s-au travestit inteligent. De pildă, domnul cunoscut de noi drept Soldatul American Evreu. Încearcă să se urce într-un avion de New York. A fost ieri în Kenosha.

— L-am văzut pe undeva, dar nu eram sigur.

— Poate în visul tău. Plimbându-se prin parcare și spunându-și rugăciunea de seară. Pe câți îi recunoști?

— Pe cel puțin unul, spuse Yossarian, simțindu-se atras de problemele de contraspionaj pe care păreau să le pună acum la cale. Și nici măcar nu trebuie să mă uit. Este un bărbat înalt, îmbrăcat cu pânză indiană în dungi albastre și albe, cu pistrui și păr portocaliu. E aproape iarnă și este încă îmbrăcat în pânză indiană. Așa e? Pariez că este acolo, sprijinit de un perete sau o coloană, și bea apă gazoasă dintr-un pahar de carton.

— Bea Orange Julius. Vrea să fie reperat.

— De cine?

— O să verific.

— Nu, lasă-mă pe mine! protestă Yossarian. O să discut cu nenorocitul ăla, ca să punem lucrurile la punct. Tu stai de pază.

— Am un pistol într-un toc la gleznă.

— Și tu?

— Cine mai are?

— McBride, un prieten de-al meu.

— De la capul de linie?

— Îl cunoști?

— Am fost acolo, spuse Gaffney. Te vei duce și tu în curând, acum după ce s-a stabilit că nunta va

avea loc acolo.

— S-a stabilit?

Era o noutate pentru Yossarian. Gaffney se arătă iarăși încântat.

— Nici Milo nu știa încă, dar eu știu. Poți comanda caviarul. Te rog, lasă-mă pe mine să-i spun. Trebuie aprobare de la SEC. Ți se pare amuzant?

— Am mai auzit gluma asta.

— Să nu-i spui prea multe agentului. S-ar putea să fie de la CIA.

Yossarian fu nemulțumit de el însuși, pentru că nu era cu adevărat furios când se îndreptă spre prada lui.

— Salut, spuse omul, intrigat. Ce este?

Yossarian vorbi morocănos.

— Nu cumva te-am văzut urmărindu-mă ieri în New York? —Nu.

Și nu mai adăugă nimic.

— Ai fost la New York?

Yossarian deveni mai puțin incisiv.

— Am fost în Florida.

Comportamentul lui părea o mască de neclintit.

— Am un frate la New York.

— Seamănă cu dumneata?

— Suntem gemeni.

— Este agent federal?

— Nu sunt obligat să-ți răspund.

— Dumneata ești?

— Eu nu știu cine ești.

— Eu sunt Yossarian. John Yossarian.

— Legitimează-te.

— Mă urmăriți amândoi, nu-i așa?

— De ce te-am urmări?

— Tocmai asta vreau să aflu.

— Nu-s obligat să-ți spun. Nu te-ai legitimat.

— Nu am acte la mine, îi declara abătut Yossarian lui Gaffney.

— Eu am actele la mine. Lasă-mă să încerc și eu.

Și, în mai puțin de un minut, Jerry Gaffney și omul în costum din pânză indiană sporovăiau nestingheriți și afabili, ca doi vechi prieteni. Gaffney îi arătă un portofel și îi dădu ceea ce lui Yossarian i se păru a fi o carte de vizită de afaceri și, când polițistul și patru-cinci alți oameni în haine obișnuite, care ar fi putut fi polițiști, se apropiară și ei rapid, Gaffney le împărți tuturor câte o carte de vizită similară, apoi tuturor celor din micul grup de spectatori care se opriseră să caște gura și, în sfârșit, celor două negrese tinere din spatele tejghelei unde se serveau hot-dogs, sandvișuri preambalate, covrigi moi cu boabe mari de sare kosher și băuturi nealcoolice, precum Orange Julius. Gaffney se întoarse în cele din urmă, extrem de mulțumit de el însuși. Vorbi încet, dar numai Yossarian înțelese, fiindcă atitudinea lui părea la fel de senină ca până atunci.

— Nu te urmărește pe tine, John, spuse el și cine i-ar fi privit ar fi crezut că vorbea despre vreme. Urmărește pe altcineva. Vrea să afle cât de multe au aflat despre tine.

— Cine? întrebă Yossarian. Care din ei?

— Încă n-a aflat, răspunse Gaffney. Poate eu. Altcineva poate că ar considera amuzantă treaba asta, dar văd că tu nu râzi. John, el crede că tu ai putea fi de la CIA.

— Asta-i calomnie! Sper că i-ai spus că nu sunt.

— Încă nu știu că nu ești. Dar n-o să-i spun nimic până nu devine clientul nostru. Doar atât i-am spus.

Gaffney împinse încă o carte de vizită de afaceri peste masă.

— Trebuie să ai și tu una.

Yossarian cercetă cartea de vizită, încrețindu-și sprâncenele, deoarece cuvintele scrise acolo îl identificau drept proprietarul Agenției de Bunuri Imobiliare Gaffney, cu birouri în oraș, pe țărmul New York-ului și al statului Connecticut și în

orașele de pe coastă, Santa Monica și San Diego, din sudul Californiei.

— Nu sunt sigur că am înțeles, spuse Yossarian.

— Este o fațadă, spuse Gaffney. O momeală.

— Acum am înțeles, rânji Yossarian. Este un paravan pentru agenția ta de detectivi. Așa e?

— Ai înțeles pe dos. Agenția este o fațadă pentru afacerile mele cu bunuri imobiliare. Se câștigă mai mulți bani din bunurile imobiliare.

— Nu sunt sigur că pot să te cred.

— Crezi că încerc să fiu amuzant?

— Mi-e imposibil să-mi dau seama.

— Vreau să-l ademenesc, explică Jerry Gaffney. Direct într-unul dintre birourile mele, unde o să vină pretinzând că este un potențial client în căutarea unei case, în timp ce de fapt încearcă să descopere cine sunt cu adevărat.

— Ca să afli ce pune la cale?

— Ca să-i vând o casă, John. De acolo provine de fapt venitul meu. Ar trebui să te intereseze. Avem oferte de închiriere în East Hampton pentru vara viitoare, pe un sezon, pe un an sau pe termen scurt. Și oferim și câteva proprietăți excelente lângă ocean, dacă ai de gând să cumperi.

— Domnule Gaffney, spuse Yossarian.

— Iar mă iei cu domnule?

— Acum știu mai puțin despre dumneavoastră decât știam înainte. Ați spus că voi face această călătorie și iată că o fac. Ați prezis că se vor produce viscole și iată că avem viscole.

— Meteorologia este o treabă simplă.

— Păreți a ști tot ce se întâmplă pe suprafața pământului. Știți destule ca să fiți Dumnezeu.

— Se câștigă mai mult cu bunurile imobiliare, răspunse Gaffney. De aceea știu că nu avem niciun Dumnezeu. Altminteri s-ar ocupa și el de afaceri cu bunuri imobiliare. Nu-i rea gluma, nu?

— Am auzit altele și mai rele.

— Mai am una care poate că e mai bună. Știu de asemenea multe din câte se întâmplă sub pământ.

Să știi că am fost și eu în subsolurile clădirii capului de linie.

— Ați auzit câinii?

— O, bineînțeles, spuse Gaffney. Și am văzut materialul despre Kilroy. Am de asemenea legături la BMAOSLDSS, legături electronice, adăugă el și buzele lui subțiri, senzuale, cu o accentuată nuanță hepatică, se lățiră din nou, producând acel zâmbet al lui, criptic și oarecum incomplet. M-am întâlnit, continuă el cu oarecare mândrie, chiar și cu domnul Tilyou.

— Domnul Tilyou? repetă Yossarian. Care Tilyou?

— Domnul George C. Tilyou, explică Gaffney. Omul care a construit parcul de distracții al Curselor cu Obstacole din Coney Island.

— Credeam că a murit.

— A murit.

— Asta-i gluma?

— Te face să râzi?

— Doar să zâmbesc.

— Nu poți spune că nu mă străduiesc, spuse Gaffney. Hai să mergem. Privește în urmă dacă vrei. Asta îi va face să continue urmărirea. Nu vor ști dacă să se țină după Yossarian sau după mine. Vei avea o călătorie plăcută. Consideră acest episod un fel de antract, un intermezzo între Kenosha și treburile tale cu Milo și Noodles Cook. Ca muzica lui Wagner pentru călătoria pe Rin a lui Siegfried și muzica funerară din *Götterdämmerung* sau ca interludiul nicovalelor din *Das Rheingold.*

— L-am auzit ieri seară în camera mea din Kenosha.

— Știu.

— Și am aflat o noutate care l-ar putea ajuta pe capelan. Soția lui crede că el a asistat deja la un miracol.

— E deja răsuflată, John, îi minimaliza Gaffney informația. Tot ce se petrece în Kenosha se ascultă.

Dar uite o chestie care ar putea fi bună. Îi poți propune lui Milo un pantof.

— Ce fel de pantof?

— Un pantof militar. Poate un pantof oficial al guvernului SU A. Cu țigările a întârziat. Dar de pantofi vor avea întotdeauna nevoie militarii. Și pantofi de damă. Poate și sutiene. Transmite, te rog, complimentele mele logodnicii tale.

— Care logodnică? ripostă Yossarian.

— Domnișoara Macintosh.

Gaffney își arcui sprâncenele negre, care aproape că deveniră niște semne de punctuație.

— Domnișoara Macintosh nu este logodnica mea, protestă Yossarian. Nu e decât infirmiera mea.

Gaffney își dădu capul pe spate, ca și cum ar fi vrut să ridă.

— N-ai nicio infirmieră, Yo-Yo, insistă el aproape jucăuș. Mi-ai spus asta de o sută de ori. Să mai verific o dată și să număr?

— Gaffney, du-te în nord cu lenjeria ta irlandeză sau în sud cu blazerul și pantalonii tăi de flanel. Și ia-ți și umbrela cu tine.

— Ai răbdare. Îți plac compozitorii germani, nu-i așa?

— Mai există și alți compozitori? răspunse Yossarian. Dacă nu cumva pui la socoteală opera italiană.

— Chopin?

— Îl găsești în Schubert, spuse Yossarian. Și pe amândoi în Beethoven.

— Nu cu totul. Dar despre nemți în general ce părere ai? întrebă Gaffney.

— Nu prea se agreează unul pe celălalt, nu? răspunse Yossarian. N-am pomenit un alt popor ai cărui indivizi să se dușmănească atâta între ei.

— Cu excepția poporului nostru, sugeră Gaffney.

— Gaffney, știi prea multe.

— Întotdeauna m-a interesat să învăț lucruri noi, mărturisi Gaffney cu un aer rezervat. M-am dovedit folositor în munca mea. Ia spune-mi, John, continua el, fixându-și cu înțeles privirea asupra lui Yossarian. Ai auzit de un compozitor german pe nume Adrian Leverkühn?

Yossarian îi întoarse privirea lui Gaffney, cu o consternare tensionată.

— Da, am auzit, Jerry, răspunse el, cercetând fața negricioasă, impenetrabilă, lipsită de orice expresie, în căutarea unei licăriri care să-l lămurească. Am auzit de Adrian Leverktihn. A compus un oratoriu denumit *Apocalipsa.*

— Eu știu de o cantată, *Lamentațiile lui Faust.*

— Nu cred că a fost cântată vreodată.

— Ba da. Conține un cor de copii extrem de înduioșător și partea aceea diabolică, numai cu glissando-uri de voci mature care rid sălbatic. Râsetele și corul acela îmi amintesc întotdeauna de fotografiile cu soldați naziști din timpul războiului, ducându-i pe copiii evrei în ghetourile morții.

— Asta-i *Apocalipsa,* Jerry.

— Ești sigur?

— Absolut.

— O să verific. Și nu uita de pantof.

— Care pantof?

25

WASHINGTON

— Un pantof nenorocit? îl luă peste picior Wintergreen pe Yossarian, în următoarea etapă a călătoriei lui pe Rin. Ce-i așa de grozav la un pantof nenorocit?

— E doar o idee nenorocită, spuse Yossarian într-unul din apartamentele de hotel ce constituiau birourile din Washington ale firmei M&M E&A.

Pentru el personal și Melissa, preferase un hotel mai nou, cu o reputație comparabilă și cu o clientelă mai vioaie, care se lăuda, își aminti el cu un fel de orgoliu satisfăcut, în timp ce zăcea în spital într-o stare stabilă, după ce trecuse pericolul de accident cerebral și paralizie, cu o gamă mai variată de filme de calitate superioară, cu trei stele, în toate limbile națiunilor membre ale ONU.

— Ai spus mereu că dorești un produs de consum.

— Dar chiar un pantof? Trebuie să existe deja vreo cincizeci de firme de încălțăminte nenorocite, care fabrică pantofi pentru picioarele nenorocite ale unor nenorociți ca noi.

— Dar niciuna nu beneficiază de scutire exclusivă de impozite pentru un pantof oficial al guvernului SUA.

— Pantofi de bărbați sau de damă? cugetă Milo.

— De ambele categorii, fiindcă acum și femeile mor în luptă.

Yossarian își regretă spusele.

— Las-o baltă. Sunt multe chestii în afaceri pe care nu le înțeleg. Tot nu pricep cum ați reușit să cumpărați ouă cu șapte cenți bucata, să le vindeți cu cinci cenți și să scoateți profit.

— Și încă mai scoatem, se lăudă Wintergreen.

— Ouăle se strică, medită jalnic Milo. Și se sparg. Prefer pantofii. Eugene, mai gândește-te.

— Eu aș prefera avionul, mormăi Wintergreen.

— Și după aceea? Dacă nu va mai exista pericolul unui război?

— O să mă mai gândesc.

— Eu nu sunt încântat de avion, spuse Yossarian.

— Ai de gând să ne părăsești din nou? îl luă peste picior Wintergreen. Te împotrivești de ani de zile.

Pe Yossarian îl deranjă zeflemeaua lui, dar trecu peste ea.

— Sssst-ul tău poate distruge lumea, nu-i așa?

— Ai iscodit, răspunse Wintergreen.

— Nu poate, spuse Milo îndurerat. Am recunoscut măcar atât la ședință.

— Dar probabil că poate avionul lui Strangelove, îl înțepă Wintergreen.

— De aceea, spuse Milo, dorim o întrevedere cu Noodles Cook.

Yossarian clătină din nou din cap.

— Nu sunt încântat de bomba atomică. Nu-mi mai place.

— Cine ai vrea să obțină contractul? îl ațâță Wintergreen. Ticălosul de Strangelove?

— Nu deținem bomba, spuse împăciuitor Milo. Aveam doar planuri pentru un avion care o va lansa.

— Avionul nostru nu va funcționa.

— Vom garanta asta, Yossarian. Chiar și în scris. Avioanele noastre nu zboară, rachetele noastre nu se declanșează. Dacă decolează, se prăbușesc; dacă se declanșează, ratează ținta. Noi nu dăm greș niciodată. Aceasta este deviza companiei.

— O găsești pe antetul tău, lua-l-ar naiba, adăugă Wintergreen și continuă în mod deliberat, cu un rânjet batjocoritor. Dar o să te întreb ceva, domnule Yo-Yo. Ce țară crezi că ar fi cea mai puternică, dacă n-am fi noi?

— Da, ăsta-i clenciul, trebui să recunoască Yossarian.

— Și dacă nu ne vindem produsele de război, lua-le-ar naiba, tuturor celor care vor să cumpere, o vor face aliații și rivalii noștri prietenoși, lua-i-ar naiba. Nu poți face nimic în privința asta. Idealurile tale, lua-le-ar naiba, sunt depășite. Ia spune-mi, dacă ești atât de deștept, ce naiba ai face dacă ai conduce tu țara?

— Nici eu n-aș ști ce să fac, recunoscu Yossarian și se înfurie pe el însuși, pentru că fusese contrazis cu argumente, ceea ce nu i se mai întâmplase. Dar știu că vreau să am conștiința curată.

— Noi avem conștiința curată, răspunseră amândoi.

— Nu vreau să fiu învinovățit.

— Asta-i o tâmpenie, Yossarian.

— Și n-aș vrea să port eu răspunderea.

— Încă o tâmpenie, rosti Wintergreen. Nu poți face nimic în privința asta și vei purta răspunderea. Dacă lumea va sări oricum în aer, ce naiba mai contează cine o va distrage?

— Cel puțin eu voi avea mâinile curate.

Wintergreen râse răgușit.

— Mâinile tale curate vor fi spulberate din încheieturi, lua-le-ar naiba. Nimeni nu va ști vreodată că au fost ale tale. Nici măcar nu vei fi găsit.

— Du-te și ia-ți-o la labă, Wintergreen! îi răspunse enervat Yossarian, ridicând glasul. Du-te dracului cu conștiința ta curată cu tot!

Îi întoarse spatele, bombănind.

— Mai bine ai fi murit deja, ca să am și eu în sfârșit o plăcere de pe urma ta, cât mai sunt în viață.

— Yossarian, Yossarian, îl mustră Milo. Fii înțelegător. De un lucra ești sigur în privința mea – știi că nu mint niciodată.

— Decât când e nevoie s-o facă, îl corectă Wintergreen.

— Cred că știe asta, Eugene. Sunt la fel de moral ca oricine. Nu-i așa, Eugene?

— Categoric, domnule Minderbinder.

— Milo, întrebă Yossarian, ai comis vreodată în viața ta o fapta necinstită?

— O, nu, răspunse imediat Milo. Ar fi necinstit. Și n-a fost nevoie niciodată.

— Tocmai de aceea dorim această întrevedere secretă cu Noodles Cook, ca să-l convingem să vorbească în secret cu președintele. Vrem să iasă totul la iveala.

— Yossarian, spuse Milo, nu ești în mai mare siguranță la noi? Avioanele noastre nu pot funcționa. Noi deținem tehnologia. Te rog, sună-l pe Noodles Cook.

— Fixează întâlnirea și nu te mai învârti în jurul cozii. Și vrem să fim de față.

— Nu ai încredere în mine?

— Ai zis că nu te pricepi la afaceri, lua-te-ar naiba.

— Ai zis că te nedumiresc.

— Da, și ceea ce mă nedumirește, lua-v-ar naiba, spuse Yossarian cedând, este cum de niște tipi ca voi se pricep.

Noodles Cook înțelese repede ce se dorea de la el.

— Știu, știu, începu el, după prezentările de rigoare, adresându-i-se direct lui Yossarian. Mă consideri un căcat, nu-i așa?

— Nu prea, răspunse Yossarian, fără a fi surprins, în timp ce ceilalți doi urmăreau discuția. Noodles, n-aș zice că lumea te consideră vreun os domnesc.

— *Touché,* răspunse râzând Noodles. Dar îmi face plăcere să mă aflu aici. Te rog nu mă întreba de ce.

Ceea ce doreau ăștia, era evident necuviincios, inadecvat, nefundamentat și probabil ilegal.

— În mod normal, domnilor, aș putea să pătrund la cei mai buni dintre ei. Dar acum avem un guvern moral.

— Cine conduce Departamentul Moralei?

— Postul e blocat, până iese Porter Lovejoy din pușcărie.

— Am o idee, spuse Yossarian, simțind ca era o idee buna. Ai voie să ții cuvântări, da?

— O fac în mod regulat.

— Și primești un onorariu pentru ele, da?

— Altminteri n-aș face-o.

— Noodles, spuse Yossarian, cred că acești domni doresc să ții o cuvântare. Unui auditoriu alcătuit dintr-o singură persoană. Numai pentru președinte, căruia să-i recomanzi ca guvernul să cumpere avionul lor. Ai putea ține o astfel de cuvântare, cu șanse de izbândă?

— Aș putea ține o astfel de cuvântare cu mari șanse de izbândă.

— Și în schimb îți vor da un onorariu.

— Da, spuse Milo. Îți vom da un onorariu.

— Și cam la cât s-ar ridica acest onorariu? se interesă Noodles.

— Milo…?

Yossarian dădu înapoi, fiindcă încă nu pricepea mare lucru despre afaceri.

— Patru sute de milioane de dolari, spuse Milo.

— Corect, răspunse Noodles, într-o manieră la fel de inofensivă, de parcă nici el nu auzea ceva nemaipomenit, și atunci Yossarian își aminti amuzat, în timp ce se plictisea mai târziu în patul lui de spital, că Noodles se oferise să-l lase să arunce o privire în Sala de Jocuri Prezidențială, după ce ceilalți fugiseră la importanta ședință financiară pe care o menționaseră și la care erau deja nerăbdători să participe, căci gluma lui Gaffney despre aprobarea antitrust pentru căsătoria lui M2 cu Christina Maxon se dovedise până la urmă a nu fi deloc o glumă.

— Cât despre tine, Yossarian… începu Milo, când cei trei se despărțeau.

— În privința minunatei tale idei… i se alătură entuziast Wintergreen.

— De aceea avem nevoie de el, Eugene. Ție, Yossarian îți dăm în semn de recunoștință cinci sute de mii de dolari.

Yossarian, care nu se așteptase la nimic, reacționa cu calm, învățând repede lecția.

— Mi se pare corect, spuse el dezamăgit.

Milo părea jenat.

— E ceva mai mult de un procent, insistă el cu delicatețe.

— Și ceva mai puțin decât un procent și jumătate din onorariul nostru standard de inventator, spuse Yossarian. Totuși, pare corect.

— Yossarian, îl ademeni Wintergreen, ai aproape șaptezeci de ani și te ții destul de bine. Cercetează-ți inima. Chiar crezi că mai are vreo importanță dacă mai câștigi încă o sută de mii de dolari sau chiar dacă lumea va dispărea în urma unei explozii nucleare, după ce tu nu vei mai fi?

Yossarian își cercetă bine inima și răspunse sincer:

— Nu. Dar voi doi sunteți la fel de bătrâni. Vă pasă cu adevărat dacă mai câștigați sau nu câteva milioane?

— Da, spuse Milo cu emfază.

— Asta este marea deosebire dintre noi.

— Ei bine, acum suntem singuri, spuse Noodles. Mă consideri un căcat, nu-i așa?

— Nu mai mult decât mă consider pe mine, spuse Yossarian.

— Ai înnebunit? strigă Noodles Cook. Nu te poți compara cu mine! Uite numai ce am consimțit să fac!

— Eu am făcut propunerea.

— Eu am acceptat-o, îl contrazise Noodles. Yossarian, sunt aici alți nouă consilieri care sunt

căcați mult mai mari decât vei ajunge tu vreodată și nici măcar nu se apropie de mine.

— Mă dau bătut, spuse Yossarian. Ești un căcat mai mare decât mine, Noodles Cook.

— Mă bucur că gândești ca mine. Acum hai să-ți arăt sala mea de jocuri. Încep să mă pricep la jocuri video mai bine decât toți ceilalți. Șeful este foarte mândru de mine.

Dimensiunile Biroului Oval renovat al șefului statului fuseseră drastic reduse, pentru a face loc spațioasei săli de jocuri spre care dădea acum. În sediul astfel micșorat, în care nu mai puteau încăpea decât încă trei sau patru camere, întrunirile prezidențiale erau mai puține și mai scurte, conspirațiile mai simple și tăinuirile instantanee. Președintele avea mai mult timp liber pentru jocuri video și le considera mai reale decât însăși viața, după cum afirmase public odată.

Compensațiile fizice pentru această schimbare constau în cea de-a doua încăpere mai mare și mai impunătoare, care, extinzându-se, era suficient de spațioasă pentru a cuprinde scaune cu spătare drepte și mese de joc pentru numeroasele monitoare video, manete și alte anexe, aliniate acum ca niște roboți-maeștri de ceremonii de-a lungul perimetrului delimitat de pereți. Porțiunea cea mai apropiată de intrare era denumită Departamentul Apărării și conținea jocuri individuale cu identități specifice, precum *Războiul Napoleonian, Bătălia de la Gettysburg, Bătălia de la Bull Run, Bătălia de la Antietam, Victorie în Granada, Victorie în Vietnam, Victorie în Panama City, Victorie la Pearl Harbor* și *Reconstituirea Războiului din Golf.* Un afiș vesel înfățișa un pușcaș marin cu obraji rumeni deasupra îndemnului:

FĂ-ȚI CURAJ ȘI ÎNCEARCĂ.
ORICINE POATE JUCA.
ORICE PARTE POATE CÂȘTIGA.

Yossarian se învârtea pe lângă jocurile denumite Pista *de la Indianapolis, Lansarea bombelor, Ocolește înrolarea* și *Mori râzând.* Locul de onoare din Sala de Jocuri Prezidențială era ocupat de un monitor video mai mare decât celelalte și de o masă înaltă până la talie, cu dimensiunile și postamentul unei mese de biliard, pe care se afla conturul transparent al hărții țării, înviorată cu diverse nuanțe de verde, negru, albastru, precum și cu razuri și cafeniuri de deșert. Pe această reproducere colorată se desfășurau seturi de trenulețe electrice, pe un labirint de șine care traversau continentul pe diverse planuri și coborau în subteran prin tuneluri. Când Noodles apăsă cu un zâmbet enigmatic pe butonul care aprindea strălucitoarele luminițe dinăuntru și puse în mișcare trenulețele, Yossarian zări o machetă a unei întregi lumi noi în miniatură, de o ermetică și vastă complexitate, care funcționa sub suprafața continentului pe diverse platouri, întinzându-se de la o graniță la alta, spre nord, până în Canada și Alaska, iar spre est și vest până la oceane. Jocul se numea:

TRIAJ

Pe hartă descoperi mai întâi, în statul peninsular Florida, un reper micuț, în formă de colibă, cu eticheta Depozitul Federal de Citrice. Numeroasele vagoane de tren care circulau pe sub pământ aveau montate pe ele rachete și multe altele cărau tunuri și transportau vehicule blindate. Văzu câteva trenuri sanitare marcate cu o cruce roșie. Privirea lui descoperi Depozitul Federal de Brânzeturi din Wisconsin, pe malurile lacului Michigan, nu departe de Kenosha. Observă un alt Depozit de Citrice în California și o rețea subterană de pizzerii și de congelatoare cu carne, răspândită în toată țara. Mai era și reactorul nuclear de la Savannah

River, despre care știa acum. Steaua albastră pe care o alcătuia Washington D.C. Era mărită în interiorul unui cerc alb; citi acolo reperele pentru Casa Albă, Clubul Burning Tree Country, BMAOSLDSS, noul Cimitir Militar Național, cel mai recent monument închinat războiului și Spitalul Walter Reed. Iar în subteran, sub toate acestea, era o reconstituire perfectă a fiecăruia, ascunsă de un panou inferior. Dinspre capitală, porneau săgeți orientative, în paralel cu șinele de cale ferată ce duceau prin subteran spre destinații precum Clubul Greenbrier Country din West Virginia, Laboratoarele Livermore din California, Centrul de Control al Bolilor din Atlanta, Centrul de Tratament al Arsurilor de la Spitalul New York și tot în New York, constată el extrem de surprins, era reconstituită și clădirea capului de linie al autobuzelor, atât de aproape de blocul în care locuia acum.

Rămase uimit când descoperi clădirea capătului de linie alături de BMAOSLDSS și încorporată într-o rețea locală cu un tentacul subteran, care trecea prin canalul îngropat sub Canal Street și un zid care izola Wall Street. În Brooklyn, văzu Coney Island, simbolizată la suprafață de un turn falie miniatural, de culoarea fierului înroșit, pe care-l recunoscu drept defunctul turn de parașutism din vechiul Parc al Curselor cu Obstacole. Iar dedesubt, pe ceea ce părea a fi un facsimil al unui parc de distracții, Parcul Curselor cu Obstacole, era o schiță a feței rânjite cu păr drept și mulți dinți, pe care de asemenea o știa.

— Dar ale noastre funcționează, îi spuse Noodles cu mândrie. Altminteri n-ar mai fi pe hartă. A dat ordin să se construiască toată această machetă, pentru a fi sigur că este la fel de bună ca aceea din joc. Cuvântul care-i călăuzește viața este „fii pregătit”.

— Sunt două cuvinte, parcă, îl corectă Yossarian.

— Așa gândeam și eu înainte, spuse Noodles, dar acum gândesc ca el. M-am perfecționat și la golf.

— De aceea s-au amplasat acele cluburi?

— Le bagă el în jocurile video, ca să aibă toate o replică. Vezi acolo, în Vermont?

Yossarian văzu un Depozit Federal de înghețată Ben Jerry.

— Pe ăsta l-a găsit în jocul video cu puțin timp în urmă și acum vrea și el unul. Vom avea și un Häagen-Dazs. S-ar putea să stăm dedesubt mult timp, dacă se va ajunge vreodată la asta, iar el vrea să se asigure de înghețata și de golful lui. Este o chestiune confidențială, dar am terminat deja un traseu cu nouă găuri, sub Burning Tree, și este identic cu cel de aici, de sus. Acum el este acolo, jos, se antrenează pe traseu, ca să aibă un avantaj față de ceilalți când va sosi momentul.

— Cine vor fi ceilalți? întrebă Yossarian.

— Aceia dintre noi care au fost aleși să supraviețuiască, răspunse Noodles, și care vor conduce țara din subteran, când deasupra nu va mai rămâne mare lucru.

— Înțeleg. Când se va întâmpla asta?

— Când va descuia cutia și va apăsa pe buton. Vezi a doua unitate de lângă joc? Aceea este Fotbalul.

— Care Fotbal?

— Ziariștilor le place s-o numească Fotbalul. Este unitatea care va lansa avioanele și armele ofensive-defensive, imediat ce se va anunța un mare atac sau imediat ce vom decide să declanșăm un război. Va trebui să se întâmple asta, mai devreme sau mai târziu.

— Știu. Și ce se va întâmpla atunci?

— Vom cobori dedesubt, Dobitocul și cu mine, și vom sta acolo, până când cenușa se va răci și radiațiile se vor rarefia. Împreună cu toți ceilalți, care au fost selectați pentru a supraviețui.

— Cine face selecția?

— Comitetul Bipartit Național de Triere. S-au ales desigur pe ei înșiși și pe cei mai buni prieteni ai lor.

— Cine face parte din comitet?

— Nu știe nimeni precis.

— Și ce se va întâmpla cu mine și cu cei mai buni prieteni ai mei?

— Toți sunteți buni de aruncat la coș după folosință, desigur.

— Mi se pare corect, spuse Yossarian.

— Păcat că nu avem acum timp de un joc, spuse Noodles. E un spectacol care merită să fie văzut când ne batem pentru apa purificată. Vrei să începem jocul?

— Am întâlnire cu o prietenă, la Muzeul Aerospațial de la Simthsonian.

— Și eu am cu el o lecție de istorie, după ce se întoarce de la golf. Nu e ușor.

— Înveți multe?

— Amândoi învățăm multe, spuse Noodles, ofensat. Ei, Yossarian, în curând va fi Ziua Recunoștinței și ar trebui să vorbim pe șleau, să nu ne ascundem după curcani. Cât vrei?

— Pentru ce?

— Pentru că mi-ai făcut rost de angajamentul cu discursurile. O să ai și tu o parte, desigur. Spune care e prețul tău.

— Noodles, îl admonesta Yossarian, nu pot primi nimic. Ar fi un fel de mită. Nu vreau niciun ban.

— Mi se pare cinstit, spuse Noodles rânjind. Vezi că sunt un căcat mai mare decât tine? încă una cu care îți sunt dator.

— Pe asta chiar o vreau, își aminti mai târziu Yossarian că îi ceruse sincer. Vreau să fie eliberat capelanul.

În acel moment, Noodles devenise grav.

— Am încercat. Au apărut complicații. Nu știu ce să facă cu el și acum le pare rău că l-au găsit.

Dacă s-ar putea debarasa de el în siguranță, ca de deșeurile radioactive, cred că ar face-o.

Trebuiau să vadă ce mai elimina capelanul în afară de tritiu. Ar fi fost îngrozitor să elimine plutoniu. Și, chiar mai rău decât atât, litiu, medicamentul select cu care îi fusese tratată depresiunea, combinat cu apa grea din deuterida de litiu a bombei cu hidrogen, ceea ce ar fi fost o catastrofă.

26

VOSSARIAN

Noodles Cook trebuia să-și pregătească lecția de istorie, iar Yossarian avea întâlnire la muzeu. Yossarian își aminti de Noodles o săptămână mai târziu, când se apropie de clădirea capului de linie și auzi șuieratul subțire al aburilor dinspre vânzătorii de castane fierbinți din apropiere. Acestea îi evocară frazele melodioase ale „Susurului pădurii" din *Siegfried* și bătălia pentru acel inel magic din aur furat, care se presupunea că dădea putere asupra lumii celui care intra în posesia lui – dar care a adus cumplite suferințe și pierderi tuturor celor care l-au deținut. În timp ce împingea ușile pentru a intra în clădirea capului de linie, și-l imagina pe eroul germanic, care era de fapt islandez, în bârlogul balaurului adormit, care zăcea acolo văzându-și de ale lui. „Lasă-mă să dorm", a mormăit el în semn de mulțumire către nefericitul zeu-rege Wotan, care, animat de speranța plină de tristețe și frustrare că va recăpăta acel inel drept semn de recunoștință, venise pe furiș să-i anunțe apropierea neînfricatului erou.

Tânărul Siegfried avea de înfruntat balaurul, iar Yossarian avea de înfruntat câinii sălbatici de la intrarea în lumea misterioasă a subsolurilor pe care McBride avea acum autorizație să le inspecteze.

Privind înapoi, Yossarian nu-și amintea să fi existat niciun indiciu pe atunci despre ceea ce își dădu seama mai târziu în spital, când se gândi la călătoria lui pe Rin și la faptul că fusese o glumă narativă, că va începe să vadă dublu chiar în aceeași zi și că va sfârși în spital, cu blestemul Melissei, al jumătății de milion de dolari și al vânzării unui pantof.

Odată cu unificarea Germaniei, în care colcăia din nou violența neonazistă, se gândi că acum *The*

New Yorker s-ar putea lăsa ispitit de o călătorie pe Rin a unui Siegfried american-asirian contemporan, din clasa de mijloc, de origine semită, ceea era desigur o contradicție în termeni. Dar, în mod inevitabil, vizitatorii și medicii care-l distrăgeau i-au răpit în curând timpul liber și verva optimistă, esențiale pentru revigorarea și împlinirea unei ambiții literare serioase.

Yossarian se văzu obligat să admire tactul de veterane, cu care Melissa și chiar și Angela puteau deveni niște persoane șterse în prezența copiilor lui sau a lui Frances și Patrick Beach, confundându-se inofensive cu fundalul sau strecurându-se discret afară din încăpere. Și apoi ivindu-se de nicăieri, cu totul întâmplător. Chiar și bătrânul Sam Singer, mitraliorul de la coada avionului, era acolo, vizitându-și prietenul cu oase mari, bolnav de cancer, și ciudatul, țicnitul prieten din California, cu fața durdulie și ochi îngușți, care se ținea scai de Yossarian ca să obțină acces la Milo. Era acolo și o apariție fantasmagorică, o înfricoșătoare victimă a războiului, înfășurat în ghips și în bandaje, denumită Soldatul în Alb, o trimitere mistică la o altă iluzie încâlcită.

Siegfried, se gândi el prin analogie, o luase imediat la picior, ca să se ducă s-o trezească pe Brunhilde cu o sărutare, după ce ridicase inelul pe care balaurul ucis îl câștigase trudind ca un uriaș la construirea eternei Valhalla pentru zeii nemuritori, care știau deja că sosise și pentru ei vremea amurgului.

În schimb, Yossarian mergea cu taxiul, imaginându-și mai mult de o sărutare pentru Melissa, când dădu peste ea, practic singură, în semiîntunericul sălii de cinema din muzeu, unde raia încontinuu filmul cu istoria aviației. Dar atât de repede a fost captivat de clipirile străvechilor filme despre primii aviatori, încât a uitat cu desăvârșire să se mai ocupe de ea. Avionul lui Lindbergh de pe ecran era pentru el mai uluitor

decât orice capsulă spațiala. Melissa privea și ea cu respect. Puștiul Lindbergh, de douăzeci și patru de ani, zburase cu ajutorul unui periscop, având blocată vederea în față de un rezervor suplimentar cu combustibil.

Noaptea, după cină, cădea mort de oboseală după călătorie și era deja prea familiarizat cu programul lor erotic, ca să mai aibă poftă de sex. Chiar dacă ea se simțea jignită, n-o arăta. Spre vaga lui mirare, adormea înaintea lui.

Meditând în singurătate, întins pe spate, luă în mod spontan hotărârea de a-i face o surpriză, dăruindu-i o cincime din comoara de-o jumătate de milion de dolari pe care o primise în ziua aceea, suportând el impozitul. Se gândi că un cadou de o sută de mii de dolari, ce urmau să fie puși deoparte, pentru viitor, de către o femeie muncitoare, cu un venit net de mai puțin de șase mii, ar impresiona-o la fel de plăcut ca înlocuirea celor două plombe de argint, ca promisiunea de a-i oferi opt buchete de trandafiri la fiecare două zile și lenjerie pentru partea superioară a trupului, mătăsoasă și spumoasă, din Saks, de pe Fifth Avenue, sau de la magazinul Frederick's din Hollywood. Pentru o persoană ca ea, o pleașcă de o sută de mii de dolari însemna foarte mult.

În avion, ea era îmbrăcată cu fustă, dar el nu mai avea chef să se hârjonească acolo cu ea. Vorbea mai mult despre nunta de la capul de linie. Ea voia să se ducă, deși el nu-i ceruse încă. Se gândea mai mult la câteva seri petrecute în singurătate.

Pentru Yossarian, lasciva anticipare a unor neașteptate delicii și descoperiri lubrice trăite cu Melissa începea deja să se tempereze, din cauza sporirii șanselor ca acestea să aibă loc cu adevărat. Se familiarizaseră prea repede unul cu celălalt; asta se mai întâmplase – se întâmpla de fiecare dată – și el hotărâse deja că ar fi trebuit să înceapă să se vadă mai rar. Dacă nu se pregăteau să se bage în pat sau să să-și facă planuri ce să mănânce, în

rest, adeseori nu prea aveau ce face. Și asta se mai întâmplase; se întâmpla de fiecare dată. Și adeseori e mai tonic să nu faci nimic atunci când ești singur. Pentru nimic în lume nu mai avea de gând s-o mai scoată la dans și ar fi preferat să moară decât s-o ducă la teatru. După darul de o sută de miare, ar fi mai cuminte să se despartă și să rămână buni prieteni. Nu-i spusese încă nimic despre acest impuls altruist. Mai avusese și înainte asemenea idei donquijotești.

Și atunci a fost lovit.

A apărut din nou contrastul cu călătoria pe Rin.

Siegfried a plecat la vânătoare și a fost înjunghiat în spate.

Yossarian a pornit spre capul de linie și a fost salvat la spital.

Și-a făcut criza comițială și, în următoarele zece zile, el și infirmiera lui, Melissa, pe care crezuse că o va vedea mai rar, au fost împreună în fiecare dimineață, în majoritatea după-amiezilor și într-o mare parte a serilor, până când ea pleca să-și facă somnul de care avea nevoie pentru a se prezenta la lucru a doua zi dimineața și pentru a contribui la menținerea lui în viață, asigurându-se că nimeni din personalul medical nu comitea vreo greșeală. Abia în penultima zi a descoperit că era însărcinată. Yossarian nu s-a îndoit că el era tatăl.

CARTEA A NOUA

27

CLAAP – CAPUL DE LINIE AL AUTOBUZELOR AUTORITĂȚII PORTUARE

Câinii erau, bineînțeles, o înregistrare. McBride coborî țopăind câteva trepte, ceea ce îi ațâță și îi făcu să atace apoi pe următoarele, ceea ce îi reduse din nou la tăcere. Atacul cel mai dur venea din partea a trei câini, spuseră audiologii oficiali. Sau a unuia singur – cugetă Yossarian – dotat cu trei capete.

— Michael nu e aici? întrebă la început McBride.

— Joan nu vine?

Joan, avocată la Autoritatea Portuară, era noua prietenă a lui McBride. Ar fi amuzant, presupusese deja Yossarian, dacă nunta lor ar avea loc în clădirea capului de linie. Își imagina „Marșul nupțial" din *Lohengrin* răsunând în postul de poliție și cortegiul nuntașilor trecând pe lângă lanțurile din ziduri, spre altarul improvizat într-o celulă din spate, transformată în capelă. Celula obstetrică a lui McBride era acum toaleta lui McMahon. Celula de joacă pentru copii era o încăpere de recreere, folosită de ofițeri în pauze și drept speluncă de către cei care nu se grăbeau să se ducă acasă. Erau acolo table de șah și jocuri de puzzle, reviste cu fetițe, un televizor și un video player pe care puteau fi vizionate pelicule de mâna a șaptea confiscate de la traficanții de filme pornografice, în timp ce erau extorcate stupefiantele de la traficanții de droguri, pe care de

asemenea îi disprețuiau. McMahon se făcea că nu vedea nimic. McBride era iarăși dezamăgit.

— Unde e prietena ta? întrebă sfios McBride.

— Trebuie să muncească, Larry. Este încă infirmieră.

— Nu ești gelos, dori să știe McBride, pe pacienți și medici?

— Tot timpul, recunoscu Yossarian, amintindu-și de aventurieri precum el însuși și de degetele lui, care se strecurau până la dantela chiloților ei. Ce știi despre agenții ăia?

— Sunt jos. Mă cred agent CIA. Nu prea am încredere în ei. Bănuiesc că și celălalt zgomot este contrafăcut.

— Care zgomot? Caruselul?

— Care carusel? M-am referit la *montagne russe.*

— Care *montagne russe?* Larry, trenul acela nu este un *montagne russe.* Îl așteptam pe Tommy?

— El zice că nu e treaba lui, fiindcă nu este în programul lui. Se odihnește iarăși.

Yossarian îl găsi pe McMahon acolo unde se așteptase să-l găsească, în patul din celula din spate, cu televizorul aprins. Căpitanul Thomas McMahon își mutase, mai mult sau mai puțin, toate hârtiile cu care lucra în biroul lui, precum și telefonul, în celula cu pat, iar acum își petrecea cea mai mare parte a fiecărei zile de lucru odihnindu-se. Tot asta făcea și în zilele libere. Soția lui murise de emfizem în acel an și viața de unul singur, povestea el în timp ce fuma, cu o scrumieră de sticla pe brațul balansoarului pe care-l găsise, nu era prea amuzantă. Găsise balansoarul într-un magazin ieftin, care aduna bani pentru bolnavii de cancer. Ochii i se măriseră pe fața îngustă și oasele lui păreau subțiri și nedezvoltate, pentru că slăbise. Cu un an și ceva în urma, își pierduse respirația, fugind după un tânăr care ucisese pe cineva în altă parte a capului de linie, și încă nu și-o recăpătase de tot. Lui McMahon nu-i mai plăcea munca pe

care o făcea, dar nu voia să iasă la pensie, pentru ca păstrarea acestui serviciu pe care-l detesta, acum că era văduv, era singura lui distracție.

— Acum ei sunt mai mulți decât noi, repeta mereu McMahon morocănos, referindu-se la criminali. Și asta este o treabă la care voi, tipii instruiți, nu v-ați gândit când ați făcut Constituția. Ce-a mai rămas acolo, afară? întrebă el în silă, împăturind un ziar de scandal.

Îi făcea plăcere să urmărească noi crime grotești. Îl plictisea să lucreze la ele.

— Un bețiv lungit pe jos, trei drogați pe scaune. Doi mulatri, unul alb.

— Cred că va trebui să mă duc să văd.

McMahon se descolăci și se ridică, acest efort făcându-l să gâfâie, probabil de oboseală. Acum i se păru lui Yossarian încă un candidat serios la depresiunea de la sfârșitul vieții.

— Să știi că nu-i arestăm pe toți tâlharii pe care reușim să-i prindem, repetă el cu o tânguială repetitivă. Nu avem oameni suficienți pentru a se ocupa de ei, nu avem suficiente celule în care să-i băgăm, nu avem suficiente tribunale în care să-i declarăm vinovați și nu avem suficiente închisori în care să-i ținem. Și asta e o treabă pe care voi, ăștia care vă plângeți tot timpul de copoi și de tribunale, nu vreți s-o înțelegeți, nici măcar tipul de la revista *Time,* care a fost buzunărit și a făcut atâta tărăboi.

McMahon se opri ca să chicotească.

— A trebuit să-l închidem, în timp ce hoții care-l jefuiseră se holbau la noi toți, rânjind.

McMahon zâmbi și el și îi povesti despre șeful departamentului de publicitate de la *Time, The Weekly Magazine,* acum pensionar, care rămăsese fără un sfanț pentru că își dăduse tot mărunțișul unor cerșetori și pe urmă i se furase portofelul. Avea carnetul de asigurare socială, dar nu putea dovedi că era al lui. Își ieși din fire când polițistul nu făcu niciun gest ca să-l aresteze pe vreunul din

banda de hoți de buzunare șmecheri. Portofelul era deja la câțiva kilometri depărtare; nu mai exista nicio probă.

— Suntem blocați de acest sistem juridic împuțit al tău, care spune că o persoană este nevinovată până putem dovedi că e vinovată, spuse McMahon. Dar am vrea să știm începând de când. Cred că asta l-a înnebunit. Tâlharii erau acolo. Copoii erau acolo. Și tot acolo era crunta realitate că nu putea face absolut nimic. Fiindcă nu avea acte de identitate. Nici măcar nu putea dovedi că era el. Atunci a intrat în panică și a făcut atâta tărăboi, că am fost nevoiți să-l legăm de zid cu cătușe și abia după aceea i-a venit mintea la cap și a tăcut. A văzut că îl așteptam în celule, unde n-ar fi avut nicio șansă să reziste concurenței. Nici noi, nici tu. Apoi nu și-a putut stabili identitatea. Asta este întotdeauna amuzant de privit. E un lucru care îi sperie întotdeauna. Nimeni dintre cei pe care i-am sunat la telefon nu era acasă. Nici măcar n-a putut dovedi că era numele lui. În cele din urmă – acum McMahon chicoti – a trebuit să ne dea numele prietenului lui de undeva, din Orange Valley, care s-a dovedit a fi un mare erou din al doilea război mondial. Acum e mare știab în forțele de rezervă. E mare și în industria de construcții, ne-a spus el, și e un membru important al Societății Benevole a Patrulelor. Avea un nume gen Berkowitz sau Rabinowitz și se dădea mare la telefon, așa cum ai făcut tu prima dată când ai sunat, Yossarian, numai că el spunea adevărul și nu mânca atâta căcat cât mâncai tu. Pe urmă, Singer ăsta nu a avut bani să ajungă acasă. Și Larry i-a dat o bancnotă de douăzeci de dolari pentru taxi, ții minte? Și ghici ce s-a întâmplat? Tipul i-a dat banii înapoi. Nu-i așa, Larry?

— I-a trimis prin poștă. Tommy, cred că ar trebui să vii.

— Nu vreau să mai aflu nimic. Și nu-mi plac tipii ăștia. Cred că sunt de la CIA.

— Ei te cred pe tine agent CIA.

— Mă duc înapoi în camera ta de livrări?

McMahon își pierduse iarăși energia.

— Să mă odihnesc puțin până apare una dintre puștoaicele tale însărcinate și ne dă unul dintre copilașii tăi, pe care vrea să-i arunce. Încă n-am primit niciunul.

— N-o să mă lăsați să anunț. Auzim o mulțime de chestii.

— Ne-ar închide pe amândoi. Acum, Larry, fă asta pentru mine – găsește acolo jos ceva ca să anulezi nunta aia stupidă pe care a programat-o. Sunt prea bătrân pentru asemenea chestii.

— Au deja o treabă cu care nu se descurcă, îi raportă McBride lui Yossarian. Un ascensor de jos, care nu vrea să se urnească și nu reușim să aflăm de unde vine.

Din fața stației se auzi deodată zgomotul exploziv al unei încăierări.

— Ei, fir-ar să fie, gemu McMahon. Am ajuns să-i urăsc pe toți. Chiar și pe copoii mei. Și pe mamele tale borțoase.

Doi tineri solizi, care erau amici, își spărseseră reciproc nasurile și gurile, în urma unei altercații asupra banilor furați de la o tânără prostituată toxicomană, o prietenă bună de-a lor, cu pielea albă, păr blond și cu SIDA, sifilis, tuberculoză și noi crize de gonoree.

— Mai e o ciudățenie cu tipii de la spionajul federal, mărturisi McBride, când cei doi au ieșit din stație. Ei nu văd nimic neobișnuit la afișele astea. Parcă le-ar mai fi văzut.

Au scurtat drumul prin sala de așteptare principală de sub Central de Control al Operațiunilor și Yossarian și-a amintit că era acum văzut pe unul dintre cele șaizeci de monitoare de acolo, umblând cu McBride prin clădirea de beton. Poate că Michael era iarăși sus, privind împreună cu M2. Dacă își băga degetul în nas, avea să-l vadă cineva. Pe un alt monitor, presupunea el, ar putea

fi bărbatul cu păr roșcat în costum înspicat, bând un Orange Julius, și poate că și bărbatul cu ceafă lată, impermeabil murdar și beretă albastră, observa de sus în timp ce era observat.

— Nu pare să-i surprindă nimic, bombăni McBride. Când punem nunta la cale, nu vor să discute decât despre cum vor fi invitați ei și nevestele lor.

Casa scării era practic pustie și pardoseala aproape curată. Dar mirosurile erau puternice, aerul duhnea de la aburii acri de mamifere degajați de trupurile nespălate și de fecundele lor excremente.

McBride o luă înainte și o ocoli tiptil pe femeia cu un singur picior, care era iarăși violată, nu departe de femeia masivă și costelivă cu piele cafenie și alunițe îngroșate ce semănau cu niște melanoame, care își scosese iarăși chiloții și fusta și își freca spinarea și subsuorile cu prosoape umede, iar Yossarian își dădu seama din nou că nu avea absolut nimic de discutat cu ea, decât poate s-o întrebe dacă zburase până la Kenosha în același avion cu el, lucru despre care nici nu putea fi vorba și care era cu totul posibil.

Pe ultimele trepte ședea blonda costelivă cu un pulover roșu zdrențuit, cosind încă visătoare o bluză albă murdară. La picioarele scării, zăcea pe pardoseală, în colț, un căcat proaspăt, de om. McBride nu făcu niciun comentariu. Cotiră sub casa scării și porniră spre dulapul de metal vechi, cu spate fals și ușă ascunsă. Ajunseră din nou, în șir indian, în minusculul vestibul, cu fața spre ușa de incendiu, verde militar, pe care era scris avertismentul:

INTRARE ÎN CAZ DE PERICOL
ACCES INTERZIS
CONTRAVENIENȚII VOR FI ÎMPUȘCAȚI

— Ei nu văd nimic neobișnuit în asta, bombăni McBride.

Yossarian deschise ușa masivă doar cu vârfurile degetelor și se pomeni din nou pe minusculul palier de lângă acoperișul tunelului, în vârful scării care se prăbușea abrupt. Pasajul de dedesubt era iarăși pustiu.

McBride schiță un pas de dans pe treptele ațâțătoare, care-i stârni pe câinii adormiți și îi expedie înapoi, fără nici cea mai mică privire de protest în infernul imobil în care își găsiseră silențiosul adăpost și în care își petreceau orele atemporale. Rânji spre Yossarian ca să se dea mare.

— Unde sunt difuzoarele?

— Nu le-am găsit. Încă nu suntem autorizați să căutăm mai departe. Verificăm doar securitatea pentru președinte.

— Ce-i cu apa aceea?

— Care apă?

— Ce naiba, Larry, eu sunt tare de ureche, nu tu. Aud o apă, un pârâu nenorocit, un izvor care bolborosește.

McBride ridică imparțial din umeri.

— O să verific. Astăzi cercetăm ambele capete. Nici măcar nu putem afla dacă trebuie să fie secret. Și asta e secret.

Apropiindu-se de partea de jos a elipsei aplecate a scării, Yossarian zări dedesubt umeri, manșete de pantaloni și pantofi scâlciați, o pereche negru-murdar, o pereche maro-portocalie. Pe Yossarian nu-l mai putea mira nimic, când ajunse la ultima serie de trepte și văzu doi oameni așteptând: un bărbat slăbănog, simpatic, cu păr roșcat, într-un sacou înspicat, și un bărbat negricios, scârbos, butucănos, cu un impermeabil jegos, cu obraji prost bărbieriți și cu o beretă albastră. Cel din urmă avea o expresie morocănoasă și strivea o țigară moleșită între buzele umede. Ambele lui

mâini erau înfundate în buzunarele impermeabilului.

Erau Bob și Raul. Bob se deosebea de agentul din Chicago. Dar Raul semăna leit cu bărbatul din fața blocului lui și din visul lui din Kenosha. Raul își plimba țigara umedă în jurul gurii, de parcă voia să constituie o excepție față de restricția de a o aprinde.

— Ai fost în Wisconsin săptămâna trecută? nu se putu abține Yossarian să întrebe, adoptând o mască de nevinovăție afabilă. Prin jurul motelului de lângă aeroportul unei localități pe nume Kenosha?

Bărbatul ridică neutru din umeri, privind spre McBride.

— Am fost împreună în fiecare zi săptămâna trecută, răspunse McBride în locul lui. Am cercetat planurile etajelor companiei de asigurări recomandate de tine.

— Iar eu am fost la Chicago, interveni bărbatul cu păr roșcat, pe nume Bob.

Își vâri o lamă de gumă de mestecat în gură și aruncă ambalajul verde mototolit într-o parte, pe pardoseală.

— Te-am întâlnit la Chicago? îl înfruntă plin de îndoieli Yossarian, convins că nu dăduse niciodată ochii cu el. La aeroport?

Bob răspunse cu indulgentă.

— Nu ai fi ținut minte?

Yossarian mai auzise glasul acela.

— Dar dumneata?

— Desigur, spuse omul. E o glumă, nu? Dar nu m-am prins.

— Yo-Yo, tipul care se ocupă de nuntă vrea șase ringuri de dans și șase estrade pentru orchestră, cu una de rezervă, în cazul în care celelalte cinci nu funcționează, iar eu nu văd unde pot găsi atâta spațiu și nici măcar nu știu ce naiba înseamnă asta.

— Nici *moi,* spuse Raul, de parcă puțin îi păsa.

— O să vorbesc cu el, spuse Yossarian.

— Și vreo trei mii cinci sute de invitați! Asta înseamnă trei sute cincizeci de mese rotunde. Și două tone de icre negre. Yo-Yo, asta înseamnă două mii de kilograme!

— Vrea să vină și soția mea, spuse Bob. O să am un pistol în tocul de la gleznă, dar aș vrea să mă prefac că sunt unul dintre invitați.

— O să mă ocup eu de asta, spuse Yossarian.

— Eu *aussi,* spuse Raul și își aruncă țigara.

— O să mă ocup și de asta, spuse Yossarian. Dar spune-mi ce se petrece aici. Ce-i cu acest loc?

— Suntem aici ca să aflăm, spuse Bob. O să vorbim cu santinelele.

— Yo-Yo, așteaptă să verificăm.

— Yo-Yo, chicoti Raul. *Ah, Dieux!*

Toți trei priviră spre stânga, în tunel. Și atunci, Yossarian văzu înăuntru, așezat pe o bancă de lemn îndoit, un soldat în uniformă roșie de luptă, cu o pușcă de atac pe genunchi, iar în spatele lui, lângă zid, stătea în picioare un al doilea soldat, înarmat cu o armă mai mare. Pe cealaltă parte, în ceața chihlimbarie din spate, în orizontul tot mai îngust al unui punct care radia și dispărea, deslușii alți doi soldați nemișcați, grupați exact la fel. Erau poate reflexiile lor.

— Ce e acolo? arătă Yossarian spre pasajul care ducea la subsolul A-Z.

— Încă n-am găsit nimic, spuse McBride. Du-te și te uită, dar să nu mergi prea departe.

— Mai e ceva *très* ciudat, spuse Raul și în cele din urmă zâmbi.

Bătu din picior de câteva ori, apoi începu să sară, aterizând greoi pe ambele călcâie.

— Observi ceva, a*mi?* Nu se aude niciun zgomot aici, jos, *nous* nu putem face zgomot.

Toți își frecară picioarele, bătură din ele și săriră pe loc, ca să demonstreze, inclusiv Yossarian. Nu reușiră să străpungă tăcerea. Bob bătu cu încheieturile degetelor în balustrada scării și

bufnitura se auzi, conform așteptărilor. Când bătu cu ele în pământ nu se auzi nimic.

— E cam ciudat, nu? spuse Bob zâmbind. Parcă nici n-am fi aici.

— Ce ai în buzunare? îl întrebă brusc Yossarian pe Raul. Nu-ți scoți niciodată mâinile. Nici în visul meu, nici pe stradă, în fața blocului meu.

— Sula și coaiele, răspunse prompt Raul.

McBride se simți jenat.

— Pistolul și insigna.

— Sunt *mon* sula și *mes* coaie, glumi Raul, dar nu râse.

— Mai am o întrebare, spuse Yossarian. Dacă vrei să vii la nuntă, de ce ți-ai pus santinele acolo – ca să împiedici oamenii să iasă sau să intre?

Toți trei îl priviră mirați.

— Nu sunt santinelele noastre, spuse Bob.

— Tocmai asta vrem să aflăm, explică McBride.

— Să *allons*.

Se îndepărtară, fără să li se audă pașii.

Yossarian nu făcu nici el vreun zgomot când porni.

Observă apoi o altă ciudățenie. Nu lăsau umbră. Nici el nu lăsa, în timp ce străbătea pasajul sterp, ca o fantomă sau ca un somnambul care nu producea zgomot, îndreptându-se spre pasarela cu gresie albă. Treptele care duceau sus erau tot albe, la fel și balustrada de porțelan alburiu care licărea aproape invizibil pe fundalul asemănător, de un alb pur, și nici acestea nu aveau umbră. În plus, nu era murdărie, nici reflexia vreunei particule de murdărie în aer. Se simțea ca nicăieri. Își aminti de ambalajul gumei de mestecat și țigara umedă. Privi îndărăt, ca să se asigure că nu se înșela. Nu se înșela.

Ambalajul verde, mototolit de Bob, nu se zărea nicăieri. Țigara neaprinsă dispăruse și ea. În timp ce cerceta, ambalajul verde al gumei se materializă, în fața ochilor lui, prin suprafața pardoselii de sub tălpi și apăra din nou pe jos. Apoi

se micșoră din ce în ce mai mult, retrăgându-se, până dispăru cu totul. Pe urmă reapăru și țigara neaprinsă. Apoi dispăru și ea. Apăraseră de nicăieri și dispăruseră undeva, iar el avea senzația nepământeană că era suficient să se gândească la un obiect pentru a-l readuce în realitatea ireală din fața ochilor lui – dacă s-ar gândi la Melissa pe jumătate dezbrăcată, în lenjerie de corp, ea ar fi neapărat întinsă acolo; el se gândi și ea apăra – și era suficient să-și îndrepte atenția spre altceva, ca să se retragă încet și să dispară. Ea dispăru. Apoi a fost sigur că a auzit vag acea muzică distinctă, care pufăia din flașneta unui carusel. McBride nu era prin preajmă ca să verifice sunetul. Poate că lui McBride i se părea că era zgomotul produs de un *montagne russe.* Apoi Yossarian n-a mai fost la fel de sigur, pentru că din flașnetă ieșea acum, în ritm vesel de vals, sumbra și impresionanta muzică funerară *Siegfried* din apoteoticul *Götterdämmerung,* care preceda cu mai puțin de o oră jertfirea Branhildei și a calului ei, distrugerea Valhallei și dangătul ce anunța moartea acelor mari zei, veșnic nefericiți, veșnic suferind.

Yossarian urcă spre pasarelă și pătrunse sub arcadă, trecând prin fața monumentului care anunța că acolo fusese Kilroy. Simți înfiorat că nemuritorul Kilroy era și el mort – murise dacă nu în Vietnam, în Coreea.

— Stai!

Ordinul răsună sub arcadă cu ecou. În față, pe un alt scaun din lemn îndoit, ieșind ușor dintr-o ușă batantă cu bare de oțel rotitoare, ședea o altă santinelă înarmată.

Și aceasta purta uniformă cu tunică stacojie de luptă și un chipiu verde cu cozoroc care semăna cu o șapcă de jocheu. Yossarian înainta la semnalul lui, simțindu-se imponderabil, imaterial, incidental. Paznicul era tânăr, avea părul blond tuns scurt, ochi ageri și buze subțiri, iar Yossarian observă, când se apropie suficient ca să vadă

pistruii, că semăna leit cu tânărul mitralior Arthur Schroeder, cu care zburase peste ocean cu aproape cincizeci de ani în urmă.

— Cine e acolo?

— Maiorul în rezervă John Yossarian, spuse Yossarian.

— Pot să vă ajut cu ceva, domnule maior?

— Vreau să intru.

— Trebuie să plătiți.

— Sunt cu ei.

— Tot trebuie să plătiți.

— Cât?

— Cincizeci de cenți.

Yossarian îi întinse două monede de douăzeci și cinci și primi un bilet albastru și rotund, cu cifre așezate de jur-împrejurai marginii discului de carton subțire, pe o buclă de șnur alb. Jucând pantomima amabilității, paznicul îi arătă cum să treacă bucla peste cap ca să-și agațe biletul de gât, lăsându-l să atârne pe piept. Deasupra buzunarului lui se zărea numele A. SCHROEDER.

— Există un ascensor, dacă vreți să ajungeți direct.

— Ce e acolo jos?

— Dumneavoastră ar trebui să știți, să trăiți.

— Numele tău este Schroeder?

— Da, să trăiți. Arthur Schroeder.

— E al naibii de ciudat.

Soldatul nu spuse nimic în timp ce Yossarian îl studia.

— Ai fost vreodată în aviația militară?

— Nu, să trăiți.

— Câți ani ai, Schroeder?

— O sută șapte.

— Frumoasă vârstă. De când ești aici?

— Din 1900.

— Hmmmm. Aveai cam șaptesprezece ani când te-ai înrolat?

— Da, să trăiți. Am intrat odată cu izbucnirea războiului americano-spaniol.

— Astea-s toate minciuni, nu-i așa?

— Da, să trăiți. Sunt minciuni.

— Îți mulțumesc că mi-ai spus adevărul.

— Eu spun întotdeauna adevărul, să trăiți.

— Și asta e o minciună?

— Da, să trăiți. Eu mint întotdeauna.

— Deci asta nu poate fi adevărat, nu-i așa? Ești din Creta?

— Nu, să trăiți. Sunt din Athens, Georgia. Am urmat școala în Ithaca, New York. Acum locuiesc în Cartagina, Illinois.

— Chiar așa?

— Da, să trăiți. Nu pot să spun o minciună.

— Ești din Creta, nu-i așa? Cunoști paradoxul despre cretanul care spune că voi cretanii mințiți întotdeauna? Este imposibil să-l crezi, nu-i așa? Vreau să intra.

— Aveți bilet acum.

Paznicul îi perforă biletul în mijloc și pe o cifră. Cifra era pentru Masa Vâltorii Umane.

— Nu pot să mă dau în chestia aia?

— V-ați dat deja, să trăiți, îi aminti paznicul pe nume Schroeder. În arcada aceea sunt detectori de metal îmbrăcați în aluminiu. Să nu aveți asupra dumneavoastră droguri sau explozibili. Să fiți pregătit pentru zgomot și lumini puternice.

Yossarian împinse ușile batante și pătrunse în cadrai de detectori metalici argintii de la intrarea în hol. În acel moment, lumina clipi. Apoi, lumini albe străfulgerară cu o intensitate care aproape că-l făcu să se clatine. Se pomeni într-un hol puternic luminat, cu oglinzi magice. O huruială îngrozitoare aproape că îl asurzi. Parcă erau rafalele unei mitraliere. Și văzu că oglinzile care licăreau grotesc pe toate părțile și deasupra îi deformau imaginea în mod diferit, de parcă s-ar fi lichefiat, devenind un fel de mercur puternic iluminat, și s-ar fi topit vizibil în ceva diferit din toate punctele de vedere. Părți intime din el erau mărite și alungite ca pentru o examinare atentă; imaginile

lui se umflau, alcătuind numeroase protuberante. Într-o oglindă, urmări cum capul și ceafa lui se deformau, transformându-se într-o bucată subțire de Yossarian, în timp ce trunchiul și picioarele erau scurte și umflate. În oglinda de alături, corpul lui era umflat monstruos și fața redusă la o boabă de strugure, un zbenghi cu păr și o față minusculă, cu trăsăturile turtite și rânjite. Observă că îi venea să râdă și noutatea acestei surprize îl gâdilă și mai tare. Nu existau două oglinzi în care deformările să fie identice, în niciun obiectiv nu erau consecvente anomaliile, înfățișarea lui reală, constituția lui obiectivă, nu mai era absolută. Se văzu nevoit să se întrebe cum arăta în realitate. Și atunci, pământul de sub tălpile lui începu să se miște.

Pardoseala se clătină. Își menținu echilibrul, amintindu-și de trucurile amuzante ale lui George C. Tilyou în vechiul lui Parc al Curselor cu Obstacole. Zgomotul asurzitor încetase. Căldura emanată de lumini era înăbușitoare. Cel mai mult îl chinuia o lumină de un alb pur, orbitoare și pârjolitoare, care ardea deasupra ochiului lui drept, și o alta, la fel de fierbinte, care licărea ca o vâlvătaie în stânga lui. Nu le putea găsi. Când se întoarse ca să încerce, se mișcară odată cu privirea lui și rămaseră pe loc; apoi simți pământul de sub tălpi clătinându-se din nou, jucându-i o altă festă, de data asta jumătatea din dreapta se zgâlțâi o dată în spate și în față, în timp ce cealaltă se deplasă în direcție inversă, cele două făcând schimb între ele, în ritmul regulat al bătăilor de inimă. Reuși să treacă și peste asta cu ușurință. Luminile se schimbară în albastra-indigo și cea mai mare parte din el deveni neagră. Luminile deveniră roșii și câteva porțiuni din el își pierdură iarăși culoarea. Revenind în lumină normală, aproape că leșină zărindu-și propria imagine hidoasă – o ființă lipsită de adăpost, dezgustătoare, murdară și depravată. Într-o altă oglindă se bomba, metamorfozându-se într-o insectă, umflată în interiorul unei carapace

maro fragile; se transformă în Raul și Bob și apoi se văzu din nou cu o revoltătoare spaimă, reflectat sub chipul femeii de vârstă mijlocie, soioasă, bondoacă, îngălată, cu bărbie flască și față grosolană, care-l urmări în Toyota roșie și apoi se transformă din nou, arătând așa cum crezuse întotdeauna că arăta. Merse mai departe grăbit și se pomeni confruntat la capăt, din față, de o ultimă oglindă, care îi bloca drumul ca o imensă barieră de sticlă. În ea era încă el însuși, dar trăsăturile feței capului de pe umerii lui aparțineau unui tânăr zâmbitor, cu o expresie plină de speranță, inocentă, naivă și sfidătoare. Avea sub treizeci de ani și o înfățișare înfloritoare, o figură optimistă, nu mai puțin atrăgătoare și nemuritoare, ca a celei mai falnice divinități, dar nu mai mult. Avea părul scurt, negru și ondulat și era într-o perioadă a vieții când încă nutrea, cu impertinență, speranța îndrăzneață că totul era posibil.

Fără a șovăi, se folosi de acel elan pentru a face un pas uriaș înainte, intrând direct în oglindă, spulberând acea iluzie a propriei lui persoane, ca tânăr sănătos și voios, cu o vagă trimitere spre vârsta mijlocie, și ieși în partea cealaltă, sub înfățișarea unui adult cu părul alb, de aproape șaptezeci de ani, în plăcutul peisaj al unui parc de distracții, care se desfășura în fața lui, într-un semicerc egal. Auzi un carusel. Auzi un *montagne russe.*

Auzi țipete pițigăiate de veselie și de panică prefăcută, dinspre un grup îndepărtat de bărbați și femei dintr-o barcă cu fundul plat, care se rostogolea în jos, pe un tobogan cu apă, pentru a se opri clipocind într-un bazin. În fața lui apăru apoi, învârtindu-se încet, în sensul acelor de ceasornic, cercul perfect al unui butoi magic, Butoiul Hazliu, numărul unu pe biletul lui albastru cu alb. Marginile exterioare crestate ale camerei tubulare rotative din fața lui erau roșii ca bomboanele cu zmeură și ca siropul dulce de la chioșcurile cu

răcoritoare, iar albastrul de cer senin al tavanului era presărat cu comete galbene printre stele albe și o puzderie de semiluni zâmbitoare de culoarea caisei. Trecu prin ea ușor, degajat, orientându-se pe o direcție opusă celei de rotație, și ieși la celălalt capăt, picând într-o conversație pe care regretatul scriitor Truman Capote o purta cu un bărbat al cărui nume îi tăie tot elanul.

— Faust, repetă necunoscutul.

— Doctor Faust? întrebă nervos Yossarian.

— Nu, Irvin Faust, spuse bărbatul, care scria și el romane. Am avut cronici bune, dar n-am scris niciodată un bestseller. Acesta este William Saroyan. Pun pariu că n-ai auzit de el.

— Ba da, cu siguranță, spuse Yossarian și se simți ofensat. Am văzut *Timpul vieții tale.* Am citit *Tânărul cutezător de pe trapezul zburător* și *Patru mii de asirieni.* Pe asta chiar mi-o amintesc.

— Nu se mai tipăresc, se plânse William Saroyan. Nu se mai găsesc în biblioteci.

— Am încercat odinioară să scriu ca dumneavoastră, mărturisi Yossarian. N-am ajuns prea departe.

— N-aveai imaginația mea.

— Unii încearcă să mă imite pe mine, spuse Ernest Hemingway. Dar nici ei nu ajung departe. Vrei să te bați?

— Nu vreau niciodată să mă bat.

— Și pe el încearcă să-l imite, spuse Ernest Hemingway, arătând spre William Faulkner, care ședea cufundat într-o tăcere absolută, într-o zonă aglomerată, ticsită cu băutori aprigi.

Și Faulkner avea mustață. Aveau mustață și Eugene O'Neill, Tennessee Williams și James Joyce, aflați nu departe de zona celor cu tulburări de personalitate specifice sfârșitului vieții, incluzând depresiuni și epuizări nervoase, în care Henry James stătea în tăcere cu Joseph Conrad, care îl privea pe Charles Dickens amestecându-se printre sinucigașii din acea zonă aglomerată, unde

Jerzy Kosinski sporovăia cu Virginia Woolf, lângă Arthur Koestler și Sylvia Plath. Într-un con de lumină solară cafenie, aruncată pe nisip violet, îl zări pe Gustav Aschenbach pe un șezlong și recunoscu cartea de pe genunchii lui, aceeași ediție ieftină, ca propriul lui exemplar din *Moartea la Veneția și alte șapte povestiri.* Aschenbach îi făcu semn cu mâna.

Yossarian îi răspunse în sinea lui cu un „Du-te naibii!", îi dădu în gând cu tifla și făcu gestul italian obscen de respingere, în timp ce trecu în grabă pe lângă Bici, Covrig și Vârtej. Îl prinse pe Kafka spionându-l, în timp ce tușea cu sânge, dintr-o nișă întunecată de sub geamul ferestrei închise, de la care Marcel Proust îl privea de deasupra unei alei acoperite, cu indicatorul STRADA PĂRĂSITĂ. Ajunse la un munte într-un cadru de fier, cu poteci care se înălțau până sus, și zări denumirea DEFILEUL BALAURULUI.

— Ei drăcie! exclamă fericit McBride, care nu era prin preajmă. Chiar există un *montagne russe!*

Ajunse apoi la caruselul împodobit, complicat, plin de oglinzi, rotitor, cu panouri pictate cu mulaje antice albe, alternând între cadre ovale verticale, cu oglinzi reflectorizante, pe estrada rotitoare și în cornișa interioară. Valsul vesel cântat de flașnetă era într-adevăr muzica funerară din *Siegfried* și, pe una dintre înzorzonatele gondole trase de lebede, stătea semeț un funcționar german vârstnic, cu un coif boltit și însemne enciclopedice, maiestuos ca un împărat sau un *kaiser.*

Yossarian zări barca cu vâsle înainte de a vedea canalul – o ambarcațiune de lemn, plină cu călători, care ședeau cu spatele drept, câte doi, trei, patru pe rând, plutind spre el fără motor, pe canalul făcut de mâna omului, atât de îngust, încât nu încăpea în el mai mult de o ambarcațiune, și ieși în Tunelul Dragostei, unde un paznic cu tunică roșie și șapcă verde de jocheu stătea de pază la intrare,

cu un telefon portabil și un perforator de bilete în mână. Avea părul portocaliu, un ten lăptos și purta în spate un rucsac verde. Panouri bătătoare la ochi și ilustrații de culoarea lavandei și a ghimbirului ademeneau vizitatorii cu un fabulos muzeu de ceară în interiorul Tunelului Dragostei, care se lăuda cu statui de ceară în mărime naturală a lui Bruno Hauptmann, cel care îl răpise pe copilașul Lindbergh și fusese apoi executat, și a lui Marilyn Monroe, întinsă goală pe un pat, reconstituita până la ultimul detaliu, ca să arate ca o moartă vie. Fabulosul muzeu de ceară se numea INSULA MORȚILOR. Pe prima bancă a bărcii cu fund plat, care ieșea dintr-o deschizătură mocirloasă a tunelului, pentru a continua să alunece înainte, pătrunzând în deschizătura neagră a celuilalt tunel, îl văzu pe Abraham Lincoln, cu un joben țeapăn pe cap, stând nemișcat lângă un înger al Morții fără față și părând că se ținea de mână cu el. Îl văzu pe aceeași bancă pe Howard Snowden, mitraliorul lui rănit. Pe banca din spatele lor îi văzu așezați unul lângă celălalt, pe primarul Fiorello H. La Guardia și pe președintele Franklin Delano Roosevelt. Primarul avea pe cap o pălărie de un alb imaculat, cu borul întors în sus, ca o pălărie de cowboy, iar FDR etala o pălărie eden boțită și își flutura țigaretul; amândoi rânjeau de parcă trăiau încă, pe fotografia din prima pagină a unui ziar de demult. Pe banca din spatele celei pe care ședeau La Guardia și Roosevelt îi văzu pe mama și tatăl lui, apoi pe unchiul Sam și pe mătușa Ida, pe unchiul Max și pe mătușa Hannah și apoi pe fratele lui, Lee, și își dădu seama că va muri și el. Înțelese brusc că peste noapte toți cei pe care-i cunoscuse de demult erau bătrâni – nu trecuseră anii peste ei, nu erau la mijlocul vieții, ci erau bătrâni! Marile vedete de varieteu de pe vremea lui nu mai erau vedete și celebrii romancieri și poeți din vremea lui aveau o importanță minoră pentru noua generație. Ca și REA și revista *Time,* chiar și IBM

și General Motors își pierduseră din prestigiu, iar Western Union decedase. Zeii îmbătrâneau din nou și era momentul pentru o nouă zgâlțâire. Toți trebuie să dispară, cugetase Teemer ultima dată când discutaseră și, într-o efuziune emoțională necaracteristică, adăugase: toți!

Yossarian străbătu repede Tunelul Dragostei, cu statuile sale de ceară în mărime naturală de pe Insula Morților. Traversând o punte albă cu balustrade rococo, se trezi înapoi în Napoli, în 1945, pe rândul din spatele imperturbabilului și bătrânului soldat Svejk și al tânărului soldat Krautheimer, care-și schimbase numele în Joseph Kaye, așteptând să plece acasă cu vaporul cu aburi, în fața bătrânei Căi Ferate Scenice L.A. Thompson de pe

Surf Avenue, dispărută între timp, dincolo de bătrânul parc Steeplechase, dispărut și el.

— Tot aici?

— Ce s-a întâmplat cu tine?

— M-am întors și eu. Ce s-a întâmplat cu tine?

— Eu sunt Svejk.

— Știu. Bunul soldat?

— Nu știu cât de bun sunt.

— Credeam că acum eu voi fi cel mai bătrân, spuse Yossarian.

— Eu sunt mai bătrân.

— Știu. Eu sunt Yossarian.

— Știu. Ai fugit odată în Suedia, nu?

— N-am ajuns departe. Nici măcar până la Roma.

— N-ai fugit acolo? Cu o bărcuță galbenă?

— Asta se întâmplă numai în filme. Cum te cheamă?

— Joseph Kaye. Ți-am mai spus. De ce mă întrebi?

— Acum am probleme cu numele. De ce mă întrebi?

— Pentru că cineva a spus minciuni despre mine.

— Poate că de aceea mai suntem aici, spuse Svejk.

— De ce nu te întorci în Cehoslovacia?

— De ce m-aș întoarce, spuse Svejk, când pot să mă duc în America? Tu de ce nu te duci în Cehoslovacia?

— Ce-ai să faci în America?

— O să cresc câini. Orice treabă ușoară. Oamenii trăiesc veșnic în America, nu-i așa?

— Nu chiar, spuse Yossarian.

— O să-mi placă în America?

— Dacă o să câștigi bani și o să fii înstărit.

— Oamenii sunt prietenoși?

— Dacă câștigi bani și te consideră înstărit.

— Unde naiba e barca aia? se oțărî Kaye. Nu putem aștepta aici o veșnicie.

— Ba puteți, spuse Svejk.

— Vine! strigă Kaye.

Auziră scrâșnetul unor roți de demult, pe niște șine de demult, și apoi, un șir de vagoane de *montagne russe,* vopsit în roșu și auriu pal, se ivi la capătul de frânare al Căii Ferate Scenice L.A. Thompson. Dar în loc să se oprească, conform așteptărilor, vagoanele își continuară drumul, trecând prin fața lor, începură din nou să se rotească și, în timp ce Kaye tremura enervat, Yossarian îi privea pe călători. Îi văzu pe La Guardia și pe FDR, pe mama și tatăl lui, pe unchii și mătușile lui și pe fratele lui. Și îi văzu pe toți dublu, pe îngerul Morții dublu și pe mitraliorul Snowden tot dublu.

Se răsuci clătinându-se și se întoarse grăbit, fugind, căutând uimit și îngrozit ajutor la soldatul Schroeder, dar nu-l găsi decât pe McBride, pe amândoi McBride, lângă Bob și Raul, care împreună făceau patru. Lui McBride i se păru că Yossarian arăta ciudat și umbla împleticit și încovoiat, sprijinindu-se cu o mână tremurătoare, ca să-și țină echilibrul.

— Da, mă simt cam ciudat, recunoscu Yossarian. Dă-mi brațul.

— Câte degete vezi?

— Două.

— Dar acum?

— Zece.

— Și acum?

— Douăzeci.

— Vezi dublu.

— Încep să văd iarăși totul de două ori.

— Vrei să fii ajutat?

— Da.

— Hei, băieți, dați-mi o mână de ajutor cu el. Primești ajutor și de la ei?

— Desigur.

28

SPITALUL

— Taie, spuse neurochirurgul în această ultimă etapă a călătoriei pe Rin.

— Tăiați dumneavoastră, spuse asistentul lui.

— Fără tăieturi, spuse Yossarian.

— Ia uite cine se amestecă!

— Continuăm?

— De ce nu?

— N-am mai făcut niciodată asta.

— Așa spunea și prietena mea. Unde e ciocanul?

— Fără ciocane, spuse Yossarian.

— Are de gând să continue trăncăneala, în timp ce încercăm să ne concentrăm?

— Dă-mi ciocanul.

— Pune jos ciocanul, dădu indicații Patrick Beach.

— Câte degete vezi? întrebă Leon Schumacher.

— Unul.

— Dar acum? întrebă Dennis Teemer.

— Tot unul. La fel.

— Face pe nebunul, domnilor, spuse fosta actriță de teatru Frances Rolphe, născută Frances Rosenbaum, care, după ce crescuse, devenise coapta Frances Beach, cu o față care își arăta iarăși vârsta. Nu vedeți?

— L-am făcut bine!

— Dați-mi de mâncare, spuse Yossarian.

— Aș reduce doza la jumătate, domnule doctor, interveni Melissa Macintosh. Halcionul îl trezește, iar Xanaxul îl agită. Prozacul îl deprimă.

— Vă cunoaște atât de bine? întrebă chicotind Leon Schumacher, după ce Yossarian mai primi mâncare.

— Ne-am văzut de câteva ori.

— Cine e prietena ei blondă și pieptoasă?

— Numele ei este Angela Moorecock.

— He, he, mă așteptam la un asemenea nume. Când ajunge aici?

— După serviciu, înainte de cină și poate reveni, cu un prieten constructor. Poate vor veni și copiii mei. Acum că am depășit momentul critic, poate vor să-și ia rămas-bun de la mine.

— Fiul ăla al tău, începu Leon Schumacher.

— Cel din Wall Street?

— Nu-l interesau decât fluctuațiile pieței. Acum n-o să mai vrea să-și investească timpul aici, dacă n-ai de gând să mori. I-am spus că n-o să mori.

— Iar eu i-am spus că o să mori, firește, spuse Dennis Teemer, îmbrăcat în halat și pijama, mai vioi ca pacient decât ca medic.

Soția lui le spunea jenată prietenilor că el făcea experiențe.

— „Pe cât facem pariu?”, m-a întrebat.

— Încă mai crezi că e firesc? obiectă Yossarian.

— Să murim?

— Să mor eu.

Teemer îi ocoli privirea.

— Cred că este firesc.

— Pentru tine?

— Cred că și asta e firesc. Eu cred în viață.

— Nu pricep.

— Tot ce este viu trăiește din ceea ce este viu, Yossarian. Tu și cu mine consumăm mult. Trebuie să înapoiem ce-am consumat.

— Am cunoscut în avionul de Kenosha un specialist în fizică nucleară care susținea că tot ceea ce este viu este alcătuit din tot ce nu este viu.

— Știu și asta.

— Nu te umflă râsul? Nu te podidește plânsul? Nu te cuprinde mirarea?

— La început a fost cuvântul, spuse Teemer. Și cuvântul a fost *genă.* Acum cuvântul este *quarc.* Eu sunt biolog, nu fizician, și nu pot să rostesc cuvântul „quarc”, care aparține unei lumi

invizibile, a obiectelor neînsuflețite. De aceea rămân fidel genei.

— Atunci care e diferența dintre o genă vie și un quarc mort?

— Gena nu e vie și quarcul nu e mort.

— Nici eu nu pot rosti cuvântul „quarc” fără să mă umfle râsul.

— Quarc.

— Quarc.

— Quarc, quarc.

— Ai câștigat, spuse Yossarian. Dar există vreo deosebire între noi și chestia asta?

— Nimic nu e viu într-o celulă vie. Și totuși inima pompează și limba vorbește. Știm amândoi asta.

— Dar microbii? Dar ciupercile?

— Nu au suflet? își dădu cu presupusul asistentul chirurgului.

— Nu există suflet, spuse chirurgul care-l instruia. E o invenție.

— Cineva ar trebui să-i spună asta cardinalului.

— Cardinalul știe.

— Chiar și ideea, chiar și ideea asta este doar efectul unei acțiuni electrice dintre molecule.

— Dar există idei bune și idei rele, ripostă Leon Schumacher, așa că hai să ne vedem de treabă. Ai fost vreodată în marina militară cu un tip pe nume Richard Nixon? Are impresia că te cunoaște.

— Nu, n-am fost.

— Vrea să vină să se convingă.

— N-am fost în marina militară. Te rog să-l descurajezi.

— Ai cântat vreodată la saxofon alto într-o formație de jazz?

— Nu.

— Ai fost în armată cu Soldatul în Alb?

— De două ori. De ce?

— E cu un etaj mai jos. Vrea să treci pe la el să-l saluți.

— Dacă a putut să-ți spună asta, nu e același.

— Ai fost în armată cu un tip pe nume Rabinowitz? întrebă Dennis Teemer. Lewis Rabinowitz?

Yossarian clătină din cap.

— Nu-mi amintesc.

— Poate că am înțeles greșit. Dar cu unul pe nume Sammy Singer, prietenul lui? Zice că e din Coney Island. Crede că s-ar putea să-l ții minte din război.

— Sam Singer?

Yossarian se ridică în șezut

— Da, sigur, mitraliorul din coada avionului. Un tip scund, mărunt, sfrijit, cu păr negru și ondulat.

Teemer zâmbi.

— Acum are aproape șaptezeci de ani.

— E și el bolnav?

— E prieten cu pacientul de care mă ocup.

— Spune-i să treacă pe la mine.

— Noroc, domnule căpitan.

Singer strânse mâna pe care i-o întinse Yossarian.

Yossarian aprecie că era un om care se bucura că îl vedea, un tip mărunțel, cu ochi migdalați, ușor exoftalmici, pe o față binevoitoare. Singer jubila.

— Mă bucur că te revăd. Mă întrebam ce s-a ales cu tine. Medicul spune că ești bine.

— Te-ai cam rotunjit, Sam, spuse Yossarian bine dispus; te-ai zbârcit un pic și parcă te-ai mai lungit. Erai slăbănog. Părul ți-a încărunțit rău și ți s-a rărit. Și al meu, la fel. Pune-mă la curent, Sam. Ce s-a întâmplat în ultimii cincizeci de ani? Ce mai e nou?

— Spune-mi Sammy.

— Spune-mi Yo-Yo.

— Cred că o duc destul de bine. Mi-a murit soția. Cancer ovarian. Îmi cam fac de cap.

— Eu am divorțat de două ori. Și eu îmi fac de cap. Probabil că va trebui să mă recăsătoresc. M-

am obișnuit așa. Ai copii?

— O fiică în Atlanta, spuse Sammy Singer, și alta în Houston. Am și nepoți, sunt deja la colegiu. Nu-mi place să mă vâr pe gâtul lor. Am un dormitor de rezervă pentru ei, când vin în vizită. Am lucrat mult timp la revista *Time* – dar nu ca reporter, adăugă înțepat Singer. M-am descurcat destul bine, trăiam bine și pe urmă m-au scos la pensie, ca să aducă sânge proaspăt pentru a înviora revista.

— Și acum e practic moartă, spuse Yossarian. Eu lucrez în vechea clădire Time-Life din Centrul Rockefeller. Biroul meu dă spre patinoar. Ai fost vreodată acolo?

— Sigur că am fost, spuse Singer cu nostalgie. Îmi amintesc patinoarul. Am petrecut momente plăcute acolo.

— Acum este noua clădire M&M, unde se află M&M Enterprises și Milo Minderbinder. Ți-l mai amintești pe bătrânul Milo?

— Bineînțeles, râse Sammy Singer. Milo Minderbinder era cel care ne dădea mâncare bună.

— Asta făcea. Aveam un nivel de trai cum nu avusesem niciodată până atunci.

— Și eu. Au spus pe urmă că el a fost cel care ne-a bombardat atunci escadrila.

— A făcut-o și pe asta. Iată încă o contradicție a capitalismului. E ciudat, Singer. Ultima oară când am fost în spital, capelanul s-a ivit de nicăieri, ca să vină să mă vadă.

— Care capelan?

— Capelanul nostru. Capelanul Tappman.

— A, da, îl știu pe capelan. Un tip liniștit, nu-i așa? Era să clacheze total, când avioanele alea două s-au ciocnit deasupra localității La Spezia, unul pilotat de Dobbs și celălalt de Huple, când Nately și toți ceilalți au murit. Îți amintești numele lor?

— Mi le amintesc pe toate. Pe Orr îl mai ții minte? Stătea în cortul meu.

— Îl țin minte pe Orr. Se spune că a ajuns în Suedia cu o barcă, după ce s-a prăbușit după misiunea de la Avignon, chiar înainte de a ne întoarce acasă.

— Am fost odată în Kentucky și l-am vizitat, spuse Yossarian. Lucra într-un supermarket și nu prea am mai avut ce să ne spunem.

— Am fost în avionul ăla, când ne-am prăbușit după prima misiune la Avignon. El s-a ocupat de toate. Ții minte cum a fost atunci? Eu eram jos în barcă, împreună cu mitraliorul din turelă, sergentul Knight.

— Mi-l amintesc pe Bill Knight. Mi-a povestit totul.

— Atunci a fost chestia aia când nu ni s-au umflat vestele de salvare Mae West, pentru că Milo scosese cilindrii cu bioxid de carbon, ca să facă sirop cu înghețată pentru voi toți din clubul ofițerilor. A lăsat un bilet în locul lor. Milo era o figură, chicoti Singer.

— Și voi primeați sirop în fiecare duminică, nu?

— Da. Și pe urmă a luat morfina din trusa de prim-ajutor în a doua misiune la Avignon, așa ai spus. Chiar așa a fost?

— A făcut-o și pe asta. Și iarăși a lăsat un bilet în loc.

— Se ocupa pe atunci cu traficul de droguri?

— N-aveam cum să știu. Dar se ocupa în mod sigur cu traficul de ouă, ouă proaspete. Îți amintești?

— Îmi amintesc ouăle alea. Încă nu-mi vine să cred că puteau exista ouă atât de gustoase. Acum mănânc mereu ouă.

— O să încep și eu să mănânc, se decise Yossarian. M-ai convins, Sammy Singer. N-are rost să-mi mai fac griji că îmi crește colesterolul, nu?

— Deci ți-l amintești pe Snowden, pe Howard Snowden? în misiunea de la Avignon?

— Cum să uit, Sam? Eram în stare să termin toată morfina din trusa de prim-ajutor, când am văzut ce dureri avea. Ticălosul ăla de Milo! Ce l-am mai înjurat! Acum lucrez la el.

— Chiar îmi pierdusem total cunoștința?

— Eu așa am crezut.

— Acum mi se pare ciudat. Erai plin de sânge. Și apoi toate celelalte. El gemea tot timpul. Îi era frig, nu?

— Da, spunea că îi e frig. Și era pe moarte. Toate alea erau pe mine, până la urmă și propria mea borâtură.

— Și pe urmă ți-ai scos hainele și un timp n-ai mai vrut să ți le pui pe tine.

— Mă săturasem de uniforme.

— Te-am văzut cocoțat într-un copac la înmormântare, în pielea goală.

— Aveam chiloții pe mine.

— L-am văzut pe Milo urcând până la tine, cu bumbacul lui tras în ciocolată. Noi toți te priveam atunci cu oarecare admirație, Yossarian. Eu încă te admir, să știi.

— De ce oare, Sam? întrebă Yossarian, după care ezită. Sunt doar un fals asirian.

Singer înțelese.

— Nu, nu ăsta e motivul. De când am fost în armată nu mai am asemenea sentimente. Acolo mi-am făcut prieteni buni dintre neevrei. Tu erai unul dintre ei, când individul ăla din Carolina de Sud a început să mă bată. Mi-au schimbat sentimentele și anii petrecuți la *Time,* unde mă distram și îmi pierdeam vremea cu diverși protestanți și cu primii băutori zdraveni pe care i-am cunoscut.

— Suntem asimilați. Este unul dintre lucrurile bune din țara asta. Dacă ne comportăm ca ei, ne primesc printre ei.

— Acolo am cunoscut-o pe nevastă-mea. Știi ceva, Yossarian?

— Yo-Yo?

Sam Singer clătină din cap.

— După ce m-am căsătorit, nu mi-am înșelat nici măcar o dată nevasta și nici n-am simțit vreodată nevoia, iar asta li se părea ciudat tuturor, de oriunde, chiar și altor fete. Ei nu i se părea ciudat. Poate că mă credeau poponar. Primul ei soț era exact contrariul. Un fustangiu, genul de bărbat cum credeam eu că aș vrea să fiu. Dar ea m-a preferat pe mine, când am cunoscut-o.

— Ți-e dor de ea.

— Mi-e dor de ea.

— Simt lipsa căsniciei. Nu sunt obișnuit să trăiesc singur.

— Nici eu nu mă pot obișnui. Nu prea știu să gătesc.

— Nici eu.

Sam Singer căzu pe gânduri.

— Nu, cred că la început te-am admirat pentru că erai ofițer și pe atunci aveam naivitatea să cred că toți ofițerii erau mai coioși decât noi toți. Că altminteri am fi fost și noi ofițeri. Tu păreai întotdeauna că știi ce faci, cu excepția zborului în care te-ai rătăcit și ne-ai dus peste Atlantic. Chiar și când făceai chestii trăsnite, păreau mai logice decât multe altele. De pildă, când te-ai prezentat la raport în pielea goală, ca să-ți iei decorația. Am prins toți curaj văzându-te.

— Nu făceam pe nebunul, Sam. În cea mai mare parte a timpului eram speriat. Mă trezeam uneori dimineața, încercând să ghicesc unde mă aflam, și apoi încercam să înțeleg ce naiba căutam acolo. Și acum mă mai trezesc uneori cu senzația asta.

— Prostii, spuse Singer rânjind. Și tu păreai întotdeauna că te regulezi pe cinste, în timp ce noi nu ne regulam deloc.

— Nu chiar atât de des pe cât crezi, spuse Yossarian râzând. Mai mult o frecam.

— Dar, Yossarian, când ai spus că n-o să mai zbori, ți-am ținut pumnii. Ne efectuaserăm cele șaptezeci de misiuni și eram în aceeași situație.

— De ce nu v-ați exprimat și nu v-ați alăturat protestului meu?

— Nu aveam atâta curaj. Ne-au trimis acasă imediat după ce te-au prins, așa că pentru noi a ieșit bine. Am spus și eu nu, dar deja nu mai aveam de ales. Ce s-a întâmplat cu tine?

— M-au trimis și pe mine acasă. Au amenințat că o să mă omoare, că o să mă bage în pușcărie, că o să mă distrugă. M-au avansat la gradul de maior și m-au trimis acasă. Nu voiau să se facă vâlvă.

— Cei mai mulți dintre noi te admiram. Și acum pari că știi tu ce faci.

— Cine spune asta? Nu mai sunt sigur de nimic.

— Hai, zău, Yo-Yo. La etajul nostru se spune că faci treabă bună cu una dintre infirmiere.

Yossarian aproape că roși de mândrie.

— Au ajuns vorbele atât de departe?

— Am auzit chiar și de la prietena medicului meu, continuă Singer vesel. Îmi amintesc că și atunci, în Pianosa, erai prieten bun tot cu o infirmieră, nu?

— Un timp. M-a părăsit fiindcă nu eram la înălțime. Sammy dragă, problema este că, după ce îi sucești mințile unei fete, trebuie s-o ții tot așa. Asta nu e dragoste.

— Știu și asta, spuse Singer. Dar tu și alți câțiva v-ați dus cu ea la plajă în slip, în ziua în care Pușțiul Sampson a murit, doborât de un alt avion. Ți-l amintești pe Pușțiul Sampson, nu?

— Sigur că da, ce naiba, spuse Yossarian. Crezi că l-aș putea uita vreodată pe Pușțiul Sampson? Sau pe McWatt, care era în avionul care l-a făcut zob? McWatt era pilotul meu preferat.

— Și al meu. A pilotat avionul în misiunea de la Ferrara, când a trebuit să ocolim a doua oară ținta și au murit Kaft și un bombardier pe nume Pinkard.

— Ai fost și atunci în avion cu mine?

— Sigur că da. Am mai fost în avion cu Joe Flămândul, când a uitat să folosească maneta de

urgență ca să coboare trenul de aterizare. Și i-au dat o decorație.

— Mi-au dat și mie o decorație pentru misiunea de la Ferrara.

— E greu de crezut că toate astea s-au întâmplat cu adevărat.

— Cunosc sentimentul ăsta, spuse Yossarian. E greu de crezut că am putut să îndur atâtea.

— Cunosc și eu acest sentiment. Ciudată treaba cu Snowden!

Singer ezită.

— Nu-l cunoșteam prea bine.

— Eu nici nu-l băgăm în seamă.

— Dar acum am impresia că era unul dintre cei mai buni prieteni ai mei.

— Și eu am aceeași impresie.

— Și mai am senzația, insistă Sammy, că a fost unul dintre cele mai frumoase lucruri pe care le-am trăit. Aproape că mi-e silă să mă exprim în felul ăsta. Dar pentru mine reprezintă un eveniment, un subiect dramatic de conversație, care mă convinge că războiul a existat cu adevărat. Oamenii nu cred mare lucru din ce le povestesc; pe copiii și nepoții mei nu prea îi interesează chestii atât de vechi.

— Adu-ți prietenul aici, ca să-i spun că e adevărat. De ce s-a internat?

— Ca să-și facă un control general.

— Cine i-l face? Teemer? spuse Yossarian și clătină din cap.

— Se cunosc de mult, spuse Singer.

— Da, spuse Yossarian cu o îndoială plină de sarcasm, care-i dădu de înțeles lui Singer că nu era convins. Ei, Sammy, încotro ne îndreptăm acum? N-am știut niciodată să navighez, dar se pare că țin direcția mai bine. Cunosc multe femei. Poate că o să vreau să mă recăsătoresc.

— Și eu cunosc câteva, dar mai mult prietene vechi.

— Nu te căsători decât dacă simți că trebuie neapărat. Dacă nu simți nevoia, n-o să-ți fie bine.

— Poate că o să mai călătoresc, spuse Singer. Prietenii mă sfătuiesc să fac înconjurul lumii. Am cunoștințe din perioada când lucram la *Time.* Am în Australia un prieten bun, care suferă de mult de o boală numită Guillain-Barre. Nu mai e nici el tânăr și nu mai umblă atât de ușor cu cârjele. Mi-ar face plăcere să-l revăd. Mai am unul în Anglia, pensionar, și un altul în Hong Kong.

— Eu m-aș duce, să fiu în locul tău. Ai o preocupare. Dar cel de aici? Pacientul lui Teemer…

— Probabil că se va duce acasă în curând. A fost prizonier la Dresda, cu Kurt Vonnegut și cu un altul, pe nume Svejk. Îți poți imagina așa ceva?

— Am stat odată la Napoli, la raport, alături de un soldat pe nume Svejk și am cunoscut un tip pe nume Joseph Kaye. Nici măcar nu auzisem de Dresda. Am afla de ea dintr-un roman al lui Vonnegut. Cheamă-l pe prietenul tău aici. Aș vrea să-l aud vorbind despre Vonnegut.

— Nu-l cunoaște.

— Roagă-l să treacă oricum, dacă are chef. Rămân aici în weekend. Sammy, vrei să facem un pariu? Crezi că o să ne mai vedem după ce o să ieșim din spital?

Singer era luat prin surprindere.

— Depinde de tine, Yossarian. Eu am tot timpul.

— O să-ți notez numărul de telefon, dacă vrei să mi-l dai. Merită să încerc. Aș vrea să mai vorbim despre William Saroyan. Parcă scriai niște povestiri în stilul lui.

— Și tu ai scris. Ce s-a întâmplat?

— Am renunțat după un timp.

— Și eu. Ai încercat vreodată la *New Yorker?*

— Am fost mereu pe acolo.

— Și eu.

— Sammy mi-a spus că i-ai salvat viața, spuse bărbatul cu oase mari, îmbrăcat în halat și în pijamaua de acasă, prezentându-se cu numele de Rabinowitz, într-o manieră veselă, degajată, cu o

voce răgușită și sigură. Povestește-mi cum s-a întâmplat.

— O să-ți dau toate detaliile. Ai fost la Dresda?

— O să-ți spună toate detaliile.

Privirea lui zăbovi asupra Angelei.

— Domnișoară, semănați cu o persoană pe care am cunoscut-o cândva și nu-mi amintesc unde. Era tot o tipa colosală. Ne-am cunoscut? Eram mai tânăr pe atunci.

— Nu cred că știu. El este prietenul meu, Anthony.

— Salut, Anthony. Fii atent, Anthony. Să știi că nu glumesc. Să te porți frumos cu ea diseară, pentru că, dacă nu te porți frumos cu ea, o să aflu și o să încep să-i trimit flori și tu o să rămâi cu buza umflată. Nu-i așa, iubito? Noapte bună, scumpo. O să te distrezi. Anthony, numele meu este Lew. Hai, du-te să te distrezi.

— O să mă duc, Lew, spuse Anthony.

— Acum sunt pensionar, mă mai ocup de ceva afaceri imobiliare și de ceva construcții, împreună cu ginerele meu. Tu ce faci?

— Am ieșit și eu la pensie, spuse Yossarian.

— Lucrezi cu Milo Minderbinder.

— Cu ziua.

— Am un prieten care dorește să-l cunoască. O să-l aduc aici. M-am internat fiindcă am probleme cu greutatea. Trebuie s-o mențin scăzută din cauza unei afecțiuni minore la inimă și uneori mă îngraș cam mult. Aș vrea să-mi țin sub control greutatea.

— Cu ajutorul lui Dennis Teemer?

— Îl cunosc de mult pe Teemer. Doamna aceea blondă și frumoasă pare o femeie deosebită. Sunt sigur că am mai văzut-o.

— Cred că ți-ai aduce aminte.

— De aceea sunt sigur.

— Maladia lui Hodgkin, mărturisi Dennis Teemer.

— Aiurea, spuse Yossarian. Nu vrea să știu eu.

— Nu vrea să știe nimeni. Nici măcar eu. Și eu îl cunosc de aproape treizeci de ani. El ține socoteala.

— Așa a fost întotdeauna? îi place să flirteze.

— Și ție îți place. Cu toată lumea. Vrei ca toată lumea de aici să cadă în cap după tine. Dar el e mai sincer. Tu ești viclean.

— Ești șiret și știi prea multe.

Yossarian văzu în Rabinowitz un bărbat înalt și direct, cu o constituție solidă, care pierduse mult în greutate. Era aproape chel în creștet și avea o mustață-perie, aurie cu fire albe și îi acorda o atenție agresivă Angelei, cu o indestructibilă încredere sexuala în sine, care o domina și o diminua pe a ei. Pe Yossarian îl amuză s-o vadă aplecându-se în față ca să-și coboare pieptul, să-și pună mâinile în poală ca să-și tragă fusta în jos și să-și îndoaie pudică picioarele. Era confruntată cu un exces de vioiciune arogantă, un gen de vioiciune după care nu se prăpădea, dar nici nu o putea stăpâni.

— Și nici măcar nu e italian, rosti mustrător Yossarian.

— Nu ești italian și n-am nimic cu tine. Problema este că îl cunosc într-adevăr de undeva.

— Aha, domnișoara Moore, cred că știu, spuse Rabinowitz cu un zâmbet iscoditor, când își făcu apariția și o revăzu. Îmi amintiți de o frumoasă doamnă cu personalitate, pe care am întâlnit-o la un constructor cu care făceam afaceri în Brooklyn, pe lângă Sheepshead Bay. Un italian, Benny Salmeri parcă se numea. Vă plăcea să dansați.

— Zău? răspunse Angela, privindu-l cu ochii umbriți de pleoapele pe jumătate coborâte. Am cunoscut un constructor pe nume Salmeri. Nu sunt sigură că vorbim de aceeași persoană.

— Ați avut vreodată o colegă de cameră infirmieră?

— Stau și acum cu ea, răspunse Angela, devenind mai îndrăzneață. Cea care a fost de

serviciu înainte. E schimbul meu, Melissa.

— Ființa aceea drăguță, cu personalitate?

— Îl îngrijește pe prietenul nostru. Pentru asta s-a internat. Melissa se regulează cu boșorogi și le provoacă atacuri cerebrale.

— Nu-i frumos să spui așa ceva în fața oamenilor, o certă Yossarian cu blândețe, după ce Rabinowitz plecase. Îi distrugi viitorul. În plus, eu n-am făcut un atac cerebral. O să-mi distrugi și viitorul meu.

— Iar din partea ta nu e frumos să spui oamenilor că numele meu este Moorecock.

Se studiară reciproc.

— Cui i-am spus?

— Lui Michael. Doctorului Schumacher.

Angela Moore ezită, pentru ca vorbele ei să-și facă efectul.

— Patrick.

— Patrick?

Luat prin surprindere, Yossarian prevăzu răspunsul înainte de a pune întrebarea.

— Care Patrick? Patrick Beach?

— Patrick Beach.

— Ei, drăcie, spuse el, după ce-și reveni. Te vezi cu Patrick?

— A fost convocat.

— Va trebui să navighezi. Probabil că n-o să-ți placă.

— Am navigat deja. Nu m-a deranjat.

— Nu are probleme cu prostata?

— În clipa asta, nu. De aceea nu mai vine pe-aici. Erai prieten cu soția lui. Crezi că știe?

— Frances Beach știe tot, Angela.

— Nu sunt prima.

— Știe deja și asta. Va reuși să ghicească.

— Este într-adevăr ceva între tine și infirmiera aceea, nu? ghici Frances Beach. Aproape că simt mirosul împerecherii în aerul ăsta stătut.

— Las eu să se vadă ceva?

— Nu tu, scumpule, ea. Se poartă cu tine cu mai multă grijă decât ar trebui. Și este mult prea corectă când sunt alții de față. Sfătuiește-o să nu mai fie atât de crispată.

— Asta o s-o crispeze și mai mult.

— Iar tu ai acest obicei vulgar pe care nu l-am putut suferi niciodată. Îți cobori privirea spre fundul unei femei ori de câte ori se întoarce cu spatele, al tuturor femeilor, dar la fundul ei te uiți cu mândrie. Este mândria posesiunii. Și la al meu tragi cu ochiul, nu?

— Știu că fac asta mereu. Nu sunt deloc mândru. Arăți încă foarte bine.

— E o părere din amintiri.

— Mai am un obicei urât, pe care-l vei considera și mai nesuferit.

— Pun pariu că îl bănuiesc. Fiindcă îl am și eu.

— Spune care e.

— Ai ajuns și tu în acea etapă nenorocită, în care nu poți privi cu seriozitate fața unui om, fără să-ți închipui deja cum va arăta când va îmbătrâni?

— Nu înțeleg cum ți-ai dat seama.

— Semănăm prea mult.

— O fac numai cu femeile. Mă ajută să-mi pierd interesul.

— Eu o fac cu orice față care dă semne de îmbătrânire. E un gest urât și morbid. Fata asta se va păstra bine.

— O cheamă Melissa.

— Spune-i că poate avea încredere în mine. Chiar dacă sunt bogată, mondenă și am avut o reputație mizerabilă ca actriță. Mă bucur că nu te căsătorești pentru bani.

— Cine se gândește la căsătorie?

— Când eram cu Patrick, nu ne legau doar banii. Cred că sunt de acord. Deși nu-mi place prietena lui. Patrick s-a apucat iar de navigație. Cred că s-ar putea chiar să zboare din nou. Ce poți să-mi mai spui?

— Nu pot să-ți spun nimic.

— Iar eu nu vreau să știu, nici de data asta. M-aș simți tare vinovată dacă el ar crede că bănuiesc ceva. N-aș vrea să distrug fericirea nimănui, în niciun caz pe a lui. Aș vrea să am parte și eu de mai multă fericire, dar la vârsta mea e mai greu. Prietena noastră Olivia este, probabil, o excepție. Nu mă vizitează prea des, dar umple camera asta cu o groază de flori. Și semnează fiecare carte de vizită „Olivia Maxon", de parcă ar fi un titlu britanic și tu ai cunoaște o mie de Olivii. Ador compania la care lucrezi.

— Îi aparține lui Milo Minderbinder.

— Două tone de caviar e ceva divin.

— Ne-am fi putut descurca doar cu una, dar e mai sigur sa ai o cantitate mare. Nunta de la capul de linie va fi, probabil, cea mai grozavă distracție pe care o întrevăd în viitor.

— Pentru mine este probabil singura distracție. Ah, John, Johnny, e îngrozitor ce mi-ai făcut acum, spuse Frances Beach. Când am aflat că ești bolnav, m-am simțit în sfârșit bătrână pentru prima dată. Tu îți vei reveni, dar eu niciodată. A venit cineva. Te rog, intră. Te numești Melissa?

— Da. A mai venit cineva să-l vadă.

— Numele meu este Rabinowitz, stimată doamnă, Lewis Rabinowitz, dar prietenii îmi spun Lew. Mai e cineva – domnul Marvin Winkler, tocmai a venit din California ca să-și prezinte omagiile. Unde e frumoasa noastră prietenă Angela? Marvin, ți-l prezint pe domnul Yossarian. El e omul care îți va aranja treburile. Winkler vrea să discute cu Milo Minderbinder despre un nou produs extraordinar al lui. I-am spus că putem aranja totul.

— Despre ce produs e vorba?

— Lew, lasă-mă să vorbesc cu el între patru ochi.

— Ia spune, Winkler.

— Uită-te la piciorul meu.

Winkler era un bărbat de înălțime mijlocie, cu o circumferință respectabilă.

— Nu observi nimic?

— Ce să văd?

— Pantoful meu.

— Ce-i cu el?

— Este un prototip.

Yossarian îl cercetă cu privirea.

— Nu glumești?

— Nu glumesc când e vorba de afaceri, răspunse Winkler, rostind cuvintele încordat, de parcă ar fi oftat de supărare.

Avea glasul coborât și gutural; abia se auzea.

— Fac afaceri de mult timp. Am fabricat și am vândut filme pentru rezervele armatei, după război. M-am ocupat de produsele de panificație și eram cunoscut pentru cei mai buni covrigi cu glazură de miere din New York, Connecticut și New Jersey. Tot ce am făcut a fost un prototip. Mai fac și acum iepurași de Paști din ciocolată.

— Ai dat vreodată lovitura?

— Nu prea am nimerit momentul. M-am ocupat odată și de servicii în alimentație; ofeream micul dejun acasă duminica dimineața, pentru ca oamenii să se poată scula târziu. Firma Greenacre din Coney Island era a mea și eram unicul proprietar.

— Iar eu am fost clientul ei. Nu mi-ai adus niciodată nimic.

— Costurile erau prea mari.

— Winkler, o să-ți aranjez întâlnirea. Nu-ți pot rezista. Dar o să doresc să-mi povestești cum a fost.

— N-o să omit niciun cuvânt.

— Ne-am gândit la un pantof, recunoscu Milo, pe care să-l vindem guvernului.

— Atunci nu pe al meu îl vrei. Al meu e un prototip.

— Adică ce-nseamnă asta?

— Adică nu există altul mai bun, domnule Minderbinder, iar guvernul nu are niciun motiv

serios să aleagă un altul. Mai uitați-vă o dată la piciorul meu. Vedeți cât de flexibil e? Pantoful arată ca nou când îl purtați pentru prima dată; dacă îl purtați un timp, se vede că e folosit după ce se lasă. Dacă este mat, îl puteți lustrui, îl puteți lăsa așa sau îl puteți purta jupuit, dacă așa doriți, îl puteți face mai deschis sau mai închis la culoare, ba chiar îi puteți schimba culoarea.

— Dar ce calități are?

— Se mulează pe picior și păstrează ciorapul uscat și curat. Contribuie la protejarea pielii tălpii de tăieturi, zgârieturi și alte neplăceri dureroase, produse de mers. Puteți să vă plimbați, să alergați cu el, sau chiar puteți să stați jos și să discutați, așa cum fac eu acum.

— Și își schimbă culoarea. Cum ai spus că se face asta?

— Este suficientă această inserție magică de plastic în călcâi și apoi îi duceți la cizmar și îi spuneți să-i vopsească în orice culoare doriți.

— Pare un miracol.

— Eu așa aș spune.

— Puteți face și pantofi de damă la fel?

— Piciorul e tot picior, domnule Minderbinder.

— Un lucru îmi scapă, domnule Winkler. Ce calitate a pantofului fabricat de dumneavoastră îi lipsește pantofului pe care-l port eu?

— Ne ajută pe amândoi să câștigăm bani, domnule Minderbinder. Pantoful meu este un prototip. Priviți și veți vedea deosebirea.

— Încep să înțeleg. Sunteți foarte bogat?

— N-am prins momentul potrivit. Dar credeți-mă, domnule Minderbinder, nu sunt lipsit de experiență. Faceți afaceri cu un om care a proiectat și încă mai fabrică prototipul iepurașului de Paști din ciocolată.

— De ce era mai deosebit al dumneavoastră?

— Era făcut din ciocolată. Putea fi ambalat, expediat, expus și, cel mai important, mâncat, ca o prăjitură.

— Și nu sunt și ceilalți iepurași de Paști la fel?

— Dar al meu este un prototip. Tipărim asta pe toate ambalajele. Publicul nu vrea un iepuraș de Paști din ciocolată de mâna a doua, așa cum guvernul nostru nu vrea un pantof de mâna a doua.

— Înțeleg, înțeleg, spuse Milo, luminându-se. Vă pricepeți la ciocolată?

— Știu tot ce se poate ști.

— Spuneți-mi ceva. Gustați una de-asta.

— Desigur, spuse Winkler, luând bomboana oferită și bucurându-se de perspectiva de a o mânca. Din ce este?

— Bumbac tras în ciocolată. Ce părere aveți?

Cu delicatețe, de parcă ar fi avut de-a face cu un obiect rar, fragil și scârbos, Winkler ridică bomboana de pe limbă, reușind în același timp să zâmbească.

— N-am mai gustat niciodată bumbac tras în ciocolată. E un prototip.

— Din păcate, nu reușesc să-l lansez.

— Nu înțeleg de ce. Aveți cantități mari?

— Depozite pline. Aveți vreo idee?

— La asta mă pricep cel mai bine. O să găsesc una, în timp ce veți duce pantoful meu la beneficiarul dumneavoastră din Washington.

— Se va face cu siguranță acest lucru.

— Atunci gândiți-vă la ideea următoare: scoateți ciocolata din bumbac și folosiți bumbacul la țesături fine pentru cămăși și cearșafuri. Astăzi se construiește prin dezmembrare. Dumneavoastră ați combinat. Astăzi devenim mai mari, micșorându-ne. Îmi puteți vinde mie ciocolata, pentru firma mea, la un preț splendid față de banii pe care-i primesc de la dumneavoastră pentru pantoful meu.

— Câți pantofi aveți acum?

— Pe moment, doar perechea pe care o port și încă una care e acasă, în dulap. Pot fabrica milioane, de îndată ce vom încheia un contract și voi primi dinainte toți banii de care am nevoie ca să-mi acopăr costurile de producție. Mie-mi place

să iau banii înainte, domnule Minderbinder. Numai așa fac afaceri.

— Mi se pare corect, spuse Milo Minderbinder. Și eu procedez la fel. Din păcate, acum avem la Washington un departament de etică. Dar conducerea lui va fi preluată de avocatul nostru, de îndată ce va ieși din închisoare. Între timp, vom lucra cu achizitorii particulari. Veți obține contractul, domnule Winkler, fiindcă un târg odată încheiat e sfânt.

— Vă mulțumesc, domnule Minderbinder. Pot să vă trimit un iepuraș de Paști? Vă pot pune pe lista noastră suplimentară.

— Da, vă rog. Trimiteți-mi o mie de duzini.

— Și pe numele cui să întocmesc nota de plată?

— Va plăti cineva. Înțelegem amândoi că nu se poate mânca pe gratis.

— Mulțumesc pentru masă, domnule Minderbinder. Plec cu o veste bună.

— Vin să vă aduc o veste bună! strigă exuberantă Angela, dând năvală în salonul de spital, cuprinsă de extazul victoriei. Dar Melissa crede că s-ar putea să te superi.

— Și-a găsit un alt tip.

— Nu, încă nu.

— S-a întors la ăla vechi.

— Nicio șansă. I-a întârziat.

— Cine?

— I-a întârziat ciclul. Crede că e însărcinată.

Melissa spuse sfidătoare că voia copilul și că timpul rămas pentru a face un copil nu era nelimitat pentru niciunul dintre ei.

— Dar cum se poate asta? se plânse Yossarian, la acest capăt al călătoriei lui pe Rin. Ai spus că ai trompele legate.

— Tu ai spus că ai făcut vasectomie.

— Am glumit.

— Nu știam. Atunci am glumit și eu.

— Hm, scuzați-mă, spuse Winkler, nemaiputând suporta. Avem de încheiat afaceri. Yossarian, îți

datorez totul. Câți bani o să vrei?

— Pentru ce?

— Pentru că mi-ai aranjat întâlnirea. Îți sunt îndatorat. Spune cât vrei.

— Nu vreau nimic.

— Mi se pare corect.

29

DOMNUL TILYOU

Cuibărit comod în viața lui de apoi, într-o lume a lui, dom nul George C. Tilyou, mort deja de vreo optzeci de ani, se delecta contemplându-și bunurile și urmărind cum se scurgea timpul, pentru că timpul de fapt nu se scurgea. Purta la vestă, ca simplă podoabă, un ceas de aur – pe un lanț de aur cu un pandant cu un dinte zâmbat, din heliotrop verde – pe care nu-l întorcea niciodată.

Existau intervale între diversele incidente, dar nu avea rost să le măsoare. Plimbările în ambele *montagnes russes,* în Defileul Balaurului, în Tornadă și în Caii Curselor cu Obstacole – toate guvernate de constantele gravității și ale frecării – nu variau vizibil de la început până la sfârșit, ca de altfel nici călătoria pe apă, cu barca, prin Tunelul Dragostei. Ar fi putut desigur să modifice durata caruselului El Dorado și să mărească sau să reducă rotațiile Biciului, Omizii, Vârtejului și Covrigului. Nu se adăuga la preț. Aici nimic nu se pierdea. Fierul nu ruginea, vopseaua nu se cojea Nicăieri nu erau praf sau gunoaie. Cămașa lui cu guler cu aripioare era întotdeauna curată. Casa lui galbenă arata la fel de proaspătă ca în ziua din urmă cu cincizeci de ani, în care în sfârșit o dărâmase. Lemnul nu se încovoia și nu putrezea, ferestrele nu se înțepeneau, geamurile nu se spărgeau, robinetele nici măcar nu picurau. Prin bărcile lui nu pătrundea apa. Problema nu era că timpul stătea pe loc. Timpul nu exista. Domnul Tilyou se bucura de permanență, de stabilitate eternă. Era un loc unde oamenii nu îmbătrâneau. Apăreau mereu alții și numărul lor nu scădea niciodată. Era visul unui concesionar.

După ce își recăpătase casa, nu-și mai dorea nimic din ce exista pe pământ și nu avea. Era la

curent cu condițiile de afară, datorită fericitei prezențe a generalului Leslie Groves, care venea pe la el periodic, ca să stea de vorbă și să se folosească în mod plăcut de distracțiile oferite, sosind cu trenul personal. Generalul Groves cumpăra ziare și reviste săptămânale, care pur și simplu se topeau în văzduh, ca toate celelalte gunoaie, după ce domnul Tilyou termina de răsfoit numai acele articole rafinate, suficient de bizare, pentru a fi vrednice de privirea lui. La fel de punctual, exact în aceeași zi, la trei luni o dată, un anume domn Gaffney, o cunoștință plăcută, de un alt gen, care lucra ca detectiv particular, pica din cer ca să afle tot ce mai era nou. Domnul Tilyou nu-i spunea totul. Domnul Gaffney se remarca prin politețea și îmbrăcămintea lui, iar domnul Tilyou abia aștepta să-l vadă stabilindu-se definitiv acolo. Uneori, generalul Groves venea cu un musafir pe care socotea că s-ar fi cuvenit să-l cunoască domnul Tilyou dinainte. Domnul Tilyou avea o mulțime de bărbați și de femei, nu simțea neapărat nevoia de un pastor și de aceea nu se supără deloc când află că acel capelan de care îi vorbise generalul Groves refuzase să-i fie prezentat. În bârlogul mai mare dintr-unul din cele două vagoane de tren, în care se afla elegantul apartament al generalului Groves, domnul Tilyou își putea ocupa timpul într-un mod ciudat, privind pe geamul oricărei ferestre, și, după ce învățâ manevrele, putu să vadă aproape orice loc din lume. De obicei, nu voia să vadă decât New York-ul și mai ales acele părți din Brooklyn pe care le considera locurile lui de plimbare și de înmormântare: zona de carnaval din Coney Island și cimitirul Green-Wood din porțiunea Sunset Park a Brooklyn-ului, în care, în 1914, fusese depus temporar – putea acum să confirme, cu satisfacție, pentru a se odihni.

Locul pe care se înălțase casa lui rămăsese un spațiu gol, o parcare pentru vizitatorii din plin

sezon, care acum deținеau automobile. Acolo unde prosperase pestrița lui țară a minunilor, funcționau acum obiecte de reputație mai mică. Oriunde privea, nu era nimic nou sub soare la care să râvnească. Vârsta lui de aur trecuse. Vedea numai declin și dezintegrare, ca la sfârșitul unei epoci. Dacă Parisul reprezenta Franța, după cum îi plăcea lui să repete mereu, Coney Island pe timp de vară nu mai reprezenta cu siguranță lumea și se felicită că plecase de acolo la timp.

Putea să se joace cu culorile lucrurilor în ferestrele vagonului de tren al generalului Groves, putea să vadă soarele înnegrindu-se și luna sângerând. Orizonturile moderne ale marilor metropole nu-i satisfăceau simțul măsurii și al proporției. Privea clădiri înalte și întreprinderi comerciale gigantice, care nu erau în proprietatea nimănui, iar acest lucru îi crea o stare de tristețe negativă. Oamenii cumpărau acțiuni ale unor bunuri, pe care era posibil să nu le vadă niciodată, și aceste acțiuni nu le dădea niciun drept de posesiune sau de control. El însuși, dacă era să vorbim de evaluare și de comportament moral responsabil, investise întotdeauna eforturi și capital numai în acele proiecte care îi puteau aparține în exclusivitate și se străduise să dețină numai acele lucruri pe care le putea vedea, urmări și dori personal să le întrebuințeze, cu o satisfacție și o plăcere de care se bucurau alții.

O ducea acum mai bine decât bietul domn Rockefeller și decât autocraticul domn Morgan, care își irosiseră averea lăsând-o moștenire, precum și credința într-o înțelegătoare Ființă Supremă, care supraveghea un univers curtenitor, iar acum trăiau cuprinși de regrete.

Domnul Tilyou ar fi putut să-i prevină și într-adevăr îi prevenea mereu.

Domnul Tilyou avea întotdeauna la îndemână o monedă nou-nouță pe care să i-o dea domnului Rockefeller, care, deși acolo nu existau zile, venea

să cerșească aproape zilnic, în lupta lui plină de căință de a recupera toate acele monede nou-nouțe pe care le risipise în eforturile nechibzuite de a cumpăra afecțiunea publică, de care, înțelesese acum, nu avusese nevoie niciodată.

Domnul Morgan, cu ochi sfredelitori și veșnic furios, era ferm convins că se comisese o greșeală a cărui victimă devenise, în mod diabolic și pe nedrept. Cu precizia unui ceasornic, deși acolo nu existau ceasornice în funcțiune, el pretindea să i se spună dacă sosiseră de sus autorizațiile care îi puteau îndrepta situația. Nu era obișnuit să fie tratat astfel, își aminti el supărat, cu o uimire posacă și cu o încăpățânare prostească, atunci când i se spuse că nu sosiseră. Nu avea îndoieli că locul lui era în ceruri. Se dusese la Dracul și la Satana.

— E posibil oare ca Dumnezeu să facă o greșeală? se văzu silit în cele din urmă domnul Tilyou să sublinieze.

Deși nu existau acolo săptămâni, trecu aproape una întreagă până să poată răspunde domnul Morgan.

— Dacă Dumnezeu poate face orice, poate face și o greșeală.

Domnul Morgan spumegă și el vizibil, pe deasupra trabucului neaprins, căci domnul Tilyou nu mai permitea nimănui să fumeze. Domnul Morgan deținea un pachet de cărți de joc, pe care nu voia să-l împartă cu nimeni și, deși nu existau ore, a petrecut ore-n șir singur făcând pasiențe într-una dintre gondolele sclipitorului carusel El Dorado, creat inițial pentru împăratul Wilhelm al II-lea al Germaniei. Unul dintre carele mai țipătoare ale acelei roți a norocului, care nu mergea niciodată nicăieri, era încă împopoțonat cu panașul imperial. Când împăratul se afla în el, flașneta caruselului cânta întotdeauna din Wagner.

Domnul Tilyou avea sentimente mai calde față de doi aviatori din cel de-al doilea război mondial: unul era cunoscut sub numele Pușțiul Sampson,

celălalt era McWatt – marinarii și soldații în permisie fuseseră întotdeauna preponderenți în Coney Island și bineveniți la Cursele cu Obstacole. Pe domnul Tilyou îl bucura întotdeauna orice nouă apariție din bătrânul Coney Island, ca de pildă marele nou-venit Lewis Rabinowitz, care a învățat să se descurce acolo într-un timp record și a recunoscut numele George C. Tilyou.

Domnului Tilyou îi plăcea compania unor suflete bune ca acestea și li se alătura adeseori în plonjoanele lor rapide pe Tornadă sau pe Defileul Balaurului. Pentru relaxare și insistente inspecții, revenea adeseori în Tunelul Dragostei, pătrunzând în întuneric, pe sub sinistrele afișe înfățișându-l pe răpitorul lui Lindbergh pe scaunul electric și pe Marilyn Monroe moartă pe pat, precum și în muzeul de ceară de pe Insula Morților, ca să-și descopere viitorul plutind în trecut Nu avea aversiuni viscerale, absolut niciuna, ca să-și ocupe locul alături de Abraham Lincoln și de îngerul Morții, unde era foarte posibil să se pomenească în fața unui primar al orașului New York, pe nume Fiorello H. La Guardia, și a precedentului președinte „Franklin Delano Roosevelt, muritori din trecut, care se profilau în viitorul lui. Veniseră după epoca lui, la fel ca răpitorul lui Lindbergh și ca Marilyn Monroe. Domnul Tilyou încă nu avea curajul să spună că omul care se afla acum la Casa Albă era tot un dobitoc, dar asta numai pentru că nici el și nici Diavolul nu foloseau cuvinte urâte.

Domnul Tilyou avea loc să se extindă. Sub el, era un lac de gheață și un deșert de nisip arzător, câteva poiene de noroi, un râu de sânge clocotit și un altul de smoală clocotită. Erau păduri întunecate, pe care le-ar fi putut poseda dacă i-ar fi trecut prin cap cum să le utilizeze, cu copaci cu frunze negre, plus câțiva leoparzi, un leu, un câine cu trei capete și o lupoaică, dar animalele nu puteau fi băgate în cuști, ceea ce excludea posibilitatea unei grădini zoologice. Dar

imaginația lui nu mai era la fel de suplă ca odinioară; se temea că ar putea îmbătrâni. Învinsese ajutat de simboluri, era obișnuit cu iluziile. Cursa cu Obstacole nu era de fapt o cursă cu obstacole, parcul lui nu era un parc. Darurile lui erau o cumulare de șiretlicuri. Marfa lui era plăcerea. Tornada lui nu era o tornadă, Defileul Balaurului nu era un defileu. Nimeni nu credea că erau, iar el nu-și putea imagina ce ar fi făcut cu o tornadă adevărată, cu un defileu autentic și cu un balaur real. Nu era sigur că putea descoperi surse de ilaritate într-un deșert cu nisip arzător, într-o ploaie de foc sau într-un râu de sânge clocotit.

Redobândirea casei îl umplu totuși de mândrie, după atâta tenacitate răbdătoare. Durase treizeci de ani, dar, acolo unde nu există timp, ai întotdeauna prea mult.

Casa era din lemn galben, cu trei etaje și un pod țuguiat. Nimeni nu păru să comenteze, când, curând după moartea lui, primul etaj dispăru și casa cu trei etaje deveni o casă cu două. Trecătorii din vecinătate observau uneori că literele de pe prima treaptă din față păreau să se scufunde și chiar așa era. Când a izbucnit războiul, numele lui aproape că dispăruse pe jumătate. În timpul războiului, tinerii plecau la armată, familii întregi se mutau, iar domnul Tilyou căuta din nou o șansă de a acționa. Curând după război, nimănui nu i se mai păru ciudat spațiul rămas gol, devenit în curând loc de parcare, adică acolo unde fusese casa. Când, curând după aceea, au dispărut și Parcul de Distracții și Cursa cu Obstacole și apoi s-a închis cinematograful Tilyou, numele lui a dispărut din insulă și din memoria oamenilor.

Acum, deținând tot ce dorea și stând liniștit acasă, trezea invidia rivalilor lui din familiile Morgan și Rockefeller. Atrăgătoarele lui oglinzi magice nu mai deformau imaginea lui sau pe aceea a cumpărătorilor de bilete.

Când se întoarse de la birou după muncă, spre sfârșitul zilei – deși acolo nu existau zile, iar el nu avea nicio muncă de făcut – îl găsi pe domnul Rockefeller. Îi mai dădu o monedă și-l alungă. Acea sărmană siluetă nu putea fi asociată nicidecum cu complexul de clădiri de firme din centrul Rockefeller și cu perla ovală a unui patinoar. Deduse dintr-un bilet imperativ de pe biroul lui că domnul Morgan se va întoarce pentru a se socoti cu el, odată pentru totdeauna, în problema noii politici de interzicere a fumatului, inițiată de domnul Tilyou. Preferind să nu-l revadă atât de curând, domnul Tilyou își luă din nou jobenul din cuier. Își înfoie petalele florii de la rever, care era și va fi întotdeauna proaspătă. Ieși în grabă din birou cu un mers energic și porni spre casă, fredonând încet încântătoarea muzică funerară din *Siegfried,* care răsuna dinspre caruselul lui.

Urcând în fugă cele trei trepte ale verandei lui, se împiedică puțin pe ultima, ceea ce nu i se mai întâmplase până atunci. Zări ceva ciudat pe raftul de deasupra chiuvetei duble, de lângă fereastra bucătăriei. Vaza de cristal Waterfood cu crini albi părea perfect normală, dar, în mod misterios, apa dinăuntru părea înclinată. Găsi imediat o nivelă cu bulă de aer și o așeză pe pervazul ferestrei. Îl cuprinseră fiori reci de uimire. Casa deviase de la verticală. Ieși din nou, nedumerit, încruntat. Pentru înclinarea feței verticale pe care era încrustat numele lui nu avea nevoie de nivelă cu bulă ca să-și dea seama că treptele erau strâmbe, ca și aleea. Partea din dreapta se prăbușea. Linia de la baza literelor care alcătuiau cuvântul TILYOU se înclina în jos, iar părțile ovale inferioare ale literelor de la capăt dispăruseră deja înțepeni de spaimă. Fără cunoștința sau intenția lui, casa începea din nou să se scufunde. Habar nu avea de ce.

CARTEA A ZECEA

30

SAMMY

Din motive neștiute de ea, tatăl ei nu părea să țină la ea când era copil sau să arate cât de cât că o acceptă când a mai crescut și s-a măritat. Era mai prietenos cu sora și fratele ei, dar nu cu mult.

Ea era cea mai mare dintre cei trei copii. Mama era o oarecare mângâiere pentru ea, dar nu putea determina nicio limpezire care să detensioneze atmosfera din casă, dominată de un tată distant. Erau luterani și locuiau în Wisconsin, nu departe de capitala statului, Madison, unde iarna zilele sunt scurte, nopțile negre și lungi, iar vânturile tăioase, glaciale.

— Era așa cum a fost el întotdeauna, explică mama ei, apărându-l. Ne cunoșteam de la biserică și de la școală.

Erau de aceeași vârstă și amândouă au fost fete mari când s-au măritat.

— Familiile noastre ne-au ales unul pentru celălalt. Așa procedam pe atunci. Nu cred că a fost vreodată fericit.

El avea o mică firmă de utilaje agricole, pe care o moștenise și o extinsese și se amuza cu angajații și furnizorii lui, care țineau la el, mai degajat decât ar fi fost probabil acasă. De obicei, se simțea mai în largul lui cu alții. Nu avea nimic împotriva ei personal, continua să insiste mama ei, pentru că ea fusese întotdeauna bună în copilărie. Dar la moartea tatălui ei, survenită tot în urma unui cancer pulmonar, descoperiseră că el n-o trecuse în testament, deși le lăsase celor trei copii părți care, adunate, erau egale cu cea lăsată de fratele și sora

ei, și îi acordase puterea discreționară de executor testamentar. Ea n-a fost prea surprinsă.

— La ce altceva mă puteam aștepta? spuse Glenda, când vorbi despre asta. Să nu crezi că nu mă doare și acum.

În tinerețe, tatăl luteran, care nu avea nicio înclinație pentru muzică și nu agrea dansul sau orice altă prosteală festivă gustată de mama ei – făcea măști pentru Halloween și îi plăceau balurile mascate – manifestase un talent nativ la desen și o curiozitate deosebită față de construcții și de arhitectura sofisticată. Dar acele aptitudini latente au fost ignorate în condițiile rigide ale unui mediu rural, dominat de un tată mai sever decât s-a dovedit a fi, cu niște părinți care duceau o viață austeră, mai sărăcăcioasă decât a lui. Nu s-a gândit nimeni la colegiu sau la studiile de artă, iar înăbușirea acestor înclinații a jucat, poate, un rol crucial în înăcrirea firii lui și în cumplita suferință în care îi era înrădăcinat caracterul. Abia mai târziu a reușit să-l definească astfel și să-l compătimească în mod sporadic. Deși era un bărbat cumpătat, care se abținea de la excese, și-a exprimat de timpuriu aspirația de a asigura o instruire superioară fiecărui copil și sentimentul că se va bucura dacă ei vor profita de această șansă. Numai Glenda a beneficiat de această neobișnuită generozitate; iar lui nu i-a trecut niciodată dezamăgirea produsă de ceilalți, de parcă aceștia l-ar fi respins și l-ar fi făcut să sufere în mod intenționat. Era încântat de rezultatele ei din școala primară, dar laudele lui erau presărate cu critici, cu o notă de reproș care nu prea era motiv de bucurie. Dacă aducea acasă o teză cu nota nouă la algebră sau geometrie, fiind probabil unica elevă cu o notă atât de mare, el dorea să știe, după ce o felicita fără tragere de inimă, de ce din cele zece probleme lăsase una nerezolvată. Un zece minus provoca reproșuri pentru minus, un zece îl făcea să bombăne din cauza absenței plusului. Nu exista

nicio notă glumeață în seriozitatea lui; exista o notă glumeață și crispata în modul ei de relatare.

A fost într-un fel un miracol că, maturizându-se, ea a devenit o persoană veselă, cu puține îndoieli de sine, competentă și fermă, ceea ce era cam tot ce-mi trebuia mie.

La gimnaziu, cu oarecare sprijin din partea mamei și multe încurajări din partea surorii mai mici, a reușit să obțină un loc în detașamentul conducătorilor galeriei. Cu toate acestea, fiind încă destul de timidă și cu o fire nesociabilă pe atunci, nu s-a implicat niciodată din toată inima în clocotitoarea viață mondenă de care se bucurau între ele celelalte fete, alături de sportivii școlii și de vulgarii lor acoliți. Erau numeroase petrecerile și întrunirile mondene la care ea nu participa. Era mai scundă cu câțiva centimetri decât majoritatea fetelor de vârsta ei, avea gropițe, ochi căprui și părul galben ca mierea; în tinerețe, fusese subțirică, dar pieptoasă. Nu prea ieșea cu băieții, îndeosebi pentru că nu se simțea întotdeauna bine cu ei; era și aceasta o ocazie pentru provocarea unor semnale ambigue din partea tatălui. Se supăra când ieșea neînsoțită, de parcă s-ar fi făcut vinovată de necuviință numai prin faptul că ieșise; pe de altă parte, el se referea la propria modestie, de parcă el ar fi fost persoana vizată, când ea rămânea acasă seara, în weekend. Făcea crunte profeții, prevenind-o asupra sumbrei, durabilei și inerentei perspective de a deveni de la o vârstă timpurie o „ciufută” și asupra modului greșit în care-și folosise el șansele în tinerețe. *Ciufută* era un cuvânt pe care-l rostea adeseori. Un altul era *personalitate;* concluzia lui tristă era că oamenii ar trebui să aibă mai multă personalitate. Nici ea, nici fratele ei, nici sora ei nu-și aminteau să fi fost vreodată îmbrățișați de el.

Ea nu avea activitate sexuală. Odată, aflându-se pe scaunul din față al automobilului unui fotbalist mai mare decât ea, îl lăsase să-i tragă chiloții în jos

înainte de a apuca să-și dea seama ce se petrecea și fusese îngrozită. Îi frecase penisul, dar refuzase să i-l sărute. A fost prima oară când a văzut sperma, despre care le auzise pe fetele de la școală chicotind și sporovăind grave și atotștiutoare, și-a amintit ea jenată când am întrebat-o. Eu adoptam o atitudine de obiectivitate blazată în timpul acestor explorări ale trecutului ei, dar dilema mea era ambivalență, lascivă și dureroasă în același timp. După întâmplarea cu fotbalistul, a devenit mai prudenta în relațiile cu băieții și plănuia să evite să iasă însoțită doar de unul mai mare decât ea, sigur pe el și experimentat. Asta până când l-a cunoscut la colegiu pe Richard. Îi plăcea să fie mângâiată și desigur că se excita, dar detesta să fie siluită și maltratată și aproape în tot restul adolescenței, din câte am putut să aflu, impulsurile erotice destul de puternice și aspirațiile romantice intense, negăsindu-și împlinirea, au fost înăbușite dintr-un imbold de curățenie, corectitudine și religiozitate.

În primul an de colegiu, a avut norocul să se împrietenească întâmplător cu două evreice din New York și cu o frumoasă blondă care studia muzica, din Topanga Canyon, California. O uluia și o captiva la ele ceea ce ea considera a fi *savoir faire,* pricepere și experiență, vocile sonore și siguranța de sine vecină cu impertinența, umorul neîngrădit și dezvăluirile îndrăznețe și flegmatice. Lor le făcea plăcere s-o instruiască. Nu s-a putut adapta niciodată, fără a-i fi rușine, la vocabularul lor sexual slobod, care părea a fi regula universității. Dar era la fel de spirituală și de inteligentă ca ele, o prietenă la fel de integră și de loială. În anul doi, toate patru locuiau deja în condiții destul de bune, într-o casă mare, a cărei chirie o plăteau împreună. Au menținut legătura și după aceea și toate trei au venit s-o vadă în ultima lună dinaintea morții. Toate primeau de acasă mai mulți bani decât ea, dar îi împărțeau cu generozitate.

Richard a fost primul bărbat cu care s-a culcat și amândoi au fost mulțumiți, pentru că el și-a făcut datoria cu competență și mândrie. Era cu doi ani mai mare decât ea, deja în anul trei, și se culcase cel puțin odată cu celelalte trei, dar pe atunci niciuna dintre ele nu prea se sinchisea de asta. S-au mai întâlnit de câteva ori la Chicago, unde ea se ducea să lucreze pe timpul verii, pentru că el era deja angajat acolo și putea s-o prezinte altora din câteva cercuri mondene tangențiale. El lucra în filiala regională a marii companii de asigurări Hartford, unde făcea bani frumoși și unde s-a afirmat repede, ca o personalitate proeminentă și un om de afaceri întreprinzător. Le plăcea amândurora să bea seara după serviciu și adeseori și după gustarea de prânz și de obicei se simțeau bine împreună. Ea știa că el avea și alte prietene acolo, dar descoperise că n-o deranja. Și ea mai ieșea cu alții, cum făcuse și în colegiu, și nu o dată a ieșit cu bărbați de la birou, despre care știa că erau căsătoriți.

Curând după absolvire s-a mutat la New York, unde el se angajase la încă o firmă, într-un post mai important, și se pomeni singură în micul ei apartament personal, având o slujbă palpitantă, de documentarist la revista *Time.* Curând după aceea, s-au hotărât să facă experiența căsătoriei.

Ea era dispusă să se schimbe, dar el nu. El a rămas fermecător cu mama ei, mult mai fermecător decât avea motive să fie, provocând chicotelile tatălui ei, iar ea a început să considere enervantă și nedemnă atitudinea lui prietenească, deschisă. El călătorea mult, venea adeseori târziu, iar când cel de al treilea copil, Ruth, s-a născut cu o conjunctivită cauzată de o infecție cu tricomonas, ea avea suficiente cunoștințe de medicină și despre tehnicile cercetării medicale ca să poată atesta că era vorba de o boală venerică și știa destule despre el, ca să-și dea seama de unde provenea afecțiunea. Fără să-i spună o vorbă, se duse într-o zi la

ginecologul ei și îi ceru să-i lege trompele și abia după aceea îi spuse că nu mai voia să facă copii cu el. În mare parte din cauză că fetița era încă mică, a mai durat doi ani până să se despartă. Ea era prea demnă ca să primească alocația de divorț și în curând s-a dovedit că fusese o judecată greșită, fiindcă el întârzia mereu cu pensia alimentară pentru copil, care era insuficientă, și în curând a rămas în urmă de tot cu ea, când a început să aibă noi prietene.

Nu puteau discuta mai mult fără să se certe. După ce am intrat eu în scenă, a devenit mai ușor pentru amândoi să mă pună să vorbesc fiecăruia, ca din partea celuilalt. Mama ei a venit în est ca s-o ajute în apartamentul mare, cu chirie, de pe West End Avenue, să facă curat în numeroasele încăperi mari, iar ea a reușit astfel să-și reia serviciul, cu un venit frumușel, la departamentul de publicitate al revistelor *Time* și *The Weekly Newsmagazine* și acolo am cunoscut-o. Ședea în fața unui perete despărțitor scund și eu mă sprijineam de el și bârfeam când niciunul dintre noi nu avea vreo treabă importantă. Era mai deșteaptă decât bărbatul pentru care lucra și mult mai responsabilă și meticuloasă, dar asta nu conta pe atunci la compania aceea pentru o femeie – nicio femeie nu putea fi redactor sau autor de articole la niciuna dintre publicații, sau șefă de departament. Dacă n-aș fi existat eu, n-ar fi făcut față cheltuielilor și probabil că ar fi trebuit să plece din oraș împreună cu mama ei și cu cei trei copii. Naomi și Ruth n-ar fi avut timp și nici bani să urmeze un colegiu. N-ar fi existat fonduri pentru școlile particulare din Manhattan, sau mai târziu, în ciuda excelentului program medical Time Incorporated, pentru costisitoarea psihoterapie personală a lui Michael, care până la urmă nu i-a fost de niciun folos.

Îi simt lipsa, după cum observa Yossarian în conversațiile noastre de la spital, și nu încerc deloc să ascund acest lucra.

Îmi lipsește foarte mult, la fel ca cele câteva femei cu care îmi petrec timpul acum – prietena mea văduvă cu ceva bani și o frumoasă casă de vacanță în Florida, alte două pe care le cunosc de la serviciu și care n-au reușit niciodată să-și rezolve propriile probleme familiale, niciunul dintre noi nemaifiind tânăr, știu că ea îmi va lipsi în continuare și că acum nu fac decât să-mi umplu timpul cu ceva. Am tot felul de preocupări: joc bridge, urmez cursuri de cultură pentru adulți și am abonament la concertele de la Lincoln Center și la YMHA, fac scurte călătorii, dau consultații prin corespondență pentru bolnavii de cancer. Dar nu fac decât să-mi umplu timpul cu ceva. Spre deosebire de Yossarian, nu mă aștept să mi se mai întâmple ceva nou sau bun și mă distrez mai puțin de când, în sfârșit, Lew, după cum s-a exprimat Claire, „s-a decis" să moară. Familia lui e tare și nu a plâns nimeni la înmormântare, în afară de un frate mai mare și de o soră. Dar eu am vărsat câteva lacrimi când am ajuns acasă, după ce Claire mi-a povestit ultimele lui zile și ultimele lui cuvinte, care s-au referit la mine și la călătoria mea în jurul lumii.

M-am pomenit că aștept cu nerăbdare călătoria pe care începusem s-o plănuiesc, ca să vizitez desigur locurile, dar mai ales ca să mă văd cu câțiva oameni pe care-i cunosc în Australia, Singapore și Anglia, ba chiar și California, unde îi am încă pe Marvin și pe nevastă-sa, un nepot de soră cu familia și alte câteva cunoștințe, de pe vremea când stăteam în Coney Island. Voi începe, hotărâsem eu, cu scurte opriri în Atlanta și Houston, ca să-i vizitez pe Naomi și Ruth, pe soții lor și pe nepoții mei. Cele două fete au ajuns să mă considere de mult tatăl lor natural. Richard nu s-a opus să le adopt în mod legal. Încă de la început, m-am pomenit că le tratam din punct de vedere psihologic ca pe copiii mei biologici și n-am simțit niciun regret pentru faptul că n-am zămislit

propriii mei copii. Dar nu ne apropie nimic altceva. La fel ca în majoritatea familiilor pe care le frecventez, discutăm numai fleacuri când ne vedem și ne enervăm reciproc foarte repede. Richard nu s-a arătat niciodată gelos pentru că ne-am apropiat atât de repede unii de alții și s-a lepădat de orice simulacru de viață de familie, de îndată ce a putut s-o facă în mod cuviincios. În numai câțiva ani și-a luat alte soții, iar cu ultima a făcut și un copil.

De asemenea, abia aștept să aflu mai multe despre acea nuntă grotescă din clădirea capului de linie, nunta sfârșitului de secol, după cum îi spun acum Yossarian și alții, la care el a spus – în timp ce eu chicoteam comic – că va fi invitat.

— Am fost jefuit odată, la acel cap de linie, i-am spus.

— Fiul meu a fost arestat acolo.

— Pentru că ai fost jefuit?

— Pentru că am făcut scandal și am devenit isteric, când am văzut că polițiștii nu făceau nimic.

— Hoțul a fost legat de zid cu cătușe.

— M-au legat și pe mine, l-am informat, și tot nu cred că voi mai călca vreodată pe acolo.

— Nici măcar la o nuntă? O nuntă ca asta? Cu două mii de kilograme din cel mai bun caviar de nisetru rusesc, comandă specială?

N-o să vreau să mă duc. Mai există câteva compromisuri pe care nu vreau să le fac. Deși Esther, doamna rămasă văduvă, pe care o văd foarte des, „ar fi în stare să moară” ca să participe, ca să fie acolo și să caște gura la ceilalți.

Când am cunoscut-o pe Glenda, vremea destrăbălării trecuse deja pentru ea. Eu mă simțeam din când în când un pic trădat, fiindcă nu participasem la zilele ei boeme de glorie, pentru a mă bucura și atunci de ea din punct de vedere sexual, cum o făcuseră mulți alții, de care ea se jena să-și mai amintească, sau pentru a mă bucura și de colegele ei de cameră și de alte prietene ale

ei. Gândul că acele patru fete trăiseră atât de liber continua să mă excite și să mă chinuie. Avusesem și eu parte de ani buni de promiscuitate, cu fetele din zilele de studenție de la Universitatea New York și din Greenwich Village, apoi de la firmă și cu altele pe care le cunoscusem prin oameni de la firmă, și chiar cu o puicuță-două, în fiecare semestru, pe vremea când am predat la colegiul din Pennsylvania, timp de doi ani. Cu toate acestea, pentru scurt timp, când ne-am căsătorit, încă mi se mai întâmpla să mă înfurii, să fiu gelos și arțăgos în special din cauza trecutului ei erotic și să-i dușmănesc pe toți masculii, pe toți tinerii, pe fotbalistul ăla din liceu și apoi pe toți bărbații care fuseseră partenerii ei de desfrânare. Îi uram în mod special pe cei despre care îmi imaginam că o aduseseră întotdeauna, cu ușurință, pe culmile amețitoare ale plăcerii. Pe ea nu păreau s-o intereseze performanțele legate de virilitate. Pe mine mă interesau și, printre ticăloșii despre care știam câte ceva sau despre care aveam o motivație să născocesc ceva, îl includeam și pe soțul ei, Richard. Îl vedeam în aceste drame înjositoare ca pe un cavaler cuceritor și un adversar irezistibil și acest lucru a rămas valabil și după ce m-am obișnuit să-l cred un tip înfumurat, pisălog, superficial și prost, întotdeauna dând pe afară de atâtea planuri energice, determinate de ambiții meschine, un tip pe care și Glenda îl considera deja doar plicticos și exasperant. Faptul că ea încă nutrea o îndelungată pasiune pentru cei ce-i semănau era o amintire rușinoasă, aproape prea deprimantă, ca să poată fi suportată de vreunul dintre noi.

Încă nu înțeleg cum de un tip cu melanom a putut să muncească în continuare, să fie avansat și să aibă noi prietene și chiar două neveste. Dar Richard a reușit. Lew ar fi putut să-mi spună, mă gândisem dintotdeauna; dar nu voiam să ghicească Lew ce ajunsesem eu să înțeleg despre mine

însumi – că nu mă maturizasem pe deplin niciodată, nici măcar alături de Glenda, dacă era vorba de modul de comportare al unui bărbat față de o femeie.

Prima nouă prietenă a lui Richard cu care am dat ochii a fost o infirmieră din cabinetului oncologului său. Era cu nasul pe sus și știa tot despre starea lui fizică; totuși, s-a culcat cu el foarte curând și răspundea la telefon în apartamentul lui, de parcă i-ar fi aparținut. Următoarea a fost prietena ei cea mai bună, în fața căreia a cedat și care știa și ea de tumorile lui, dar tot s-a căsătorit cu el. În timp ce această căsnicie se destrăma, au urmat mai multe fete, una după alta sau în același timp, iar apoi a apărut unduioasa și inteligenta femeie de familie bună, cu care s-a căsătorit de asemenea, o avocată cunoscută, cu o firmă mare la Los Angeles, oraș în care Richard a migrat, găsind o slujbă și mai bună decât cea pe care o părăsise, pentru a-și întemeia un cămin cu ea și pentru a se îndepărta și mai mult de toate pretențiile pe care le avea aici familia lui de la el. Și erau doar cele despre care se asigura, făcând toate eforturile în acest sens, că vom afla, pe care le chema în apartamentul nostru când venea acolo în permisie, în timp ce încă mai catadicsea să-și exercite acest drept sau ca să se certe iarăși pentru banii de întreținere sau din cauza problemelor cu Michael, care deveneau tot mai acute, pe măsură ce el îmbătrânea. Richard plecase deja în vest, înainte să auzim vehiculându-se acel oribil cuvânt, *schizofrenie,* și să aflăm, din biblioteca revistei *Time* și din dosarele de cercetare, că pe atunci se presupunea a fi o afecțiune nu prea bine definită. Glenda disprețuia teama mea respectuoasă față de Richard.

— E un biet negustor, pentru numele lui Dumnezeu, și un fanfaron, exclama ea indignată, când mă auzea făcând speculații izvorâte din invidie. Dacă agață o sută de femei, sigur că va

găsi câteva, care să-l considere mai bun decât nimic sau decât idioții cu care sunt deja combinate. Știm amândoi că la vorbe se pricepe.

Știam amândoi că avea un anumit farmec insistent, deși la noi nu avea succes. Uneori, în timp ce ea moțăia, îi clarificam anumite lucruri din prima noastră ceartă, iscată în jurul ziarului de dimineață și având-l ca subiect pe individul care era pe atunci la Casa Albă: un tip josnic, egoist, încrezut, fals și nesincer, așa că de ce am avea pretenții să se comporte altfel? încă nu pot să-i spun dacă dobitocul pe care-l avem acum acolo este un dobitoc mai mare decât ceilalți doi dobitoci dinaintea lui, dar cu siguranță că pare un dobitoc destul de mare, ținând seama că îl are pe Noodles Cook drept confident și pe parazitul ăla hulpav, cu păr argintiu, C. Porter Lovejoy, care tocmai a ieșit din pușcărie, în urma unei amnistii prezidențiale, și este acum supervizorul lui moral.

Izbuteam întotdeauna să realizez cu abilitate medierea cu Richard. Cu mine avea tendința de a se arăta plăcut și prietenos, dar nu-l lăsam niciodată să fie sigur că îi reușea figura.

— Fixează o întâlnire la prânz, m-am oferit, la scurt timp după ce Glenda și cu mine am început să ne spunem și alte lucruri și să ne retragem, ca să stăm de vorbă, la petreceri. Lasă-mă să-i vorbesc în numele tău.

— Lu' cui? întrebă ea.

— Cui? m-a luat gura pe dinainte în mod spontan.

— Of, Doamne! strigă ea, trecându-i proasta dispoziție. Ești un pedant. Singer, ești un bărbat drăguț și deștept, dar tare pedant mai ești!

Era prima oară când auzeam rostit cuvântul *pedant.* Cred că atunci, poate chiar în clipa aceea, am început să nu mă mai împotrivesc, în mod conștient, să fiu ademenit într-o legătură durabilă cu o femeie, nici măcar cu acelea care mă tulburaseră peste măsură o perioadă de timp. Nu-

mi era teamă să-mi asum o obligație, dar mi-era teamă de o capcană. Dar o femeie care putea folosi cuvântul *pedant,* am judecat, care putea să spună despre soțul ei că era *duplicitar* și *narcisist* și să-l numească pe directorul nostru adjunct *troglodit,* era o femeie cu care simțeam că aveam ce discuta și cu care poate că aș fi fost chiar dispus să trăiesc, trecând peste cei trei copii, un soț anterior și un an în plus peste vârsta mea. Și mai era și creștină. Unii tipi din Coney Island au crezut că înnebunisem când au aflat cu cine se însura în cele din urmă Sammy Singer: o fată cu trei copii, o neevreică, cu un an mai mare decât el. Și nici măcar nu era bogată!

Glenda mai avea o calitate, despre care n-am pomenit nimănui decât după dispariția ei, și atunci i-am spus doar lui Lew, odată când beam amândoi, eu obișnuitul meu whisky scoțian cu gheață, el tot Carstairs și Cola: era drăgăstoasă și îndrăzneață când bea și ieșea în oraș să se distreze, plină de haz și poznașă și toate astea au devenit și mai evidente după ce ne-am căsătorit, iar spontaneitatea ei și surprizele care mă încântau peste măsură nu aveau limite, până în perioada când s-a îmbolnăvit și s-a liniștit. Nu o dată, așezați pe bancheta din spate a mașinii cu care ne întorceam acasă de la o petrecere, cu niște oameni pe care abia îi cunoscuserăm, ea. Începea să mă mângâie, să mă pipăie și să mă frece, avansând tot mai mult, în timp ce eu mă străduiam să continuu o conversație normală cu perechea din față, spunând bancuri cu glasul exagerat de ridicat, pentru a-mi justifica râsetele și faptul că vorbeam tare și întretăiat, fiindcă ea intervenea la rându-i cu tot felul de remarci și răspunsuri la întrebări, după care se ghemuia din nou, ca să mă mai lucreze, și exista ceva care mă solicita mai mult decât o trădau poticnelile glasului meu, când în sfârșit se asigura că ejaculasem. Aveam orgasme uluitoare, ea știa asta, și încă mai am. Acum se declanșează mai

greu, dar durează mai mult. Lew i-a spus lui Claire că aveam lacrimi în ochi când îmi depanam amintirile, mi-a destăinuit acest lucru ultima dată când ne-am văzut, la un prânz într-un restaurant, la scurt timp după moartea lui Lew, când ea urma să plece cu avionul în Israel pentru prima dată, în speranța că ar putea să cumpere acolo o casă de vacanță pe malul mării, pentru ea și oricare dintre copiii care ar fi vrut să vină.

Glenda și cu mine nu ne-am făcut niciodată curte și acesta a fost unul dintre motivele pentru care căsnicia noastră a evoluat așa cum a evoluat. M-a dus într-o după-amiază jos, pe patinoarul din Centrul Rockefeller. În copilărie eram un titirez pe patine cu rotile, jucam genul nostru de hochei pe stradă și m-am descurcat atât de bine cu patinele pe gheață, încât a fost tentată să creadă că glumisem. Am închiriat o mașină într-o duminică de primăvară și i-am dus pe ea și pe copii în Coney Island, unde nu fuseseră niciodată. Le-am servit drept ghid în Cursa cu Obstacole. S-au rostogolit toți în Butoiul Hazliu, au râs de imaginile lor deformate din oglinzile magice și după aceea i-am condus peste drum, ca să le arăt casa Tilyou, de două etaje, a fondatorului. Le-am arătat numele încrustat pe suprafața de piatră a primei trepte, care continua să se afunde în trotuar și deja aproape că dispăruse. Erau sceptici față de impresia mea că și casa se scufunda și că înainte fusese cu un nivel mai înaltă. O săptămână mai târziu, am închiriat o mașină mai mare, am luat-o și pe maică-sa la întoarcere și am luat devreme cina de duminică, la un mare restaurant cu produse marine din Sheepshead Bay, numit Lundy. După ce Glenda și cu mine ne-am luat rămas-bun cu o sărutare, ne-am mai sărutat o dată, lipindu-ne unul de celălalt, și atunci ne-am dat seama că începuse. Am simțit o puternică atracție sentimentală față de mama ei. Simțeam lipsa propriei mele mame. Eu locuiam în cartierul select al orașului, iar Glenda

locuia în centru și într-o seară, târziu, când nu avea chef să se ducă acasă, fiindcă băuse câteva pahărele după serviciu cu ocazia aniversării zilei de naștere a unei alte fete, prelungită cu o lungă cină de douăsprezece persoane și apoi la un club cu jazz și la un ring de dans în Greenwich Village, am spus că putea să doarmă la mine. Ea a acceptat imediat. Aveam un divan și o canapea lungă.

— Nu trebuie să facem nimic, am promis încurajator, când am ajuns. Vorbesc serios.

— Ba o să facem, decise ea ferm, râzând. Și să nu faci pe băiețelul sfios cu mine. Te-am văzut la treabă.

După aceea, rareori ieșeam fără a face loc în programul nostru și șansei de a rămâne singuri neobservați. Ne duceam la cinema, la teatru, ieșeam din oraș în weekend. O dată a vrut să ia și fetele, să vadă *Regele și cu eu.*

Eu am spus: Vrei să spui regele și cu mine.

După o secundă de uimire, și-a dat seama că glumeam și a râs.

— Of, Doamne! strigă ea cu neîncredere și admirație. Tot pedant ai rămas! Ce glumă poate să-ți treacă prin cap! Dar prefer să fiu măritată cu un pedant decât cu un dobitoc, mai ales cu un pedant care mă face să rid. Sam, a sosit momentul. Mută-te la mine. Practic, locuiești acum acolo și am spațiu suficient. Nu te deranjează copiii mei, îți petreci cu ei mai mult timp decât a petrecut Richard vreodată. Îi duci în Coney Island să vadă *Regele și cu mine* și te împaci cu Michael mai bine decât noi toți. Naomi și Ruth se uită la tine cu respect, chiar dacă Naomi te-a depășit deja în înălțime. Și cu mama te împaci mai bine decât reușesc eu, când îmi vine ciclul. Nu ești obligat să te însori cu mine.

— Știi că asta nu e adevărat. Știi că e o minciună.

— Nu chiar acum.

Nu eram sigur dacă doream s-o văd zilnic.

— Acum mă vezi la serviciu în fiecare zi. Suntem împreună în fiecare weekend.

— Știi că asta-i altceva.

— Iar după ce voi renunța la slujbă și tu mă vei întreține, vei sta departe de mine, la birou, mai mult timp decât acum.

Nu era o gospodină la fel de bună cum fusese mama și gătea destul de modest. Până și mama ei gătea mai bine, deși nici ea nu era prea pricepută. I-am spus categoric că nici nu mă gândeam.

Dar, continuând să ieșim din oraș în weekend, am început să-mi las haine de rezervă în apartamentul ei și, când stăteam la ea până noaptea târziu, îmi era mai ușor să rămân să dorm și dacă tot dormeam la ea, mi-a devenit în curând mai la îndemână și apoi la îndemână de tot să mă culc cu ea. Avea și ea haine la mine, precum și o trusă de cosmeticale în care avea și un sterilet. Nimănui din familia ei nu i se părea ciudată prezența mea acolo. Numai Michael era uneori intrigat și mai mormăia câte o remarcă criptică sau amuzată, dar pe Michael îl indigna în mod spontan aproape orice și nu-l ținea mult. Uneori, Michael își pierdea interesul față de ceea ce spunea chiar în timp ce vorbea și schimba subiectul la mijlocul propoziției. Ceilalți considerau că era felul lui special de a glumi. El pretindea că așa era, dar eu îl luam în serios și am început să simt că ascundea și altceva.

Familia colabora pentru a ne simplifica întâlnirile: în curând, și livingul a devenit un spațiu privilegiat, când se făcea târziu și închideam ușa. Și era foarte bine, pentru că, dacă eram amândoi ațâțați de băutură, se putea întâmpla să începem chiar acolo cu o îmbrățișare degajată și să terminăm tot acolo și nimeni nu putea ghici unde vor zbura hainele noastre. La început și mulți ani după aceea, rareori exista o noapte în care, rămânând singuri, vreo dimineață sau vreo după-amiază în excursiile noastre, când să nu facem dragoste măcar o dată, chiar și în timpul

menstruației. Mai târziu am lăsat-o mai moale și mai ratam câte o șansă, adeseori din cauza grijilor și necazurilor pe care ni le producea Michael și care pe ea o deprimau și o mâhneau teribil. Pe atunci îl eliminasem deja pe Richard din viața noastră, ca pe o persoană nedemnă de luat în seamă. Ea vorbea solemn și plângea liniștit în brațele mele, după care ne sărutam ca să ne consolăm reciproc și chiar și atunci, când ea îmi simțea tăria, făceam dragoste într-o altă dispoziție, cu solicitudine și tandrețe. Zăboveam suficient ca să-i stârnesc reacțiile, apoi mă descărcăm și eu, iar ea termina sau nu, dar era bucuroasă că eram mulțumit și recunoscătoare că o ajutasem să mai scape un pic de apăsătoarea povară a problemelor pe care le avea cu Michael, devenit acum o problemă și pentru ea. Încă sunt convins că n-am cunoscut în viața mea o persoană mai puțin interesată, mai generoasă și mai puțin egoistă decât ea, sau mai puțin pretențioasă sau sâcâitoare, și nici nu pot concepe măcar că ar fi putut exista o femeie mai potrivită pentru mine, ca soție și prietenă, cum a fost ea. Și acest lucra este valabil pentru întreaga noastră căsnicie, chiar și în perioadele de criză ale lui Michael, urmate în cele din urmă de inevitabila sinucidere, până în perioada când ea a început să se simtă prea des rău de la stomac și intestine și când medicii, după ce i-au făcut analizele, au stabilit că avea cancer la ovare și abia atunci s-a terminat luna noastră de miere.

Iar aceia au fost cei mai frumoși, efectiv cei mai frumoși ani ai vieții mele, fără un singur minut de regret. A fost mai frumos decât în război. Yossarian ar înțelege ce vreau să spun.

A murit după treizeci de zile, cum socotise Teemer, vlăguită tot mai mult de boală, cu puține dureri acute, după cum ne garantase, și încă mă simțeam îndatorat față de el când l-am reîntâlnit la spital, unde îl îngrijea pe Lew, și am aflat cu

stupefacție că se internase și el în salonul de psihiatrie din cauza stresului exercitat permanent asupra lui de idiosincratica „teorie a biologiei” emisă de el și care devenise prea dificilă ca să-i mai poate ține piept, fără a fi ajutat. Continua să lucreze în timpul zilei, dar dormea acolo seara, singur. Soția lui putea fi internată cu el, dar preferase să nu fie.

Absorbit de munca lui, harnic și melancolic, Teemer era la rândul lui mai mare decât mine și, după cum îl descria Yossarian, o victimă infirmă a războiului pe care-l purta împotriva cancerului. Conform concepției lui actuale, lumea care decoda celulele canceroase vii și societățile pe cale de dispariție erau reprezentări ale unei condiții unice. Vedea cancere peste tot. Ceea ce vedea într-o celula vedea la scară mai mare în organism și ceea se petrecea în om găsea recreat în grupuri. Susținea o năucitoare convingere, o convingere, afirma el, cu o evoluție la fel de sănătoasă și de viguroasa ca tumorile maligne tipice, care erau specialitatea lui: convingerea că toate acele excrescențe distrugătoare, pe care le vedea înmulțindu-se pretutindeni, fără a putea fi oprite, erau la fel de normale și de inevitabile pentru modul nostru de viață ca replicile celulelor maligne din lumea animală și vegetală pe care le cunoștea.

Dennis Teemer putea să privească civilizația – chiar îi plăcea să glumească, făcând un paradox pesimist – și să vadă lumea doar ca pe microcosmosul unei celule.

— Poate că ai vrea să știi încă două lucruri despre aceste celule canceroase. Ele trăiesc veșnic în laborator. Și sunt lipsite de autocontrol.

— Hmm, spuse Yossarian. Ia spune-mi, Teemer, o celulă canceroasă trăiește la fel de mult ca o celulă sănătoasă?

— O celulă canceroasă este o celulă sănătoasă, veni răspunsul care ne nemulțumi pe toți, dacă

standardele sunt forța, evoluția, mobilitatea și răspândirea.

— Trăiește la fel de mult ca o celulă normală?

— O celulă canceroasă este normală, veni umilitorul răspuns. Din punct de vedere biologic, te-ai aștepta să se comporte altfel? Pot trăi veșnic…

— Veșnic?

— În laborator, spre deosebire de celulele noastre. Se înmulțesc la nesfârșit. Nu ți se pare că e o dovadă de sănătate? Migrează, întemeiază colonii și se răspândesc. Din punct de vedere biologic, în lumea ființelor vii, de ce te-ai aștepta să nu existe celule mai agresive decât toate celelalte?

— Hmm.

— Și biologia face întotdeauna ceea ce are de făcut. Nu știe de ce și nici nu-i pasă. Nu are de ales. Dar, spre deosebire de noi, nu caută motive.

— Lucrezi cu idei foarte vagi, i-am spus eu ambiguu.

— Aș vrea să înceteze, spuse soția lui.

— Este plăcerea mea, spuse Teemer, schițând un zâmbet. Iradierea, operațiile chirurgicale și chimioterapia constituie activitatea mea. Dar nu această activitate mă deprimă. Mă deprimă deprimarea.

— Aș vrea să vină acasă, spuse doamna Teemer.

El se simțea onorat de faptul că era luat în serios de colegii lui medici de la psihiatrie: ei îl credeau nebun, dar considerau că acest lucru era irelevant.

Reîntâlnirea cu Yossarian mi-a retrezit un val de amintiri dragi din război, chiar și despre incidente cumplite, primejdioase și revoltătoare, ca acela când Snowden a fost rănit și a murit de frig, în timp ce Yossarian voma, încremenit, pe propriii lui genunchi. Și amintirea despre cum leșinam eu, amețit, de fiecare dată când îmi reveneam și vedeam că se mai întâmpla ceva ce nu îmi puteam impune să privesc: cum îndesa Yossarian carnea

într-o rană de la coapsă, cum tăia bandaje, vomând, cum folosea pânza perlată a parașutei lui Snowden drept pătură, ca să-l încălzească și apoi drept giulgiu. Apoi, când m-am prăbușit cu Orr și când luase Milo cilindrii cu bioxid de carbon, ca să facă siropurile cu înghețată pe care ofițerii le primeau zilnic, iar noi, recruții, numai duminicile. În urma investigațiilor, s-a stabilit că, din punct de vedere logistic, nu puteau exista decât veste de salvare sau siropuri, nu amândouă. Au votat pentru siropuri, pentru că erau mai mulți cei care se bucurau de sirop decât cei care ar fi avut nevoie vreodată de veste de salvare. Am făcut aterizarea aceea forțată cu Joe Flămândul. I-au dat o decorație pentru că a adus avionul înapoi și l-a avariat în mod inutil. Și a mai fost decorația primită de Yossarian pentru că s-a învârtit pe deasupra podului de la Ferrara a doua oară, în timp ce McWatt, care era la comenzi, fredona: „Ah, ce dandana, dracu' să-i ia!" Văzând cum se agitau reticulele în cruce din vizor și știind că va rata, Yossarian nu-și irosise bombele. Eram singurele avioane rămase care mai aveau o șansă sa atingă ținta și tot focul artileriei antiaeriene era îndreptat spre noi.

— Cred că trebuie să mai încercăm o dată, nu? l-am auzit pe McWatt pe interfon, după ce podul rămăsese neatins.

— Cred că da, răspunse Yossarian.

— Mai încercăm? întrebă McWatt.

— Da.

— Ah, ah, fredonă McWatt, ce naiba!

Ne-am întors, am lovit podul și l-am văzut pe Kraft, copilotul nostru din Statele Unite, murind în avionul de lângă noi. Și pe urmă Puștiul Sampson, desigur, sfârtecat pe plajă, de avionul în care era McWatt, în timp ce zburda într-o barcă ancorată în apă. Și „Ah, ce dandana, dracu' să-i ia!" fredonase McWatt către turnul de control, înainte de a pluti alene prin jur, pentru a se ciocni apoi de un munte.

Și, firește, veșnica amintire despre Howie Snowden, rece și sângerând la numai câțiva centimetri, strigând brusc în timp ce sângera:

— Începe să mă doară!

Atunci am văzut că avea dureri. Până atunci nu știusem că exista durere. Am văzut și moartea. Și după acea misiune, m-am rugat la Dumnezeu la începutul fiecărei misiuni, deși nu credeam în Dumnezeu și nu aveam încredere în rugăciuni.

Acasă, niciodată nu prea se arăta cineva interesat de război, de războiul meu, cu excepția lui Michael, care nu se putea concentra mult timp. Pentru fete era doar o poveste de necrezut și un film de călătorii. Michael asculta cu atenție un minut-două, după care devia pe tangente mai personale. Fiind mitralior în coada avionului, stăteam cu fața spre spate, ghemuit pe genunchi, sau ședeam pe un suport ca o șa de bicicletă. Michael putea să-și imagineze perfect, se grăbi el să afirme, pentru că avea o bicicletă și mergea cu ea la plajă, ca să privească valurile și pe fetele care se scăldau și cum puteam să privesc drept înainte deși stăteam cu fața spre spate? Michael, nu e de râs, îl mustrau fetele. El rânjea de parcă ar fi glumit. Nu, am răspuns, nu puteam privi decât drept înapoi, dar un mitralior din turelă, ca Bill Knight, își putea roti mitralierele în toate direcțiile.

— Asta pot și eu, spuse Michael. Pun pariu că încă mai pot să rotesc titirezul. Știi cumva cum se întâmplă că ne punem toți la păstrare costumele de baie în aceeași perioadă a anului și… începem să ne jucăm cu titirezul?

Fetele își ridicară mâinile, exasperate. Glenda la fel. Mie nu mi se părea întotdeauna că Michael încerca să fie hazliu, deși, când era atacat, pretindea îndatoritor că asta îi era intenția. Îi spuneam Sherlock Holmes, pentru că acorda atenție unor detalii și sunete pe care noi ceilalți nu le băgăm în seamă, jucând și acest rol cu același teatralism comic exagerat. Avea de asemenea

probleme cu proverbele, cum nu-mi putusem imagina că ar putea exista. Nu pricepea de ce „leneșul mai mult aleargă”, fiindcă, argumenta el, dacă e leneș, nu aleargă niciodată. A rămas odată cu gura căscată, când Glenda, dându-i un sfat, a afirmat că e mai bine „să nu zici hop până n-ai sărit”, de vreme ce lui nici nu-i trecuse prin cap să sară. Ca și mama lui, pe vremea când era copilă, asculta de oricine. Dacă i se cerea, ajuta la spălatul vaselor. Când colegii de clasă i-au spus să consume droguri, a consumat droguri. Când noi i-am cerut să înceteze, a încetat. S-a apucat din nou, când a fost îndemnat. Nu avea prieteni apropiați și părea să le simtă lipsa în mod patetic. După ce a împlinit nouăsprezece ani, ne-am dat seama deja că nu era în stare să urmeze un colegiu. Discutam pe ascuns cum să-i găsim un serviciu care să nu implice relații strânse cu alții: pădurar, paznic de noapte, paznic de far, acestea erau glumele noastre cele mai negre și perspectivele cele mai bizare. După ce a împlinit nouăsprezece ani, ne întrebam deja ce am putea face cu el. Michael a hotărât în locul nostru. Glenda a fost prima care l-a găsit când a ieșit prin spate, cu un coș de rufe de la mașina de spălat. În curtea din spate a casei pe care o închiriasem în Fire Island, era un singur copăcel, un pin scoțian pipernicit, de care Michael se spânzurase.

Fotografiile care ne-au rămas de la el puteau frânge inima oricui. Glenda n-a protestat, când le-am ascuns în caseta în care ținea fotografiile ce o înfățișau pe ea ca majoretă și pe tatăl ei ca negustor de utilaje agricole. În aceeași casetă cu decorația mea aviatică și cu aripile de mitralior, tresele de sergent, fotografia aceea veche cu mine, Snowden și Bill Knight, așezați pe un șir de bombe, în timp ce Yossarian ne privea din fundal, plus fotografia aceea și mai veche, înfățișându-l pe tata cu mască de gaze și cască, în primul război mondial.

La scurt timp după aceea, Glenda, care fusese întotdeauna sănătoasă, a început să aibă deseori simptome cu un caracter vag, greu de verificat: sindromul lui Reiter, virusul Epstein-Barr, fluctuații ale compoziției sângelui, maladia lui Lyme, un sindrom de oboseala cronică, amorțeală și furnicături în extremități și, în sfârșit, tulburări digestive și o indispoziție mult prea specifică.

Îl cunoscusem pe Teemer prin Lew și el sugeră să ne consultăm măcar cu oncologul care depistase maladia lui Hodgkin. Teemer a verificat datele și nu a fost de altă părere. Excrescența inițială din ovar nu mai era problema principală. Mai grave se puteau dovedi cele din alte zone.

— Depinde, se pronunță el evaziv prima dată când discută cu noi, de biologia individuală a tumorilor. Din nefericire, cele din ovar nu se manifestă decât după ce s-au răspândit deja. Părerea mea este că…

— Mai am un an? îl întrerupse tăios Glenda.

— Un an?

Teemer ezită, luat prin surprindere.

— Un an bun, domnule doctor. Îmi puteți promite?

— Nu vă pot promite, spuse Teemer, cu o tristețe plină de regrete, despre care am aflat în curând că era tipică pentru el.

Glenda, care pusese întrebarea, manifestând o falsă încredere și voioșie, a fost șocată de răspunsul lui.

— Îmi promiteți șase luni?

Glasul ei era mai slab.

— Șase luni bune?

— Nu, nu vă pot promite.

Ea zâmbi forțat.

— Trei?

— Nu depinde de mine.

— Mai puțin nu vă cer.

— Vă garantez una și nu foarte bună. Dar nu veți avea dureri mari. O să vedem.

— Sam! oftă Glenda adânc. Adu fetele acasă. Cred că ar trebui să începem să ne organizăm.

A murit brusc în spital, la numai treizeci de zile după aceea, de embolie coronariană, în timp ce i se administra experimental o nouă medicație, iar eu am bănuit întotdeauna o înțelegere umanitară, despre care nu mi s-a spus nimic. Yossarian, care-l cunoștea bine pe Teemer, considera credibilă această probabilitate.

Burtos și masiv, cu părul alb, Yossarian nu arăta așa cum mi l-aș fi imaginat. Nici eu nu m-am dovedit a corespunde imaginii pe care și-o făcuse despre mine. Mi-l închipuiam avocat sau profesor. M-a surprins să aflu că se asociase cu Milo Minderbinder; el nu a părut impresionat de postul meu în departamentul de publicitate de la *Time.* Am fost însă amândoi de acord că era minunat faptul că, datorită norocului sau selecției naturale, reușiserăm amândoi să supraviețuim și să ne meargă bine.

Părea logic ca amândoi să fi fost un timp profesori de școală și apoi să ne apucăm de publicitate și relații publice, de dragul unui salariu mai mare și a unui mediu mai vioi, și că amândoi năzuisem să scriem literatură, ceea ce ne-ar fi propulsat în elita oamenilor celebri și bogați, iar în plus să scriem piese de teatru și scenarii de film elevate.

— Am ajuns să ne placă luxul, numindu-l siguranță, observă el, pe un ton de trecătoare părere de rău. Pe măsură ce îmbătrânim, Samuel, riscăm mereu să devenim acel gen de persoană pe care pretindeam că îl disprețuiam în tinerețe. Cum ți-ai închipuit că voi arăta acum?

— Căpitan în aviația militară, tot la vreo douăzeci de ani, care părea cam țicnit, dar știa întotdeauna ce făcea.

— Și șomer, răspunse el râzând. Nu prea avem de ales, nu?

— Odată, la Roma, i-am mărturisit, am intrat într-o încăpere pe care o împărțeam cu Snowden în permisie și te-am văzut peste servitoarea aceea durdulie, care se oferea oricăruia dintre noi care o solicita și purta întotdeauna niște chiloți de culoarea lămâii.

— O țin minte. Le țin minte pe toate. Era drăguță. Nu încerci să te abții să te întrebi mereu cum o fi arătând acum? Eu n-am probleme, fiindcă fac asta tot timpul. Nu mă înșel niciodată. Dar nu pot să merg cu gândul înapoi. Nu pot să privesc o femeie acum și să-mi amintesc cum arăta în tinerețe. Mi se pare mult mai ușor să prezic viitorul decât să prezic trecutul. Nu pățești și tu la fel? Vorbesc prea mult?

— Despre ultima chestie ai vorbit ca Teemer.

Și eu aveam impresia că vorbea un pic ca Yossarian de odinioară și i-a plăcut s-audă asta.

El și Lew nu prea se plăceau. Simțeam cum fiecare se întreba ce vedeam în celălalt. În discuțiile de la spital nu era loc decât pentru un singur lider și lui Lew îi era greu să se impună ca persoană extravertită, când el avea un metru optzeci înălțime și scăzuse în greutate până sub șaptezeci și cinci de kilograme. Lew se asociase, tactic, cu Yossarian și cu vizitatorii lui mai liniștiți, precum Patrick Beach și importanta Olivia Maxon, entuziasmată în mod ridicol de cele două tone de caviar ale ei, și chiar cu blonda vivace și cu frumoasa infirmieră.

Adeseori ne adunam seara în cabinetul lui Teemer din clinica de psihiatrie, ca să discutăm despre sănătate mintală, democrație, neodarwinism și nemurire, printre ceilalți pacienți de acolo, toți bine sedați și holbându-se imperturbabili la noi, lipsiți de interes, de parcă așteptau ca niște vaci cu fălcile căzute, în timp ce noi ne zbăteam să ajungem la o concluzie; părea și asta o nebunie. A trăi sau a nu trăi continua să fie dilema care-l frământa pe Yossarian și nu-l consola cu nimic să

audă că trăise deja mai mult decât și-ar fi închipuit că va trăi, poate încă de la originea speciilor, și că prin ADN-ul transmis în copiii săi va continua să trăiască mult timp după ce va muri, din punct de vedere genetic.

— Eu nu vorbesc din punct de vedere genetic, Dennis, și tu știi asta. Bagă în mine o genă care să le slăbească pe cele care mă îmbătrânesc. Vreau să rămân veșnic așa cum sunt acum.

Sociabilul Teemer era obsedat până la nebunie de cunoștințele sale căpătate în laborator, conform cărora celulele canceroase metastazice erau dezvoltări genetice ale malignității originare, mult mai agresive, mai abile și mai distrugătoare. De aceea, el trebuia să le considere drept îmbunătățiri evolutive și să se întrebe dacă nu cumva toate intervențiile sale medicale asupra pacienților nu erau crime împotriva naturii, agresări nedorite ale curenților care echilibrau viața biologică și pe care îi vedea germinând, într-o sincronizare armonioasă, pretutindeni unde existau ființe vii. La urma urmelor, era el nevoit să întrebe, de ce era atât de nobil sau atât de esențial omul?

— N-am contribuit cu nimic la propria noastră evoluție, în schimb contribuim din plin la propriul nostru declin. Știu că pare o idee revoluționară, dar trebuie să iau în considerare această probabilitate. Sunt neodarwinist și om de știință.

— Eu sunt telal, spuse Lew, care se săturase deja de spital. Așa am început.

— Nu, Lew, ai început într-o celulă de spermă, ca un mănunchi de ADN, care încă nu știe cine ești.

— Căcat! îi spuse Lew.

— Exact, spuse Teemer. Asta suntem toți.

— Desigur, Dennis, dacă asta îți place să gândești, spuse Lew, care se săturase la rândul lui de atâtea speculații intelectuale și plecă acasă în ziua următoare, ca să aștepte acolo rezolvarea lucrurilor.

De altminteri, nici Yossarian și cu mine nu prea eram compatibili unul cu celălalt. Eu nu știusem de scenariile lui de film. Iar el s-a cam ofensat, când am reacționat la ideea lui de a scrie o piesă despre familia Dickens doar cu un zâmbet și nu am reacționat deloc la proiectul unui roman comic despre Thomas Mann și despre un compozitor dintr-un roman de-al lui, care încheiase un pact faustic.

Ceea ce nu-mi plăcea la Yossarian era faptul că părea oarecum conștient de unicitatea persoanei sale și era mai mult decât mărginit în felul în care-și alegea prietenii.

Ceea ce nu-mi plăcea la mine însumi era faptul că încă mai eram dispus să-l accept ca pe o persoană superioară. Eram surprins să-l găsesc printre vizitatorii lui pe individul de la capul de linie, McBride, însoțit de o femeie plăcută, cu ochi strălucitori, pe care o prezentase drept logodnica lui. Un tip pe nume Gaffney trecu pe la Yossarian, ca să clatine din cap a reproș spre patul în care zăcea. Își exprimă părerea despre un vechi pact faustic între Dumnezeu – sau poate era diavolul – și primul om, care era poate o femeie.

— Îți voi da inteligență, ar fi afirmat Creatorul, și suficiente cunoștințe ca să distrugi tot ce este pe pământ, dar va trebui să le folosești.

— S-a făcut, ar fi spus strămoșul nostru și asta a fost Facerea.

— Îți place ideea? întrebă Gaffney.

— Să mă gândesc, spuse Teemer. Poate fi cheia teoriei mele unificatoare.

— Vino acasă, spuse soția lui.

— Ai înnebunit? strigă Teemer. Nu vin până nu termin.

McBride era omul de la CLAA, care îmi dăduse bani ca să ajung acasă, după ce fusesem arestat acolo. Era fascinant să-l văd arătându-se prietenos cu Yossarian și punând amândoi la cale nunta de la capul de linie, la care ar putea să vină președintele

pe calea ferată subterană și la care urma să oficieze, printre alți prelați, și cardinalul.

— Dacă ai ocazia, complotam eu subtil cu Yossarian, întreabă-l pe cardinal cui îi aparțineau genele lui Isus.

— Și Teemer vrea să știe.

Vreau să fac acea călătorie înjurai lumii, cât mai există încă lumea. În Hawaii trăiește o femeie care a lucrat pentru mine, precum și fosta nevasta a unui prieten de la care cumpăram lucrări de artă, pe vremea când mai organizam proiecții de diapozitive pentru comis-voiajori, la revista *Time.* Era de mult căsătorită cu un alt bărbat. Aș vrea să le revăd pe aceste două cunoștințe. Yossarian mă sfătuiește să nu ocolesc Noua Zeelandă, dacă tot mă duc în Australia, și să vizitez mai ales sudul insulei, pentru munții săi înalți și pentru ghețari. Poate o să încerc chiar să pescuiesc păstrăvi intrând în râu cu cizme înalte, cât voi sta acolo. Uite încă o chestie pe care n-am făcut-o niciodată. În Sydney locuiește vechiul meu amic de la serviciu, împreună cu soția lui, într-o casă cu vedere spre golf, cu un bazin pentru exercițiile pe care le face de la vârsta de douăzeci și nouă de ani, pentru a-și menține musculatura părții superioare a trupului; au hotărât deja să stau la ei cel puțin două săptămâni. Nu-și mai poate folosi picioarele, de când i-au paralizat din cauza maladiei Guillain-Barré, după ce a făcut injecții preventive antitoxice, în vederea unei întruniri de afaceri din Mexic. Yossarian cunoaște femei necăsătorite în Sydney și Melbourne și s-a oferit să le sune ca să mă prezinte. Îmi sugerează să-i trimit dinainte fiecăreia câte un buchet de trandafiri roșii. Zice că trandafirii roșii au întotdeauna succes. După aceea, vreau să mă duc în Singapore, unde o fată care era asistentă locuiește împreună cu soțul ei, avocat la o firmă americană de acolo, și apoi în Hong Kong, unde de asemenea am cunoștințe. De acolo o să iau avionul până în Italia, numai la Roma. Vreau să

încerc să găsesc clădirea din Via Veneto, în care aveam apartamentele acelea pe două etaje întregi. Cred că o să-mi placă Roma mai mult ca ultima dată, când am fost ca rezervă la o conferință de afaceri rapidă, dar nu la fel de mult ca prima dată, când am fost acolo ca tânăr militar în timpul războiului, cu o poftă feroce de mâncăruri italienești și cu un libido tineresc, care se aprindea extrem de repede și se reînnoia mereu, inepuizabil, în mod misterios. După aceea o să mă duc în Anglia, unde mai am niște cunoștințe, cu care de asemenea am lucrat. Cred că ar fi păcat să omit Parisul, dar nu mai cunosc pe nimeni în Franța și nu știu ce aș putea face acolo singur. Apoi o să mă întorc în apartamentul meu costisitor, după șapte-opt săptămâni, la o casă și o viață văduvite de persoana care a însemnat pentru mine mai mult decât oricine pe lume.

Mi-am ales țări sigure și linii aeriene neutre. Dar probabil că oricum voi fi răpit de teroriști, ca glumă de Paști, și apoi împușcat din cauza pașaportului meu american și a originii mele evreiești. Esther s-ar mărita, probabil, cu mine dacă m-aș mobiliza s-o cer în căsătorie, dar numai dacă și-ar putea păstra averea de văduvă. Este o femeie plictisitoare și încăpățânată. Nu ne-am împăca bine.

Yossarian o duce mai bine decât mine, pentru că are încă de luat decizii importante. Sau cel puțin așa zice Winkler, care venise la el la spital ca să-i raporteze despre înțelegerea de afaceri cu Milo Minderbinder pentru noul lui prototip de pantof – îmi vin să rid la amintirea zilelor din copilărie, când Winkler punea bazele afacerii lui cu prototipul de sandvișuri-pentru-micul-dejun-aduse-la-domiciliu și eu scriam cu litere mari DORMIȚI PÂNĂ TÂRZIU DUMINICĂ DIMINEAȚA pe fluturașii lui de reclamă – când blonda aceea frapantă a dat buzna în salon cu vestea care îl va șoca pe Yossarian. Apropiindu-se de șaptezeci de

ani, el era confruntat cu înfricoșătoarea perspectivă de-a deveni iarăși tată, sau poate că nu, și de a se căsători a treia oară, sau poate că nu.

— Ei drăcie, au fost cuvintele pe care Winkler și-a amintit că le-a auzit ieșind din gura lui.

Femeia astfel însămânțată era infirmiera brunetă. Era clar pentru toți că aveau relații intime de câtva timp. Ea zicea că, dacă era să facă vreodată un copil, voia să fie al lui. Și dacă nu-l făcea pe ăsta, în curând aveau să fie amândoi prea bătrâni.

— Ea nu-și dă seama, izbucni Yossarian, că la vârsta când copilul va primi pașaport eu voi avea optzeci și patra de ani?

— Nu-i pasă.

— O să vrea să mă căsătoresc cu ea?

— Desigur. Și eu vreau.

— Ascultă – și tu, Winkler! – să nu suflați o vorbă despre asta, porunci Yossarian. Nu vreau să mai știe nimeni.

— Cui aș putea să-i spun? întrebă Winkler și imediat îmi spuse mie. Știi ce-aș face? adăugă el cu aerul pompos pe care-l adopta când se dădea om de afaceri.

— Ce-ai face? am întrebat.

— Nu știu ce-aș face, a răspuns și amândoi am izbucnit din nou în râs.

Faptul că l-am găsit pe Yossarian în spital și am văzut tot ce punea la cale, când am dat de prietena lui blondă entuziastă și de infirmiera însărcinata pe care voia s-o ia de nevastă, de Patrick Beach și nevastă-sa în vizită la el, precum și manevrele secrete dintre Beach și blondă, când am văzut că mai veneau pe acolo în mod regulat McBride cu logodnica lui și că vorbeau despre nunta aia de nebuni, programată să aibă loc la capul de linie, cu două tone de caviar, comandă specială – toate astea și altele îmi produc timide regrete că am ratat multe chestii și că acum, când n-o mai am, îmi dau seama că simpla fericire n-a fost suficientă.

31

CLAIRE

Când îi ajunse din nou la stomac, se hotărî să cedeze și să-și piardă cunoștința. Nimic nu i se părea mai rău decât greața. Putea suporta să-și piardă părul, spunea el, încercând să facă haz, dar în privința celeilalte nu mai era sigur. Erau atâtea în jurul lui de care îi era silă. Cancerul îi producea greață, tratamentul îi producea greață și acum apărase ceva nou, căruia ei îi spuneau limfom. Pur și simplu nu mai voia să se lupte cu toate astea. Avusese dureri de toate felurile. Dar spunea că greața era mai rea ca toate. Simțisem imediat că de data asta se întâmplase ceva cu el. Imediat ce am ajuns acasă, a început să facă socoteli. Nu voia să se lase.

— Cât e mai mult – opt procente sau zece procente?

— Din ce? i-am răspuns. Zece procente. Ce te așteptai să spun?

— Atunci ce cântărește mai mult – un kilogram de pene sau un kilogram de plumb?

— Știi că nu sunt tâmpită. Nu e nevoie s-o iei iarăși de la capăt.

— Ce valorează mai mult – un kilogram de cupru sau un kilogram de ziare?

Am zâmbit amândoi, cuprinși de amintiri.

— Acum cunosc răspunsul și la această întrebare.

— Zău, țâțe-mari? Ia să vedem ca să ne convingem. Câte timbre de trei cenți sunt într-o duzină?

— Lew!

— Bine, atunci cât e mai mult – zece procente din optzeci de dolari sau opt procente dintr-o sută de dolari?

— Să-ți aduc ceva de mâncare.

— De data asta sunt egale. Nu-ți dai seama?

— Lew, dă-mi pace. Ești în stare să mă întrebi acum cât fac opt ori șapte. Cincizeci și șase. Nu-i așa, Lew?

— Minunat. Face opt ori șapte mai mult decât nouă ori șase? Hai, scumpo. Încearcă. Cum se compară?

— Lew, pentru numele lui Dumnezeu, lasă-mă să întreb lucruri pe care le știu! Vrei omleta mai moale sau mai prăjită, sau astăzi vrei să întorc ouăle?

Nu-i era foame. Dar mirosul de brânză îi provoca întotdeauna un zâmbet. Nu mânca prea mult, dar fața i se lumina și în felul acesta îl puteam face să renunțe. Era ca și cum, dacă el credea că eu nu mai știam tabla înmulțirii, n-aș mai fi fost în stare să mai păstrez niciun ban din câți îmi lăsa el. Nu mai jucam scrabble, table, rummy sau casino și nu mai putea să vadă un film la video fără să se plictisească și să adoarmă. Îi plăcea să primească scrisori; îl amuzau teribil scrisorile lui Sammy. De aceea l-am rugat să continue să le scrie. N-avea chef de vizitatori. Îl oboseau. Trebuia să le facă conversație. Și știa că și lor le era silă de el. Emil venea să-l trateze acasă de alte boli, ori de câte ori simțeam că aveam nevoie de el, dacă nu era plecat să joace golf. Medicul nostru de familie n-ar fi renunțat la asta de dragul nimănui, nici măcar de dragul propriei lui familii. Dar și el era obosit. Ne era deja silă tuturor de Teemer și cred că și Teemer se săturase de noi. Nebunia lui e doar un tertip de care se folosește. Nu-și mai poate suporta pacienții; i-a spus ceva în sensul ăsta lui Lew. Crede că am ajuns să dăm vina pe el pentru tot. De aceea am hotărât să folosim spitalul de lângă casă, de vreme ce Teemer nu mai descoperea nimic nou. Lew intra în spital ori de câte ori era nevoie și se întorcea acasă ori de câte ori avea chef. Întotdeauna se simțea mai degrabă ca acasă în casa noastră, dar nu voia să sfârșească acasă. Și

știam de ce. Nu voia să mă apese cu încă o nenorocire. Prin urmare, s-a internat din nou când a simțit că se apropia clipa Infirmierele erau încă topite după el, și cele tinere și cele bătrâne și măritate. Cu ele avea încă puterea să glumească. Cu ele mai găsea câte ceva de râs. Poate că nimeni n-o să creadă – el ar crede, pentru că îi dădeam mereu să înțeleagă când mă înfuria asta – dar am fost mândră că femeile îl considerau întotdeauna atrăgător, deși mă enervam când unele soții care veneau la club se dădeau la el prea fățiș și îl vedeam cum le făcea jocul, începând să mă întreb unde se va opri. Îmi plăcea să ies în oraș ca să cumpăr cele mai scumpe rochii pe care le puteam găsi pentru o mare petrecere, numai ca să le arăt că încă eram stăpâna casei. În vacanțe, mă amuza teribil întotdeauna cum lua peste picior alte cupluri, cu care credeam că am dori să ne petrecem timpul. Dar de data asta, se întâmplase cu adevărat ceva cu el și lecțiile acelea de aritmetică mă scoteau din minți. Era supărat că nu puteam învăța tot felul de lucruri cum voia el – era un adevărat spectacol să-i vezi mutra când începea să clocotească de furie și cum începea să-i zvâcnească nervul din falcă, de parcă ar fi fost o bombă cu ceas, iar pe urmă mă înfuriam și eu.

— Cred că se pregătește de moarte, mi-a spus fiica mea Linda când am spus că nu mai puteam suporta.

Michael al nostru era și el cu ea și a fost de acord.

— De aceea face atâtea socoteli și vorbește atâta despre creditele bancare.

Îmi scăpase treaba asta, deși l-am citit întotdeauna ca pe o carte. A, nu, le-am spus, Lew nu va înceta niciodată să se lupte. Dar încetase și nu nega.

— Vrei să știi ce crede Linda? l-am întrebat, ca să-l pun la încercare. Crede că te-ai hotărât să te pregătești de moarte. I-am spus că a înnebunit.

Oamenii nu hotărăsc așa ceva, nu oamenii normali în orice caz, nu oamenii ca tine. Ai fi ultima persoană care are face asta.

— O, ce fetită deșteaptă, a spus el ușurat și preț de un minut păru fericit. Claire, am obosit să mă lupt cu boala, a adăugat el direct și atunci jur că am crezut că o să-l podidească plânsul. Ce rost are?

Îmi amintesc cât de palizi erau ochii lui albaștri și îmi mai amintesc că dintr-odată s-au împăienjenit. Nu voia să se dea bătut în fața mea, dar acum pariez că atunci o făcuse, un pic doar, fiindcă nu-l vedea nimeni, poate mai mult decât un pic, poate tot timpul. Și iată ce mi-a spus:

— Claire, au trecut mulți ani, nu? Am reușit să ajung până aproape de șaptezeci de ani, nu? Până și Teemer crede că asta e ceva. Nu prea mai suport să fiu îngrețoșat, să mă simt slăbit tot timpul. Sammy ar vrea să mă audă spunând *mi-e greață,* în loc de *mă simt îngrețoșat,* dar ce știe el? Parcă ieri l-am înșfăcat pe individul care a încercat să-mi fure portofelul și l-am ridicat pe capota mașinii. Ce-aș putea face cu el acum? Nu suport să mă văd atât de scheletic. De aceea mă internez atât de des în spital. Nu suport să mă vezi tu în halul ăsta și nici copiii.

— Lew, te rog, nu-mi vorbi așa.

— Ascultă-mă, Claire. Să păstrezi întotdeauna mulți bani lichizi într-un seif din bancă, în caz că ai o nevoie urgentă. O să găsești o mulțime în două dintre ele. Vor sigila seifurile după dispariția mea, așa că închiriază de acum două, numai pe numele tău, la două bănci diferite și transferă acolo niște bani. Știi că mi-a plăcut întotdeauna să planific totul din timp. Dă-le copiilor un set de chei ca să le aibă, dar să nu le spui unde sunt seifurile decât când va veni clipa. Să afle de la avocați, iar pe avocați nu-i lăsa să afle tot. Să n-ai niciodată încredere în avocați. De aceea am avut întotdeauna doi. Când încep să aibă încredere unul în celălalt,

debarasează-te de amândoi. Am o bucată de pământ pe plajă, pe una dintre insule, despre care nu ți-am spus niciodată; acum e pe numele tău și mai e o bucată bună de pământ în California, despre care de asemenea nu știai. Pe asta s-o vinzi imediat, ca să plătești taxa de moștenire. Poți avea încredere în asociatul la bucata asta. Poți avea încredere și în Sammy Singer, pentru sfaturi în privința copiilor. Și în Marvin Winkler. Dar dacă poți, nu renunța la blocul de apartamente. Nu te mai gândi la ce spuneam noi despre proprietari. Merită să-l păstrezi fie numai pentru monedele de la mașinile de spălat.

— Atâta lucru știu și eu, Lew. Mi-am dat seama înaintea ta.

— Desigur. Dar, dacă ești într-adevăr atât de deșteaptă, Claire, răspunde-mi la următoarea întrebare. Dacă ai avea un milion de dolari investit în acțiuni scutite de trei ori de impozit, cu un procent de șase la sută, la cât s-ar ridica profitul?

— Anual?

— Bravo, fetițo.. Ai un cap pe umeri.

— Cu dinți îmbrăcați. Și o față cosmetizată.

— De ce nu poți învăța cifrele?

— Șaizeci de mii de dolari pe an, minus impozitul.

— Formidabil. Bravo, iubito. În asta constă toată frumusețea de a fi bogat cu adevărat. Dacă un Rockefeller sau un altul are o sută de milioane în aceste acțiuni, o să scoată…

— Șase sute de mii! O groază de parale!

— Ba nu! Și mai mult. Șase milioane dobândă pe an, fără să facă nimic și fără impozit. Mai mult decât vom reuși tu sau eu vreodată. Nu sunt minunate speculațiile financiare? Dar, dacă în loc de un milion neimpozabil, ai avea doar nouă sute de mii investiți, cu același procent de șase la sută…

— Of, Lew, pentru numele lui Dumnezeu, mai slăbește-mă!

— Gândește-te. Gândește-te bine.

— Deci încă o dată nouă ori șase, da?

— Da, exact, asta e singura deosebire. Deci, câți bani vei câștiga cu nouă ori șase?

— Vor ști copiii.

— Lasă copiii! Nu vreau să fii nevoită să depinzi de ei și nu vreau nici ca ei să fie siliți să depindă de tine. Oamenii se schimbă, oamenii înnebunesc. Uită-te la Teemer. Uită-te la agitația și certurile dintre Glenda și sora ei, din cauza casei de fermă, după ce a murit mama ei. Ții minte ce i s-a întâmplat tatei cu cei zece mii pe care i-am luat cu împrumut și ai văzut ce s-a întâmplat cu capul mamei tale, înainte de a fi apucat să îmbătrânească?

Când tatăl lui i-a împrumutat cei zece de mii de dolari pentru a-și înființa firma de instalații la mâna a doua, care atunci a devenit și depozitul nostru de cherestea, banii scoși de el erau toți bani lichizi și niciunul dintre noi nu știa de unde proveneau sau unde îi ținuse înainte de a stabili condițiile și de a întocmi actele, toate foarte oficiale și foarte legale, ca să-i revină lui Minnie și apoi tuturor celorlalți, dacă i se va întâmpla lui ceva. Trebuiau să existe acte și trebuia să existe o dobândă. Bătrânul Morris, care nu s-a temut de nimeni toată viața, se temea să nu ajungă sărac la bătrânețe și avea deja optzeci de ani.

Doamne, ce bine îmi amintesc prăvălia de vechituri, de parcă ar fi fost ieri. Era mică, un spațiu restrâns, lat cam cât un garaj pentru un camion, cam de mărimea restaurantului din centru, unde luam prânzul Sam Singer și cu mine, deși camionul era întotdeauna parcat afară, în față, pentru că înăuntru erau prea multe vechituri și afară, în spate, la fel. Mormane întregi de metale, sortate pe categorii: alamă, fier, cupru și un cântar suficient de mare pentru a ține un balot de ziare și tot atâta murdărie. Ziarele curate erau scoase din pivnițele administratorilor tuturor blocurilor din

Coney Island, care le adunau ca să ia bani pe ele și acestea erau puse lângă baloturile mari. În ele putea fi orice. La sfârșitul zilei, toți – Lew, tatăl lui, frații, cumnații, chiar și Smokey Rubin și negrul – își spălau și își frecau bine corpurile și unghiile de la mâini, cu apă rece de la furtun, cu o perie industrială mare și săpun de leșie. Iar eu așteptam acolo îmbrăcată la patru ace, gata să ies cu el în oraș. C

Nu se temea decât de șobolani, nu doar de șobolani în sine, ci și de gândul că ei existau, chiar și când a făcut armata peste ocean și apoi în lagărul de prizonieri. În abatorul din Dresda totul era foarte curat, spunea el.

Toate astea, toți oamenii și toată munca de acolo îmi erau la fel de străine, după cum voi descoperi ca îmi sunt israeliții, dacă voi cumpăra într-adevăr o casă și mă voi stabili acolo. Lew ar fi fost încântat ca eu să trăiesc în Israel, deși n-am putut niciodată să-l conving să se ducă acolo – nu prea l-am putut convinge niciodată să plece într-o țară străină, unde nu știa limba și unde nu-l cunoștea nimeni. Eu aș alege cel mai îndepărtat colț de lume, unde să mă pot relaxa și poate să mă bucur de câteva amintiri, în timp ce aș încerca să trăiesc un alt gen de aventuri, într-un loc cu vechi tradiții pentru mine, cu oameni cu un moral bun, plin de speranță și de înțeles. Vreau să mă bucur de toate astea.

Și eu am avut o educație evreiască, dar viața mea de acasă, într-o familie mică din nord, nu se putea compara cu a lor. Tata era contabil. Pe urmă a fost agent de pariuri la curse, ca și tatăl lui Marvin, și era un împătimit al jocurilor de noroc, dar purta întotdeauna costum, cămașă și cravată și îi plăceau pălăriile panama și pantofii fantezi alb cu negru, perforați, care-mi amintesc că erau la modă pe atunci. Familia lui Lew, o familie mare, harnică și zgomotoasă, care vorbea cu accent idiș și de Brooklyn, mă nedumerea și mă atrăgea. La

fel și toată șleahta de tipi ușuratici, deschiși și gălăgioși din Coney Island. L-am cunoscut la o întâlnire cu vărul meu, care locuia acolo, eu trebuia să mă întâlnesc cu alt băiat, dar imediat ce mi-a făcut ocheade și mi-a dat de înțeles că i-ar plăcea să continue, niciun alt tip pe care l-am mai cunoscut oriunde altundeva n-a mai avut vreo șansă. Pur și simplu ne potriveam. N-am adus niciodată subiectul în discuție, dar bănuiam că o să vreau să mă recăsătoresc, indiferent dacă lui i-ar fi plăcut sau nu ideea. Ne-am căsătorit de tineri, am fost tot timpul măritată și nu cred că m-aș putea obișnui vreodată să trăiesc singură, dar unde să găsesc un tip ca el?

— Nu conta pe mine, a spus Sammy când i-am destăinuit toate astea.

— Nu trebuia să-mi spui, i-am retezat-o eu.

Am prostul obicei de a scăpa grosolănii pe care nu le cred.

— Sam, nu te supăra, dar n-aș putea împărți niciodată un dormitor cu tine.

— Cred că nici eu, a spus Sam cu zâmbetul lui blând și am fost încântată să constat că nu-l jignisem. Va fi greu să găsești altul ca el.

— Crezi că nu știu? Dar el te invidia, te invidia mult, pentru viața ta în miezul orașului. Sau pentru ceea ce credea că este viața ta. Chiar și după ce te-ai însurat cu Glenda, te imagina bând zdravăn în fiecare noapte și culcându-te cu toate stricatele alea de la birou și cu celelalte, cu care te întâlneai mereu, umblând după reclame.

Sam se arătă foarte încântat.

— N-am făcut-o niciodată, spuse el, cu oarecare mândrie, dar și jenat. Niciodată, după ce m-am însurat cu Glenda. Nu mi-am mai dorit s-o fac, cât timp a trăit ea. Și apropo, Claire, știi că Glenda a lucrat cu mine în același birou câțiva ani buni, deci cum credea el că aș fi putut scăpa basma curată? Unde crezi că vei găsi alt bărbat, Claire? Poate că

nu-ți dai seama, dar standardele tale sunt foarte înalte.

Nu aveam idei bune. Încă dețineam școala de artă din Italia, lângă Florența, pe care mi-o cumpărase Lew ca un cadou-surpriză de ziua mea de naștere. Câte alte femei au primit vreodată un asemenea cadou de ziua de naștere? Dar n-am încredere în bărbații italieni în general și nu mă atrag artiștii decât ca artiști. Nu am încredere în bărbații israeliți, dar ei cel puțin sunt sinceri și te lasă să înțelegi că vor trupul tău pentru o noapte sau pentru o jumătate de oră și că ți-ar vrea și banii. I-am depășit în vârstă pe bărbații din Coney Island. Oricum, toți au murit. Va trebui să mint în privința vârstei mele, dar cât timp o să mai pot s-o ascund?

— Sam, îți amintești de prăvălia cu vechituri din McDonald Avenue?

Își amintea prăvălia cu vechituri, însă doar pe câțiva din familie, pentru că ei nu erau prea drăguți cu străinii și nici măcar unul cu celălalt. Întotdeauna locuiau cel puțin două familii, în mare înghesuială, în micul bloc de apartamente pe care-l cumpărase și îl deținea Morris. Nu se simpatizau întotdeauna între ei – cumnatul lui, Phil, făcea tot posibilul ca să-i scoată pe toți din sărite și chiar a votat republicani ca Dewy, Eisenhower și Nixon – dar erau solidari când era nevoie să se apere între ei, inclusiv pe cuscri și apoi pe mine, de îndată ce am început să vin la masă acolo din când în când și să înnoptez în camera uneia dintre surorile lui, chiar și înainte de a ne căsători. Nu cred că m-a jignit vreunul și nici nu mi-a spus vreo vorbă nepoliticoasă, chiar și atunci când nu aveam dreptate. Poate doar cu excepția lui Sammy și apoi a lui Marvin, care mă tot tachinau, și apoi a tipilor care făceau pe deștepții glumind cu Lew pe seama pieptului meu plin. Nu-mi plăcea să aud de la el că făceau haz de față cu toți, spunând de sânii mei că erau țâțe mari, dar el nu și-a dat seama niciodată

dacă ăsta era sau nu un compliment, după cum susținea mereu șiretul Sammy Singer. Bătrânul s-a îndrăgostit de mine și și-a propus să mă ocrotească, pentru că tatăl meu murise. Mă considera orfană.

— Louie, ascultă-mă, ascultă-mă bine, îi spunea el chiar când eram de față. Ori te însori cu ea, ori o lași în pace.

Nu voia să-l lase pe Lew să doarmă noaptea la mine nici când era mama acasă.

— Poate că mama ei nu vede ce se întâmplă, dar eu văd.

Și Lew l-a ascultat. L-a ascultat până ne-am căsătorit și pe urmă ne-am apucat de treabă; aproape că nu ne-am mai oprit niciodată, nici măcar în spitale, până ultima oară. Lew era un mare crai și fustangiu, dar când era vorba de familie era un adevărat puritan. Nu i-au plăcut niciodată și era neiertător cu fetele în bikini și fuste scurte, cu legături amoroase încă din școală. De altfel, nici mie nu-mi plăceau. Și nu-mi plăcea că înjurau. Înjurau mai rău ca băieții și nici măcar nu li se părea că era ceva urât. Dar nu puteam să le spun nimic, de teamă să nu mă creadă demodată ca tații lor, care încercau să le bage mințile în cap. Așa am ajuns la el, la Fort Dix, în cele din urmă, unde el o brutaliza pe biata ordonanță germană, căreia noi îi spuneam Herman Germanul, iar eu încercam să-l conving să înceteze. Până la urmă l-am convins, amenințând că o să mă dezbrac în pielea goală și o să încalec pe trupul lui operat de hernie, chiar acolo, în fața lui Herman Germanul în poziție de drepți. Fără pic de umor, fără un zâmbet, l-a lăsat în cele din urmă pe Herman să plece. Dar asta s-a întâmplat după aproape o jumătate de oră, în care Herman a stat în picioare, povestindu-și trecutul. Devenea foarte rău când era vorba de nemți și jur că efectiv l-am implorat să înceteze. Dar asta l-a dat gata în cele din urmă, pentru că Lew mă văzuse dezbrăcată și niciun alt tip nu mă

văzuse, iar pe atunci eram încă fecioară. Ne-am căsătorit în 1945, curând după ce el s-a întors din lagărul de prizonieri și a făcut operația de hernie. Și asta după trei ani, în care i-am trimis pachete cu salam kosher și chiar și rujuri și ciorapi de nailon pentru fetele sărmane pe care îmi spunea că le întâlnea peste ocean. Eram prea deșteaptă ca să fiu geloasă. Oricum, majoritatea pachetelor n-au ajuns la el și în orice caz niciunul după ce a fost luat prizonier.

Doamne, cum mai munceau în prăvălia aia de vechituri, munceau de le ieșeau ochii din cap, cu tijele subțiri de oțel cu care împachetau baloturile și care se frângeau uneori și erau al naibii de periculoase. Bătrânul avea forța a trei bărbați și spera s-o moștenească și fiii și ginerii lui, de aceea amâna mereu să cumpere utilaje moderne de împachetare a baloturilor cu ziare vechi. Aveau clești și patente ca să răsucească tijele de ambalaj, aveau și tăietoare pentru țevile vechi de care făceau rost, dar cel mai mult își foloseau mâinile. Și umerii lor solizi. Și mai era Lew – copil încă – gol până în talie, cu un cârlig pentru baloturi în mâna dreaptă și clipind spre mine în semn de încurajare, în timp ce eu îl ajutam sau așteptam să termine ca să ieșim în oraș. Înfigea tare cârligul în balot, încorda brațul, îndoia genunchiul și balotul era ridicat peste cel de dedesubt și amândoi tremuram, iar manevra ne amintea de actul sexual.

Morris cunoștea valoarea banilor și nu voia să piardă niciun bănuț. Înainte de a ne da cu împrumut cele zece mii de care aveam nevoie ca să pornim afacerea, a venit să inspecteze clădirea pe care voiam s-o închiriem, o fabrică de curse de șoareci condamnată, plină de șoareci, cu o chirie de – nici mai mult nici mai puțin, bietul Lew – șaptezeci și cinci de dolari pe lună, bugetul nostru. Ne-a împrumutat banii – știam că o să ni-i împrumute – dar cu o dobândă de zece la sută, când băncile cereau patra. Dar el și-a asumat

riscul, în timp ce băncile nici nu voiau să audă, iar banii pe care și-i păstra pentru bătrânețe erau și ei la dispoziția noastră dacă am fi avut nevoie. Un Shylock ar fi cerat mai puțin, glumeam noi cu el, dar bătrânul a fost întotdeauna preocupat să strângă bani pentru bătrânețe. Chiar și când s-a sculat din pat după atacul cerebral, a vrut să-l ducă cineva cu mașina la prăvălia de vechituri, ca să muncească, atâta cât putea.

Lew era cel de-al șaselea copil, al doilea fiu din opt copii, dar, când l-am cunoscut, lua deja decizii. După război, Morris a sperat că Lew va continua să lucreze acolo și într-o bună zi să-și asume poate rolul lui de a se îngriji de prăvălie și de toată familia. Eu am crezut ca proasta că voiam ca el să rămână în armată, dar era categoric imposibil. Pusese de o parte câteva mii din solda lui de sergent, cei mai mulți băgați în bănci – l-au plătit pentru toată perioada când a fost prizonier de război – și banii scoși din jocurile de noroc, pe care-i trimitea acasă. Tatăl lui i-a oferit o majorare de salariu ca să-l păstreze acolo – de la cei treizeci de dolari pe săptămână dinainte de război la șaizeci și cinci pe săptămână. Lew a râs cât se poate de îngăduitor.

— Ascultă, Morris, ascultă cu atenție, fiindcă îți vreau binele, îți dăruiesc un an, pe gratis, dar pe urmă o să-mi hotărăsc eu salariul. Eu voi hotărî unde, când și cum voi munci.

— Se acceptă, a spus Morris, scrâșnind încet din protezele lui dentare.

Pe atunci, toți bătrânii aveau dinți falși.

Bineînțeles, Lew avea întotdeauna bani în buzunar, ca să negocieze cu administratorii și cu telalii. Uneori puteai să scoți un boiler intact dintr-un apartament. Apoi îl reparai și îl vindeai unui alt proprietar, drept o instalație folosită în condiții bune. Traiul precar oferea multe asemenea ocazii, laolaltă cu chiuvete de bucătărie, țevi, calorifere, vase de closet, tot ce exista într-o casă. Telalii nu

priveau spre viitor atât de departe ca noi. Pe administrator – Lew li se adresa cu „domnule”, „domnule director” sau „domnule șef* când apela la ei, ca să inventeze ceva – întotdeauna îi atrăgea ideea de a mai câștiga un ban în plus. Aveam o mulțime de asemenea obiecte și de aici s-a născut ideea de a înființa 6 firmă care să vândă materiale de construcție folosite, într-un loc din afara orașului unde nu existau destule. Cred că ideea a venit inițial de la mine. Era o perioada în care trebuia să-ți încerci norocul. Aveam nevoie în primul rând de simțul umorului și de încredere în sine, iar pe atunci le aveam din plin.

Îmi vine iarăși să mor de râs când privesc în urmă. Amândoi știam atât de puține lucruri și multe le știam eu mai bine decât el. Eu știam ce-i ăla un pahar cu picior, pe când Lew nu auzise în viața lui de așa ceva. Dar, după ce am spus că vreau pahare cu picior, a avut grijă să mi le cumpere pentru primul nostru apartament Le-a luat de la un tip pe nume Rocky, un fel de telal italian cu care se împrietenise, un întreprinzător de genul „orice ce doriți”. Era întotdeauna îmbrăcat nemaipomenit, chiar și când trecea pe la prăvălia cu vechituri, după ultima moda și cu părul dat cu briantină. Prima noastră mașină am fost tot de la Rocky, o mașină la mâna a doua. Rocky: „Ce-ți trebuie?” Lew: „O mașină”. Rocky: „Ce marcă?” Lew: „Un Chevrolet. Albastru. Ultramarin, așa vrea ea”. Rocky: „Când?” Lew: „în martie, anul ăsta”. În martie, am primit-o. Era în 1947 și mașina era din ’45. De asemenea, paharele cu picior, de care nici Rocky nu auzise în viața lui și parcă-i văd privirea sfioasă pe care mi-a aruncat-o și cum s-a scărpinat pe cap, împingându-și spre spate cu degetele claia generoasa de păr ondulat. Dar n-a arătat prin altceva că nu cunoștea produsul. Cine-l cunoștea pe atunci? Dar în săptămâna următoare, ambalate în hârtie – fiecare pahar învelit în șervețele de hârtie maro – am

primit cele două cutii, marca Woolworth. Pe gratis. Cadou de nuntă de la Rocky. Mamă, mamă! încă mai am câteva bucăți, le-am păstrat. Și au trecut aproape cincizeci de ani și iarăși Mamă, mamă!, pentru că Rocky a apărut de nicăieri și s-a dovedit a fi cel mai bun asociat pentru bucata de pământ din California în care Lew a spus că puteam avea încredere. Au păstrat legătura în toți acești ani și Lew nu l-a ocărât niciodată.

— De ce nu mi-ai spus niciodată? am fost nevoita să întreb.

— A fost în pușcărie, a spus Lew.

Mai există astăzi asemenea prietenii?

Lew era înfometat, era veșnic înfometat și plin de ambiție și întotdeauna cam străin de lumea pe care o vedea în jurul lui și din care voia să facă parte; n-a încetat niciodată să-și dorească să intre în ea și să-i aparțină. Ar fi putut să urmeze și colegiul și s-ar fi descurcat la fel de bine ca oricine, pentru că învăța repede, dar n-a vrut să-și piardă vremea. Și mama lui mă plăcea – toți mă plăceau – pentru că eram singura care îi împacheta cadourile cu hârtie specială și panglici. Stăteam mult timp cu ea, chiar dacă nu vorbeam prea mult. Eu nu prea înțelegeam idiș și ea aproape că nu știa altă limbă, iar în curând s-a îmbolnăvit de ceea ce medicii numeau îngroșarea arterelor de la cap și probabil că era boala lui Alzheimer și nimeni nu prea o înțelegea. Astăzi mi se pare că facem toți boala lui Alzheimer, dacă nu murim mai înainte de cancer. Întâi Glenda, apoi Lew.

— Și tata, spuse Sam. Și nu uita atacurile cerebrale.

— N-am uitat. A făcut și mama unul.

— Și al meu, în cele din urmă, spuse Sam.

Eu stăteam oricum cu mama lui Lew. Tactica mea era să răspund întotdeauna da. Din când în când, mai era nevoie și de câte un *nu* și îmi dădeam seama după felul cum clătina din cap sau mormăia că n-o nimerisem și, când nu mergea nici

asta și tot nu înțelegeam, zâmbeam și spuneam *poate.*

Lew învăța destul de repede și când a ratat șansa la marea companie petrolieră cu planul lui de încălzire cu petrol cu contor, și-a dat seama că existau oameni cu care nu putea progresa și locuri unde nu se va putea duce, și am fost suficient de inteligenți ca să ne vedem de lungul nasului. Nici măcar n-a încercat vreodată să se înscrie la clubul de golf al neevreilor, nici când aveam destui prieteni acolo ca să putem pătrunde. Îl amuza mai mult să-i invite pe ei la noi. Amândoi am învățat repede și, când am avut bani pentru două mașini, ne-am luat două mașini. Iar când au ajuns la modă mașinile străine, care erau mai bune decât ale noastre, am luat și două mașini străine.

Niciodată Lew n-a putut să sufere fibrele sintetice, imitațiile. Purta numai cămăși de comandă, din bumbac, cu condiția ca bumbacul să nu fie din Egipt. Egiptul era un alt subiect care îi mărea pulsul, după războaiele cu Israelul. Purta numai costume de comandă, de la un magazin numit Sills, chiar înainte de a ști cineva că John Kennedy își comanda costumele tot acolo. Și cel mai important din toate: manichiura, manichiura! Nu se plictisea niciodată de manichiură. Sunt sigură că obsesia asta era provocată de murdăria din prăvălia de vechituri și apoi din lagărul de prizonieri. Așa ne petreceam timpul la sfârșit, când nu mai putea nici măcar să se uite la televizor. Îi făceam și pedichiura. El se întindea pe spate și zâmbea. Făceam asta foarte des, după ce ne-am căsătorit; era o treabă intimă între noi. Le-am spus infirmierelor de la spital să-i aranjeze unghiile când voiau să-l facă fericit și așa au făcut, chiar și infirmierele șefe.

— A murit râzând, să știi, i-am spus lui Sam.

— Serios?

— Serios. Cel puțin, așa mi-au spus.

Îi spusesem dinadins așa și Sammy a sărit în sus de uimire.

— A murit râzând de tine.

— De ce?

— De scrisoarea ta, am spus eu, râzând iar un pic. Mă bucur că ne-ai trimis scrisoarea aceea lungă, despre călătoria ta.

— Tu m-ai rugat.

Mă bucur că a trimis-o. I-am citit-o pe fragmente când a ajuns la noi și amândoi am făcut mare haz de ea. Apoi a recitit-o singur. A luat-o cu el la spital, când a știut că se internează pentru ultima dată, și o citea cu glas tare infirmierelor. Noaptea, se întâmpla s-o pună pe infirmiera de serviciu să i-o citească cu glas tare. Infirmierele îl adorau, îți jur, nu erau ca astea țâfnoase și snoabe din New York. Întotdeauna le întreba ce mai făceau și le spunea ce bine arătau: și celor măritate, cu copii, și celor bătrâne. Știa cum să le înveselească și ce să le spună când aveau necazuri. „Mary, spune-i soțului tău să stea cu ochii-n patru, fiindcă imediat ce o să mă fac ceva mai bine, va trebui să te întâlnești cu mine după serviciu și în zilele libere și ar trebui să-nceapă de-acum să învețe să-și facă singur de mâncare seara. Și dimineața, fiindcă se va întâmpla să nu te găsească uneori când se va trezi.” „Agnes, uite ce-o să facem. Mâine ies din spital. Tu vii la cinci să mă iei cu Honda ta, ieșim în oraș să bem ceva și cinăm la motelul de pe munte. Ia-ți cu tine tot ce-ți trebuie, în caz că o să vrei să stai toată noaptea”, Agnes, nu râde”, spuneam eu, fiindcă eram și eu de față. „Vorbește serios. L-am mai văzut cum acționează și întotdeauna obține ce vrea. Așa am ajuns să mă mărit cu el.” Călătoria pe care ne-a descris-o Sam în scrisoare a fost într-adevăr frumoasă, cuprinzătoare.

— Noua Zeelandă, Australia, Singapore…

L-am lăudat.

— Și ai mai pomenit și de Hawaii, Fiji, Bali și Tahiti. Chiar ai fost pe acolo?

— Aproape. N-am fost în Fiji, Bali și Tahiti. Astea le-am adăugat pentru voi doi.

— Uite că a ținut figura. El s-a amuzat grozav imaginându-te în acele locuri. „Bietul Sammy”, i-a spus infirmierei de serviciu, în timp ce ea i-a recitit-o în acea ultimă noapte. A murit noaptea, știi, și m-au sunat dimineața. Astea au fost ultimele lui cuvinte, Sam: „Tocmai când are mai mare nevoie de mine, eu zac aici în spital. Poftim, bietul de el, a plecat fără noi, într-o călătorie în jurul lumii, și încă n-a învățat cum să agațe o fată.”

CARTEA

A UNSPREZECEA

32

NUNTA

Cele două mii de kilograme de caviar de cea mai bună calitate au fost împărțite de mașini automate în porții de o optime de uncie pentru cele cinci sute douăsprezece „canapele”, care, împreună cu cupele de șampanie de import, stăteau la îndemână pentru a fi împărțite repede de către cei o mie două sute de chelneri celor trei mii cinci sute de prieteni foarte apropiați ai Reginei, ai lui Milo Minderbinder, ai Oliviei și ai lui Christopher Maxon, precum și câtorva cunoștințe ale miresei și mirelui. Se pregătise în mod deliberat o cantitate excesivă, pentru a se atrage atenția presei. O parte din surplus era rezervată personalului. Restul a fost transportat în aceeași noapte, cu mașini frigorifice, la adăposturile de la periferia orașului New Jersey, în care cei lipsiți de adăpost și alți locatari ai clădirii de la capul de linie fuseseră adunați și concentrați temporar, pentru ziua și noaptea respectivă. Cerșetorii, prostituatele și traficanții de droguri murdari, astfel dislocați, au fost înlocuiți cu actori instruiți care-i reprezentau, personajele interpretate de ei fiind considerate mai autentice și mai suportabile decât originalele pe care le substituiau.

Caviarul a ajuns la atelierele departamentului de Bombe Comerciale al companiei Milo Minderbinder Enterprises Associates în optzeci de canistre vopsite de un artist, de câte douăzeci și cinci de kilograme fiecare. Acestea au fost

fotografiate, pentru a fi publicate în periodice de o cutremurătoare eleganță, dedicate bunului gust și măreților ocazii mondene, de amploarea nunții Minderbinder-Maxon.

Trăgători de elită cu cravate negre de la departamentul Bombe Comerciale al companiei M&M erau postați discret în dosul draperiilor din galeriile și arcadele de pe diversele balcoane ale clădirii capului de linie, urmărind în mod special acțiunile ilegale ale trăgătorilor de elită ai poliției orășenești și ale mai multor agenții federale însărcinate cu siguranța președintelui, a Primei Doamne și a altor oficialități guvernamentale.

Caviarul și șampania erau însoțite de sandvișuri pentru ceai, creveți reci, scoici, stridii, cruditați cu un strop de curty și *foie gras*.

Fără vulgaritate, insistase încă de la început Olivia Maxon.

În privința asta, neliniștea ei a fost alinată de tânărul sigur pe el, de lângă consola calculatorului, cu modelul nunții care urma să înceapă și care avea loc acum, ca și cum s-ar fi petrecut deja, pe monitoarele Centrului de Control al Comunicațiilor din clădirea capului de linie, în care fusese instalată aparatura pentru modelul pe calculator, pentru expunere și previzionare. Tânărul se îndreptă repede spre un alt monitor video, din cele șaizeci care se aflau acolo.

Pe acel monitor, după ce evenimentul care nu se petrecuse încă se consumase, maestrul de ceremonii al unui concern de presă răspundea la întrebări care nu fuseseră încă puse.

— N-a fost nimic vulgar, afirma el, înainte de a asista măcar la eveniment. Am fost la nuntă. Mi s-a părut fantastică.

De îndată ce temerile momentului fură alungate de această încurajatoare demonstrație a ceea ce era proiectat să se petreacă în mod inevitabil, Olivia Maxon îi strânse brațul lui Yossarian, cu un gest ce exprima revenirea încrederii și începu să

scotocească după încă o țigară, în timp ce stingea mucul celei pe care o fumase. Olivia Maxon, o femeie micuță și negricioasă, ridată și zâmbitoare, emaciată după standardele modei, nu se bucurase deloc de retragerea neprevăzută din activitatea de colaborare a lui Frances Beach, din cauza unui grav atac cerebral suferit de soțul ei, și de necesitatea de a se bizui mai mult decât voia pe John Yossarian, cu care nu se simțise niciodată prea sigură. Frances stătea mult acasă cu Patrick, interzicând vizitele ocazionale.

Aparatura din cabina de comandă din Aripa de Sud a clădirii capului de linie, dintre etajul principal și celelalte, era proprietatea Agenției de Bunuri Imobiliare Gaffney, iar tânărul înfipt, specialist în calculatoare, care oferea acum explicații numai pentru Yossarian, Gaffney și Olivia Maxon era angajatul firmei Gaffney. Se prezentase cu numele Watren Hacker. Cravata lui Gaffney, de culoarea vinului roșu de Burgundia, avea un nod Windsor. Umerii sacoului său de lână din ziua aceea erau pătrați.

Christopher Maxon lipsea, întrucât soția lui îi spusese că nu ar fi fost de niciun folos acolo. Milo, plictisit de această repetiție a evenimentului ce urma să aibă loc, se retrăsese afară, pe balconul ce înconjura încăperea. Nesimțindu-se deloc la largul lui în apropierea travestirilor care priveau, cu un acut simț al nedreptății, de la balustrada de deasupra, siluetele de dedesubt dintre care înțelesese că făcea și el parte, Milo coborâse cu liftul la etajul de dedesubt, ca să-l aștepte pe Yossarian și să facă împreună cu el un tur al clădirii, permis acum tuturor, pe care câțiva membri ai familiei lui considerau că trebuia să-l facă. Având deja asigurat venitul de pe urma avionului lui, Milo se gândea la zgârie-nori. Îi plăcea clădirea lui, M&M, și mai voia câteva. Îl mai frământa o enigmă: sus, pe un monitor, se simțise dezorientat de imaginea lui participând la

nuntă în cravată albă și frac și ținând un scurt discurs pe care nu-l văzuse încă, iar apoi dansând cu femeia aceea cu părul negru, Olivia Maxon, pe care abia o cunoscuse, deși el încă nu știa să danseze. Nu prea știa unde se plasa în timp.

Înainte de a coborî, îl scosese pe Yossarian afară, ca să-i spună câteva vorbe între patru ochi.

— Care naiba e problema, se mirase el absent, cu caviarul ăsta, lua-l-ar naiba?

— Nu e vorba de bani, îl informase Yossarian. Problema e cu peștii, lua-i-ar naiba. Dar acum consideră că au prins destui.

— Slavă Domnului, spusese Olivia auzind din nou vestea.

În arhivele mondene ale Muzeului Metropolitan de Artă existau linii directoare și pietre de hotar anterioare, ce urmau să fie întrecute și depășite. Cazul Minderbinder-Maxon va fi mai presus decât toate. Chiar și pe timp de criză, țara se scălda în bani. Chiar și în mijlocul sărăciei era loc pentru multă risipă.

Deși era primăvară, florarul care se ocupa de ornamentație instalase optzeci de pomi de Crăciun în cinci săli de ospăț și în jurul lor așezase mii de vase cu narcise albe. Existau două sectoare cu ringuri de dans și estrade pentru orchestre la etajele principale și secundare ale Aripii de Sud și una la etajul principal al Aripii de Nord. Începând cu jumătatea după-amiezii, mai multe reflectoare luminau intrările din Eigth Avenue și din Ninth Avenue, precum și pe cele mai mici, mai izolate, de pe străzile lăturalnice. Efectul produs înăuntru, prin geamurile fumurii ale ferestrelor de pe peretele exterior principal, ce se întindeau de-a lungul a două cvartale, era al unei băi de lumină solară pe un vitraliu. Autobuzele pe care le zăreau rulând prin geam erau văzute ca o inteligentă aproximare a lumii exterioare. La fel de apreciată ca imagine a realității era mirosul de fum de motoare Diesel ce plutea din când în când, filtrat

prin norii naturali de parfum emanat de femei și de esențele introduse în sistemul central de ventilație. Tuturor decoratorilor, florarilor și altor lucrători, care încheiau contracte cu M&M Commercial Catering, Inc. Li se cerea să semneze acorduri de confidențialitate cu departamentul Bombe Comerciale al M&ME&A și păstrarea secretului asupra acestor acorduri de confidențialitate era amplu popularizată.

Parterul Aripii de Nord, care era despărțită de Aripa de Sud de o stradă pe care urmau s-o străbată mireasa cu alaiul ei, fusese transformat în capelă și sală selectă de ospăț. Efectuarea acestei renovări necesitase mutarea masivelor scări ce duceau la nivelul de dedesubt, împreună cu ghereta de informații și imensa sculptură manevrabilă cu mingi colorate mobile, care ocupa o mare parte din suprafața pardoselii. Scările, ghereta de informații și lucrarea de sculptură erau expuse sub un baldachin provizoriu la Muzeul Metropolitan de Artă, în locul unde se înălța în mod obișnuit Marea Sală a muzeului, atrăgând un public respectabil și cronici destul de bune din partea criticilor de artă. Cât despre Marea Sală a muzeului, aceasta fusese mutată în clădirea capului de linie, închiriată pentru această ocazie contra sumei de zece milioane de dolari. Dislocarea scărilor și a sculpturii din Aripa de Nord făcuse loc pentru câteva staluri și câteva rânduri de bănci din lemn de nuc și, mai impunător, pentru instalarea în clădirea capului de linie a Templului Dendur din același Muzeu Metropolitan de Artă, care, prin aplicarea unei presiuni extrem de convingătoare și a unei taxe de încă zece milioane de dolari, a fost de asemenea închiriat temporar de muzeu pentru seara respectivă. În această Aripă de Nord a clădirii capului de linie urmau să urmărească cei de la Centrul de Control al Comunicațiilor repetiția ceremoniei nupțiale. În acea zonă fusese lăsat spațiu pentru o măsuță destinată principalilor

participanți la ceremonie, celor doi oaspeți ai lor de la Casa Albă și pentru șase mese rotunde, fiecare cu scaune pentru zece persoane implicate în organizare și legate îndeaproape de persoanele de vază de la masa dreptunghiulară, din fața coloanelor Templului. Altarul din interiorul Templului Dendur era mărginit de flori și de sfeșnice cu lumânări.

Un milion o sută douăzeci și două de mii de cupe de șampanie fuseseră aduse ca premii de participare și ca suveniruri. O imensă varietate de superbe candelabre din diverse epoci fuseseră instalate în toate cele cinci săli de ospăț, toate învelite în ramuri de salcie creață. Ramurilor de salcie li se adăugaseră fâșii de rafie și ele erau ca niște minuscule luminițe care licăreau în toate frunzele și în crengile tuturor celor optzeci de pomi de Crăciun. Splendide tapiserii folosite ca fețe de masă, nenumărate lumânări, colivii din alte vremuri, pline cu păsări vii, cărți prețioase și argintărie din diverse epoci se aflau din abundență peste tot. Tufele de ochiul-boului din cele două mii două sute de ghivece malaieziene care flancau toate intrările din sălile principale ale clădirii contribuiau la transformarea unei jumătăți din Aripa de Sud a etajului principal într-un Versailles în miniatură, cu mii de luminițe pâlpâitoare în ghivecele de teracotă, simulând milioane de lumânări. În o sută patru vitrine așezate de-a lungul pereților tuturor sălilor de ospăț erau actori vii, stând nemișcați sau activând în postura proxeneților, târfelor, traficanților de droguri, copiilor fugari, cerșetorilor, drogaților și a altor epave umane care ocupau de obicei clădirea capului de linie. Prăvăliile care rezistaseră, fiind încă rentabile, au fost plătite să rămână deschise toată noaptea, scoțând în relief originalitatea atmosferei și a decorului, și mulți invitați își petreceau cu plăcere clipele de răgaz făcând cumpărături în ele. Șaizeci și unu de seturi de

atrăgătoare gemene identice, toate care s-au putut găsi în lume pentru această treabă, pozau ca sirene în vreo cincizeci de bazine și fântâni artificiale, iar treizeci și opt de perechi de gemeni identici întruchipau trâmbițași care fluturau stindarde și ofereau răspunsuri hazlii la diverse întrebări.

Militari de la Autoritatea Portuară îmbrăcați cu vestoane roșii erau la datorie pretutindeni, pentru a-i ajuta pe invitați cu instrucțiuni și indicații. Centrul Trans Aerian al capului de linie era deschis pentru a asigura transportul la cele trei aeroporturi importante ale orașului a acelor oaspeți care se repezeau de la somptuoasa recepție Minderbinder-Maxon la somptuoase petreceri din Maroc sau Veneția, la festivaluri muzicale din Salzburg sau Bayreuth, la Expoziția Florală din Chelsea sau la partidele de tenis din Anglia.

Organizatorii – rafinați vânători de capete – se asiguraseră prin insistente interviuri ca numai manechine și slujitori ai Thaliei cu o creștere aleasă și de familie bună, absolvenți ai unor colegii de prestigiu, să fie angajați pentru rolurile tufelor, peștilor și ale altor ocupanți lefteri și degenerați ai clădirii, care, în mod normal, își aveau domiciliul și își duceau traiul acolo, iar ei se avântaseră cu elan în aceste roluri, manifestând un entuziasm înduioșător față de această farsă sănătoasă, care a cucerit inimile tuturor spectatorilor. Spre sfârșitul petrecerii, după cum au putut vedea cei care o urmăreau pe monitoare, actorii s-au amestecat printre oaspeți, în costume, simulând profesiile pe care le reprezentau – încă o inovație care a contribuit mult la hazul general.

Alți actori, alte actrițe, manechini și manechine se costumaseră pentru a înfățișa personaje din tablouri și filme celebre și se plimbau prin mai multe galerii, adoptând comportamentul caracteristic persoanelor pe care le maimuțăreau. Erau câteva copii ale lui Marilyn Monroe, vreo două ale lui Marlon Brando în rolul lui Stanley

Kowalski, câte un Humphrey Bogart pe ici pe colo, o pereche de Dantoni muribunzi și cel puțin două Mona Lise, pe care toată lumea le recunoștea. Chelnerii purtau bluze albe fâlfâitoare și veste brodate din diverse epoci. Salonul Clandestin de Pariuri și restaurantul Arby de al etajul doi, precum și restaurantul și barul Lundy de dedesubt, fuseseră reconstruite pentru a semăna cu birturile flamande din secolul al șaptesprezecelea, cu toate mărunțișurile și obiectele artizanale ce ticseau tavernele pe vremea aceea. Într-unul din aceste tablouri, un bărbat slăbănog cu piele lăptoasă, ochi trandafirii și păr de culoarea cuprului fuma o țigară, nu o pipă, cercetând totul cu o privire vicleană. Purta pantaloni bavarezi scurți, de piele, avea un alpenstock și un rucsac verde, iar Yossarian, care era aproape sigur că îl mai văzuse undeva, nu-și putea da seama dacă avea vreo treaba acolo sau dacă era doar un element nepotrivit în decor. Erau mai multe autoportrete destul de reușite ale lui Rembrandt și unul al lui Jane Avril. Nu era niciun Isus Christos.

După cină, oaspeții au fost liberi să danseze sau să treacă prin fața antichităților grecești și romane, pentru a cumpăra pâinea lui Zaro de la Coșul cu Pâine al lui Zaro, bomboane Fanny Farmer sau bilete la loteria de stat din New York, sau pentru a da o raită prin cizmăria Drago sau printr-unul dintre barurile Tropica Juice, unde piramidele de portocale erau împodobite în stilul Directoratului Francez, cu ghirlande, rozete și ciucuri. Mulți nu mai văzuseră până atunci piramide de portocale. Ornamentul din mijlocul meselor era alcătuit din frunze de magnolie și ramuri de primăvară aurite, iar coloanele drepte care susțineau Centrul de Control al Comunicațiilor se înfățișau mărețe în valurile de lumină argintie, cu fântânile care revărsau apă albă înspumată în jur și cu puzderia de stindarde ale breslelor, înălțate ca niște pânze de corabie, și de fanioane care fluturau și zvâcneau în

adierea artificială. O sală care dădea spre porțile de afară, unde se aflau autobuzele de cursă lungă care mergeau spre Kenosha, Wisconsin și spre nord, la Pol, era decorată în stilul Renașterii grecești și împodobită cu tapiserii italiene, felinare japoneze, armuri medievale și lambriuri din lemn de nuc sculptat dintr-un castel francez. În partea opusă era un alt pasaj pentru plecări; în acesta se aflau mobilă stil Régence, perne bine îndesate, învelite în creton, și lemnărie din mahon, toate în spatele porților din fier forjat ale unei curți medievale. Curtea Charles Engelhard, închiriată tot de la Muzeul Metropolitan de Artă, era scăldată într-o lumină trandafiriu-aurie și era înecată în cincizeci de mii de trandafiri franțuzești, cu aproape tot atâtea frunze de magnolie cu vârfuri aurii, având și un ring de dans, pictat de mână special pentru seara aceea, într-un mozaic pestriț de verde, galben, roșu și negru.

Patruzeci și șapte de șefi de protocol de la Foreign Service contribuiseră la delicata misiune a repartizării scaunelor, asigurându-se ca oaspeții, în număr de trei mii cinci sute, să beneficieze de locuri potrivite, deși nu întotdeauna pe placul lor. Strategia distribuirii locurilor, adoptată în cele din urmă, i-a nemulțumit pe mulți dintre cei trei mii cinci sute de invitați, producându-le un sentiment de neîmplinire, dar sentimentele lor au fost într-o oarecare măsură compensate de dezamăgirea vizibila la alții.

Nu era nicăieri vreo masă de onoare, în afara măsuței privilegiaților de lângă Templul Dendur din Aripa de Nord, destinată oficialităților și desigur președintelui și Primei Doamne, cât și lui Noodles Cook, considerat deja vicepreședinte până când și-a făcut apariția.

Prima Doamnă sosise mai devreme, ca să adune autografe de la celebrități.

— Mă întreb unde o fi președintele, spuse Olivia Maxon, pândind nerăbdătoare. De-ar veni

odată!

Unii erau informați că va călători cu un tren rapid special până la capul de linie, venind direct de la capul de linie subterană și secretă BMAOSLDSS din Washington. Și va sosi desigur la urmă, materializându-se abia în ultimul moment, pentru a face semne cu mâna, arborând un zâmbet larg, și pentru a strânge câteva mâini, după care urma să ducă mireasa la altar, ocupându-și simultan locul lângă mire, în calitate de cavaler de onoare al lui M2. Aceasta era încă o premieră în procedura matrimonială și promitea să devină un model pentru ceremoniile nupțiale, poate chiar în familiile regale cu tradiții seculare.

Toate celelalte mese erau rotunde, pentru ca nimeni să nu aibă un loc de onoare, iar scaunele erau ostentativ egale, alese în mod democratic. Și la fiecare dintre celelalte trei sute patruzeci și patru de mese rotunde rămase, din fața Aripii de Nord, ședea o importantă persoană publică și un multimilionar, sau o femeie căsătorită cu un asemenea personaj. Multimilionarii nu erau prea fericiți, pentru că toți l-ar fi preferat pe președinte însuși, sau măcar pe unul dintre cei opt miliardari invitați, care înțelegeau foarte bine dimensiunile lor metaforice de zeități, trofee, modele și ornamente. Câțiva dintre miliardari cumpăraseră hoteluri în Manhattan chiar în săptămâna aceea, numai ca să dispună de o reședință pentru petrecerile intime cu prietenii.

Cardinalul ceruse să fie așezat la masă cu președintele sau, dacă nu, măcar cu guvernatorul sau primarul, cu un proprietar al unui ziar important, cu cel puțin doi dintre cei opt miliardari și cu un fizician distins cu Premiul Nobel, drept compensație. Yossarian i-a repartizat însă pe Dennis Teemer, ca să-l inițieze în realitățile vieții biologice, un editor de ziar și un multimilionar dezamăgit, care sperase să aibă acces la un *tête-à-tête* cu un miliardar. I-a așezat la masă cu o vedere

bună asupra miresei, pe partea dinspre Ninth Avenue a Aripii din Sud, nu departe de postul de poliție și de masa la care se aflau Larry McBride cu noua lui soție și Michael Yossarian cu vechea lui prietenă Marlene, între Magazinul de Lenjerie Sport de lângă ușile postului de poliție și ale Azilului de Nebuni Jo-Ann. Era acolo și McMahon, care ieșea din celula lui, ca să-i onoreze pe McBride și pe noua lui doamnă, fiind de serviciu, în uniforma de paradă de căpitan de poliție, în loc să poarte smoching.

McBride se aștepta să fie felicitat de președinte pentru colosala lui realizare de a fi găsit loc pentru cele trei sute cincizeci și una de mese pentru cei trei mii cinci sute de prieteni apropiați ai Reginei și ai lui Milo Minderbinder și pentru Olivia și Christopher Maxon, care nu aveau prieteni apropiați și nici nu-și doreau, pentru Templul Dendur și alte clădiri monumentale, în cele cinci săli splendide, precum și pentru estradele pentru orchestre și ringurile de dans. Tot el răspundea de coordonarea activității celorlalți în discipline pentru care nu avea nicio pregătire.

O prioritate crucială a organizării fusese crearea unui spațiu liber pentru deplasarea alaiului nupțial din partea dinspre Ninth Avenue a Aripii de Sud, prin partea dinspre Eigth Avenue, tocmai până la farmacia Walgreen, la colțul căreia alaiul urma să cotească spre marginea orașului, pentru a străbate 4Ist Street pe sub un baldachin și să înainteze apoi spre capela și sala de mese din Aripa de Nord, până la altarul instalat în Templul Dendur. Templul Dendur, Blumenthal Patio, Curtea Engelhard și Marea Sală a Muzeului Metropolitan de Artă, cele patru zone goale ale muzeului destinate petrecerilor și altor evenimente mondene și promoționale, fuseseră toate mutate în clădirea capului de linie pentru seara respectivă și plasate într-un mod care oferea tuturor invitaților

monumentele preferate, care beneficiaseră de o conservare splendidă.

Conform planurilor lui McBride, toți invitații puteau vedea măcar parțial mireasa și suita ei, în timp ce urcau până în vârful scărilor rulante de la subsolul din partea de clădire ce dădea spre Ninth Avenue, îndreptându-se demni spre Eigth Avenue și, în cele din urmă, pătrunzând în Aripa de Nord. Acest traseu destul de lung permitea neobișnuitului program muzical să confere o amploare unică evenimentului. Yossarian ascultă uimit primele note familiare.

Piesa de deschidere a ceremoniei matrimoniale era uvertura la opera *Die Meistersinger.*

Și, în sunetul acelor prime acorduri puternice, triumfătoare, pătrunse mireasa în câmpul vizual al lui Yossarian, plutind parcă deasupra orizontului, în vârful scării rulante. Muzica, a cărei amploare era perfect sincronizată cu lungimea traseului, era însoțită de aplauze entuziaste. Fetele care țineau florile și cei ce duceau inelele erau în mod special stimulați de tempourile care se succedau, din ce în ce mai rapid, revenindu-și odată cu adăugarea „Dansului ucenicilor" pentru cele două minute și șase secunde necesare pentru ca ultimele persoane din alaiul nuntașilor să pătrundă în pasajul dinspre ieșirea laterală înspre Aripa de Nord. Acolo, după ce mireasa cotea și traversa strada, intrând în Aripa de Nord, muzica se schimba, continuând cu o transpunere orchestrală solemnă a „Cântecului Trofeului" din aceeași operă wagneriană, care se încheia într-o notă duioasă, tremurătoare, când mireasa pătrundea în capelă și se oprea, în sfârșit, în locul unde cardinalul, un rabin reformat și alți șase prelați de diverse confesiuni așteptau împreună cu mirele și însoțitorii lor principali. Acolo, în timp ce se oficia ceremonia, muzica descreștea până la refrenele fundamentale ale duetului Liebesnacht din *Tristan,* în timp ce cardinalul încerca să ignore faptul că era o muzică

divină și carnală în același timp, iar rabinul încerca să uite că fusese compusă de Wagner. În acea parte a ceremoniei, fericita pereche a fost declarată soț și soție, de nouă ori, de către cei opt clerici și de către Noodles Cook, care încă îi ținea locul președintelui, care ar fi trebuit să sosească de mult. Când s-au întors de la altar ca să se sărute cast înainte de a se îndrepta spre ringul de dans, înălțătoarele melodii alese, a anunțat Hacker înainte ca ele să înceapă, au fost ultimele măsuri din *Götterdämmerung,* cu emoționantele și înălțătoarele accente ale temei „Izbăvirea prin dragoste”.

— Cunoști melodia? întrebă Hacker.

— O cunosc, spuse Yossarian, surprins în mod plăcut și fiind tentat să fluiere, acompaniind viorile liniștitoare și alămurile somnolente, ale căror sunete se înălțau și se îmblânzeau, apropiindu-se de finalul atât de sfânt. Tocmai aveam de gând să sugerez acest lucru.

— Chiar avea de gând? îl întrebă puștiul pe Gaffney, după care puse capăt activității sale, apăsând pe un buton.

— Nu, nu aveam, se dezise Yossarian înainte de a apuca Gaffney să răspundă. Dar cred că e perfect. Este liniștitoare, duioasă, melodică, erotică și bineînțeles apoteotică și finală.

Nu dădu glas presentimentului său viclean și vindicativ că vedea pe monitoarele video un alt *Götterdämmerung,* că se apropia ora închiderii pentru toți oamenii pe care-i observa, cu bucuria uitării de sine, pe monitoarele video, inclusiv pe el și pe Frances Beach, în timp ce se vedea dansând cu ea, poate și pentru Melissa, pentru McBride și noua lui soție, pentru mireasă și M2.

— Oaspeților tăi o să le placă, Olivia. Vor părăsi ringul de dans fredonând melodia din *Götterdämmerung.*

— Nu, domnule, îl corectă obraznic tânărul, luându-l de sus. Nici pomeneală. Pentru că vom

oferi ceva mai bun când vor începe să plece. Să auziți numai.

Gaffney dădu din cap.

— Cred că ai spus că ai auzit deja.

— Este un cor de copii, spuse tehnicianul de la calculator. În timp ce muzica lui Wagner se îndepărtează, pe sub ea, crescând în mod constant, introducem un cor de copii pe care majoritatea oamenilor nu l-au auzit niciodată. Și când devine mai înduioșător, ne dezlănțuim în comedie, cu un cor de râsete muzicale, pentru a pregăti noua dispoziție sufletească pe care o dorim în restul serii. Este un cor de râsete bărbătești, care se ridică peste corul copilașilor și-l înăbușe, iar noi o ștergem. Ambele melodii aparțin unui compozitor german pe nume Adrian Leverkühn. Îl știți?

— Am auzit de el, spuse Yossarian prudent, simțindu-se ciudat, de parcă ar fi bâjbâit din nou în timp. Este un personaj dintr-o operă literară, adăugă el răutăcios.

— Nu știam, spuse tânărul Hacker. Deci știți cât de mare era. Ambele coruri sunt din cantata sa intitulată *Lamentațiile lui Faust,* dar nu-i nevoie să le spunem asta oamenilor.

— Bravo, i-o reteză Yossarian. Pentru că nu sunt. Sunt din oratoriul numit *Apocalipsa.*

Șmecherul de la calculator îi zâmbi compătimitor lui Yossarian.

— Ce spuneți, domnule Gaffney?

— Se înșală, Hacker, spuse Jerry Gaffney, ridicând din umeri spre Yossarian, cu aerul că își cerea vag scuze, din politețe. Yo-Yo, continui să faci această confuzie. Nu e din *Apocalipsa.* E din *Lamentațiile lui Faust.*

— Ei drăcie, Gaffney, te înșeli iarăși! Și cred că mă pricep. Mă gândesc de vreo cincisprezece ani să scriu un roman despre lucrarea aceea.

— Foarte bizar, Yo-Yo. Dar nu te-ai gândit serios și la un roman serios.

— Nu-mi mai spune Yo-Yo, Gaffney. Ne sfădim din nou. Am făcut cercetările necesare.

— Aveai de gând să-i pui pe Thomas Mann și pe Leverkühn să se confrunte în aceleași scene, nu? Și să-l pui pe Gustav Aschenbach la un loc cu Leverkühn, ca și cum ar fi contemporani. Asta numești tu cercetare?

— Cine e Gustav Aschenbach? întrebă Hacker.

— Un tip care a murit la Veneția, Warren.

— Domnilor, pot afla ușor soluția pentru amândoi, aici pe calculator. Așteptați doar a zecea mia parte dintr-o secundă. Poftiți, domnule Yossarian. Vă înșelați.

— Greșește calculatorul tău.

— Yo-Yo, spuse Gaffney, asta este o machetă. Nu poate greși. Continuă cu nunta. Să vadă cum a mers.

Pe cele mai mari monitoare, soarele deveni negru, luna căpătă culoarea sângelui și vapoarele de pe fluvii și din port erau răsturnate.

— Warren, termină cu glumele.

Gaffney se enervase.

— N-am făcut eu asta, Jerry. Îți jur. Eu șterg mereu imaginea asta. Și revine mereu. Poftiți, a apărat.

Muzica lui Leverkühn se desfășura bine, observă Yossarian. Pe măsură ce armoniile cu care se termina *Götterdämmerung* se auzeau tot mai slab, un duios cor de copii, pe care Yossarian nu-și amintea să-l mai fi auzit până atunci, se strecura eteric, mai întâi ca o suflare, apoi ca o adiere mai puternică, după care se înălța treptat, manifestându-și propria esență, o premoniție cerească, de un patetism sfâșietor. Apoi, când prefigurarea aceea blândă, dureroasă, întristătoare, devenea aproape de nesuportat, izbucnea zgomotos, pe neașteptate, timbrul cutremurător, nefamiliar, lipsit de strălucire, al vocilor masculine implacabile, în coruri hohotitoare de râsete, râsete, râsete și iarăși râsete nemiloase, care produseră

ascultătorilor o reacție de ușurare și de uimire și o imensă veselie, care sporea mereu. Spectatorii se alăturară repede cu propriile lor râsete vacarmului barbar de zburdalnică bucurie, care venea dinspre cei ce sporovăiau pretutindeni, iar atmosfera sărbătorească a acelei seri festive era acum gata să se desfășoare veselă, cu mâncare, băutură, muzică și alte distracții ingenioase și desfătări estetice.

Yossarian văzu șocat că era și el acolo și, pe deasupra, că râdea. Se încruntă la propria lui imagine, în semn de reproș, în timp ce Olivia Maxon, aflată lângă el, acolo, în Centrul de Control al Comunicațiilor de la capul de linie, se văzu râzând cu el în capela din Aripa de Nord și spuse că totul era divin. Yossarian se uită spăsit în ambele locuri. Se încrunta într-un loc și în celălalt, cu o detașare arțăgoasă. Privind în acest viitor, Yossarian se descoperi, fascinat, îmbrăcat în frac și cravată albă: nu purtase în viața lui frac și cravată albă, costumația obligatorie pentru toate persoanele de sex bărbătesc din acel grup de elită din Aripa de Nord. În curând, dansă un dans timid în doi pași cu Frances Beach, apoi, succesiv, cu Melissa, cu mireasa și cu Olivia. Ceea ce nu-i plăcea adeseori lui Yossarian la el însuși, își aminti acum, în timp ce se vedea privind în tăcere, aprobator și indulgent, nunta la care urma să participe, era faptul că nu-l antipatiza cu adevărat pe Milo Minderbinder și nu-l antipatizase niciodată, faptul că îl considera pe Christopher Maxon prietenos și lipsit de egoism și pe Olivia Maxon, deși lipsită de originalitate și incapabilă să se schimbe, enervantă numai când exprima opinii ferme. Avea credința abstractă că ar fi trebuit să-i fie rușine și o altă idee abstractă, aceea că ar fi trebuit să-i fie și mai multă rușine fiindcă nu-i era rușine.

Ședea împreună cu Melissa și Frances Beach, la o masă suficient de apropiata pentru a putea să comunice cu soții Minderbinder și Maxon, aflați

lângă Noodles Cook și Prima Doamnă, așteptând sosirea președintelui. Scaunul rezervat pentru Noodles la masa alăturată de cea a lui Yossarian era neocupat. Angela, care își dorise cu disperare să vină, nu era acolo, pentru că n-o lăsase Frances Beach să vină.

— Nu-mi place că am asemenea sentimente, îi mărturisi Frances. Dar nu mă pot abține. Numai Dumnezeu știe că am făcut și eu același lucru, nu o dată. Am făcut-o și cu Patrick.

Dansând cu Frances, pentru care nutrea acea deosebită prietenie împărtășită, pe care unii o puteau socoti dragoste, simțea numai os, cutie toracică, cot și omoplat, fără fiorul pe care-l dădea carnea, și o ținea cu stângăcie. Dansând la fel de nedibaci cu gravida Melissa, a cărei sarcină, încăpățânate și lipsă de fermitate îl frământau în acea perioadă, provocându-i aproape permanent furia, l-a excitat primul contact cu pântecele ei, în rochia lungă verde ca marea, și își dorea cu patimă s-o mai ducă într-un dormitor. Yossarian trase cu ochiul spre pântecele Melissei, pentru a constata dacă rotunjimile ei erau mai pline sau dacă se luaseră deja măsurile corective pentru revenirea la starea normală. Gaffney îl privea amuzat, de parcă i-ar fi citit din nou gândurile. Frances Beach, cea de la nuntă, observă reacția lui diferită și cugetă cu tristețe asupra tristelor realități ale vieții.

— Suntem nemulțumiți de noi înșine în tinerețe și nemulțumiți de noi înșine la bătrânețe, iar aceia dintre noi care refuzăm să fim nemulțumiți suntem dezgustător de trufași.

— Îi dai replici minunate, îl provocă bătăios Yossarian pe

Hacker. W

— Și mie îmi plac. Am învățat de la domnul Gaffney stilul ăsta. Pare foarte real.

— E normal să pară real.

Yossarian îl străfulgera pe Gaffney cu privirea.

— Ea și cu mine am purtat deja această conversație.

— Știu, spuse Gaffney.

— Mi-am închipuit, tâmpitule, spuse Yossarian calm. Scuză-mă, Olivia. Uneori mai spunem asemenea lucruri. Gaffney, continui să mă urmărești pe monitor. De ce?

— Nu se poate să nu te urmăresc, Yossarian. Asta-i treaba mea, știi asta. Eu nu inventez informații. Doar le adun. Nu e deloc vina mea că știu tot, din câte se pare.

— Ce se va întâmpla cu Patrick Beach? Nu se simte mai bine.

— Vai, vai, se cutremură Olivia.

— Eu cred, răspunse Gaffney, că o să moară.

— Înainte de nunta mea?

— După, doamnă Maxon. Dar, Yo-Yo, aș putea spune același lucru despre tine. Aș putea spune asta aproape despre toți.

— Și despre tine?

— Bineînțeles. De ce nu?

— Nu ești Dumnezeu?

— Eu mă ocup de afaceri cu bunuri imobiliare. Dumnezeu n-a murit? Eu par mort? Apropo, Yossarian, m-am gândit să scriu și eu o carte.

— Despre afaceri cu bunuri imobiliare?

— Nu, un roman. Poate mă ajuți. Începe în cea de-a șasea zi a facerii. O să-ți povestesc mai târziu.

— Mai târziu o să am treabă.

— O să ai timp. Cu logodnica te întâlnești abia la două.

— Te căsătorești din nou?

Olivia părea încântată.

— Nu, spuse Yossarian. Și n-am nicio logodnică.

— Ba are, replică Gaffney.

— Nu-l asculta.

— Încă nu știe ce face. Dar eu știu. Continuă cu nunta, Warren.

— Tot n-a venit, raportă nedumerit Hacker. Și nimeni nu știe de ce.

Până în acel moment, nu întâmpinaseră nicio dificultate, în afară de absența președintelui.

Conștiincios și neobosit, McBride se ocupase de locurile de parcare pentru mașinile particulare și coordonase sosirile lor cu sosirile și plecările autobuzelor comerciale, îndrumându-i pe mulți, din ambele categorii, spre rampele și porțile de la al treilea și al patrulea etaj. Cele o mie optzeci de locuri de parcare din garajele de deasupra ofereau spațiu pentru majoritatea celor aproape o mie șapte sute șaptezeci și cinci de limuzine pe care le așteptau. Cele mai multe erau negre, iar restul gri. Alte mașini erau deviate spre parcarea de peste drum, unde pe marginea trotuarului se înșirau vânzători ambulanți de kebab și de alune, precum și ciorchini de băncuțe pentru lustruit pantofii, cu bătrâni lustragii negri și mulatri simpatici, care petreceau uneori nopțile înmiresmate dormind lângă băncuțele lor, sub umbrelele de plajă. Foloseau chiuvetele și closetele capului de linie, ignorând opera de artă a lui Michael Yossarian, care interzicea în mod explicit „Fumatul, vagabondajul, bărbieritul, scăldatul, spălarea rufelor, cerșetoria, acostarea altor persoane”, sexul oral și împerecherea. Oribilele scene de stradă erau amuzante pentru multe persoane care traversau bulevardul, pentru a intra sub copertina din metal și sticlă fumurie, care se întindea de-a lungul unui cvartal, crezând că fuseseră pregătite special pentru ei.

Fotografii blocau căile de acces de pe toate străzile ce duceau la obiectiv, de parcă acesta ar fi fost asediat; veniseră și gazetari din alte țări. Se distribuiseră în total șapte mii două sute trei permise de trecere pentru ziariștii acreditați. Era un record pentru o nuntă americană. Patruzeci și șase de proprietari ai unor publicații străine veniseră ca oaspeți.

Invitațiile la festivitate fuseseră expediate în plicuri pătrate, rigide fiindcă erau încrustate în platină, și numai Sammy Singer, de pe lista inițială de trei mii cinci sute de invitați, a refuzat să vină, motivând politicos că se angajase anterior să onoreze o invitație în Australia. Sam Singer crescu mai mult ca oricând în ochii lui Yossarian. Agenții secreți Raul și roșcovanul Bob, împreuna cu soțiile lor, erau disponibili atât ca gardieni, cât și ca oaspeți. Yossarian îi exilase dinadins la mese mai îndepărtate, la mare distanță una de cealaltă; acum constată, surprins și indignat, la nunta ce urma să aibă loc și se desfășura în momentul acela, că amândoi ședeau la masa lui, în sanctuarul Aripii de Nord, suficient de aproape pentru a-l supraveghea, în timp ce savurau spectacolul epic la care ei înșiși participau, și că Jerry Gaffney, care nu fusese invitat, se afla și el împreună cu nevastă-sa la masa lui! Cineva, nu se știa de unde, contramandase ordinul lui, fără să-l anunțe.

După cum era de prevăzut, aglomerația de limuzine începu mai devreme decât prevăzuseră. În jurul orei 16.00, sosiră mulți care nu doreau să piardă nicio ocazie de a fi fotografiați, înainte de a începe să se îmbulzească personajele mai importante. Și mulți dintre cei care veniseră cel mai devreme, printre care și Prima Doamnă, erau nerăbdători să ajungă acolo ca să caște gura.

Pentru revistele de modă era o adevărată sărbătoare.

Femeile fuseseră ajutate dinainte de anunțul Oliviei Maxon că „nicio rochie elegantă nu va fi destul de elegantă”. Au fost recunoscătoare și pentru pontul vândut de principalii creatori de modă despre tendințele apropiatelor lor colecții. Rezultatul a fost o superba extravaganță de creații vestimentare de ultima oră, captate de aparatele de fotografiat cu o excepțională strălucire, la care doamnele participau, pline de încredere, atât ca spectatoare, cât și ca spectacole. Numeroase

curente ale modei erau prezentate de aproape două mii dintre femeile de acolo și niciuna dintre ele nu era demodată.

Purtau tot felul de toalete, de la rochii pentru cocteil până la rochii lungi de bal, făcându-și apariția în splendidele licăriri și irizări ale pânzei necăptușite, cu dungi aurii subțiri și cu franjuri de mărgele indiene, într-o paletă de culori pastel, în general de la ivoriu la culoarea piersicii și la verde marin. Petele de leopard erau un model preferat pentru fustele de șifon sau pentru rochiile de organdi cu tivuri franjurate și pentru jachetele de mătase. Erau femei în rochii lungi de seară, mai ales în rochii cu broderie fragilă pe mătăsuri pastelate, răcoroase. Fustele scurte erau din șifon prismatic. Jachetele erau din satin roz, portocaliu și *chartreuse,* împodobite cu ștrasuri în loc de paiete, în timp ce fustele lungi, în *point d'esprit* negru, descopereau genunchii în față și măturau pardoseala în spate, iar acelea suficient de îndrăznețe ca să fi nimerit exact tendința modei erau deosebit de mândre de toaletele lor de seară din jerseu mat, foarte sexy.

După șampanie, caviar și cocteiluri și cu mult înainte de a-și face apariția mireasa și M2, luminile din toate aripile capului de linie au fost micșorate ca pentru un ritual și toată lumea și-a ocupat locurile în jurul celei mai apropiate estrade din cele cinci, pentru a asculta o talentată violonistă, de vârsta ținui tânăr Midori, și patru clone ale ei, cântând capricii de Paganini, în fiecare din acele locuri. Nu era posibil să deosebești originalul de clone și nu s-au acordat premii pentru cei care au ghicit. Christopher și Olivia Maxon puteau fi văzuți în carne și oase și în același timp mai mari ca în realitate, pe monitoarele TV cu circuit închis, la fel de mari ca ecranele de cinema. Erau în primul rând, în extrema dreaptă, la etajul principal al Aripii de Nord, și toți invitații de acolo și din alte părți au

observat brusc că un reflector special părea a fi fost plasat pentru a bate drept pe Olivia, care ședea cu mâinile împreunate și cu o privire de extaz demn pe fața ei ilustră. După cum vedeau cei de la Centrul de Control al Comunicațiilor pe monitoarele care arătau chioșcurile de presă, ea era deja descrisă într-un număr viitor al *U.S. News World Report* drept „regina noii societăți”. Iar *Time, The Weekly Newsmagazine* va scrie, după cum au văzut în publicațiile etalate la chioșcurile de presă din clădirea capului de linie, rămase deschise numai pentru ei, că „Olivia Maxon este o prințesă a noii ordini sociale și clădirea capului de linie este palatul ei”.

Chintesența fanteziei acelei nunți care unea două familii de miliardari era accentuată de o ceremonie oficiată la lumina lumânărilor, într-un elegant decor alb pe alb, toate rochiile zecilor de femei și fetițe din alaiul miresei fiind create de Arnold Scaasi. Cât despre mireasă, aceasta era îmbrăcata cu o rochie de tafta care bătea în alb, delicat brodată cu fir de aur și cu o trenă de nouă metri. Voalul de tul era fixat pe cap de o diademă cu diamante și perle. Domnișoara ei de onoare era o fostă Miss Univers, pe care n-o cunoscuse până atunci. Aceasta avea douăzeci de ani, părul arămiu și patruzeci de însoțitoare cu păr bălai, mai înalte și mai frapante decât ea însăși, în anturajul ei de domnișoare de onoare, și toate erau îmbrăcate în moar care bătea în alb, presărat cu auriu. O sută douăzeci de copii sub doisprezece ani, recrutați de la prieteni și membri ai ambelor familii, fuseseră desemnați să țină florile și să poarte inelele. Mama mirelui, Regina Minderbinder, era nervoasă în rochia ei bej, în timp ce Olivia Maxon, într-o rochie de satin de culoarea piersicii, cu pliseuri presărate cu zeci de mii de perle de cultură, era pur și simplu șocantă cu ochii ei negri imenși și cu nasul ei cârn, cu sclipitoarele smaralde *cabochon,* șlefuite dar netăiate, care-i împodobeau gâtul alb.

Congregația nuntașilor s-a adunat în intimitate dedesubt, în zona oficiului de bagaje al Companiei de Autobuze Greyhound, la nivelul metroului. Acolo, fata tăcută și întreaga ei suită, constând în Miss Univers, șaizeci de splendide domnișoare de onoare și o sută douăzeci de fetițe care țineau florile și băieți care purtau inelele, au fost îmbăiați și dichisiți, pregătiți în toate privințele pentru mărețul eveniment, de către creatori de modă și artiști machiori. După ce au terminat, și-au ocupat locurile în cozile foarte lungi de la baza scărilor rulante respective și, pe un fond muzical sincronizat la o fracțiune de secundă, pășeau fiecare pe scara care urca, pentru a fi duși sus, la publicul care-i aștepta nerăbdător. O fanfară triumfătoare, care încălzea inimile cu impunătoarele sale acorduri wagneriene, anunța urcarea lor la etajul principal al Aripii de Sud, iar mireasa, la brațul unchiului ei vitreg, Christopher Maxon, își făcea apariția, înaintând pentru a primi solemnul omagiu al aplauzelor respectuoase ale celor care îi zăreau primii de la mesele din fața postului de poliție de lângă Magazinul de Lenjerie Sportivă și de lângă Azilul de Nebuni Jo-Ann.

În sunetele uverturii la *Die Meistersinger* și ale „Dansului ucenicilor”, mireasa și Christopher Maxon, spre imensa ușurare a tuturor, i-au condus fără ezitare pe ceilalți o sută optzeci și unu de invitați până în centrul Aripii de Sud, spre farmacia Walgreen, cotind apoi spre ușă și ieșind în stradă, unde fusese întreruptă circulația vehiculelor și a pietonilor – chiar și traseele autobuzelor fuseseră deviate – și apoi, în sunetele unei transpuneri orchestrale a „Cântecului Trofeului”, ducându-i apoi în Aripa de Nord și în sfârșit la capelă și la Templul Dendur.

După ce s-a săvârșit ritualul ceremoniei și s-a terminat interludiul lui Leverkühn cu lamentația copiilor și odioasele râsete din *Apocalipsă* – era *Apocalipsa,* deși Gaffney susținea contrariul – în

multiplele zone transformate în săli de ospăț s-a revărsat duios muzica Au urmat dansuri liniștite de pe vremuri, în timp ce oamenii își ocupau locurile și se pregăteau pentru prima masă – cea de-a doua era programată să fie o surpriză uluitoare! Cei trei mii cinci sute de prieteni apropiați ai soților Minderbinder și Maxon se roteau și se înclinau, în acordurile baladelor dintre feluri: somon fiert în aspic de șampanie, trio de vițel, miel și pui, orzo cu *porcini* și legume de primăvară. Vinurile pentru această masă principală erau Cordon Charlemagne Latour 1986 și Louis Roederer Cristal Champagne 1978.

Interludiile muzicale fuseseră cronometrate să dureze douăzeci de minute. În pauza de zece minute dintre ele, avea loc palpitantul spectacol al transferului muzicanților din fiecare grup la o altă estradă din cele cinci plasate în locuri diferite, pentru a cânta în fața unui alt public. Urcau și coborau scările rulante în șir indian, fără a pierde o măsură, lucru observat numai de ei. Chelnerii care urcau și coborau în spatele lor, cu tăvile pline, păstrau ritmul cu șoldurile și umerii, iar băieții de serviciu se învârteau ca niște spiriduși, curățind în tăcere mesele și ducând resturile afară, la giganticele camioane pentru gunoi, pregătite deja pe rampe, care porneau în mare viteză, imediat ce erau umplute, din locurile de parcare ce le fuseseră rezervate între vehiculele frigorifice din care se descărnau noi bunătăți. Câțiva invitați de modă veche, aflați în mare formă, au pornit în urma muzicanților în sus și-n jos pe scările rulante, dansând în felul lor și cântând o melodie de pe vremea lor, căreia îi ziceau „The Hully-Gully”. În curând toate orchestrele au început să cânte „The Hully-Gully” de fiecare dată când se roteau. Reluările video prin satelit ale acestei părți a petrecerii accelerau ritmul, pentru a simula efectul din filmele mute, cu oameni mișcându-se sacadat, în mare grabă, și Milo Minderbinder, îmbrăcat în

frac, cu mustața și cu zâmbetul lui crispat, li se părea multora care nu-l cunoșteau că semăna cu Charlie Chaplin.

Imediat după somonul fiert, cu aspic de șampanie, trio de vițel, miel și pui, orzo cu *porcini* și legume de primăvară, înainte de cafea și de orice desert, au fost aduse la fiecare masă câte trei mulaje înghețate, din șerbet de mango și portocale, fiecare sub forma marelui sfinx din Egipt, cu excepția celui cu chipul lui Milo Minderbinder și al celui cu chipul lui Christopher Maxon, redat până la ultimul detaliu, trabucul neaprins. Cel de-al treilea sfinx egiptean – toți se grăbeau în mod eronat să tragă concluzia că îl va înfățișa pe președinte – avea chipul necunoscut al unui bărbat identificat ulterior drept persoana numita Mortimer Slacker. Puțini mai știau cine era Mortimer Slacker și acest truc a fost considerat încă una dintre picantele glume ale serii. Dintr-odată, vocea unei femei anunță prin sistemul de adresare către public:

— Din cauza aglomerației de pe Traseul 3, toate plecările și sosirile autobuzelor se vor produce probabil cu întârziere.

Adunarea izbucni în hohote de râs și aplaudă din nou.

Nici nu-și revenise bine mulțimea convivilor din extaz, când, spre surpriza și încântarea lor, începu să se servească primul fel al unei alte mese copioase: un al doilea prânz sau o cină surpriză. S-a servit homar, urmat de supă concentrată de fazan, apoi de prepelițe și de pere fierte în vată de zahăr. Și această masă, rosti vocea unui maestru de ceremonii anonim și triumfalist prin sistemul de megafoane, era „pe gratis”. Adică era oferită fără niciun ban soților Maxon de părinții mirelui, Regina și Milo Minderbinder, în semn de afecțiune față de proaspăta lor noră, de veșnică prietenie față de mătușa și unchiul vitreg, Christopher și Olivia Maxon, și de profundă recunoștință față de toate

persoanele prezente, care făcuseră efortul să vină. După perele fierte în vată de zahăr, sosind momentul pentru scurtul discurs al lui Milo, care încă nu fusese scris pentru el. Când cei de la Centrul de Control al Comunicațiilor îl urmăreau rostindu-l, el recită țeapăn următorul omagiu adus soției sale:

— Am o nevastă minunată și ne iubim foarte mult. N-am mai vorbit în fața unui microfon, dar nu se poate exprima asta decât într-un singur fel. Ia-huuu!

Repetă asta de trei ori, pentru alte trei seturi de camere video și de microfoane, și de fiecare dată a avut dificultăți cu cuvântul Ia-huuu. Christopher Maxon, cu fața lui rotundă încrețită de un zâmbet, a fost mai la subiect, perorând:

— Mama spunea mereu: „Nu le spune oamenilor că îi iubești, arată-le". Acesta este modul meu de a spune „Te iubesc" soției mele, Olivia, care a făcut atât de mult astă-seară pentru economia țării. Cine vorbește despre existența unei recesiuni ar fi bine s-o lase baltă.

La o masă îndepărtată din Aripa de Sud, afară, primarul New York-ului se ridică, întâmpinat cu aplauze furtunoase, pentru a anunța că Olivia și Christopher Maxon tocmai donaseră zece milioane de dolari capului de linie, pentru construirea de bucătării pentru evenimente ulterioare, și încă zece milioane de dolari Muzeului Metropolitan de Artă, pentru generoasa lor colaborare – furnizarea monumentelor Templul Dendur, Blumenthal Patio, Engelhard Court și Marea Sală.

Olivia Masson interveni pentru a anunța:

— E firesc după toate astea! Nu l-am văzut niciodată pe soțul meu atât de bucuros să facă un cadou unei instituții.

Sosi apoi tortul miresei, la care trudiseră luni întregi cohorte de maeștri cofetari și ucenicii lor, la Cup Cake Cafe, de la colțul dintre Ninth Avenue și Thirty-Ninth Street. Aplauzele de până atunci au

fost puse în umbră de revărsarea strigătelor de venerație din clipa în care a fost adus tortul miresei pe o măsuță cu rotițe, după care a fost ridicat, coborât și arătat publicului care aplauda în zona spațioasă a estradei pentru orchestră din Aripa de Sud, în fața brutăriei Au Bon Pain, unde fusese anterior o bancă și tavanul era foarte înalt. Tortul era un superb monument din frișcă, vată de zahăr, nenumărate glazuri și straturi aerisite de bezea untoasă, imponderabilă, și cremă de ciocolată cu arome de lichioruri, la o scară cum nimeni nu mai văzuse. Tortul miresei avea paisprezece metri înălțime, cântărea șapte sute de kilograme și costase un milion o sută șaptesprezece mii de dolari.

Toți și-au exprimat regretul că nu putea fi păstrat în Muzeul Metropolitan.

Mireasa n-a putut să taie ea însăși tortul, pentru că nu era suficient de înaltă.

Într-un spectacol pe măsura evenimentului, tortul a fost tăiat în felii, de sus în jos, de către o echipă de gimnaști și acrobați trapeziști, îmbrăcați în colanți albi și corsaje roz, de la Circul Ringling Bros. And Barnum Bailey, instalat chiar atunci în Madison Square Garden, la numai câteva intersecții mai spre centru. A fost servit pe trei mii cinci sute de farfurii, fiecare decorată cu o crenguță de zahăr glasat cu *indrișaim.* Farfuriile erau din porțelan Spode și au fost aruncate la gunoi, pentru a se economisi timp și a se respecta programul strict al camioanelor și autobuzelor comerciale care trebuiau să sosească și să plece în viteză, fără a se ciocni. Tortul a fost mai mult decât suficient pentru cei trei mii cinci sute de oaspeți și cele patru sute de kilograme rămase au fost tăiate în bucăți mari și expediate repede spre adăposturile pentru depravații evacuați, ca să-l înfulece înainte ca frișca și umplutura de înghețată să se topească și să putrezească.

Limuzinele și camioanele care aduceau marfă și luau gunoiul foloseau cele patru sute șaizeci și cinci de porți numerotate ale capului de linie, sincronizându-se la fix cu orarul de sosiri și plecări ale celor patruzeci de companii de autobuze, cu cele două mii de ture zilnice ale lor și cu cei două sute de mii de pasageri pe zi. Cei care se urcau în autobuze puteau călători pe gratis, pentru a fi stimulați să plece mai repede. Cei care coborau erau îndrumați direct spre trotuare, metrouri, taxiuri, autobuze locale, și păreau și ei a fi fost luați în calcul ca elemente de mișcare într-un inteligent spectacol mut.

Deși se putea prevedea că președintele va întârzia pentru a evita să facă schimb de amabilități cu toți cei trei mii cinci sute de invitați, nu se așteptau să întârzie atât de mult, încât să piardă însăși ceremonia nupțială și începutul și sfârșitul celor două mese. Nepregătit și fără să fi făcut nicio repetiție în prealabil, Noodles Cook își asumă fără nicio tragere de inimă rolul de cavaler de onoare pe lângă mire și de asemenea preluă mireasa de la Christopher, ca să i-o predea lui M2. Manevra reuși, dar Cook nu avu deloc un aer prezidențial.

În Centrul de Control al Comunicațiilor, Yossarian se vedea cu luciditate îmbrăcat cu frac și cravată albă, observând cum Noodles Cook arunca priviri din ce în ce mai agitate spre el și apoi spre ceasul lui de mână. Yossarian, aflat simultan în ambele locuri, la ore diferite, în zile diferite, începu să se clatine în ambele locuri, la fel de nedumerit. În ambele poziții, o auzea pe Prima Doamnă plângându-i-se lui Noodles Cook că adeseori era greu de știut ce avea în cap președintele. În sfârșit, îl înțelese pe Noodles și se ridică singur.

În zona principală de eliberare a biletelor, din Aripa de Sud, se afla opera de artă a celebrului sculptor George Segal, înfățișând trei siluete

umane în mărime naturală, simbolizând călătorii din autobuze, doi bărbați și o femeie, îndreptându-se spre cadrai unei uși. Yossarian știa că în miezul nopții cele trei statui fuseseră înlocuite cu trei agenți înarmați ai Serviciului Secret, cunoscuți pentru tenacitatea și pasivitatea lor imperturbabilă, pentru a întruchipa statuile. Aveau asupra lor aparate de emisie-recepție ascunse și, fără a se mișca, ascultaseră toată ziua știri de la Washington despre deplasările și ora la care se estima că va sosi oaspetele cel mai de seamă.

Yossarian se apropie pe furiș de unul dintre acești bărbați care pozau în chip de statuie și îl întrebă *sotto voce:*

— Unde naiba e?

— De unde naiba să știu? ripostă omul, abia mișcându-și buzele. Întreab-o pe ea.

— Labagiul nu vrea să iasă din birou, spuse femeia fără a-și mișca buzele.

Nu exista nicio informație care să justifice întârzierea.

Între timp, festivitățile continuau. Coordonarea multiplelor manevre de deplasare a echipamentului, a mărfurilor și a personalului era o procedură la fel de precisă ca o invazie militară în Golful Persic, cu o marjă îngustă de eroare vizibilă. Experți cu experiență în logistică de la Washington fuseseră detașați pentru a colabora cu McBride și cu șefii Comitetului de Planificare al companiei lui Milo Minderbinder Commercial Catering Inc.

Strategia era înfățișată pe harta din Sala Operațiunilor a companiei C.C. Inc. Și pusă în practică în bucătăriile și magazinele de acolo, precum și în sălile de depozitare a alimentelor din Muzeul Metropolitan de Arta și în anexele numeroaselor magazine *alimentare* din apropiere, cu spațiu de depozitare și aparatură de prelucrare, în cazuri de forță majoră. Deoarece cei care proiectaseră clădirea capului de linie nu

anticipaseră perspectiva unor asemenea servicii, nu induseseră niciun fel de bucătării și de aceea fusese necesar să se încheie contracte cu numeroase firme alimentare particulare din apropiere.

În ziua evenimentului, furnizorii principali urmau să înceapă, văzu Yossarian, și chiar au început să sosească la capul de linie cu câteva ore înainte de răsăritul soarelui și spatiile interioare de la toate etajele care urmau a fi folosite au fost ocupate de bărbați înarmați, în haine civile, și interzise accesului public.

La ora 7.30, o mie cinci sute de muncitori se aflau la posturi și începeau să acționeze.

La ora 8.00, o linie de asamblare construită de un grup de ingineri se instala în C.C. Inc. Pentru a face pateuri și mici sandvișuri și pentru a aranja și a tăia somonul afumat. Acolo n-a încetat lucrul până când nu au fost terminate și livrate patru sute de duzini de asemenea sandvișuri pentru ceai.

La 8.15, șaizeci de bucătari, șaptezeci de electricieni, trei sute de florari și patru sute de chelneri și barmani se adăugară deja la personalul inițial din ambele locuri.

La 8.30, echipele începură deja să curețe cei cincizeci de saci de stridii și cei cincizeci de saci cu scoici, fierbeau deja o sută de kilograme de creveți și făceau deja două sute douăzeci de litri de sos pentru cocteil.

La ora 9.00, soseau deja la capul de linie mesele, scaunele și instalațiile necesare, iar electricienii și instalatorii se pregăteau pentru munca grea care-i aștepta, în timp ce la C.C. Inc. Și la Muzeul Metropolitan de Artă tăietorii de legume atacau cu o viteză record materia primă pentru salatele de crudități: o mie de legături de țelină, șapte sute de kilograme de morcovi, o mie una conopide, cincizeci de kilograme de *zucchini* și o sută de kilograme de boia.

La ora 10.00, toate cele o sută cincisprezece mii de baloane roșii, albe și negre pe care erau scrise cuvintele PROASPĂT CĂSĂTORIȚI se iveau deja victorioase deasupra tuturor pasajelor spre rampele de autobuze și a ușilor de la intrările laterale și principale.

La ora 12.00, electricienii terminaseră de agățat candelabrele speciale.

La ora 1.00, au fost aduse closetele portabile și au fost plasate discret în locurile fixate. Erau peste trei mii cinci sute de closete portabile, toate în culorile pastel ale anotimpului, revenind mai mult de unul la fiecare invitat, instalate în spatele unor fațade false de magazine de pălării de damă și de galanterie bărbătească, iar invitații au observat, cu un fior de încântare, că nicio persoană nu va avea contact cu un closet întinat anterior de o alta. Fiecare vas de closet era scos imediat după folosință, în mare grabă și pe nevăzute, prin ieșirile din dos, de către hamali, camionagii și instalatori sanitari, pentru a fi încărcate în camioane și apoi pe barjele care așteptau pe fluviul Hudson și duse la mare odată cu apariția fluxului, pentru a fi aruncate în ocean, fără să afle nimeni decât poate după o zi sau două. Ideea closetelor individuale a fost o altă găselniță a acelor elegante bacanale și mulți invitați se strecurau și a doua oară în acele toalete, numai pentru a mai trăi noua experiență, de parcă s-ar mai fi dat încă o dată într-o tiribombă aseptică dintr-un parc de distracții. „De ce nu s-a gândit până acum nimeni la asta?” era o sintagmă repetată în mod frecvent.

La începutul după-amiezii, la ora 2.45 și zece secunde, cinci tone de gheață au fost livrate conform comenzii și când ceasul a bătut de trei, două sute de chelneri, apoi încă două sute – după ce primul contingent înaintase și eliberase terenul – apoi încă două sute – când cei două sute dinainte pătrunseseră în zonă și apoi se risipiseră – au început să pregătească mesele, în timp ce cei șase

sute de chelneri de rezervă puneau în frapiere vinul alb, apa și șampania, și instalau o sută douăzeci de baruri mobile, la primul, al doilea și la spațiosul etaj al treilea, unde erau programate să se dezlănțuie la ore târzii muzica și dansul.

La ora patru, muzicanții se instalau pe estrade, în fața ringurilor de dans.

La cinci, cincizeci de bufete cu deserturi fuseseră deja plasate în deplină siguranță și cei peste o mie două sute de gardieni de siguranță ai primăriei, ai guvernului federal și ai companiei M&M Commercial Killings Inc. Își ocupaseră pozițiile în punctele înalte ale capului de linie. Afară, camioanele cu unități ale Gărzii Naționale urmăreau să nu aibă loc tulburări iscate de grupurile protestatare, care ar fi fost în dezacord cu atmosfera sărbătorească a evenimentului.

După ce a fost ridicat, coborât și tăiat tortul miresei, s-a dansat iarăși și s-au exprimat felicitări. Pentru cele câteva încheieri ale festivității, s-au adunat toți în Sala Mare a Muzeului Metropolitan de Artă, unde s-au adus alte mese, ticsite cu prăjituri cu glazură.

Acolo, înainte ca invitații să se disperseze în grupuri mai mici, mai intime, aproape conspirative, au fost închinate câteva pahare soților Minderbinder și Maxon și s-au rostit scurte cuvântări. Lăcomia este firească, afirmă un obișnuit al Wall Street-ului, riscând o critică. Risipa nu este de condamnat, declară un altul. Dacă au de toate, de ce nu s-ar fuduli cu ce au? Prostul gust nu e nicidecum lipsit de gust, răcni un altul, iar mulțimea îl aclamă pentru umorul lui.

— A fost un eveniment, croncăni un purtător de cuvânt al celor lipsiți de adăpost, care te face să fii mândru că nu ai un adăpost în New York.

Dar se dovedi că era un escroc, fiind purtătorul de cuvânt al unei firme de relații publice.

Încheierea formală a activităților a fost anunțată de repetarea sentimentalei melodii „Izbăvirea prin

dragoste”, interpretată de toate cele cinci orchestre, de violonistă și de cele patru clone, precum și de benzile înregistrate anterior și mulți și-au înlănțuit brațele, fredonând zgomotos, fără rușine, melodia, de parcă ar fi reprodus cel mai recent cântec care înlocuia *Auld Lang Syne* sau celălalt nemuritor cântec, atât de popular, *Till We Meet Again.*

Pentru zăpăciții și zurbagiii care preferaseră să zăbovească la un păhărel în galeria de la etajul al doilea, să-și petreacă noaptea dansând sau să profite în altfel de fascinantele atracții și instalații ale capului de linie, s-a servit o a treia masă, la fiecare dintre punctele suplimentare de deservire rămase deschise toată noaptea, și iată care era oferta, afișată pe toate monitoarele:

MENIU ALTERNATIV
Fricasse de Fruits de Mer
Les trois Roti Primeurs
Tarte aux Pommes de Terre
Salade à Bleu de Bresse Gratiné
Friandises et Desserts
Espresso

Meditând încă asupra meniului alternativ, Yossarian a fost șocat ulterior, când s-a văzut adresându-se camerelor video pentru un spectacol de televiziune al unui canal, îmbrăcat cu frac și cravata albă, între Milo Minderbinder și Christopher Maxon și spunând:

— Nunta a fost punctul culminant al unei vieți întregi. Nu cred că vreunul dintre noi, cei aflați aici, va mai vedea așa ceva în viața lui.

— Ce porcărie, spuse el în carne și oase, sperând că era evidentă laconica sa ironie.

Nu exista aproape nicio îndoială că soții Minderbinder și Maxon propulsaseră în noaptea aceea Autoritatea Portuară de la Capul de Linie în avangarda marilor săli de deservire a populației pentru sfârșitul de secol și pentru zorii celui

următor. Tuturor invitaților li s-a înmânat la plecare câte o broșură colorată, publicată în asociere de CLAAP și de Muzeul Metropolitan de Artă, cu care CLAAP avea acum multe interese comune. Contra sumei derizorii de 36.000 de dolari, orice persoană din lume putea închiria spațiu pentru o petrecere în oricare din aceste două locuri.

Se anticipase că majoritatea invitaților va pleca la ora unu noaptea. Așa s-a și întâmplat, iar cele o sută douăzeci și două de mii de cupe de șampanie, oferite ca suveniruri și premii de participare, au fost rapid epuizate. Un grup de tineri mai petrecăreți au rămas să bea, să mănânce și să danseze ca turbații pe muzica furnizată toată noaptea de un disc jockey, la etajele de deasupra, în cele din urmă, cei care nu se îndurau să plece s-au dus să se culce pe băncile de cabană, solide și curate, instalate în zonele de eliberare a biletelor sau s-au aciuit în casa scărilor de incendiu, unde fuseseră întinse pe paliere și pe trepte saltele noi, nefolosite. Când s-au trezit, îi așteptau suc de portocale proaspăt la barurile cu sucuri și un mic dejun cu clătite și ouă la restaurant. Scările fuseseră evacuate și bine spălate; nu mirosea a dezinfectant, ci a after-shave și a parfumuri scumpe. O femeie cu un singur picior, sprijinită într-o cârjă, a fost angajată să umble pe scări, mormăind că fusese violată, dar era o actriță minoră, a cărei față frumușică fusese aranjată cu cosmeticale și al cărei picior suplu fusese ascuns în colanți. O negresă masivă, grațioasă și maternă, cu alunițe ce păreau canceroase și cu o voce amplă de contralto, fredona așa-numitele *spirituals.*

La ora 4.30 dimineața, cele douăzeci și opt de companii de deservire Cosa Nostra, angajate cu contract prin Washington Cosa Loro de departamentul de Servicii Comerciale al companiei M&M E&A, scosese deja restul de gunoaie, și la ora 6.00, când au apărut primii

călători obișnuiți ai autobuzelor, totul revenise deja la normal, cu excepția absenței prostituatelor și a celor lipsiți de adăpost, care urmau să rămână în exil obligatoriu până ce situația va fi sigură.

— Ai fost dibaci, spuse Gaffney, lăudând scurta cuvântare a lui Yossarian.

— Nu-mi vine să cred că am spus ce-am spus, se căi Yossarian.

— Încă n-ai spus. Ce zici? adăugă Gaffney, dorind să-i afle părerea, în timp ce urmăreau pe monitor mulțimea de la capul de linie care încă nu se adunase, subțiindu-se destul de lent și întorcându-se, ca niște umbre palide, în locurile de unde nu ieșiseră încă. Doamna Maxon pare mulțumită.

— Atunci va fi mulțumit și soțul ei. Îmi place muzica asta a lui Wagner. Și-mi vine să rid. Crezi că sfârșitul de la *Götterdämmerung* este bine ales pentru acest eveniment?

— Da. Ai fi preferat un recviem?

Ochii negri ai lui Gaffney sticliră.

— Soarele ăsta afurisit se înnegrește din nou, spuse degajat Hacker râzând. Nu reușesc să-l scot la iveală.

— Nu se poate înnegri, i-o reteză Yossarian, enervat iarăși pe el. Dacă s-ar înnegri soarele, s-ar înnegri și cerul și atunci nu l-ai mai putea vedea.

— Zău? chicoti tânărul. Ia privește.

Yossarian privi și văzu că pe monitoarele centrale soarele se înnegrise într-adevăr pe un cer albastru, luna se înroșise din nou și toate navele din port și din apele învecinate, remorcherele, barjele, tancurile petroliere, navele de pescuit comercial și diversele varietăți de ambarcațiuni de plăcere erau iarăși răsturnate cu susu-n jos.

— S-a produs o defecțiune, spuse Hacker. Va trebui să mai lucrez la treaba asta.

— Am mai văzut o defecțiune, spuse Yossarian.

— Te referi la președinte?

— N-a apărut până la urmă, nu? Nu l-am zărit.

— Nu-l putem convinge să iasă din birou. Privește!

Yossarian recunoscu anticamera Biroului Oval din Washington.

— Trebuia să iasă, să fie dus cu mașina până la clădirea BMAOSLDSS și acolo să se urce în noul supertren. În loc să facă toate astea, el o ia în direcție opusă. Intră în sala de jocuri.

— Va trebui să reprogramezi macheta.

Hacker chicoti din nou, simulând disperarea, și lăsă răspunsul pe seama lui Gaffney.

— Nu putem reprograma macheta, Yo-Yo. Este macheta noastră. Va trebui să reprogramezi tu președinția.

— Eu?

— De fapt, uite-l că a apărut, spuse Hacker. Dar ce naiba are în sala aia de jocuri?

— Întreabă-l pe Yossarian, spuse Gaffney. El a fost acolo.

— Are un joc video, spuse Yossarian. Se numește Triaj.

CARTEA A

DOUĂSPREZECEA

33

ANTRACT

Milo își pierdu repede interesul, o șterse la treburile lui și ieșise deja din clădire când se declanșă alarma, în loc să fie în siguranță dedesubt, cu Yossarian.

— Unde e domnul Minderbinder? întrebă McBride, când Yossarian ieși singur pe palierul unde stătea cu Gaffney.

— A șters-o să mai înhațe câțiva zgârie-nori în Centrul Rockefeller, raportă în batjocură Yossarian. Sau să-și construiască el câțiva. Le vrea pe toate.

Într-o bună zi, își zise Yossarian, în timp ce coborau scara cu balustrade de fier forjat, dulăii monstruoși care se agitau acolo s-ar putea să apară cu adevărat; ce surpriză colosală ar fi asta la final! Găsiseră toate lifturile, îi spuse McBride victorios. Michael și prietena lui, Marlene, se plictisiseră să aștepte și ajunseseră de mult jos, cu Bob și Raul. McBride mai avea să-i arate ceva lui Yossarian.

— Cât e până jos? întrebă în glumă Yossarian.

McBride chicoti nervos și, foindu-se, îi aruncă peste umăr:

— Zece kilometri.

— *Zece kilometri?*

Pe Gaffney îl amuzau exclamațiile astea de uimire.

— Erau niște lifturi pe *cinste,* continuă McBride. Un kilometru și jumătate pe minut la

urcare, o sută cincizeci de kilometri pe oră la coborâre.

— Au și scări rulante pe întreaga distanță. Cică au o viteză de șaptezeci de kilometri la coborâre!

— Așa e, Gaffney? întrebă Yossarian și Gaffney confirmă dând încet din cap. Gaffney, Milo e nefericit, îl anunță Yossarian pe un ton glumeț. Presupun că știi.

— Milo e întotdeauna nefericit.

— Se teme.

— De ce se mai teme, mă rog? A obținut contractul.

— Se teme că n-a cerat destul și că nu obține pe Sssst! la fel de mult cât obține Strangelove pe avionul lui. Și nici măcar nu funcționează.

Oprindu-se pe scară atât de brusc, încât cei doi bărbați se ciocniră, Gaffney, spre totala stupefacție a lui Yossarian, îl privi pe Yossarian fără aplombul lui obișnuit.

— Nu? Ce te face să spui asta?

— Vor funcționa?

Gaffney se relaxă.

— Funcționează, Yo-Yo. Preț de o secundă am crezut că știi ceva ce eu nu știu. Funcționează deja.

— Nu se poate. Nu vor funcționa. Mi-au dat cuvântul.

— Și-au încălcat cuvântul.

— Mi-au făcut o promisiune.

— Și-au încălcat promisiunea.

— Am o garanție.

— Nu-i bună de nimic.

— E în scris.

— Poți s-o bagi în dosarul tău cu Legea Libertății Informațiilor.

— Nu înțeleg. L-au învins pe Strangelove?

Gaffney râse pe tăcute, cum numai el știa.

— Dragul meu prieten Yossarian, ei *sunt* Strangelove. Au fuzionat, bineînțeles. În afară de deosebirea de nume și de companii, nu sunt aceiași? Avioanele lor zboară de ani de zile.

— De ce n-ai spus?

— Cui să-i spun? Nu m-a întrebat nimeni.

— Puteai să-mi spui mie.

— N-ai întrebat. Adeseori este în avantajul meu să nu spun nimic nimănui. Uneori cunoașterea înseamnă putere. Unii spun că arma supremă va fi avantajoasă pentru afacerile mele, alții spun că nu. De aceea sunt astăzi aici. Ca să aflu.

— Ce afaceri?

— Afacerile cu bunuri imobiliare, desigur.

— Bunuri imobiliare, bombăni Yossarian.

— Nu vrei să mă crezi, spuse zâmbind Gaffney, și totuși îți închipui că vrei să afli adevărul.

— Adevărul ne va elibera, nu?

— Nu ne eliberează, răspunse Gaffney. Și nu ne va elibera. Nu ne-a eliberat niciodată.

Arătă spre McBride.

— Hai să mergem, Yo-Yo. Vrea să-ți mai arate un adevăr. Recunoști această muzică?

Yossarian era aproape sigur că auzea din nou pe sistemul de megafoane pasajele din lucrarea lui Leverkühn care nu fusese scrisă, într-o versiune suavă pentru orchestră, cu nuanțele de rubato, legato, vibrato, tremolo, glissando și ritardando cântate siropos, pentru a fi asimilată de auditoriu, fără tremolouri, care să pregătească un zguduitor și înfricoșător final.

— Gaffney, te înșeli în privința lucrării lui Leverkühn, să știi. E din *Apocalipsă.*

— Acum știu. Am căutat și am văzut că m-am înșelat. Nu pot să-ți spun cât de penibil îmi este să recunosc. Dar pariez că știu care va fi următoarea ta întrebare.

— Observi ceva? întreba oricum Yossarian.

— Bineînțeles, spuse Gaffney. Aici nu facem umbră și pașii noștri nu produc zgomot. Tu observi ceva? întrebă Gaffney când ajunseră la McBride.

Nu se referea la paznicul de sub boltă, care ședea pe un scaun lângă lift.

— Observi?

Kilroy.

Dispăruse.

Cuvintele de pe plăcuța lui fuseseră șterse.

Kilroy murise, dezvălui McBride.

— M-am gândit că trebuie să-ți spun.

— Am avut o presimțire, spuse Yossarian. Unii oameni de vârsta mea se vor întrista auzind vestea. În Vietnam?

— A, nu, nu, răspunse surprins McBride. A murit de cancer. La prostată, oase, plămâni și creier. S-a consemnat că a murit de moarte naturală.

— Moarte naturală, repetă Yossarian îndurerat.

— Putea fi și mai rău, spuse Gaffney înțelegător. Cel puțin Yossarian e viu.

— Desigur, spuse McBride însuflețit. Yossarian încă trăiește.

— Yossarian trăiește? repetă Yossarian.

— Desigur, Yossarian trăiește, spuse McBride. Poate că o să scriem asta pe plăcuța de pe perete, în locul celeilalte.

— Desigur, dar cât va mai trăi? replică Yossarian și în clipa aceea alarma încetă.

McBride tresări imediat.

— Hei, ce naiba e asta? făcu el speriat. Nu e alarma?

Gaffney confirmă din cap.

— Ba cred că da.

— Așteptați aici!

McBride alerga deja spre paznic.

— Mă duc să mă interesez.

— Gaffney? întrebă Yossarian tremurând.

— Nu știu ce se petrece aici, răspunse sumbru Gaffney. Poate că a început războiul, poate că e vremea trierii.

— N-ar trebui să ieșim naibii? Hai să sărim!

— Nu intra în panică, Yossarian. Suntem în mai mare siguranță aici.

CARTEA

A TREISPREZECEA

34

FINAL

Când a auzit alarma declanșându-se și a văzut clipind lămpile colorate ale mecanismului, președintele a fost mulțumit de el însuși, fiindcă pusese ceva în funcțiune, și s-a lăsat din nou pe speteaza fotoliului, radiind de fericire, până când și-a amintit că nu știa cum să oprească mecanismul pe care-l declanșase. Apăsă tot felul de butoane, fără niciun rezultat. Tocmai când se hotărâse să ceară ajutor, ajutorul dădu buzna la el: Noodles Cook, bărbatul solid de la Departamentul de Stat, al cărui nume nu reușea niciodată să-l rețină, aghiotantul lui subțirel de la Consiliul Național de Securitate, slăbănogul și generalul acela de la aviația militară, recent avansat în Comandamentul Șefilor de Stat-Major.

— Ce s-a întâmplat? urlă generalul Bingam, cu o mutră îngrozită, congestionată de nedumerire.

— Funcționează, spuse rânjind președintele. Vedeți? Exact ca în jocul de aici.

— Cine ne atacă?

— Când a început?

— Ne atacă cineva? întreba președintele.

— Ați lansat toate rachetele noastre!

— Ați expediat toate avioanele noastre!

— Am făcut eu asta? Unde?

— Pretutindeni! Cu butonul acela roșu, pe care ați tot apăsat.

— Ăsta? N-am știut.

— Nu-l mai atingeți!

— De unde era să știu? Contramandați totul. Spuneți-le că îmi pare rău. N-am făcut-o dinadins.

— Nu putem aduce rachetele înapoi.

— Putem chema bombardierele.

— Nu putem chema bombardierele! Dacă declanșează careva represalii? Mai întâi trebuie să le scoatem.

— Nu știam asta.

— Și va trebui să lansăm și bombardierele pentru al doilea atac, în caz că vor să riposteze după primul.

— Haideți, domnule. Trebuie să ne grăbim.

— Unde?

— În subteran. În adăpost. Triaj… ați uitat?

— Da, sigur. Cu ăsta mă jucam înainte de a trece la cel nou.

— Ei drăcie, domnule! De ce naiba zâmbiți?

— Nu e nimic de râs în asta, fir-ar să fie!

— De unde era să știu?

— Haideți să ne mișcăm! Noi suntem cei care trebuie să supraviețuim.

— Nu pot să-mi iau soția și copiii?

— Rămâneți aici!

S-au năpustit ca o gloată să se înghesuie în liftul cilindric de salvare, care-i aștepta. Grasul s-a împiedicat de C. Porter Lovejoy când a alergat disperat să intre și el în lift și s-a prăbușit înăuntru, în timp ce Lovejoy i s-a cățărat în spinare ca o maimuță isterizată care, în furia ei, se agață de orice cu ghearele.

Scoțându-și din părul negru bigudiurile calde, bleu pal, care se asortau cu ochii ei, și aplicându-și ruj și alte farduri, de parcă s-ar fi pregătit să iasă seara în oraș – avea motivele ei să dorească să arate cât mai bine – infirmiera Melissa Macintosh se hotărî să încerce să se hotărască să ia masa cu John Yossarian, pentru a discuta problema asupra căreia nu căzuseră de acord: să se ducă la consultația fixată la obstetrician, pentru a păstra

sarcina, sau la cea fixată la ginecolog, ca să ia măsuri pentru a-i pune capăt. Nu avea niciun indiciu că s-ar petrece vreo catastrofă undeva.

Înțelegea reținerea lui de a se recăsători atât de curând. Se, mai servi cu o bomboană de ciocolată din cutia de jumătate de kilogram aflată la îndemâna ei. O primise în dar de la pacientul belgian și de la soția lui, în ziua în care acesta părăsise viu spitalul, după aproape doi ani. Melissa se bucura că belgienii se întorceau în Europa, fiindcă avea o înclinație spre atașamente empatice și acum voia să aibă mintea limpede, ca să poată ține piept propriei ei nefericiri.

Yossarian îi putea oferi argumente foarte temeinice împotriva dorinței ei ca el să-și asume acum din nou rolul de tată.

Argumentele nu produseră nicio impresie. El găsea mai repede argumente mai bune și de aceea, după părerea ei, era mai viclean. Putea să recunoască în sinea ei și față de colega ei de apartament, Angela, că nu gândea întotdeauna prea limpede și că nu prea se pricepea să prevadă fără greș ce se va întâmpla în viitor.

Cu toate acestea, nu considera asta o slăbiciune.

Melissa avea ceva ce-i lipsea lui Yossarian: încredere, credința că pentru oamenii buni ca ea totul trebuia să iasă bine până la urmă. Chiar și Angela, după atacul cerebral al lui Peter, sătulă de pornografie și de muncă, tot mai grasă și îngrijorată de SIDA, vorbea cu nostalgie despre întoarcerea în Australia, unde mai avea prieteni, rude și o mătușă preferată, într-un azil de bătrâni, pe care spera că va începe să-i viziteze. Dacă Angela va începe să se gândească la prezervative, s-ar putea ca în curând să renunțe la activitatea sexuală și să se mărite.

Yossarian făcea mare caz de diferența de vârstă dintre ei și fu cât pe-aci s-o păcălească din nou – ea se felicită că îl înmuiase – cu numai două seri în urmă.

— Nu mi-e frică deloc de așa ceva, îl anunță ea sfidătoare, înțepenindu-și coloana vertebrală. Ne vom descurca și fără tine, dacă vom fi nevoiți.

— Nu, nu, o corectă el. Dacă mori înaintea mea?

Ea refuză să continue discuția pe această temă. Imaginea fetiței ei, rămasă doar cu un tata de peste șaptezeci de ani, era o încâlceală prea complicată pentru mintea ei.

Știa că el avea dreptate.

Nu avea nicio îndoială că Yossarian nu va înceta s-o sprijine financiar, chiar dacă ea va insista, împotriva dorinței lui, și n-ar mai trăi împreună. Știa în sinea ei că, în privința asta, se putea bizui pe el. Era adevărat că Yossarian își manifesta patima amoroasă cu ea mai rar decât în perioada de început. N-o mai tachina spunând că vor merge împreună să cumpere lenjerie intimă și tot n-o dusese la Paris, Florența sau München, ca să-și împlinească promisiunea. Acum îi trimitea trandafiri numai de ziua de naștere. Dar și ea era mai puțin drăgăstoasă, cugetă ea, cuprinsă de presimțiri sumbre, și din când în când trebuia să-și amintească, la nivel cerebral, să facă eforturi pentru a realiza acele regaluri de senzualitate dătătoare de satisfacții, care se înfiripaseră mai firesc între ei la început. Ea recunoștea, când o întreba Angela, că el nu-și mai manifesta gelozia și nici interesul față de trecutul ei sexual. Nici măcar n-o mai ducea la cinema decât foarte rar. El mărturisise deja, fără a se înfuria din cauza asta, și cu prea puțină nemulțumire, că nu găsise încă o femeie cu care, având o legătură permanentă, să dorească să facă dragoste la fel de des ca el. Ea căută în trecut ca să-și dea seama dacă asta fusese valabil și pentru alți bărbați care-i fuseseră prieteni. De altfel, el nici nu se mai străduia la fel de mult ca înainte să-i placă și nu prea se sinchisea când vedea că nu reușise.

Ea avea impresia că nimic din toate astea nu avea vreo importanță.

Melissa Macintosh știa că are dreptate și nu găsea nimic rău în ceea ce dorea. Era o femeie care vorbea de „sentimente adânci", cum își definea ea intuițiile dogmatice, și acum nutrea profundul sentiment că, dacă avea răbdare, dacă se limita la armele ei și rămânea suportabil de inflexibilă, el va accepta în cele din urmă, ca de obicei, să se supună dorințelor ei. În problema copilului, el avea argumente solide. Ea avea unul fragil, dar suficient: dorea copilul.

Gândul că el nici nu va veni poate la restaurant ca să mai discute chestiunea nici nu-i trecu prin minte decât atunci când mai aruncă o privire prin apartament, înainte de a pleca. Dar preferă să alunge îngrozită gândul decât să înceapă măcar să se gândească la semnificațiile acestei dezertări.

Își pusese pantofi cu tocuri înalte, ca să arate mai bine, și ieși repede, țăcănind ademenitor.

În fața blocului, aproape de colțul spre care se îndreptă pentru a opri un taxi, văzu, după cum se așteptase, câteva camioane de la Consolidated Edison Company, lângă care muncitorii perforau asfaltul, ca să facă o îmbunătățire sau o reparație. Întotdeauna dădea acolo peste oamenii de la societatea de electricitate, aproape de la începutul lumii, se gândi ea, în timp ce trecu grăbită pe lângă ei, țăcănind din tocuri. Era prea absorbită de detaliile confruntării care se profila și de aceea aproape că nu observă că cerul se întunecase în mod nefiresc pentru acea perioadă a zilei.

Ieșind în sfârșit din spital după atâta timp, pacientul belgian zbura înapoi spre Bruxelles, la postul lui de conducere în Comunitatea Economică Europeană. Își spunea cu umor „bolnavul Europei". Avea o sănătate acceptabilă, era exuberant, dar mai slab și mai firav, lipsindu-i o coardă vocală, un plămân și un rinichi. Fiind

sfătuit să nu mai bea alcool, se limitase la vin și la bere în cele două săptămâni de convalescență de după externare. Prin orificiul circular, cât un punct, din gât, fixat acolo pentru totdeauna printr-un implant din material plastic pentru aspirare și intubație, prin care, atunci când dorea să facă pe clovnul, reușea să vorbească, inhala fum de țigară și chicotea mulțumit. Nu avea voie să fumeze, dar se gândise că fumatul pe această cale nu conta. Jucăușa și poznașa sa soție, fericită că ieșise viu din spital, fuma pentru el. Cu o dibăcie exersată și cu buzele țuguiate, trăgea din țigară și apoi introducea în jeturi subțiri directe, cu cochetărie, fumul de țigară în el, prin orificiul chirurgical cu cilindru din material plastic și cu un dop care putea fi scos. Apoi, dacă erau acasă, se lipeau unul de celălalt, se sărutau, se gâdilau și încercau să facă dragoste. Spre încântarea și mirarea lor, reușeau mult mai frecvent decât își închipuise vreunul dintre ei cu puțin timp în urmă că va fi posibil. De obicei, el își ascundea proteza de străini cu un guler de cămașă înalt și cu un nod mare la cravată sau o lavalieră, o eșarfă sau un fular colorat. Își descoperi o slăbiciune pentru buline. Acest bolnav al Europei mai împărțea, numai cu soția lui, un secret – credința absolută că nimic din ceea ce el, colegii lui sau orice organizație de experți ar putea face, nu va avea niciun efect corectiv durabil asupra destinului economic al continentului său sau al lumii occidentale. Ființele omenești au prea puțină putere asupra evenimentelor omenești. Istoria își urmează cursul autonom, independent de oamenii care o creează.

La ieșirea din spital, cei doi organizaseră o mică petrecere în rezerva lui și dăduseră fiecărei infirmiere și altor membri ai personalului câte o sticlă de șampanie, o cutie de jumătate de kilogram cu bomboane de ciocolată Fanny Farmer și un cartuș de țigări. Ar fi vrut să le dea și bani, câte o bancnotă de o sută de dolari fiecăruia, dar

conducerea spitalului nu vedea cu ochi buni darurile bănești.

Când zburau cu avionul, pacientul belgian și soția lui își rezervau de obicei bilete la clasa întâi, dar le plăcea să-și petreacă o parte a călătoriei la clasa a doua, fiindcă acolo stăteau mai aproape unul de celălalt, într-o intimitate care le permitea să-și lipească unul de celălalt brațele și coapsele, cu aerul poznaș al celui care făcea o prostie, în timp ce fumau și, pe sub păturile cu care erau acoperiți, le mai permitea să se pipăie și să se masturbeze, pentru a-și excita reciproc organele genitale.

Zburând de data asta peste Atlantic, înapoi spre Europa, ședeau liniștiți pe scaunele de la clasa întâi și se uitau la un film, o comedie, în clipa când porni alarma despre care nu știau nimic. Niciunul dintre ei n-a dat importanță numeroaselor aglomerări de vapori albi pe care începură să le zărească risipindu-se în șuvițe, dincolo de trupuri nevăzute, care zburau mai repede decât ei, mai sus și mai jos, și care începură să apară pe cer, după ce ecranul se întunecă, luminile se aprinseră din nou strălucind orbitor și transperantele de la geamuri fură ridicate. Zburând spre est prin bezna care se lăsase, nu i-a surprins că cerul se întunecase. În spatele lor, soarele devenise plumburiu. Odată cu defectarea proiectoarelor de filme, părea să fi fost afectat și sistemul intern de comunicații. În căști nu se mai auzea muzică sau altă sursă de distracție. Când o stewardesă se ridică în picioare cu un microfon în mână, în fața carlingii, ca să dea explicații pentru acele neplăceri, cuvintele ei nu fură transmise. Când pasagerii, simulând veseli enervarea, le făcură semn celorlalți membri ai personalului să se intereseze ce se întâmplase și aceștia se aplecară spre ei ca să le răspundă, glasurile lor nu se auziră.

Dennis Teemer n-o auzi, iar cardinalului, căruia îi trecuseră anterior pe la ureche niște aluzii despre plănuirea unei catastrofe, nu i se spusese nimic. Mulți au fost anunțați, dar acest om de știință, acest păstrător de suflete, nu a fost printre ei. Întrucât nu mai era posibil ca publicul să fie ocrotit de atac, nu au fost pregătite adăposturi și era considerat nepedagogic să se producă spaimă și disperare, cu o avertizare care s-ar putea dovedi nejustificată, în eventualitatea că temutul contra asalt nuclear nu se va concretiza.

Când s-a declanșat alarma, numai cele câteva fericite persoane privilegiate, deja alese, au fost convocate, adunate și lăsate să coboare. Aceștia erau bărbați cu însușiri alese, considerați indispensabili pentru perpetuarea modului nostru de viață subteran. Au fost găsiți și conduși în grabă spre intrările mascate ale lifturilor rezistente la temperaturi înalte, de către echipe speciale de polițiști devotați de la BMAOSLDSS – bărbați și femei – care nu se gândiseră, înainte de a sosi clipa adevărului, că ei înșiși vor fi sacrificați, ca orice consumabile.

— Aici Harold Strangelove. Veți fi fericiți să aflați că eu și principalii mei asociați am ajuns aici, jos, cu bine și că vom continua să vă oferim minunatele noastre contacte și sfaturi, împreună cu finetul nostru de cea mai bună calitate, rosti răspicat glasul prin sistemul de adresare către public. Președintele a fost abandonat și acum eu țin frâiele, pentru că știu mai multe decât oricine. Rachetele noastre au fost lansate și vă garantez că ne vom atinge cu succes scopul, de îndată ce vom putea descoperi care a fost scopul pentru care le-am lansat. Nu știm încă dacă vreunul dintre teritoriile pe care le atacăm va contraataca. Pentru a le reduce capacitatea de luptă, avem acum în aer toate bombardierele noastre de primă lovitură. În curând, vom întrerupe tăcerea radiofonică pentru a

vă permite să ascultați. Până atunci, vă asigur că nu s-a omis nimic. Avem o comunitate viabilă, care funcționează deja, ridicându-se, sau mai degrabă coborând, până la șaizeci de kilometri sub pământ, și vom continua să acționăm calm și democratic, atâta timp cât toți cei de aici fac exact ceea ce le spun. Suntem în siguranță din punct de vedere militar. Avem aici personalul necesar pentru a supraviețui unui eventual contraatac nuclear din afară. Avem lideri politici, birocrați de carieră, cadre medicale, intelectuali, ingineri și alți tehnicieni. Ce ne-am mai putea dori? Intrările în toate ascunzătorile noastre sunt acum sigilate de către forțele speciale de la BMAOSLDSS. Oricine dintre cei ce au avut norocul de a se afla acum aici devine nemulțumit și vrea să plece, i se va permite acest lucru. E o țară liberă. Dar nicio altă persoană nu va fi lăsată să intre fără autorizație și nimeni dintre cei ce supraviețuiesc nu va fi admis decât când hotărăsc eu să-l las să intre. Suntem bine aprovizionați cu tot ceea ce îi este necesar unui om de bună-credință și putem petrece aici, confortabil, o perioadă practic nelimitată, atâta timp cât toți veți face ce spun eu. Avem o mare varietate de mijloace de recreere. Ne-am gândit la toate. Și acum, noul comandant al Șefilor de Stat-Major vă va prezenta un raport al situației noastre militare din acest moment.

— Dragi compatrioți, spuse generalul Bingam. Sincer să fiu, nu știu mai mult decât voi despre motivele pentru care a trebuit să izbucnească acest război, dar știm că motivele noastre au fost corecte, cauza noastră este dreaptă și operațiunile noastre militare vor fi încununate de succes, așa cum au fost toate operațiunile efectuate de noi în trecut. Toate unitățile noastre rachetă-antirachetă sunt în alertă și probabil că repurtează succese incredibile împotriva rachetelor inamice care s-ar putea năpusti asupra noastră, răspunzând atacului lansat de noi. Punctul nostru forte în această etapă

îl constituie bombardierele grele. Avem sute pentru prima lovitură și le vom da acum semnalul de declanșare, ca măsură de precauție. Vi se va permite să mă auziți comunicând în clipa aceasta cu comandantul operațiunilor noastre aeronautice. Începem! Salut, salut. Aici Bingam, Bingam, Bingan, Bernie Bingam, vă sun din cartierul general subteran, aflat în depozitul de mărfuri Ben Jerry din Washington. Răspunde, răspunde, domnule comandant, te rog, răspunde.

— Häagen-Dazs.

— Mulțumesc, domnule comandant Whitehead. Unde ești?

— La o sută șaptezeci de metri, în postul nostru plutitor strategic, de deasupra centrului geografic al țării.

— Perfect. Dă ordin unităților să pornească. Acum sincronizarea este esențială. Apoi schimbă-ți poziția.

— Ne-am schimbat deja poziția, chiar în timp ce o raportam.

— Deci nu mai e corectă?

— Nu era corectă atunci.

— Perfect. Raportează toate aparițiile rachetelor sau avioanelor inamice. Vă vom informa după ce vă veți întoarce toți.

— Am înțeles, să trăiți. Unde trebuie să ne întoarcem?

— Hmm. S-ar putea să nu fie un loc anume. Nu cred că ne-am gândit la asta. Ați putea să aterizați în teritorii pe care le-ați distras. Procedați conform planului.

— Sunteți sigur, domnule general Bingam?

— Absolut sigur, domnule comandant Whitehead.

— Häagen-Dazs.

— Depozitul Ben Jerry. Domnule doctor Strangelove?

— A fost minunat.

— Sunteți sigur, domnule doctor Strangelove?

— Absolut sigur, domnule general Bingam. N-am omis nimic. Acum trebuie să vă cer scuze celorlalți, pentru că am uitat totuși un mic amănunt.

Continuă bălmăjind intenționat cuvintele, încercând în mod evident să-și ceară scuze discret și glumeț.

— Am omis să aducem jos femei. O, da – vă și văd, mari masculi, apucându-vă cu mâinile de cap și gemând, cuprinși de o așa-zisă nefericire. Dar gândiți-vă ce disensiuni ar provoca ele aici, chiar acum. Nu este de competența mea să vă recomand oficial acest lucru, dar medicul nostru șef mi-a amintit că abstinența s-a dovedit întotdeauna a fi o înlocuire perfectă a sexului frumos. Alte substitute adecvate pentru femei sunt masturbarea, sexul oral și sodomia. Noi recomandăm prezervativele și le găsiți în cantități imense la farmacii și magazinele universale. Pentru a menține densitatea populației, am putea lăsa până la urmă să intre câteva femei, dacă au mai rămas. Cât despre preoți, credem că avem câțiva din toate confesiunile noastre importante. Până îi localizăm, avem un om care nu aparține nici unei confesiuni și care este gata să slujească necesităților spirituale ale oamenilor de toate confesiunile. În privința rezultatului, vă rog să nu fiți îngrijorați. Nu am omis nimic. După primul atac, avem avioane secrete ofensive-defensive pregătite pentru al doilea atac aerian, pentru a distruge toate armele care, rezistând la primul atac, ar putea riposta. Singurul lucra de care ne-am putea teme ar fi teama însăși. Suntem aproape absolut siguri că aproape că nu prea avem de ce să ne facem griji, grație noilor noastre vechi versiuni ale noului vechi bombardier Stealth, grație propriului meu bombardier Strangelove B-Ware și grație bombardierului Minderbinder Sssst! Nu vom avea ziare. Întrucât toate rapoartele vor proveni din surse oficiale, nu vom avea motive să

le dăm crezare și vor fi menținute la un nivel minim. Häagen-Dazs.

— Sssst?! încremeni Yossarian.

— Ți-am spus că vor funcționa.

— Gaffney, ce se va întâmpla?

— Sunt izolat de toate sursele mele.

Coborârea cu liftul până la nivelul aflat la zece kilometri distanță, cu o viteză de o sută cincizeci de kilometri pe oră, durase aproape cinci minute. Restul distanței de șaizeci de kilometri, până jos de tot, urma să mai dureze vreo douăzeci de minute și cei doi căzuseră de acord să continue între timp pe scările rulante.

— Nu poți ghici? Unde se va sfârși totul?

Gaffney nu știu ce să răspundă.

— Acolo unde a început totul, spun fizicienii. Este ideea pe care o am în minte pentru romanul pe care s-ar putea să doresc să-l scriu. Începe după cele două povești despre crearea lui Adam și a Evei. Știi că sunt două.

— Știu, spuse Yossarian.

— Vei fi surprins să afli câți nu știu. Povestea mea începe la sfârșitul celei de-a șasea zile a Facerii.

— Și unde ajunge?

— Înapoi, croncăni Gaffney, dezvăluind ideea noului său roman, de parcă ar fi fost deja un triumf. Merge înapoi, până la a cincea zi, ca un film derulat invers. La începutul versiunii mele, Dumnezeu o transformă din nou pe Eva într-o coastă și introduce coasta înapoi în trupul lui Adam, după cum aflăm din cea de-a doua versiune. Pur și simplu îi descreează pe Adam și Eva după chipul său, după cum aflăm în prima versiune, de parcă n-ar fi fost creați niciodată. Îi dispare, împreună cu vitele și alte fiare și vietăți târâtoare care au apărut în cea de-a șasea zi. În a doua zi a mea, a cincea a lui, păsările și peștii sunt luați înapoi. Pe urmă dispar soarele și luna,

împreună cu celelalte lumini de pe bolta cerească. Apoi pomii fructiferi și vegetația din cea de-a treia zi sunt luate, apele se adună din nou, iar uscatul denumit pământ dispare. Aceasta a fost a treia zi și, în cea care urmează, el ia înapoi bolta numită cer, care a fost pusă în mijlocul apelor. Apoi, în prima zi, a șasea zi la mine, dispare și lumina; nimic nu mai desparte ziua de întuneric și pământul este din nou fără formă și pustiu. Ne întoarcem la început, înainte de a exista ceva. Apoi fur o idee din Noul Testament, ca să introduc o nuanță foarte inteligentă. La început a fost cuvântul și cuvântul a fost Dumnezeu, îți amintești? Acum, desigur, noi înlăturăm cuvântul și fără cuvânt nu există Dumnezeu. Ce părere ai?

Yossarian rosti caustic:

— Copiilor o să le placă.

— Va ieși un film bun din asta? Fiindcă într-o urmare a filmului, toată chestia începe din nou, peste două sau trei miliarde de ani și lumea este recreată exact la fel, până la cel mai mic detaliu.

— Gaffney, nu pot să aștept atât. Sus am o prietenă însărcinată, care va naște în curând, dacă o las. Hai să ne mai plimbăm câțiva kilometri. N-am încredere în liftul ăsta.

Privind în jos în timp ce coborau, lui Yossarian nu-i veni să-și creadă ochilor. Își rătăcise ochelarii. Dar chiar și după ce și-i puse, nu putu să creadă de la prima privire că era adevărat ceea ce vedea venind spre el.

Când a auzit alarma, generalul Leslie R. Groves, care murise de o boală de inimă în 1970, s-a hotărât să fugă ca să-și salveze viața, în jos, spre centrul de magmă al pământului, despre care știa că era fierbinte ca Hadesul, dar nu la fel de fierbinte ca temperatura degajată de o explozie provocată de o fuziune sau ca fierbințeala produsă de capelan, dacă va continua să se transforme într-

un amestec nuclear de tritiu cu deuteriu litic și să atingă masa critică.

— Nu-l loviți! Nu-l înhățați! Nu-l atingeți! ordona el răcnind, ca să-și facă datoria față de țară și ca un ultim gest de generozitate față de capelan, care refuza să fugă ca să se salveze și el. Nu-l lăsați să se încingă! Să nu explodeze!

Când îl văzură pe general țâșnind, toți oamenii de știință, tehnicienii, inginerii și personalul de menținere a curățeniei o luară și ei la fugă și, cu excepția oamenilor înarmați, aflați în poziție de luptă la toate intrările, capelanul rămase singur.

Când trenul se opri zgâlțâindu-se, capelanul văzu sclipitorul patinoar din Centrul Rockefeller desprinzându-se din imaginea lui și zgârie-norii din jur începând să se clatine pe monitorul video și oprindu-se, de-a valma, ca ei toții, în poziții piezișe. Capelanul îl zărise mai înainte pe Yossarian traversând strada, lângă un bărbat mai tânăr care ar fi putut să fie fiul lui, urcându-se în partea din spate a unei limuzine lungi, gri, care părea să lase dâre de sânge în urma roților, în timp ce o siluetă sinistră, unghiulară, cu un baston și un rucsac verde, îi urmărea pe amândoi cu o privire chiorâșă, răutăcioasă. Dar nu-l mai găsea pe Yossarian în fața Muzeului Metropolitan de Artă de fiecare dată când muta imaginea, în așteptarea lui. Nu se gândi să-l caute la Capul de Linie al Autobuzelor Autorității Portuare când reveni acolo, pentru a privi nostalgic clădirile. Pe acolo intrase prima dată în oraș. Revenirile acasă la Kenosha deveniseră deja dureroase pentru el. Trei seri pe săptămână o privea pe soția lui îndreptându-se încet spre locul unde se întâlnea cu văduva de peste drum, ca să meargă cu mașina la biserica prezbiteriană, la o nouă partidă de bridge cu un grup alcătuit mai ales din bărbați și femei care-și pierduseră jumătățile; privea cu tristețe, pentru că nu mai făcea parte din viața ei.

Când trenul se opri și patinoarul dispăru, auzi brusc afară un vacarm de țipete și pași și ghici că se întâmpla ceva. Așteptă să-i spună cineva ce să facă. În mai puțin de zece minute, rămase total singur. Generalul fu cât se poate de explicit.

— Nu, vreau să mă întorc afară, hotărî el.

— Acolo s-ar putea să fie război.

— Vreau să mă duc acasă.

— Albert, înfurie-te. Nu te înfurii niciodată?

— Sunt atât de furios acum, că pot exploda.

— Asta-i foarte bine! Eu o să fac tot posibilul ca să fie liber terenul.

Și atunci, capelanul îl auzi răcnind ultimele ordine înainte de o tuli.

Tatonând prudent, capelanul coborî din tren. Avea asupra lui ceva bani lichizi de la general și carnetul de asigurări sociale care-i fusese înapoiat. A fost ultimul care a coborât din tren. La o oarecare distanță, a văzut un șir de scări rulante, care păreau noi-nouțe. Era total singur, cu excepția paznicilor în tunici roșii, pantaloni verzi și ghete maro de luptă. Aceștia erau postați cu arme la toate intrările, precum și în capul și la picioarele scării rulante care ducea jos. Era liber să urce, liber să plece.

— S-ar putea să nu vă mai puteți întoarce, domnule.

Imediat ce păși pe scara rulantă începu să urce treptele, ca să ajungă cât mai repede acolo unde voia. Pe măsură ce urca, își întețea pasul. Când ajunse la capăt, urmă săgeata până la un lift cilindric, cu pereți transparenți, care, după ce apăsă pe butonul cel mai de sus, începu să urce cu o viteză care la început îi tăie respirația și îi răscoli măruntaiele. Prin pereții transparenți se văzu traversând un teren de golf și apoi un parc de distracții cu un *montagne russe,* o roată Ferris și îngrijitori în haine cu aceeași nuanță de roșu ca tunicile trapelor speciale de soldați. Trecu pe lângă drumuri cu vehicule militare și automobile cu

civili. Trecu pe lângă o cale ferată cu rachete mobile și o alta cu vagoane frigorifice ce purtau inscripția BRÂNZĂ WISCONSIN & ÎNGHEȚATĂ DE LA JERRY. În locul unde opri liftul, după o călătorie de aproape douăzeci de minute, găsi încă o pereche de lifturi noi-nouțe. În locul unde se terminau acestea, se urcă într-un alt lift și apăsă din nou pe butonul cel mai de sus. Apoi urcă iarăși pe o scară rulantă. Simțea că parcursese kilometri întregi pe verticală. Nu era obosit. Privind tot timpul în sus și în față, se pomeni brusc, șocat, față-n față cu Yossarian, care cobora rapid spre el, pe o altă scară rulantă, și se holbară unul la celălalt, recunoscându-se.

— Ce cauți aici? exclamară amândoi.

— Eu? Ce cauți tu aici? replicară amândoi.

Porniră în direcții opuse.

— Domnule capelan, nu pleca! strigă spre el Yossarian cu mâinile făcute pâlnie la gură. Afară e periculos. E război, întoarce-te aici, jos!

— Du-te dracului! strigă capelanul, întrebându-se de unde naiba îi veniseră aceste cuvinte.

După ce îi ieșiră pe gură, ele îl îmboldiră, dându-i un sentiment de eliberare, care lui i se păru fanatic. În cele din urmă, coborî în fugă de pe ultima scară rulantă și se pomeni într-o intersecție împânzită de mijloace de transport și de pietoni grăbiți, de-a curmezișul căreia se afla o scară abruptă, cu o balustradă din fier forjat, care se înălța cu treptele sale scurte spre niște paliere în spirală, iar în vârf avea o platformă în dreptul unei ieșiri cu o ușă mare, de metal. Urcând treptele, nu dădu atenție lătrăturilor violente ale unor câini care se dezlănțuiră în spatele lui. În vârful scării era un paznic. Pe ușă scria:

INTRARE ÎN CAZ DE PERICOL
ACCES INTERZIS
ACEASTĂ UȘĂ TREBUIE ÎNCUIATĂ ȘI ZĂVORÂTĂ
CÂND ESTE FOLOSITĂ

Paznicul nu se clinti ca să-l oprească. Dimpotrivă, descuie cu cheia, trase zăvorul și deschise ușa. Alți doi paznici erau la datorie de cealaltă parte. Nici aceștia nu-l opriră. Se pomeni trecând printr-un dulap metalic, pătrunzând într-o cămăruță de serviciu și apoi ieși într-un coridor aflat sub scară și înclinat în sus, deasupra capului, după care, chiar în fața lui, văzu o ușă care dădea în stradă. Îi tresări inima. Începea să vadă lumina, își spuse el și, împingând ușa, ieși într-o zi întunecată, trecând pe lângă o grămadă de rahat adunată într-un colț, spre care aruncă o scurtă privire.

Se afla la capul de linie, pe o stradă lăturalnică, la un nivel inferior, de unde plecau autobuzele. Unul dintre ele își încălzea motorul, pregătindu-se să pornească spre Kenosha, Wisconsin. El era unul dintre cei trei pasageri. După se relaxă pe scaunul pe care se așezase, își suflă nasul, tuși ca să-și dreagă glasul și oftă, profund ușurat. De fiecare dată când se va opri să mănânce, va încerca s-o caute la telefon până când o va găsi. Peronul de pe care pasagerii se urcau în autobuze se afla sub un refugiu și de aceea el nu se miră că lumina era atât de slabă. Dar, după ce trecură prin tunel și ajunseră pe șosea, cerul nu era mai luminos. Fără prea multă curiozitate, privi în sus de lângă geam și văzu că soarele însuși era cenușiu și se întuneca pe la margini, într-un cerc de culoare neagră. În Wiscosin, în zilele mohorâte, văzuse adeseori asemenea sori firavi, în spatele unor acumulări de nori. N-a observat că nu erau nori.

La ședința de redacție de la *New York Times,* care se ținea zilnic pentru alcătuirea primei pagini a ediției următoare, s-a hotărât să se prezică – și prin urmare jurnalele de televiziune vor hotărî să dea această știre – o eclipsă solară imprevizibilă.

Frances Beach, care se dedicase cu prioritate îngrijirii și asigurării confortului unui soț infirm, depășise de mult etapa în care s-o mai intereseze ce hotăra New *York Times* sau orice alt ziar în alt domeniu decât moda. În ultimii ei ani de viață, n-o surprindea faptul că era din nou profund îndrăgostită de Yossarian. Ceea ce lipsea afecțiunii lor, conchise ea binevoitoare, cu un zâmbet plin de remușcări, erau ciondănelile și dramele. Niciunul nu avusese cu adevărat nevoie de celălalt. Ceea ce nu era în regulă în relația lor era faptul că niciodată nu fusese nimic în neregulă între ei.

Claire Rabinowitz se simțea într-o dispoziție bătăioasă față de toți tovarășii ei de zbor din avionul liniei ariene El Al, care o ducea spre Israel, ca să vadă cri ochii ei casa de vară de la mare, de lângă Tel Aviv, pentru care plătise o sumă de bani gheață, ca opțiune de cumpărare. Nu prea avusese contacte vizuale cu vreo persoană din sala de așteptare de la clasa întâi sau în zona de așteptare de la poartă, unde, minată de o curiozitate agresivă, se dusese ca să-și mai omoare timpul. Nu exista în avion niciun bărbat de nicio vârstă, călătorind cu sau fără familie, care să se apropie măcar de ceea ce ea considera cu mândrie că ar fi standardele ei. Niciunul nu se putea compara nici pe departe cu Lew al ei. Sammy Singer îi prezisese în California sau în drumul lui spre Hawaii sau Australia că s-ar putea întâmpla așa ceva și ea considerase avertismentul lui un compliment. Când vorbea cuiva despre Lew, copiilor sau lui Sammy, nu spunea niciodată că era al ei. Când se gândea la el, era încă Lew al ei. Își învingea treptat șovăiala de a recunoaște că nu va reuși niciodată să recreeze trecutul. I se părea firesc ca ceilalți pasageri să fie tot evrei, chiar și cei care păreau, ca ea însăși, americani și agnostici.

Traversând Mediterana în zori, nu era niciun semn că se va produce vreo nouă catastrofă. Se

dăduse o scurtă știre despre ciocnirea unui petrolier cu un iaht de croazieră undeva dedesubt. Era prost dispusă și nu-i păsa dacă se vedea pe fața ei. O altă dimensiune a dezamăgirilor ei latente era faptul că nu simțea încă, așa cum sperase, că ducându-se în Israel, se ducea acasă.

Curând după ce se opri alarma, domnul George C. Tilyou simți că lumea lui se cutremura. În Parcul Curselor cu Obstacole, văzu oprindu-se curentul la caruselul El Dorado și elegantele platforme rotitoare oprindu-se, cu împărat cu tot. Văzu, lucru ciudat, că cei doi piloți ai săi din cel de-al doilea război mondial dispăruseră, de parcă ar fi fost chemați în altă parte. Cunoștința lui din Coney Island, domnul Rabinowitz, privea de la distanță mecanismul, de parcă ar fi analizat o defecțiune pe care ar fi putut s-o repare. Domnul Tilyou se întoarse încruntat în biroul lui. Își șterse de praf melonul cu mâneca și-l puse înapoi în cuier. Simți că-i trecea furia. Îl cuprinse din nou deprimarea.

Întâlnirea lui cu autoritățile superioare, cu Lucifer și poate cu însuși Satana, având ca scop să ceară explicații pentru comportamentul ciudat al casei lui, va fi din nou amânată. Nu mai era nicio îndoială că aceasta se scufunda treptat, fără binecuvântarea lui și fără să poată interveni în vreun fel. Măsurătorile efectuate cu multă grijă dezvăluiseră o dispariție subversivă. Privind de la biroul său cu oblon, văzu cum se scufunda brusc, sub ochii lui. Aproape înainte de a apuca să înțeleagă ce se întâmpla, tot parterul dispăru. Casa lui de trei etaje deveni o casă cu două etaje. În timp ce privea, se porni o ploaie de praf care se înteți, apoi începură să cadă bulgări mari de pământ, pietre și alte resturi. Ceva nou, neprevăzut de el, pătrundea de afară, trosnind și huruind. Văzu legănându-se cabluri electrice rupte. Văzu capace de canale. Văzu țevi. Recunoscu o piesă

voluminoasă, cu configurația densă a unor conducte de congelare, care picurau încastrate într-un înveliș cristalin de gheață, care se topea.

Deprimarea lui se risipi.

Văzu într-o haină roșie un japonez pe patine, ținându-se de un colț al pardoselii, de parcă de asta atârna viața lui.

Era patinoarul de la Centrul Rockefeller!

Zâmbi fără voia lui. Îl văzu pe domnul Rockefeller pălind, începând să tremure și fugind, cuprins de panică. Domnul Morgan se prăbuși, în pielea goală, cu capul plecat, plângând și începând să se roage. Nici împăratul nu avea nimic pe el.

Domnul Tilyou râse fără voia lui. Nu era nimic nou sub soare? Vedea ceva nou, învăța o lecție pe care n-o crezuse posibilă nici în vis. Nici iadul nu era veșnic.

Yossarian nu-și credea urechilor. Unde naiba învățase capelanul să spună atât de bine „Lua-te-ar dracu'!"? Când Yossarian ajunse jos, capelanul trecuse de vârf și se făcuse nevăzut. Gaffney începuse să-i spună că ar face bine să coboare pe scările rulante la McBride și la ceilalți, când vocea lui Strangelove reveni, ca să anunțe că nu aveau a se teme decât de o reducere a numărului croitorilor.

— Am mai uitat ceva, iar unii dintre noi, cei de la cartierul general, arătăm cam neglijent. Avem fiare de călcat, dar nimeni nu știe să le folosească. Avem stofă, ață și mașini de cusut. Dar avem nevoie de o persoană care să coasă. Mă aude cineva? Intrați, dacă știți să coaseți-

— Häagen-Dazs. Știu să spăl rufe și să calc. Ofițerul meu responsabil cu armele este fiu de croitor.

— Întoarce-te imediat și vino la noi.

— Da, să trăiți. Cum ajungem acolo?

— Am uitat și asta!

— Gaffney, spuse Yossarian, când mai aveau de parcurs încă cincisprezece kilometri. În cât timp vom ajunge acolo?

— S-ar putea ca viitorul meu să fie aici, răspunse Gaffney. După ce vom coborî, când o să am timp, vreau să-ți arăt ceva. Se întinde pe un pogon și jumătate, pe un lac de sub Vermont, lângă un teren subteran de golf și o pârtie bună de schi din zona Ben Jerry, în caz că ai de gând să cumperi.

— Acum? Crezi că am de gând să cumpăr *acum?*

— Întotdeauna trebuie să te gândești la viitor, spune bunul señor Gaffney. Este o proprietate care dă spre lac, Yo-Yo. Îți poți tripla banii în câteva luni. Numai s-o vezi.

— N-o să am timp. Am o întâlnire de afaceri la prânz.

— S-ar putea ca întâlnirea ta să fie contramandată.

— S-ar putea ca eu să doresc s-o onorez.

— Toate planurile se anulează în caz de război.

— Și în caz de nuntă?

— Cu bombele căzând peste noi? Nu mai avem nevoie de nuntă acum, când o avem înregistrată pe bandă.

— Încep să cadă bombele?

Gaffney ridică din umeri. Nici McBride nu știa, descoperiră ei când coborâră pe lunga scară rulantă până jos de tot, de la ultima oprire a liftului. Nu știa nici perechea nepotrivită de spioni, care habar n-aveau cu ce să-și mai omoare timpul.

Strangelove veni cu răspunsul când se întoarse.

— Nu, încă nu se văd bombe venind spre noi. Asta ne-a derutat. Dar noi, cei de aici, n-avem niciun motiv să ne temem. O singură aviație militară din lume deține bombe care pot pătrunde atât de adânc înainte de a exploda și toate ne aparțin. N-am omis nimic, cu excepția unor frizeri. În timp ce așteptăm să vedem dacă va contraataca

cineva, avem nevoie de câțiva frizeri, măcar de unul. N-am omis nimic. Toate instalațiile noastre vor fi operaționale peste două, trei săptămâni, dacă respectați regulile mele. Dacă anticipați vreo tulburare iscată de instrucțiunile mele, vă rog respectați această instrucțiune și plecați astăzi. Generalul Bingam va trimite acum toate bombardierele noastre B-Ware și Sssst! În cel de-al doilea atac, după ce vom confirma că nu avem la bord croitori sau frizeri.

Raul se încrunta și spuse *Merde.* Bob, perechea lui, cel cu păr portocaliu și pistrui pe față, părea mult mai puțin fericit ca de obicei. Amândoi erau îngrijorați pentru familiile lor. McBride era și el îngrijorat.

— Dacă afară e război, nu sunt sigur că îmi doresc să mă aflu aici, jos.

Michael dorea, fiindcă Marlene era de acord, iar Yossarian nu-l condamna.

— Era nevoie de un cizmar, spuse Strangelove.

— *Merde,* spuse Raul. Omul ăsta e plin de *merde.*

— Da, n-am omis nimic, dar am uitat și asta, continuă doctorul Strangelove cu o chicoteală afectată. Avem magazii pline cu aceste minunate prototipuri noi de pantofi, dar mai devreme sau mai târziu va fi nevoie să-i lustruim și să-i reparăm. În afară *și* de asta, n-am omis nimic. Putem trăi veșnic aici, dacă faceți ce vă spun.

Erau aproape de peronul unei gări care dădea spre șinele de cale ferată înguste, un model pe care Yossarian era sigur că nu-l mai văzuse. Lungimea redusă a tunelelor permitea accesul unor trenuri de mică dimensiune, la scara trenulețelor din parcurile de distracții.

— Uite încă unul, strigă McBride. Hai să vedem ce e acolo.

Se apropie ca să vadă mai repede o mică locomotivă de un roșu strălucitor ivindu-se cu o viteză moderată, în bătăile clopoțelului. Era o

locomotivă electrică, dar avea un coș purpuriu cu modele încrustate în alamă lustruită. Limba clopoțelului era trasă cu ajutorul unei funii de rufe, fixată de manete de un mecanic de vârstă mijlocie, în uniforma cu tunică roșie și cu o tresă circulară pe care scria BMAOSLDSS, care zâmbea. Trenulețul trecu prin fața lor, trăgând lin după el câteva vagoane înguste de pasageri, fără tavan, în care oamenii ședeau câte doi, față-n față. Din nou lui Yossarian nu-i veni să-și creadă ochilor. McBride arătă agitat spre cele două siluete care ședeau pe primă banchetă din primul vagon.

— Hei, îi cunosc pe ăștia! Mai spune-mi o dată cine sunt!

— Fiorello H. La Guardia și Franklin Delano Roosevelt, răspunse Yossarian, fără a spune însă absolut nimic despre cele două cupluri vârstnice care ședeau alături de fratele lui mai mare, pe bancheta din spatele lor.

În vagonul următor îl recunoscu pe John F. Kennedy cu soția sa alături, în spatele fostului guvernator al statului Texas și a soției sale, care fuseseră cu el în mașina morții.

Și, singur pe o banchetă din vagonul următor celui ocupat de acești nemuritori, călătorea Noodles Cook, cu o expresie răvășită, dezorientat și pe jumătate mort, în fața a doi funcționari guvernamentali, pe care Yossarian și-i amintea din jurnalele de știri. Unul era gras, celălalt costeliv și în spatele lor, pe ultima banchetă din al treilea și ultimul vagon, ședeau unul lângă celălalt C. Porter Lovejoy și Milo Minderbinder. Lovejoy vorbea, numărând pe degete. Amândoi erau vii, ba Milo mai și zâmbea.

— Aș fi putut să jur, spuse Yossarian, că Milo a fost abandonat.

Gaffney alcătui cu buzele unicul cuvânt „niciodată”.

În clipa aceea, Yossarian se hotărî să se ducă la întâlnirea cu Melissa. Nu voia să rămână acolo jos,

cu Strangelove și ceilalți. Gaffney a fost șocat și l-a crezut nebun. Nu picase așa în cărțile de joc.

— O, nu, nu, nu, Yo-Yo, clătină din cap. Nu poți ieși. N-are rost acum. N-ai să ieși.

— Gaffney, eu plec. Te înșeli din nou.

— Dar n-ai să ajungi departe. N-o să reziști mult.

— Vom vedea. O să-ncerc.

— Va trebui să ai mare grijă. Afară e periculos.

— Aici e periculos. Vine cineva?

De parcă atât ar fi așteptat, McBide înainta și i se alătură-

— N-ai să nimerești afară fără mine.

Ajuns lângă Yossarian, mărturisi:

— Sunt îngrijorat pentru Joan, care e singură afară.

Gaffney voia să aștepte până avea să afle mai multe.

— Acum știu suficient ca să nu risc.

Nici Michael nu voia să riște, iar Yossarian nu-l condamna nici pentru asta.

Bob și Raul dețineau prea multe informații ca să se supună vreunui risc dacă nu erau siliți s-o facă și se puteau îngrijora pentru familiile lor și acolo, jos.

Văzându-l pe Yossarian îndepărtându-se de el și urcând pe scara rulantă spre lift, ca să se ducă la întâlnirea fixată la prânz cu prietena lui însărcinată, Michael, care se simțise mândru, dar și jenat de legătura amoroasă a tatălui său, avea acum senzația apatică, deprimantă, că unul dintre ei era pe moarte, poate chiar amândoi.

În timp ce pășea neliniștit în sus, pe scara rulantă, ca să ajungă cât mai repede, Yossarian era stimulat de o reînviere a optimismului, mai caracteristic Melissei decât lui, având convingerea firească și nefolositoare că nu i se putea întâmpla nimic rău, că un om drept nu putea păți nimic. Era absurd, știa; dar mai știa în sinea lui că va fi în siguranță, la fel ca ea, și nu avea nicio îndoială că

toți trei, el, Melissa și copilașul nou-născut, vor supraviețui, vor prospera și vor trăi fericiți până la adânci bătrâneți.

— Häagen-Dazs.

— Ce-a fost asta? întrebă aviatorul care era Puștiul Sampson, din compartimentul din spate al bombardierului de atac subsupersonic invizibil silențios.

— Tatăl tău a fost cizmar? întrebă pilotul McWatt. Ești fiu de frizer?

— Nu știu nici să cos.

— Atunci trebuie să mergem mai departe. Mai avem o misiune.

— Unde?

— Am uitat. Dar ne va ghida forța inerției. Sistemul nostru de ghidare inerțială ne va conduce întotdeauna.

— McWatt?

— Sampson?

— De când suntem împreună? De doi ani, trei ani?

— Mai de grabă cincizeci. Sampson, știi ce regret eu? Că n-am stat niciodată mai mult de vorbă.

— N-am stat niciodată mai mult de vorbă, nu?

— Ce este acolo? O rachetă?

— Să mă uit pe radar.

Sub ei, pe un traseu aproape perpendicular, erau patru dâre paralele de aburi condensați ieșind din avioanele cu reacție, care păreau a fi trasate cu creta.

— E un avion de linie, McWatt. Un avion de pasageri, care se îndreaptă spre Australia.

— Mă întreb cum s-ar simți pasagerii dacă ar ști că noi suntem din nou aici, sus, în misiune… călători-fantomă în văzduh.

— McWatt?

— Sampson?

— Chiar trebuie să intrăm din nou?

— Cred că trebuie, nu?
— Trebuie?
— Da. Cred că trebuie.
— Bine, fir-ar să fie!

Sam Singer nu-și făcea iluzii. Spre deosebire de Yossarian, nu avea speranțe că va găsi iubirea și că se va îndrăgosti din nou de o altă femeie. Supunându-se fără împotrivire durei necesități de a trăi singur, cu care fusese confruntat fără a avea o alternativă mai plăcută, nu fusese afectat de nemiloasele pierderi suferite. Discutase despre acest viitor cu Glenda, pe care, deși era pe moarte, o îngrijorau mai mult decât pe el anii de singurătate care-l așteptau.

El se vedea cu prietenii, citea mai mult, se uita la știrile de la televizor. Avea la dispoziție New York-ul. Se ducea la teatru și la cinema, din când în când la operă, avea întotdeauna muzică clasică încântătoare la unul dintre posturile de radio pe unde scurte, juca bridge seara, o dată sau de două ori pe săptămână, cu oameni din vecinătate, echilibrați și amabili, care îi semănau destul de mult. De fiecare dată când asculta Simfonia a Cincea a lui Gustav Mahler era uluit și simțea o teamă respectuoasă. Lucra în continuare ca voluntar la societatea pentru ușurarea suferinței bolnavilor de cancer. Avea câteva prietene. Nu bea mai mult ca înainte. A învățat repede să mănânce singur, aducându-și acasă farfurii cu mâncare gata preparată sau luând prânzul și cina în birturi și mici restaurante din cartier, unde nu se ospăta prea grozav, citindu-și singur la o masă cartea, revista sau al doilea ziar din ziua aceea. Din când în când, juca pinaclu cu cei care mai rămăseseră din Coney Island. Tot prost juca. Ieșea serile în oraș cât de des avea chef.

Până în clipa aceea era foarte mulțumit de călătoria lui în jurul lumii, foarte surprins de senzația de bine și de numeroasele satisfacții. Era

plăcut să iasă din nou din apartament. În Atlanta și Houston, alături de fiicele lui și de soții și copiii lor, ajunsese în sfârșit într-o etapă în care se pomeni așezat lângă ei, înainte ca vreunul dintre ei să dea vreun semn că l-ar fi plictisit compania lui. Probabil că își simțea vârsta, se consola el la începutul fiecărei seri, înainte de a se retrage să se culce. Insista întotdeauna să doarmă la hoteluri din apropiere. La Los Angeles trăia încă în aceeași armonie, cum trăise toată viața, cu Winkler și soția lui. Toți trei se plictiseau, într-o coordonare perfectă. El se întâlnea de câteva ori cu nepotul lui de soră și cu familia și era sincer încântat de inteligența precoce și de frumusețea copiilor. Trebuia să recunoască totuși că între el și toți adulții tineri cu care avea de-a face se căsca o prăpastie ce depășea o generație.

De îndată ce ieși din New York, se simți fericit că își luase cu el casetofonul, casetele și câteva cărți serioase care îi solicitau concentrare și studiu.

În Hawaii, stătu la soare în timpul zilei și termină de recitit *Middlemarch.* Știind prea bine la ce se putea aștepta, reuși s-o aprecieze din plin. În cele două seri petrecute acolo, luă masa cu fosta soție a vechiului său prieten și cu actualul ei soț și cu femeia, acum nemăritată, cu care lucrase la revista *Time* și pe care o cunoscuse și Glenda. Dacă l-ar fi invitat acasă să petreacă noaptea cu ea, ar fi acceptat cu siguranță. Dar ea nu părea să știe asta. Lew sau Yossarian s-ar fi descurcat mai bine.

Aștepta cu nerăbdare cele două săptămâni pe care urma să le petreacă în Australia cu vechi și buni prieteni, câțiva din perioada în care lucrase la *Time.* Nu ezita să locuiască în casa lor din Sydney. El și cu Glenda mai fuseseră o dată acolo. Omul umbla cu cârje metalice. Trecuse mult timp de când veniseră ultima dată la New York. În piscina îngustă de afară, pe partea dinspre port a casei, înota treizeci, patruzeci de bazine înainte de micul dejun – Sam nu era sigur dacă erau treizeci sau

patruzeci – și încă treizeci sau șaizeci curând după aceea, menținându-și trunchiul destul de semeț ca să continue să umble cu cârje și să se urce în mașina cu schimbătorul de viteze la mână, pe care o folosea de când paralizase, cu patruzeci de ani în urmă. De la șolduri în sus, probabil că va mai avea trupul musculos al unui halterofil. Aveau cinci copii mari. Sam era și el nerăbdător să-i vadă. Unul lucra în agricultura în Tasmania și plănuiseră să zboare într-acolo și să stea două zile. Un altul era fermier, un al treilea se ocupa de genetică, într-un laborator de la Universitatea din Canberra. Toți cinci erau căsătoriți. Niciunul nu divorțase.

Sam a plecat din Hawaii cu un avion de linie australian, în miez de noapte, fiind programat să sosească la Sydney după micul dejun, în dimineața următoare. A citit, a băut, a mâncat, a dormit și s-a trezit. Lumina zilei s-a furișat în zori cam mohorâtă și soarele părea să întârzie să răsară. Dedesubt, masa de nori era compactă. Puțina lumină care o străbătea rămânea scufundată în orizontul jos și la fel de întunecat într-o parte, pe cerul bleumarin, atârna jos și departe o lună plină galbenă, ca un ceasornic ostil; în cealaltă, cerul era cenușiu și negru, aproape ca tăciunele. Deasupra văzu dâre de abur condensat, albe ca zăpada, care traversau traiectoria propriului său avion, într-o formațiune fantomatică, zburând spre est cu o viteză mai mare, și presupuse că proveneau de la un grup militar care făcea manevre matinale. Se produse o oarecare consternare printre membrii echipajului din carlingă când sistemul radio tăcu pentru prima dată. Dar celelalte sisteme de navigație rămaseră în funcție și nu aveau motive să se alarmeze. Mai devreme auziseră o știre vagă despre ciocnirea unui petrolier cu un cargobot de marfă, undeva dedesubt.

Sam Singer pusese de curând o casetă cu Simfonia a Cincea de Gustav Mahler. Reascultând-o, descoperi alte lucruri noi pe care le îndrăgi.

Remarcabila simfonie avea taine nenumărate și oferea satisfacții multiple, era de o frumusețe inefabilă și obsedant de misterioasă în tainele forței și genialității sale, dacă putea mișca atât de mult sufletul omenesc. Abia aștepta ultimele note ale părții finale, întețindu-și vesele ritmul spre triumfătorul sfârșit, pentru a se întoarce la început și a se cufunda din nou în toate mișcările învăluitoare cu care se desfăta în clipa aceea. Deși știa că va veni, și el însuși era întotdeauna pregătit, aștepta, vrăjit de fiecare dată de melodia duioasă și tristă, ce se pierdea ușor în sunetele prevestitoare ale cornilor care deschideau prima mișcare, atât de duioase și triste, tipic evreiești. Scurtul adagio care urma era mai frumos decât orice linie melodică. În ultimul timp, prefera în muzică atmosfera melancolică atmosferei eroice. Acum, groaza lui cea mai mare, în apartamentul în care locuia singur, era să nu se descompună acolo. Cartea pe care o ținea pe genunchi, când se instală să citească în timp ce asculta, era o ediție ieftină a opt povestiri de Thomas Mann. Luna galbenă deveni portocalie și apoi, foarte curând, roșie ca soarele la asfințit.

MULȚUMIRI

Dacă nu mi s-ar fi părut potrivit să prezint acest roman fără o introducere, l-aș fi dedicat soției mele, Valerie, și din nou, ca la început, fiicei mele, Etica, și fiului meu, Ted. Aș fi extins dedicația la Marvin și Evelyn Winkler, soț și soție, și la Marion Berkman și memoriei soțului ei, Lou – prieteni din copilărie, cărora le port recunoștință pentru încurajările, ajutorul și colaborarea lor.

Michael Korda s-a dovedit un editor formidabil, perfect pentru mine: receptiv, critic, sincer, competent.

Un capitol al acestui roman, printr-o bizară coincidență cel intitulat Dante, *a fost pregătit și scris în timp ce stăteam lângă Lacul Como, în Italia, ca invitat al Centrului de Studii Ballagio și al Centrului de Conferințe al Fundației Rockefeller. Nicăieri nu am beneficiat de atâta confort și de atâtea plăceri. Valerie și cu mine rămânem recunoscători tuturor celor care au fost ospitalieri cu noi, care mi-au asigurat condiții bune de lucru și prilejul de a lega cu alți invitați prietenii care durează și acum.*

Observații

[←1]

11 noiembrie, aniversarea armistițiului care a pus capăt Primului Război Mondial, 1918 (n. tr.).

[←2]

30 mai, zi în care se comemorează amintirea celor căzuți în războiul civil, 1861-1865 (n. tr.).

[←3]

Numele meu este Lew (n. tr.).

[←4]

Te rog. Cum vă cheamă? Mulțumesc. Câți ani aveți? Mulțumesc mult. De unde ești? Mulțumesc (n. tr.).

[←5]

Vă rog, vă rog (n. tr.).

[←6]

Mulțumesc, mulțumesc (n. tr.).

[←7]

Bun, bun (n. tr.).

[←8]

Cum vă merge? (N. tr.)

[←9]

Îți place aici? E frumos, nu? (N. tr.)

[←10]

Îți place mai mult aici decât acasă, unde e război? Da? (N. tr.)

[←11]

Vorbește! (N. tr.)

[←12]

Te cheamă Fritz? Te cheamă Hans? Tu ești Heinrich? (N. tr.)

[←13]

Pe mine mă cheamă Rabinowitz (n. tr.).

[←14]

Rabinowitz. Eu sunt Lew Rabinowitz, LR, din Coney Island, Brooklyn, New York. Știi? (N. tr.)

[←15]

Și sunt evreu. Înțelegi? (N. tr.)

[←16]

Vezi ? Sunt Rabinowitz, Lew Rabinowitz și sunt evreu. Mulțumesc (n. tr.).

[←17]

Mulțumesc mult, mulțumesc de mii de ori, pentru tot și vă rog, vă rog frumos (n. tr.).

[←18]

Atenţiune (n. tr.).

[←19]

Ce mai faceți? (N. tr.)

[←20]

Cum te cheamă? (N. tr.)

[←21]

De unde ești? (N. tr.)

[←22]

De ce râzi când o vezi pe doamna? (N. tr.)

[←23]

De ce ai râs când o vezi pe iubita mea? (N. tr.)

[←24]

Răspunde! Înțelegi ce spun? (N. tr.)

[←25]

Nu înțeleg (n. tr.).

[←26]

N-am râs (n. tr.).

[←27]

N-a râs nimeni (n. tr.).

[←28]

Gustav, spune-mi, ce spui despre soția mea? Amândoi râdeți, ce este de râs? (N. tr.)

[←29]

N-am spus nimic. N-a râs nimeni (n. tr.).

[←30]

Spune-mi! (N. tr.)

[←31]

Am uitat. Nu știu (n. tr.).

[←32]

Gustav, ești un mincinos. O să ajungi în iad pentru minciunile tale (n. tr.).

[←33]

Puneți jos lopețile! (N. tr.)

[←34]

Ridicați lopețile! (N. tr.)

[←35]

Numele tău e Gustav? (N. tr.)

[←36]

Numele tău e Otto? Da? Ești din München? Și tu ești din... Ei și! (N. tr.)

[←37]

Numele meu este Lewis Rabinowitz. Eu sunt Lewis Rabinowitz,... de la Carusel... (n. tr.).

[←38]

Și sunt evreu (n. tr.).

[←39]

Sunt evreu, înțelegi? (N. tr.)

[←40]

Deci, încă o dată (n. tr.).

[←41]

Ai spus porcării când el a spus că a văzut-o pe doamna? (N. tr.)

[←42]

Nu, domnule (n. tr.).

[←43]

Ai râs cu el când el a spus porcării? (N. tr.)

[←44]

Nu, domnule (n. tr.).

[←45]

La muncă! (N. tr.)

[←46]

Pezevenghi (n. tr.).

[←47]

Cu ce vă pot servi? (N. tr.)

[←48]

Drepți, Herman! (N. tr.)

[←49]

Dă-i drumul! (N. tr.)

[←50]

Încă o dată (n. tr.).

[←51]

Mă numesc Hermann Vogeler. Sunt soldat al armatei germane. Sunt brutar. M-am născut pe trei septembrie 1892 și am cincizeci și trei de amin. tr.).

[←52]

Noodle - neghiob (n. tr.).

[←53]

Și tu ești evreu? (N. tr.)

[←54]

Mai spune o dată (n. tr.).

[←55]

Da, domnule comandant (n. tr.).

[←56]

Am învățat-o în școală (n. tr.).

[←57]

în școală trebuie să învățăm o alta limba (n. tr.).

[←58]

Nu, domnule comandant (n. tr.).

[←59]

Aproape toți au studiat franceza sau spaniola (n. tr.).

[←60]

Știu, n-am avut ocazia s-o exersez (n. tr.).

[←61]

Nu, domnule comandant (n. tr.).

[←62]

Aici nu am. destule de făcut (n. tr.).

[←63]

Da, domnule comandant. Scuzați-mă (n. tr.).

[←64]

Aș vrea să merg acolo (n. tr.).

[←65]

Da, îmi place foarte mult, domnule comandant, daca nu e interzis (n.tr.).

[←66]

Ce pot să fac? Cred că nu ați sta de vorbă cu mine, dacă ați ști că nu mă pot duce (n. tr.).

[←67]

Aș vrea să facem o serbare cu dans. Putem avea muzica, de cântat și de dansat? Vom munci mai mult (n. tr.).

[←68]

E interzis. Nu e permis (n. tr.).

[←69]

Vă rog întrebați. Nu v-ar plăcea si dumneavoastră? (N. tr.)

[←70]

Nu este permis (n. tr.).

Table of Contents

CARTEA ÎNTÂI 7
1 7
SAMMY 7
2 15
DOBITOCUL 16
3 16
DOMNUL YOSSARIAN 17
CARTEA A DOUA 41
4 42
LEW 42
5 55
JOHN 56
6 77
MILO 78
CARTEA A TREIA 88
7 89
CAPACMMA 89
8 95
TIME 95
9 100
CLAAP 101
10 130
GEORGE C. TILYOU 131
CARTEA A PATRA 136
11 137
LEW 137
12 190
MOODLES COOK 191
CARTEA A CINCEA 218
13 219

TRITIUL 219
14 222
MICHAEL YOSSARIAN 223
15 232
M2 233
16 240
GAFFNEY 241
CARTEA A ȘASEA 250
17 251
SAMMY 251
18 287
DANTE 288
19 307
BMAOSLDSS 308
CARTEA A ȘAPTEA 318
20 319
CAPELANUL 319
21 339
LEW 340
CARTEA A OPTA 363
22 364
CĂLĂTORIA PE RIN: MELISSA 364
23 376
KENOSHA 377
24 389
APOCALIPSA 390
25 399
WASHINGTON 400
26 411
VOSSARIAN 412
CARTEA A NOUA 415
27 416
CLAAP – CAPUL DE LINIE AL 416

AUTOBUZELOR AUTORITĂȚII PORTUARE 416
28 436
SPITALUL 437
29 457
DOMNUL TILYOU 458
CARTEA A ZECEA 465
30 466
SAMMY 466
31 495
CLAIRE 496
CARTEA 512
A UNSPREZECEA 513
32 513
NUNTA 513
CARTEA A 548
DOUĂSPREZECEA 549
33 549
ANTRACT 549
CARTEA 552
A TREISPREZECEA 553
34 553
FINAL 553
MULȚUMIRI 581
Observații 583